Verzeichniss

der im „Bet ha-Midrasch“ benutzten Handschriften.

(Fortsetzung von Bet ha-Midrasch II, S. XXXV.)

---

15) היכלות רבתי, cod. heb. Bodlej.

16) „ „ „ „ 22 der königl. Hofbibliothek in München.

17) „ „ cod. heb. im Besitze des Hrn. N. Coronel aus Jerusalem.

18) ס׳ אסף היהודי, cod. heb. 231 der königl. Hofbibliothek in München.

19) מדרש תדשא, cod. heb. in Frankf. a/M.

20) גנת אגוז, cod. des Hrn. L. Rosenthal in Hannover.

21) אוצר עדן גנוז, cod. des Hrn. Coronel.

22) גן נעול von Abulafia, cod. heb. 57 der königl. Hofbibliothek in München.

23) ס׳ העיון
24) מדרש ר׳ שמעון הצדיק
25) תפלת היחוד לרנב״ה
26) תפלת היחוד לר׳ גמליאל

(23–26) in meinem Besitze.

27) בדי ארון von Schemtob Gaon, cod. heb. der kaiserlichen Bibliothek in Paris.

28) ביאור סודות המורה von Abulafia, cod. heb. 39 der Leipziger Stadtbibliothek.

29) Jezira-Commentar des ר׳ אלעזר הדרשן, cod. heb. 30 derselben Bibliothek.

מפתח

(Inhalts-Verzeichniss.)

דרך חלונות הרקיע שעל גבי גן עדן והצדיקים משתחוים נגד האור ההוא וניזונין באור ההוא וזיו השכינה על ראשיהן עטרה וכשפורחין בגן עדן שלמעלה אז פושטין מעליהן המלבוש ההוא והיא העלייה והירידה. ואמר חנוך ראיתי שם מלאכים ממונים גדולים ועונין קדוש קדוש וג״: (רקנטי פ׳ בראשית)

נהנים מרחוק מאור הנוגה ולא כך קרוב כמו האחרים. בכאן יש עניינים גדולים ועניין מלאך הממונה על כל כת וכת ואיני בא לגלות העניין כ״כ. עניין של כת ג׳ הם שלומדים תורה ולומדים אותה כדי לעשות שבח ואינה לשום שמים אלו נהנים מזיו אור שאר הצדיקים ונכון לאחרים וכמה עניינים סוד בזה אשר אין ראוי לגלות ולהאריך בהן. כת ד׳ הם אותם הלומדים תורה כל ימיהם ולא נתעסקו בפריה ורביה אלו הם אגב חומה מבחוץ ונהנין ולא נהנין ואין נכנסים בכלל הפלטרין ונדחין ממקומם פעם ביום זולתי כבוד התורה שהוא גדול לשם אשרי ההולך לשם ותלמודו בידו:

בכל מחיצה ומחיצה פמה הלכות (צ״ל היכלות) ועינוגים וחופות שאננות ונטעי נאמנים עם כל ראשי בשמים וציורים ועניינים גדולים כעניין דוגמא של מעלה:

המחיצה ג׳ והיא חומה אשר היא מבפנים והיא אש אדומה ירוקה לבנה בכל גוון כלולה ומשם והלאה עין לא ראתה אלהים זולתך ושם העידונין בלא שום רוגז כלל וחסידים וצדיקים בני עליון התמימים כולם מלובשים בעין העולם הזה כאשר אמרנו בלבוש מלכות איש על כסאו בחופתו ועולים במתיבת דרקיע וחוזרים למקומם: (ר׳ משה די ליאון בס׳ משכן העדות כ״י ועיין שבילי אמונה נתיב ט׳ דף קי״ח דפוס אמסטרדם)

VI **וראיתי** לקצת חכמי הקבלה האחרונים שכתבו כי מצאו **בספר חנוך** בן ירד כשלקח אותו אלהים כתוב בו סוד זה (של גן עדן) עם שאר סודות מופלאות וכבר הזכירו רבותינו ז״ל הספר ההוא בספר הזוהר, ולפי דברי הספר ההוא דע כי גן עדן של מטה היא מוכן מיום שנבראו רוחות הצדיקים לגור שם בצורתם ומשם פורחות למעלה ומזהירין ומשיגין השגה אמיתית כל אחד לפי מעלתו ובהיותם בגן עדן של מטה לובשין סוד המלבוש המחדש להם בהריחם אויר גן עדן ונתון הלבוש ההוא לכל רוח ורוח באותה צורה ודמות שהיה בזה העולם ממש ונמשך להם אור השכינה ממעלה

לכולם ראה איש איש על עבודתו ועל משאו אבל אין אדם גופני בעור המלבוש בגוף זה ראה אות' הצדיקים אשר שם זולתי כמו נפל (?) עומדים ע"ג חומה מבחוץ והנה לא ראה בתחילה כיון שהרגיל עצמו . . ראה ועמד על אמתת העניין והכל מצוי בספר ושם דברים נפלאים. בתוך המחיצה הזאת יושבים ד' כתות אותם העובדים את השם כפי מראות העין וישבחום בני אדם אלה הם אגב החומה מבחוץ ונעשקים פעם אחת ביד בכל יום. מיד חמ"ה שר של גיהנם בא וטובל אותם באש של גיהנם ומחזיר אותם מתוך החומה הזאת מבחוץ ועליהם אמר שלמה שבתי ואראה את כל העשוקים אשר נעשו תחת השמים. הכת השינית מאותם העובדים את השם ומונעים עצמם מן הרע בחשבם לכבוד הבורא ית' וקבלו שכרם וכהונתם על העולם הזה ואינם חושבים על אותו עולם כלום. והם בתוך חומה הזאת ופעם אחת ביום רואים מרחוק מעלת צדיקים אשר בג"ע ומתבוששים ונכלמים אבל אין נכנסים בגיהנם כלל. הכת שלישית אותן בני עלייה מעש' בלי תורה ואינ' הכונה דביקה לשום שמים בכל שעה אלא לפעמים בשמעם דברי תורה שמחים ועושים ולאח"כ עושים ואין כונתם לשם שמים, אלה כמו כן נהנים במחיצה הזאת מתוך שרואים ערב ובוקר וצהרים בעלי תורה ונהנים מזיום הנעדרת ואינם נכנסים בגיהנם. ואלו שאמרו שאין נכנסים לגיהנם ר"ל שאין חוזרים שם מאחר שקבלו עונשן. הכת הרביעי' היא מבחוץ ושם חסידי אומות העולם אותם שהיטיבו עם ישראל והצילו אותם ופעמים בכל יום באים מלאכי חבלה ליטול אותם לגיהנם והם צועקים לישראל ומחזיקים בהם ונצלים מידם ומכניסים אותם אגב החומה מבפנים ורואים הצדיקים במעלתם ושמחים ונהנים מזיו ונוטלים חלק מאותו הזיו על כל הטובה שעשו עם ישראל:

המחיצה הב' והיא חומה התיכונה כמראה אש בית לה סביב והיא ירוקה מרוקמת בכל גוונים שבעולם. בתוך מחיצה הזאת יש ד' כיתות. הכת א' הם אותם בעלי תורה בלי מעשה ושם נהנים מזיו אור הגנוז אבל בעשן אור מעורבת שאינו כ"כ מצוחצח, רואים משם החכמים בעלי מעשה יושבים בכבוד איש על כסאו בגובן והן מתבוששין ונכלמים מאליהם על אשר אין בידם מעשה. הכת ב' הם אותם המלמדים תורה שלא לשמה ועדיין לא באו לשמה הם

אע"ג דלא זכו למיעאל ..... ודאי כל חדא וחדא אית לון מדורין ידיעאן לגו ועכ"ד כלהו נכוין מחופה דחברייהו אינון דאית לון דרור וחירו מכלא. וקב"ה אחזי לון היכלא טמירו חדא גניז דעין לא ראתה אלדים זולתך וההוא היכלא אקרי קן צפור ומתמן מתעטרין עטרין למשיח בזמנא דאתי: (זוהר ח"ג קצ"ו ב')

IV **תא חזי** בגנתא דעדן דלתתא אית אתר חד גניז וטמיר דלא אתידע ואיהו מרקמא בכמה גוונין וביה גניזין אלף היכלין דכסופין ולית מאן דעיין בהו בר משיח דאיהו קאים תדיר בגנתא דעדן וכל גנתא מסחרא ברתיכין סגיאין דצדיקיא. ומשיח קאים עלייהו ועל כמה חילין ומשיריין דנשמתין דצדיקיא תמן ובראשי ירחי ובזמני ובשבתי משיח עאל בהאי אתר לאשתעשעא בכל אינון היכלין לגו. לגו מכל אינון היכלין אית אתר אחרא טמיר וגניז דלא אתידע כלל ואקרי עדן ולית מאן דיכיל למנדע ביה. ומשיח אגניז (ס"א אתגלי) לבר סחרניה דההוא אתר עד דאתגלי ליה חד אתר דאקרי קן צפור ואיהו אתר דכריז עליה ההוא צפור דאתער בגנתא דעדן בכל יומא ובההוא אתר מרקמן דיוקנין דכל שאר עמין דאתכנשו עלייהו דישראל לאבאשא לון: (זוהר ח"ב ח' א')

V **וסוד** זה ידוע בספרו (של **חנוך**) אצל חכמים, קודם שנכנס שם אדם הראשון לא היה הגן ריקם אע"פ שנטיעות ועדונים אלו היו שם כל הרוחות העתידות להיות בעולם כולם בכמותן וצורתן ותארן כמו שהוא לאח"כ ואמנם כי היו מיום היותם ועדיין היום שם עומדים ואותם העומדים שם אינם נראים כ"א מי אשר הוא צדיק גמור. ואמרו כי אדם הראשון כשנכנס לשם לא ראה אותם עד זמן דכת' ותפקחנה עיני שניהם אזי ידעו וראו אותם ויתבוששו מאליהן מאותו זוהר ומעלת אותן הכחות שהיו שם. ושם הראה לו הק' דור דור ודורשיו דור דור ופרנסיו ודור דור ומלכיו דור דור וצדיקיו

תוספות לסדר גן עדן

I **במדרש** שיר השירים אמרו כן הביאני המלך חדריו מלמד שעתיד הקב"ה להראות לישראל גנזי מרום החדרים שבשמים. ר' יהודה אומר הרי אתה למד מיעקב שאמר לו הקב"ה קום עלה בית אל וכו' מלמד שהראה לו הקב"ה עליה למעלה מעליה והראה לו חדרים שבמרום. דבר אחר הביאני המלך חדריו אלו חדרי גן עדן. מכאן אמרו כמעשה הרקיע כן מעשה גן עדן: (שער הגמול לרמב"ן דף ק"ב ג'; ועיין ילקוט שמעוני על שה"ש סימן תתקפ"ב)

II **אילן** אחד יש לו להקב"ה ובו י"ב אלכסון ..... ובכל אלה האלכסונין יש כנגדם פקידים והם י"ב וגם בפנים בגלגל יש י"ב פקידים וכן בלב י"ב פקידים אלה ל"ו פקידים עם האלכסונים ולכל אחד יש שר אחד כדכתיב כי גבוה מעל גבוה שומר, נמצא לרוח מזרחית ט' מדות מערבית ט' מדות מרוח דרומית ט' מרוח צפונית ט' מדות: (בהיר, ועיין סוף סדר גן עדן)

III **תנינן** תלת שורין אינון לגן עדן ובין כל חד וחד כמה רוחין ונשמתין מטיילין תמן ואתהנן מריחא דענוגין דצדיקיא דלגו

ועשה חומה אחת בהיקף וסיבב לעליונה ולתחתונה ונעשו שתיהן שם האחד ירושלים שנאמר ויבן העיר מסביב (דה״א י״א ח׳), בה נטה אוהל לארון, באותה ירושלים בנה דוד את המזבח בגרן ארונה היבוסי בגזרת המקום לעצור המגפה שנאמר ומלאך ה׳ אמר אל גד וג׳ (ד״הא כ״א י״ח). בירושלים התחתונה שהיתה לבנימין נבנה בית המקדש בימי שלמה לקיים מה שנאמר לבנימין אמר ידיד ה׳ וג׳ (דברים ל״ג). הר המוריה זו ירושלים שנאמר ויחל שלמה לבנות הבית לה׳ בירושלים בהר המוריה וג׳ (דה״ב ג׳):

עד כאן מדברי ר׳ פינחס בן יאיר.

סליק מדרש תדשא

ויהי איש אחד וג׳ וירא מלאך ה׳ וג׳. בחנה נאמר ותדור נדר ותתפלל חנה וג׳. באביגיל נאמר בי אדני וג׳ ויאמר דוד — וברוך טעמך וג׳ (ש״א כ״ה). באשה חכמה נאמר אבל אשה אלמנה אני וג׳. באשה אלמנה המכלכלת אליהו נאמר קום לך צרפתה (מ״א י״ז ט׳). באשה השונמית שהחיה אלישע את בנה נאמר ויהי היום ויעבור אלישע וג׳ (מ״ב ד׳ ח׳). ביהושבע אשת יהוידע נאמר ותקח יהושבע בת המלך (דה״ב כ״ב י״א). בנעמי נאמר ותקח נעמי את הילד — ותהי לו לאמנת (רות ד׳ י״ו). בחולדה הנביאה בימי יאשיה נאמר ויצו המלך את חלקיה הכהן — וילך חלקיה — אל חלדה הנביאה (מ״ב כב יב). ועוד יש גיורות מן הגוים, בהגר נאמר וימצאה מלאך ה׳ (בראשית י״ו ז׳) ועוד נאמר וישמע אלהים את קול הנער (שם כא יז). באסנת אשת יוסף, אשר ילדה לו אסנת (שם מ״ו כ׳). במילדות פועה ושפרה נאמר (המצריות) ותיראן המילדות את האלהים[1]: —

כ״ב כתוב אחד אומר ואת היבוסי יושבי ירושלים לא יכלו בני יהודה להורישם (יהושע סוף ט״ו) וכתוב אחד אומר ואת היבוסי ישב ירושלים לא הורישו בני בנימין (שופטים א׳ כ״א) אם בני בנימין למה בני יהודה ואם בני יהודה למה בני בנימין אלא שזה הטעם שלו שהיתה ירושלים לפנים שתי עיירות, אחת עליונה ואחת תחתונה, העליונה[2]) נפלה בגורל יהודה והתחתונה בגורל בנימין שנאמר וצלע האלף והיבוסי היא ירושלים — זאת נחלת בני בנימין (יהושע סוף י״ח) ואחרי מות יהושע עלו בני יהודה ולקחו את חלקם ושרפו את העיר באש (שופטים א׳ ח׳) ועזבוה חרבה אבל ירושלים התחתונה שהיתה לבנימין לא אבו בני בנימין להורישם אלא שהיתה עומדת עד ימי דוד שכן כתיב ואת היבוסי לא הורישו בני בנימין וזו העיר התחתונה שנאמר בספר הזה ולא אבה האיש ללון — ויבא עד נכח יבוס היא ירושלים — לא נסור אל עיר נכרי (שופטים י״ט). ועוד זו היא שנלחם בה דוד בשנת שמנה למלכו שנאמר וילך המלך ואנשיו ירושלים — ויאמרו יושבי יבוס וג׳ (ש״ב ה׳ ו׳; דה״א י״א ה׳). וכשלכד אותה דוד התחיל ובנה ירושלים העליונה

---

1) וזה הראיה שהביא החכם שד״ל בשם תלמידו יעקב חי פארדו כמו שכתבתי בהערה 3.

2) ראה ר״שי ורי״א שכתבו בפירוש הזה.

רחל ולאה יוכבד מרים דבורה אשת מנוח חנה אביגיל אשה התקועית היא אשה חכמה (ש"ב י"ד) האלמנה של אליהו (מ"א י"ז ט') השונמית (מ"ב ד' ח') חולדה (מ"ב כ"ב י"ד) נעמי ויהושבע (מ"ב י"א) ואשה אחת מבני הנביאים (מ"ב ד') ואסתר המלכה [וה' בנות צלפחד][1]). ויש מהן נביאות[2]) ואלו הן שרה רבקה רחל [ולאה] ומרים דבורה חנה אביגיל חולדה. ועוד יש נשים חסידות גיורות מן הגוים נשים כשירות, אילו הן: הגר אסנת ציפורה שפרה פועה[3]) בת פרעה רחב רות ויעל. והראיה שלהן[4]), בשרה נאמר ויאמר אלהים אל אברהם — כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה. ברבקה כתיב ויאמר ה' לה ועוד ויאמר עשו בלבו, ויוגד לרבקה. ברחל ובלאה נאמר וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה וג' ואח"כ נאמר ותען רחל ולאה וג' כי כל העשר וג'. במרים נאמר ותתצב אחותו מרחק ואומר ותקח מרים הנביאה. בבנות צלפחד נאמר כן ותקרבנה בנות צלפחד וג' כן בנות צלפחד דברת. בדבורה נאמר ודבורה אשה נביאה, ותשר דבורה. באשת מנוח נאמר

---

1) על פי דברי המאמר דלקמן הוספתי ה' בנות צלפחד, ולזה יהיה מספרן כ"ג; ובמדרש משלי דרש הפרשה אשת חיל על הנשים כשרות ואלו הן: שרה רבקה רחל ולאה, בתיה בת פרעה — גויה היתה ונעשה יהודית — יוכבד מרים חנה יעל צרפתית רחב, בת שבע, מיכל, הצללפונית אמה של שמשון, אלישבע בת עמינדב, אשה חכמה, אשתו של עובדיה, שונמית ורות.

2) ובתלמוד מגילה י"ד שבע נביאות שרה מרים דבורה חנה אביגיל חולדה ואסתר, אבל בב"ר סוף תולדות אמר ר' חגי „אמהות נביאות היו ורבקה היתה מן האמהות" ולכן הגהתי במאמר שלפנינו שהוא כב"ר ולאה.

3) גם הילקוט ביהושע סי' ט' הביא המאמר הזה כצורתו בשם מ' תדשא אכן לא נמצא במקום אחר כי שפרה ופועה גיורות היו ובתלמוד ובמ"ר קאמר שפרה ופועה היו יוכבד ומרים והכתוב קראן העבריות ולא המצריות כמו שהעתיק בטעות לקמן, אבל מן קריאתן העבריות אין ראיה לפי דקדוק הלשון שהיו עבריות שנוכל לפרש בהשמטת מלת את כלומר בילדכן את העבריות, וזה רעת רי"א והירונימוס ואחרים והחכם שד"ל בפרושו על התורה הביא ראיה לזה בשם תלמידו ממה שנאמר ותראינה המילדות את האלהים שאם היו מצריות יצדק לומר שעשו זה מיראת האל ולא מאהבה ואם היו עבריות אין צריך להזכיר יראת האל כי כל אדם אוהב בני עמו. ודברי הרב ודברי התלמיד נכונים.

4) על כ"ג נשים צדקניות ובתוכן גם על הנביאות כמו הפסוקים אשר הביא על שרה, רבקה, מרים וכ' וכל אלה הביאו בתלמוד מגילה י"ד ובב"ר על מקומם, אכן הפסוקים אשר הביא לראיה על כשרותן או נבואתן של רחל ולאה לא לקיום ולא לחזוק, ובמ' משלי הנזכר הביא פסוקים אחרים על כשרותן ע"ש.

ל״מר וסופו יו״ד וא״ו באמצע בששה בסיון נתנו הדברות לישראל. — וילך בכח האכילה ההיא ארבעים יום (מ״א יט ח), לזכר מ׳ יום[1]) מרגלים מ׳ יום שנאמר וישובו מתור הארץ מקץ ארבעים יום (במדבר י״ג כ״ה) איפופסים של עולם[2]). — [יקוו המים] כשם שביום השלישי נבראו מקומות למים ואח״כ [נקוו המים למקום אחד] כך לוי נולד שלישי לשבטים וכן אמר להם משה מי לה׳ אלי ויאספו אליו כל בני לוי (שמות) ואומר אספו לי חסדי (תהלים נ׳ ה׳). ד״א יקוו המים אל מקום אחד כולהם אצל אחד כמות משה, כהן גדול אחד ראש לכהונה שנאמר והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמע אל הכהן (דברים י״ז י״ב), לא היה הולך למלחמה אלא אחד שנאמר וישלח אתם משה אלף למטה — ואת פינחס וג׳ (במדבר ל״א ו׳). כשבא קרח וכל עדתו ומדבר: כי כל העדה כלם קדושים מה עשה לו הק״בה נתן להם ג׳ אפופסין, ואיזהו בליעה שנ׳ ותפתח הארץ את פיה, יציאה שנ׳ ואש יצאה, ומגפה שנ׳ ויהיו המתים במגפה. בליעה במאמר משה שנ׳ ואם כמות כל האדם וג׳ ואם בריאה וג׳, יציאה ביד אלעזר בן אהרן הכהן שנ׳ אמר אל אלעזר, ובמגפה לא עמד פה אלא אהרן שנ׳ ויאמר משה אל אהרן קח את המחתה, שלשה אפופסים. ביום השלישי [שני מאמרות] ולמה ביום השלישי שני מאמרות, ויאמר אלהים יקוו המים, ויאמר אלהים תדשא הארץ, אלא אחד לישראל ואחד לכהנים ולוים, אמירה במים כנגד כהנים שמעשיהם במים ורחצו ידיהם ורגליהם וקרבנותיהם, אמירה בארץ כנגד ישראל שמעשיהם בארץ בשדותיהם והעצים של אילנות והדשאים והעשבים. ולמה ביום הג׳ כי טוב שני פעמים וכולהם א׳ א׳ בו׳ ימי בראשית, כנגד כהנים ולוים בשבט לוי שנאמר בית אהרן ברכו ה׳ בית הלוי ברכו ה׳. הדשאים ועצים של אילן והעשבים הצומחין מן האדמה, ולקחת מראשית כל פרי האדמה וג׳ ונתת על השולחן וג׳ בריתי היתה אתו (?) ובשלישי ד׳ מאמרות להשלים עשר מאמרות, וד׳ רוחות העולם [וד׳ גוונין] אדום שחור לבן וירקרק. — כ״ב נשים ישרות גדולות בצדקות היו בישראל ואלו הן: שרה רבקה

---

1) ר״ל ביולדת זכר או ל׳ יום ליצירת זכר.

2) נ״ל איפופסים שלהם כמו שהביא הערוך שורש אפופסים בשם ילמדנו: ארבעה שפתחו באף ונטלו את האפופסין שלהן ואילו הן מרגלים ע״כ ובבראשית רבה פ׳ י״ט: ד׳ שפתחו באף ונאבדו באף ולא קחשיב שם מרגלים ע״ש ואפופסים בל׳ יון גזר דין.

חורו וגלו לבבל. טומאתה בשוליה כאשה זבה מגוללה בגדיה ורגליה מטומאת דמה שנאמר כטומאת הנידה היתה דרכם לפני (יחזקאל ל"ו י"ז). [גוים באו מקדשה] לא הניח המקום לגוים לבא למקדש ולחללו ולטמאו לולי ישראל שטימאו מניין שכן כתיב ובשחטם את בניהם לגלוליהם ויבאו אל מקדשי (שם כ"ג ל"ט) ועוד לא הניח המקום לגוים לטבוח אדם מישראל לולי ישראל שחטו תחילה את בניהם ואת בנותיהם שנאמר ויזבחו את בניהם ואת בנותיהם לשדים (תהלים ק"ו ל"ז). לא הניח המקום לשרוף ספרים קדושים עד ששרפו ישראל תחילה שנאמר ויהי כקרא יהודה שלש דלתות — והשלך אל האש (ירמיה ל"ו כ"ג). לא הפסיק הקד"בה נביאים קדושים מן העולם ראשונה אלא ישראל רדפו והרגו אותם, מניין שכן כתיב וימרו וימרדו בך — ואת נביאיך הרגו (נחמיה ט' כ"ו). לא עליכם כל עוברי דרך מהו לא עליכם אלא בכל הדורות שלפנים לא נשמע בעולם שאכל אדם פרי בטנו, עברו כל הדורות מאדם הראשון עד ימיכם אם נעשים לגוי אחד הנעשים לישראל, ניסים שלא ראו כל גוי ראו ישראל, צרות גדולות שלא לקו בהן כל גוי לקו בהן ישראל. אשר עולל מה הבוצר הזה מאחר שלקח מן הגפן רוב האשכולות חוזר ומקרקר עוד ומעולל עוד שאר האשכולות אותה הדרך עשה המקום לישראל: ראשונה בא פול מלך אשור והגלה לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה, פעם שניה בא תגלת פלאסר הקל ארצה זבולון וארצה נפתלי (ישעיה ח' כ"ג) ויקח את עיון ואת בית מעכה — ואת הגלילה כל ארץ נפתלי (מ"ב ט"ו כ"ט), פעם ג' בא שלמנאסר והגלה י' שבטים שנאמר ויגל מלך אשור את ישראל אשורה (מ"ב י"ח י"א). ועוד בשבט יהודה גלו ג' גליות, בימי יהויקים עלה נבוכדנצר והגלה את יהויקים (דה"ב לו ב) וגלו עמו מירושלים, פעם שניה שלח נבוכדנצר נבוזראדן ולקח יהויכין וגלות אחרת עמו (שם ל"ו י', מ"ב כ"ד), פעם ג' בא נבוכדנצר וכל חילו על ירושלים ויצר עליה והגלה את צדקיה המלך ושאר יהודה ובנימין (שם כ"ה), פעם ד' בא נבוכדנצר למצרים והכה את כל היהודים היורדים שם לעזרה (ירמיה מ"ד) בשביל כך אמר הנביא עולל יעוללו כגפן (שם ו ט): —

כ"א [מבן שלשים שנה ומעלה -- כל הבא לעבד (במדבר ד' מ"ז] לוי נולד ג' לבטן שלישי לשבטים. ל' שלשים צדיקים לא יפסקו מן העולם. ד"א מבן שלשים שנה וג' לוי אות ראשון

והכנים צלם בהיכל ובימי צדקיה שהיה מצייר [צורות ע"ז] בכתלי בית המקדש הלך בעל הבית כביכול אצל ירמיהו הכהן[1]) הנביא ואמר לו הרי טימאו את ב"ה שכן כתיב ובא אשר לו הבית (ויקרא י"ד ל"ה) זה הקד"בה וכן הוא אומר יען ביתי אשר חרב (חגי א' ט') מה כתיב וצוה הכהן ופנו את הבית [וכן כתיב] ואת הסירות ואת היעים וג' לקח רב הטבחים (מ"א כ"ה). וראה הכהן את הנגע, זה יחזקאל הכהן שהיה בגולה והיה קורא תגר לפני המקום שחרב את ב"ה, מה עשה לו הקב"ה נטלו בהרף עין והעמידו בב"ה והראה לו כל דמות ע"ז שהיו מציירין בכותלי ב"ה שנאמר וישלח תבנית יד — ותבא אתי ירושלמה — ואחתור בקיר — והנה כל תבנית רמש ובהמה שקץ — מחקה על הקיר סביב סביב (יחזקאל ח' ג — יא), לכך נאמר והנה הנגע בקירות הבית. והסגיר את הבית שבעת ימים אילו הן שבעים שנה שגלו לבבל. ושב הכהן ביום השביעי הוא עזרא הכהן שהחזיר הגלות לירושלים שנאמר הוא עזרא עלה מבבל (עזרא ז' ו'). ולקחו אבנים אחרות זהו בנין עזרא דכתיב והוא מתבנא אבן גלל (שם ה' ח'). ואם ישוב הנגע ופרח שחזרו וקילקלו עצמן והכעיסו למקום שנאמר ראיתי ביהודה דרכים גתות בשבת ועוד כתיב ראיתי — השיבו נשים אשדדיות (נחמיה י"ג), מה עשה המקום: ונתץ את הבית את אבניו ואת עציו הביא לשנאיהם ונתצו ושרפו למקדש עד יסודו שנאמר ערו ערו עד היסוד בה (תהלים קל"ז), א"ל אתם הכעסתם אותי אף אני אבוא עליכם ד' מלכיות אבל לעתיד לבא הק"בה בונה את מקדשו בבית חדש שכן כתב בונה ירושלים ה' (תלים קמ"ז). ותשב אחור שחזרה לאחוריה מה שהיתה, עד שלא נבנתה מדוד המלך הכנעני והיבוסי היו יושבים בה ומשנבנתה היו ישראל ושכינה בתוכה, נשתעבדו לה כל האומות ויצא שמעה בכל העולם חזרו וחטאו ונסתלקה שכינה מתוכה ובאו גוים ושרפו את הבית והרגו כהנים ולוים וגלו נביאים וחזרה להיות מדור הגוים כמו שהיתה לפנים לכך נאמר ותשב אחור. ד"א שהמקום שהוציאם מעבדות לחירות שם החזירם לעברות שנאמר והשיבך ה' מצרים. ד"א ותשב אחור משחרב לא זקפו ישראל ראש אלא ויהיו לאחור ולא לפנים. ד"א ותשב אחור מאור כשדים יצא אברהם ונחל א"י וכשחטאו

---

1) המאמר הזה הוא בקיצור פ' י"ז בויקרא רבה.

המבול. זכרה ירושלים היאך נהפך כבודה ויקרה וגדולתה לקלון ולחרפה ולשפלה שכן כתיב (דניאל ט׳ ז׳) הקרבים והרחקים וג׳. ימי עניה שהיו מענין את הצדיקם ומה[1]) .. במקום [ד״א] זכרה ירושלים אין הכסיל יודע הכבוד שהיה לו אלא א״כ היה נכנס לתוך הצרה ואז יודע מה היא השמחה ואם ארעאי אבל ומתו עבדיו ובניו ושפחות והוא חוזר ומבקש שלוה, שאל ואמר היכן הבנים והבנות והעבדים והשפחות, לשעה קלה אבד הכל. חטא חטאה ירושלים כפליים חטאה שחטאה ולא שבה ואמר אחרי עשתה את כל אלה (ירמיה ג׳ ז׳), ועוד אין איש ניחם על רעתו (שם ח׳ ו׳) והיו חוטאים ואומרים לא חטאנו שכן כתיב אי לואת אסלח לך וג׳ (שם ה׳ ז׳) הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי (שם ב׳ ל״ה). חטא חטאה למה כפליים אלא למקום ולבריותיו על עצמו ועל אחרים שבישראל מוכים את הבריות כולן, שהן רואים את מעשיהם נאים והן אומרים אין אומה כיוצא בו שנאמר ושמרתם כי היא חכמתכם וג׳ כי מי גוי גדול. וכשישראל עושין רצון המקום הוא עושה להם ניסים ושמו מתקדש בעולם בשבילנו כמו שנעשה במצרים ובים ובמדבר ובירדן וביריחו ובגבעון כשעמדה החמה ובסיסרא ובפלשתים ובכושים ובאשור ובהרבה מקומות שנעשה ניסים לישראל היו כל האומות משבחים להקד״בה והוו מתגיירין ובאין בדת אלהי ישראל שכן אתה מוצא בימי דוד שנתגיירו גוים המון רב (דה״א כ״ב ב׳) וכן נבוכדנצר כשראה הנסים שנעשו לדניאל. וכשישראל חוטאים הוא פורע מהם והגוים מנאצים אותם ומגדפין על המקום שנאמר ותמיד כל היום שמי מנאץ (ישעיה נ״ב ה׳) ועוד כתיב ואמרו לא יראה יה (תהלים צ״ד ז׳) לכך חטא חטאה ירושלים. כל מכבדיה הזילוה, אילו הבבליים בראשונה היו מביאים מנחה בימי חזקיה לדרוש המופת אשר היה בארץ והיום בזזו את כל יקרה, למה שראו ערותה, שבאו במקדש וראו בקירות ההיכל חקוקים תבנית כל רמש ובהמה ושקץ וכל גילולים שנאמר ואבוא ואראה והנה כל תבנית (יחזקאל ח׳ י׳) עד ששמו אותו כבית המנוגע שיש בו צרעת לכך נאמר הזילוה כי ראו ערותה, אוי להן לישראל מה עשו בבית קדשי הקדשים עשו אותו כבית המנוגע שיש בו צרעת. במצורע כתיב כי בדד ישב וכאן כתיב איכה ישבה בדד. כיון שבא מנשה

1) פה שתי תיבות בכ״י אשר לא תקראנה.

למלך אשור מימי אחז ותגלת פלאסר עד שחרב הבית בראשונה קנ"ד שנים הן[1]. — בכל הספר הזה של קינות אי אתה מוצא כתוב בו אלהים אלא ה' בלבד. בששת ימי בראשית אי אתה מוצא ה' אלא אלהים בלבד. בכל פרשה של קין אי אתה מוצא כתוב בו אלהים אלא ה' [בכל פרשה של דור המבול אי אתה מוצא כתוב בו אלהים אלא ה'] שכן כתיב וירא ה', וינחם ה', ויאמר ה'; בכל פרשה של דור הפלגה אי אתה מוצא אלא ה' שכן כתיב ויהי כל הארץ וג' וירד ה'; בכל פרשה של סדום אי אתה מוצא כתוב אלהים אלא ה' שכן כת' ויאמר ה'. בכל הקללות הכתובות על שונאיהם של ישראל בתורה שני שמות של הק' הם כתובים ה', אלהים, כשם שבאדם הראשון כתוב ויקרא ה' אלהים אל האדם: **איכה** ישבה בדד הנביא היה יודע כל הכבוד (עולה) בימי יאשיהו היאך היתה וכשראה עיר הקדש חריבה היה אומר איכה ישבה בדד, היכן הוא כל אותה הכבוד. רבתי בגוים שרתי במדינות, זוכר היה ירמיה היאך היתה העיר בימי דוד ושלמה אסא יהושפט וחזקיהו שהיו כל הגוים בימי מלכים אלה משרתים ועומדים מפניהם. בלילה שאינה רואה מפני הצרה שנאמר יככה ה' בשגעון ובעורון וכתיב והיית ממשש בצהרים וג' (דברים כ"ח). עשרה מלכי רשעים היה במקרא[2] וגזר עליהם שיצאו מן הארץ לגולה. אילו הן המלכים הרשעים: רחבעם יורם אחזיה יואש אמציה אחז מנשה אמון יהויקים צדקיה, כנגד עשרה דורות מאדם ועד נח שסרחו במעשיהם והמתין להם המקום עד שהביא מימי

---

1) מראשית ממלכת אחז עד חרבן הבית קנ"ה שנים

הם, כי אחז מלך	16
חזקיה	29
מנשה	55
אמון	2
יאשיה	31
יהויקים	11
צדקיה	11
	155

ואחז מלך בשנת י"ג לפקח בן רמליהו ובשנת עשרים לפקח בא תגלת פלאסר וג' כדאיתא בסע"ר פ' כ"ב וחסר לחשבון הנ"ל מקצת השנים מראשית ממלכת אחז.

2) צ"ל ביהודה, כי לא חשב רק מלכי יהודה ואלו הם: רחבעם, אבים, יהורם, אחזיה, יואש, אחז, מנשה, אמו , יהויקים, צדקיה. וכן צ"ל.

הקללות שדיבר המקום ביד נביאים הראשונים באו על ישראל כך כל הטובות שדיבר המקום ביד נביאים הראשונים עתידין לבא על ישראל שכן כתיב והיה כאשר שקדתי עליהם וג׳ (ירמיה ל״א כ״ח) והיה כאשר הייתם קללה -- כאשר זממתי להרע וג׳ (זכריה ח׳ י״ג) וכן בספר הזה כתוב טוב ה׳ לקויו, טוב ויחיל ודומם לתשועת ה׳, כי לא יזנח לעולם ה׳. ולמה נכתב כל הספר הזה כסידור כ״ב אותיות שבא״ב בשביל שיהא הספר הזה מוכן ורגיל לכל ישראל בפיהם כשם שנאמר על השירה הגדולה: ועתה כתבו לכם את השירה וג׳ (דברים). ד״א למה נכתב הספר הזה כסידור כ״ב אותיות אלא כך אתה מוצא מנין כל בריות שבעולם כ״ב הן. ועוד כך אתה מוצא מאדם הראשון עד שבא יעקב אבינו כ״ב דורות הן בשביל כך אמר הנביא כך. אמר באו כל הדורות וכל האותיות וכל הבריות שבעולם עליונים ותחתונים ועמדו על הצרות ועל הרעות שהגיעו לישראל. כל הספר נכתב בששה אלפא ביתא[1]) ופרשה אחת באחרונה זכור ה׳ וג׳, ולמה כך כנגד ז׳ גליות שנעשו בישראל, ג׳ שנעשו בעשרת השבטים[2]) וג׳ בירושלים ואחת במצרים. ועוד ששה א״ב כנגד ששה ימי בראשית ועוד ששה עם הפרשה זכור ה׳ הרי ז׳ כנגד ז׳ פרשיות שבויקרא: ואם לא תשמעו לי, ואם בחוקותי תמאסו, ואם את משפטי, ואם עד אלה לא תשמעו לי, ואם תלכו עמי קרי, ואם באלה לא תוסרו, ואם בזאת לא תשמעו לי, ז׳ כנגד ז׳. ועוד בז׳ מקומות בתורה כרת המקום ברית לישראל: ויאמר אם שמוע תשמעו בקולי, אם בחוקותי תלכו, והיה עקב תשמעון, והיה אם שמע תשמעו אל מצותי, והיה אם שמוע וג׳ וז׳ כנגד ז׳. ועוד ז׳ פסוקים אתה מוצא בשירה הגדולה, בשירה שאמר משה החסיד סמוך למיתתו. למה ד׳ א״ב נכתבו בספר הזה והאחד מהן ג׳ אלא כנגד ד׳ מלכיות שגזר דיין הצדיק להעביד ישראל בהן ואלו הן ד׳ מלכיות בבל, מדי ופרס, מלכות יון, מלכות אדום שקולה כנגד שלשתן[3]). ד׳ פרשיות הן בספר הזה ויש בהן קנ״ד פסוקים ולמה כך, אלא כך אתה מוצא שנשתעבדו מלכי ישראל ומלכי יהודה

1) כי בפרשת אני הגבר א״ב משולש.

2) סע״ר פרק כ״ג ולקמן באיכה על פסוק אשר עולל לי.

3) בכ״י נכתב למה ד׳ א״ב והאחד מהן ז׳ כנגד ז׳ מלכיות, וכן לקמן ז׳ פרש׳ כנגד ק״נז פסוקים, והגהנו לפי האמת.

ולמה הם נעשים ועל מה הנייה נבראו, ומן השמש הזה יכול אדם לידע מה שמו ועל מה נעשה ועל מה נברא. בראשונה להודיע לכל כח גבורתו של הקד"בה ועוד נברא להאיר ולהבדיל היום מן הלילה ועוד להבדיל ד' תקופות השנה ועוד לחום ולהפריא את הדשא והעשבים וכל זרע הארץ ופירות האילנות ונקרא שמו שמש שהוא משמש את כל העולם כולו[1]), וכן בכל הספרים הקדושים יש בהן חכמה ובינה ודיעה למה נכתבו ונקרא שמו ועל מה הנייה נכתב. כיצד הראשון של תורה נקרא שמו ספר בראשית ולמה נקרא שמו בראשית אלא שידעו כל הדורות הללו[2]) קודם לעולם ובעצתו הטובה ברא את העולם וכל בריותיו בלא עצות אחרות והוא בכבודו מושל בעולמו וטעמים הרבה למה נכתב. כך הספר הזה נכתב לדברים רבים, ומי אמרו ירמיה[3]) שכן כתיב ויאמר ירמיה, ולמה נקרא שמו קינות אלא בשביל הקללות שראו בימיהן, הבצורות הרבה והרעב ואכילת בשר בניהן ובנותיהן ומצודות ומלחמות אויביהם ושריפת עריהן ובתיהן ושחיטת עולליהם וטומאת נשיהן ובנותיהן לפני שוביהם וביזת עושרם ורכושם ושבית בחוריהם מלכיהם ושריהם וכהניהם ואכזריות חימה של גוים שלא נשאו פנים לזקן והיאך נסתלקה שכינה מן קדש הקדשים ואח"כ באו גוים הערלים וטימאו את היכל ה' ושבו אותם לבבל, ואח"כ ראה שריפת המקום המקודש מימי נח [שנאמר] וישכון באהלי שם, ומקודש מימי אברהם, הר המוריה (דה"ב ג)[4]), ומקודש מימי דוד, והר בית אלהים (?) ומקודש מימי שלמה מן הענן ומן האש שירדה מן השמים שנאמר ולא יכלו הכהנים וג' (מ"א ח' י"א), בשביל הרעות האלו נקרא ספר הזה קינות. ועל מה הנייה נכתב הספר אלא כדי שידעו כל הדורות צדקת הדין שבשמים שאינו נושא פנים לא לקטן ולא לגדול ולא לגוי ולא לישראל שנאמר כי ה' אלהיכם וג' אשר לא ישא פנים וג'. ד"א למה נכתב הספר הזה אלא ללמד אותנו שכשם שכל

---

1) אמר אהרן עיין מדרש כונן בבית המדרש שלי חלק ב' דף 25 ומכאן ראייה שהגהתי נכונה שם.

2) צ"ל שהוא קודם לעולם.

3) מ"ק כ"ו וצ"ל ויקרא ירמיה (ירמיה ל"ו).

4) במ' חזית סוף פיסקא כמגדל דוד ובתענית י"ו שמשם יצאה הוראה לעולם ובב"ר פ' נ"ו הביא הפסוק בעקידה ארץ המוריה.

ממנו, לפי שהוידוי היא כפרת החטא שנאמר מכסה פשעיו לא יצליח (משלי כ"ח י"ג). ולמה גזר המקום בתורה לכל אדם העושה החטא בשגגה להביא קרבן בעד עצמו ואין אותו האיש נקי עד שיקרב קרבן על שגגתו אלא שלא יעשה אדם חטא לפני המקום בזדון. כתוב אחד אומר אל [את] פני פרכת הקדש[1] (ויקרא ד׳ ו׳) וכתוב אחד אומר על [את] פני הפרכת[2] (שם שם י"ז) לומר לך חטא הנשיא[3] הגדולה במקומה חטא הצבור אין הגדולה במקומה. ד"א לפי שחטא הלומד והמלמד אפי׳ מיכאן לחוץ מפרוכת מועל שם והוציא את הפר אל מחוץ למחנה (?) ד"א כל מקום שיש משיח יש ארון ותורה, כל מקום שאין משיח אין ארון ותורה: —

י"ט **שלשה** מינין יש בזבחים שלמי תודה, נדבה, נדר, ונקרבין על ג׳ דברים על לשעבר ועל דבר העומד ועל שעתיד לבא. זבח תודה נקרב על הודיית עסק טוב שכבר בא עליו לכן נקרא שמו תודה שהוא מהלל ומודה ומברך את המקום על הטובות שקיבל הימנו, וקרבן תודה חביב לפני המקום שנאמר זובח תודה יכבדנני (תהלים נ׳) לפיכך אתה מוצא אותה מליאה מכל דבר כסעודה מליאה. כל מאכל יש בקרבן התודה, חלות, חלת לחם חמץ, לחם מצה, יש בה שמן ויש בה רקיקין. ועוד[4]) נדבה נקרב על כל דבר טוב שאדם מתנדב מלבו אבל קרבן הנזיר על הרבה [דברים] נזיר מקריב קרבן נזיר. והנשים שאסרו איסר על נפשם בבית [אביהן] או בבית בעליהן כמו שעשה ביעקב אבינו (בראשית כ"ח כ׳) ובחנה אם של שמואל, ועוד דברים אחרים שכן כתוב כי תידור נדר לה׳:

כ׳ **איכה** ישבה בדד, למה בקינות כל האלפא ביתא פותחין באיכה לפי שעברו ישראל על מה שהזהירם המקום על ענין ע"ז שנאמר (דברים י"ב ל׳) השמר לך — ופן תדרש לאלהיהם לאמר איכה וג׳ דרישת האיכה היא גרמה כל הרעות של איכה, איכה ישבה, איכה יעיב באפו, איכה יועם זהב. למה נקרא שם הספר קינות, אתה מוצא כל הבריות שבעולם לשמש[5]) ניפלגו מה הם

1) זבחים מ"א.

2) ולא כתיב הקדש.

3) צ"ל הכהן המשיח (רב"א).

4) פה חסר תחילת המאמר על נדבה ועל נדר.

5) בגליון הכ"י נכתב לשמם.

וקבור בארץ כשם שאי אפשר לציפור הזה לזוז ממקומו כך אי אפשר לצרעת לבא עליו עוד, ושלא תאמר הואיל שהלכה לה ממני אי אפשר לבא עלי הסתכל בצפור המשלחת שהיא חיה וסופה יכולה לחזור כך אם חזרת מן התשובה סופה לצרעת לחזור עליו, היה שוחט אחת ומשלח אחת. ולמה הביא הנטהר מנגעו אחת חוץ למקדש ואחת במקדש אלא לפי שהיה אסור לישב לו במדינה ולבא במקדש לפיכך היה מביא ציפורים שהיה מעשיהו חוץ למקדש כדי שיהא מותר לו לישב בעיר עם הטהורים ולפיכך לא היה מביא קרבן לטומאת מת. כשם שמביא על טומאת מצורע לפי שזו באה על חטא וזו אינה באה על חטא. ולכך על נגעי בתים לא היו מביאין אלא קרבן חוץ לפי שהבית לא היה צריך קרבן פנים לפי שאין לו ליכנס במקדש:

י"ח **חמשה** עבירות עשתה חוה כשאכלה מן העץ ואילו הן[1]: ותרא האשה כי טוב העץ — וכי תאוה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל, הרי המשה וכנגדן גזר הק"בה עליה ה' קללות שנאמר הרבה ארבה עצבונך, והרנך, בעצב תלדי בנים, ואל אישך תשוקתך, והוא ימשל בך, וכמותה נתקלל אדם. — למה גזר לכהנים שלא לאכול חטאת הדיוט חוץ למקדש אלא בחצר אוהל מועד, שלא ילמוד אדם אחד מהן שחטא ההדיוט ההוא ויתבייש. למה לכ"ג לא עשה כך אלא בפרהסיא גזר המקום לשרוף פר החטאת של כ"ג שילמדו ושיראו. למה כן בשביל טעמים הרבה. א' שידעו הכל צדקתו של הק' שאינו נושא פנים לא לקטן ולא לגדול לא למלך ולא לכ"ג שכן כתיב כי ה' אלהיכם הוא אלהי אלהים וג' (ועוד כתיב) אשר לא ישא פנים וג' (דברים י"א י"ז) וכתיב יהי פחד ה' עליכם (?)[2]. למה גזר הקד"בה לשרוף פר החטאת בפרהסיא חוץ למחנה אלא רצה הקד"בה ללמד שלא יהא אדם מתבייש להתוודות חטאתו לפני כ"ג שכן כתיב והתודה אשר חטא עליה (ויקרא ה' ה') שיאמר כהן לא נתבייש ממני אני למה אתבייש

1) ובחיי דף י"ג ב' הביא המדרש ה' דמים טמאים יש באשה והיה זה כנגד חמשה חלקי תאוה שחטאה בהן באכילת הפרי, ראיית הלב, תאות העין חמדת השכל ואכילת הפרי והנתינה לבעלה זהו שנ' ותרא האשה וג'.

2) ליתא במקרא וצ"ל יהי כבוד ה' לעולם (תהלים קד') והחכם רב"א הגיה, ויהי פחד ה' על כל ממלכות (דה"ב י"ז י') ופירשו המפרשים בזכות שלמדו תורה כדכתיב מקודם וילמדו ביהודה ועמהם ספר תורת ה'.

אחר חייכם ברשותכם אתם נאחזים ותופסים אותה, הזהרו בכם פן תחריב ממעשיכם הרעים. ונתתי נגע צרעת, א"ל הקד"בה לא תהיו סבורים לומר שהיא מקרה אלא בשביל לחזור בכם הבאתי על הבתים צרעתי, ונתתי נגע מאתי תהיה המכה עתיד אני ליתן טכס של נגעים, אינן באין על בריות כשם שהן כתובין, בתחילה אמר הקד"בה ילקה בהונו כדי שיבין ויחזור בו, בתחילה בביתו אם לא עשה תשובה הוא לקה בבגדו, לא עשה תשובה עושה דין באדם, בתחילה הוא מלקהו מן הקלים ואח"כ מן החמורים. את מוצא באדם הראשון ביום אכלך ממנו מות תמות אבל כשאכל וחטא לא עשה לו כך אלא קילל את הונו ואח"כ גזר לו המות שנאמר ולאדם אמר וג' ואח"כ כי עפר אתה ואל עפר תשוב וכן אתה מוצא בקללות באם לא תשמעו לי — אם באלה — אם תלכו עמי בקרי — ואם בזאת לא תשמעו לי וכן איוב מתחילה איבד את ממונו ואח"כ פרע מבניו ומגופו. ולמה לא נכתבו הנגעים כתיקנן אלא נגע של גוף תחלה ליתן יראה ופחד באדם. ד"א למה לא התחיל בפרשת בתים לפי שאמר להן המקום פרשת נגעים במדבר שלא היה להן עדיין בתים כך א"ל המקום לפי שאין לכם בתים אני מתחיל מגופכם אבל לאחר שתכנסו לארץ לא אתחיל אלא מבתיכם. ולמה לא התחיל בבגדים שהרי בגדים היו לובשים במדבר לפי שהבגדים שהיו לובשים מעשה נס היו, שהרי עמדו ישראל מ' שנה במדבר ולא הוצרכו לכבס בגדיהם שנאמר שמלתך לא בלתה מעליך. למה הקדים בגד צמר לפשתים לפי שצמר רחוקה מן הגוף. את מוצא המצורע חשוב כמת, כשם שטמא בטומאת המת גזר הק' ליקח פרה אדומה ולהשליך לתוך השריפה עץ ארז ושני תולעת ולהזות עליו ג' וז' ולהיות פרוש שלא יכנס למקדש ז' ימים כך צוה למצורע ג' ח' ולהיות פרוש שלא יכנס למקדש ז' ימים ושיקח ב' ציפורים ועץ ארז ושני תולעת ואח"כ יבא למקדש. ולמה צוה בפרה לעשות כמו במצורע לפי שמעשה פרה אדומה לא נעשית אלא לכפר על מעשה העגל שהוא צרעת הרוח לפיכך דינו שוה. ולמה ציוה מפרה לעשות בטומאת מת ולא בטומאת אחרת, לפי שהמצורע למת איתקש שנאמר אל נא תהי כמת. למה ציוה הק' ליקח שני ציפורים לטהרת המצורע כדי לשחוט אחת ולשלוח אחת. ולמה ציוה לשחוט אחת ולשלוח אחת שכן כתיב ושלח את הצפור החיה אלא סימן נתן לו הקד"בה מן הציפורים שהוא מביא א"ל ראה היאך ציפור זה שחוט

לשלמה: למה נקרא שמו ירבעם אמר ביני ובין בני הוא נתן מריבה שעשה את העגל והפריש בני ממני. בן נבט מהו נבט לשון אש האיש שהביא הנבט והאש על עמיו[1]). ושם אמו צרועה שהביא צרעת הרוח על העם והסב לבם ממני. אשה אלמנה האיש שהושיב את עמי אלמנה שנאמר איכה — היתה כאלמנה. עבד שעשה לבני עבדים לאומות העולם. לשלמה שהשלימם לשונאיהם כמו שכתוב הגלת שלומים (ירמיה י"ג י"ט) ואומר על הסגירם גלות שלימה (עמוס א׳ ט׳). וירם יד במלך — וזה הדבר וג׳ אשר הרים יד במלך שלמה, שהרימו ידו במלך מ"ה הקד"בה. — מה דרכו של נגע שכהן רואה ומסגירו ואם יראה סימני טהרה הוא מטהרו שנאמר והסגיר את הנגע וג׳ כך הק"בה הסגיר ישראל בבבל וכיון שהסגירו הודיעו סימני טהרה[2]) שכן אמר להן נבוכדנאצר לחנניה מישאל ועזריה שישתחוו לצלם ולא קיבלו שנאמר (דניאל ג׳ י"ח) לאלהך לא איתנא פלחין, אמר להם המקום אין אתם רוצים לסגור במקומכם לא היה לכם חששה עלי אלא אתם עובדים ע"ז ולאחר שגליתם אתם מתביישין ממני חייכם אם אתם מתביישין בזה אני גואל אתכם בזה לקיים מה שנאמר ושב ה׳ אלהיך את שבותך (דברים ל׳ ג׳) ואומר תחטאני באזוב ואטהר:

י"ז **כי תבאו אל ארץ כנען** (בפ׳ נגעים) אמר להם הקד"בה הסתכלו בארצכם מניין היא עיקרה של ארץ כנען אי אתם יודעים שחם חטא כנען שנאמר וירא חם אבי כנען — ויאמר ארור כנען אף אתם כשתחטאו ארצכם נתפס ללקות כשם שלקה כנען. אשר אני נותן לכם לאחוזה, א"ל מתחילה מפני שהיתה הגזירה זו עליכם שתשעבדו בארץ מצרים מה כתיב שם וישב ישראל בארץ מצרים ויאחזו בה (בראשית מ"ז כ"ז) הארץ היתה אוחזת בהם ותופסת אותם ואילו היו מבקשין לצאת מתוכה קודם לכן לא היו יכולין עד שבא הקץ שהם חייבין לפיכך כתוב ויאחזו בה כאדם שבע"כ אוחז בו אבל כיון שבאו לארץ כנען א"ל הק"בה לא תהיו סבורים שאתם נאחזים בה ויש עליכם עוד שיעבוד

---

1) בתלמוד סנהדרין ק"א ב׳ בן נבט שניבט ולא ראה — ת"ר נבט שראה אש יוצאת מאמתו וג׳ וכ"נל פה, כי נבט איננו לשון אש רק לשון הבטה.

2) החכם רב"א הגיה כהן שהסגירו הודיעו, שהכהן צריך להודיע בפה כדרשינן מקרא טהור הוא וטהרו הכהן וע׳ במ"ק דף ז׳ ובת"כ.

לו עבד והוא סורח עליו מה הוא עושה קורא לפחמים שיעשו לו כבלים ומידיהן מביאין שלשלאות כדי לכפות אותו אבל המקום אינו כן אלא אדם חטא לפניו אינו צריך לומר קראו לפחמים שיעשו כבלים אלא ממנו הם שלוחים. אדם כי יהיה, בא וראה היאך חלק הקד"בה כבוד לישראל. בקרבנות מה הוא אומר אדם [כי יקריב מכם ובנגעים לא נאמר] אלא אדם ללמדך שאם ישראל רוצים הנגעים באים על אומות העולם ולא על ישראל כשם שכתוב בנעמן[1]) וכן הוא אומר וחסיר ה' ממך כל חלי וכל מדוי מצרים (דברים ז' ט"ו) ואומר נכונו ללצים שפטים (משלי י"ט כ"ט). למה נקרא שם הצרעת נושנת לפי שגרמו עונותיו שנתישנה הצרעת זמן מרובה. למה גזר על המצורע שישב בדד ובגדיו יהיו פרומים וראשו פרוע והוא עצמו קורא טמא שנאמר והצרוע אשר בו הנגע וג'. אתה מוצא מג' עבירות הצרעת נדבק לבריות מקנאת הבל[2]) כמו שנעשה במרים, מחמדת עושר (חמס) כמו שנעשה בגחזי, מגובה את עצמו כמו שנעשה בעוזיהו (דה"ב כו כ). לפיכך גזר המקום על המנוגעים שיהא בגדיו פרומים וראשו פרוע כנגד חמדת העושר ויקרא עצמו טמא כנגד חמדת ההבל שאמר דברים על חבירו שלא כן. בדד ישב על שגבה עצמו כן ישב מנודה חוץ למחנה ולערים כמת. ואומר בעוזיה בית החפשית (שם)[3]) וכמו שנאמר באיוב (ג' יח) ועבד חפשי מאדוניו. למה לא צוה הקד"בה להראות נגעים לא' מישראל אלא לאהרן ולבניו בלבד אלא כשם שנוטלין מתנותיהן ותרומותיהן וכל קרבנות של ישראל כך יקבלו טרחותיהן בשביל כך עשה המקום שיהיו ישראל באים ומראין נגעיהן (של ישראל) לכהן שכן כתיב על פיהם יהיה כל ריב וכל נגע ועוד כדי שיצטרכו ישראל להם ויהיו נותנים להם מתנותיהם בעין יפה. וחכמים מושלים טומאת הצרעת בטומאת הרוח והבלים, אלה הם העוזבים והחטיאו את הרבים וטמאו את א"י בצרעת הרוח שכן כתיב בירבעם (מ"א י"א כ"ו) וירבעם בן נבט אפרתי — ושם אמו צרועה אשה אלמנה עבד

1) שקראו הכתוב צרעת נעמן (מ"ב סוף ה) וכן מדוי מצרים.

2) מקנאה שמוציא מפיו והוא לשון הרע, והבל הוא תרגום של הגה ולא מצאתי כנוי זה על לה"ר במקום אחר.

3) ובירושלמי מפורש עשה לו בית בבית הקברות על שם במתים חפשי כ"כ הר"דק ופי' המיוחס לרש"י.

הקדב"ה תפילתו של שמואל על ישראל (ש"א ז' ח' י') ע"י הקרבן נעצרה המגפה בימי דוד (סוף ש"ב) ע"י הקרבן שמע הקדב"ה תפילתו של אליהו (מ"א יח) ע"י הקרבן נגלה עון של סוטה ע"י הקרבן הקד"בה מכפר עונותיהם של ישראל ביום הכפורים וע"י קרבן קבלו אברהם יצחק ויעקב ברכת עולם שנאמר ויאמר בי נשבעתי נאם ה' וכן ביעקב כתיב ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק והבטיחו הקדב"ה שהוא יורד עמו במצרים ויעלהו משם. ע"י קטורת נעצרה המגפה בימי אהרן (במדבר יז יג):

ט"ו למה מכל טומאות שבעולם החמיר טומאת אדם במיתתו אלא שבשביל עבירה נגורה מות עליו שנאמר ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך וג'. — למה גור הקד"בה על [יולדת זכר] שטמאה ז' ימים ואם נקבה שבועים אלא להזכיר יצירת אדם הראשון שנברא בז' ימי בראשית של שבת ראשון ויצירת חוה שנטלה מצלעותיו בשבת שנייה (נבראו ביום של שבת ראשונה). למה גור הקדב"ה שהיולדת זכר אחר ארבעים יום ויולדת נקבה אחר פ' יום תבא לבית המקדש, להזכירך מה פעל הקב"ה עם אד"הר שנברא חוץ מגן עדן ואח"כ נכנס לג"ע לכן היולדת זכר אחר מ' יום שהוא שיעור יצירת הולד לזכר ופ' יום לנקיבה שהוא שיעור ליצירת הנקיבה תכנס לב"ה[1]). — למה בפרשת יולדת כתיב למעלה הימנה מאכלו של אדם[2]) ולמטה הימנה נגעים אלא כך העיד המקום על הנולד הוי מתבונן באיזה תנאי בראתי אותך. אם עשית מעשים טובים ראה מה למעלה מראשתך: זאת החיה אשר תאכלו, אכול מה שתקנתי לך, ואם תפנה אחור ראה מה כתיב אחריך נגעים. עשרה פרשיות של נגעים הם כנגד י' דברות שאם יקיימו ישראל אותם הקב"ה מצילם מהם ואם לאו הם לוקים בהם ואלו הן: ששה בגופו של אדם וד' בנכסיו. יש נגע בגופו של אדם שיצא מעצמו של אדם בעור בשרו ויש נגע שיש בתוכו מחית בשר חי ויש נגע שפרחה מצרבת השחין ויש נגע שנעשה ממכות אש ויש נגע בראש או בזקן ויש נגע בקרחת או בגבחת הרי שש ויש נגע בכל כלי עור ויש נגע בקירות הבית הרי יוד: —

ט"ז אדם כי יהיה בעור בשרו, בנוהג שבעולם אדם שיש

---

1) כרבי ישמעאל בנדה ל' ולא כחכמים (רב"א).

2) סימני חיות ועופות טהורות.

הנאת עצמן כגון חכמה בינה ודעה ואורך ימים, רפואה ואשה משכלת ובנים ישרי לבב והצלחת מעשים ועושר וכבוד ונכסים שירצו אדם שהיא קנין טוב, זה היא הבקשה, ועליה זבחי שלמים מתקרבים. טכס יראה. ואיזו היא היראה שיש עובדין את המקום ביראה גדולה ובפחד מרובה והן המתפללין להציל מן הקללות הכתובים על המועלים במצותיו על העוברים פקודיו של מקום בין בע"הז בין בע"הב. בע"הז מן החלאים ומן המכות והמכאובות שלא יצטרכו לבריות ושלא ימשלו בהם זרים ולא יראו מיתה או דבר רע בבניהם ובבנותיהם וכדי שימלאו ימיהם בטוב ובברכה ובעולם הבא להינצל מן הפורענות ומן המשחית ומן יקידת אש של גיהנם העתידה ללהט ולבער את הרשעים ליום הדין הגדול זו היא היראה ועליה החטאת נקרבת. אבל כגון שג' הללו בין העולה בין החטאת בין השלמים מקריבים בבית אחד ע"י כהן אחד לשם אלהים אחד ושלשתם שוים כך הצדיקים בין באהבה בין בבקשה בין ביראה שוים אלו לאלו שכולם בצל הק"בה חסים והאוהב או זו אוהב והמבקש ממנו הוא מבקש והמתירא ממנו הוא מתירא. — ולמה צוה הק"בה להקריב קרבן מן ג' בהמות ותור וגוזל ולא מן האחרים לפי שהארץ נמשלה לעגלה הים נמשל לעז השמים נמשלו באיל ואויר נמשל בתור וגוזל. ועוד עד שלא בא אברהם כל מי שהקריב לשם קרבן מן הבהמות הללו הקריב שכן מצינו כתוב והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ועוד כתוב ויבן מזבח ויקח מכל הבהמה הטהורה ומכל העוף הטהור (בראשית ח' כ'):

י"ג **הזבחים** מוכיחים בין רשע לצדיק וכן את מוצא בין קין ובין הבל שנאמר וישע ה' אל הבל ואל מנחתו ואל קין ואל מנחתו לא שעה. קרבנו של נח קיבל ברצון שנ' וירח ה' את ריח הניחוח אבל קרבנו של בלעם לא רצה לקבל. ועוד הקרבן מוכיח בין צדיק לרשע כמו שנעשה בין שמואל לשאול, בין אליהו הנביא לנביאי הבעל. והקטורת מוכיח בין צדיק לרשע כמו שנעשה בין אהרן לקרח ובין הכהנים לעוזיהו המלך: —

י"ד **הביבין** הם הזבחים שעל ידן עושה רצון הצדיקים. ע"י קרבן שמע הקד"בה תפלתו של נח ע"י הקרבן כרת ברית לאברהם לנתינת הארץ שנאמר ביום ההוא כרת ה' את אברהם ברית (בראשית ט"ו י"ח) ע"י הקרבן הקד"בה מכפר על השגגות ע"י הקרבן נתן המקום להם ניצוח לגדעון על המדינים (שופטים ו') ע"י הקרבן קיבל

בחג כנגד מאה קללות חסר שתים שבמשנה תורה. כל אלו היו מקריבים להציל ישראל מכולם. בא וראה כמה הק' מחבב הקרבנות. אחד מישראל חביב לפניו מכל קרבנות הגוים. את מוצא ע' פרים היו ישראל מקריבים בחג על האומות לכפר עליהם[1]. באו[2] ישראל לדרך א"ל הקב"ה עשו כאן יום אחד [לא] שאני אבקש מכם קרבנות הרבה (מטריח עליכם) אלא מה אני מבקש מכם פר אחד לכפר עליכם. ואין אתה מוצא שכתוב באחד מכולן אישי ריח ניחוח אלא ביום השמיני כתיב אשה ריח ניחוח, אמר הקד"בה זה קרבן הוא חביב עלי מכל הקרבנות. — כי רוצה ה' בעמו יפאר ענוים בישועה (תהלים קמ"ד) ואין ישועה אלא קרבן שנאמר ואל קין ואל מנחתו לא שעה:

י"ב ג' טכסים[3]) הן הקרבנות עולה שלמים וחטאת וג' כיתות הם של צדיקים אהבה בקשה יראה. העולה כנגד אהבה. והשלמים כנגד הבקשה. החטאת כנגד היראה. העולה נקרבת לכבוד הק"בה בלבד אבל השלמים והחטאת כנגד עצמנו. יקרה היא האהבה[4]) אלא שיש צדיקים עובדים את המקום באהבה ונותנים כבוד ויקר למלכותו מפני שהוא לבדו קיים את הכל ובטובו הרב ברא את עולמו במאמר ולא בעמל והוא אלוה ואב ומלך וגבור וחכם וטוב ורחם וסובל[5]) את הכל ומלא את הכל את העליונים ואת התחתונים ומכלכל בריותיו ויודע רזי עולם ומטיב לרעים ולטובים ומאריך לרשעים בעבור ישובו ויחיו[6]). על כל הטובות האלה הצדיקים אוהבים את את המקום ונותנים לו הלל ושבח על כל מעשיו הגדולים, על זה העולה נקרבת. ואיזו היא הבקשה אלא שיש עובדים את המקום ומפילים תחנות ובקשות ושואלים ממנו כל מידה טובה בשביל

---

1) במ"ר סוף פינחס בשם ר' פינחס בר חמא.

2) צ"ל ביום השמיני באו וגו'.

3) המאמר הזה עד „ממנו הוא מתירא" נעתק בס' רזיאל בשם מדרש ושם הגי' שלשה מיני קרבנות הן, וידוע הוא כי זה ס' רזיאל אשר בידינו היא ס' סודי רזי של בעל רוקח הנקרא ר"א הגדול, ובס' רוקח דף ב' ובה"גמ הלכות יסודי תורה פ"ב הועתקו מקצת דברים מהמאמר הזה. וטכס לשון סדר ותכונה בל"י.

4) מן הבקשה והבקשה מן היראה, ואיזו היא האהבה שיש וג' כן הגי' בס' רזיאל.

5) ר' דוד ויטאל בס' מכתם לדוד כ"ז הביא המאמר מן יקרה היא האהבה על הפסוק ואהבת את ה' — עד ישובו ויחיו, וגרס וסוכה את הכל.

6) בס' רזיאל הגי' ויחזו כל הטובות האלה.

פותיה אמין שיתין. אלישע שימש לישראל ס׳ שנים, [וכנגד ששים ערים גדולות (דברים ג׳ ד׳), ויצחק בן ששים שנה (בראשית כ״ה כ״ו). ששים גבורים סביב לה (ש״ה ג׳ ז׳) [אלו ששים אותיות שבברכת כהנים] יברכך ה׳ בברכת כהנים ס׳ אותיות[1]:

י״א מנורת זהב יש לה ז׳ נרות כנגד ז׳ מאורות בעולם ז׳ כוכבים[2]), בשנה ז׳ ימים טובים, ושבעה שערים בנפש שני עינים שני אזנים שתי אפים ופה אחד. [מנורה בדרום] כנגד חמה שהיא מאירה לחכם ועל ימין היא שנ׳ לב חכם לימינו (קהלת י׳ ב׳). הנפש (חסר) כנגד מזבח הקטורת והשולחן בצפון[3]) וב׳ תענוגים צפונים לצדיקים. המנורה בדרום כנגד העולם הבא שאין שם אוכל אלא אור שכינה. ועשית מזבח אחד זהב ואחד נחשת, מזבח הזהב נמשל בנפש של אדם מזבח נחושת בגופו של אדם כשם שהזהב יקר מן הנחושת כך הנפשות יקרות מן הגוף, אבל[4]) בכל יום ויום היה מקריב כהן מה שנגד (?) עליהם מן הקדש כן צריך האדם לעבוד פני אדון העולמים תמיד בנפשו ובגופו. כשם שהגוף אוכל כך מזבח הנחושת היה למאכל. כשם שהנשמות אינה ניהנות אלא מן הרוח לכך לא היה נקרב במזבח הזהב אלא קטורת סמים דבר העשוי לריח. למה יש קרנות במזבח אלא שכל החיות טהורות בין המקריבין למזבח בין שאין מתקרבין אבל מקרין ומפרים. ועוד למה הק״בה גזר לעשות קרבנות למזבח אלא רצה הקד״בה ללמדינו אם מקריבים לו קרבנות בצדקה הוא מהדף ומאבד ומכניע צריהם ואינן מניחין להזיק אותם שכן כתיב וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק (תהלים סוף ע״ה) ואם לאו הוא רודף ודוחף אותם מפניו שכן כתיב ונתתי את עריכם חרבה — ולא אריח בריח ניחחכם (ויקרא כ׳ ל״א). ואומר למה לי — רוב זבחכם (ישעיה א׳). מ״ה פרים היו מקריבים בכל שנה חוץ מפרי החג כנגד מ״ה [קללות] שכתובות בתורת כהנים ובחג ע׳ פרים כנגד ע׳ אומות. צ״ח כבשים

---

1) כצ״ל גם במ״ר שנדפס בטעות ויצחק בן ס׳ שנה שנאמר ששים גבורים וגו׳ והגהנו על פי גי׳ ד׳ שלוניקי ומדרש שיר השירים.

2) נ׳ ל״ג ז׳ רקיעים והמאמר זה ע״פ ס׳ יצירה פ״ד או כגי׳ הילקוט פי׳ תי״ט כנגד ז׳ כוכבים המשמשים בעולם.

3) ב״ב כ״ה.

4) צ״ל כשם שבכל.

סנהדרין זקנים ע׳, ומן בית ראשון עד שני יבנה במהרה בימינו שבעים. ע׳ שמות לישראל ע׳ שמות לירושלים, ע׳ שמות לתורה[1]. כף אחת עשרה זהב כנגד עשרה מאמרות שברא בהן העולם, וכנגד י׳ דברות וי׳ ספירות וי׳ אצבעות, ומן אדם עד נח י׳ דורות, ומנח עד אברהם י׳, עשרה שליטים באדם[2], עשרה תולדות בתורה[3] י׳ נסיונות. פר אחד כנגד אברהם שנ׳ ואל הבקר (בראשית י״ח ז׳). איל אחד כנגד יצחק שנפדה באיל, וישא אברהם את עיניו וג׳. כבש אחד כנגד יעקב שנ׳ שה פזורה ישראל (ירמיה נ׳ י״ז). ושעיר עזים אחד [כנגד יוסף שנ׳] וישחטו שעיר עזים (בראשית ל״ז ל״א). ולזבח השלמים בקר שנים כנגד משה ואהרן. אילים חמשה כנגד ה׳ איתני עולם בני זרח זמרי ואיתן הימן וכלכל ודרע (דה״א ב׳ ו׳) כולם ה׳. עתודים חמשה כבשים בני שנה חמשה כנגד ה׳ הרגשות וה׳ מורגשות, ועוד כנגד המזבח שאורכו ה׳ אמות ורחבו ה׳ אמות. קערות כסף י״ב מזרקי י״ב כפות זהב י״ב כנגד י״ב מזלות וכנגד י״ב חדשים וי״ב מנהיגים בנפש, ושבטים י״ב וכנגד י״ב לחם הפנים על השולחן[4]. כל כסף הכלים אלפים וארבע מאות משנברא העולם ועד שהיה משה בן ל״ב שנה שהתחיל להורות להם לישראל במדבר אלפים וד׳ מאות שנה. כפות זהב י״ב משקלם ק״כ כנגד ימי משה החסיד וכן קרבן נפשות כנגד אלו. פרים י״ב כבשים י״ב שעירים י״ב, פרים כנגד מלכים, אילים כנגד נשיאים, שעירי עזים כנגד רוזנים וזגנים ופחות, וכבשים כנגד פקידים ושלישים והכרתי והפלתי. זבח השלמים כ״ד כנגד כ״ד ספרים וכ״ד משמרות, כפרה על כ״ד אלף שמתו בבעל פעור. אילים ס׳ עתודים ס׳ כבשים ס׳ כנגד ס׳ רבוא וכנגד סוד ששים המה מלכות[5] וכנגד בית שני שנבנה ס׳ על ס׳ רומיה אמן שיתין

1) במ״ר שם. ורקנטי בפ׳ בהעלותך הביא מדרש שיר השירים: שבעים שמות קרא הקד״בה לישראל ישורון בכור נער וכו׳ שבעים שמות להק״בה רם נשא וכ׳ והמאמר הזה איננו במ׳ חזית ובעל הטורים בפ׳ בהעלותך הביא השמות האלה בפרטיהן ואינגו הע׳ שמות אשר המציאו המקובלים בצרופיהם.

2) ראה מ׳ קהלת ע״פ החכמה תעוז וג׳.

3) בפרטן אתה מוצא י״ב בתורה.

4) בעל המאמר הזה הוא ר״פ בן יאיר במ״ר פ׳ יד. והי״ב מנהיגים נמצאים בס׳ יצירה פ״ה.

5) ובמ״ר הגי׳ וכנגד סוד שחשבונו ס׳ ובאמת חשבונו ע׳ וע׳ במתנות כהונה.

שכו[1]). קרבנו קערת כסף אחת [כסף על שם] כסף נבחר לשון צדיק (משלי י׳) והיא נעשית כנגד אדם הראשון. שבעים שקל למה לא ששים ולא שמונים, אלא מראש ס׳ בראשית עד עפר תאכל ע׳ פסוקים, וכמו מן ראש ס׳ בראשית עד על גחנך תלך ע׳ פסוקים כן מראש הספר עד פרשתו של נחש ע׳ שמות, [ד״א כנגד] ע׳ אומות של נח, [ד״א כנגד שבעים שנה שהיה לתרח כשהוליד לאברהם שנאמר] ויחי תרח שבעים שנה (בראשית י״א כ״ו), ושנים היה בשני דורות של ע׳ שנים קינן בדור הראשון שנ׳ ויחי קינן שבעים שנה (בראשית ה׳ י״ב) ותרח בשני ואברהם בן ע׳ שנה בברית בין הבתרים (כאמור בסדר עולם רבא) [ד״א כנגד שבעים ימים שבכו את] יעקב החסיד שנ׳ ויבכו אותו מצרים שבעים יום. [וכנגד שבעים זקנים שנאמר] ואל משה אמר — ושבעים מזקני ישראל (שמות כ״ד), אספה לי שבעים איש מזקני ישראל (במדבר יא׳ ט״ז). שני אויבים לא נאררים עד שהשלים עליהם ע׳ [פסוקים], הנחש והמן הרשע [מבראשית עד ארור ע׳ פסוקים, מאחר הדברים עד ויתלו את המן ע׳ פסוקים] לתכלית שבעים נתלה על חמשים[2]). (ושבעים המזרק האחד) [וכנגד שבעים נפש] שנ׳ בשבעים נפש וג׳ (דברים י׳ כ״ב), כל הנפש לבית יעקב — שבעים (בראשית מ״ו כ״ז), כמו כן חי דוד המלך שבעים. במשכן ע׳ עמודים היה ואילו הן כ׳ בדרום, כ׳ בצפון, ו׳ במערב והם הקרשים ו׳ במזרח[3]), וד׳ בפרוכת, וה׳ בפתח המשכן ועמוד הענן הרי ע׳. ע׳ אמה היה המשכן כנגד ע׳ ימים טובים שנתן הק׳ לישראל, ז׳ ימי פסח, וח׳ ימי חג, ור״ה ויום הכפורים וחג שבועות ונ״ב שבתות הרי ע׳. ע׳ כלים [היו במקדש] אילו הן גביעים כפתורים קנים ונרות (חסר) שהיא

1) ויגאץ בזעם אפו מלך וכהן, וכונתו על מה שדרש במ׳ איכה וכהן על שריה ובמדרש ש״ה (הנה מטתו) דריש הפסוק ויקח שר הטבחים — ואת שריה כהן הראש בסוף מלכים על ראשי סנהדרין ובמ׳ נשא פ׳ י״ג דריש ראשיהם מאתים אלו מאתים ראשי סנהדראות שהיה שבט יששכר מעמיד (דברי ר״בא).

2) הוא סוף פיוט לפ׳ זכור המתחיל זכור את אשר וג׳ והמאמר הזה הוא במ״ר פ׳ י״ד לר׳ פינחס.

3) והגי׳ במ״ר שם וששה עמודים לפאת קרמה (והם שלשה עמודים אל הכתף מזה לשער החצר ושלשה מזה) וד׳ לפרוכת וה׳ למסך פתח המשכן, עמוד הענן, וחסר שם ד׳ במספר העין, ובמ״ר דפוס שאלוניקי הגי׳ וד׳ עמודים למסך שער החצר הרי ס׳ לחצר וד׳ לפרוכת וגו׳ הרי ע׳.

תשא שמע שוא, לפה לא תאכל כל תועבה, ללשון לא תשא את שם וגו׳, ולא תשבעו, ולא תשקרו, לא תענה, לידים אל תשת ידך, לערוה לא תנאף, לא תזנה (ויקרא יט), לרגלים לא תלכו אחרי אלהים אחרים הרי אלו לא תעשה, וכן אמר שלמה (משלי ו י״ו) אדם בליעל קורץ בעיניו תהפוכות בלבו וג׳ שש הנה שנא ה׳. ומה לעשות מלמד ללב ושמתם את דברי אלה על לבבכם, לעינים פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך, לאזנים שמע ישראל וג׳, ללשון ושננתם, לידים פתוח תפתח את ידך, לערוה פרו ורבו, ואמר קחו נשים והולידו בנים (ירמי׳ כ״ט), לרגלים בכל הדרך אשר צוה וג׳ תלכו (דברים ה׳)[1], כשם שהק׳ גזר על הבריות והתחתונים מה לעשות כך צוה לכל הרגשות האברים של אדם מה לעשות:

י׳ **ויהי** המקריב ביום הראשון (במדבר ז׳ יב׳) ר״ח ניסן היה. בכל הקרבנות כתיב קרבנו עתדים חסר ובנחשון כתיב וקרבנו ועתודים מלא שנתחדש בו ו׳ דברים לעולם, ראשון לכהונה, ראשון לנשיאים, ראשון לקרבנות, ראשון ליציאת מצרים[2], ראשון לאיסור הבמה דכתיב השמר לך פן תעלה וג׳ ולכך יבא בן נחשון בששה מעלות [ויבנה יסוד בית המקדש כמא דתימא] ויען אחד מהנערים — יודע נגן (ש״א יו יח). בשני בניסן בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים נעשה הפרה אדומה לכך כתוב הקרב את קרבנו (נשיא יששכר), למה הוסיף הקרב וחסר יוד[3] אלא כנגד פרה שיש בה ד׳ דברים אדומה, תמימה, מום, עול. וכולם כתב בהן קרבנו[4]) חוץ ביום שני. ולמה חסר בו אלא סימן מי שאין מבני יששכר אין הוא שני למלך דכתיב (איכה ב׳ ו׳) ויחמס כגן

---

1) ע״כ הביא הילקוט אך לא גרס וכן אמר שלמה וגו׳.

2) במ״ר פ׳ נשא פ׳ י״ג הגי׳ ראשון לשכינה, ראשון למחנה שכינה, ראשון לירידת האש, ובזה עולה המספר ו׳ וראשון ליציאת מצרים איננו שם והמאמר המקוצר בו מבואר במ״ר שם ובעל המאמד הוא ר׳ פינחס בן יאיר.

3) כה״ג במ״ר שם לכך הוסיף הקרב חסר יו״ד והעמיד התבה על ד׳ אותיות כנגד ד׳ דברים וג׳; וב״כי היה כתוב ה׳ דברים וחשיב בהו פרה והגהתני כדברי המדרש רבה. ודע כי בעל המאמר הוא במ״ר ר׳ פינחס בן יאיר.

4) נ״ל דבר אחר בכולן כתב קרבנו חוץ ביום שני דכתיב הקרב את קרבנו ולמה חסר בו.

כ״ח) שני חיי שרה קכ״ז (שם כ״ג) שני חיי רבקה קל״ג (מדרש רבה ויחי, ספרי וזאת הברכה) שני חיי רחל ל״ו שני חיי לאה מ״ז[1]). ראובן נולד ביום י״ד לחודש הט׳ ומת בן קכ״ה שנים שמעון נולד בכ״א לחודש הי׳ ומת בן ק״כ שנים לוי נולד בי״ו לחודש הא׳ ומת בן קל״ז שנים דן נולד בט׳ לחודש הששי ומת בן קכ״ה שנים יהודה נולד בט״ו לחודש השלישי ומת בן קי״ט שנה נפתלי נולד בה׳ לחודש השלישי ומת בן קל״ג שנה גד נולד בי׳ לחודש השביעי ומת בן קכ״ח יששכר נולד בי׳ לחודש החמישי ומת בן קכ״ב שנה אשר נולד בכ׳ לעשתי עשר חודש ומת בן קכ״ג יוסף נולד כ״א לחודש השביעי ומת בן קי׳ שנה[2]), מלמד שלא היה אחד מן השבטים יותר משניו של לוי ולא פחות משניו של יוסף. ומכל השבטים יצאו שופטים ומלכים ומשבט שמעון דלא קם שופט ומלך בשביל החטא שעשה זמרי בשטים ללמד כמה חמורה הזנות. וכן מצינו בכל השבטים עתניאל משבט יהודה אהוד מבנימן דבורה וברק מאפרים ומקדש נפתלי גדעון משבט מנשה ואבימלך בנו אחריו תולע בן פוה מיששכר יאיר הגלעדי מחוות יאיר משבט מנשה וכן יפתח מיושבי גלעד אבצן מבית לחם יהודה אילון מזבולן עבדון בן הלל משבט אפרים שמשון משבט דן עלי ושמואל משבט לוי ומבנימין ויהודה יצאו מלכים ומאפרים ירבעם ויהוא בן נמשי[3]) אבל שמעון לא העמיד לא מלך ולא שופט בשביל עון הזנות לפיכך ניתנה ברית מילה בערוה שיהא יראת המקום מונעת לעשות חטא: —

ט׳ לכל הרגשה והרגשה נתן הקב״ה תורה מה לעשות ומה לא לעשות: ללב לא תתורו, לעינים אחרי עיניכם, לאזנים לא

---

1) בסדר עולם פ״ב שני חיי רחל בת ל״ו שנה ולאה לא עברה על מ״ד שנה.

2) חיי זבולון ובנימין הסרו בכ״י ונמצאים בבחיי לפ׳ שמות אשר הביא המאמר הזה בשם המד׳ תדשא ושם זבולן נולד ז׳ בתשרי ומת בן קי״ד ובנימין נולד י״א מרחשון ומת בן ק״ט שנה, באדר ובאייר לא׳ נולדו נשתיירו לאפרים ומנשה, וצ״ל ומת (בנימין) בן קט״ו, לפי שלדברי המדרש לא חי אחד מן השבטים פחות מיוסף וכן אמת בברכות נ״ה מפני מה מת יוסף קודם אחיו, וכן הוא באמת גירסת הילקוט שם, אבל חיי זבולון הם לפי גרסתו שם כשני חיי יוסף ק״י, וגם גי׳ בעל ס״ע משונה מגי׳ הילקוט ומגי׳ שלפנינו, כי כתב: ראובן מת בן קכד, זבולון קכד, דן קכז ובנימין קיא שנה וראה בסדר הדורות

3) מגד, כי ראמות גלעד ממטה דן (ד״הא ו׳ ס״ה) והילקוט על שופטים דף ט׳ הביא המדרש הזה וגרס וממנשה יהוד בן נמשי.

שעל אכילתו ידע אדם רעות שעד שלא עבר על ציווי לא נגזר עמל ולא יגיעה ולא קור ולא חום ולא מכאוב ולא כל דבר רע מזיקו אבל משעבר על חוק גזירתו של מקום התחילו כל הרעות נוגעות בו שהיה עושה במאמרו ונצערים במעשו ונטל הרגשות של רעות. ולמה צִוה אותו הק׳ שיאכל מכל עץ הגן ומנע לו אחד מהן כדי שיהא רואה אותו (עד) [תמיד] וזוכר את בוראו ומכיר שעול יוצרו עליו ושלא תהא רוחו גסה עליו. ויאמר אלהים אל הנחש, לפי שבשביל דברת הנחש ניזק כל העולם לכך דיין הצדיק גזר עליו שבעה אפופסים שנאמר ארור אתה מכל הבהמה וגו׳, ולמה שהברייה[2]) נארות בעד דברתו שנ׳ ארורה האדמה בעבורך וגו׳. על גחונך תלך למה שיגיעה עמל ותלאה ושפלה גרם לבריות שנ׳ בזעת אפיך. ועפר תאכל למה שהשיא ופיתה את האשה לאכל מן העץ שנצטוה לא תאכל. ואיבה אשית בינך על שקלקל את האהבה והשלום והשקט והנחת שבין הק׳ ובין הבריות. ובין זרעך ובין זרעה למה שהוא גרם לצער גידול בנים שנ׳ הרבה ארבה. הוא ישופך ראש למה שתתבנה והזיק את הראש והקצין והקדקוד והקיע של אאצות (?) שנאמר עד שובך אל הארץ כי ממנה וג׳ ושאר קללות שלו: ואתה תשופנה עקב למה שהיה שפל ובזוי ושנוא בעולם. למה לא טימא נבלתו כשאר כל השרצים[2]) אחר שהוא בזוי, שלא יעכב אדם להורגו מפני הטומאה ויקיים ואיבה אשית. קניתי איש את ה׳ למה כך קראו אלא בשביל שנוצר מן האדם ומן אשתו ומן הקב״ה שלשה משלשה, הרוח והנפש והנשמה מן המקום, והעצמות והגידים והמוח מן האיש, הרי שלשה משלשה, לכך גזר על הטמא שיתחטא ביום השלישי:

ח׳ שני הצדיקים. שני חיי אברהם קע״ה (בראשית כ״ה ז׳) שני חיי יצחק ק״פ (שם ל״ה כ״ז) שני חיי יעקב קמ״ז (שם מ״ז

---

1) החכם הנזכר הגיה שהבהמה נאורת וג׳ שע״י קללת האדמה גם היא נאורת שצריכה לה לחרישה ולעבודה ורוב שורים לרדיא זבנו.

2) מברייתא זו מוכח דנחש אינו מטמא כלל במותו אפי׳ בכזית ובמגע — דכעדשה אינו אלא בח׳ שרצים ובמשא מעטינן בת״כ אפילו בכזית אבל במגע לית לן מיעוטא — וכן פסק הרמ״בם סוף פ״ד מה׳ אבות הטומאה דלא כדמשמע מתוס׳ עירובין דף י״ג דבכזית ובמגע גם נחש מטמא, ומה״רשא בסנהדרין י״ג מחזיק שיטה זו; וה״כמ הראה מקומו על ת״כ ולא נמצא שם, אמנם בברייתא זו מוכח דאינו מטמא כלל מדאמר שלא יעכב אדם להורגו (דברי רב״א).

נקבות של חוטם והפה. ועוד ז׳ בקרביו של אדם ונקראין סגל ככה (?): ושט, ולב, וריאה וטחול וכבד ושתי כליות. ועוד ז׳ ימי נדה, וז׳ תולדות למים: היוצא מן העין, ומן הפה, ומן הרגלים של פנים ושל ואחור, ושכבת זרע, וזיעת כל הגוף[1]). ועוד ז׳ רוחים של מעלה ומטה של פנים ואחור של ימין ושל שמאל ושל סביב. ועוד כתוב ז׳ פעמים ברית באות הקשת. כ״ב מינים נבראו בעולם בז׳ ימים. ביום א ז׳: השמים, והארץ, והמים, והחושך, והרוח, והתהומות, והאור; ביום ב׳ א׳: הרקיע בלבד; ביום ג׳ ד׳: הכנים המים אל מקום אחד, והעלה מים מתוקים מן הארץ, והעשבים, והעצים; ביום ד׳ ג׳: השמש, והירח, והכוכבים; ביום ה׳ ג׳: השרצים, והעופות, והתנינים; ביום ו׳ ד׳: החיה, והבהמה, והרמש, והאדם; כנגד כ״ב אותיות שבא״ב וכנגד הכ״ב דורות מאדם עד שבא יעקב:

ז׳ ועץ הדעת טוב ורע אמר רבי פינחס בן יאיר העץ הזה עד שלא אכל ממנו אדם הראשון לא נקרא שמו אלא עץ בלבד כשאר כל העצים אבל משאכל ועבר על גזירתו של הק׳ נקרא שמו עץ הדעת טוב ורע על שם סופו כמו שמצינו דברים רבים שנכתבו שמם תחילה על שם סופן. ולמה קרא שמו טוב ורע שהודיעו הק׳ שלא יאכל ממנו לא טוב ולא רע כמו שאמר ללבן השמר לך מדבר עם יעקב מטוב ועד רע (בראשית ל״א כ״ט) לא נוכל דבר אליך רע או טוב (שם כ״ד נ׳) ואומר לא יבקר בין טוב לרע (ויקרא כ״ז ל״ג). ומכאן אנו אומרים שעד שלא אכל מן העץ היה יודע טוב ורע שכן מצינו שקרא שמות לכל היצורים מן חכמה גדולה שניתנה לו שנאמר ויקרא האדם שמות. ועוד מצינו שבראו הק׳ במדה טובה בצלם ובדמות והיה [צ״ל ולא היה] בוראו בריה חסירה. ועוד מצינו שכתב עליו שהיה מלא חכמה ותבונה שנאמר מלא חכמה וכליל יופי בעדן גן אלהים היית[2]) (יחזקאל כ״ח). ומניין אתה אומר שלא נקרא העץ כן מתשובת האשה לנחש. ראה מה השיבה אותו: ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא אמרה מפרי עץ הדעת טוב ורע. ועוד בשעה ששאל הק׳ למה אתה נחבא מה אמר: המן העץ אשר צויתיך וג׳ ולא אמר מעץ הדעת. ועוד על דבר אחד שם העץ דעת טוב ורע

---

1) וחסר מן האף למספר הז׳.

2) ב״ב ע״ח.

לא ימיש עמוד הענן יומם (שם שם כ"ב). בראשית ישרצו המים וג' ועוף יעופף ובמדבר ויהי בערב ותעל השלו (שם י"ו י"ג). בראשית ויברא אלהים את האדם בצלמו ובמדבר ומשה לא ידע כי קרן עור פניו (שם ל"ד כ"ט). בראשית וישבות ביום השביעי ובמדבר אכלהו היום כי שבת וגו' (שם י"ו כ"ה):

ה' כנגד י' מאמרות ברך הק' לאדם הראשון ואילו הן פרו, ורבו, ומלאו את הארץ, וכבשהו, ורדו בדגת הים, ובעוף השמים, ובכל חית הארץ, ובכל הרמש, הנני נתתי לכם את כל העץ ואת כל ירק העשב. וכנגד כן נתנסה אברהם י' נסיונות וכנגדן נאמרו י' בריתות בפרשת מילה[1]) וכנגדן בירך יצחק ליעקב י' ברכות ויתן לך, יעבדוך עמים וג'. וכנגדן הוכו המצרים י' מכות. וכנגד י' דברות התיר להם י' בהמות לאכול שור, כשב, עז, איל, צבי, ויחמור, אקו, ודישון, ותאו, וזמר. יעקב אבינו נתברך יו"ד ברכות בז' מקומות אילו הן: ויאמר ה' לה שני גיים בבטנך, ויתן לך, ואל שדי, והנה ה' נצב עליו, ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני, וירא אלהים אל יעקב עוד בבאו מפדן ארם ויברך אתו, ויאמר אנכי האל אביך אל תירא. למה נתברך בז' מקומות, כנגד ז' פסוקים במעשה בראשית שכתב בהן כי טוב וכנגדן ברך הק' לאברהם: ואעשך לגוי גדול, ואברכה, ואגדלה שמך, והיה ברכה, ואברכה מברכיך, ומקללך אאר, ונברכו בך כל משפחות האדמה:

ו' ז' מועדות הן: שבת, חג המצות, חג העומר, חג השבועות[2]), חג השופרות, חג יום הכיפורים, וחג סוכות. ז' כוכבים שרועים השמש והירח וז' כוכבים שאינם רועים[3]), זהו ז' כוכבים של זה שנקרא שמו כסיל וז' כוכבים של כימה, כימה בעת שהיא שוקעת חורשים את הארץ לזרוע אותה וכשהיא עולה עת הקציר הוא. ז' חלקים יש באדם: ראש, גרון, בטן, שתי ידים, שתי רגלים. ז' קומות: ילד, נער, רובה, עלם, איש, שב, זקן. ז' נקבות הן בראשו של אדם: שתי עינים, שתי אונים, וב'

---

1) דייק לומר בפ' מילה ששם לא נאמר אלא יו"ד בריתות וכ"ה ברבה פ' י"ד אבל המשנה פ"ג דנדרים שנה י"ג בריתות והשלשה האלה אינם בפ' מילה ראה פי' המשנה לרמ"בם (דברי רב"א):

2) צ"ל חג העצרת.

3) רועים פי' משמשים ואולי צ"ל רואים ולזה כסיל חם כימה צונן (ברכות נ"ח וראה ב"ר פ"י).

משמאול. ויעש את מנרות הזהב עשר כנגד י׳ דברות וכל מנורה יש בה ז׳ נרות הרי ע׳ כנגד ע׳ אומות שכל זמן שהנרות דולקות האומות מתכבשין ומיום שכבו הנרות מתגברין ותורה נמשלה בנר שנאמר כי נר מצוה ותורה אור (משלי ו׳ כ״ג). א״עפ שעשה שלמה י׳ שולחנות לא היה מסדר לחם הפנים תחלה אלא על שלחן של משה שנאמר ואת השלחן אשר עליו לחם הפנים (מ״א ד מ״ח) ובתר כן היה מסדר על כולם שנאמר ואת השלחנות ועליהם לחם הפנים (דה״ב ד׳ י״ט). ואע״פ שעשה שלמה י׳ מנורות לא היה מבעיר תחלה אלא על (צ״ל מנורה של) משה שנאמר ומנורת הזהב ונרתיה (שם י״ג י״א) ובתר כן היה מבעיר כולם שנאמר ואת המנרות ונרתיהם לבערם כמשפט (שם). ויעש בבית קדש הקדשים כרובים שנים (שם ג׳ י׳) כנגד לוחות שנים. מעשה צעצעים שהם מכוללים בכתרים. וכנפי הכרובים ארכם אמות עשרים כרובים היו שנים כנגד שני הלוחות וארכם היה כ׳ אמות הרי כ״ב [כנגד] כ״ב אותיות. כנף האחד לאמות חמש מגעת לקיר הבית מלמד שהן מגיעין מסוף העולם ועד סופו. והכנף האחרת אמות חמש וגו׳ מגיד כנפי הכרובים האלה מגיעים מסוף העולם ועד סופו כשם שלמ״ד באמצא אותיות כך כרובים באמצע והם עומדים על רגליהם כאות ל׳ שאין לו ישוב. ופניהם לבית שבזכותן ובזכות עושיהן הבית עומד והיו ראש לכל מה שבבית שהיתה שכינה עליהם חונה ועל הארון ומשם היה מדבר למשה שנאמר וישמע הקול מדבר אליו. (ע״כ במ״י):

ג׳ **כנגד** השמים והארץ והים נבראו ג׳ אבות אברהם יצחק ויעקב. והרביתי את זרעך ככוכבי השמים (בראשית כ״ו ד׳) ושמתי את זרעך כעפר הארץ (שם י״ג ט״ו) וכחול אשר על שפת הים (שם כ״ב י״ז):

ד׳ **בדמות** ברייתו של עולם עשה הקדב״ה ניסים לישראל במדבר כשיצאו ממצרים. כיצד בראשית ועד יהי רקיע בתוך המים (ובמדבר) וענן ה׳ עליהם יומם (במדבר י׳ ל״ד) ועוד נאמר פרש ענן למסך (תהלים ק״ה ל״ט). בראשית ויאמר אלהים יקוו המים ובמדבר ויט משה את ידו על הים ויולך וג׳ (שמות י״ד כ״א). בראשית תדשא הארץ ובמדבר הנני ממטיר לכם לחם (שם י״ו ד׳) ואומר ויבא משה וגו׳ והנה פרח מטה אהרן (במדבר י״ז כ״ג). כנגד יהי מאורות וה׳ הולך לפניהם יומם (שמות י״ג כ״א)

אלא לצורך העולם. ועביו טפח טפח ה׳ אצבעות בבינונית שעוביו של רקיע מהלך ת״ק שנה. ושפתו כמעשה שפת כוס פרח שושן שהשמים מסובבים זה בזה. אלפים בת יכיל שמי שהוא מקיים את התורה שנבראת מקודם שני אלפים שנה העולם מקבלו וסובל אותו. וכתוב אחד אומר שלשת אלפים יכיל (דה״ב ד׳ ה׳) שני אלפים לתורה ומי שמקיימה אני משמרו לאלף דור שנאמר שומר הברית והחסד לאלף דור (דברים). ויעש כיורים עשרה (דה״ב ד׳ ו׳) כדי להרבות את הגשמים שהיו בכיורות מים. עשרה כיורות כנגד י׳ דברות. ולמה לא עשה במדבר אלא כיור אחד שלא היו צריכין ישראל במדבר לגשמים לפי שהיה להם מן יורד והבאר עמהם. שלמה עשה יו״ד כיורות כדי להרבות גשמים שהיה בארץ ישוב והיו צריכים לגשמים הרבה שנאמר ארץ הרים ובקעים (דברים י״א). ארבעים בת יכיל כנגד מ׳ יום שניתנה בהן תורה ד׳ יום לכל דיבור ודיבור. לכך עשה שלמה לכל כיור ד׳ אמות שנאמר ארבע באמה הכיור האחד. לעשר המכנות כנגד י׳ מאמרות על כל מכונה אמירה על כל כיור דיבור. ואת הים נתן מכתף הבית הימנית קדמה, למה קדמה שמשם המזלות והכוכבים והמאורות יוצאין לעולם ומשם היה עיקר העולם משם היה אבות העולם ומשם היה רוגש ומרגיש[1]). ויעש שלחנות עשרה (דה״ב ד׳ ח׳) כדי להרבות זרעים. ולמה עשה משה אחד שלא היו צריכין במדבר לזרעים וכיון שבא שלמה עשאן י׳ כדי להרבות זרעים. נתן חמשה מימין שלחן של משה וחמשה משמאול למה כן שהדרום נקרא ימין והשמאל נקרא צפון שנאמר צפון וימין אתה בראתם (תהלים פ״ט) ואמר שמאל בעשותו ולא אחז יעטוף ימין ולא אראה (איוב כ״ג ט׳). ולכך נתן ה׳ מימין שהוא דרום כנגד ימין העולם שמשם טללי ברכה יוצאין לעולם[2]) אמר שלמה בזכות אילו שולחנות הנתונות בימין יהיו גשמי ברכה וטללי ברכה יוצאין לעולם מן ימין. ולכך נתן ה׳ משמאל נגד צפון שהוא שמאל שמשם הרעות יוצאין לעולם אמר שלמה בזכות אלו שולחנות הנתונות משמאל ימנעו הרעות מישראל וכך קבע כיורים עשרה חמשה מימין וחמשה

---

1) חסר במ״י והחכם מהורר בעער אדלער הגיה רוגע ומרגיע עד״ה רוגע הים (ישעיה נ״א) ור״ל שמשם הים גוער ומשם מרגיע.

2) פרקי דר״א פרק ג׳.

והים בתים על הבריות (צ"ל הבריחים) הם. כנגד השמים העליונים נעשה בית קדשי הקדשים וכנגד הארץ נעשה בית הקדשים החצון וכנגד הים נעשה החצר וכנגד השמים העליונים נעשה עשתי עשרה יריעות המשכן. כנגד הארץ נעשה השולחן כנגד פרי האדמה היו מעריכין שתי הלחם. שתים מערכות שש המערכת (ויקרא כ"ד ו') כנגד חדשי קיץ וחורף. כנגד הים נעשה הכיור וכנגד המאורות נעשה המנורה. ויקם את העמודים — יכין ובעז[1]) (מ"א ז' כ"א) יכין כנגד ירח יכון עולם (תהלים פ"ט ל"ח) וירח מכין לישראל מועדים ושנים שנאמר עשה ירח למועדים (תהלים ק"ד) ובעז כנגד שמש שהוא יוצא בגבורה ובעוז שנאמר ישיש כגבור לרוץ אורח (שם י"ט) וכנגדם בגוף שני עינים כמות שהעינים גבוהות ונתונות בראש כך היו שני העמודים גבוהים ועבים. ויעש את הים מוצק (מ"א ז' כ"ג) זה עולם שהוא מוצק שנאמר בצקת עפר למוצק (איוב ל"ח ל"ח) ואמר חזקים כראי מוצק. עשר באמה משפתו (מ"א ז' כ"ג) אילו עשר ספירות בלימה שעליהם העולם עומד. עגל סביב (שם) שהרקיע עגולה. וחמש באמה קומתו כנגד מהלך ה' מאות שנה שבין הארץ לרקיע. וקו שלשים באמה כנגד שלשים יום שבכל חודש וחודש וכנגד י' דברות וי' מאמרות וי' ספירות בלימה. יסב אתו סביב שהעולם עומד בזכות עושים י' דברות ובי' מאמרות נברא וספירתן עשרה. ד"א וקו שלשים באמה יסב אתו זה קו ירוק שמקיף את כל העולם שנאמר ונטה עליו קו תהו (ישעיה ל"ה). ופקעים מתחת לשפתו כנגד שס"ה חלונות שבמזרח ובמערב שהשמש יוצא באחת מן המזרח ושוקע באחת מן המערב. שני טורים הפקעים אילו שמש וירח שהם סובבים ומנהיגים את העולם. עמד על שני עשר בקר אילו י"ב מזלות שהעולם מתנהג בהן. שלשה פנים צפונה וגו' למה צפונה תחלה שהיא פתוחה שרוח צפונה פתוחה לעולם שנאמר נטה צפון על תהו (איוב כו ז') ולא עוד אלא שכל רוח רעה אינו אלא מצפון שנאמר מצפון תפתח הרעה (ירמיה א') טלה אריה קשת פונים צפונה שור בתולה גדי פונים למערב תאומים מאזנים דלי פונים לדרום סרטן עקרב ודגים פונים למזרח. והים עליהם מלמעלה שהעולם מתנהג על ימים. וכל אחריהם ביתה שלא נבראו לבטלה

---

1) המאמר הזה כתב הרוקח דף ו' ריש עמוד ג' בשם מדרש תדשא.

מדרש תדשא

א׳ כתוב ויאמר אלהים תדשא הארץ וג׳ אמר רבי פינחס בן יאיר למה ביום השלישי גזר הקדב״ה להצמיח דשאים ועשבים ופרי אילנות מן האדמה וביום הרביעי ברא מאורות אלא שמודיע כח גבורתו שהוא יכול בלא מאורות להצמיח אדמה. ויאמר אלהים יהי מאורות וג׳ עד שלא נבראו המאורות ביום רביעי ג׳ ימים הראשונים שוים היו שעותיהם במידות ופסיעותיהם לא פחות ולא יותר אבל משנבראו המאורות נתן הקד״בה ליום ולילה עדיפא או מיעוטא ולמה כך שלא יחשבו המאורות כאלהים. ולמה על יצירת המאורות לא כתב פרו ורבו אלא שאינן (כ״ט) צריכין להפרות ולהרבות אלא עומדין על בריאותם לא מעוטין ולא מרובין. ולמה לא נאמר על חיות שבארץ ברכה כשם שנאמר על בריאת המים אלא בשביל רעת הנחש שעתיד לעשות והיה ראוי לקללה ואילו ברכו הקד״בה לא היה שוב מקללו. כשכתב משה בראשית [האות] שניה שבא״ב התחיל לכתוב כנגד עולמות שנים ובשעה שדיבר הק׳ הדיברות מאות ראשון התחיל להסיח עמהם שנאמר אנכי אות ראשון של דיבור א׳ סופו של דיבור י׳ מאחד (התחיל) עד עשרה מניין מלא שידעו הכל שהק׳ מלא כל העולם והוא ראשון ואחרון שנאמר אני ראשון ואני אחרון (ישעיה מ״ד):

ב׳ המשכן נעשה כנגד ברייתו של עולם. כנגד שתי שמות הקדשים נעשו שני הכרובים על ארון העדות[1]). השמים והארץ

---

1) המאמר הזה הובא במ׳ ילקוט למ״א ז׳ סי׳ קפ״ה בסדר אחר ובפי׳ המיחס לר״שי על דה״ב ד׳ כ׳ כתוב: ומה שעשה י׳ מנורות וג׳ והכרובים וכל אשר עשה מפורש בברייתא דר״פ בן יאיר.

בהם מוקדם ומאוחר ומשפיל ומרים שירה וקדושה לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה ית' ועוד כל מוקדם ומאוחר מחבירו בשירה נשרף לתוך נהר דינור. ואף חיות הקדש אין בהם מוקדם ומאוחר מפני ששעור קומתן כאחד וגבורתן כאחד וארבע רגלי הכסא מכוונת זה כנגד זה וגלגל זה כנגד גלגל זה ואופן זה כנגד זה וחיה זו כנגד זה וכנף זו כנגד זה ופיה' פותחין בשירה גדולה באימה ביראה ברתת בזיעה בפחד ברעדה בטהרה בקדושה בקול רעש ובנעימר ומשמשין המרכבה בקול שירות ותושבחות ותהלות. באותה שעה קדושים מקדישין טהורים מקלסין עירין מרוממין גלגלים מגדלים מלאכים מזמרי' ונחלקי' לג' שורות של אלף אלפי אלפים ורבוא רבוואן. כת אחת אומרת קדוש ונופלת על פניה. וכת אחת אומרת קדוש. וכת אחת אומרת קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו. ומפני מה לא אמר ברוך כבוד ה' ממקומו מפני שהשכינה בכל מקום. ולעתיד לבא השכינה חוזרת למקומה לקדושה ואומרת ברוך כבוד ה' ממקומו:

סליק פרק מפרקי הירלות

ורקיע מיד יורדין כתות כתות שורות חיילות צבאו׳ של מלאכי השרת בתוך נהרי אש ונהרי להבה נהרי שלהבה ומטבילין עצמם בהם מאה פעמים. ובאותה שעה בודקין עצמן שס״ה פעמים כמנין ימות החמה. וכי יש במלאכי השרת זוב וטומאה שצריכין טבילה אלא אלה הם מלאכי השרת הממונים על מלאכת העולם שיורדים בכל יום ויום לשים שלום בעולם. ובשעה שמגיע זמן לומר שירה עולים לרקיע ומפני ריחם של בני אדם שהם בעלי זוב וטומאה מטבילין עצמן באש ומציצי׳ ומפארים עצמן באש ומדיחין ומזהירין עצמן באש ומקדישין עצמן באש. עד שעושין עצמן קדוש ומקו״ש טהור ומטוהר וחוזרין והווין כמלאכי ערבות. ואח״כ קורין זה את זה ועולין בתוך נהרי אש זה ברשות זה ומתגגנין ונועעין עצמן באור זהרי ברקים. ואח״כ עולים בסולם של נהרי אש זה ברשות זה. בתהלה בשבח בםזמור בצהל׳ ברנה עד שמגיעין אצל חיילי ערבות. אצל חשמלי טוהר. אצל כרובים ואופנים. אצל חיות הקודש וגלגלי המרכבה. אצל הדורי פנים ובעלי כנפים ואצל כסא רם ונשא. ומיד הם ברתת בזיעה בטהרה בקדושה באימה בענוה. ומכסין פניהם בכנפיהן לבל יביטו דמותן לדמות הכבוד השוכן במרכבה. ועומדין כתות כתות של אלף אלפי אלפים וטירות של רבוא רבבות. ומחנות מחנות שאין להם חקר וצבאות לאין מספר. וכמה הרים של אש וגבעות של להבה לפני כסא הכבוד. ובאותה שעה יושב הק״בה ית׳ על כסא הכבוד וכבודו מלא כל הארץ שנאמר מלא כל הארץ כבודו. ואף חיות הקודש מתקדשות ומתטהרות יותר מהם וכל חיה וחיה קשור בראשה אלף אלפים כתרים של מיני מאורות ומתלבשות בלבוש אש ומתעטפות בלבוש להבה ומכסות פניהם בכנפיהם והק״בה ית׳ חוזר פניו מהם. ומפני מה חיות הקודש ואופני הדר מתקדשין ומתטהרין ומתלבשין ומתעטפין מימי קדם יותר ממלאכי השרת ואופנים וחשמלי׳ ושרפים וכרובים וחיות הקודש ובעלי כנפים וגלגלי מרכבה וצבא מעלה וחיה ואופן. ומלאכי השרת כל אלו יש לכל אחד מהם ענין בפני עצמו. מפני שהמרכבה נתון על פניהם וכח השם על ראשיהם ושכינה למעלה מהם ונהרי אש עוברים ביתיהם. על כן הם מכוונים ומזורזין ומזוהרין ומטוהרין ומיופין ומזוקקין באור שבע פעמים. וכלם באימה וביראה ובטהרה ובקדושה בקול אחד ובדבור אחד ובנעימה אחת ולא זו בלבד. אלא שנופלין מן המלאכים אלף אלפים ורבי רבבות לתוך נהר דינור ונשרפין מפני שאין להיות

פרק מפרקי היכלות

אמר רבי ישמעאל אשריהם ישראל כמה הם חביבין לפני
הק״בה ית׳ יותר ממלאכי השרת. כי בשעה שמלאכי השרת מבקשים
לומר שירה למעלה תחלה באין סביבות כסא הכבוד נהרי אש
וגבעות של להבה ואומר להם הקב״ה יתב׳ החרישו אלי כל מלאך
ומלאך וכל חיה וחיה וכל אופן ואופן כל שרף ושרף שבראתי עד
שאשמע ואאזין תחילה קול שיראן ותושבחתן של ישראל בני שנא׳
ברן יחד כוכבי בקר ויריעו כל בני אלהים. זהו פמלייתן של
מלאכים. אימתי כבוד בשמים כדכתיב רומה על השמים אלהים
בזמן שכל הארץ כבודך וכו׳. אלפים ורבבות של מלאכי השרת
עומדים לימין הכסא וכנגדם לשמאל הכסא. ובין נהרי (אש)
מקיפין ועומדין ושרי׳ הגדולים העומדים ממונים על כל גדוד וגדוד.
ועל כל צבא וצבא מימין הכסא ושמאל הכסא. ומלמדין לומר
שירה וזמרה לכבודו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא יתב׳
וכשמגיע זמן לומ׳ שירה שמעי״אל השר הגדול הנכבד והנורא עומד
על חלוני הרקיע התחתון לשמוע ולהקשיב קול שירות ותושבחות
העולים מן הארץ מבתי כנסיות ומבתי מדרשות להשמיע לבני ערבות.
ומפני מה עושה כן שאין רשות למלאכי השרת לומר שירה עד
שפותחין תחלה ישראל בשירה שנאמר רוממו ה׳ אלהינו והשתחוו
להר קדשו. אלו מלאכי השרת וכל מלאכי רקיע ורקיע כששומעי׳
שירות ותושבחות שאומרין מלמט׳ הן פותחין קדוש קדוש קדוש
מלמעלה. ולמה נקרא שמו שמעי״אל מפני שהוא עומד בכל שער
ושער ומשמיע קול שירות ותושבחות העולות מן הארץ מתוך בתי
כנסיות ובתי מדרשות לפני כל רקיע ורקיע. וחיות הקודש ואופנים
ושרפים וכוכבי הדר. ולאחר שהוא שומע ומשמיע לכל מלאכי רקיע

עתות יום ועתות לילה ובאיזה עונה יעמוד להפיל שועה. וכשיצא מן התיבה בו היה משתמש כל ימי חייו. ובעת מותו מסרו לשם ושם לאברהם ואברהם ליצחק ויצחק ליעקב ויעקב ללוי ולוי לקהת וקהת לעמרם ועמרם למשה ומשה ליהושע ויהושע לזקנים וזקני׳ לנביאים ונביאים לחכמי׳ וכן בכל דור ודור עד שעמד שלמה המלך ונגלה לו ספר הרזים והשכיל מאד בדברי הרזים בינה ומשל בכל הרוחות ובכל החפצים והפגעי׳ המשוטטים בעולם ואסר והתר אותם ושלט עליהם ובנה והצליח מחכמת הספר הזה כי הרבה ספרים נמסרו בידו וזה נמצא יקר ונכבד מכולם אשרי עין שראה ואוזן ששמע ולב שיבין והשכיל חכמתו:

תם ספר נח

בצליו ומשאיר פליטה להחיות. החונן את עבדיו רוח שכל ובינה לדבר עם כל אדם ובהמה וחיה ועוף ודגים להודיעם כחך ורב גבורתך. ומרב שכל שהשכיל עם הספר הזה היה יודע אם יום אם לילה והיה יודע מאכל בהמה ובהמה בעתה. ותשמע תפלתו לפני כסא הכבוד ויזכר הוא וכל אשר אתו בתבה. ויעבר אלהים רוח על הארץ וישכו המים ותנח התיבה בחדש הזה על הרי אררט:

בחכמת הספר הזה היה נח מתנהג והודיע לשם בנו כי ממנו היה מבין בתיבה ושם בנו נהג בו והחזיק בו כך אחריו בקדושתו ושם מסרו לאברהם ואברהם ליצחק ויצחק ליעקב ויעקב ללוי ולוי למשה ומשה לאהרן ואהרן לפנחס ופנחס לבנו וכל הדורות זה אחר זה:

זה הספר מספרי הרזים שנתן **לנח** בן למך בן משותלח בן חנוך בן מהללאל בן אנוש בן שת בן אדם מפי רזיאל המלאך בשנת ביאתו לתיבה לפני כניסתו ונכתב על אבן ספיר באר הטיב וממנו למד מעשה פלאים ורזי וערבי בינה ומחשבות ענוה ועשתונות עצה לעמוד על חקר מעלות מרומים ולשוטט כל אשר בשבעה מעונות ולהסבכל בכל מולות ולהתבונן בכל מנהג ולבקר חקר הלבנה ולידע מסילות עש כסיל וכימה ולהגיד מה שמות שבכל רקיע ורקיע ומה מלאכתן וכמה יצליחו לכל דבר ומה שמות משרתי השוטרים בכל עונה ועונה ונשמע להם לעשות כל חפץ כל הקרב אליהם בטהרה ולידע ממנו מעשה מות ומעשה חיים להבין הרע והטוב. לחקור עתות ורגעים לידע עת ללדת ועת למות עת למכה ועת לרפאת לפתור חלומות וחזיונות לעורר קרב ולהשלים מלחמות ולמשול ברוחות ובפגעים לשלחם וילכו כעבדים להביט בארבע רוחות הארץ להיות מחוכם בקול רעשים לספר מה מעשה ברקים ולהגיד מה יהיה בכל חדש וחדש ולעמוד על עסק בכל שנה ושנה אם לתבואה אם לבצורת אם לשלום אם למלחמה להיות כאחד מן הנוראים ולהבין ולהשכיל באוצרות מרום:

ומחכמת הספר למד נח לעשות תיבת גופר. ולהסתיר מימי שטף ומימי המבול להביא עמו שנים ושבעה ולהכנים מכל אוכל ומכל מאכל ויתנהו בארון זהב ויביאהו תחלה לתיבה לידע ממנו

שנוהג בו ומה מלאכתו וקדושת טהרתו והשכים והלך למערה ואיחר עד הצהרים ומכח החמה בא נפשו שם שלא יבינו בו אנשי המקום ולפני האל ברוך הוא התחנן ועלה בטהרה והחזיק בשם הטהור ובשעה שהבין בו נהרו עיניו בכל דרכיו ויתנהג בו והלך עד שנדמה לקדושי מרום ונבדל מן דרי הארץ ואיננו כי לקח אותו אלהים:

כי בספר הזה החכים והערים בתקופות ומזלות ובכל מאורות המשרתים לכל חדש וחדש והשמות הנקראי׳ לכל תקופה והמלאכים המשרתים בארבע תקופות השנה והשכיל שמות הארץ ושמות השמים וגם שמות חמה ולבנה. והוסיף לכבדו בכל כחו והבין בכל חכמה יותר על אדם הראשון והבין כי לא עצרו כח לעמוד בו דורות הבאים אחריו כי עצום ומכובד הוא והצפינו עד עמוד נח בן למך איש צדיק תמים היה בדורותיו. ובשנת ת״ק שנה לחייו נשחתה הארץ בפועל חמס הדורות והשחית כל בשר את דרכו על הארץ ותעל צעקת הארץ השמים לפני כסא כבודו של הקב״ה ונח מצא חן בעיני ה׳:

ואז נשלח אליו רפא״ל השר הקדוש ויאמר אליו אני שולחתי בדבר אלהים אליך לרפאות את הארץ ולהודיע מה יהיה ומה יעשה וימלט. אז נתן אליו הספר הקדוש הזה ויבינהו כיצד ינהג בו ומה מלאכתו ומה קדושת טהרתו:

ויאמר אליו שמע דבר ה׳ אשר נמצאת איש צדיק תמים בדורותיך הנה נתתי לך הספר הקדוש הזה והודעתיך כל סתריו ורזיו לעשותו בקדושה ובטהרה ובצניעות ובענוה וממנו תלמוד לעשות עצי גופר ותכנס אתה ובניך ואשתך ונשי בניך להחבא מעט רגע עד יעבור זעם. ויקח נח את הספר מיד רפא״ל השר הקדוש ובעת שהבין בו באותיות החקוקות נחה עליו רוח ה׳ ועשה התיבה באורך וברוחב בדעת שהשכיל בשם הקדוש הזה ונשמע לו בא אתה וכל ביתך אל התיבה כי אותך ראיתי צדיק:

ואז נח בן למך הסתירו לפני באו אל התיבה ויבן כל אותיותיו ובן להביא אל התיבה שנים ושבעה איש ואשתו ויסגור ה׳ בערו ויהי המבול ארבעים יום וארבעים לילה. אז פתח פיו ברוח חכמה ובתבונה ויברך את ה׳ האלהים המלך הגדול הגבור והנורא:

ויאמר ברוך ה׳ אשר נתן מחכמתו ליראי שמו. ברוך הממשיל את האדם ביראתו המציל נפשות חסידיו המסתיר חוסי

ועל רוח שנפחת ועל נפש שנתת. קדמני בחסדך כי אתה חסיד ארך אפים ורב חסד. תעלה תפלתי לפני כסא כבודך ותגיע שועתי לפני כסא רחמיך ותחנני יהיו לרצון אמרי פי לפניך ואל תתעלם מתחנתי. אתה הָיית ותהיה לעולם אתה משלת ותמשול חמול נא על מעשה ידיך והבינני והודיעני מה יהיה לתולדתי ולדורתי ומה יבא עלי בכל יום ויום ובכל חדש וחדש ואל תכסה ממני חכמת עורך [נ"א עריך] ומלאכיך:

אחר שלשה ימים לתחנוניו בא אליו רזיאל המלאך שהוא ישב על הנהר היוצא מגן עדן ויגלה אליו עד חום השמש ובידו ספר ואמר אליו אדם למה אתה משתומם למה תתעצב ותדאג מיום שעמדת בתפלה ובתחנונים נשמעו דבריך ואני באתי להבינך אמרות טהורות וחכמה רבה ולהחכימך בדברי הספר הקדוש הזה ובהם תדע מה יקראך עד יום מותך. וכל אדם מבניך שיעמוד תחתיך וכל דורות אחרונים שינהגו בספר הקדוש הזה בטהרת בשר ועניות רוח ויעשה כל מה שכתוב בו כמוך יהיה יודע מה יבא בכל חדש וחדש ובין יום ובין לילה ויהיה כל דבר גלוי לו ויבין וידע אם יהיה רעה או רעב או ערוב כבד או גשמים או בצורת או תרבה התבואה או תתמעט או ימשלו רשעים בעולם אם ארבה ואם חסיל יהיה ואם ישל עץ את פירותיו ואם מכה שחין בבני אדם ואם מלחמות תהיינה ואם יסורין יהיו ואם מות ימשול בבני אדם או בבהמה ואם גזרה טובה. תצא ממרום או רעה ואם דם ישפך או יאנק חלל בעיר. ואתה אדם קרב עד הנה ותן לבך ואודיעך מה דרך הספר הזה ומה קדושתו:

ויפתח רזיאל המלאך את הספר ויקרא באזני אדם ויהי כשמעו את דברי הספר הקדוש הזה מפי רזיאל המלאך ויפול על פניו מרעיד ויאמר אדם קום התחזק ואל תפחד ואל תירא וקח את הספר הזה מידי והשמר בו כי ממנו תדע ותשכיל ותודיע לכל מי שיזכה בו ויהיה חלקו. ובעת שלקח אדם את הספר הזה, קדחה אש על שפת הנהר ויעל המלאך בלבת אש השמימה אז הבין וידע אדם כי מלאך אלהים הוא ומלפני המלך הקדוש שולח הספר הזה והחזיק בו בקדושה ובטהרה:

ואחר ארבעה דורות עמד חנוך בן ירד והשכיל ביראת אלהים והנהיג עצמו בטהרה והיה רוחץ ומתקדש במים חיים ומפיל תחינה לפני בורא הכל ונגלה המקום בחלום שנטמן בו הספר. הדרך

וזירועיהם לרפא ואת פשר דברי הספרים העתיקו ארמית. וחכמי מקדון החלו ראשונה לרפא בארץ וחכמי מצרים החלו לחבר ולנחש במזרות ובככבים ללמד את ספר מדרש הכשדים אשר העתיק קנגר בן אור בן כשד לכל מעשה החרטומים. ותגדל להם חכמתם עד קום אסקלפי"נוס אחד מחכמי מקדון וארבעים איש עמו מן החרטומים מלומדי הספרים הנעתקי' וילכו הלוך בארץ ויעברו מעבר להודו אל ארץ קדמת עדן למצוא מקצת עצי החיים למען תגדל תפארתם על חכמי הארץ. ויהי בבואם אל המקום ההוא וימצאו את עצי המרפא ועצי עץ החיים וישלחו את ידם לקחתם. ויברק ה' עליהם להט החרב המתהפכת וילהטו כולם בשביבי הברק ולא נמלט מהם איש ותעזב הרפואה מן הרופאים ותשבת חכמת הרופאים שש מאות ושלשים שנה עד מלוך ארתחששתא המלך[1]. בימיו קם איש נבון וחכם ומלומד דעת ספרי הרפואות ומבין לכל דבר ושמו איפוקר"ט המקדוני ושאר חכמי הגוים אסף היהודי ודיסקרדיו"ס הבעלתי וגליינ"וס הכפתורי וחכמים הרבה מאד ויתחדשו עטרת הרפואה ותהי עד היום הזה[2]:

זו תפלת אדם הראשון שהתפלל בשעה שיגרש מגן עדן ועד שנתן לו הספר הקדוש הזה ויתחנן לפני הגבורה ויאמר. ה' אלהי העולם אתה בראת את כל העולם להדר יקר חסין ותעשה כרצונך. ומלכותך נצח נצחים ותפארתך לדור ודור ואין כל דבר נעלם ממך ואין נסתר מנגד עיניך ואתה כוננתני במעשה ידיך ותמשילני על כל בריותיך להיות שליט על מפעליך. והנחש הערום הארור השיאני בעץ תאוה חמד. ועוד שאשת חיקי השיאה אותי ולא הודעתני מה יהיה ומה יהיה לבני ומה יבא עלי ולדורות הבאים אחרי. וידעתי ובינותי כי לא יצדק לפניך כל חי ומה כחי להעיז נגדך אין לי פה להשיב ולדבר ולא עין לישא כי חטאתי והרשעתי ובעוני נגרשתי היום והנני בוקע ופולח בארץ לעבוד את אשר ממנה לקחתי. ואין פחדי ומוראי- על דרי ארץ כבתחלה כי מעת אוכלי מעץ הדעת ועברתי על דבריך נטלה חכמתי ממני ואני בער ולא אדע וכסיל ולא אבין מה יהיה:

ועתה אל רחום וחנון שוב ברחמיך הרבים על ראש יצירותיך

---

1) עיין בשער הגמול לרמב"ן ק"ב א'.

2) עד כאן הועתק מתוך ס' אסף היהודי כ"י מינכן.

ספר נח

זה ספר הרפואות אשר העתיקו חכמים הראשונים מספר שם בן נח אשר נמסר לנח בלובר ההר מהררי אררט אחרי המבול. כי בימים ההמה ובעת ההיא החלו רוחות הממזרים להתגרות בבני נח להשטות ולהטעות ולחבל ולהכות בחלאים ובמכאובים ובכל מיני מדוה הממיתים ומשחיתים את בני אדם. אז באו כל בני נח ובניהם יחדו ויספרו את נגעיהם לנח אביהם ויגידו לו על אודות המכאובים הנראים בבניהם. ויבעת נח וידע כי מעון האדם ומדרך פשעיהם יתענו בכל מיני תחלואים ומדוים אז קידש נח את בניו ואת בני ביתו וביתו יחדו ויגש אל המזבח ויעל עולות ויתפלל אל האלהים ויעתר לו. וישלח מלאך אחד ממלאכי הפנים מן הקדושים ושמו רפא״ל לכלה את רוחות הממזרים מתחת השמים לבלתי השחית עוד בבני האדם. ויעש המלאך כן ויכלאם אל בית המשפט אך אחד מעשרה הניח להתהלך בארץ לפני שר המשטמה לרדות בם במרשיעים לנגע ולענות בהם בכל מיני מדוה ותחלואים ולנגע מכאובים. ואת רפואות נגעי בני אדם וכל מיני רפואות הגיד המלאך לרפא בעצי הארץ וצמחי האדמה ועיקריה. וישלח את שרי הרוחות הנותרים מהם להראות לנח ולהגיד לו את עצי הרפואות עם כל דשאיהם וירקיהם ועשביהם ועיקריהם וזירועיהם למה נבראו וללמדו כל דברי רפואתם למרפא ולחיים. זיכתב נח את הדברים האלה על ספר ויתנהו לשם בנו, הגדול ומן הספר הזה העתיקו חכמי הראשונים ויכתבו ספרים הרבה איש ואיש כלשונו. ותרבה דעת הרפואה בארץ בכל הגוים אשר בחנו את ספרי הרפואות בחכמי הודו וחכמי מקדון וחכמי מצרים כי חכמי הודו שוטטו למצוא כל עצי הרפואות והבשמים וחכמי ארם מצאו העשבים לכל מיניהם

המשכן וטענו אותו בעגלה והעמידו אותו עד בא בני קהת שנ׳ ונסעו הקהתים נשאי המקדש ותקעו והריעו ותקעו ונסע דגלו של אפרים. נכנסו בני קהת ופרקו את הקדש וטענו אותו בכתף שנ׳ וכלה אהרן ובניו וגו׳. תקעו והריעו ותקעו ונסע דגלו של דן שנ׳ ונסע דגל מחנה בני דן נמצאו ב׳ דגלים מלפניהם וב׳ דגלים מאחריהם ומחנה לויה ומחנה שכינה באמצע שנ׳ ונסע אהל מועד וגו׳. וכשם שהיו חונים כך היו נוסעים שנ׳ כאשר יחנו כן יסעו: ע״פ ג׳ היו ישראל נוסעים. ע״פ הקדש וע״פ משה וע״פ חצוצרות. ע״פ הקדש מניין שנ׳ על פי ה׳ יסעו בנ״י. ע״פ משה כיצד משה היה אומר מבערב בהשכמה אתם יוצאים. מיד התחילו ישראל להיות מוצאין בהמתם ומתקנים את כליהם לצאת. ע״פ חצוצרות מניין תקעו והריעו ותקעו על כל רגל ודגל. רי״א ג׳ תקיעות על כל מטה ומטה:

פרק י״ד **ביון** שהיו ישראל חונים הי׳ עמוד הענן מתמר ועולה ונמשך על גבי בני יהודה כמין סוכה ומחפה את האהל מבפנים וממלא את המשכן מבחוץ שנ׳ ויכס הענן את אהל מועד וזה א׳ מענני כבוד ששמשו את ישראל במדבר מ׳ שנה א׳ מימינם וא׳ משמאלם וא׳ מלפניהם ,וא׳ מלאחוריהם וא׳ למעלה מהם וענן שכינה שביניהם ועמוד הענן שנוסע לפניהם משפיל לפניהם את הגבוה ומגביה לפניהם את השפל והורג נחשים ועקרבים ושורף קוצים וסירים ומדריכם בדרך ישרה וענן שכינה שורה באהל. ר״ש ב״י אומר כל מ׳ שנה שהיו ישראל במדבר לא נצרך א׳ מהם לא לאור החמה ביום ולא לאור הלבנה בלילה אלא האדים היו יודעים ששקעה החמה הלבין היו יודעים שורחה החמה ומסתכל בחבי׳ ויודע מה שבתוכו בטפיח ויודע מה שבתוכה מפני ענן השכינה שביניהן שנ׳ לעיני כל בית ישראל בכל מסעיהם. ואף לע״ל שנ׳ קומי אורי כי בא אורך. ואומר לא יהיה עוד השמש לאור יומם וגו׳ לא יבא עוד שמשך והיה ה׳ לך לאור יומם ושלמו ימי אבלך: מהיכן היתה שכינה מדברת עם משה ר׳ נתן אומר מעם מזבח הקטרת (ס״א מעם האהל) שנא׳ ונתת אותו לפני הפרכת אשר על העדות. רשב״י אומר מאצל מזבח הקטרת שנאמר ושחקת ממנו הדק. תלמידו של רבי ישמעאל אומר מאצל העולה שנאמר עולת תמיד לדורותיכם:

סליק ברייתא דמלאכת המשכן

כאן אלא ב׳ אמות העליונות היו עגולות תנם עשר באמה על עשר באמה הרי ק׳ אמה תנם ק׳ על ק׳ הרי ק׳ טהורה מכאן שיערו חכמים מקוה מ׳ סאה. שלש אמות התחתונות היו מרובעות תנם ע״ה הרי ק״נ תנם נ׳ על נ׳ הרי נ׳ טהרה הא למדת שהמרובע יתר על העגול רביע. ומנין שעגול מלמעלה שנ׳ ועביו טפח ושפתו כמעשה שפת כוס. למדנו שעגול מלמעלה. ומנין שהיה מרובע מלמטה שנ׳ עומד על שני עש בקר מת״ל פונים פונים ד׳ פעמים אלא נכנס להיכל פונה לימין לעזרה פונה לימין להר הבית פונה לימין עולה לראש המזבח פונה לימין שנ׳ ודמות בקר מתחת לבקרים סביב סובבי׳ אותו. י׳ באמה מקיפי׳ את הים סביב נמצאו ראשי שורות של ראשי שוורים של ד׳ ד׳ שמשתמשים לכל הצדדין ואת הבקר ושנוי טורי הבקרים ומוצקים במצבתם וכולו היה מוצק מרגליו של שור:

פרק י״ג **כיצד** היו הלוים משמרים במקדש. בני קהת היו משמרים בדרום שנ׳ משפחות בני קהת יחנו על ירך המשכן תימנה והם היו ממונים על כלי הארון שנ׳ ומשמרתם הארון וגו׳ חוצה ג׳ שבטים ראובן שמעון לוי. בני גרשון היו משמרים במערב שנ׳ משפחות הגרשוני אחרי המשכן והם היו ממונים על כל כלי המשכן שנ׳ ונשאו את יריעות המשכן חוצה להם ג׳ שבטים אפרים ומנשה ובנימן. בני מררי היו משמרים בצפון שנ׳ ונשיא בית אב למשפחות מררי והם היו ממונים על הקרסים ועל הקרשים והבריחים והעמודים ועל אדני המשכן שנ׳ ופקדת משמרת בני מררי וחוצה להם ג׳ שבטים דן אשר ונפתלי. למזרח משה ואהרן ובניו שנ׳ והחונים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה משה ואהרן ובניו וחוצה להם שלשה שבטים יהודה יששכר זבולון: כל מחנה ישראל הי׳ י״ב מיל. דגלו של יהודה ד׳ מילין מחנה לויה ומחנה שכינה ד׳ מילין. דגלו של ראובן ד׳ מילין דגלו של אפרים ד׳ מילין מחנה לויה ומחנה שכינה ד׳ מילין. דגלו של דן ד׳ מילין. נמצאו ד׳ זויות של משכן ד׳ מחנות שמשמשין לכל הצדדין שנ׳ איש על ידו לדגליהם: כיון שהיו ישראל נוסעין היה עומד עמוד מקופל ונמשך על גבי בני יהודה כמין קורה. תקעו והריעו ותקעו ונסע דגל יהודה תחלה שנ׳ ונסע דגל מחנה יהודה. מיד נכנס אהרן ובניו ופרקו את הפרכת וכסו בה את הארן. שנ׳ ובא אהרן ובניו בנסוע המחנה וגו׳. מיד נכנסו בני גרשון ובני מררי ופרקו את

אמות שנ׳ ועשית מזבח מקטר קטרת וכלו היתה מצופה בזהב שנ׳ וצפית אותו זהב: ג׳ שמות יש לו מזבח הקטורת. מזבח הזהב. מזבח הפנימי. מזבח העולה ארכו ה׳ אמות ורחבו ה׳ אמות וגבהו ג׳ אמות שנ׳ ועשית את מזבח העולה דברי ר״מ. א״ל ר׳ יוסי ממשמע שנ׳ חמש על חמש איני יודע שהוא רבוע מת״ל רבוע אלא מופנה להקיש לדון הימנו ג״ש נאמר כאן רבוע ונא׳ להלן רבוע מה רבוע האמור להלן גבהו ב׳ כרחבו אף רבוע האמור כאן גבהו ב׳ כרחבו א״ל ר״מ אם כדבריך נמצא מזבח גבוה מן הקלעים. א״ל ר״י והלא כבר נאמר ואת קלעי החצר וגו׳ מה משכן י׳ אמות אף מזבח י׳ אמות: חוט של סיקרא היה חוגרו באמצע להבדיל בין דמים העליונים לדמים התחתוני׳. מחוט סקרא ולמטה ה׳ אמות א׳ ביסוד וג׳ אמות כרכוב ואמה סובב ושם היו נותנים דמים הניתנין למטה. מחוט סקרא ולמעלה ה׳ אמות אמה קרנות וג׳ אמה כרכוב ואמה כלה עורב ושם היו נותנין דמין הניתנין למעלה. ודמים הנתונים מחוט הסקרא ולמטה אם נתנם מחוט הסקרא ולמעלה פסולים ודמים הנתונים מחוט הסקרא ולמעלה אם נותנן מחוט הסיקרא ולמטה פסולים: מזבח שעשה משה במדבר גבהו י״א ושעשה שלמה גבהו י״א ושעשו בני הגולה גבהו י׳ אמות ואף לעתיד לבא גבוה י״א. מזבח הזהב נתון באמצע עזרה. כבש לדרומו כיור למערבו בית המטבחים לצפונו וכל ישר׳ למזרחו שנ׳ ויקרבו כל העדה וגו׳. ג׳ שמו׳ למזבח מזבח העולה מזבח הנחשת מזבח החיצון:

פרק י״ב משה עשה כיור א׳ שנ׳ ועשית כיור נחשת. ושלמה עשה עשרה כיורות שנ׳ ויעש כיורות עשרה ויתנם בהיכל שאין ת״ל ה׳ מימין וה׳ משמאל ומה ת״ל חמש בימין וה׳ בשמאל אלא ה׳ מימין כיור של משה וה׳ משמאל כיור של משה. שלמה הוסיף שעשה את הים שנ׳ ויעש את הים מוצק עשר באמה משפתו אל שפתו אלפים בת יכיל א״א לומר אלפים שכבר נאמר שלש אלפים (עיין פ״ק דעירובין דף י״ד ע״א וע״ב) וא״א לומר ג׳ אלפים שכבר נאמר אלפים הא כיצד אלפים בלח שהם שלשת אלפים ביבש. אבל אי אתה יודע כמה הוא הבת שנ׳ האיפה והבת תוכן א׳ הוא ואומר עשרת הבתים חומר תנם עשרת בתים לכל כור וכור הרי מאתים כור צא מהם נ׳ כור תנם נ׳ על נ׳ הרי ק״נ מקוה טהרה שכל מקוה ומקוה מחזיק מ׳ סאה. ומנין שמחזיק ק״נ מקוה טהרה אם תאמר כולו עגול אינו מחזיק. א״ת כולו מרובע מחזיק הוא יותר על

אילך ואילך ומשך הימנה ב׳ קנים אילך ואילך שנ׳ וששה קנים יוצאים מצדיה אבל לא למדנו לגביעים המשוקדים שנ׳ ובמנורה ארבעה גביעים: איסי בן יהודה אומר ה׳ דברי׳ בתורה אין להם הכרעה אלו הן. שאת. ארור. מחר. משוקדים. וקם. הלא אם תטיב שאת או שאת ואם לא תטיב. ארור אפם כי עז או כי באפם הרגו איש וברצונם עקרו שור ארור. מחר אנכי נצב או צא הלחם בעמלק מחר. משוקדים כפתוריה ופרחיה או ארבעה גביעים משוקדים. וקם העם הזה או הנך שוכב עם אבותיך וקם. אלו ה׳ דברים בתורה שאין להם הכרעה. איסי בן עקיב׳ אומר מעשה שהיתה יתירה דינר של זהב והכניסוה לכור פ׳ פעמים: גופה של מנורה י״ח טפחים הרגלים והפרח ג׳ טפחים וטפחיים חלק וטפח שבו גביע כפתור ופרח וטפחיים חלק וטפח כפתור וב׳ קנים יוצאים הימנה א׳ אילך וא׳ אילך וטפחיים חלק וטפח כפתור וב׳ קנים יוצאים הימנה אילך ואילך וטפחיים חלק וטפח כפתור וב׳ קני׳ יוצאי׳ הימנה אילך ואילך נשתיירו שם ג׳ טפחים שבהם גביעיה כפתוריה ופרחיה שנ׳ שלשה גבועים משוקדים. נמצאו גביעים כ״ב וכפתורים י״א ופרחים ט׳: גביעין למה הן דומין לכוסות אליכסנדריא. כפתוריה למה הן דומין לתפוחי הברת״ום. (עיין סוף הקומץ. ובערוך בערך תפוח) פרחים למה הן דומין לפרחי העמודים. נמצאת את למד שיש במנורה קשוי ושבח כנגד כל הכלים כלם. מגיד הכתוב שהראה המקום למשה כלים עשויים ומנורה עשויה שנ׳ וראה ועשה כתבניתם: אעפ״י שעשה שלמה י׳ מנורות כלן היו כשרות לעבודה ולא היו משתמשין אלא בזו של משה שנ׳ ויעש מנורת זהב וא״ת ה׳ מן הדרום וה׳ מן הצפון והלא מנורה בצפון פסולה ומת״ל ה׳ מימין וה׳ משמאל ה׳ מימין מנורה של משה וה׳ משמאל מנורת משה שנא׳ מנורת זהב ונרותיה לבערם כמשפט לפני הדביר זהב סגור. הפרח והנרות והמלקחים זהב והיא מכלות זהב הם כלם זהבו של משה (ס״א שלמה): כיצד מדשנן מעבירן מעל גבי המנורה ומניחן באהל ומקנחן בספוג נמצאו כל הכהנים עסוקין בנר א׳ דברי ר׳ יוסי וחכ״א לא הי׳ מזיזן ממקומן אלא על גבי מנורה מדשנן שנ׳ על המנורה הטהורה יערך את הנרות. ומזרחיי׳ היו דולקין כנגד נר האמצעי מכאן היה רנ״א האמצעי היה מכובד שנ׳ אל מול פני המנורה יאירו שיהא דליקן שוה ונרותיהן שוות והן דומין זה לזה:

פרק י״א מזבח הקטרת ארכו אמה ורחבו אמה וגבהו ב׳

טפחים ורחבו ו׳ טפחים ולחם הפנים ארכו י׳ ורחבו ה׳ ונתן ארכו כנגד רחבו של שלחן קפל טפח מכאן וטפח מכאן וטפחיים ריוח באמצע כדי שתהא הרוח מנשבת בהם. אבא שאול אומ׳ נותן ארכו כנגד רחבו של שלחן ורחבו כנגד ארכו של שלחן שנ׳ ונתת על המערכת לבונה זכה. אמרו לו והלא נאמר ועליו מטה מנשה. אעפ״י שעשה שלמה י׳ שלחנות וכולם היו כשרין לעבודה לא היו משתמשין אלא בשל משה שנ׳ ויעש שלחנות עשרה וינח בהיכל חמשה מימין וחמשה משמאל. א״ת ה׳ מן הדרום וה׳ מן הצפון הלא שלחן מן הדרום פסול אלא מת״ל חמשה מימין וחמשה משמאל ה׳ מימין שלחן של משה וחמשה משמאל שלחן של משה שנאמר ואת השלחנות ועליהם לחם הפנים:

פרק ט׳ מנורה שעשה משה במדבר היתה באה משל זהב וטעונה מקשה וטעונה גביעים כפתורים ופרחים שנ׳ ועשית מנורת זהב טהור שומע אני יעשה איברים איברים וידביקם לה ת״ל ממנ׳ יהיו ממנה לרבות גרותיה ת״ל תעשה יכול שאני מרבה גביעים כפתורים ופרחים ת״ל אותם. ומה ראית לרבות נרותיה ולהוציא גביעים כפתורים ופרחים אחר שרבה הכתוב ומיעט מרבה אני את נרותיה שנעשים עמה ומוציא אני את גביעיה כפתוריה ופרחיה שאין נעשים עמה. מנין לרבות מלקחיה ומחתותיה ת״ל תעשה. יכול שאני מרבה את הצבתים ואת המלקטאות ת״ל אותם. ומה ראית לרבות מלקחיה ומחתותיה ולהוציא את הצבתים אחר שרבה הכתוב ומיעט מרבה אני מלקחיה ומחתותיה שמשמשין עמה ומוציא אני את הצבתין ואת המלקטאות שאינן משמשין עמה: כשהיא באה של זהב טעונה מקשה כשאינה באה של זהב אינה טעונה מקשה. כשהיא באה של זהב טעונה גביעים כפתורים ופרחים כשאינה באה של זהב אינה טעונ׳ גביעים כפתורים ופרחים. כשהיא באה של זהב היא טעונה ככר של זהב כשאינה באה של זהב אינה טעונה ככר זהב. ריב״ק אומר אותה ככר ואין נרותיה ככר שנ׳ ככר זהב טהור ומה אני מקיים ואת כל כליה זהב טהור. אבל חצוצרות שעשה משה במדבר לא היו באות אלא משל כסף שנאמר עשה לך שתי חצוצרת כסף:

פרק י׳ כיצד עשה בצלאל את המנורה עשאו כמין עשת או כמין קורה ועשה מריבה ולמטה גביעים כפתורים ופרחים. ומשך הימנה ב׳ קנים א׳ אילך וא׳ אילך ומשך הימנה ב׳ קנים אחרים

שפתיו העליונות בזהב שנ׳ וצפית אותו זהב טהור מבית ומחוץ תצפנו ומה ת״ל תצפנו מלמד שחיפה שפתיו העליונות זהב. כפורת של זהב נתונה עליו מלמעלה שנ׳ ונתת את הכפרת על הארון. וארבע טבעות זהב היו קבועות בו שתים בצפונו ושתים בדרומו שבהם היו נותנים הבדים ולא היו זזים משם לעולם שנ׳ בטבעות הארון יהיו הבדים: אעפ״י שעשה שלמה תבנית כל הכלים תבנית הארון לא עשה שנ׳ ויבאו כל זקני ישראל וישאו הכהנים את הארון. אמרת היה נתון בתוך הבית וחולק את הבית י׳ אמות על י׳ אמות ושני כרובים של זהב היו עומדים על רגליהם בארץ מכותל לכרוב ה׳ אמות ומכרוב לארון ה׳ אמות. מניין אתה אומר שכיון שהכניסו הכהנים את הארון האריכו הבדים והגיעו לפרכת ונגעו בפתח לפיכך לא ננעלו דלתות בק״ה מעולם שנ׳ ויאריכו הבדים וגו׳. אא״ל שלא יראו שכבר נאמר ויראו ואא״ל ויראו שכבר נאמר לא יראו הא כיצד היו בולטים בפרכת ונראים בהיכל כשני דדי אשה. ומניין שהאריכו מבפנים שנאמ׳ ולא יראו החוצה. למדנו שהאריכו מבפנים. ומניין שהאריכו מבחוץ שנ׳ ויראו ראשי הבדים. ומניין אתה אומר שכשם שנמתחו הבדים כך נמתחו (ס״א נשתחו) כנפי הכרובים וכסו את הארון וכפו את הבית מלמעלה שנ׳ ויסכו הכרובים על הארון ועל בדיו מלמעלה. והיכן היה ארון גנוז ר״י בן לקיש אומר במקומו בבית ק״ה שנ׳ ויהיו שם עד היום הזה וחכ״א בלשכת דיר העצים. ר״א אומר לבבל ירד שנ׳ לא יותר דבר אמר ה׳ אין דבר אלא דברות שבו. ר׳ אומר יאשיהו גנזו שנ׳ ויאמר אל הלוים המבינים וגו׳ אמר להם לא יעלה עמכם לבבל שתעלו אותו בכתף: בית קדשי הקדשים שעשה לו שלמה היה לו כותל פתח ודלתות שנ׳ ויעש דלתות להיכל הקדש אבל בבית האחרון לא היה שם אלא שני פסים היו שם וארכו של כל אחד ואחד אמה ומחצה ושתי פרוכות של זהב היו שם פרוסות עליהם מלמעלה והיה נקרא מקום הטרקסין:

פרק ח׳ שלחן שעשה משה במדבר ארכו ב׳ אמות ורחבו אמה ומחצה שנאמ׳ ועשית שלחן עצי שטים וגו׳. רי״א באמה של ה׳ טפחים הרי י׳ טפחים. מכאן אמרו שלחן ארכו י׳ ורחבו ה׳ ולחם הפנים ארכו י׳ ורחבו ה׳ נתן ארכו של לחם הפנים כנגד רחבו של שלחן קיפל טפחים ומחצה מכאן וטפחים ומחצה מכאן נמצא ארכו ממלא רחבו של שלחן. ר״מ אומר ארכו של שלחן י״ב

ועד הקלעים שבמזרח נ׳ אמה הא למדת שארכה מאה אמה שנ׳ ארך החצר מאה באמה. ר׳ יוסי או׳ אין ת״ל נ׳ בנ׳ ומה ת״ל נ׳ בנ׳ זה לפני האהל הא למדת שארכה ק׳ אמה ורחבה נ׳ אמה ברחב: כפתחו של אהל כך פתחו של אולם כפתחה של חצר כך פתחו של היכל. כגובה פתחו של היכל כך רוחב פתחו של אולם. מכאן אר״י בר״י קרפף שהוא עד בית סאתים בחצר המשכן מטלטלין בתוכו בשבת:

פרק ו׳ ארון שעשה משה במדבר ארכו ב׳ אמות ומחצה ורחבו אמה ומחצה וגבהו אמה ומחצה שנא׳ ועשו ארון עצי שטים וגו׳. ר״מ אומר באמה בת ו׳ טפחים הרי כאן ט״ו טפחים צא מהן י״ב טפחים לרחבן של לוחות וטפחיים מקום שס״ת מונח וחצי טפח מכאן ומכאן לעוביו של ארון. ורחבו של ארון ט׳ טפחים צא מהן ו׳ טפחים לארכן של לוחות ומקום הנחת ס״ת טפחי׳ כדי שלא יהא נכנס ויוצא בדוחק וחצי טפח מכאן וחצי טפח מכאן לעביו של ארון. ר״י אומר באמה בת ה׳ טפחים הרי כאן י״ב טפחים ומחצה וד׳ לוחות היו מונחים בו ב׳ שלמים וב׳ שבורים והלוחות ארכן של כל א׳ וא׳ ו׳ טפחים ורחבן ו׳ (ס״א שלשה) ועביין ג׳ צא מהן י״ב טפחים לרחבן של לוחות ואצבע מכאן ואצבע מכאן לעביו של ארון. ורחבו של ארון שבע׳ טפחים ומחצה צא מהן ו׳ טפחים לארכן של לוחות וטפח אחד מקום הנחת העמודים. ועליו מפורש בקבלה אפריון עשה לו המלך שלמה מעצי הלבנון. ואצבע מכאן ומכאן לעביו של ארון אבל ס״ת לא הי׳ נתון אלא מן הצד שנ׳ ושמתם אותו מצד ארון ברית ה׳. וכן בפלשתים הוא אומר ואת כלי הזהב אשר השיבותם לו אשם תשימו בארגז מצדו. ר״י בן לקיש אומר שני ארונות היו א׳ שהיה יושב במחנה וא׳ שהיה יוצא עמהן במלחמה והיו בו שברי לוחות שנ׳ וארון ברית ה׳ נוסע. וזה שהיה עמהם במחנה היה בו ס״ת וארון ברית ה׳ וכן הוא אומר בשאול ויאמר שאול אל אחיה הגישה האפוד וכן באורי׳: הארון וישראל ויהודה יושבים בסכות אבל ארון הברית לא יצא במלחמה אלא פעם א׳ שנ׳ וישלח העם שילה ויקחו משם את ארון ברית ה׳. רי״א לא היה בארון אלא לוחות הברית בלבד שנאמר אין בארון רק שני לוחות הברית:

פרק ז׳ כיצד עשה בצלאל את הארון עשאו ג׳ תיבות ב׳ של זהב וא׳ של עץ. נתן של עץ בתוך של זהב ושל זהב בתוך של עץ וחפה

א׳ בלבד. וקני מנורה היו מכוונים כנגד רחבו של שלחן. ומזבח הזהב היה נתון בתוך הבית וחולק את הבית ומחציו ולפנים מכוון היה כנגד הפרכת שנ׳ ונתת אותו לפני הפרכת: מן הקרשים שבדרום עד קני מנורה ב׳ אמות ומחצה ומקני מנורה עד השלחן חמש אמות ומן השלחן ועד הקרשים שבצפון ב׳ אמות ומחצה. הא למדת שרחבו י׳ אמות. מן הקרשים שבמערב עד קני המנורה עשר אמות מקני המנורה עד השלחן חמש אמות מן השלחן עד מזבח הזהב חמש אמות ממזבח הזהב עד הקרשים שבמזרח עשר אמות. הא למדת שארכו שלשים אמה:

פרק ה׳ חצר היה ארכה ק׳ אמה ורחבה נ׳ אמה שנ׳ ועשית את חצר המשכן וגו׳. אבל אין אתה יודע כמה רחבה של קלע שתדע בה גובה של חצר כשהוא אומר וקומה חמש אמות. מה קומה ה׳ אמות אף רוחב ה׳ אמות: כיצד היה מעמיד את החצר היה נותן כ׳ אדנים של נחשת בצפון וכ׳ בדרום ועמוד בתוך כל א׳ וא׳ וקונטיסין היו שם וטבעת קבועה באמצעיהן והיה נותן את הקונטיסין במיתרים ובעמודים והקונטיסין ארכו של כל א׳ וא׳ ו׳ טפחים ורחבו ג׳ ותולה את הטבעת בתוך האנקלי שבעמוד וכורך בה את הקלע כמין קלע זה של ספינה נמצא הקלע יוצא מן העמוד ב׳ אמות ומחצה מצד זה וב׳ אמות ומחצה מצד זה וכן לעמוד הב׳. הא למדת שבין עמוד לעמוד ה׳ אמות: היה מחבר את הקונטיסין במיתרים ובעמודים ומחברן בתוך יתדות של נחשת. וכשם שהיו יתדות למשכן כך היו יתדות לחצר שנ׳ לכל כלי המשכן וגו׳ אבל אי אתה יודע כמה מן הקלעים לפתחה של חצר כשהוא אומר ואת קלעי החצר ואת מסך שער החצר מה בין המשכן למזבח י׳ אמות כך מן הקלעים לפתחה של חצר י׳ אבל אי אתה יודע כמה גובה פתחה של חצר כשהוא אומר ומסך שער החצר וגו׳ שאין ת״ל ה׳ אמות ומת״ל ה׳ אמות ללמדך שארכו כ׳ אמה ורחבו ה׳ אמות. וכן לפאת צפון ק׳ אמה שנ׳ וכן לפאת צפון מאה באורך. ולמערב נ׳ אמה שנ׳ ולפאת ים קלעים חמשים אמה ולמזרח נ׳ אמה שנ׳ ולפאת קדמה מזרחה נ׳ אמה. צא מהם ט״ו אמה קלעים שנ׳ קלעי׳ חמש עשרה אמה לכתף וגו׳ ולכתף השני מזה ומזה: מן הקלעים שבדרום עד האהל כ׳ אמה והאהל י׳ אמות ומן האהל ועד הקלעים שבצפון כ׳ אמה. הא למדת שרחבה נ׳ אמה. ומן הקלעי׳ שבמערב ועד האהל כ׳ אמה ומן האהל ל׳ אמה ומן האהל

של כל א׳ ל׳ אמה שנ׳ ועשית יריעות עזים וגו׳. והיה מחברן לשתי הוילאות אחת של חמש ואחת של שש שנ׳ ויחבר את חמש היריעות לבד ואת שש היריעות לבד. והיה מחברן בלולאות של נ׳ שנ׳ ויעש לולאו׳ חמשי׳ וגו׳. והיה מחַבר הלולאות לנ׳ קרסי נחשת שנ׳ ועשית קרסי נחושת חמשים וגו׳: ארכן של יריעות ל׳ אמות צא מהן י׳ אמות לרחבו נשתיירו י׳ אמות מצד זה וי׳ אמות מצד זה שהם יורדו׳ ומכסות לעמודים והאדנים: רחבן של יריעות מ״ד אמות שנאמר וארבע אמות רוחב היריע׳ וגו׳ צא מהן ל׳ אמות לארכו של משכן וי׳ אמה לאחורי המשכן הרי מ׳. נשתיירה שם יריעה אחת שכופלה אל מול פני האהל. (שנ׳ וכפלת את היריעה הששית אל מול פני האהל). רי״א חציה היה כופל מול פני האהל וחציה סרוח אחורי המשכן שנ׳ וסרח העודף ביריעות האהל וגו׳: הי׳ מביא כלי א׳ גדול של עור אלים מאדמים ארכו ל׳ אמה ורחבו י׳ אמות שמלבישו לאהל על המשכן מן המזרח למערב שנ׳ ועשית מכסה לאהל עורות וגו׳. וכמין פספסין עשוי מלמעלה דברי ר״נ. ר״י או׳ שני כלים היו התחתון היה של עורות אלים מאדמים והעליון היה של עורו׳ תחשי׳ שנ׳ ומכסהו ומכסה התחש אשר עליו מלמעלה:

פרק ד׳ היה אורג את הפרוכת י׳ אמות על י׳ אמות ועושה בה ד׳ תיברין ותולה אותה באונקלאות על גבי העמודים שנא׳ ונתת את הפרכת תחת הקרסים. ושם היה ארון נתון וצנצנת המן וצלוחית של שמן המשחה ומקלו של אהרן ושקדיה ופרחיה. ושם היה אהרן נכנס ד׳ פרקים ביה״כ. מחוץ לפרכת היו שלחן ומנורה מונחי׳ אלא שהשלחן בצפון ומנורה בדרום כנגדו שנ׳ ושמת את השלחן מחוץ לפרכת ואת המנורה נכח השלחן. וכשם שהיו מונחים באהל מועד כך היו מונחים בבית עולמים אלא שאהל מועד ארכו נ׳ אמה ורחבו י׳ אמות ובית עולמים ארכו ס׳ אמה ורחבו כ׳ אמו׳. הא למדת שאהל מועד רביע של בית עולמים: כשם שהיה אורג את הפרוכת כך היה אורג את האפוד ואת החשן אלא שבאלו היה חוט א׳ יותר של זהב שנ׳ וירקעו את פחי הזהב וקצץ פתילים: כשם שהיה אורג את פרכת המסך כך היה אורג את מסך הפתח. אלא שהפרכת מעשה חושב שנ׳ ועשית פרכת תכל׳ וארגמן. והמסך מעשה רוקם שנ׳ ועשית מסך לפתח האהל דברי ר״נ שהי׳ ר״נ או׳ כל מקום שנ׳ מעשה חשב שני פרצופין. מעשה רקם אינו אלא פרצוף

כיצד מקרין (פי' מעמיד) את המשכן. הי' נותן מ' אדני כסף בצפון ומ' אדני כסף בדרום וט"ז במערב וד' במזרח הרי ק' אדנים שנ' מאת אדנים למאת הככר ככר לאדן. וכל קרש וקרש היו בו ב' טבעות של זהב א' מלמעלה וא' מלמטה שבהן נותנים את הבריחים. והבריחים ב' העליונים וב' התחתונים של רוח דרום ארכו של כל א' וא' ט"ו אמה נמצא הב' ארכן ל' כנגד כ' קרשים. והאמצעי ארכו ל' אמה כנגד כ' קרשי' שמשקיע באמצע הקרשים מן המזרח למערב שנ' והבריח התיכון בתוך הקרשים וגו': כשם שהיה עושה לקרשים שבצפון כך היה עושה לקרשים שבדרום אבל במערב אינו כן אלא ארכו של א' מן העליונים ותחתונים ו' אמות ד' קרשים והאמצעי י"ב כנגד ה' קרשים. והקרשים והבריחים והעמודים והאדנים מקום עביין של קרשים מצופה זהב שנ' ואת הקרשים תצפה זהב בתים לבריחים שאין ת"ל בתים לבריחים מקום שהבריח נכנס: ויצף את הבריחים זהב. כיצד היה עושה היה מביא ב' שפיפיות של זהב ארכה של כל א' ואחת אמה ומחצה ונותנו בחללו של קרש מקום שנותנין את הבריחים:

פרק ב' כיצד הי' מקרין את המשכן הי' מביא יו"ד יריעות של תכלת ושל ארגמן ושל תולעת שני ושל שש משזר שנא' ואת המשכן תעשה עשר יריעות וגו' חוטן אחד כפול ל"ב על ל"ב דברי ר' נחמי' שר' נחמי' אומר חוט א' כפול לב' שזור לד' משזר לח' נמצא חוטין כפול לל"ב. וחכ"א חוט א' כפול לב' שזור לג' משזר לששה נמצא חוטין כפול לכ"ד: היה מחברן לשתי וילאות אחת של חמש שנ' חמש היריעות תהיינה חוברות וגו'. והיה מחברן בלולאות תכלת שנא' ועשית לולאות תכלת. והי' מחברן לנ' קרסי זהב שנא' ועשית נ' קרסי זהב וגו'. והקרסים הי' נראין במשכן ככוכבים ברקיע (עיין בשבת פ' הזורק דף צ"ח ע"ב): ארכן של יריעות כ"ח אמות שנ' ארך היריעה האחת שמונה ועשרים באמה וגו'. צא מהן י' אמו' לרחבו של משכן נשתיירו שם ט' אמות מצד זה וט' אמות מזה שהן יורדות ומכסות את הקרשים עד שמגיעות לאדנים הא למדת שהאדנים גבהן אמה ורחבן של יריעות מ' אמה שנ' ורחב ארבע באמה היריעה וגו'. צא מהן ל' אמות מן המזרח למערב ל' אמות שנתן לגגו של משכן ועשר אמות למערבו לאחורי המשכן הרי ארבעים:

פרק ג' היה מביא י"א יריעות מן הנוצה של עזים וארכה

ברייתא דמלאכת המשכן

פרק א׳ רבי אומר עשר תרומות הן. תרומה. ותרומת מעשר. חלה. ובכורים. ותרומת נזיר. ותרומת תודה. ותרומת הארץ. ותרומת מדין. ותרומת שקלים. ותרומת המשכן. ותרומת ח״ל: תרומה ותרומת מעשר וחלה ובכורים ותרומת נזיר ותרומת תודה ותרומת ח״ל לכהנים. תרומת הארץ לכהנים ללוים ולנתינים ולמקדש ולירושלים. תרומת מדין לאלעזר הכהן. תרומת שקלים לאדנים. תרומת משכן שממנו היו עושין גופו של משכן ושמן המאור וקטרת השמים ובגדי כהנים ובגדי כ״ג: המשכן ארכו ל׳ אמה. ורחבו עשר אמות. וגבהו עשר אמות. ר״י אומר ארכו שלשי׳ וא׳ אמה: כיצד היה מעמיד את הקרשים היה נותן כ׳ קרש בצפון וכ׳ קרש בדרום וח׳ במערב. אבל במזרח לא היה שם קרש אלא ארבעה עמודי שטים שעליהם היו נותנים את הפרוכת שנ׳ ונתת את הפרוכת תחת הקרשים וכתוב ונתת אותם על ארבעה עמודי שטים וגו׳. והיה עושה את האדנים חלולים וחורץ את הקרש מלמטה רביע מכאן ורביע מכאן והחרץ חציו באמצע ועושה לו שתי יתדות כמין שני חמוקין ומכניסן לתוך שני אדנים שנ׳ שני אדנים תחת הקרש האחד לשתי ידותיו. הניפין (ס״א סניפין וס״א הסנין) יוצאים מן הקרשים ב׳ ב׳ לכל א׳ וא׳ שמשקיע את הזכר בתוך הנקבה שנ׳ משולבות אשה אל אחותה דברי ר״נ שר״נ אומר אין ת״ל משולבות מה ת״ל משולבות מלמד שנעשה להם שולפים כסולם המצרי: היה חורץ את הקרש מלמעלה אצבע מכאן ואצבע מכאן ונותנו בתוך טבעות של זהב כדי שלא יהיו נפרדים זה מזה שנ׳ ויהיו תאומים מלמטה ויחדיו יהיו תמים וגו׳ שאין ת״ל אל הטבעת האחת ומה ת״ל הטבעת הא׳ מקום שנותנין את הבריח:

בת קול תשיעית אומר׳ פתחו שערים ויבא גוי צדיק ובת קול עשירית אומר׳ שאו שערים ראשיכם ויחיו המתים שנאמר יחיו מתיך נבלתי יקומון ואז יתקבצו הגליות שנאמר והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ואז יתקיים דרך כוכב מיעקב וכן יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שיתקיים פסוק זה ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל וגו׳ בימינו ובימי כל ישראל:

תם אגדת משיח

מוחץ כל אומות העולם ויבא על ארץ מואב והורג את חציה והשאר שובה אותה בשביה ומעלים לו מס ועושה באחרונה שלום עם מואב שנ׳ ושבתי את שבות מואב וישבו ארבעי׳ שנה לבטח אוכלים ושותים ובני נכר אכריכם וכורמיכם וקרקר כל בני שת שהוא מקרקר כל אומות העולם שנקראים בשת שנ׳ כי שת לי אלהים זרע אחר ואחרי כל זאת שומע גוג ומגוג ועולה עליהם שנאמר יתיצבו מלכי ארץ ורוזנים נסדו יחד על יי׳ ועל משיחו והוא נכנס והורג אותו בחוצות ירושלים שנ׳ והיתה עת צרה וישראל רואים כך ואומ׳ אבד משיח ממנו ושוב לא ישוב משיח אחר וסופדים עליו ארבע משפחות שנאמר וספדה הארץ משפחות משפחות לבד משפחת בית דוד לבד והק״בה יוצא ונלחם עמם שנ׳ ויצא יי׳ ונלחם בגוים ההם וההרים ימושו והגבעות תמוטנה והר הזתים יבקע מחציו והק״בה יורד עליו וישראל נסים ונמלטים שנ׳ ונסתם גיא הרי ואת תהיה המגפה וישראל גולים אחרי כן למדברי אגמות לרעות במלוחים שרשי רתמים מ״ה ימים וענני כבוד מקיפין אותם ושם ישראל יהו נחבאים וכל מי שיש בלבו הרהור רע על הק״בה העננים משליכין אותו ואומות העולם הורגין אותו ומישראל הרבה יצאו אל אומות העולם ואותם לא יהיה להם חלק עם ישראל לעולם הבא אבל אותם העתידים להתענות במלוחים מ״ה ימים ולקץ מ״ח ימי׳ בת קול אומרת להם רדו לבבל שנאמר ובאת עד בבל שם תנצלי ובת קול מפוצצת שנית לכו לאדום ועשו שם נקמתי שנאמר ונתתי נקמתי באדום ביד עמי ישראל וישראל באין לרומי ובת קול יוצאה שלישית עשו בה כאשר עשה יהושע ביריחו והם סובבי׳ את העיר ותוקעי׳ בשופרות ובפעם השביעית מריעים תרועה שמע ישראל י״י אלהינו י״י אחד ונפלה חומת העיר והם נכנסי׳ בתוכה ומוצאין את בחוריה מתים ברחובותיה שנאמר לכן בחוריה ברחובותיה וגו׳ ואחרי כן הם קובצין את כל שללה וישראל מבקשין את אלוהיהן ואת דוד מלכם ומיד נגלה עליהם מלך המשיח והוא אומר להם אני הוא מלך המשיח שהייתם מחכים והוא אומר להם שאו את הכסף ואת הזהב והם נושאים אותו ועולי׳ שנ׳ שפעת גמלים תכסך ובת קול רביעית יוצאה ואמ׳ קול קורא במדבר ובת קול חמישית אומ׳ לא יהיה שם אריה ובת קול ששית אומרת אתן במדבר ארז שטה והדס ובת קול שביעית מכרזת נחמו נחמו עמי ואליהו מבשר לישראל מלך אלהיך ובת קול שמינית מכרזת ואומר׳ דברו על לב ירושלם

אגרת משיח[1]

דרך כוכב מיעקב תאנא משום רבנן שבוע שבן דוד בא בו שנה ראשונה אין בה מזון כל צורכה שנייה חצי רעב משתלחין שלישית רעב גדול ברביעית לא רעב ולא שובע בחמישית שובע גדול ויצמח כוכב ממזרח והוא כוכבו של משיח והוא עושה במזרח ט"ו יום ואם האריך הוא לטובתן של ישראל. ששית קולו' ושמועות השביעית מלחמות ומוצאי שביעית יצפה למשיח ויתגאו בני מערב ויבואו ויחזיקו מלכות בלא אפים ויבאו עד מצרים וישבו כל השביה. ובימים ההם יקום מלך עז פנים על עם עני ודל והוא מחזיק מלכות בחלקלקות ועל אותו הזמן אמר ישעיה לך עמי בוא בחדריך וגו'. אמרו חכמים רבי חייה צוה לדורו כשתשמעו שעמד מלך עז פנים לא תשבו שם שהוא גוזר כל מי שהוא אומר אחד הוא אלהי העברים יהרג והוא אומר נהיה כולנו לשון אחד ואומה אחת והוא מבטל זמנים ומועדי' ושבתות וראשי חדשים ומבטל תורה מישראל שנאמר ויסבר להשנייה זמנין ודת ויתיהבון בידיה עד עידן עידנין ופלג עידן. עידן שנה עידנין תרתי ופלג עידן חצי שנה. אמרו לו מרי להיכן ננצל אמר להם לגליל העליון שנאמר כי בהר ציון ובירושלם תהיה פליטה. ובהר ציון תהיה פליטה והיה קדש:

ומחץ פאתי מואב אמר ר' הונא בשם ר' לוי מלמד שיהיו ישראל מקובצין בגליל העליון ויצפה עליהם שם משיח בן יוסף מתוך הגליל והם עולים משם וכל ישראל עמו לירושלם לקיים מה שנאמר ובני פריצי עמך ינשאו להעמיד חזון ונכשלו והוא עולה ובונה את בית המקדש ומקריב קרבנות והאש יורדת מן השמים והוא

---

1) הועתק מתוך פסיקתא זוטרתא פרשת בלק דף נ"ה

וכל גבוליו שנים עשר והאילן הזה הוא שרשיו בלבנון שהם כסא הכבוד ית' והוא לבנון כנגד הלבנון העליון ושרשיו שבעים ושתים שרשים שתולים בבית י"י והענפים ארבעים ושתים וכל שרי העולם תלויין בו והאלכסונים כלם ל"ו והוא מוגבל לפאתי עולם לרוח מזרח תשעה ולרוח צפון תשעה ולרוח דרום תשעה ולרוח מערב תשעה ובאמצע הגן שהוא נוף האילן נאחזים עם הקדש ולקחו לגורלם. באילן הזה יש המשים שערים וכל שער ושער הוא שער להכנס הצדיקים באמונתם מנוף האילן שהוא באמצע פורחות הנשמות ולא הרוחות כי הרוחות למטה באילן האחר והנשמות מאילן העליון הגנוז אשר אמרנו:

תם סדר גן עדן

בשבתות וימים טובים שנקראו שבת ליי׳ מפני שבהם עונג הנשמות וזהו דכתיב וקראת לשבת עונג והחומה הזאת היא של אש האוכלת אש ושם המלאכים שנבראו ביום שני ובקרבתם אצל החומה הזאת אומר׳ שירה והם נגשים ליכנס ונמוחים בלחיכת האש ההיא ושבים כמתחלה חדשים כראשונה ועליהם נאמר חדשים לבקרים רבה אמונתך. וסוד להט החרב המתהפכת סביב החומה הזאת ושני כרובים הם משמרות הגן ובין כל חומה וחומה עומדים שרפים למיניהם שומרים משמרת ושם סובב נהר דינור נגיד ונפיק ואלף אלפין ורבוא רבבן ישמשונו. וכל המלאכים הממונים על האומות סביב הנהר ההוא עד הנהר ההוא מקום גבוה ונראה בו הסולם שראה יעקב בחלום והסולם ההוא הוא סולם הנער מטטר״ון שהוא גבוה מחביריו מהלך חמש מאות שנה וכל השרים הממוני׳ על האומות קרבים אצל הסולם אלו עולין ואלו יורדין כל העולין יש להם ממשלת וכל היורדין נכנסין בנהר דינור ונלחכין שם והממשלה זזה מהם. החומה השנית הנקראת פועל י״י והיא מאור הנוגה לצדיקים וה״בה פועל תמיד בוה האור אשר עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו. גן עדן זהו למעלה משלש מאות ותשעים רקיעים וילון הראשון ורקיע ושחקים וזבול שבו ירושלים ובית המקדש ומזבח ומעון ומכון וערבות ובערבות שהוא השביעי גנזי החיים וגנזי שלום וברכה ונשמתן של צדיקים למעלה מכל אותם רקיעים:

בא וראה כמה רקיעים לרקיען ברא הק״בה והשמים העליונים אין להם שיעור ואין להם מקום הם מקום כל העולמות וכל רקיע ורקיע מאילו עין לא-ראתה אלהים זולתך וכל אחד ואחד עולם בפני עצמו וכל עולם מתחלק לאלף עולמות חוץ מוילון שיש זמן שעולה לאלף ויש זמן שאינ׳ עולה לאלף והנשארים הששה שהם ששת אלפים עולמות ונאחזים אלו באלו שלש פעמים והם שמונה עשר אלף עולמות ואין נכנס בהם אלא הק״בה בלבד שנאמר רכב אלהים רבותים אלפי שנאן שאינן ממש שאין מי שיודע בהם אלא הוא יתעלה בלבד וזה הגן עדן הוא מכוון כנגד שחקים מקום ששוחקין מן לצדיקים וריחים עומדות בשחקים והם טוחנות המן ושחקים נכנסין בגן ולמעלה מכוון האילן והוא בסוד עמוד האמצעי אשר בגן עדן של מטה והעמוד הזה הוא באמצע הגן מלמעלה למטה וממנו נמשך כל טוב הגן וכל מעדניו. העמוד הזה הוא מוגבל בשנים עשר גבולי אלכסין והוא האילן אשר משם פורחו׳ הנשמות

הדא דכתיב ויטע י״י גן בעדן מקדם ואותו גן עדן לירכתי צפון של מעלה כענין ירושלים של מטה שנאמר הר ציון ירכתי צפון ואותו גן עדן אשר למעלה הוא מתחת הפרגוד תחת אלהי ישראל והוא מרובע מארבע פנות מן הרקיע אשר הוא כעין הקרח הנורא. שש מראות נוגה סובבות אותו והנוגה הששית הוא כמין נהר ויוצא ונכנס לתוך הגן יוצא מן העדן העליון ונכנס לתוך הגן ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים. הראש האחד הוא מיכאל השר הגדול והוא כנגד פישון הנהר הראשון אשר מתחת בגן עדן אשר למטה. הראש השני הוא גבריאל האיש לבוש הבדים והוא כנגד הנהר השני אשר בגן עדן למטה שהוא גיחון. הראש השלישי הוא רפאל והוא כנגד הנהר השלישי חדקל. הראש הרביעי הוא נוריאל והוא כנגד נהר פרת. בגן עדן אשר למטה יוצא נהר מעדן הסתום והגנוז ונכנס בגן והוא משקה כל אותם הנטיעות ומשם יפרד אותו הנהר ונעשה ארבעה כמו כן למעלה. בגן עדן של מטה הוא עץ חיים באמצ׳ הגן וסמוך לו עץ הדעת טוב ורע. בעץ החיים יש דברים סתומים גנוזים בשעה שה״קב נכנס בגן עדן עם הצדיקים עץ החיים נותן ריח ואות׳ הריח סובב כל הגן ואותו הריח הוא חיים לכל הצדיקים אשר שם וכלו נשתטח וכל העלין מרננין והצדיקים יושבין בצלו בכל ראשי חדשים ובמועדים ויושבים למעדנים והפרי שלו הוא חיים ומנוחה עלהו לא יבול ומצליח בכל מעשהו כמא דאתמר ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח מה עושה הק״בה נכנס בגנת האגוז אשר הוא לפנים בגן וידיד׳ אשר בעשר מעלות והצדיקים יושבים בצל האילן נובע גולת ברכה ונופל על ראש כל צדיק ולמי שנופל עליו הטל הוא הולך ועומד בשער מזרחי לפני גנת אגוז ושם עומד ומשתחוה לפני ענן כבודו וה״בה שואל והוא משיב לומד מה שלומד ויוצא וכן כל צדיק וצדיק וה״קבה שמח עמהם שמחה גדולה בא ועומד על אותו אילן החיים והענן סר והצדיקים באים ומשתחוים לפני אור זוהר כבודו למעלה:

בענין זה שלש חומות לגן עדן של מעלה. החומה האחת היא הנקרא׳ לחש סתר. החומה השנית היא הנקראת תנועת פועל י״י. השלישית היא הנקראת משמר אדרת הממשלה. ושמותיו של הק״בה על כל חומה וחומה. החומה הראשונה היא הנקראת לחש סתר המדריגה והוא שאמר שלמה בדרך משל יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה ואין שום נשמה נכנס׳ בגן עדן של מעלה אלא

לו להנחילו היכל הנוגה ולגלות על ידו בגן עדן סתרים ועמוקי' אשר הם בתורה ולא נגלו קודם לכן וכל הצדיקים אשר בגן עדן מתאוים לראותו ושומעים ממנו עומקי התורה וסתריה. בשעה שהוא יוצא אותיות שם המפורש בולטות ונוצצות על ראשו וכל הצדיקים שמחים הוא נכנס ונפל על פניו גועה ובוכה על שלא זכה להיות לו בן בעולם הזה ויהושע בן יהוצדק הכהן הגדול הוא עומד עליו ואוחז בו ומעמידו על רגליו ואומר לו קום לך חוורי חוורי הם בניך. שבעה תענית התענה רבי יוחנן בן זכאי כדי לראותו והראהו גנזי שבעה רקיעי' בחלום ולבסוף כלם ראה אותו כזוהר הרקיע ושבעים מלאכים סביבותיו וחמישים מפתחות בידו וכמה צדיקים כתות כתות לפניו ואותיות שם המפורש על ראשו ונגנז מיד ולא ראהו היה שואל עליו אמרו לו עד כאן הורשית זהו מראה הקשת אשר יהיה בענן. חזרו חכמים על אביו ומצאו שמעולם לא ראה צורת אדם ולא נסתכל בקשת בריתו ולא הוריד ידו מטיבורו ולמטה ולא קם מן התורה להשתדל בדרכי העולם לא היה צדיק בעולם בצער שלא היה עמו בצער בעולם לא דבר דבר חוץ מן התורה או מן דרך תורה הוליד בן זה ומת ילדתו אמו ומתה ונשאר יתום וגדל הוא בצער ולימד, תורה הרבה והרגוהו וזכה לכל זה:

הצדיקים כלם רואין אלו לאלו ויודעין ומכירין ידיעה גמורה ידיעה שאין בה חסרון. כשעולות הנשמות בערב שבת לגן עדן העליון של מעלה כמה כרוזים הם מכריזין מעלה ומטה וכלם מתפשטים באותו מלבוש ועולין למעל' ושם ברקיע ערבות עומד מיכאל השר הגדול ומזבח לפניו וכל נשמות הצדיקים מקריב על המזבח ההוא ואזי באות ריח מבושם שהיו עושים מעשיהם בעולם הזה הק"בה משיב רוחו אליו כי ברוח היוצא באים בעולם הזה ואותו רוח שב ומשיבו אליו ועל סבה זו בני אדם חוזרין לסבתם ראשונה. ובאותו זמן שמיכאל מקריב קרבן הנשמות משיב רוחו אליו ומכניסו פנימה ויש זמן שה"קב משיב רוחו אליו ואינו מכניסו לפנימה וכשאינו מכניסו לתוכ' הרוח חוזרת לכאן לכאן ומשוטטת לגיהנם וכשמכניסו לחיקו מכניסו לגן עדן שבארץ וכשמכניסו פנימה בתוכו מכניסו לגן עדן של מעלה. ואיתימא נשמתו של אדם אינה ממוצא הפה הרי כתיב ויפח באפיו נשמת חיים. מעלה אותה מן המזבח באהבת הריח ומוציאם מתוכו לגן עדן של מעלה:

גן עדן של מעלה הוא אשר נטע יי' אלהים מקום עדן העליון

נקם ולדין את נקמתם מן האומות שנאמר ידין בגוים מלא גויות וחוזרים אצל המשיח והמה ואבות נכנסים אצל ראשי ישיבות אשר שם ושמחים בחדושי התורה שחדש כל אחד ואחד בעולם הזה. ומשם נכנסי׳ כל ראשי ישיבו׳ והישיבו׳ והולכים לישיבתו של משה רבינו ע״ה ומשה וכל צדיקים שהיו בדור המדבר כלם יושבין לפניו ולומדין תורה והוא מפרש להם קבלת התורה כפי אשר קבלו במרום:

בגן עדן לפאת צפון יש שבע מדורות מזומנות והיכלות הצדקניות שבישראל המזכות לאל בגמילות חסדים והמזכות תורה לבניהם. הדירה הראשונה אשר שם בתיה בה פרעה וכמה הם הצדקניות אשר שם המגדלו׳ יתומים והמסבירות פנים לתלמידי הכמים המתארחין אצל בעליהן והנותנות צדקה בסתר וכל יום ויום מתעטרות עם זוהר עטרת זיו השכינה וקוראים עליה אשריך שזכית לגדל ולהמשיך ענף תפארת בעולם. הדירה השנית יש שם כמה צדקניו׳ מישראל ושם יוכבד אשת עמרם ראש עליהם ושלשה פעמים בכל יום מכריזין עליה אשריך שזכית לילד בן אחד ראשו ורגליו ערפל. הדירה השלישית אשר שם מרים הנביאה וכמה צדקניות העומדות עמה כל אותן המושכות לבעליהן לדרך טובה ולעבודת בוראן ובכל דירה ודירה חופות שאננות ומלאכים ידועים ממונים על כל דירה ודירה. הדירה הרביעית אשר שם חולדה הנביאה וכמה הן הצדקניות העומדות באותה הדירה. הדירה החמישית אשר שם אביגיל וכמה הן הצדקניות עמה יושבות בטח בחופתן. מהן והלאה דירת האמהות שרה רבקה רחל ולאה ובחצות הלילה כשהקדוש ברוך הוא נכנס עם הצדיקים קול קורא בגן התכוננו צדיקי׳ לקראת בוראכם אשריכם שזכיתם לכל הכבוד הזה באותה שעה פורחות הנשמות ומזדווגות כל אחת ואחת כראוי ולפי מעלת מעשיהם הם רואים ומשיגין ונהנין ומעלתן והנאתן עין לא ראת׳ אלהים זולתך:

בגן עדן יש ראש ישיבה בהיכל האגוז והוא היכל הנוגה סתום וגנוז סמוך מהיכל קן צפור והוא נקרא רב גדיאל נער וכל עומקי התורה וסתריה הוא מגלה ועל ידו נגלים וכל הצדיקים תאותם אצלו וזה נולד בימי השמד והיה לומד תורה במער׳ אחת והו׳ בן שבע שנים ובאו האויבים ומצאוהו ועשאוהו חתיכות ועלתה למרום נשמתו ואומרת כמראה הקש׳ אשר יהיה בענן ביום הגשם כן מראה הנוגה סביב הוא מראה דמות כבוד י״י והעמידו הק״בה לפניו ונשבע

פנימית יותר מאלו ובכל יום ויום מטטרון שר הפנים יורד דרך העמוד ולומד להם תורה ומחיצתן גדולה מכלם ובחצות הלילה עולים למתיבת' עילאה והקב"ה לומד להם תורה ומשתעשע בה. כנגדם למעלה אותם הנקראים כרובים ועליהם נאמר את מי יורה דיעה ואת מי יבין שמוע גמולי מחלב עתיקי משדים וראש המעלה הזאת למטה הוא יהושע נער משרת משה: המעלה השביעית היא מעלת אותם הנקראים חסידים והיא מעלת פנימית על הכל. כנגדם למעלה הוא מעלת החיות הנקראים חיות הקודש ואברהם יצחק ויעקב ממוני' עליה ואדם הראשון שם על פתח ההיכל הזה. ז' פתחי' יש לחומה השביעית הזאת כנגד שבע מעלות הללו וכל מעלה ומעלה מאלו נכנסת בפתח למעלה ההיא והשומרים עומדים על כל פתח ופתח. כת צדיקים נכנסין בפתחם כת ישרים נכנסין בפתחם וכן כל מעלה ומעלה משבע מעלות הללו:

בגן עדן יש מן החומה ולפנים ענן קשור ונוגה סביבותיו. בצד צפון יש מסך פרוס מנוגה ואש ירקרק מפריד בין שאר רוחות הגן ושם היכלות גנוזות מן הצדקניות הכשרות שבישראל. בצד רוח מזרח יש היכל גנוז וסתום והוא נקרא היכל נוגה והיכל זה בנוי כעצם השמים לטוהר ושם כל קירותיו סביב אותיות בולטות ונוצצות אלו עולות ואלו יורדות פורחות אלו מכאן ונוחות בכאן בצד אחר ואותן האותיות אשר בצד האחר פורחות משם ונוחות מכאן ומתחלפות אלו באלו ואין משתבשות לעולם ואין מי שיעמוד בהן כי אין עומדות אפי' רגע. פרחים מעשה שבכה מארבע גווני נוגה נוצצים לשם. ביום השבת נכנס לשם המשיח עם האבות והאותיות משתבנות (נ"א משתבבות) קוראין האותיות ושמחים שמחה גדולה ואין מי שיודע מהו. ושם באותו היכל ולפנים פתח פתוחה לשם ושם מן הפרוכת ופנים כל דיוקני הרוגי לוד ועשרה הרוגי מלכות קם המשיח ונכנס לשם ורואה אותם הדיוקני' ונושא קולו ושואג כארי וכל הגן וכל הצדיקים מזועזים והעמוד אשר באמצע הגן מזדעזע ועולה ויורד וארבע אופנים מזומנים שם ואוחזים בארבע הטבעות והרקיע סובב והקול נשמע במרומים והקב"ה מוריד שתי דמעות באותה העמד למטה והאופנים נכנסין אצל המשיח והאבות נכנסין כלם בפתח שער הקדים אשר בהיכל ההוא ושם רואים כל מעלות הצדיקים של לוד וי' הרוגי מלכות ועומדים כלם ומשיח ואותם האופנים כלם ינשאו ועולין אצל ממ"ה הקדוש ב"ה ונשבע להם ללבוש בגדי

דברים רעים וכל מעשיהם ישרים לנגד בוראם. כנגדם למעלה אותם המלאכים הנקראים חשמלים ואלו הם לפנים ממעלת הצדיקים ועל אלו ואלו נאמר אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך. וראש המעלה הזאת פנחס בן אלעזר והוא המשרת בחופה הזאת שהוא ההיכל השני בגן עדן: המעלה השלישית היא מעלת אותם הנקראים תמימים והולכי׳ בעולם הזה בתמימות לבם ואינם מהרהרים אחר מדותיו של הק״בה והשתדלו במעלו׳ הראשונים בצדק וביושר בתוך לבבם ושמרו דברי התורה והמצות. כנגדם למעלה אותם המלאכים משרתי עליון הנקראים תרשישים וראש המעלה הזאת אלעזר בן אהרון הכהן המשרת בחופה זאת שהוא היכל השלישי בגן עדן: המעלה הרביעית היא מעלת אותם הנקראים קדושים והם דכתיב בהוא לקדושים אשר בארץ המה ואדירי כל חפצי בם ואלו הם שכל מפתחות שערי גן עדן ברשות׳ ובעת שהעמוד אשר באמצע הגן נוסע ומנגן מאליו הרקיע אשר על גן עדן חוזר אלה יוצאים תחלה לקראת בוראם מתקרבים אצל העמוד והאיש לבוש הבדים אוחז בארבע הטבעות אשר ברקיע ועמוד הרקיע מכה בטבעת אשר במזרח הרקיע וכל האילנות אשר בגן מרננים ומשבחים ואזי כבוד אלדי ישראל בא ועליו נאמר והנה כבוד י״י אלדי ישראל בא מדרך הקדוש והארץ האירה מכבודו זה גן עדן ומעלת קדושים אלו פותחין תחילה ואומרים ק׳ ק׳ ק׳ י״י צבאות מלא כל הארץ כבודו ועל מעלת קדושים הללו הוא אהרון הכהן קדוש אלוהיו: המעלה החמישית היא מעלת בני תשובה אשר שברו דלתי נחשת ושבו לקונם כראוי. כנגדם למעלה היא מעלת משרתי עליון קדוש ומכון מעלתם היא למעלה במקום אותם הנקראים אופנים ואין מי שישיג מעלתם של אלו כי גבוה מעלתם מאוד ונועם השם מגיע אליהם מזוהר התשובה העליונה אשר עין לא ראתה וכל הצדיקים נכוים מחופתם של אלו ואפילו הרשעים שבגיהנם רואין זוהר מעלתם וצועקים ואומרים רבון העולמים משוי פנים יש בדבר אנו ושבחופה הגדולת ההיא חטאנו יחד ועברנו דרך התורה יחד ומפני מה יש להם המעלה הגדולה ההיא ואנו בני צלמות מבור גיהנם מיד נזדמן להם ברקיאל המלאך ואומר להם שוטים שבעולם נוח לכם שלא תצאו לעולם אותם חביריכם חטאו כמוכם והרהרו תשובה לאחר כן וחזרו לקונם ולפיכך זכו לכל הכבוד ההוא ומנשה מלך יהודה ממונה עליהם: המעלה הששית היא מעלת תנוקות של בית רבן שלא חטאו והיא מעלה

מתנשא והצדיקים עולים מחופותיהם לקראת בוראם וכל הגן מתמלא מכבודו. באותו שעה מזדווגים הרוחות זכרים ונקבות כפי מה שהיה קודם שנבראו ומאותו נועם תאותם לחזות בנועם י"י כלם עושים פרי והפרי שלהם שנמשך מהם הרוחות לגרים כענין שהיו אברהם ושרה שהיו מוציאין רוחות לגרים אשרי מי שזוכה בעולם הזה להמצא באותה שעה ברנה של תורה. אור זהרו של הק"בה הוא נשאר בגן עדן והוא עולה וכל הצדיקים משוררים בהעלותו בבקר. מסכתה קרקע הגן מטל שעתיד הק"בה להחיות בו מתים והצדיקים יוצאים ונזונין ממנו כענין מלאכי שרת למעלה. בעת שהמשיח יוצא ואוחז בארבע הטבעות ונותן קולו אזי מזדעזע כל הרקיע שעל הגן ושבעה מלאכים מזומנין אצלו ואומר' לו בחיר י"י החרש כי כבר הגיע זמן מלכות הרשעה שתעקר ממקומה והקול נשמע מבתי כנסיות ובתי מדרש' שאומרין בכל כוחן אמן יהא שמיה רבה מברך לעלם לעלמי עלמים אזי הק"בה מזעזע כל הרקיעים ומוריד שתי דמעות לים הגדול והצדיקים נכנסין והמשיח נכנס לאותו היכל הנקרא קן ציפור:

החומה השלישית היא מאור המעורב בחושך והיא לפנים בגן עדן ומשם והלאה עיין הגן ומעלותיו והנאותיו ובנייניו והוא כמעשה לבנת הספיר אשר נטע הוא יתעלה להנאת הרוחות לארבע רוחות מארבע זויות מנשבות עליו ואלו רוחות הם מענין החיה אשר תחת אלדי ישראל והיא החיה הרומשת אשר שרצו המים מעדן העליון אשר עין לא ראתה אלדים זולתך יעשה למחכה לו. לפנים מן החומה הזאת הוא הנוגה מראה דמות כבוד י"י. משם והלאה מדור הצדיקים שהם הרוחות וכשנכנסות שם מיד נגלמות מאויר העליון הנושב בגן ומתלבשות בו במלבוש זך וקדוש ואותו המלבוש הוא בדוגמתו אשר היה בעולם הזה באותו מלבוש הולכים ומכירים אלו לאלו וכל אחד ואחד כפי הראוי לו:

שבע מעלות הצדיקים הן בגן עדן בשבע חופות נפרדות אלו מאלו כפי מעלתם: המעלה הראשונה היא מעלת אותם הנקרא' צדיקים והם כל אותם השומרים ברית קודש בעולם הזה ושלטו ביצרם ואחרי כן שמרו תורה. כנגדם למעלה משרתי עליון אותם המלאכים הנקראים אראלים. ראש המעלה הזאת יוסף הצדיק בן יעקב והוא המשרת בחופה הראשונה שהיא היכל הראשון אשר בגן עדן: המעלה השנית היא מעלת אותם הנקראים ישרים והם הישרים בדרכיהם ובכל מה שעושין בעולם הזה ביושר לבם בלא הרהור

להם מקום מעמד נועם הרוחו׳ העולות למעלה ושם נקרת הצור והוא נותן להם מקום ונכנסין שם במוצאי שבת בזמן שישראל אומרים קדושה דסדרא כל הרוחות יורדות למקום מושבן וכל אחד ואחד מכיר מקום מושבו ומעמדו:

החומה השנית היא מאש ירוקה ואדומה והמלאך פני״אל ממונה עליה. ושם באותה הומה מבפנים כל אותן הנותנים בניהם ללמוד תורה והם לא זכו אבל השתדלו עמהם ושם בעלי מעשה כרגע כשמעם דברי תורה או דברי מוסר. ושם האור מנועם הצדיקים עוצר עליהם כרגע ומיד נגנז. כל אותם המצפים למשיח וכל רואים משם למשיח בכל יום פעם א׳ ביום ששי משעה שישראל משתדלים לשבת כל היכלות אשר בגן עדן מזדעזעין והיכל הפנימי אשר המשיח בו הוא הנקרא קן ציפור והמשיח יוצא משם וכל הצדיקים יוצאים עמו ומתלבש בבגדי נקם העתידין לו לישועתן של ישראל ונכנסין כלם עמו עם האבות יוצא משם ועומד בחצי הגן במקום העמוד אשר באמצע ואוחז בארבע הטבעות אשר בארבע פנות הגן ונותן קולו ומזדעזע הרקיע אשר על הגן:

גן עדן קודם שנברא העולם נברא הוא וכל תקוניו וכל מטעיו והרקיע אשר עליו וקרקעיתו אשר מתחת ולאחר אלף שס״א שנים ושלש שעות ושתי רגעים נבראו שמים וארץ. קרקע הגן הוא כשברא הקדוש ב״ה גן עדן נטל שלג מתחת כסא הכבוד וממנה נעשה קרקע הגן וזה קרקיעתו של גן נוגע ואינה נוגע עם הארץ הזאת שהוא למעלה מכל הארצות. רקיע שעל גבי הגן כעין כל הגוונין כמעשה לבנת הספיר ושמו של הק״בה חקוק באמצע הרקיע וארבע טבעות בארבע קצות הרקיע וארבע אופנים בכל טבעות ובאמצע הרקיע עמוד אחד והעמוד הזה נעוץ מקרק׳ הגן עד שנאחז פני כסא הכבוד והוא מכוסה מענן הכבוד והמלאך גבריאל לבוש הבדים עומד עליו פעם ביום אוחז בטבעות הרקיע והעמוד חוזר והרקיע סובב ואותיות שם המפורש בולטות ונוצצות ועולות ויורדות קול קורא התכוננו מחנות צדיקים קדושים אשריכם שזכיתם לכך מי שמע כזאת ומי ראה כאלה בהיות קול נגון הרקיע בנסעו על יד האיש לבוש הבדים והוא מסתלק והרקיע עומד והעמוד מנגן עולה ויורד עד שנמשך אור זוהר אור נועם מלמעלה באותו עמוד והצדיקים עומדים כנגד האור ההוא ונהנים ממנו עד חצות לילה בחצי הלילה כשבא הק״בה ליכנס עם הצדיקים שומעים קול סביב הרקיע והעמוד מנגן וקרקע הגן

סדר גן עדן

(נוסחא ב׳)

שלש חומות יש לו לגן עדן וכלם של אש. החומה החיצונה היא של אש שחורה נראית ואינה נראית ולהט החרב סביב החומה החיצונה מתהפכת סביבותיה וארבעה פתחים יש באותה החומה החיצונה ושיעור בין כל פתח ופתח מאה ועשרים באמה ולהט החרב מתהפכת כל היום וכל הלילה ואינה שוקטת ואוכלת כל ירק עשב וכל דבר הקרוב אל הגן כשיעור מיל. באותה חומה החיצונה עד חומה השנית היא במדה שש מאות באמה ושם החסידים שבאומות והמלכים שבאומות אותם שהצילו להם לישראל ושם הגרים שנתגיירו ואינם מקיימם כראוי ביראת השם יתעלה. ומשעת המנחה והלאה מתקבצים מלאכי חבלה אצלם להוציאם משם ולהוליכם לגיהנם וכלם צועקים והמלאך הממונה שם אעזרי״ל שמו הוא בא ואוחז בהם ומציל אותם מידם וחוזרים עד תפלת ערבית מן המנח׳ שלשה פעמים והם צועקים אצל אברהם בקול רם ואותו המלאך חוזר ואוחז בהם כמתחלה וכל זה כדי לצער אותם. ושם באותה חומה החיצונה כל אותם שעשו צדקה ברבים לעשות שם ולא לשם שמים והללו מצטערים שלשה פעמים בכל יום ואוחזים בהם שני מלאכים ומצילם אותם מיד מלאכי חבלה. כל אותם שקבלו עונשם בגיהנם ויצאו משם באים עמם שלשה מלאכי השרת ומביאים אותם עד מקום להט החרב המתהפכת ושם מקבלים טהרתם ונכנסין תוך החומה החיצונה הזאת ושם עומדין והם נהנין מעט מזער מזיו הצדיקים אשר מבפנים אבל אין מצערין אותם. כל אותם רשעים שהרהרו תשובה קודם שיצאו מן העולם לאחר שקבלו עונשן נכנסים בחומה הזאת ועומדים שם עד שקדש היום בערב שבת והרוחות שבגן עדן בפנים עולה מהרי״אל המלאך מכנים לכל אלו ומראה

בית אחאב והרג לאיזבל ולפי שלא עלה בידו שלום כאילו לא עשה כלום. שנא׳ (מלכים ב ט יח) וילך רוכב הסוס לקראתו ויאמר כה אמר המלך השלום ויאמר יהוא מה לך ולשלום סוב אל אחרי. גדול השלום שהוא קודם למלחמת הרשות כדגרסי׳ באלה הדברים רבה וקראת אליה לשלום ראה כמה כחו של שלום שכשפרע הב״ה לעמון ומואב מנע מהם השלום שנ׳ (דברים כג ז) לא תדרוש שלומם וגו׳. וגרסינן בעירובין ירושלמי א״ר יהושע הלוי מפני מה מערבין בחצרות מפני דרכי שלום. מעשה באשה אחת שהית׳ שנואה לחברת׳ שלחה עירוב׳ ביד בנה נסבתיה וגפפתיה ונשקתיה אתא לגבי אימיה אישתעי לה עובדא אמרה הכדין רחימת לי ולא הוית ידענא מתוך כך עשו שלו׳ ביניהם הה״ד (משלי ג יז) וכל נתיבותיה שלום. גדול השלום שלא גלו אבותינו עד שהניחו השלום ותפסו המחלוקת לפי׳ גלו לבין האומות שנ׳ (איכה ג יז) ותזנח משלום נפשי וגו׳. ומיום שחרב ב״ה נתמעט השלום שנאמ׳ (ירמיה כה לו) ונדמו נאות השלום. ואנו חייבים לדרוש איש בשלום רעהו וכן אנו חייבים לדרוש את שלום ירושלם בית קדשנו ותפארתנו שנ׳ (שם כני ו) ודרשו את שלום העיר וגו׳ כי בשלומה יהיה לכם שלום. וכשיבא מלך המשיח שיגלה במהרה בימינו בשלום ווושיע אותנו שנאמר (ישעיה נה יב) כי בשמחה תצאו ובשלום תובלון ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה. וכתיב (שם ט יו) ושמתי פקדתך שלום. וברכת הארץ בשלום שנא׳ (זכריה ח יב) כי זרע השלום הגפן תתן פריה והארץ תתן את יבולה וגו׳. ארץ ישראל מתרוממת בשלום שנ׳ (תלים קמו יד) השם גבולך שלום. ובזכות השלום הקב״ה מכין כסאו של דוד שנ׳ (שם עב ז) יפרח בימיו צדיק ורב שלום. וכן בשלום מכין כסאו וכסא זרעו אחריו ובונה לו בית נאמן לעולם שנאמר (שם יח נא) מגדול ישועות מלכו ועושה חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד עולם:

תם מדרש גדול וגדולה

הרקיע מכבה אותם לכך נאמר עושה שלום במרומיו המלאכים הללו גופיהן ברואים מן המים וקפואין ועומדין כזכוכית שנ׳ וגויתו כתרשיש וראשיהן של אש שנ׳ ומראיה׳ כמראה הבזק. וכתיב ועיניו כלפיד אש לא זה מרתיח את זה ולא זה מכבה את זה הה״ד עושה שלום במרומיו. מעולם לא ראתה חמה פגימתה של לבנה ולא פגימת הקשת אלא כשהלבנה מתחלת לחסר מתחלה חסרה מן הצד הרחוק מן החמה. והקשת לעולם אחורי החמה שאילו היתה לפניה היו אומרים עובדי החמה ראו כחו של אלהינו שהקשת לפניו ויורה חצים ויתחזק ידי עע״א. ד״א עושה שלום במרומיו הכריע בין העליונים והתחתונים כיצד ביום ראשון ברא השמים והארץ מן העליונים ומן התחתונים. בשני ברא מן העליונים שנאמר יהי רקיע. בג׳ ברא מן התחתונים שנאמר תדשא הארץ וגו׳. בד׳ ברא מן העליונים שנאמר יהי מאורות וגו׳. בה׳ ברא מן התחתונים שנאמר תוצא הארץ. בששי ברא את האדם אמר אם אני בוראו מן העליונים הרי זו מוספת על התחתונים בריה אחת. מה עשה בראו מן העליונים ומן התחתונים. שנאמר (ראשית ב ז) וייצר יי׳ אלהים את האדם עפר הרי מן האדמה. ויפח באפיו נשמת חיים מן העליונים לכך נאמר עושה שלום במרומיו. ומה אם העליונים שאין ביניהם לא שנאה ולא קנאה ולא תחרות צריכין שלום. תחתונים שיש בהם כל המדות הללו עאכ״ו. גדול השלום שלא שבח הקב״ה לאהרן אלא בשלום שנ׳ (מלאכי ב ה) בריתי היתה אתו החיים והשלו׳ ונתן לו מה שלא נתן לשום אדם ולא אפי׳ מקצת מ״ה שיכנס לפני לפנים מה שאין אדם יכול ליכנס לשם אפילו אותם שכתוב בהם ודמות פניהם פני אדם. שנאמר (ויקרא יו יז) וכל אדם לא יהיה וגו׳. גדול השלום שבו נתבשר דוד שנא׳ (ד״ה א י״ב י״ח) ורוח לבשה את עמשי ראש השלישי׳ וגו׳. גדול השלום שהוא קודם לשבחו של הקב״ה. שכן מצינו כשבא יתרו אצל מר״עה לא פתח לו לא ביציאת מצרים ולא בקריעת ים סוף ולא בעשר׳ הדברות ולא במן ולא בשלו אלא בשלום שנ׳ (שמות יח ז) וישאלו איש לרעהו לשלום וגו׳ ואחר כך ויספר משה וגומ׳. גדול השלום שכל מצות שעושין הרשעים בע״הז נותן להם שכרם בע״הז כגון חיים ובנים ועושר ונכסים חוץ מן השלום שנאמר אין שלום אמר יי׳ לרשעים. גדול השלום שאפילו עשה אדם כמה מצות ולא עשה שלום אין בידו כלום שכן מצינו ביהוא שעקר ע״א מישראל והשמיד

ולדות הבהמה וכה"א (דברים כו טו) השקיפה ממעון קדשך וגו'. וישמרך מן הגייסות וכה"א (תלים לא כד) אמונים נוצר יי'. יאר יי' פניו אליך אלו טעמי תורה ודקדוקיה. וכן הכתוב אומר (משלי ו כג) כי נר מצוה וגו'. ויחנך שימשוך עליך חוט של חסד וכה"א (דברים כח י) וראו כל עמי הארץ וגו'. ישא יי' פניו אליך שאם ידין עונותיך כנגד זכיותיך ביום וזדין יכריע לך כף מאזנים של זכיות וכה"א נשאת עון עמך וגו. ואעפ"כ השלום חביב מכלם שהוא באחרונה שנ' וישם לך שלום. גדול השלום שניתן לבעלי תשובה שנ' (ישעיה נו יט) בורא ניב שפתים וגו'. גדול השלום ששמו של הקב"ה נקרא שלום שנאמר (שופטים ו כד) ויקרא לו יי' שלום. מכאן אז"ל שאין שואלין בשלום לא בבית הכסא ולא בבית המרחץ ולא במקום הטנופת. וגרסי' באבות דר' נתן הלל אומר הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום וגו' מלמד שהיה אהרן שואל בשלום בוגדי ישראל ורשעי יש' וכשהיה אחד מהם מבקש לעשות עבירה היה אומר אוי לי מחר יבא אהרן ושואל בשלומי היאך אני משיבו והיה בוש ולא היה סורח. וכן איש שהיה צוהב את חבירו היה אהרן הולך אצלו ואומר לו בני למה צהבת חביריך עתה בא אצלי והיה בוכה ומתחנן ואומר אוי לי שצהבתי את חבירי שהוא גדול ממני שהרי עומד בשוק לך בחסדך ובקש ממנו מחילה וכך אומר לחבירו כיון שיצאו לשוק ופגעו זה בזה היו מגפפין ומנשקין זה את זה. וכך היה אהרן עושה כל הימים עד שהיה מטיל שלום בין איש לחבירו. וכן איש שהיה צוהב את אשתו ומשלחה מביתו היה אהרן עושה שלום ביניהם. אם סרח האיש על האשה אומר לה אהרן הריני עורבו שלא יכה אותך יותר ולא יקללך מעתה וכן אומר לאיש הריני עורבה שאינה סורחת עליך מעתה. וכן היה עושה כל הימים עד שעושה שלום בין איש לאשתו והיתה האשה מתעברת ויולדת ואומרת לא ניתן לי הבן הזה אלא בזכות אהרן והיו קורין שמו אהרן. ואז"ל יותר מג' אלפים בישראל היה שמם אהרן. וכשמת חלצו יותר מכ"ד אלפים בנים ובני בנים ולכך נאמר (מדבר כ כט) ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל. ועוד דרש בר קפרא שאפילו העליונים צריכין לשלום שנאמר (איוב כה ב) המשל ופחד עמו וגו' כיצד הרקיע הוא של מים שנאמר (תלים קד ג) המקרה במים וגו' והככבים הם של אש שנ' הללוהו כל כוכבי אור והם בשלום זה עם זה לא הם מרתיחין את הרקיע ולא

שכל המגלה סוד חברו כאילו שופך דמים שנ׳ (ויקרא יט יו) לא תלך רכיל וגו׳. גדול המכסה סוד חברו שהוא מקיים מחשבות חברו ואם אינו מכסהו הוא מפר מחשבתו ולא יתקיים הדבר מפני שהוא מגלהו:

פרק עשרים בענין דרך ארץ. גדול דרך ארץ שהיא שקולה כנגד כל התורה כדדרש בר קפרא אי זו היא פרשה קטנ׳ שכל גופי התורה תלויין בה הוי אומר זו דרך ארץ שנאמר (משלי ג ו) בכל דרכיך דעהו וגומר. גדולה דרך ארץ שהיא שקולה כנגד כל התורה. גדולה דרך ארץ שכל מי שיש בידו דרך ארץ הוא אוהב להקב״ה ולבריות. גדול השלום שעליו העולם קיים דתנן רשב״ג אומר על ג׳ דברים העולם קיים וכו׳. גדול השלום ששם הקב״ה שנכתב בקדושה ימחה על המים להטיב שלום בין איש לאשתו. רבי מאיר היה יושב ודורש בליל שבת והיתה אשה אחת שם ששומעת קולו וערב לה המתינה שם עד שנשלם והלכה לביתה ומצאה הנר שכבה אמר לה בעלה היכן היית אמרה לו הייתי יושבת ושומעת קולו של דרשן אחד. נשבע לה שלא תכנסי לשם עד שתרוקי בפניו. טרדה מביתו ועשתה שלשה חדשים חוצה עד ששמע רבי מאיר בא אליה ומצאה עם הנשי׳ אמ׳ שמא יש בכם מי שיודעת ללחוש את העין שעיני מרדה עלי אמרו לה שכינותיה הרי המקום כבר עשה רצונך להכשילו ותרוקי בפניו ותצא. אמר לה אמרי אתה אמרת פעם אחת כבר רקקתי ז׳ פעמים אמרו לו תלמידיו כל כך בזית את התורה אמ׳ להם דיו לעבד להיות כרבו. לא די למאיר שיהא שוה לקונו שהרי שמו הגדול שנכתב בטהרה ימחה על המים כדי להטיל שלום בין איש לאשתו. גדול השלום שלא התחיל הקב״ה לבראת דבר בעולמו אלא בדבר שהוא שלום ואיזה זה האור שנאמר (בראשית א ג) ויאמר אלהים יהי אור. ומנין שהוא שלום שנאמר (ישעיה מה ז) יוצר אור ובורא חשך עושה שלום. מכאן אז״ל נר ביתו וקדוש היום נר ביתו עדיף משום שלום ביתו. פירוש האור נקרא שלום לפי׳ מקדימין הנר שהוא אור ושלום ליין. רבי שמעון בן חלפתא אומר מנין שאין כלי מחזיק ברכה אלא שלום שנאמר (תלים כט יא) יי׳ עוז לעמו יתן וגו׳. גדול השלום שכשמלך המשיח בא אינו פותח תחלה אלא בשלום שנא׳ (ישעיה נב ג) מה נאוו על ההרי׳ רגלי מבשר וגו׳. גדול השלום מן הברכה ומן השמירה שהוא מסיים בו כיצד יברכך יי׳ זו ברכת פרי האדמה ולדות האדם

בה. ביעקב כתיב (ראשית ל לא) אשובה ארעה צאנך וגומר. מרע״ה (שמות ג א) ומשה היה רועה וגו׳. דוד ע״ה (תלים עח ע) ויקחהו ממכלאות צאן. עמוס (עמוס ו יד) כי בוקר אנכי ובולס שקמים. גדולה מלאכה שלא שרתה שכינה בישראל עד שעשו מלאכה שנ׳ (שמות לט מג) וירא משה את כל המלאכה וגומר ויברך אותם משה. ומה ברך אותם אמר להם יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם. וכן היה שנאמר והענן מלא את המשכן. גדול השמח בחלקו והמתפרנס ממלאכתו שבמדה הטובה הזאת ניצול מכמה עבירות מן הקנאה וההמוד ומן הגנבה והגזל:

פרק חמשה עשר בענין הכעס והחמה. גדול המעביר על מדותיו ואינו כועס שהקב״ה אוהב אותו ושומע תפלתו דתניא שלשה הב״ה אוהבן מי שאינו כועס ומי שאינו משתכר ומי שאינו עומד על מדותיו. גדול המעביר על מדותיו ואינו כועס שכל הכועס נקרא רשע שנאמר (תלים קיב י) רשע יראה וכעס:

פרק ששה עשר בענין החנופה והליצנות. גדול ענשה של חנופה שהיא שקולה כנגד ע״א וג״ע וש״ד. גדול ענשה של חנופה שכל המחניף כאילו עובר על תורה שבכתב ותורה שבעל פה שנאמר (ישעיה כד ה) והארץ חנפה תחת יושביה כי עברו תורות חלפו חוק. תורה אין כתיב אלא תורות:

פרק שבעה עשר בענין אהבת החברים. גדול השלום ושנאוי המחלוקת שאפי׳ עובדין ע״א כב יכול אין שכינה יכולה לנגוע בהם שנאמר (הושע ד יז) חבור עצבים אפרים. גדול ענשה של שנאת חנם שהחריבה ירושלם וב״ה וסמך לדבר *איכה *ישבה *בדד *העיר ר״ת איב״ה. תניא מקדש שני שהיו עוסקין בתורה וג״ח מפני מה חרב מפני שנאת חנם שהיתה ביניהם ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד שלש עבירות ע״א וג״ע וש״ד:

פרק שמנה עשר בענין לשון הרע. גדול ענשו של ל״ה מעונש ע״א וג״ע וש״ד. מע״א דכתיב (שמות לב לא) אנא חטא העם הזה וגו׳. גלוי עריות (ראשית לט ט) הרעה הגדולה. ש״ד (שם ד יג) גדול עוני מנשוא. בכלן נאמר גדול או גדולה ובל״ה גדולות שנאמר (תלים יב ד) לשון מדברת גדולות. גדול עונש נבלות הפה דתניא כל המנבל את פיו אפילו נחתם גזר דינו של ע׳ שנה לטובה נהפך עליו לרעה:

פרק תשעה עשר בענין כסוי הסוד. גדול כסוי הסוד

פרק אחד עשר בענין גדול בנים. גדול שכר גדול בנים על הדרך הנכונה והנכוחה ואף על פי שצער גדול בני' קשה אפ"ה אל יתרשל אדם בגדול בניו. ארשב"א נוח לו לאדם לגדל לגיון אחד של זתים בגליל ואל יגדל תינוק אחד בארץ ישראל:

פרק שנים עשר בענין משא ומתן. גדולה אמונה לפני מי שאמר והיה העולם שבשכר אמונה שהאמינו בו שרתה עליה' רוח הקדש ואמרו שירה לפני הקב"ה שנ' (שמות יד לא) ויאמינו ביי' וכתיב בתריה אז ישיר משה וגו'. גדול האמת שהוא אחד מג' עמודי' שהעולם עומד עליהם (אבות פו א) דתנן רשב"ג אומר על ג' דברי' העולם קיים על הדין ועל האמת ועל השלום. גדול האמת שכל מי שעושה מלאכתו באמת עם הבריות כאלו קיים התורה כולה שנאמר (תלי' קיט קעב) צדקתך צדק לעולם וגו' הא למדת שכל מה שנברא בו' ימי בראשית שהוא קיים על האמת:

פרק שלשה עשר בענין הדין. גדול המשפט שקרא הקב"ה שם כסאו משפט שנא' (שם פט טו) צדק ומשפט מכון כסאך. גדול המשפט שהשונא אותו אין רפואה למכתו שנאמר (איוב לד יז) האף שונא משפט יחבוש. ואין חבישה אלא רפואה שנאמר (תלים קמו ג) ומחבש לעצבותם. גדול המשפט שלא חזר העולם לתהו ובהו אלא על המשפט. והיכן בדור המבול שנאמר מבלי משים לנצח יאבדו. המשים הזה אין אנו יודעים מה הוא אלא שלמדנוהו בואלה המשפטים אשר תשים וגו' הרי המשים הוא. הדין. גדול המשפט שבעון חוסר המשפט הרבים נענשו. גדול המשפט שבו נמחלין עונותיהן של ישראל שנאמר (ישעיה ד ד) אם רחץ יי' את צואת בנות ציון וגומר ברוח משפט וגומר:

פרק ארבעה עשר בענין השמח בחלקו. גדול הנהנה מיגיעו יותר מיראת שמים שביראת שמים כתיב (תלים קכח א) אשרי כל ירא יי'. ובמלאכה הוא אומר (שם קכח ב) יגיע כפיך כי תאכל וגומר אשריך בע"הז וטוב לך לע"הב. ולא שרתה שכינה על משה אלא מתוך מלאכה שנאמר (שמות ג א) ומשה היה רועה וכתיב וירא מלאך יי'. גדולה מלאכה שכמה בריות ברא הקב"ה בעולמו ולא מסר מלאכה אלא לבני אדם בלבד. וכן היה רבי מאיר אומר ראית מימיך ארי סבל דוב קייץ שועל חנוני או אחד מהחיות עושה מלאכה למה לא ניתנה להם מלאכה לא מפני שהם טפלים אלא מפני שהמלאכה עדיפא. גדולה מלאכה שכל הנביאים התעסקו

הקב"ה מי שעושה חסד עם שצריך עאכ"ו. גדולה ג"ח שגזר דין ושבועה נקרע בה. מנין לגזר דין ושבועה שאינו נקרע שנאמר (שמואל א ג יד) ולכן נשבעתי לבית עלי וגו' אמר רבא בזבח ומנחה אינו מתכפר אבל מתכפר הוא בתורה ובגמילות חסדים:

פרק שמיני בענין כבוד שבתות וי"ט. גדולה שבת שהיא שקולה כנגד כל המצות שכל המחלל שבת בפרהסיא או ע"א שניהם כנכרים לכל הדברים. גדול' שבת שנתנה הקב"ה לבחון בה גירי הצדק שהרי לא פי' מתרי"ג מצות אלא שבת בלבד שנאמר (ישעיה נו ו) ובני הנכר הנלוים וגו' כל שומר שבת וגו'. גדולה שבת שאין כ"ג נכנס לעבודה אחר משיחתו עד שתעבור עליו השבת שנאמר (שמות כט ל) שבעת ימים ילבשם הכהן. גדולה שבת שכשנתדלדלו ישראל ממעשים טובים לא עמדה להם אלא זכות השבת שנאמר (מלכים א כ כט) ויחנו אלה נכח אלה שבעת ימים עד שתעבור עליהם השבת. ובימי יאשיהו היא שעמדה להם שנאמר בשביעית שהזכיר להם השבת. גדולה שבת שאינה נדחית אלא מפני סכנת נפשות כגון חולה מסוכן או תינוק שנפל לים או לנהר או לבור או כיוצא בזה:

פרק תשיעי בענין כבוד אב ואם. גדול כבוד אב ואם שהעדיפו הקב"ה יותר מכבודו שנאמר (משלי ג ט) כבד את יי' מהונך בלקט ושכחה ופאה ותרומות ומעשרו' אם יש לך אתה חייב וכו' ונאמר בכבוד אב ואם כבד את אביך ואת אמך בין יש לך בין אין לך ואפי' אתה מחזר על הפתחים. גדול כבוד אב ואם שהקישו הקב"ה לכבודו. דרש רבי עוירא רבה אפיתחא דבי נשיאה מאי דכתיב (תלים קלח ד) יודוך יי' כל מלכי ארץ וגומר מאמר פיך לא נאמר אלא אמרי פיך בשעה שאמר הקב"ה אנכי ולא יהיה לך אמרו אומות העולם לכבוד עצמו הוא דורש כיון שאמר כבד את אביך ואת אמך חזרו להודות על המאמרים הראשונים:

פרק עשירי בענין נשואי אשה. גדול נושא אשה שמוכרין ס"ת לישא אשה או ללמוד תורה. גדול נושא אשה הגונה וכשרה שכל טובות שבעול' סובבין אותו וכל ישראל שאין לו אשה שרוי בלא טובה בלא עזר וכו'. גדולה הבטחה שהבטיח הקב"ה לנשים יותר מן האנשים שנאמר (ישעיה לב ט) נשים שאננות קומנה וגומר אמר ליה רב לרבי חייא נשים במה זוכין אמר ליה באקרויי בנייהו בבי רב ובאתנויי להו בבי רבנן ומתאחרין לגברייהו עד דאתו מבי רבנן:

חמדת יש׳ הלא לך ולכל בית אביך והוא הקטן עצמו וא״ל הלא בן ימיני אנכי מקטני שבטי ישראל ומשפחתי הצעירה וכשבקשו למשוח אותו הטמין עצמו עד שהפילו גורלות שנאמר (שם י כב) ויאמר יי׳ הנה הוא נחבא אל הכלים. גדולה ענוה שבה נתגדל דוד שנ׳ (שמואל ב ז יח) ויבא המלך דוד וישב לפני יי׳ ויאמר מי אנכי יי׳ אלהים ומי ביתי כי הביאותני עד הלום וגו׳ ואמר (תלים כב ז) ואנכי תולעת ולא איש:

פרק חמישי בענין תלמוד תורה. גדולה התורה שבה הבדיל הב״ה את יש׳ עמו מאומות העולם. גדולה תורה שבזכותה הקב״ה מציל את ישראל מן הייסורין ולא ישלוט בהם היצר הרע ושורה עליהם רוח הקדש. גדולה תורה וגדול כתרה מכל הכתרים. גדולה תורה שמאירה ללומדיה בע״הז ובע״הב שנאמר (משלי ו כג) כי נר מצוה וגו׳. גדולה תורה וגדול שכרה משכר הצלת נפשות ומשכר בנין ב״ה. גדולה תורה מכל כלי חמדה שבעול׳ שוקני תורה כל זמן שהם מתישנין הן משביחין שנאמר (איוב יב יב) בישישים חכמה. גדולה תורה שנקרא׳ קדושה שנאמר (משלי ט י) ודעת קדושים בינה. גדולה תורה שבזכותה ישר׳ נגאלין מן האומות שנא׳ (מלאכי ג כב) זכרו תורת משה עבדי וגומר וכתיב בתריה הנה אנכי שולח לכם את אליה וגו׳. גדולה תורה שנותנ׳ חיים בע״הז ובע״הב שנאמר (משלי ד כב) כי חיים הם למוצאיהם וגו׳ וכתיב עץ חיים היא וגו׳:

פרק ששי בענין המצות. גדולה מצוה שמנחלת לעושיה בע״הז ובע״הב שנאמר (שם ד ד) שמור מצותי וחיה. גדולה מצוה שכל המודה במצות ועושה אותם בלב שלם כאילו מודה בהב״ה ובמציאותו ובאלהותו שנאמר (ויקרא כ ו) והתקדשתם והייתם קדושים. כשם שאני קדוש כך אתם תהיו קדושים כי אני יי׳ המעלה אתכם על תנאי כך העליתי אתכם מארץ מצרים ע״מ שתקבלו עול המצות שכל המודה במצות מודה ביציאת מצרים וכל הכופר בעול המצות כופר ביציאת מצרים:

פרק שביעי בענין גמילות חסדים. גדולה ג״ח יותר מן הצדקה שהצדקה בממונו של אדם בלבד וג״ח בגופו ובממונו. גדולה ג״ח שכל העושה חסד אפילו עם מי שאינו צריך הקב״ה משלם שכרו כגון אברהם עם המלאכים והוא עומד עליהם. והלא דברים ק״ו ומה מי שהוא עושה עם מי שאינו צריך ראה מה פרע לו

ב א) והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם וגו׳. גדולה תשובה שבשביל יחיד שעשה תשובה מוחלין לו ולכל העולם כלו שנאמר (שם יד ה) כי שב אפי ממנו:

פרק רביעי בענין הענוה. גדולה ענוה שנשתבח בה אברהם עליו השלום מפני שהיו בני דורו גדולי׳ שבהם מנשאין אותו כגון עפרון החתי והיו קוראין אותו אדוני וגו׳ והוא ע״ה היה משפיל עצמו במדת הענוה והצניעות עמהם ואפי׳ לפני הפחותים שבהם שנאמר (ראשית כג יב) וישתחו אברהם לפני עם הארץ. גדולה ענוה שבה נשתבח יצחק ע״ה שהרי אבימלך גרש אותו ממלכותו וכשבא לו אבימלך לא גבה לבו ולא שלם לו כמעשיו ומרוב ענותנותו קבלו באהבה והאכילהו והשקהו לו ולאנשיו שנאמר (שם כו ל) ויעש להם משתה וגו׳ וישלחם יצחק וילכו מאתו וגו׳. גדולה ענוה שבה נשתבח יעקב אע״ה שמפני ענותנותו היה קורא לעשו אדוני שנ׳ (שם לב ה) כה תאמרון לאדוני לעשו ולכך היה כותב רבינו הקדוש לאנטונינוס נאם עבדך יהודה. אמר כי לא טוב אנכי מאבותי. גדולה ענוה שבה נשתבח מרע״ה שנאמ׳ (מדבר יב ג) והאיש משה ענו מאד מה ת״ל מכל האדם. אלא ענו ואינו מתגאה במדה מן המדות שבני אדם רגילין להתגאות בה כגון המלכות והנבואה והחכמה ואע״פ שהיו בו כל המדות הללו ענו מאד מכל האדם. גדולה ענוה שבה נתגדל אהרן ע״ה בנוהג שבבני אדם אדם מכבד את ביתו בבגדים בלות שמא מתטנף הוא בכליו והוא מכבד. אבל אהרן ע״ה לובש ח׳ בגדים ודומה לחתן בחופה ואעפ״כ והרים את הדשן. גדולה ענוה שבה נשתבח אלעזר שנאמר (מדבר ג לב) ונשיא נשיאי הלוי אלעזר וגו׳ ואעפ״כ היה משפיל את עצמו לפני גדולת הב״ה והיה נושא בעצמו קטרת הסמי׳ ושמן המאור ומנחת התמיד ושמן המשחה. קטורת הסמים בימינו ושמן המאור בשמאלו ומנחת התמיד תלויה בזרועו שמן המשחה תלויה באפונדתו. ושמא תאמר קטן היה הרי הוא אומר ונשיא נשיאי הלוי אלא שאין גדולה בפלטרין של מלך שנא׳ (משלי כה ו) אל תתהדר לפני מלך. גדולה ענוה שבה נתגדלו הלוים שכל יש׳ היו מהלכין כאחד והם היו זקוקין ליישב את כל כלי המשכן ולא עוד אלא שטוענין בעגלה ואפ״ה לא נתגאו ולא אמרו אין אנו מקבלין עלינו שאין גדולה בפלטרין של מלך שנא׳ אל תתהדר לפני מלך. גדולה ענוה שבה נתגדל שאול שהרי כשאמר לו שמואל (שמואל א ט כ) ולמי כל

מדרש גדול וגדולה

פרק ראשון מדבר בצדקה. גדולה צדקה יותר מן הקרבנות שנאמר (משלי כא ג) עשוה צדקה ומשפט נבחר ליי׳ מזבח. גדול המלוה לעני בשעת דחקו יותר מן העושה צדקה. גדול המעשה יותר מן העושה שנאמר (ישעיה לב יו) והיה מעשה הצדקה שלום. אל תקרי מעשה אלא מעשה. גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה שנאמר (ראשית יח ג) ויאמר יי׳ אם נא מצאתי חן בעיניך. גדולה הכנסת אורחים מהשכמת ב״ה דתנן (שבת פ׳ יט) מפנין אפי׳ ארבע וה׳ קופות של תבן מפני האורחים ומפני בטול ב״ה הקדים האורחים לבטול ב״ה. גדולה צדקה שהקב״ה נקדש בה שנאמר (ישעיה ה יו) ויגבה יי׳ צבאות במשפט וגו׳:

פרק שני בענין התפלה. גדולה תפלה יותר מן המעשים טובים שנאמר (דברים ג כג) ואתחנן אל יי׳ וכתיב ויאמר יי׳ אלי רב לך וגו׳ עלה ראש הפסגה. ופי׳ רב לך רב מעשים טובים שעשית ואעפ״כ עלה ראש הפסגה והתפלל לפני ואתפייס לך. גדולה תפלה יותר מן הקרבנות שנאמר (ישעיה א יא) למה לי רוב זבחיכם וכתיב גם כי תרבו תפלה ר״ל אע״פ שהיא יותר חשובה מן הקרבנות. גדולה תענית יותר מן הצדקה שזה בגופו וזה בממונו. גדולה תפלה שבזכותה ישראל ניצולים מיד אויביהם וממיתה משונה ומן הייסורין ומציני החיות. גדולה תפלה שבזכותה הקב״ה מוחל עונותיהם של ישראל לפי שהיא במקום קרבנות:

פרק שלישי בענין התשובה. גדולה תשובה שמביאה רפואה לעולם שנא׳ (ירמיה ג יד) שובו בנים שובבים וגו׳. גדולה תשובה שהיא מקרבת את הגאולה שנאמר (ישעיה כט כ) ובא לציון גואל וגו׳. גדולה תשובה שמקרבת את הרחוקים שנאמר (הושע

תשובה הרי זה צדיק ווכה לג"ע. לעולם תשתדל האשה להיות צנועה צדקת וכשרה ונאה במעשיה חסידה עם בעלה ועם בניה. לעולם אל יהלך אדם אחר אשה בנהר כי לא ינקה מדינה של גיהנם. לעולם נשים לפני המטה פי' מטתו של מת. לעולם יהא אדם אוהב שלום ורודף שלום. הלל אומר הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום וכו' רשב"ג אומר על שלשה דברים העולם קיים על הדין ועל האמת ועל השלום:

תם מדרש לעולם

מגדיל עונות עד לשמים שנאמר (תלים עג ט) שתו בשמי׳ פיהם וגומר. אמר רב חסדא אמר מר עוקבא כל המספר לשון הרע אמר הקב״ה לגיהנם אני מלמעלה ואתה מלמטה לדונו שנאמר (שם קך ד) חצי גבור שנונים וגומר גבור זה הקב״ה שנאמר (ישעיה מב יג) יי׳ כגבור יצא וגו׳.

פרק תשעה עשר בענין כסוי הסוד. לעולם הוי זהיר בסוד חברך ואל תגלהו. וחרפה גדולה היא המגל׳ סוד חברו ואפי׳ בשעת מריבה שנ׳ (משלי כה ט) וסוד אחר אל תגל. וכתיב (שם כה י) פן יחסדך שומע. לעולם ישתדל אדם לכסות סוד חברו ואל יגלהו שכל המגלה סוד כאילו שופך דמים שנאמר (ויקרא יט יו) לא תלך רכיל בעמך וגו׳. לעולם יכסה אדם על סוד חברו ואל יגלהו שכל המגלה הסוד נקרא רכיל והמכסה עליו נקרא נאמן שנ׳ (משלי יא יג) ונאמן רוח מכסה דבר וגו׳:

פרק עשרים בענין דרך ארץ. לעולם יהיה אדם נאה במשאו ובמתנו ובכסותו ובמאכלו ומשתהו ובכל ענייניו. לעולם יזהר אדם ממקק סופרים (פי׳ אָבק שמשימין הסופרים על כתיבתן כדי שלא תמחק). מסכך דשיאדי (פי׳ הסִט שעל המלח). ומפח דתאיני (פי׳ עיפוש התאנים). מאילא דעינבי (פירוש כמו עכביש שעל הענבים) מפני שדברים אלו מזיקין ואף כסם המות. לעולם יהא אדם זהיר בתשובותיו. לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן שמא יגרום החטא ויתקיימו דבריו לרעה שנ׳ (ישעיה סו ד) גם אני אבחר בתעלוליה׳ ומגורותם וגו׳ וכתי׳ (איוב ג כה) כי פחד פחדתי ויתאיני. לעולם יתרחק אדם מן הכיעור ומן הדומה לו. לעולם ילמד אדם את עצמו להפנות שחרית וערבית כדי שלא יתרחק. לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות. לעולם יצפה אדם את חלומו עד כ״ב שנה. לעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה שאם חלה אומרין לו הבא זכות והפטר. לעולם ידור אדם במקום רבו והוא דכייף ליה. לעולם ידור אדם בא״י ואפי׳ בעיר שכולה כותים ולא בחוצה לארץ אפי׳ בעיר שכולה ישראל. לעולם הצדיקי׳ מספרים בכבודו של הקב״ה שנאמר (תלים צו ג) ספרו בגוים את כבודו. לעולם יהא אדם זהיר ברוחו כשיזקין ויתקן מעשיו וירבה בתפלה ובצדקות ובמצות ובג״ח שכל מעשיו של אדם אינן חשובין אלא כפי שהן באחרונה אם היה כל ימיו צדיק גמור ובאחרונה הרשיע הרי זה רשע ונדון בגיהנם. ואם היה רשע גמור ובאחרונה עשה

יפרוש אדם מן הליצנות שכל המתלוצץ אין לו רפואה שנאמר (ד"ה ב לו יו) ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים וגומר:

פרק שבעה עשר בענין אהבת החברים. לעולם יהיה אדם אוהב את הבריות שנא' (ויקרא יט יח) ואהבת לרעך כמוך ומ"ש לרעך ולא אמ' את רעך בא ללמד שחייבה תורה לאהוב ולחמוד לחבירו כל מה שהוא אוהב וחומד לנפשו. לעולם יקרב אדם את אוהביו שכל האוהב שכניו ומקרב את קרוביו ונושא את בת אחותו והמלוה סלע לעני בשעת דחקו עליו נאמר (ישעיה כח ט) אז תקרא ויי' יענה. לעולם ישתדל אדם להתחבר לטובים ויתרחק מחברת הרשעים ובני הבליעל. לעולם לא ירבה אדם רעים בתוך ביתו שנ' (משלי יח כד) איש רעים להתרועע. לעולם אל יספר אדם בטובתו של חברו שמתוך טובתו בא לידי גנותו. לעולם אל תכבד את הרשעים מ"ל מאחאב שהחיה את בן הדד ולבסוף הרגו. לעולם הוי מכבד הזקנים וקח עצתם מ"ל מרחבעם בן שלמה. ואמר בן סירא סבא בביתא טבא בביתא. לעולם יהיו כל בני אדם בעיניך כלסטים והוי מכבדן כר"ג. לעולם תהא אימת הצבור עליך שהרי כהנים אחוריהם כלפי שכינה ופניהם כלפי העם. לעולם אל יוציא אדם עצמו מן הכלל. לעולם לשתתף איניש נפשיה בהדי צבורא. לעולם חייב אדם לצער עצמו עם הצבור. לעולם אל ימהר אדם את רגלו לבית חבירו. לעולם אל יכנס אדם לבית חבירו פתאום אלא קורהו קודם ולמדנו מהקב"ה שעמד על פתח הגן וקרא קודם לאדם שנאמר (ראשית ג ט) ויקרא יי' אלהים אל האדם וגומר. לעולם יכנס אדם בכי טוב ויצא בכי טוב. לעולם ידע אדם אצל מי יעמוד ואצל מי ישב ואצל מי מסיח ואצל מי חותם שטרותיו:

פרק שמנה עשר בענין לשון הרע. לעולם אל יוציא אדם דבר מגונה מפיו שהרי עקם הכתוב ח' אותיות ולא הוציא דבר מגונה שנאמר (שם ו ח) ומן הבהמה אשר איננה טהורה. לעולם יספר אדם בלשון כבוד שהרי בזב קראו מרכב ובאשה קראו מושב. וכתיב (איוב טו ה) ותבחר לשון ערומים. ואומר ודעת שפתי ברור מללו. לעולם אל יספר אדם לשון הרע דאמר רבי פדת ברית כרותה נתן הקב"ה בעול' שכל מי שמספר לשון הרע ילקה בצרעת שנאמר (ויקרא יד ב) זאת תהיה תורת המצורע וגו'. לעולם ישמור אדם פיו ולשונו ואל יספר לשון הרע שכל המספר לשון הרע גורם לעצמו פשעים ועונות לאין תכלית. אר"ל כל המספר לשון הרע

הקב"ה לעבדו לא כ"ש. רבי אליעזר אומר כל מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אני אוכל למחר הרי זה מקטני אמנה. שנאמר (זכריה ד י) כי מי בז ליום קטנות מי גרם להם לצדיקים שיתבזה שלחנ' לעתיד לבא קטנות שהיתה בהם בע"הז שלא האמינו בהקב"ה. לעולם לא תהיה ברכת הדיוט קלה בעיניך שהרי שני גדולי הדור ברכום שני הדיוטות ואלו הן ארונה ודריוש. ארונה ברך לדוד ואמר (שמואל ב כד כג) יי' אלהיך ירצך ונרצה לו שנאמר ויעתר יי' לארץ. ודריוש ברך לדניאל שנאמר (דניאל ו יז) אלהך די אנת פלח ליה בתדירא הוא ישיזבינך ונמלט מן האריות שנ' אלהי שלח מלאכיה וסגר פום אריותא ולא חבלוני. לעולם אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך שהרי אבימלך קלל שרה ונתקיים בזרעה. לעולם אל תהיה אצל כהן עם הארץ שמא יאכילך בתרומה. ולא תרבה שיחה עם האשה שסופך תבא לידי ניאוף. אמר רב אחא כל הצופה בנשים סוף בא לידי עבירה:

פרק חמשה עשר בענין הכעס והחמה. לעולם יהיו דבריו של אדם מועטין לפני הקב"ה שנאמר (קהלת ה א) ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלהים וגו'. על כן יהיו דבריך מעטים. לעולם יהא אדם קשה לכעוס ונוח לרצות וכל מי שאינו כועס ניצול מדינה של גיהנם. אמר רבי יונתן בשם ר"ש בר נחמני כל הכועס כל מיני פורעניות של גיהנם שולטין בו שנאמר (שם יא י) והסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך. ואין רעה אלא גיהנם שנ' וגם רשע ליום רעה. לעולם ישתדל אדם לפרוש מן החמה ומן הכעס שכל הכועס כאילו עובד ע"א שכך הוא אומנותו של יצר הרע היום אומר לך עשה כך ולמחר יאמר לך עבוד ע"א:

פרק ששה עשר בענין החנופה והליצנות. לעולם יהא אדם תוכו כברו ולא ידבר אחד בפה ואחד בלב ויתרחק מהליצנות ולא יחניף לאדם בעולם. ארשב"ל מאי דכתיב (איוב לו יג) וחנפי לב וגו' בשביל חנופה שחנפו לקרח על עסקי מחלוקת חרק עליהם שר של גיהנם שיניו. אמר רבי אלעזר כל אדם שיש בו חנופה נופל בגיהנם שנ' (ישעיה ה כ) הוי האומרים לרע טוב וגו' וכתיב בתריה לכן כאכול קש לשון אש וגומר. לעולם יפרוש אדם מן החנופה לפי שהיא שקולה כנגד ע"א וג"ע וש"ד. לעולם יפרוש אדם עצמו מן הליצנות שכל המתלוצץ ענשו גדול שנאמר (שם כח כב) ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם וגומר. לעולם

ויסתפק מהם לצרכי סעודה. לעולם ימכור אדם שדה ויקח עתודים ואל ימכור עתודים ויקח שדה. לעולם ישלש אדם מעותיו שליש בקרקע שליש בפרקמטיא שליש תחת ידו. לעולם אל ישנה אדם ממנהג המדינה שהרי מרע"ה עלה למרום ולא אכל ומלאכי השרת ירדו למטה ואכלו אכלו ס"ד אלא נראין כמו שאכלו. לעולם אל יאמר אדם לעשות דבר אלא בגזרת המקום שנאמר (משלי יט כא) רבות מחשבות וגו'. לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ומודה על האמת ודובר אמת בלבבו:

פרק שלשה עשר בענין הדין. לעולם יהא הדיין זהיר בדין שבשכר הדין נתן הקב"ה תורתו לישראל שנאמר (תלים צט ד) ועוז מלך משפט אהב. ועוז זו תורה שנאמר (שם כט יא) יי' עוז לעמו יתן. לעולם יראה הדיין עצמו כאילו חרב מונחת בין יריכותיו וגיהנם פתוחה לו תחתיו שנא' הנה מטתו שלשלמה וגו' מפחד בלילות מפחדה של גיהנ' שדומה ללילה. לעולם ישתדל הדיין להיות זהיר בדין דאמר רבי אלעזר במקום שיש דין אין דין כל זמן שהתחתונים אין עושין דין העליונים עושין דין. וכל זמן שהתחתונים עושין דין אין עושין העליונים. לעולם לא ידור אדם אלא בעיר שיש בה עשרה דברים. ואלו הן. רופא. אומן. בית הכסא. ובית המרחץ. ומים מצויין כגון נהר מעין. וב"ה. ומלמד תינוקות. ולבלר. וגבאי צדקה. וב"ד מכין וחובשין. לעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת מלכי ישראל ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אלא אפי' לקראת מלכי א"ה שאם יזכה יבחין בין מלכי ישראל למלכי אומות העולם:

פרק ארבעה עשר בענין השמח בחלקו. לעולם יהיה אדם שמח בחלקו ואז יהיה נאה ומעשיו נאים ובני אדם משבחין אותו ועל זה אשע"ה בחכמתו (קהלת ח טו) ושבחתי אני את השמחה. פי' שהשמחה בחלקו. לעולם יסלק אדם בטחונו מב"ו וישים בטחונו בהקב"ה כי כל הבוטח על ב"ו בטחונו הבל וריק שנאמר (תלים קמו ג) אל תבטחו בנדיבים וגו' אשרי שאל יעקב בעזרו וגומר. וכתיב חדלו לכם מן האדם וגו' (ישעיה כז ד) בטחו ביי' (ירמיה יז ז) ברוך הגבר אשר יבטח ביי'. לעולם יבטח אדם בהקב"ה במזונותיו ובפרנסתו ובכל עסקיו ובכל ענייניו וישמח בחלקו ויהיו עיניו תלויו' להקב"ה תמיד להטריפו לחם חוקו בכל יום ויום ויעשה ק"ו מעורב ויאמר מה עורב שלא נברא לשמש קונו הקב"ה מזמין לו פרנסתו דכתיב (איוב לח מא) מי יכין לעורב צידו אני שבראני

שנאמ׳ (תלים קמו יד) השם גבולך שלום וגו׳ אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי כמשלם שערי מכדא נקיש ואתא תגרא. פירוש כשתכלה התבואה מן הבית השלום יוצא והמריבה נכנסת. לעולם יהא אדם זהיר בתבואה בתוך ביתו שלא נקראו ישראל דלים אלא על עסקי תבואה שנאמר (שופטים ו ג) והיה אם זרע ישראל וגו׳ וכתיב וידל ישראל מאד. לעולם יאכל אדם פחות ממה שיש לו וילבש כפי מה שיש לו ויכבד אשתו ובניו יותר ממה שיש לו שהם תלויין בו והוא תלוי במי שאמר והיה העולם. לעולה תשתדל אשה לעשות מלאכה בתוך ביתה ולא תשב בטלה כי הבטלה מביאה לידי שעמום (פי׳ תמהון לב) והבטלה מביאה לידי הרהור לאיש כ״ש לאשה שדעתה קלה. ועכ״פ תעשה מלאכה בעצמה ואפי׳ היו לה כמה שפחות שנאמר (משלי לא יג) דרשה צמר ופשתים ותעש וגו׳ בידיה ולא על ידי אחרים:

פרק אחד עשר בענין גדול בנים. לעול׳ ישתדל אדם לרדות את בנו בקטנותו שמתוך כך נמצא מורזו בגדלותו. לעול׳ אל ישנה אדם את בנו בין הבנים שבשביל ב׳ סלעים מילת שהוסיף יעקב ליוסף נתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרי׳. לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה מאי היא מחטא דתלמיותא. לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה ויבקש רחמים ממי שהעושר שלו שאין לך אומנות שאין בה עניים ועשירים ואין העושר אלא ממי שאמר והיה העולם שנ׳ (חגי ב ח) לי הכסף ולי הזהב. לעולם ילמד אדם את בנו תורה ומלאכה שיתפרנס בה ואל יחוש לעושר שאין לך עושר בעולם כעושרה של תורה שנאמר (משלי ג יו) אורך ימים בימינה וגו׳ וכתיב (שם ג טו) יקרה היא מפנינים. לעולם ישתדל אדם ללמד את בנו תורה ולהדריכו על הדרך הישרה ואע״פ שטורח גדול בנים קשה עד מאד אפ״ה אל יתרשל בו. ואם עשה כן אשריו וטוב לו שכרו הרבה מאד:

פרק שנים עשר בענין משא ומתן. לעולם ישתדל אדם בכל יכלתו להיות זהיר וזריז במשאו ומתנו באמונה שכל הנושא ונותן באמונה כאילו קיים תרי״ג מצות. לעולם ידבק אדם באומנות חשובה נקייה ויתרחק מאומנות פחותה ונבולה כגון בורסקי חמר גמל וספן וכיוצא בהן. לעולם ישכיר אדם עצמו לעבודה שאינה שלו ואל יצטרך לבריות. לעולם ימכור אדם קורות ביתו ויקח מנעלים לרגליו. הקיז דם ואין לו מה יאכל ימכור מנעלים שברגליו

שבת כמלבושך של חול. אמר רב הונא יש לו להחליף מחליף אין לו להחליף ישלשל בגדיו:

פרק תשיעי בענין כבוד אב ואם. רבי שמעון בן יוחאי אומר גדול כבוד אב ואם שהחמיר בו הקדוש ברוך הוא יותר מכבודו שנאמר (משלי ג ט) כבד את יי׳ מהונך. בלקט ושכחה ופאה תרומות ומעשרו׳ אם יש לך אתה חייב ואם אין לך אין אתה חייב. ונא׳ (שמות כ יב) כבד את אביך בין יש לך בין אין לך אפי׳ אתה מחזיר על הפתחים. לעולם תהיה על האדם יראת אביו ואמו. וגדולה יראת אב ואם שהשוון הקדוש ברוך הוא למוראו. בהב״ה כתיב (דברים י כ) את יי׳ אלהיך תירא ובאב ואם כתיב (ויקרא יט כ) איש אמו ואביו תיראו. לעולם יקדים הבן בהוצאת אביו ואמו ובכבודם ועיקר הכבוד הם ה׳ דברים ואלו הם. מאכילן. ומשקן. ומלבישן. ומכניסן. ומוציאן משלו אם הם עניים:

פרק עשירי בענין נשואי אשה. לעולם ישתדל אדם לישא אשה בת טובים צנועה וכשרה ממשפחה הגונה שלא יצא עליה ערעור מעולם. ולא יתכוין ליפיה אלא לכשרון מעשיה שנאמר (משלי לא ל) שקר החן וגו׳ כי כשרון מעשה האשה הוא מהללה ולא יפיה. ושנו חכמים אל תתן עיניך בנוי אלא תן עיניך במשפחה. לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת ת״ח שאם מת או גולה מובטח לו שיהיו בניו ת״ח. לעולם ידבק אדם בטובים שהרי מרע״ה נשא בת יתרו ויצא ממנו כהן לע״א ואהרן עליו השלום נשא אלישבע בת עמינדב ויצא ממנו פנחס. לעולם אל ימנה אדם אפוטרופוס בתוך ביתו שמתוך כך באין לידי עבירה ומ״ל מיוסף עליו השלום. לעולם אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו שהרי פלגש בגבעה הטיל עליה בעלה אימה יתירה בתוך ביתו והפילה כמה רבבות מישר׳. ומעשה ר״ש יוכיח שהטיל אימה יתירה בתוך ביתו ובקשו להאכילו אבר מן החי. לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו שמתוך שדמעתה מצויה אונאתה קרובה דאמר רבי אלעזר מיום שחרב ב״ה ננעלו שערי תפלה שנא׳ (איכה ג ח) סתם תפלתי ואע״פ ששערי תפלה ננעלו שערי דמעה לא ננעלו שנאמר (תלים לט יג) אל דמעתי אל תחרש. לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו שאין ברכה מצויה על אדם אלא בשביל אשתו שנאמר (ראשית יב יו) ולאברם הטיב בעבורה. לעולם יהא אדם זהיר בתבואה בתוך ביתו שאין מריבה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא על עסקי תבואה

מצות הרבה שנאמר (משלי כד ו) כי בתחבולות תעשה לך מלחמה. אם עשית חבילות חבילות של עבירות עשה כנגדן חבילות של מצות. לעולם אל תהי מצות העומר קלה בעיניך. לעולם חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה וכן דוד אמר (תלים קיו יג) כוס ישועות אשא ובשם יי׳ אקרא הרי על הטובה. צרה ויגון אמצא ובשם ה׳ אקרא הרי על הרעה. לעולם ישתדל אדם לעשות המצות במובחר נכסיו שנאמר (שמות טו ב) זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצו׳ בטלית נאה בלולב נאה ממה שחננך התנאה לפניו:

פרק שביעי בענין ג״ח. לעולם יגמול אדם חסד אפי׳ עם מי שהרע לו. ולא יהיה נוקם ונוטר שנאמר (ויקרא יח יח) לא תקום ולא תטור. וזה דרכן של ישראל הקדושים אבל הכותים האכזרים וערלי לב נוקמין ונוטרין ועברתם שמורה נצח. וכה״א על הגבעונים בשביל שלא מחלו לשאול ולבניו והגבעונים לא מבני ישראל המה. לעולם ישתדל אדם להיות גומל חסד עם החיים והמתי׳ כדי שיעשה הקב״ה עמו חסד שנ׳ (רות א ח) יעש יי׳ עמכם חסד וגו׳ וגדולה ג״ח שאדם עושה מן הצדקה. שהצדקה בממונו וג״ח בגופו ובממונו. והצדקה עם החיים וג״ח עם החיים ועם המתים והצדקה עם העניים בלבד וג״ח עם העניים והעשירים. לעולם יהא אדם ערום ביראה ומשיב חמה ומרבה שלום עם אחיו וקרוביו ועם כל אדם כדי שיהיה אהוב למעלה ונחמד למטה ומקדים שלום על הבריות ואפי׳ על נכרי בשוק. לעולם ידבק אדם בג׳ דברים ואלו הן הבאת שלום בין אדם לחבירו. ובאהבת שלום לאנשי ביתו ובאהבתו של הקדוש ברוך הוא. לעולם יתרחק אדם מג׳ דברים ואלו הן המיאונין והפקדונות והערבות:

פרק שמיני בכבוד שבתות וי״ט. לעולם ישתדל אדם לענג שבתות והמועדים ואם הוא עני יחסר מזונותיו כל ימות השבוע וישמור להוצאת שבת כפי כחו וכפי השגת ידו. לעולם ישכים אדם להוצאת שבת שנאמר (שמות יו ה) והיה ביום הששי. לעולם אל תהי שבת קלה בעיניך שהרי סמיכה אינה אלא משום שבות ונחלקו בה גדולי הדור. לעולם יסדר אדם שלחנו בע״ש ואע״פ שאינו צריך אלא לכזית. לעולם יחליף אדם שמלותיו בשבת שנ׳ (רות ג ג) ורחצת וסכת וגו׳ וכי ערומה היתה אלא שמלותיך אלו בגדי שבת וכתיב (ישעיה נח יג) וכבדתו מעשו׳ דרכיך שלא יהא מלבושך של

שמה וגו׳. לעולם ישתדל אדם ללמוד תורה ואם אין לו בעיר רב שילמוד ממנו ילך לעיר אחרת שרב מצוי בה וילמוד ממנו ולא יחוש לטלטולו. לעולם אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך הלכה שמתוך כך זוכרהו. לעולם ישתדל אדם לעשות לו רב ללמוד תורה ממנו דתנן עשה לך רב וקנה לך חבר. לעולם יקבע אדם מקום לתלמודו. אמר רבי שמעון בן יוחאי כל הקובע מקום לתורתו אויביו נופלין תחתיו שנאמר (שמואל ב ז י) ושמתי מקום לעמי ישראל ונטעתיו וגומר. לעולם ישתדל אדם ללמוד תורה ולא יחוש לעשרו. לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות קודם שימות שנאמר (מדבר יט יד) זאת התורה אדם כי ימות באוהל וגומר אפילו בשעת מיתה תורה. לעולם אל ימנע אדם מב״ה ואפילו שעה אחת. לעולם ילמוד אדם תורה מה שחפץ שנאמר (תלים א ב) כי אם בתורת יי׳ חפצו. לעולם הוי כונס דברי תורה כללים כללים שאם אתה כונסם פרטים מיגעין אותך משל לאדם שהלך לקסרי אם נוטל מעותיו פרוטות מיגעין אותו אלא מצרפן ועושה אותן סלעים ופורט ומוצא בכל מקום שירצה. לעולם ילמוד אדם תורה ואחר כך יהגה בה. לעולם ילמד אדם לתלמידו דרך קצרה. לעולם ישתדל אדם ללמוד תורה ביום ולשנותה בלילה וכל הקורא תורה ביום ושונה אותה בלילה הקדוש ברוך הוא מטה עליו חוט של חסד שנ׳ (שם מב ט) יומם יצוה יי׳ חסדו. לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בגמרא. אר״ל דבר זה כתוב בתורה שנוי בנביאים משולש בכתובים שכל העוסק בתורה נכסיו מצליחין. כתוב בתורה (דברים כט ח) ועשיתם אותם למען תשכילו וגו׳. שנוי בנביאים (יהושע א ח) לא ימוש ספר התורה וגו׳ כי אז תצליח וגו׳. משולש בכתובים (תלים א ב) כי אם בתורת יי׳ חפצו והיה כעץ שתול. לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא וא׳ תרגום ואפי׳ עטרות ודיבון וכל המשלים פרשיותיו עם הצבור מאריכין לו ימיו ושנותיו:

פרק ששי בענין המצות: לעולם ירוץ אדם לדבר מצוה ואפי׳ בשבת שנ׳ (הושע יא י) אחרי יי׳ ילכו כאריה. לעולם יקדים אדם לדבר מצוה שבשביל לילה אחת שקדמה בת לוט הבכירה לצעירה קדמה אותה ד׳ דורות בישראל ואלו הן עובד ישי דוד שלמה. והצעירה מרחבעם ואילך שנא׳ ושם אמו נעמה העמונית. לעולם אל יחשוב אדם בדעתו ויאמר חוטא אני ועונות רבות עשיתי ומה יועיל לי עשיית המצות אלא אם עשה עבירות הרבה יעשה

אויל מוטב ואי לא יקרא ק"ש שנאמר אמרו בלבבכם גו׳ מר אי אויל מוטב ואם לאו יזכור לו יום המיתה שנאמר ודומו סלה. לעולם יצר אשה ותינוק תהא שמאל דוחה וימין מקרבת. לעולם אל יטיח אדם דברים כלפי מעלה שהרי אדם גדול הטיח דברים כלפי מעלה ואטלע. לעולם יראה אדם עצמו כאילו קדוש שרוי במעיו שנאמר (הושע יא ט) בקרבך קדוש. לעולם לא יביא אדם את עצמו לידי נסיון שהרי דוד הביא עצמו לידי נסיון ונכשל. לעולם לא יהלך אדם במקום סכנה ויאמר אולי עושין לי נס שמא אין עושין לו ואם עושין לו מנכין לו מזכיותיו. לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן. אמר רב יוסף מאי קראה (ישעי׳ א ט) כסדום היינו מה כתיב בתריה שמעו דבר יי׳ קציני סדום וגומר. לעולם יהא אדם שמח בייסורין בע"הז ארי"בל כל השמח בייסורין בע"הז מביא ישועה לעולם שנ׳ (שם סד ד) בהם עולם ונושע:

פרק רביעי בענין הענוה. לעולם יהיה אדם מן הנרדפין ולא מהרודפין שאין לך נרדפים בע"הז מתורים ובני יונה והכשירן הכתוב לגבי המזבח ולא שאר עופות. לעולם יהיה אדם ענו כהלל ולא קפדן כשמאי. לעולם יהא אדם רך כקנה ולא קשה כארז לפי׳ זכה קולמוס לכתוב בו ספר תורה תפלין ומזוזות. לעולם יהא אדם רגיל לומר כל מה דעבדין מן שמיא לטב. לעולם כשתרצה להשתתף בדרך ארץ השתתף עם צדיק עני ולא עם רשע עשיר. ויפה ת"ת עם דרך ארץ. לעולם ישתדל אדם להיות צנוע ועניו וירגיל תמיד את עצמו ללכת בדרכי החכמים ובצניעות ובענוה. לעולם לא יהלך אדם בקומה זקופה שנאמר (שם ג יו) יען כי גבהו בנות ציון וגו׳. לעולם ילבש אדם מלבוש זָניו ונקי כת"ח. לעולם ילמד אדם מדת קונו שהרי הקדוש ברוך הוא הניח כל הרים וגבעות והשרה שכינה על הר סיני מפני שאינו גבוה והוא נמוך שנ׳ (תלים שם יו) הר אלהים הר בשן וגו׳ וכתיב ההר חמד אלהים לשבתו:

פרק חמישי בענין ת"ת. לעולם ימעט אדם בעסק ובסחורה ויקבע עתים לתורה לפי שבשעת פטירתו של אדם אין מלוין לו לא כסף ולא זהב אלא תורה ומעשים טובים. לעולם ישתדל אדם ללמוד תורה ודרך ארץ כדי שיהיה אהוב ונחמד למעלה ולמטה. לעולם ישים אדם את עצמו כשור לעול וכחמור למשאוי. לעולם ישב אדם בעיר שישיבתה קרובה שמתוך שישיבתה קרובה עונותיה מועטין. אמר רבי חנין מאי קראה (ראשית יט כ) אמלטה נא

להתפלל ג"פ בכל יום ערבית שחרית מנחה שנאמר (שם נה יח) ערב ובקר וצהרים אשיחה וגומר. לעולם יסדר אדם תפלתו ואח"כ יתפלל. וה"מ תפלת ר"ה וי"ה ושל מועדים ושל פרקים שהם לשלשים יום ולהלן. לעולם יסדר אדם שבחו של הב"ה ואח"כ יתפלל לבקש צרכיו שנ' (דברים ג כג) ואתחנן אל יי' וכתיב אתה החילות הרי שבחו של הקב"ה. ואח"כ אעברה נא וגו' הרי בקשת צרכיו. לעולם יכוין אדם את עצמו אם יוכל לכוין את לבו יתפלל ואם לאו אל יתפלל. לעולם לא ישאל אדם צרכיו לא בג' ראשונות ולא בשלש אחרונות אלא באמצעיות. לעולם לא ישאל אדם צרכיו בלשון ארמית שאין מלאכי השרת נזקקין לפי שאין מ"ה מכירין לדבר ארמית. לעולם לא יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל אלא במקום נמוך שנאמר (תלים קל א) ממעמקים קראתיך יי'. לעולם יתפלל אדם במקום שיש בו חלונות שנא' (דניאל ו יא) וכוין פתיחן ליה בעליתיה נגד ירושלם. לעולם לא יתפלל אדם לא כנגד רבו ולא אחורי רבו. תניא רבי אלעזר חסמא אומר כל המתפלל כנגד רבו או אחורי רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל. לעולם יקדים אדם תפלה לצרה שאלמלא לא הקדים אברהם עליו השלום תפלה לצרה בין בית אל ובין העי לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט. לעולם יבקש אדם שיהיו הכל מאמצין אותו מלמטה ולא יהיו לו צרים למעלה. לעולם אל ימנע אדם עצמו מן הרחמים ואפילו חרב פשוטה ומונחת לו שנאמר (איוב יג טו) הן יקטלני לו איחל. לעולם ליבעי אדם רחמי עד זיבולא בתריתא דלהוי ליה שלמא:

פרק שלישי בענין התשובה. לעולם יראה עצמו כאילו חציו זכאי וחציו חייב. עשה מצוה אחת אשריו שהכריע עצמו לכף זכות. עשה עבירה אחת ווי ליה שהכריע את עצמו לכף חובה שנאמר (קהלת ט יח) וחוטא אחד יאבד טובה הרבה. לעולם יראה אדם עצמו כאילו נטה למות שאם יעשה מצוה אחת כל עונותיו נמחלין ואם יעשה עבירה אחת אין כל זכיותיו נחשבין למאומה. לעולם אל ידין עצמו שהוא חוטא שאם יחשוב בעצמו שהוא חוטא לא יקשה בעיניו לעשות עבירה כי יאמר הואיל והוא חוטא מה תוסיף עבירה זו על כל פשעיו. ושנו חכמים אל תהי רשע בפני עצמך. לעולם יהא אדם מפחד וירא מחטאיו ויחזור לפני הקדוש ב"ה בתשובה שלימה ויבקש סליחה וכפרה מאתו. לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע שנאמר (תלים ד ט) רגזו ואל תחטאו אי

מדרש לעולם

פרק ראשון מדבר בצדקה. לעולם אל תמנע ידך מליתן צדקה בכל עת שנ׳ (קהלת יא ו) בבקר זרע את זרעך וגו׳. לעולם יבקש אדם רחמים על מדת עניות שאם הוא לא בא בא בנו או בן בנו שנאמר (דברים טו י) כי בגלל הדבר הזה גלגל הוא שחוזר בעולם. לעולם לא ימנע אדם עצמו משלישית השקל בשנה שנ׳ (נחמיה י לג) והעמדנו עלינו מצות לתת שלישית השקל בשנה. לעולם הוי שמח במתנה שנתת לעניים מתוך ביתיך כדי שיכפה מסך מלאך המות שנ׳ (משלי כא יד) מתן בסתר יכפה אף. ואין אף אלא מ״ה שנ׳ (דברים ט יט) כי יגורתי מפני האף. לעולם אל יתן אדם מעותיו לתוך קופה של צדקה אלא א״כ ממונה עליה ת״ח כר׳ חנינא בן תרדיון. לעולם הוי שמח על שלחנך בשעה שהרעבים נהנין ממנו כדי שתאריך ימים בע״הז ובע״הב:

פרק שני בענין התפלה. לעולם ישכים אדם לב״ה כדי שימנה עם עשרה ראשונים שאפי׳ מאה באין אחריו הוא נוטל שכר כלם. שכר כלם ס״ד אלא נוטל שכר כנגד כלם. לעולם יכנס אדם שיעור ב׳ פתחים ואח״כ יתפלל שנא׳ (משלי ח לד) אשרי אדם שומע לי וגו׳ פתח לא נאמר אלא פתחי שני פתחים. לעולם יהיה אדם זהיר בתפלתו ויתפלל תמיד עם הצבור כדי שתקובל תפלתו שנאמר (תלים סט יד) ואני תפלתי לך יי׳ עת רצון. אימתי עם רצון בשעה שהצבור מתפללין. לעולם ישב אדם בב״ה ואח״כ יתפלל שנאמר (שם עד ה) אשרי יושבי ביתך וגו׳ ואחר התפלה ישב שנאמר (שם קח יד) ישבו ישרים את פניך. לעולם יתפלל אדם במקום קבוע שנ׳ (ראשית יט כז) אל המקום אשר עמד שם ואין עמידה אלא תפלה שנ׳ (תלים קו ל) ויעמוד פנחס ויפלל. לעולם ישתדל אדם

מתבהלין בגזרה בפה אחד שמך נורא מוציאין מפני אימה עומדין מלפניך אין מוקדם ואין מאוחר וכל המעכב את הקול מחבירו בשמך כשיעור נימא של שיער נדחף ואש להבה מדחפת אותו כדבר שנ׳ קק״ק יוי צבאות מלא כל הארץ כבודו:

סליק היכלות רבתי

זה היך תעשוהו והיך תדרשוהו והיך תשמשו בו כי היך מעלין נתיבות לבבם היו צופין לבבכם בתורה מה נענה זרובבל בן שאלתיאל ועמד על רגליו כתורגמן היה מפרש שמות שר התורה אחד אחד כשמו שם כתר ושם חותם פלוני:

פרק ל׳ (א) אמר ר׳ ישמעאל כך אמר ר׳ עקיבא משום ר׳ אליעזר הגדול. הנזקק עצמו בשר התורה יכבס בגדיו ושמלותיו ויטבול טבילה חמורה מספק הוצץ קרי ויכנס וישב שנים עשר ימים בחדר או בעליה אל יצא ואל יבא ולא יאכל ולא ישתה אלא מערב ועד ערב שאכל לחמו לחם ידיו נקי וישתה מים ולא יטעם כל מיני ירק. (ב) ויקבע **מדרש שר תורה** זה בתפלת שלש פעמים בכל יום ויום אחר שיתפלל אותו מראשו ועד סופו ואחר כך ישב וישנה אותו שנים עשר ימים ימי תעניתו מבקר ועד ערב ולא ידום בכל שעה שמסיימו יעמד על רגליו ישביע בעבדים ובמלכם שתים עשרה פעם בכל שר ושר ואח״כ ישביעם בחותם לכל אחד ואחד מהם. (ג) ואלה שמותם יאמר שק״ד הוזי״אי יוי השר הברדי״אל יוי השר אביר גהוריר״אל יוי השרי ואית דאמרין נהורדיהי״אל יוי השר אשרויליאי״אל יוי השר ובודי״אל יוי השר אזגכוהר״אי יוי השר טוטרופי״אי יוי השר פליטר״יה יוי השר והובארי״א יוי השר מרגיוי״אל יוי השר דהביו״רון יוי השר ואדיריר״ון יוי השר וג׳. (ד) וישביע אותם לשנים עשר בשם יופי״אל הדר מרום מלכו ובשם סרבי״אל שהוא משרי המרכבה ובשם שהררי״אל שהוא שר אהוב ובשם חסדי״אל שנקרא לגבורה שש שעות בכל יום ויחזור וישביע אותם ארבעה שרים האחרונים בחותם גדול ובשבועה גדולה בשם אזבוג״א שהוא חותם גדול ובשם צור״טק שם קודש וכתר נורא. (ה) וככלותו שנים עשר יום יצא לכל מידת תורה שמבקש אם למקרא אם למשנה אז לצפיית מרכבה כי במידה טהורה הוא יוצא ומצער ומסיגוף גדול כי תלמוד הוא בידינו תקנת הראשונים ומסורת עתיקים שכתבו והניחו לדורות להשתמש בו צנועים ומי שראוי נענה בהם. סליק פרקא:

אמר ר׳ ישמעאל מה יפתח אדם קודם שיתפלל שר תורה זה כיון שעמד יאמר תתהדר תתרומם ותתנשא מלך מפואר כולי כי היכי דכת׳ בפרק ז׳ וישביע ויאמר מי לא ירומם אותך מלך נורא ומבוהל על כל משרתיך ברתת ובזיע משרתים אותך בבהל וברעדה

יגיעי בתורה במידה שהן יגיען ובאין מן הדורות ואילך יקיימוה בעמל ובתפנוק גדול זה הוא כבודך וזה הוא תפארתך כשהן משבחין וחוורין וסודרין לפניך קורין בלב שלם ומתחננים בנפש חפיצה יעמד בידינו מה שקרינו יתקיים בידינו מה ששנינו יתפסו כל מה ששמעה אזנינו יחזק לבבינו נתיבות תלמיד ששמעו מפי הרב וזהו זה מכבדין זה את זה אם רז זה יצא לבניך ישוו קטן כגדול וכסיל כחכם זו תשובת עבדיו. (ב) אל משרתיי אל עבדיי אל תטריחו לפני בדבר הזה רז זה יצא מבית גנזיי וסתר ערמה מאוצרותיי לעם אהוב אני מגלה עליו לזרע נאמן אני מלמד אותם להם וגנוז מימות עולם ומימי בראשית להם מתוקן ולא עלת על לבי לתנות לכל הדורות הללו מימות משה ועד עכשיו לדור זה היה שמור להשתמש בו עד סוף כל הדורות כי מרעה אל רעה יצאו ואותי לא ידעו שנטמטם לבן מן הגליות יהיו דברי תורה קשין כנחושת וכברזל להם ראוי להשתמש בו להביא כמים בקרבו תורה וכשמן בעצמותיו כך היו ישר׳ מיום שחרה אפי בו והכיתיו והגזו הרים והיתה נבלתם כסוחה בקרב חוצות. (ג) במה ארצנו ובמה אנחמנו אך במדה טובה של חמדה במרום שאוציא ואתן לו ואנחמנו כי ציפיתי וראיתי זהב עמי זהב בעולם כסף עמי כסף בעולם אבנים טובות ומרגליות עמי אבנים טובות ומרג׳ בעולם חטין ושעורין ודבש עמי כבר נתתין בעולם אבל מה חסר העולם רז זה וסתר זה שאינו בעולם מידה גאווה שיתגאו בה בניי: (ד) אר׳ ישמעאל כך א׳ ר׳ עקיבא משום ר׳ אליעזר לא קיבלו עליהם אבותינו לשום אבן בהיכל עד שכופן מלכו של עולם ולכל משרתיו נזדקקו לו וגולה להם רז של תורה איך יעשוהו ואיך ישמשו מיד הופיע רוח הקודש ממבוי הגדול אשר בבית יו״י. (ה) שלא ירדה ולא שרת שכינה בבית קדש הקדשים מפני הגזירה כיון שראו אבותינו את כסא כבוד שנסתלסל ועמד בין האולם ובין המזבח שאף על פי שעד עתה שעת בניין ולא בנו אלא על צורת שהן צורות ועומדות לשכלל עליהם האולם בהיכל המזבח וכל הבית כולו שלו וכיון שראו את כסא הכבוד שסילסול מתוכו ועומד בין האולם ולמזבח ומלכו של עולם עליו מיד נפלו על פניהם ועל אותה שעה הוא אומ׳ גדול יהיה כבוד הבית. (ו) שבמקדש הראשון לא נזקקתי לבני אלא בקול זה לי ולכסאי ולכל משרתיי והלואי בניי למה אתם נופלים ומוטלין על פניכם עמדו ושבו לפני כסאי כמידה שאתם יושבים בישיבה ותפסו כתר וקבלו אותם ולמדו סדר שר התורה

תורה נתחננו באזני דבריכם ומתקבלין עלי אמרי פיכן אתם עסקו בבית בחירתי ותורה מפיכן לא תמוש כי בעל נפלאות אני אדון פרושות אני הוא בעל גבורות לפני מתרגשות נסין ותמהין לפני כסאי ומי הקדימני ולא שלמתי לו מי קראני ולא עניתיו מיד אמרו לפני משאלותיכם. (ה) בתי גנזי ובתי אוצרותי אין כל דבר חסר בהם אמרו משאלותיכם וינתנו לכם ותאות נפשיכם מיד תעשה כי אין עת כעת הזאת ואין זמן כזמן הזה שדבקה אהבתכם בלבי:

פרק כ"ח (א) אני יודע מה אתם מבקשים ולבי הכיר מה אתם מתאוים תורה מרובה אתם מבקשים והמון תלמוד ורוב שמועות לשאול הלכה אתם מצפים ולהמון רזיי אתם מחמדין להרבות הרים הרים להפלות תושייה גבעות גבעות להגדיל תלמוד בחוצות ופילפול ברחובות להרבות הלכות כחול הים ורזיי כעפרות תבל להושיב ישיבות בשערי אהלים לפרש מה איסור והיתר לטמא בה את הטמא ולטהר את הטהור ולהכשיר את הכשר ולפסול את הפסול ולהכיר בהן את הדמים להורות לנידות מה יעשו. (ב) לקשור כתרים בראשיכם ועטרות מלכות לכוף מלכים להשתחוות לכם ליזקק חזנים להשתטח לפניכם להפקיע שמכם בכל כיפה וזכרכם בכרכי הים להאיר פניכם כזריחת היום ובין עיניכם ככוכב שחר אם תזכו לחותם זה להשתמש בו בכתר עם הארץ לא ימצא בעולם וכסיל וטפש לא יהיה בכם. (ג) אתם שמוחים משרתי שרז זה אחד מן הרזים יוצא מבית גנזי קול ישיבת שלכם כי כעגלי מרבק לא בעמל ולא ביגיע אלא בשם חותם זה ובזכרון כתר התמה תמה מכם והדווה דווה מכם רבים מתים באנחתכם ויוצאה נשמתם על שמע כבודכם. (ד) עושר וממון מתגבר עליכם גדולי עולם מדבקין בכם משפחה שאתם נושאים ממנה סובבת אותה וחסות מכל צדדיה המברך בכם מבורך ומשתבח בכם משתבח מצדיקי רבים אתם נקרין מזכין בריות קורין אתכם קביעות חדשים מכם תצא ועבור שנים מערמת חכמתכם. (ה) על ידכן נשיאים מתמשחין ועל פיכן אבות בית דין עומדין ראשי גליות אתם מעמידין שופטי עיירות מרשות שלכם שתקנת עולם מכם תצא ואין מי חולק עליה מלחמה רבה נלחמו עמי משרתי קטיגור. גדול מלאכי השרת זו תשובה שלו:

פרק כ"ט (א) רז זה אל יצא מבית גנזיך וסתר ערמה מאוצרותיך אל תשם בשר ודם כמונו אל תדמה בני אדם תמורתינו

והממשלה לח״ע. הנוי והנצח לח״ע. הסוד והשכל לח״ע. העוז והעטרה לח״ע. הפאר והפלא לח״ע. הצדקה והצהלה לח״ע. הקילוס והקדושה לח״ע. הרננות והרחמים לח״ע. השיר והשבח לח״ע. התהלה והתפארת, לח״ע: (ח) מי יוכל לדבר אחת מאלף אלפי אלפים רבבות ריבי רובי רבבות גבורותיך מלך מלכי המלכים ברוך הוא שהחיות נצבות ועומדות לפניך דממה דקה הן אש חיבן אש הילוכן אש דיבורן אש והן מתיראין מפני אש שמא ישרפו בלהבי אש סבבתן לך והם לך היקפתן לך אצלך צפונים בקניך הוגים בסוד ושכל עזורי עוז עטופי הרעיון לא תשור איה חניתך מלך גדול וקדוש שליט על העליונים ועל התחתונים על הראשונים ועל האחרונים אין לא בעליונים ולא בתחתונים לא בראשונים ולא באחרונים שיכול לידע את מעשיך ולחקור את כל נפלאותיך כמה שאין יכול לדמותם אל״ף בי״ת א׳ בב גג דד הה וו זז חח מטטרון שנקרא שמו על שמונה שמות מרגויו״אל שמו גיותי״אל שמו זיותי״אל שמו איזיהי״אל שמו יהוי״אל שמו מיז״אל שמו סגנסג״יאל שמו סגנסיי״ריה שמו מתוך אהבה שהיו אוהבין אותו במרום והיו קורין אותו במחנות קדושים מטטרון עבד יוי ארך אפים ורב חסד ב״א יוָי חכם הרזים אדון האדונים והסתרים אמן אמן:

פרק כ״ז (א) אר׳ ישמעאל כך א׳ ר׳ עקיבא משום ר׳ אליעזר מיום שנתנה תורה עד שנבנה הבית האחרון תורה נתנה הדרה לא נתנה ויקרה גדולתה ותפארת שלה אימתה פחדה וראתה עטרת גאוותה וגאונה זיוה וזיותה עוזה ועיזוזה ממשלתה וגבורתה לא נתנו עד שנבנה הבית האחרון ושרתה בו שכינה. (ב) עמדו ישראל לשפוך תרעומות לפני אביהם שבשמים לומר הרבה צרות הפלתה עלינו איזו נתפס ואיזו נעזב השלכת עלינו טורח גדול ומשאוי גדול אמרת לנו בנה בית אף על פי שאתם בונים עסקו בתורה. זו תשובת בניו. (ג) כי בטלה גדולה היה לכם בין הגליות הייתי מתאוה מתי אשמע קול דברי תורתי מפיכן כי אם לא עשיתם יפה שחלקתם וכעסתי עליכם ועמדתי ועשיתי על עירי ועל ביתי ועל בני ואני לא עשיתי יפה שעמדתי לנגדכם וחתמתי עליכם גזר דין בודאי שהיא עומדת לעולם ולעולמי עולמים תהא לה תמרות שאין לה אורך או שתים או עשר או שלשים ואם בגבורות עד מאה והלכה לה אלא שאתם הוכחתם אותי אתם יפה עשיתם כבר קבלתי עלי תוכחתכם. (ד) כי ערבת עלי אנחת ישראל וכסת אותו תאות

לברוך לבוחר לבוחן לגבור גאה וגבוה כפיהם זמרה בלשונם רננות תנומה אין להם לא לילה לא יום אלא באור נוגה זמרה והלל. (ג) אתה הוא אדון הגדול הגבור והנורא הצדיק והחסיד הקדוש והנאמן ארך אפים ורב חסד ואמת אתה הוא אדון אלהי האלהים ואדוני האדונים אתה הוא גדול לך מגדלין כל בעלי גדולה אתה הוא האל גבור לך מגברין כל בעלי גבורה אתה הוא האל נורא לך מרננין כל בעלי רננות אתה הוא האל צדיק לך מצדיקין כל בעלי צדקות אתה הוא האלהים חסיד לך מייחלין כל בעלי חסידות אתה הוא האל קדוש לך מקדישין כל בעלי קדושה אתה הוא האל הנאמן בדבריך לך מאמינים כל בעלי אמונה. (ד) אתה הוא שגילית סודך למשה ולא כסיתה ממנו כל גבורתיך בזמן שאין הדיבור יוצא מפיך היו כל הרזים ההרים הרמים מזדעזעין ועומדין לפניך בבהלה גדולה בזמן שהדבור יוצא מפיך היו כולן נשרפין בלהבי אש אתה הוא בוחן כליות ולב ובוחן אמונים אתה דר בלב האדם ודינו דין צורה בדין שלהבת אתה הוא גיבור גאים גאה על הכל מתגאה רם על הכל ומשפיל גאים ומגביה שפלים. (ה) גאה בבריות אדם דמות אדם בכסאך קבעת אדם לה בה וידי אדם תחת כנפיהם רצין כאדם עמלין כאדם כורעין ומשתחוין בשירה כאדם ואימתך מלך עליהם. גאה בבהמות שור דמות שור בכסאך קבעת רצין כשור עמלין כשור עומדין על עמדם כשור ואימתך קדוש עליהן. גאה בחיות ארי דמות ארי בכסאך קבעת שאגתן כאריה ואימתן כארי ופחדתן כאריה וזרוע עוזו כארי ואימתך נורא עליהן. גאה בעופות נשר דמות נשר בכסאך קבעת רצין כנשר קלין כנשר ועופפין כנשר טסין כנשר ואימתך טהור עליהן וכולן משלשין קדושתך בקדושה משולשת כדבר שנ׳ ק׳ ק׳ ק׳. (ו) תתאדר תתהדר תתרומם תתנשא תתפאר תתברך תשתבח תתגדל תתקדש תתעלה תתעלז תתקלס שכן חובות כל היצורים לאדרך להדרך לברכך לשבחך לעלך לגדלך לקדשך לרוממך לפארך לנשאך לקלסך מלך הגדול והקדוש שליט על העליונים ועל התחתונים על הראשונים ועל האחרונים שמתוך זיע ורתת משלשין קדושתך בקדושה משולשת כדבר שנ׳ ק׳ ק׳ ק׳. (ז) האדרת והאמונה לחי עולמים. הבינה והברכה לח״ע. הגאוה והגדולה לח״ע. הדעה והדיבור לח״ע. ההוד וההדר לח״ע. הועד והותיקות לח״ע. הזכות והזכרון לח״ע. החן והחסד לח״ע. הטהרה והטוב לח״ע. היקר והישועה לח״ע. הכתר והכבוד לח״ע. הלקח והליבוב לח״ע. המלוכה

מוחלן וסולח מגלגל ומעביר תתהדר בכל שיר תתפאר בכל נועם תתרומם על היכל גאוה תתנשא על עטורי פאר תתגבה בכל המעשים תתגאה על כל יצורים תתכבד על כסא כבודך תתיקר על כלי חמדתך תתברך בכל הברכות תשתבח בכל התושבחות תתהלל בכל ההילול תתקלס בכל הרננות תתגדל לעולמים תתקדש עדי עד טוטרוסי״אי יוי מלך כל העולמים אדון כל המעשים חכם בכל הרזים מושל בכל הדורות אל אחד אשר מעולמים מלך יחִיד אשר לנצח נצחים סלה. ואראה כעין חשמל היה נזקק ועומד ובורר ביורדי מרכבה בין שראוי לירד למרכבה ובין שאינו ראוי לירד למרכבה ואם היה ראוי לירד למרכבה כיון שאומרין לו היכנס ואינו נכנס וחוזרין ואומרין לו היכנס ומיד נכנס היו משבחין אותו לומר בודאי זה מיורדי מרכבה אבל אם אינו ראוי לירד למרכבה כיון שאומר׳ לו אל תכנס והוא נכנס מיד מטילין עליו מגזרי ברזל מפני ששומרי פתח היכל הששי מטילין ומשליכין עליו אלף אלפים גלי מים ואין שם אפילו טפה אחת ואם אמר מים הללו מה טיבן מיד רצין אחריו בסקילה אומ׳ לו ריקה שמא מזרעו של מנשקי עגל אתה ואין אתה ראוי לראות במלך וכסאו אם כן הוא בת קול יוצאה מערבות רקיע לומר יפה אמרתם מזרעו של מנשקי עגל הוא ואינו ראוי לראות במלך וכסאו לא זז משם עד שמטילין בו אלף אלפים מגזרי ברזל. (ז) מי כמוך אלהי ישראל בעל גבורות יוי אלהי ישראל יכרעו וישתחוו עליונים ותחתונים לפניך יוי אלהי ישראל יהדרו שרפים ויברכו רננות לפניך יוי אלהי ישראל יהללך כסא כבוד ולך יתן גאות ורבות עוז ותפארת לפניך יוי אלהי ישראל משרתיך יכתרו לך כתרים וישירו לך שיר חדש וימליכוך נצח ותקרא אחד לעולם ועד לפניך יברכו לפניך ישבחו לפניך יפארו לפניך ירוממו לפניך יודו כי אתה יוי אלהי ישראל גבור חיל ורב להושיע ב״א יוי חכם הרזים אדון הסתרים אמן:

פרק כ״ו (א) אתה הוא פועל גבורות מחדש חדשות ומחדש בריותיך בכל יום ויום משרתים מאש לרומם שבחי רזך זוהר מזהיר בתוך רבבות אש זונח שנאה וקנאה מואס איבה ותחרות מרחיק כעס מפיר קצף מרבה כל חן וטוב כרובי כבודך אש המתגבר על כרובי אש שר על השרים שרפים שרפי להב סביבות לכסאך עומדין זה וזה משמיעין סולו לרוכב. (ב) ברכה שבח והלל שיר תודה והודיות שבח פאר מאוד ולחש קילוס ענוה וחסד לאדיר לאביר לאמיץ

וששון רננות נועם ענוה נוה אמת צדק ויושר סגולה נוי ופאר ועז עילוס ועילוז ועילוץ ועילוי נחת מנוחה ונחמה שלוה השקט ושלום שאנן בטח וטובה אהבה חמדה חן וחסד ויופי תאר אדר וחמלה זיו וזוהר זכות זורח נוגה אור ענף סיגוב פלאות וישע רוקח ממולח מאור אדירות עזירות עריצות כח גובה ויקר חזק וממשלה ואמיץ ניסוי נישאוי רוממה וזיהיון עוזו גבורה חיל קדושה וטהרה ונקיון גאוה גדולה ומלכות הוד והדר כבוד ותפארת לזהרר״יאל יוי אלהי ישראל מלך מפואר המעוטף בתפארת המהודר ברקמי שיר מהודר בהוד וכבוד והדר עטרת גאות זכתר נוראות ששמו ערב לו וזכרו מתוק לו וכסאו מפואר לו והיכלו מהודר לו וכבוד נחמד לו והוא נאה לו ומשרתיו מנעימים לו וישר׳ עוזו נפלאותיו מלך מלכי המלכים אלהי האלהים ואדוני האדונים המסובב בקשרי כתרים מוקף בענפי נגידי נוגה שבענף הודו כסה שמים הדרו יופיע מרומים ומיופיו יתבערו תהומות ומתוארו יתבערו שחקים וגאים מפליט תוארו ואיתנים מפוצץ כתרו יקרים טורד חילוקו וכל עצוב ישמח בדברו ירננו דשאים בשמחתו מדברו יזלו בשמים טורדין ויוצאין יקרים בלהבי אש נותן לשוחריהן בשלוה למקומן מלך אהוב נחמד ונעים ונקי מתגבה על המלכים וגאה המתגאה על הגאים הדור המתנשא על האיתנים ומתרומם על הנוראים פאר מלכים תהלה לבחורים סגולה לקדושים עלוב לעלובים ערב בפי קוראיו מתוק למייחלי שמו צדיק בכל דרכיו וישר בכל מעשיו נאה בכל מדותיו זך בעצה ובדעת ברור בבינה ובעלילה עד לכל דבר דיין לכל נשמה שופט בכל מידה אביר בכל חכמה ובכל רז אדיר בקדושה ובטהרה מלך אמת ויחיד מלך ממית ומחיה מלך חי וקים לעולמים מלך אומר ועושה ומכלכל מלך יוצר כל מכה ובורא כל רפואה מלך עושה כל ברכה ומכין כל טובה מלך דן כל מעשיו ומכלכל כל יצוריו מלך רם ורך לכל שפל ולכל אמיץ חזק הוא מלך רם ונשא נשגב ונפלא ידיד וישיש ישר ונאמן יקר ונכבד חזק ואמיץ צדק ואמת קדוש וטהור חסיד גדול וגבור עז איתן יקר ונורא ומבוהל סלולו על שיכלולי גאוה מתוכן על עטורי פאר בחדרי היכל גאוה עז איתן יקר נורא איתן ומבוהל רואה במעמקים צופה בנסתרים מביט במחשכים בכל מקום שם הוא בכל לבב שם הוא וחפצו לא להמיר ולא להשיב את דברו ולא לאחר את רצונו ולא מקום לנוס ממנו ואין סתר להיסתר ולהחבא מפניו תמלוך לעולמים ימלוך כסאך לדור דורים מלך רחום וחנון

יקרי״אל יוי שר נכבד נחמד ונורא שהיה נקרא אטריגי״אל יוי ישישי״אל יוי שר נכבד נחמד ונורא שהיה נקרא בנאני״אל יוי נורפיני״אל יוי שר נכבד נחמד ונורא שהיה נקרא שקדיהי״אל יוי נערורי״אל יוי שר נכבד נחמד ונורא שהיה נקרא זוהלי״אל יוי ענפי״אל יוי שר נכבד נחמד ונורא ומבוהל ויקר ומפואר ועז ואדיר וחזק וישר ואמיץ שהיה נקרא טופרי״אל יוי. (ד) ולמה נקרא שמו ענפיאל מפני ענף כתריו שהיה מונח בראשו שהיה חופה ומכסה את כל חדרי היכל ערבות רקיע כיוצר בראשית מה יוצר בראשית כתוב מקרא עליו כסה שמים הודו אף ענפיאל השר עבד שנקרא על שם רבו כך ולמה חביב ונחמד מכל שומרי פתחי היכלות מפני שפותח פתח היכל השביעי וסוגר אותו לפני כסא כבודו שסילול מתוכו ועומד נגד פתח היכל השביעי ומאתים וחמשים ושש כנפים יש בכל חיות הקודש נגד פתח היכל השביעי. (ה) גדולה מכולם חמש מאות ושתים עשרה עינים יש בארבע חיות נגד פתח היכל השביעי שלהם של צורת פנים פנים של ששה עשרה ששה עשר פנים יש בכל חיה וחיה נגד פתח היכל השביעי:

פרק כ״ג (א) וכיון שהיה אדם מבקש לירד במרכבה היה ענפיאל פותח לו דלתות פתח היכל השביעי והיו אותן עינים כל עין ועין אחת מעיני הקודש פקועה כשיעור כברה גדולה של מבינים ומראה עיניהם כברקים ירוצצו חוץ מעיני כרובי גבורה ואופני שכינה שהן דומות ללפידי אור ושל שלהבות גחלי רתמים. (ב) והיה אותו אדם זוע ומזדעזע ומרתיע מתבהל ונבהל מתעלף ונופל לאחריו והיה סומכו ענפי״אל השר הוא וששים ושלשה שומרי פתחי שבעה היכלות והיו כולם עוזרים אותו ואו׳ לו אל תירא בן זרע אהוב היכנס וראה מלך ביופיו אין אתה נשחת ואין אתה נשרף. (ג) מלך ישר הוא מלך נאמן הוא מלך עלוב הוא מלך עשיר הוא מלך צדיק הוא מלך חסיד הוא מלך קדוש הוא מלך טהור הוא מלך ברוך הוא מלך גאה הוא מלך גבור הוא מלך חנון הוא מלך רחום מלך שפל ברוך הוא. (ד) והם נותנים בו כח מיד תוקע קרן ממעל לרקיע אשר על ראשם וחיות הקדש מכסין פניהם וכרובים ואופנים מחזירין פניהם והוא נכנס ועומד לפני כסא כבודו:

פרק כ״ד (א) כיון שעמד לפני כסא כבוד פותח ואומר שירה שכסא כבוד משורר בכל יום ויום תהלה שירה וזמרה ברכה שבח והלל וקילוס תודה והודיות ניצוח וניגון הגיון גילה צהלה שמחה

אמ׳ לי כמעט רגע נזף בנו והפטרי״אי המליל אותנו כסובין מפני
מה היה לך שגגת זדון עמנו כסבור אתה שיונתן בן עוזיאל אדם
קטן בישראל מה אם ירד סתם ובא ועמד על פתח היכל שביעי
אר׳ ישמעאל הלכתי וכעסתי כנגד ר׳ נחוניא בן רבינו. (ב) לאמר
נשיא כעס עלי למה לי חיים א״ל בן גאים אם לאו מה כבודי
אצליכם שמתי בפיכם נביאים וכתובים משנה ומדרש הלכות ואגדות
ופירושין הילכות איסור והיתר אילמלי סתרי תורה שהכנסתי מכם
כלום באתם לפני יודע אני על מה באתה לא באתה אלא על שומרי
פתח היכל שביעי. (ג) לך אמור לנשיא לכל שומרי פתחי היכלות
הששה יש רשות להזכיר את שמותם של כל אחד ואחד מהם
וליגע בהן אבל שומרי פתח היכל השביעי משמע שלהם מבוהל
אדם ואיך יכול ליגע בהם לפי שכל אחד ואחד מהן שמו נקרא
על שם מלכו של עולם לא פירשתי אותם עכשיו שאתה אומר לי
פריש בואו ועמדו על רגליכם וכל אחד ואחד מכם כששמו יוצא
מפי כרעו ותפלו על פניכם מיד באו כל גבורי תורה חבורה וכל
אדירי ישיבה ועמדו על רגליהן לפני ר׳ נחוניא בן הקנה והוא אומר
והן נופלים על פניהם והסופרים כותבים:

פרק כ״ב (א) אלה שמותם של שומרי פתח היכל שביעי
זהפנורי״אי יוי שר נכבד ונחמד אבירזהי״אי יוי שר נכבד ונחמד
ונורא אטריגי״אש יוי שר נכבד ונחמד נורא ומבוהל נגרני״אל יוי
שר נכבד ונחמד נורא ומבוהל ויקר ענפי״אל יוי שר נכבד ונחמד
נורא ומבוהל ויקר ומפואר נעזורי״אל יוי שר נכבד ונחמד נורא
ומבוהל ויקר ומפואר ועז ססטי״אל יוי שר נכבד ונחמד ומבוהל יקר
מפואר עז ואדיר ענפי״אל יוי שר ששמו נוכר לפני כסא כבודו
שלשה פעמים בכל יום ויום מיום שנברא העולם ועד עכשיו לשבח
מפני מה מפני שטבעת של חותם של שמים וארץ מסורה בידו:
(ב) וכיון שהיו רואין אותו כל מי שבמרום כורעין ונופלין ומשתטחין
לפניו מה שאין כן במרום אם תאמר לפני שר הפנים אין נופלין
אלא חוץ מן העומדין לפני כסא כבודו שאין משתחוים לו לשר
הפנים ולפני ענפי״אל השר הן משתחוין מרצון ומרשות אנטור״ום
רבו הגדול יאפי״מיל שנ״ת מר״צע יוי אלהי ישראל. (ג) אלה
שמותם של שומרי פתח היכל שביעי של ירידה שלשה הפרש
משמותם של עלייה נורפי״אל יוי שר נכבד נחמד ונורא שהיה נקרא
אבירזהי״אי יוי דלוקי״אל יוי שר נכבד נחמד ונורא לבכפי״אל יוי

חצוצרות ודומיאל השר תופס דורן והולך לפניך. (ב) ומה דורן אר׳ ישמעאל כך א׳ ר׳ נחוניא בן הקנה רבי דורן זה שהיה דומיאל השר תופס לפני קורין של אותו אדם שזוכה ויורד למרכבה לא דורן של כסף או של זהב אלא עחבין אותו לאותו אדם ולא היו שואלין אותו לא בהיכל ראשון ולא בהיכל שני ולא בהיכל שלישי ולא בהיכל רביעי ולא בהיכל חמישי ולא בהיכל ששי ולא בהיכל שביעי אלא הוא מראה להן חותמו והן עוזבין אותו ונכנס. (ג) ובפתח היכל ששי דומיאל השר שומר הסף של ימין לפתח היכל ששי יושב על ספסל של ליתיק טהור שבו זיו מאורות רקיע כברייתו של עולם ארסט״אן ומיר״א ארסט״אן וכנפינ״ן צמנ״ש ער״נה [ס״א ערג״נה] יוי אלהי ישראל ודומיאל השר מקבל אותו בסבר פנים יפות ומושיבו על ספסל של ליתיק טהור ויושב אצלו על ימינו:

פרק כ (א) והיה אומר לו שתים אני מעיד מתרה בך אין יורד היורד למרכבה אלא שיש בו שני מידות הללו מי שקרא תורה ונביאים וכתובים ושונה משניות מדרש הלכות ואגדות ופתרון הלכות איסור והיתר ומי שקיים כל לאו הכתוב בתורה ושומר כל הזהרות של חוקים ושל משפטים ושל תורות שנאמרו למשה בסיני. (ב) אם אמר לו לדומיאל השר יש בו אחת משני מידות הללו היה דומיאל השר נזקק לו לגבריאל הסופר וכותב לו את הנייר בסקרייא של קורין לאותו אדם לומר כך וכך תורתו של פלוני כך וכך מעשיו ומבקש לכנס לפני כסא כבודו. (ג) וכיון שהיו רואין שומרי פתח היכל השביעי לדומיאל ולקצפיאל ולגבריאל שהן באין לפני קורין של אותו אדם שזוכה ויורד במרכבה מכסין פניהם ויושבין שהיו זקופין ועומדין ומתירין את הקשתות הדרוכות ומחזירין את החרבות הלטושות אל נדנן ואעפ״כ צריך להראות להם בחותם גדול וכתר נורא טאר״ס ובר משגיי״ה ובעשפ״טש יוי אלהי ישראל והיו נכנסין מפני כסא כבודו והיו מוציאין מלפניו כל מיני זמר ושירה והיו מזמרין ובאין לפניו עד שמעלין אותו ומושיבין אותו אצל הכרובים אצל האופנים אצל חיות הקודש והוא רואה נפלאות וגבורות גאוה וגדולה קדושה וטהרה אימה ענוה וישרות באותה השעה אר׳ ישמע׳ שמושל החבירים למידה זו לאדם שיש לו סולם בתוך ביתו שהיה עולה ויורד בו ואין כל בריה שממחה בידו ברוך אתה יוי חכם הרזים ואדון הסתרים אמן ואמן:

פרק כ״א (א) אר׳ ישמע׳ קצף עלי רבן שמעון בן גמליאל

זו אצל אשה שטבלה ולא עלתה לה טבילה והטבילה שאם תבא אותה האשה ותאמר מדת ווסתה לפני חבורה בידוע שאחד אוסר והרוב מתירין אמרו לאותה אשה געי בה במטלית זו בראש אצבע צרדה של יד ואל תדרכי ראש האצבע עליה אלא כאדם שנוטל עצה מגלגל עיניו שנפלה מרחה אותה ברמיזה: (ג) הלכו ועשו כן והניחו את המטלית לפני ר׳ ישמע׳ נעץ בה מורביא של הדס מלאה פלייטון ששרו באפלסמון נקי והניחוהו על ארכובותיו של ר׳ נחוניא בן הקנה מיד פטרוהו מלפני כסא הכבוד שהיה יושב ורואה בגאוה מופלאה ושררה משונה בגאוה של רוממה ושררה של זיהיון שמתרגשות לפני כסא הכבוד שלשה פעמים בכל יום ויום במרכבה משנברא העולם ועד עתה לשבח: (ד) ובקשנו ממנו מי הוא מיורדי מרכבה ולא מיורדי מרכבה אמר לנו אילו בני אדם שהיו לוקחין אותם יורדי מרכבה ומעמידין אותם למעלה מהם ומושיבין אותם לפניהם ואומרין להם צפו וראו והאזינו וכתבו כל מה שאני אומר וכל מה שאנו שומעין מלפני כסא כבוד ואותם בני אדם אינם הגונים לכך לפיכך היו פוגעין בהן שומרי פתח היכל הששי היו זהירין שתבררו לכם בני אדם כשירים והן מחבירים הבדוקין: (ה) כשאתה בא ועומד על פתח היכל הששי והראה שלשה חותמות של שומרי פתח היכל ששי לקצפי״אל השר שחרבו שלופה בידו וטורדין ויוצאין ממנה ברקים והיה מעוררה על כל מי שאינו ראוי להסתכל במלך וכסא ואין כל בריה שממחה בידו וחרבו שלופה צווחת ואומרין הכל ועומדין במשקוף לימין: (ו) ואחד של דומי״אל וכי דומיאל שמו והלא אביר גהידריי״הם שמו למה נקרא שמו דומיאל אר׳ ישמעאל כך אמר ר׳ נחוניא בן הקנה בכל יום ויום בת קול יוצאת מערבות רקיע ומכריז ואומר בית דין של מעלה כך אומרים טעו״ם ובר מנצ״ה זפו״כי גש״ש געש״ת יוי אלהי ישראל קרא אותו דומיאל על שמי ומה שאני רואה מחריש כך דומיאל רשות שלי משקוף של ימין והוא אתו קצפי״אל השר ואין לו עליו לא איבה ולא שנאה ולא קנאה ולא תחרות אלא אילו לכבודי ואילו לכבודי:

פרק יט

(א) והררי״אל ופעלי פעליו שני חותמות הללו הראה מי שהוא לקצפי״אל וברוניה הראה לדומיאל השר שר ישר ועלוב מיד היה קצפיאל השר דורך קשתו ועטש ומביא לך רוח סערה ומושיב אותך בקרון של נוגה ומתקיע לפניך כשיעור שמונת אלפים רבבות קרנים ושלשה אלפים רבבות שופרות וארבעת אלפים רבבות

לעומדין לשמאל מיד תופסין אותך אחד מימינך ואחד משמאלך עד שמוליכין ומוסרין אותך ומשלימין אותך ומזהירין עליך לשבורי״אל השר שהוא ראש פתח היכל השלישי ועומד לימין המשקוף ורצוצי״אל השר העומד לשמאל עמו: (ג) והראה אותם שתי חותמות אחד של צורט״ק יו״י ואחד של דהביו״רון שר הפנים. של צורט״ק יו״י הראה אותו לעומדין לימין ושל דהביו״רון שר הפנים הראה אותו לעומדין לשמאל מיד תופסין אותך אחד מימינך ואחד משמאלך ומוליכין לפניך שני שרים מלפניך ושני שרים מאחריך ומשלימין אותך עד שמוליכין אותך ומזהירין עליך לפחדי״אל השר שהוא ראש פתח היכל הרביעי ועומד לימין המשקוף וגבורתי״אל השר העומד לשמאל המשקוף עמו: (ד) והראה אותם שני חותמות אחד של זבורי״אל יו״י ואחד של מרגיוי״אל שר הפנים. של זבורי״אל הראה לאותן העומדין לימין ושל מרגיוי״אל שר הפנים הראה לאותן העומדין לשמאל מיד תופסין אותך אחד מימינך ואחד משמאלך עד שמוליכין אותך ומוסרין אותך ומשלימין אותך ומזהירין עליך לתחי״אל השר שהוא ראש פתח היכל החמישי ועומד לימין המשקוף ועוזי״אל השר העומד לשמאל המשקוף עמו: (ה) והראה אותם שני חותמות אחד של טוטרבי״אל יו״י ואחד של זהפנירי״אי שר הפנים. של טוטרבי״אל יו״י הראה לעומדין לימין ושל זהפנירי״אי שר הפנים הראה אותם לעומדין לשמאל מיד תופשין אותך שלשה שרים מלפניך ושלשה שרים מאחריך וכולי: (ו) מפני ששומרי היכל הששי היו משחיתין ביורדי מרכבה ולא ביורדי מרכבה שלא ברשות והיו מצווין עליהן ומכין אותו ושורפין אותם ומעמידים אחרים במקומיהם ואף אחרים העומדין תחתיהם כך היא מידתם אינם מתייראים ומעלים ללב לומר למה אנו נשרפין וכי מה הנייה יש לנו שאנו משחיתין ביורדי מרכבה ולא ביורדי מרכבה שלא ברשות ועדיין כך היא מידתם של שומרי פתח היכל הששי:

פרק י״ח (א) אר׳ ישמעאל אמרו לי כל חבורה בן גאים אתה מושל באור של תורה כר׳ נחוניא בן הקנה. ראה אם החזרתו וישב אצלינו מצפייה שהיה מציץ ויאמר לנו מה הוא מיורדי מרכבה ולא מיורדי מרכבה שהן פוגעין בהן שומרי היכל הששי ולא היו נוגעין ביורדי מרכבה כל עיקר מה הפרש בין אילו לאילו: (ב) אר׳ ישמעאל מיד נטלתי מטלית של מילת פרח בה ונתתי אותה לר׳ עקיבא ור׳ עקיבא נתנה לעבד שלנו לומר לך והעמד מטלית

עליהם העומדים על אבוסי אש ומלאים גחלי רתמים ואוכלים גחלים מתוך אבוסיהם כשיעור מ׳ סאה בפה אחד לשעור פה כל סוס וסוס שלשה כשיעור פתח מאבוסי של קיסריה: (ב) ונהרי אש בצד אבוסיהם והיו שותים כל סוסיהם כשיעור אמת המים שיש בנחל קידרון שמוציאה ומחזקת כל מימי גשמים של ירושלים והיה שם ענן למעלה מראשם מזלף דם למעלה מראשם שלהם ושל סוסיהם וזהו סימן ומידה של שומרי פתח היכל השביעי וסוס כל פתח כל היכל והיכל: (ג) והיו עולין כל בעלי יורדי המרכבה ואינם נזוקים אף שהיו רואים כל היכל זה ויורדים בשלום ובאים ועומדין ומעידין ראייה נוראה ומבוהלה ומה שאין בו בכל היכל של מלכי בשר ודם מברכין ומשבחין ומקלסין ומפארין ׳מרוממין ומהדרין ונותנין כבוד ותפארת וגדולה לטוטרוסי״א יו״י אלהי ישראל ששמח ביורדי מרכבה והיה יושב ומצפה לכל אחד ואחד מישראל. אימתי ירד בגאוה מופלאה ושררה משונה בגאוה של רוממה ושררה של זיהיון שמתרגשות לפני כסא הכבוד שלשה פעמים בכל יום במרום ומשנברא העולם ועד עכשיו לשבח: (ד) מלך ישר מלך נאמן מלך אהוב מלך נחמד מלך סומך מלך עלוב מלך עניו מלך צדיק מלך חסיד מלך קדוש מלך טהור מלך ברוך מלך גאה מלך גבור מלך חנון מלך רחום מלך מלכי המלכים: (ה) ואדון הכתרים מחמד ומצפה טוטרוס״אי יו״י אלהי ישראל במדה שמצפה לגאולה ולעת ישועה ששמורה להם לישראל אחר חורבן הבית השיני האחרון ואימתי ירד היורד למרכבה מתי יראה בגאות מרום מתי ישמע קץ ישועה מתי יראה עין לא ראתה מתי יעלה ויגיד לזרע אברהם אוהבו:

פרק י״ז (א) אר׳ ישמעאל כשאתה בא ועומד על פתח היכל הראשון טול שתי חותמות בשתי ידיך אחד של טוטרוסי״אי יו״י ואחד של סוריי״א שר הפנים. של טוטרוסי״אי יו״י הראה אותו לעומדים לימין ושל סור״יא הראה אותו לעומדים לשמאל מיד כהבי״אל [דהבי״אל] השר שהוא ראש פתח היכל הראשון ופקוד על היכל ראשון ועומד לימין המשקוף וטופהי״אל שר העומד לשמאל המשקוף עמו מיד תופסין אותך ומשלימין ומזהירין עליך לטגרי״אל השר שהוא ראש פתח היכל השני ועומד מימין המשקוף ומתפי״אל השר העומד לשמאל המשקוף עמו: (ב) והראה אותם שתי חותמות אחד של אדריה״רון יו״י ואחד של ׳אוהז״ייא שר הפנים. של אדריה״רון הראה אותם לעומדין לימין ושל אוהז״יא שר הפנים הראה אותם

לפניו והיו כל המון חבירים עומדין על רגליהם כי היו רואין כוביות של אש ולפידי אור שמפסיקין ביניהם ובינינו ור׳ נחוניא בן הקנה יושב ומסדר לפניהם את כל דברי מרכבה ירידה ועליה היאך יורד מי שיורד והיאך יעלה מי שיעלה: (ד) וכיון שהיה אדם מבקש לירד למרכבה היה קורא אותו לסורי״ה שר הפנים ומשביעו מאה ושנים עשר פעמים בטוטרוסיא״י יו״י שהיה נקרא טוטרסיא״י צור״טק טוטרכי״אל טופג״ר [ס״א טופר״ג] אשרוילי״אי זבודי״אל וזהררי״אל טנד״אל שוק״ד הוזי״א [ס״א שקר הו״יא] דהיבור״ון ואדיריר״ון יו״י אלהי ישראל: (ה) שלא יוסיף על מאה ושנים עשר פעמים ולא יגרע מהם או מוסיף או גורע דמו בראשו אלא פיו יוצא שמות ואצבעות ידיו מאה ושנים עשר יספרו מיד יורד ושולט במרכבה. סליק:

פרק ט״ו (א) **אר׳ ישמעאל** כך אמ׳ ר׳ נחוניא בן הקנה בשבעה היכלות יושב טוטורסי״אי י״י אלהי ישראל חדר בתוך חדר ובפתח כל היכל והיכל שומרי הסף שמונה ארבעה מימין המשקוף וארבעה לשמאל המשקוף: (ב) אלה שמותם של שומרי פתח היכל הראשון דהבי״אל וקשרי״אל גהורי״אל ובותי״אל טופהי״אל ודהרי״אל מתקי״אל ושוי״אל. ואית דאמרין שיבי״אל: (ג) אלה שמותם של שומרי פתח היכל השני טגרי״אל ומתפי״אל סרהי״אל וערפי״אל שהררי״אל וסטרי״אל רגעי״אל [רגשי״אל] וסהיבי״אל: (ד) אלה שמותם של שומרי פתח היכל השלישי שבורי״אל ורצוצי״אל ושלמי״אל סבלי״אל וזהזהי״אל הדרי״אל ובזרי״אל: (ה) אלה שמותם של שומרי פתח היכל הרביעי פחדי״אל וגבורתי״אל כזוי״אל ושכיני״אל ושתקי״אל וערבי״אל וכפי״אל וענפי״אל: (ו) אלה שמותם של שומרי פתח היכל החמישי תחי״אל ועוזי״אל גטי״אל גטהי״אל וסעפרי״אל גרפי״אל וגרי״אל דרי״אל ופלטרי״אל: (ז) אלה שמותם של שומרי פתח היכל הששי רומי״אל וקצפי״אל גהגהי״אל וארסברסבי״אל עגרומי״אל ופרצי״אל ומחקי״אל ותופרי״אל: (ח) ובפתח היכל השביעי זקופין ועומדין כל הגיבורים עריצים עזים וקפוים נוראים ומבוהלים גבוהים מהרים ולטושים מגבעות קשתותם דרוכות והן בפנים חרבות לטושות והן בידיהם וברקים טורדין ויוצאין מגלגלי עיניהם וכוביות אש מחוטמם ולפידי גחלים מפיהם וכובעין ושירוינות הן מעוטרין ורמחים וחניתום תלויות להן בזרועותם:

פרק ט״ז (א) סוסיהם סוסי חשך סוסי צלמות סוסי אפילה סוסי אש סוסי דם סוסי ברד סוסי ברזל סוסי ערפל סוסים שרוכבים

למיגרס אילין שמהתא דברכתא מטורסיאי ועד טוטרוסית ניגרוס הדא מסורתא יה אחל גך פץ שבנם עקת). סליק:

פרק י"ג (א) אר' ישמעאל כיון שראה ר' נחוניא בן הקנה את רומי הרשעה שנטלה עצה על אבירי ישראל לאבד אותם עמד וגילה סודו של עולם מידה שהוא דומה למי שהוא ראוי להסתכל במלך וכסא בהדרו ביופיו וחיות הקודש בכרובי גבורה ובאופני שכינה כבזק מבוהל בחשמל נורא ברגיון שמוקף סביב לכסא בגשרין ובשלהביות שמתגברות ועולות בין גשר לגשר ובאבק עשן ובריח זו שהיה מעלה כל אבק גחליו שהיה מחופה ומכסה את כל חדרי היכל ערבות רקיע בערפלי גחליו וסורי"א שר הפנים עבד טוטרכי"אל יו"י גאה: (ב) למה דומה זו לאדם שיש לו סולם בתוך ביתו לכל מי שנקי ומנוער מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים ולשון הרע ושבועת שוא וחילול השם ועזות פנים ואיבת חנם וכל עשה ולא תעשה שומר: (ג) אר' ישמעאל אמר לי ר' נחוניא בן הקנה בן גאים אשריו ואשרי נפשו שכל מי שנקי ומנוער משמונה מידות הללו שטוטרכי"אל יו"י וסורי"א עבדו מואס בהם: (ד) יורד ומסתכל בגאוה מופלאה ושררה משונה גאוה של רוממה ושררה של זיהיון שהן מתרגשות לפני כסא כבודו פעמים בכל יום ויום במרום מיום שנברא העולם ועד עכשיו לשבח שטוטרכי"אל יוי מתנהג בה במרום. סליק:

פרק י"ד (א) אר' ישמעאל כיון ששמעו אזני התראה הזאת תשש כחי אמרתי לו ר' אם כן אין לדבר סוף שאין לך אדם שהנשמה בו שנקי ומנוער משמונה מידות הללו. אמר לי בן גאים ואם לאו עמוד והביא לפני כל גבורי חבורה וכל אדירי ישיבה ואומר לפניהם הרזים הסתורין הכבושין נפלאות ועריגת המסכת ששכלול העולם וסילסולו עומד עליה ושפוד שמים וארץ שכל כנפי ארץ ותבל וכנפי רקיעי מרום קשורין תפורין ומחוברין תלויין ועומדין בו ונתיב סולם מרום שראשו אחד בארץ וראשו אחד על רגל ימין כסא כבוד: (ב) אר' ישמעאל מיד עמדתי והקהלתי את כל סנהדרין הגדולה וקטנה למבוי הגדול השלישי אשר בבית יו"י ואני יושב על ספסל של שיש טהור שנתן לי אלישע אבי מחפץ יולדתי שהכניסה לו בכתובתה (ג) ובא רבן שמעון בן גמליאל ור' אליעזר הגדול ור' אליעזר בן דמה ור' אליעזר בן שמוע ויוחנן בן דהבאי וחנניה בן חכינאי ויונתן בן עוזיאל ור' עקיבא ור' יהודה בן בבא באנו וישבנו

אלהי ישר׳ ופותח לבו בשעת תפלת בניו וידרש וימצא להם ליורדי מרכבה בשעה שהן עומדין לפני כסא כבודו. (ג) בכל יום ויום בהגיע עלות השחר מלך הדור יושב ומברך לחיות. לכם חיות אני אומר לכם בריות אני משמיע חיות חיות נושאות כסא כבודי בלב שלם ובנפש חפיצה. תתברך שעה שיצרתי אתכם ותתרומם המזל שיצרתי אתכם בו יאיר אור אותו יום שעליתם במחשבה על לבבי שאתם כלי חמדה שתכנתי ושיכללתי אתכם בו כי החרישו לי קול יצורי שבראתי ואשמע ואאזין לתפלת בני: (ד) בכל יום ויום בהגיע תפילת המנחה מלך הדור יושב ומרומם לחיות עד שלא יכלה דבר מפיו חיות הקודש יוצאות מתחת כסא הכבוד. ופיהם מלא רינה בכנפיהם מלא גילה ידיהם מנגינות ורגליהם מרקדות ומקיפות וסובבות את מלכם אחת מימינו ואחת משמאלו ואחת מלפניו ואחת מאחריו ומגפפות ומנשקות אותו ומפרעות פניהם הן מפרעות ומלך הכבוד מכסה פניו והיה ערבות רקיע מתבקע מפני מלך הדר זיו יופי תואר חמדת חמלת תאות זוהר הנזר שבה מראה פניהם כדבר שנ׳ קק״ק. סליק:

פרק י״ב (א) מבטלי גזירה מפירי שבועה מעבירי חימה משיבי קנאה מזכירי אהבה אהבתו של אברהם אבינו לפני מלכם כשהיו רואין אותו שהוא כועס על בניו מה הן עושין מחבטין כתריהן ומתירין את מתניהן ומכין על ראשם ונופלין על פניהם ואומרין התר התר יוצר בראשית. סלח סלח אביר יעקב. מחול מחול קדוש ישר׳ כי אדיר מלכים אתה: (ב) מלך נורא מלך מבוהל מלך יקר ונכבד למה לך איבה עם זרע אברהם למה לך קנאה עם זרע יצחק למה לך תחרות עם זרע יעקב כי קנין שמים וארץ קראת אותם ויוצאות קרנות מתחת כסא כבודו פמיליות פמיליות ותוקעות ומריעות ומברכות: (ג) ברוכים אתם מלמדי זכות על בני שבח לכם מסלסלי אבות וכל צבא מרום כבוד וגדולה עשו להם. אדר״ו אט״ה סע״ן עוד״י פצ״ת יו״י אלהי ישר׳ היו נקראיך. הרי הוא אומר לך יו״י הגדולה והגבורה וגו׳ ואומ׳ מה רבו מעשיך יו״י וגו׳ לכך נאמר תתהדר תתרומם ותתנשא מלך מפואר תתברך ותתקדש טוטרוסי״אי י״י אלהי ישראל: (ד) שהוא נקרא טוטרוס״יא טוטרוס״יה טוטרוסי״ה טוטרוס״יח טוטרוסיא״ל טוטרוסי״ג טוטרוסי״ך טוטרוסי״ף טוטרוסי״ץ טוטרוסי״ש טוטרוסי״ב טוטרוסי״ן טוטרוסי״ם טוטרוסי״ע טוטרוסי״ק טוטרוסי״ת צורט״ג והדרי״אל אשרוילי״אי. (וסימן דהדא הילכתא

וטורד פטדה ויהלום ספיר ונופך וברקת ושיש טהור כי מופלא ומשונה רז גדול הוא שם שנבראו בו שמים וארץ. ניבלעו וניכלמו ונתלו ונתחכמו בו כל סדרי בראשית כדבר שנ׳ קק״ק:

פרק י׳ התגבהו התגבהו בעלי רוממה התנשאו התנשאו בעלי זיהיון התגברו התגברו בעלי גבורה התגאו התגאו בעלי גאוה כי למלכו של עולם בלבד ולכל משרתיו רוממה וגבורה וגאוה וזיהיון כי למשרתי גאונו נאה להתגאות ולמנטלי כסאו ראוי להתגבר כי מכסא כבודו ולמעלה שמונים ומאת אלפים רבבות פרסאות גובהו ומזרוע ימנו ועד זרוע שמאלו שבעים רבבות פרסאות רוחבו. כי כמה גבורים הם מנטלי כסא של מלך גבור זה טעונים ועומדים יום ולילה ערב ובקר וצהרים בחרדה בבהלה באימה ברתת בזיעה וביראה. וכי כמה כח יש בכם משרתי אלהינו שאתם מזכירין ומשמיעים לו זכרון שמו ברום עולם אין חקר ואין מספר בקול ותוקף כדבר שנ׳ קק״ק: גזירת שמים עליכם יורדי מרכבה ואם לא תגידו ותאמרו מה ששמעתם ואם לא תעידו מה שראיתם על פנים. פנים רוממה וגבורה גאוה וזיהיון שמתנשאין מתנטלות ומתרגשות ומתגדלות הפנים מתגבהות ומתגדלות שלשה פעמים בכל יום ויום במרום ואין בני אדם יודעין ומכירין בהם כדבר שנ׳ קק״ק. סליק:

פרק י״א (א) כשמלאך הפנים נכנס לסלסל ולסדר לכסא כבודו ולהכין מושב לאביר יעקב אלף אלף כתרים קושר לאופני הוד לכל אחד ואחד מהם בראשו. אלף אלף פעמים כורע ונופל ומשתטח לפני כל אחד ואחד מהן. שני אלפים כתרים קושר לכרובי כבוד לכל אחד ואחד מהן בראשו ושני אלפים פעמים כורע ונופל ומשתטח לפני כל אחד ואחד מהן. שלשת פעמים אלפים כתרים קושר לחיות הקודש לכל אחד ואחד מהן בראשה וג׳ אלפים פעמים כורע ונופל ומשתטח לפני כל אחת ואחת מהן. ששה אלפים כתרים קושר לנוגה אור לו ולשמונת אלפיב אלפי אלפים ורוב ריבי רבבות כתרים ששה אלפים פעמים כורע ונופל ומשתטח לכל אחד ואחד מהן. שנים עשר אלפים כתרים קושר לבזק לו ולששה עשר אלף אלף אלפי אלפי אלפים רוב רובי ריבי ריבי רבבות רבבות כתרים שנים עשר אלפים פעמים כורע ונופל ומשתטח לפני כל אחד ואחד מהן. סליק היגלה: (ב) בבקשה מכם מדות נושאי כסא הכבוד בלב שלם ובנפש חפיצה ויגדילו גילה ורינה שירה וזמרה לפני כסא כבודו של טוטרוסי״אי נבו״ב מרתצ״ען ואית דאמרינן נדי״ב מרתצע״ן יו״י

כסא הכבוד והנצבין על גלגל המרכבה מחטיף אותם. העומדין לימין חוזרים ועומדים לשמאל והעומדים לשמאל חוזרים ועומדים לימין והעומדים לפנים חוזרין ועומדין לאחור והעומדים לאחור חוזרים ועומדים לפנים הרואה את זה אומ׳ זהו והרואה את זה אומר זהו קלסתר פניו של זה דומה לקלסתר פניו של זה וקלסתר פניו של זה דומה לקלסתר פניו של זה. אשרי המלך שאילו משרתיו אשרי משרתים שזה מלכם אשרי עין הניזונת והמסתכלת באור מופלא הזה ראייה מופלא ומשונה כדבר שנ׳ קק״ק: (ד) נהרי שמחה נהרי ששון נהרי גילה נהרי רצון נהרי אהבה נהרי ריעות משתפכין ויוצאין מלפני כסא הכבוד ומתגברין והולכין בשערי נתיבות ערבות רקיע מקול ניגון כינורות חיותיו מקול רינת תופי אופניו ומקול זמירות צלצלי כרוביו מתגבר קול ויוצא ברעש גדול בקדושה בשעה שישר׳ אומר׳ לפניו קק״ק:

פרק ט׳ (א) **בקול** מים ברעש נהרות כגלי תרשיש שרוח דרומית טורדת בהן בקול שירה של כסא הכבוד שמזכיר ומשבח למלך מפואר המון קולות ורעש גדול הרבה היו עוזבין בו קולות בכסא כבוד לעוזרו ולחזקו כשהוא מזכירו ומקלסו לאביר יעקב כדבר שנ׳ קק״ק: (ב) ברוכים לשמים ולארץ יורדי מרכבה אם תאמרו ותגידו לפני מה אני עושה בתפילת שחרית ובתפילת המנחה וערבית בכל יום ובכל שעה ושעה שישר׳ אומר׳ לפני קדוש ולמדו אתם ואמרו להם שאו עיניכם לרקיע כנגד בית תפלתכם בשעה שאת׳ אומ׳ לפני קד׳. כי אין לי הנאה בכל בית עולמי שבראתי באותה שעה שעיניכם נשואות בעיני ועיני נשואות בעיניכם בשעה שאת׳ אומ׳ לפני קד׳. כי הבל היוצא מפיכם באותה שעה טורד ועולה לפני כריח ניחוח: (ג) והעידו לי להם מה עדות אתם רואים אתי מה אני עושה לקלסתר פניו יעקב אביהם שהיא חקוקה לי על כסא כבודי. כי בשעה שאתם אומ׳ לפני קדוש כורע אני עליה ומחבקה ומנשקה ומגפפה וידי על זרועותי ג׳ פעמים שאתם אומ׳ לפני קד׳ כדבר שנ׳ קק״ק: (ד) מי לא יהדר למלך המהודר מי לא ישבח למלך המשובח מי לא יקדש למלך הקדוש שבכל יום ויום גבורות ונפלאות רבות ומתרגשות לפניו מעולות ומשונות זו מזו כי מה כל עפעפי שריסי אפיריותיו (?) שטורד ויוצא מפיהם כשמזכירין באותו השם הנכנס באזנים ויצא בפה ומשתכח מלך שאינו הגון לו כדבר שנ׳ קק״ק: (ה) כי במקום שמזכירין אותו מאיר ומוריח ומזהיב ומכסיף

רוממוהו ואופני גדולה מנשאין אותו ובריות כפור ובריות קיטור ובריות דליקה מעוטרות בגאוה ובזיהיון ועיני שדי נשואות בהן והיו משונות תחתיו כאיילות [ס״א כאילנות] תחת המחרישה והיה נטוי על ראשיהם בעוז תוקף וגבורה כדבר שנאמר קק״ק: (ב) תתהדר תתרומם תתנשא מלך מפואר כי על כסא רם ונישא נורא ומבוהל אתה שוכן בחדרי היכל גאוה משרתי כסאך מבוהלין ומריעין ערבות הדום רגלך בכל יום בקול רינה וברעש זמרה והמון שירה כדבר שנ׳ קק״ק יו״י צ׳מ׳כ׳ה׳כ׳. סליק היגלה: (ג) עוררי גבורה מפעמי שכינה מרעישי קול מגדילי שירה וגערה לקול קדושים לקול משרתים לקול אבירים משוררים בחיך (ס״א בחן) ערב ובנעימת קדושים שוכן בריגיון נחלי להבה מנשאין גלגל כסא כבוד וכו׳: (ד) אר׳ ישמעאל מה הפרש שירות עטורי פאר מכחירי כתרים מרנני עליון בשירי גילה רוממו אתם לארון להבה כי בשכינת שכינה הדרה חדרי חדריו אתם חונים. הפליא את שמכם משם משרתיו הבדיל אתכם ממשרתי מרכבה המזכיר שם אחד מכם אש לוהטת להבה סובבת שלחבת מקפת גחלי אש גחלי זיו מנתזות כדבר שנ׳ קק״ק יוי צ״ב כולי. סליק היגלה: (ה) מחמדי נורא ברורי עליון נשואי פנים הדורי שיחה נעימים ונחמדים בעיני שדי (ס״א שרי) אומרים ונשמעים לפני מלך מפואר משרתי הדרו נקראים מלך יושב בחדרי היכל דממה ויראה קדושה כדבר שנ׳ ק׳ק׳ק וגו׳:

פרק ח׳ (א) מבטלי גזירה מפירי שבועה מעבירי חימה משיבי קנאה מזכירי אהבה מסדרי דעות לפני הדר היכל נורא מה לכם שאתם מרננים ופעמים לכם שאתם שמחים. מה לכם שאתם נוראים ופעמים לכם שאתם מבהילין [מבוהלין ס״א]. אמרו כשאופני גבורה מרכבה מרקידים עומדים אנו בבהלה גדולה וכשגבורי שכינה מרכבה מאירין אנו שמחים שמחה רבה כדבר שנ׳ ק׳ק׳ק׳: (ב) פנים נאים פנים הדורים פנים של יופי פנים של להבה פני יו״י אלהי ישר׳ כשהוא יושב על כסא כבודו וסילסולו ימתינו במושבו הדרו. יופיו נאה מיופי גבורות הדרו מעולה מהדר חתנים וכלות בבית חופתם. המסתכל בו מיד נקרע והמציץ ביופיו מיד נשתפך כקיתון. המשרתים אותו היום שוב אין משרתין אותו למחר והמשרתין אותו למחר שוב אין משרתין אותו כי תשש כוחם והושחרו פניהם תעה לבם ונחשכה עיניהם אחר הדרו זיו יופי של מלכם כדבר שנ׳ קק״ק: (ג) משרתים אהובים משרתים נאים משרתים ממהרין משרתין קלין העומדים על

אלא שרחו ונבאשו בכל היכל מלכותו והיה מתבייש מפני שרי מלכיות שהיו נכנסין ווצאין לפניו:

פרק ו' (א) **אמר ר' ישמעאל** אמר לי סורי"אל שר הפנים ידידי אומר לך מפני מה חזק כחו של אותו רשע מפני שממשלת של עשו הרשע הוא היה לפיכך עז וחזק וקשה לבו. סליק היגלה: (ב) אר' ישמעאל סח לי סוריאל שר הפנים ידידי אומר לך אל תעצב במדה זו שאתה נפטר בה בבית עולמך שכבר מילא זהרי"אל יו"י אלהי ישר' פיו בשחוק ושחק ואמר הדר גאון היכל נורא שאני שרוי בו בתוכו וכסא כבודי שכלול בו ושסילסולי בו שאיני עוזב משנברא ועד לעד שאני מטעימו טעם אור ואש גחלי כרובים ואופנים וחיות הקודש לאותו רשע בתוך גיהנם ע"י ר' חנניא בן תרדיון. סליק היגלה: (ג) א' ר' ישמעאל סח לי סוריאל שר הפנים ידידי אומר לך מה עשה הדר טהור הדר אוהיהם [ס"א אוריהם] יו"י אלהי ישראל באותה שעה עיינתי וירדתי וטרדתי ודחפתי את לופינוס קיסר מהיכלו שהיה ישן בו בלילה והילכתי אותו בבית להקת חוזרים וכלבים והכנסתי את ר' חנניה בן תרדיון וחילמתי וחולכתי אותו בבית לופינוס קיסר. למחר באו ההורגים שכועסין על ר' חנניה בן תרדיון לומד נפלאות יושב ועושה בבית המדרש ווושב ומלמד לאבירי ישר' תורה התיזו את ראשו נדמה להם לופינוס קיסר כר' חנניה בן תרדיון [נ"א בן הקנה] וחתכו את ראשו ור' נחוניא בן הקנה בתוך ור"ח בן תרדיון קשר כתר מלכותו והלך ומלך על רומי הרשעה בצורת פניו של לופינוס קיסר ששה חדשים והרג בה ששת אלפים הגמונים אלף אלף הגמונים לכל חדש והעמידו בצורת ר' חנניה בן תרדיון לבני רומי הרשעה ותפשוהו והשליכוהו באש. ומיהו שהטילוהו באש תחת ר' חנניה בן תרדיון לופינוס שמאחר שהמיתוהו חזרו והחיו אותו בב"ד של מעלה ותפשוהו והטילוהו באש והיה בטינוף בית השריפה ובמדה הזו לכל עשרת חכמי ישראל. סליק היגלה: (ד) מפני שהכרוז יוצא מערבות רקיע מכריז ואומ' בבית דין של מעלה לומ' מחשבה שחשבה רומי הרשעה על אבירי ישראל לאבדם זהררי"אל יו"י אלהי ישראל היה מסכים ואפילו הירהור הלב שרומי הרשעה מהרהרת בני חשובה היא להם לפני כאילו עשו אותה. סליק:

פרק ז' (א) **אמר** ר' ישמעאל סח לי סורי"אל שר הפנים ידידי שבחו של מלך וכסאו לכך נאמר כסא כבודך עלי. כרובי מעלה

פדיון שלהם. סליק היגלה: (ה) וכיון שראה ר׳ נחוניא בן הקנה גזירה זו של מעלה ונתנו לסמאל שרה של רומי לומר לך והכחד מאבירי ישראל כל נחת טוב וירך להנקם ממנו עד שתגיע יפקוד יו״י על צבא המרום במרום שנשחט ומוטל הוא וכל שרי מלכיות כגדים וכבשים של יום הכיפורים:

פרק ה׳ (א) **אמר** ר׳ ישמעאל כל התראות הללו וכל התנאים התרו בו והתנו בו בסמאל הרשע והוא אומר קבלתי עלי ויכחדו עשרת אדירים הללו. אר׳ ישמעאל מה עשה זהררי״אל יו״י אלהי ישראל באותה שעה לא הספיק לומר לסופר כתוב גזרות ומכות גדולות עזות וקשות נוראות ומבוהלות כבודות ומנוולות על רומי הרשעה מפני חימה שנתמלא על סמאל שקיבל עליו כל התנאים הללו. אלא מיד נטל הוא עצמו הנייר וכך כתב ליום נקמה שעתיד ושמור לרומי הרשעה תעלה ענן אחת ותעמוד למעלה מרומי ותוריד שחין לח ששה חדשים על האדם ועל בהמות ועל הכסף ועל הזהב ועל הפירות ועל כל כלי מתכות ואח״כ תעלה לה ענן אחרת ותדחה את חברתה ותעמוד במקומה ששה חדשים אחרים ותוריד נגע צרעת וספחת ובהרת וכל מיני נגעים כולם על רומי הרשעה עד שיש שעה שיאמר אדם לחבירו הי לך רומי הרשעה היא וכל אשר בה בפרוטה אחת ויאמר לו אין מתבקשת לי. סליק היגלה: (ב) אמר ר׳ ישמעאל כשבאתי והודעתי עדות זו מלפני כסא הכבוד שמחו כל החברים ועשו אותו היום לפני ר׳ נחוניא בן הקנה יום משתה ושמחה ולא עוד אלא שאמר נשיא בשמחתו הכניסו לפנינו כל מיני זמר ונשתה יין בהן הואיל ועתיד זהררי״אל יו״י אלהי ישראל לעשות נקמה ונפלאות ונפלאי נפלאות בה ברומי הרשעה ונגילה בשמחת כנור ועוגב. סליק היגלה: (ג) אמר ר׳ ישמעאל מה עשו ב״ד של מעלה. באותה שעה צוו למלאכי חבלה וירדו עליו ועשו עליו על לופינוס קיסר כלה נחרצה ולא נשתייר בכל היכלו שריד ופליט ורופא אשת נעוריו וכל אמהותיו וכל פלגשיו היו מוטלין והיו שרופין ומוטלין לפניו כל בניו וכל בני ביתו וכל מחמדי עיניו: (ד) א׳ ר׳ ישמעאל מה עשו לאותו הרשע ניולוהו ונבהלוהו במתיו מפני שהיו מוטלין לפניו כיון שהיה שולח ידו כל ברייה ליטול ממתיו של לופינוס הקיסר והניחו על מטתו לקוברו היה בולעו תהום וכיון שמשך ידו הימנו היה פולטו תהום והיו מוטלין לפניו. ולא עוד

של חלוק של זהרריי"אל יו"י אלהי ישראל שמעוטר ובא על כסא כבודו וחקוק ומלא כולו מבפנים ומן החצון ועיני כל ברייה אינה יכולה להסתכל בו לא עיני בשר ודם ולא עיני משרתיו והמסתכל בו והמציץ והרואה אוחזות ומחזירות לגלגלי עיניו וגלגלי עיניו פולטין ומוציאין לפידי אש והן מלהטין אותו והן שורפין אותו והאש היוצא מן האדם המסתכל היא שורפת אותו והיא מלהטת אותו. מפני מה מפני דמות עינים של חלוק של זהררי"אל יו"י אלהי ישראל שמעוטר ובא על כסא כבודו וערב ומתוק יופיו כמראה יופי זיו הדר עיני דמות חיות הקודש כדבר שנ׳ קדוש קדוש קדוש י"י צבאות. סליק:

פרק ד׳ (א) **מי** כמלכינו בכל גיאות תופשי מלכות מי כיוצרינו מי כיו"י אלהינו מי כמוהו בקושרי קשרי כתרים כי בששה קולות משוררים לפניו מידות נושאי כסא כבודו כרובים והאופנים וחיות הקודש בקול שמעולה מחבירו ומשונה משלפניו. קול הראשון קול השומע אותו מיד משתגע ומשתטה. קול השני כל המאזין לו מיד תועה ושוב אינו חוזר. קול השלישי השומע אותו אוחזתו עוות ומיד מת. קול הרביעי כל המאזין לו מיד משתברת גולגלת ראשו ומתנתקין רוב ראשי צלעותיו. קול החמישי כל השומע אותו מיד נשפך כקיתון ושורה כולו להיות דם. קול הששי כל המאזין לו מיד אוחזת דקירה ללבו ולבו מרעיש ומהפך את בני מעיו וישרה מררתו בקרבו להיות כמים כדבר שנ׳ קדוש קדוש קדוש י"י צבאות. סליק היגלה: (ב) א׳ ר׳ ישמעאל כל השירות הללו שמע ר׳ עקיבא כשירד למרכבה ותפס ולמד אותם מלפני כסא כבודו שהיו משוררין לו משרתיו (ג) מי כמלכנו מי כיוצרנו מי כיו"י אלהינו. חמה ולבנה מפליט ומוציא כתר ראשו. כימה וכסיל וכוכב הנוגה מזרות וכוכבים ומזלות טורדין ויוצאין מחלוק שלו שמעוטר ויושב בו על כסא כבודו. ואור גדול היה מפליט בין עיניו. כי מלך נסים ומלך גבורות ומלך נפלאות ומלך פרישות הוא כדבר שנ׳ קק"ק י"י צבאות. סליק היגלה: (ג) אמר ר׳ ישמעאל כל השירות הללו שמע ר"ע כשירד למרכבה ותפס ולמד אותם מלפני כבודו שהיו משוררין לפניו משרתיו. (ד) א׳ ר׳ ישמעאל אותו היום חמישי בשבת היה שבאתה שמועה קשה מכרך הגדול של רומי לומר תפסו ארבעה האנשים אבירי ישראל רבן שמעון בן גמליאל ור׳ ישמעאל בן אלישע ור׳ אליעזר בן דמה ור׳ יהודה בן בבא ושמונת אלפים תלמידי חכמים מירושלים

פרק ג' (א) **מה** לך אתה נבהל עבד נאמן. מה לך אתה מרתיע אומר לפניך [ס"א אומר לפניו] זהרריא"ל יו"י אלהי ישראל אם אני לא אבהל מי הוא שיבהל. אם אני לא ארתע מי הוא שירתע שאני נקרא לגבורה שש שעות בכל יום ואלף פעמים סוחבין אותי על רכובותי [ס"א רכיבותי] עד שאני מגיע לכסא כבודו והיה הקול משיב ואומר לו כמה שנ' ויהי קול מעל לרקיע אשר על ראשם בעמדם תרפינה כנפיהם. הללו שעושין לך המעשים הללו [ס"א האלו] אין כלימה על דבריהם ואין סותר עלי סיחתם ואין סותר על דבריהם. משרתי הדרו קוראים מלך הדור יושב בחדרי היכל גאוה היכל דממה אימה יראה קדושה וטהרה כדבר שנ' קדוש קדוש קדוש י"י צב': (ב) מלך נסים מלך גבורות מלך נפלאות מלך פרושות. כסאך מעופף ועומד תחתיו משעה שתקעת יתד אריגת המסכת ששיכלול העולם ומסלולו עומד עליה שנים רבות דורות עד אין קץ. ועדיין לא הניח רגליו על קרקע ערבות אלא כעוף המעופף ועומד תחתיו. גאי גאים קשורי כתרים וכל מלאכי ראשי מדות שבראתה חבושים עומדים תחת כסא כבודו והיו מנטלין אותו בעוז תוקף וגבורה ואף הם לא הניחו רגליהם בקרקע ערבות אלא כעוף מעופפים ועומדים ושלשה פעמים בכל יום כסא כבודך משתטח לפניך ואומר לך זהררי"אל יו"י אלהי ישראל התכבד ושב עלי מלך מפואר לפי שמשאך חביב עלי ואין כבד עלי כדבר שנ' קדוש קדוש קדוש י"י צבאות: (ג) גאוה מופלאה ושררה משונה גאוה של רוממה ושררה של זיהיון של מלאך הפנים. מתנהג בה שלשה פעמים בכל יום ויום בבית דין של מעלה כשהוא הולך ובא על הרקיע שעל ראשי הכרובים ושעל ראשי האופנים ושעל ראשי חיות הקודש. והכרובים והאופנים וחיות הקודש חבושים ועומדים תחת כסא הכבוד וכיון שרואים כל מי שבמרום כשהוא הולך ובא על ערבות רקיע שעל ראשי הכרובים ושעל ראשי האופנים ושעל ראשי חיות הקדש מרתיעין ומתבהלין ומתעלפין ונופלין לאחוריהן. כי במאה ושמונים והמשת אלפים רבבות פרסאות אין כל בריה יכולה ליגע לאותו מקום מפני זוחלי אישות שטורדין ויוצאין מפי הכרובים ומפי האופנים ומפי חיות הקודש שפותחין פיהם לומר קדוש בשעה שישראל אומרים לפניו קדוש כדבר שנ' קדוש ק' ק' י"י צבאות: (ד) מידה של קדושה מידה של גבורה מידה נוראה מידה מבוהלה מידה של רתת מדה של זיעה מידה של בהלה מידה של חלחלה

שולחין בו יד. סליק: (ו) גדולה מכולם שיהיו כל הבריות לפניו ככסף לפני צורף שמכיר איזה כסף צרוף ואיזה כסף פסול איזהו כסף טהור ואף הוא יהיה צופה במשפחה כמה ממזירים יש במשפחה כמה בני נדה כמה פצועי דכא כמה כרותי שפכה כמה עבדים כמה בני ערלים. סליק פרקא:

פרק ב׳ (א) גדולה מכולם שכל המעיז בו פניו מכהין מאור גלגל פניו. גדולה מכולם שכל הבווה אותו אינו עוזב לא שורש ולא ענף ואף לא יורש. גדולה מכולם שכל המספר בגנותו עושין עליו כלה ונחרצה ואין חומלין עליו. סליק: (ב) גדולה מכולם שתוקעין ומריעין ותוקעין ואח״כ מנדין ושבין ומנדין ומחרימין שלשה פעמים בכל יום בב״ד של מעלה מיום שנתנה תורה לישראל לישרים ולכשרים לענוים ולחסידים לעלובים לנבונים ולבחירים ולפרושים לירד ולעלות במרכבה ולומר יהא בנידוי לטעצ״ש יו״י אלהי ישראל לו ולכסא כבודו ולכתר ראשו לבית דין של מעלה ולבית דין של מטה ולכל צבא מרום ולכל משרתיו. מי שעומד מפניו חושש במרכבה במרכבה ועוזב אותו. סליק: (ג) א׳ ר׳ ישמעאל כך היו שונין רצפיית המרכבה. החושש במרכבה אין לו רשות לעמוד אלא מפני שלש מדות בלבד מפני המלך ומפני כ״ג ומפני סנהדרין. וסנהדרין בזמן שיש בהן נשיא הא אם אין בהם נשיא אף מפני סנהדרין לא יעמוד ואם עמד הרי זה מתחייב בנפשו מפני שעמד מפניו וממעט את ימיו ומקצר שנותיו. סליק הלכתא: (ד) אמר ר׳ ישמעאל מה הפרש שירות שאדם משורר ויורד למרכבה. פתח ואמר ראש שירות תחלת שבח וראשית שירה תחלת גילה וראשית רנה משוררים השרים המשרתים בכל יום ליו״י אלהי ישראל ולכסא כבודו הם מנשאים גלגל כסא כבוד רנו רנו מושב על יו״י הריע הריע כלי חמדה שנעשה בהפלא ופלא תשמיח תשמיח [ס״א שמח תשמח] מלך שעליך כשמחת חתן בבית חופתו ישמח ויגל כל זרע יעקב. וכשבאתי לחסות תחת צל כנפיך בשמחת לבב ששמח בך כי סיחתך עם סיחת מלכך. יו״י יוצרך את המספר כדבר שנ׳ קדוש קדוש קדוש י״י צבאות. סליק: (ה) משבח ושירה של יום ויום מגילה ורינה של עתים ועתים ומהגיון היוצא מפי קדושים ומריגיון המתגבר מפי משרתים הרי אש וגבעות להבה נצברות ונגנזות נתיבות [ס״א נתונות] בכל יום כדבר שנ׳ קדוש ק׳ ק׳ י״י צבאות מלא כל הארץ כבודו. סליק:

היכלות רבתי

פרק א׳ (א) **אמר ר׳ ישמעאל***) מה אילו שירות שהיה אומר. מי שמבקש להסתכל בצפיית המרכבה לירד בשלום ולעלות בשלום. גדולה מכולם להזקק לו להכניסו ולהביאו לחדרי היכל ערבות רקיע להעמידו לימין כסא כבודו פעמים שהוא עומד נגד י״י אלהי ישראל לראות כל מה שעושים לפני כסא כבודו ולידע כל מה שעתיד להיות בעולם. סליק הלכתא: (ב) למי משפילין למי מגביהין למי מרפים למי מגבירים למי מרוששים למי מעשרין למי ממיתים למי מחיים למי נוטלין ממנו ירושה למי נותנין לו ירושה למי נוחלין לו תורה למי נותנין לו חכמה. סליק היגלה: (ג) גדולה מכולם שהוא צופה ומכיר בכל מעשה בני אדם שעושים אפילו בחדרי חדרים בין מעשים נאים בין מעשים מקולקלים. גנב אדם יודע ומכיר בו. רצח נפש יודע ומכיר בו. נאף אדם יודע ומכיר בו. נחשד על הנדה יודע ומכיר בו. סיפר לשון הרע יודע ומכיר בו. גדולה מכולם שמכיר בכל יודעי כשפים. סליק היגלה: (ד) גדולה מכולם שכל המגביה ידו עליו ומכהו מלבישין אותו נגעים ומכסין אותו צרעת ומעטרין אותו בהרת גדולה. גדולה מכולם שכל המספר עליו לשון הרע מטילין ומשליכין עליו כל מכות צמחון וחבורות רעים ופצעים שירד מהן שחין לח. סליק: (ה) גדולה מכולם שהוא מובדל מכל בני אדם ונבהל מכל מדותיו ונכבד על העליונים ועל התחתונים וכל הנכשל בו הכשילות גדולות רעות וקשות נופלות עליו מן השמים וכל השולח בו יד בית דין של מעלה

*) לפי עדות בעל קול יהודה דף קפ״ט ספר היכלות לר׳ ישמעאל מתחיל בזה הלשון: אמר ר׳ ישמעאל כשעליתי למרום להסתכל בצפייתי במרכבה הייתי נכנס בששה היכלות חדר בתוך חדר כיון שהגעתי לפתח היכל שביעי עמדתי בתפלה לפני הקב״ה וכו׳.

בארצם. וזה לך האות שאתה רואה שבוע אחד תחלתו מטר. ובשניה חיצי רעב משתלחין. ובשלישית רעב גדול. וברביעית לא רעב ולא שובע. ובחמישית שובע גדול ויצמח כוכב אחד ממזרח ובראשו שבט והוא כוכב של ישראל שנאמר דרך כוכב מיעקב. ואם האיר לטובתן של ישראל הוא ואז יצמח משיח בן דוד. וזה לך האות כשאתה רואה שנפל נירון מזרחי שבדמשק נפלה מלכות בני מזרח ואז יצמח הישועה לישראל ומשיח בן דוד בא ויעלו לירושלם ויתענגו עליה שנאמר וענוים ירשו ארץ ויתענגו על רב שלום. האל ברחמיו ישלח לנו הגואל במהרה בימינו אמן:

תם ספר אליהו ז״ל ופרקי משיח ונסתרות ר׳ שמעון בן יוחי

כדי שלא יזכירו לישראל עונותיהם ושערי גהינם נפתחות בנחל יהושע ושערי גן עדן במזרח ביום השלישי שנאמר יחיינו מיומים אלו ימי משיח שהם אלפים שנה. וביום הג׳ זה יום הדין ואוי לו לכל מי שמת בו והקב״ה מעביר לפניו כל אומה ואומר להם אתם שמשתחוים לאלהי כסף וזהב ראו אם יוכלו להציל אתכם. ומיד עוברים ונשרפים שנאמר ישובו רשעים לשאולה וישראל באים אחריהם והקב״ה אומר להם למי אתם משתחוים והם אומרים כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וכו׳. ואומות העולם אומרים מתוך גהינם נראה אם ישפוט את ישראל עמו כמו ששפט אותנו. מיד הקב״ה עובר עם ישראל באמצע גהינם ונעשה לפניהם כמים קרים שנאמר ויעבור מלכם לפניהם ואומר כי תלך במו אש לא תכוה. ובאותה שעה נגערין פושעי ישראל לגהינם י״ב חדשים ואח״כ הקב״ה מעלה אותם ויושבים בגן עדן ומתענגים מפירותיה שנאמר ועמך כלם צדיקים. רבי שמעון אומר עתיד הקב״ה לשרוק לדבורה אשר בקצה יאורי מצרים ובאים ועושי׳ מלחמה בתוך מצרים. והמלך הראשון שמנהיג אותם ומוציאם הוא עבד שמרד על אדונו שנאמר כה אמר ה׳ לבזה נפש למתעב גוי אותה מתועבת שבאומות אלו בני כנען לעבד מושלים והוא מורד על אדונו ומתקבצים אליו אנשים שמרדו על אדוניהם ויוצאים במעט ומחזיקים מלכות בגבורה ועושים מלחמה עם בני ישמעאל והורגים גבוריהם ויורשים ממונם ואת רכושם. והם אנשים מכוערים ולובשים שחורים ויוצאים ממזרח והם מהרים ונמהרים שנ׳ הגוי המר והנמהר. ועל הר מרום ישראל יעלו ויסבר לפרוץ בהיכל ודלתים יעקירו ומרות יבכו. וארבעה מלכים יעמדו עליהם שנים נשיאים ושנים סגנים. הראשון איש קונדק וממליך מלך בחייו מזרע המלוכה והמלך שימלוך עליהם הולך בשפלות ועיניו יפות ושערו נאה וימות בשלום ואין נפרעין ממנו בזה העולם. ואחריו יעמוד מלך במחלוקת ויעמוד חיילים על נהר פרת ויפלו כלם ביום אחד ויברח ויאסר וכל הימים שהוא נאסר יהיה שלום בארץ ואחיו מושלים בכל הארצות. והמלך הרביעי שיעמוד עליהם אוהב כסף וזהב והוא איש שחור וגבה קומה זקן וגרגר והורג אותן שהוציאוהו והמליכוהו ויעשה ספינות מנחשת וימלא אותם כסף וזהב וטומן אותם תחת מימי פרת להצניעם לבניו והם עתידים לישראל שנאמר ונתתי לך אוצרות חשך ומטמוני מסתרים. ובימיו תפשע קרן מערבית וישלח שם גייסו׳ רבים והורג בני מזרח וחוזר ומשלח גייסות רבות ובאים והורגים את בני מערב ויושבים

ותפשע עליו פינת מזרחית צפונית ויעלו עליו ויפלו ממנו ג׳ חיילים גדולים בחידקל ובפרס והוא בורח מפניהם ונלכד ונהרג ובניו יתלו על העץ. ואח״כ יעמוד מלך עז פנים שלשה חדשים ואחר כן תמלוך מלכות הרשעה על ישראל תשעה חדשים שנאמר לכן יתנם עד עת יולדה ילדה. ויצמח להם משיח בן יוסף ויעלה אותם לירושלם ויבנה בית המקדש ויקריב קרבנות ותרד אש מן השמים ותאכל קרבנותיהם שנאמר ובני פריצי עמך ינשאו. אם לא זכו משיח בן אפרים בא ואם זכו יבוא משיח בן דוד ויעמוד מלך רשע ושמו ארמילאוס הוא קרח ועיניו קטנות וצרעת במצחו ואזנו ימנית סתומה השמאלית פתוחה. ואם ידבר לו אדם טובה יטה לו אזנו סתומה אם ידבר לו אדם רעה מטה לו אזנו פתוחה. והוא בריה דסטנא ודאבנא ועולה לירושלם ויעורר מלחמה עם משיח בן אפרים בשער מזרחי שנאמר והביטו אליו את אשר דקרו וישראל גולין למדברי אגמים לרעות במלוחים ובשרשי רתמים מ״ה ימים ואז נבחנים ונצרפים שנאמר והבאתי את השלישית באש וגומר. וימות שם משיח בן אפרים וישראל סופדים אותו ואחר כך יגלה להם הקב״ה משיח בן דוד וישראל ירצו לסוקלו ואומר׳ לו שקר דברת שכבר נהרג משיח ואין משיח אחר עתיד לעמוד ויבזוהו שנאמר נבזה וחדל אישים והוא חוזר לו ונכסה מהן שנאמר וכמסתר פנים ממנו. ובהצר להם לישראל הם חוזרים וצועקים מרעב ומצמא ומיד הקב״ה נגלה להם בכבודו שנאמר וראו כל בשר יחדו. ומלך המשיח יצמח שם שנאמר וארו עם ענני שמיא וכתיב בתריה וליה יהיב שלטן. ויפיח באותו ארמילוס הרשע וימיתהו שנאמר וברוח שפתיו ימית רשע. והקב״ה שורק ומקבץ כל ישראל ומעלם לירושלים שנאמר אשרקה להם ואקבצם ותרד אש מן השמים ותאכל ירושלם עד ג׳ אמות ומפנה הזרים הערלים והטמאים מתוכה ותרד ירושלם בנויה ומשוכללת מן השמים שיש בה שבעים ושתים מרגליות שמבהיקות מסוף העולם ועד סופו. והולכים כל האומות לנוגה שנאמר והלכו גוים לאורך. וירד היכל בנוי מן השמים שהוא קשור בזבול שכן ראה משה ע״ה ברוח הקודש שנאמר תביאמו ותטעמו. ויושבין ישראל לבטח אלפים שנה ואוכלים בהמות ולויתן וזיז בהמות שוחטין וזיז קורע לויתן בקרסוליו ומשה יבא וישחוט זיז שדי. ולקץ אלפים שנה הקב״ה יושב על כסא דין בעמק יהושפט. ומיד השמים והארץ בלין והולכים ובלים והחמה חפרה והלבנה בושה וההרים ימוטו והגבעות תמוטנה

בחבלים שנאמר והארץ יחלק במחיר. ועושים בתי קברות מרעה לצאן וכשימות אדם מהם קוברים אותו בכל מקום שהם מוצאים וחוזרין וחורשין הקבר וזורעים אותו שנאמר ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא. מפני מה שאין בית הפרס נידש. עוד וירא את הקיני וכי מה משל נשא אותו רשע אלא כיון שראה את בני בניו שהם עתידים לעמוד ולשעבד את ישראל התחיל שמח ואמר איתן מושבך רואה אני בני אדם שאינם אוכלים אלא ממצוות איתן האזרחי:

המלך השני שיעמוד מישמעאל יהיה אוהב ישראל ויגדור פרצותיהם ופרצו׳ ההיכל וחוצב הר המוריה ועושה אותו מישור כולו ובונה לו שם השתחויה על אבן שתיה שנאמר ושים בסלע קנך ועושה מלחמה עם בני עשו והורג חיילותיו וישבה שביה גדולה מהם וימות בשלום ובכבוד גדול. ויעמוד מלך גדול מחצר מות ויעשה ימים מעטים ויעמדו עליו גיבורי בני קדר ויהרגוהו ויעמידו מלך אחר ושמו מריאו ויקחוהו מאחרי הצאן והאתונות ויעלוהו למלוכה ויעמדו ממנו זרועות ארבע ויגדרו בהיכל. ולקץ מלכות ארבע זרועות יעמוד מלך אחר וימעט האיפות והמדות והמשקלות ויעשה שלש שנים בשלוה ויהיה קטטה בעולם בימיו וישלח חיילים גדולים על אדומים ושם ימות ברעב ויהיה עמהם מזון הרבה והוא מונע מהם אין נותן להם ויעמדו בני אדום על בני ישמעאל ויהרגו אותם ויעמדו בני ישמעאל וישרפו המזון והנשארים יברחו ויצאו. ואחר כך יעמוד מלך הגדול וימלוך י״ט שנים. ואלו הם אותותיו אדמדם שיפן העין ויש לו שלש שומות אחת במצחו ואחת בידו הימנית ואחת בזרועו השמאלית. ונוטע נטיעות ויבנה ערים חרבות ויבקע התהומות להעלות המים להשקות נטיעותיו ובני בני בניו מרובין לאכול וכל מי שיעמוד עליו ינתן בידו והארץ שוקטת בימיו וימות בשלום. ויעמוד מלך אחר ויבקש לכרות מימי הירדן ויביא רחוקים מארצות נכריות לחפור ולעשות נחל ולעלות מי הירדן להשקות הארץ ותפול עליהם חפירת הארץ ויהרגם וישמעו נשיאיהם ויעמדו על המלך ויהרגוהו. ויעמוד מלך אחר בגבורה ואיש מלחמה וקטטה בעולם בימיו וזה לך האות כשאתה רואה שנפל גירון המערבי שבמערב השתחויה של בני ישמעאל בדמשק נפלה מלכותו ונכנסין ויוצאין במס ואף מלכות ישמעאל תיפול ועליהם הוא אומר שבר ה׳ מטה רשעים. ואי זה זה מרואן שער. אצלו היו גבורי בני קדר קיימים

בחופתו של חברו. ירמיה אמר ראיתיו מכניס חתנים אצל כלות שנאמר קול חתן וקול כלה. הושע אומר ראיתיו מרבה ישראל כחול שנאמר והיה מספר בני ישראל כחול הים. יואל אומר ראיתיו נוקם נקמה מאויביו שנאמר ונקיתי דמם לא נקיתי אמר הקב"ה אם נותנים אומות העולם בל גנזים שלהם אינם יכולים ליתן דמיו של רבי עקיבה וחביריו. עמוס אמר ראיתיו פוקד על הגוים עוונם שנאמר על שלשה פשעי אדום. עובדיה אמר ראיתיו לובש עטרת מלוכה שנאמר ועלו מושיעים בהר ציון. יונה אמר ראיתיו מקבל תפילות עמו ברחמים שנאמר ואתפלל אל ה׳. מיכה אמר ראיתיו חוזר לירושלם ברחמים שנאמר שבתי לירושלם ברחמים. ושאר כל הנביאים כל אחד ואחד מהם מביא הנחמות שלו עמו. והקב"ה מעמידן לפניו מדור הראשון ועד דור אחרון ואומר להם בואו וראו הטוב שצפנתי לכם. בואו ואכלו והתענגו מברכה שצפנתי לכם שנ׳ מה רב טובך אשר צפנת ליריאיך:

אלו הן הנסתרות שנגלו לר׳ שמעון בן יוחי כשהיה חבוי במערה מפני קיסר מלך אדום ועמד בתפלה ארבעים יום וארבעים לילה והתחיל כך ה׳ אלהים עד מתי עשנת בתפלת עבדך. מיד נגלו אליו סתרי הקץ וסתומות והתחיל לישב ולדרוש וירא את הקיני. כיון שראה מלכות ישמעאל שהיה בא התחיל לומר לא דיינו מה שעשה לנו מלכות אדום הרשעה אלא אף מלכות ישמעאל. מיד ענה לו מטטרון שר הפנים ואמר לו אל תירא בן אדם שאין הב"ה מביא מלכות ישמעאל אלא כדי להושיעכם מזאת הרשעה והוא מעמיד עליהם נביא כרצונו ויכבוש להם את הארץ ובאי׳ הם ויחזירוה בגדולה ואימה גדולה תהיה ביניהם ובין בני עשו. ענה לו רבי שמעון ואמר ומניין שהם ישועה לנו אמר לו ולא כך ישעיה הנביא אמר וראה רכב צמד פרשים וגו׳ מפני מה הוא מקדים רכב חמור רכב גמל לא היה צריך לומר אלא רכב גמל רכב חמור אלא כיון שהוא יוצא הוא רוכב על גמל צמחה מלכות בידו רוכב על חמור. ד"א רכב חמור כיון שהוא רוכב על חמור מיכן שהם תשועה לישראל כתשועת רוכב על חמור. ועוד היה רבי שמעון אומר ששמע מרבי ישמעאל כיון ששמע שמלכות ישמעאל בא עתידין למוד הארץ

אין לי אלא אנשים נשים מנין שנאמר בנותינו כזויות ועתידין כל אחד מישראל מולידין בנים בכל יום קל וחומר מתרנגולת. ואל תתמה על זה צא ולמד מן הגפן שכל גפן וגפן לימות המשיח אינה פחותה מעייר אחת לבוצרה שנאמר אסרי לגפן עירה. וכל אילן סרק שלא נשא פרי מעולם הוא נושא פירות אז משוי בני אתונות שנאמר ולשורקה בני אתונו. שמא תאמר אין בו יין תלמוד לומר כיבס ביין לבושו. שמא תאמר אינו אדום תלמוד לומר ודם ענבים סותו. שמא תאמר אין בו שכר ת"ל סותו. שמא תאמר אין בו טעם ת"ל חכלילי. כל חיך שטעמו אומר לי לי. שמא תאמר לנערים הוא טוב ולזקנים אינו טוב תלמוד לומר ולבן שינים מחלב. אמר רבי יוחנן טוב יין לזקנים מחלב לתינוקות. אם ישאלך גוי ויאמר אפשר דבר זה להיות. אמור לו רשע צא ולמד מעובד אדום הגתי שילד חמתו ושמנה כלותיה ששים ושנים בנים בשלשה חדשים ששה ששה בכרס אחד. ובגפן כבר היה מעשה דרבי אחא בר אדא מקרי טליא דרבי שמעון בן לקיש היה מניח תינוקות והלך לו אמר לו למה הנחת התינוקות אמר לו דלית אחת הניח לי אבא יום ראשון ביצרתי ממנה שלש מאות אשכולות. וכל אחד מהם מילא את הגרב. יום שני ביצרתיה שלש מאות אשכולות שנים שנים ממלאים את הגרב. יום ג' ביצרתיה שלש מאות אשכולות ג' ג' ממלאים את הגרב והנחתי אותה מחציה. והעולם הבא אינו כן אלא מביא אדם את ענביו בקרון או בספינה ומנחתה בקרן זוית ומספיק ממנו כקנקן גדול הוא ובני ביתו שנאמר ודם ענבים תשתה. ועתידה שם שתימשך ותעלה הגפן בראש הרים כמקל. שמא תאמר יש צער לבוצרה תלמוד לומר ירעש כלבנון פריו. והקב"ה מנשב בה הרוח ומנשב פירותיה וכל אחד מישראל נוטל ומביא פרנסתו ופרנסת בני ביתו. ועתיד הקב"ה לעשות לכל צדיק שבע חופות. חופת ענן חופת עשן חופת יומם חופת אש חופת נוגה חופת להבה חופת לילה. ומה תלמוד לומר חופת עשן אלא כל מי שצרה עינו בתלמידי חכמים יצא עשן מחופתן של צדיקים ומעוור את עיניהם. חופת יומם מנין שנאמר ואור צדיקים כאור נוגה. חופת אש מנין שעתיד לצאת מחופתן של צדיקים ורשעים נכוים בה שנאמר ימטר על רשעים פחים. חופת נוגה מנין שנאמר ונוגה כאור תהיה. חופת להבה שמלהטת הרשעים מנין שנאמר קול ה' חוצב להבות אש. חופת לילה מנין שנאמר ולילה כיום יאיר. ואין חופה מהם נוגעת

וישראל אומרים בהוך הבא בשם ה׳ וגבריאל משיב ברכנוכם בשם ה׳. באותה שעה הקב״ה עורך שלחנות ושוחט בהמות ולויתן וזיז שדי ועושה סעודה גדולה לצדיקים וכל אחד מהם מושיבו לפי כבודו והקב״ה אומר להם מיין תפוחים אתם רוצים לשתות או מיין רמונים או מיין ענבים והצדיקים אומרים הרשות בידך לעשות כל מה שאתה מבקש והקב״ה מביא להם יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית שנאמר אשקך מיין הרקח. והקב״ה עושה רצונם של צדיקים שמניח כסא הכבוד ויושב עמהם שנאמר באתי לגני אחותי כלה. והקב״ה מביא כל שבחה של גן עדן ומביא כל צדיק וצדיק ורואה כבודו וכל אחד מראה באצבע ואומר זה אלהים אלהינו עולם ועד. ואוכלים ושותים ושמחים עד שמצוה הקב״ה לטעון כוס של ברכה והצדיקים אומרים לאברהם עמוד וברך ואברהם משיב ישמעאל מקטרגיני. אומרי׳ ליצחק והוא משיב עשו מקטרגיני. אומרים ליעקב והוא משיב שתי אחיות מקטרגות. אומרים לשבטים והם משיבים עדות יוסף מקטרג אותנו. עד שמגיעים אצל דוד ונותנים בידיו ד׳ כוסות ואלו הם ה׳ מנת חלקי וכוסי. כוסי רויה. כוס ישועות אשא. וכוס של ברכה הוי מאתים ועשרים לוג ולוג כמה היו ביצה ומחצה. ודוד אומר לי נאה לברך לי נאה לשבח ועומד ומברך ומשבח ומהלל בכל מיני זמר שנאמר אודה ה׳ כצדקו. באותה שעה נוטל הקב״ה כתרו ומניחו על ראש דוד ובראש משיח בן דוד ומגיד שבחן וצדקתן עד כל הדורות ומושיב ישראל בהשקט ובבטחה ועושה חופה לכל צדיק ומדור לפי כבודו ומהלך עם הצדיקים ומרים ידו כאדם שמטפח בשמחתו שכן ישעיהו אומר ה׳ רמה ידך בל יחזיון. אמר הקב״ה אני אמרתי יחזו ויבושו וישראל אומרים רבונו של עולם יהי כדברך יחזו ויבושו והקב״ה מגביה קומתן של אומות למעלה מחומות גן עדן ורואים בשמחתן על ישראל ומתביישין ואש יוצא מפיהם של צדיקים ודולקת בהם שנאמר אף אש צריך תאכלם. ועתיד הקב״ה להחפיר זיוה של חמה ושל לבנה ולהביא עורו של לויתן ועושה ממנו סוכות לצדיקים שנאמר התמלא בסכות עורו. מי שזוכה לסוכה עושין לו סוכה לענקים עושין לו ענקים מי שזוכה לעטרה עושין לו עטרה ומה שמשייר ממנו פורסין אותו על גב בית המקדש. וזיוו מזהיר מסוף העולם ועד סופו וישראל יושבים ואוכלים ושותין פרין ורבין ונהנין מזיו שכינה וכל אחד מהם הקב״ה מגביה קומתן מאתים אמה דברי רבן שמעון. רבי יהודה אומר מאה אמה כאדם הראשון.

וזהב שחוט וזהב פרווים כזהב שהוא עושה פירות מיוסד בספיר מקובע בגדולה. גבוה עד לשמים ועד בין כוכבים ועד גלגלי אופן המרכבה שנאמר על גפי מרומי קרת. ושכינת אלהים מלאה וכבודו מלא היכלה ושם יפקוד כל מלאך ומלאך על עבודתו. גבריאל על אלפיו ומיכאל על ריבותיו והמונים המונים יכנים לתוכה ושם יפרוש אלה לחיי עולם ואלה לחרפות ולדראון עולם ושערי גן עדן יפתחו מתוכה שנאמר בעדן גן אלהים היתה וגהינם יפתח ושם יוריד הקב"ה את כסאו ויושיבו בעמק יהושפט ושם יעביר כל אומה ופסיליה. וכשיהו אומות העולם עוברים שם הם נופלים בתוכו שנאמר כצאן לשאול שתו מות ירעם. ומי גרם להם זאת על שפשטו ידיהם בזבול שנאמר בנה בניתי בית זבול לך. אדם חוטא על כסא הכבוד אם עשה תשובה מוחלין לו שנאמר שובה ישראל עד וגו׳ והרי אומות העולם עוברין בגהינם ונופלים בתוכה ופושעים ומורדים שבישראל היו מצנים גהינם מדמעותיהם שנאמר עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו. וכיון שהפושעי׳ והמורדי׳ נופלים בגהינם אש ה׳ דולקת בגופם ושיניהם יוצאות מפיהם שנאמר שיני רשעים שברת אל תקרי שברת אלא שריבבת:

רבי אליעזר בן יעקב אומר בית המדרש של הקב"ה לעולם הבא הוי שמונה עשר אלף ה׳ רבבות פרסאות והקב"ה יושב על כסא הדין ודוד יושב כנגדו שנאמר וכסאו כשמש נגדי. וכל הנשים השאננות שהיו נותנות שכר על בניהם ללמדם תורה מקרא משנה עומדות במחיצת הקנים עשויין כגדר שומעות קול זרובבל בן שאלתיאל שמתרגם לפני הקב"ה ועונין לאחריו יהא שמו הגדול מבורך ומקודש לעלם ולעולמי עולמי׳ והצדיקים אומרים אמן והרשעים שבגהינם אומרים אמן. והקב"ה אומר למלאכי השרת מי הם הללו שאומרים אמן מתוך גהינם ומלאכי השרת אומרים לפניו רבונו של עולם אלו הן המורדין והפושעים שבישראל שאע"פי שהן שרוין בצער הם עונים אמן. והקב"ה אומר להן העלו אותם משם. וכיון שמעלין אותם יהיו פניהם שחורים כשולי קדירה והם אומרים לפניו רבונו של עולם יפה דנת יפה חייבת יפה עשיתנו סימן לכל ישראל. באותה שעה פותח הקב"ה שערי גן עדן ומכניסן לישראל שנאמר פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים:

ואז בא גבריאל אצל גן עדן ומכריז ואומר התבוססו צדיקים בפועל ידיכם והם אומרים לו מי אתה והוא משיב אני גבריאל

בני הראשון אני אלבישכם לבנים בשמחתו של בני השני. כך אמר הקב"ה לכל ההרים הואיל ובכיתם על בני בשעה שגלו מארצם שנאמר על ההרים אשא בכי ונהי כך אני מביא שמחתם של בני על ההרים שנאמר מה נאוו על ההרים. נאה מלך המשיח מבשר לישראל וההרים ירקדו כעגלים לפניו ועצי השדה יהיו מכין כף אל כף בישועה של ישראל שנאמר כי בשמחה תצאו ובשלום וגומר. מה נאים הרי ישראל מושכים חלב ודבש כנחלי מים שוטפים וגם נהרי יין שנאמר והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס ומעין מבית ה׳ יצא והשקה את נחל השטים. למה המעין דומה כשהוא יוצא מבית קודש הקדשים ועד מפתן הבית בתחילה דומה לחוט של שתי עד ההיכל דומה לחוט של ערב עד החצר דומה לקרנים וליובלאי עד המזבח דומה לקרני חגבים עד העזרה דומה לפך קטן שנאמר הנה מים מפכים ומשם יורדין כנחל שוטף וכשירין לעולה ולנדה ולחטאת. ומלאך המות אינו יכול לעבור בו שנא׳ וצי אדיר לא יעברנו ואפילו ספינה אינה יכולה לעבור בו ויורד אל ים הערבה להרבות דגים לישראל ומלח יש להם מאותו מקום שכתוב בו ביצאתיו וגבאיו ולא ירפאו למלח ועולין עליו כל עצי חמדת לבנון שנאמר ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה ולחדשיו יבכר זה אתרוג. שעתיד לבכר כל חדש וחדש והוא עץ הנאכל עליו כפריו שנאמר והיה פריו למאכל ועלהו לתרופה. מה נאה בית המקדש יורד ונבנה על תילו שנאמר ונבנתה עיר על תילה:

עתידה ירוש׳ שנבנתה אלף טפף בירניות אלף קפל מגדלות אלף טפף גינאות אלף טטפראות וכל אחד ואחד בציפורי בשלותה. אמר רבי יוסי זכור אני לציפורי בשלותה שהיתה מוציאה שמונים אלף ציקי קדרה. ועתידים להיות תוך ירושלם שלשת אלפים מגדל וכל מגדל שבעת אלפים קומה ויושבת בראש ג׳ הרים על סיני ועל תבור ועל כרמל ועל קומה וקומה ז׳ אלפים שיעור וכל שיעור שתים וששים אמה והיא יושבת בראש שלשים ושלש צלעות ובית המקדש בראש כולם. כיצד יכולין לעלות בו כעננים וכיונים עפין ופורחין שנאמר מי אלה כעב תעופנה וכיונים אל ארובותיהם. ובית המקדש יהא רחב עד דמשק שנאמר משא דבר ה׳ בארץ הדרך ודמשק מנוחתו. ושבעה חומות מקיפין ירושלם של כסף ושל זהב של אבן יקרה של פוך של ספיר של כדכוד ושל אש וזיוה יזהיר מסוף העולם ועד סופו. ובית המקדש בנוי על ד׳ הרים זהב מזוקק וזהב צרוף

במספרת שנאמר איש את רעהו יעזורו ונחלקות לשלש כיתות. כת ראשונה שותה כל מימי טבריה. שנייה שותה שמרים. שלישית יעברו ברגליהם ויאמרו איש לרעהו המקום הזה של מי הוא ויתרקו אבני הרי ישראל בסוסיהם ותנתן ירושלם בידם וישבו העיר ולא יהרגו אדם שנאמר ונלכדה העיר ונשסו הבתים והנשים תשכבנה ויענו בתוכה שתי נשים משתי משפחות. אמר רבי יוחנן תשגלנה כתיב למה הדבר דומה למלך שנכנסו גנבים לפלטורין שלו אמר המלך אם אני תופש אותם בביתי עכשיו הם אומרי' אין גבורתו של מלך אלא בביתו אלא ממתין אני להם עד שיצאו לחוץ. כך הקב"ה אומר אם אני הורגן בירושלם עכשיו הן אומרים אין כחו אלא בירושלם אלא אמתין להם עד שיצאו להר הזיתים. ושם נגלה עליהם הקב"ה בכבודו ועושה מלחמה בהם עד שלא ישתייר מהם א' שנאמר ויצא ה' ונלחם בגוים ההם כיום הלחמו ביום קרב. ומכנים הקב"ה כל חיות השדה וצפרים לאכל בשרם שנאמר אמור לצפור כל כנף. ושבע שנים ישרפו ישראל מעצי קשתם ותריסיהם ורמחיהם:

באותה שעה מלביש הקב"ה למשיח עטרה וישים כובע ישועה בראשו ויתן עליו זיו והדר ויעטרהו בגדי כבוד ויעמידהו על הר גבוה לבשר לישראל וישמיע בקולו קרבה ישועה וישראל אומרים מי אתה והוא אומר אני הוא אפרים וישראל אומ' אתה הוא שקראך הקב"ה אפרים בכורי הוא הבן יקיר לי אפרים והוא אומר להן הן וישראל אומרים לו צא ובשר לישיני מכפלה שיעמדו תחילה. באותה שעה עולה ומבשר לישיני מכפלה ואומר להם אברהם יצחק ויעקב קומו דייכם תנומה והם משיבים ואומרים מי הוא זה שמגלה עפר מעלינו והוא אומר להם אני משיח ה' קרבה ישועה קרבה השעה והם משיבים אם בודאי כן צא ומבשר לאדם הראשון שיקום תחילה. באותה שעה אומרים לאדם הראשון דייך תנומה והוא אומר מי זה שמנדד שינה מעיני והוא אומר אני משיח ה' מבני בניך. מיד עומד אדם הראשון וכל דורו ואברהם יצחק ויעקב וכל הצדיקים וכל השבטים וכל הדורות מסוף העולם ועד סופו ומשמיעים קול רנה וזמרה שנאמר מה נאוו על ההרים רגלי מבשר ולמה על ההרים אלא מה נאוו משה ודורו באים מן המדבר. ד"א מה נאוו על ההרים משל למלך שהיו לו שני בנים ומת אחד מהם ולבשו כל בני המדינה שחורים אמר המלך לבשתם שחורים עתה במיתתו של

נדחי מואב ויאכלו שם שרשי רתמים מ"ה ימים ובסוף מ"ה ימים יצמיח שם אליהו ומלך המשיח עליו ושם יבשר להם אליהו ויאמר מה לכם פה ישראל וישראל משיבין ואומרים אבדנו נחרבנו ואליהו אומר להם קומו כי אליהו אני וזה מלך המשיח ואינם מאמינים בו לפי שבא נחמיה ונהרג והוא אומר להם שמא אתם מבקשים אות כמשה והם אומרי' הן. באותה שעה יעשה ז' נסים. הנס הראשון מביא להם משה ודורו מן המדבר שנאמר אספו לי חסידי. הנס הב' מעלה להם קרח וכל עדתו שנאמר תשוב תחיינו ומתהומות הארץ תשוב תעלינו. הנס הג' מעמיד להם נחמיה שנהרג. הנס הד' מגלה להם גניזת הארץ וצנצנת המן ושמן המשחה. הנס הה' נותן הקב"ה מטה עוז בידו שנא' עוך ישראל וגו'. הו' טוחן כל הרי ישראל כקמה שנאמר אחריב הרים וגבעות. הנס הז' יגלה להם הסוד שנאמר זאת אות הברית. וכיון שרואים את הנסים הללו משלחים ואומרים לכל השרים הבוזים לירושלם בואו והלחמו בהם יצאו מזומנין אחרי ישראל וישראל אומרים למלך המשיח לא טוב לנו לשבת למה באת להתגרו' בנו מלחמה בראשונה והמלך המשיח אומר להם התיצבו וראו את ישועת ה' והוא נופח בהם ברוח פיו וכולם יפלו חללים לפניו שנאמר וברוח שפתיו ימית רשע. צא ולמד מסנחריב שנאמר והנה כלם פגרים מתים. באותה שעה יעוף אליהו בכל העולם ויבשר לישראל שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא. ואותו יום יום אכזרי ועברה ואותו היום מפסיק בין שני עולמים ורשעים אומרים אהא ליום כי קרוב יום ה' ואומ' הוי המתאוים יום ה' וירושלי' רחבה ונסכה כל אותו היום שנאמר והיה יום אחד הוא יורע לה' כו'. גוג ומגוג יעלה בו ביום ויחנה על ירושלם ז' ימים וחצי וילכד ירושלם וכנסת ישראל אומרת לפני הקב"ה רבונו של עולם כל אומה ואומה שבזזה אותי מתביישת אני לחזור עליה וליקח את שלי מידה והב"ה משיבה אני מכניסן כולם בתוכך שנאמר הנה יום בא לה' וחולק שללך בקרבך. ואספתי את כל הגוים אל ירושלי' למלחמה. ואלו הם גומר אגפיה תוגרמה אפריקי גרמית גרממיה קפודקיא ברברי איטליאה כוש אנדלוס וסבא הרמן ודולים אהרסן ססונייא גליציאה גוציא לומרדיאה קלבריאה פנטיפולי טריפולי צור מקדונייה אינגליסי מונקך ציפרי נירו נוזן דרוניה אוסיה טלקי אלמנייה טורסוס עילם וכל יתיריה. ובני מדינתהון יוצאין ברמחים ובחרבות ובקשתות וכל אחד מהם מחזק בדלת מוחזקת

ומשוש חתן על כלה. וככלה תעדה כליה. ואלו הן עשרה מלבושים ה׳ מלך גאות לבש בברייתו של עולם. לבש ה׳ עוז התאזר ביום מתן תורה. וילבש צדקה כשריון ביום שמוסר אומות העולם לישראל. וילבש בגדי נקם תלבושת ביום מפלתה של אדום. המוץ בגדים מבצרה ביום שעושה מלחמה עם אומות העולם. זה הדור בלבושו ביום גוג ומגוג. ויז נצחם על בגדי במלכות איטל׳. ואלו שני לבושים ביום תחיית המתים שנאמר ברכי נפשי את ה׳ הוד והדר לבשת. מדוע אדום ללבושך. ביום שהקב״ה אוחז חרבו ועושה מלחמה שנאמר אשכיר חצי מדם וחרבי תאכל בשר. ונתתי נקמתי באדום ביד עמי ישראל. קודם שתפול אדום יחרבו עשרה מקומות וי׳ מקומות יהפכו וי׳ שופרות יתקעו וי׳ קולות ישמעו וט״ו מדינות יקטלו וי׳ רעות יהיו וי׳ רעות נובעות ומלך עז פנים יעמוד וגזרות רעות יגזור במלכותו. ומלך גדול יצא על אלכסנדריא במחנה. ורעה גדולה תהיה בעולם ושלש שנים ומחצה ימשול וימרוד. ושרי אדום יפלו וי׳ מלחמות יהיו ואז יתגברו ישראל על כל האומות. ונתתי נקמתי באדום. ספינות מארץ ישראל עתידין לילך לאדום וישראל אומר מה לנו ולאדום שנאמר מי יובילני עיר מצור מי נחני עד אדום. וישראל הולכים וחונים על צור מ׳ יום ובסוף מ׳ יום עומדים בעת קרית שמע ואומרים שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד. וחומות המדינה נופלות והמדינה נכבשת מפניהם ובורחים בתוכה כל כסף וזהב והשאר שוסים אותה ומשם לרומי ומביאין כלי בית המקדש ומלך נחמיה המשיח יצא עמהם ובאים לירושלים. וישראל אומרים למלך הערביים בית המקדש שלנו הוא קח כסף וזהב ותניח בית המקדש ומלך הערבים אומר אין לכם במקדש הזה כלום אבל אם אתם בוחרים לכם בראשונה קרבן כמו שהייתם עוסקים מקדם וגם אנחנו מקריבים ומי שנתקבל קרבנו נהיה כולנו אומה א׳. וישראל מקריבין ואינן מתקבלין לפי שהשטן מקטרג לפני הקב״ה ובני קדר מקריבין ומתקבלין שנאמר כל צאן קדר יקבצו לך. באותה שעה הערביים אומרים לישראל בואו ותאמינו באמונתינו וישראל משיבין אותם אם אנו הורגים ונהרגים ואין אנו כופרים בעיקר באותה שעה חרבו׳ נשלפות וקשתות נדרכות וחיצים נזרקים ומפילים חללים משער אפרים עד שער הפינה ונחמיה נהרג עמהם והנמלטים מהם יברחו למדבר מואב ולארץ בני עמון ושם עמדו פליטי ישראל ההם ויעשה השב להם שם נסים ומעין יצא להם מתהומות שנאמר יגורו בך

בשבח המקום ברוך הוא מי יוכל לומר אחד מאלף אלפים ריבוא ריבוון שהוא מביא לישראל ומשמח עליונים ותחתונים. משל למלך שהוא מביא דורון למדינה ומשמח בני פלטין כך הקב"ה משמח אז עליונים ותחתונים שנאמר רנו שמים כי עשה ה׳ הריעו תחתיות ארץ:

ועתה נאמר בשבחו של מלך המשיח שעתיד לבוא עם ענני שמיא ושני שרפים מימינו ומשמאלו שנאמר וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתי הוא. דור שבן דוד בא שרפי אש נשלחים בהיכל וכוכבים נראים כאש בכל מקום ודבר שלש שנים זו אחר זו וזהו שלוחו של הקב"ה שנא׳ לפניו ילך דבר ויצא רשף לרגליו שנאמר רשפיה רשפי אש. ובשנה השלישית של דבר גליות מכפרין בו ובסוף השנה המלך יהרג ובורחים במדברות והארץ תצעק ממקומה ותלמידי חכמים ימותו בוגדים בגדו ובגד בוגדים בגדו ומחזיק בה מקרא אחר ועוד בה עשירי׳ ושבה והיתה לבער. ושנה חמישית בא ונתגלה בכל המלכיות המלכים כולם מתגרים זה בזה מלך פרס עם מלך ערביא ומחריבה שנאמר ונלחמו איש באחיו וגו׳ ממלכה בממלכה. ובשעה שאדום נופלת מקול מפלתה ירעשו שמים וארץ וחצי העולם ילכד בשבילה שנא׳ ה׳ ממרום ישאג וממעון קדשו יתן קולו. ועתיד הב"ה לקבצם המונים ולמסור אותם ביד ישראל שנאמר ונתתי נקמתי באדום ביד עמי ישראל. ועתיד הקב"ה להביא שר של אדום ומלקה אותו ושר של אדום אומר היכן אברח אלך במצרים שכינה שם שנאמר הנה ה׳ רוכב על עב קל ובא מצרים. אברח באדום שכינה שם שנאמר מי זה בא מאדום. אברח לבבל שכינה שם שנאמר למענכם שולחתי בבלה. אברח בעילם שכינה שם שנאמר ושמתי כסאי בעילם. משל לשועל שאמר לה הארי תן לי מכס עמדה וברחה מהלך שלשה ימים ועוד אחזתה הארי ואמר לה תן לי המכס אף בזה המקום אמר לו אני ממך ברחתי אמר לה עדיין את במקומי עומדת. כך עתיד הקב"ה לומר לשרו של אדום המפני יש לך להסתר והקב"ה נותנו בידי ישראל. ועתיד הקב"ה ללבוש בגדי נקם ולהנקם משבעים אומות שנאמר לי נקם ושלם. וללבוש עשרה מלבושים כנגד עשרה פעמי׳ שנקראו ישראל כלה להשם ואלו הן באתי לגני אחותי כלה. אתי מלבנון כלה. גן נעול אחותי כלה. מה יפו דודיך אחותי כלה. נפת תטפנה שפתותיך כלה. לבבתיני אחותי כלה. קול חתן וקול כלה. ותקשרם ככלה.

להפריש מפני אהבתן. והקב"ה אינו כן יש לו בריות למעלה ולמטה ואין לו חביבין בכולם אלא ישר'. ואיזה אהוב שבבנים שהמלך מלבישו לבושו ומרכיבו על סוסו ומושיבו על כסאו ומניח כתר בראשו ומכריז לפניו זהו חביבו של מלך. כך הקב"ה כביכול הלביש לישראל לבושו שנאמר כי הלבישני בגדי ישע. לשעבר לעתיד מנין שנאמר הוד והדר לבושו. כביכול הרכיבם על סוסו שנאמר ירכיבהו על במותי ארץ. לשעבר לעתיד מנין שנאמר והרכבתיך על במותי ארץ. כביכול הושיבם על כסאו שנאמר וישב שלמה על כסא ה'. לשעבר לעתיד מנין שנאמר ויקראו לירושלם כסא ה'. כביכול נטל כתרו והניחו על ראשם שנאמר ושמחת עולם על ראשם ואומר ויעבור מלכם לפניהם וה' בראשם. וכיון שהאומות רואין כל השבח וכל הכבוד הזה מיד עיניהם בולטות ופניהם מוריקות וארכובותיהם מקישות זו לזו וירכותיהם מורידות מהם מים מפני שגבורתן של ישראל כגבורת החמה שאין אדם יכול להביט שנאמר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו ואי זה גבורת חמה הוי אומר בתקופת תמוז ועתידין כל אומות העולם להיות משתחוים לישראל ומלחכים עפר רגליהם שנאמר והיו מלכים אומניך וגו'. ואם ישאלך גוי או מין לאמר אפשר זה להיות אמור לו כי כבר היה בימי נבוכדנצר שנאמר ולדניאל סגיד:

נאמר בשבחה של ירושלם שהיא עתידה להבנות מאבניכ טובות ומרגליות שנאמר ושמתי כדכד שמשותיך וכו'. וגם תחומי ישראל עתידין להיות מלאין אבנים טובות שנאמר וכל גבולך לאבני חפץ. ואם ישאלך גוי או מין לאמר אפשר דבר זה שיהיה אמור לו כי כבר היה בימי שלמה שנאמר ויתן המלך שלמה את הכסף כאבנים הרי אמרנו שבחה של ירושלם:

עתה נאמר בשבח בית המקדש שעתיד להבנות בשתים עשרה אבני שהם שנאמר ויקח אליהו שתים עשרה אבנים כמספר שבטי ישראל. והלא דברים קל וחומר ומה אם המזבח שהוא אחד מתכשיטי בית המקדש בנוי בשתים עשרה אבנים בית המקדש שהוא שבח של ישראל ושבח של עליונים ושל תחתונים ושבחו של הקב"ה על אחת כמה וכמה. וכל העולם כולו מאיר מזיו בית המקדש ומקיף ועולה עד לרקיע ועד ערבות ועד החיות ועד המרכבה ועד כסא הכבוד. נמצא המזבח ממוצע באמצע הכסא וירושלם תחת כסא הכבוד וזה הוא מה שנתנבא הנביא כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשינו:

אמר אליהו ז"ל אני רואה בתים ושערים של צדיקים באסקופותיהם ומזוזות שלהם מאבנים טובות והאוצרות של בית המקדש פתוחין עד פתחיהם וביניהם תורה ושלום שנאמר וכל בניך לימודי ה' ואומר שלום רב לאוהבי תורתך ואומר מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וכו':

פעם אחד בא אליהו הנביא ז"ל לבית מדרשו של רבי יוסי. כשבא רבי יוסי מצאו לאליהו ז"ל שהיה עצב אמר לו רבי יוסי מפני מה אתה עצב אמר לו מלפני הקב"ה באתי והוא ומשיח היו מתעסקין בנחמות דישעיה הנביא ובא סמאל שר של רומי והיה מלמד על ישראל חובה. אמרתי לו הקב"ה ומשיחו עוסקין בנחמות של ישעיהו ואתה מקטרגן ומחני והכני וטרדני ולא אמר לי כלום. פתח אמר אני אגיד צדקתיך וכל מעשיו ולא יועילו כלום. אני אגיד צדקתן של ישראל וכל מעשיו של סמאל לא יועילו כלום. ד"א אחר שימסור הקב"ה לסמאל ביד מיכאל אומר לפני הק"בה מפני מה מסרתני ביד מיכאל יבוא וידון עמי לפניך. מיד אמר הקב"ה למיכאל לך ודון עמו ענה סמאל ואמר אם הגוים עוברי עבירה אף ישראל עוברי עבירה אם אלו מגלה עריות אף אלו מגלה עריות אם אלו שופכי דמים אף אלו שופכי דמים. מיד משתתק מיכאל. אמר לו הקב"ה למיכאל נשתתקתה ואני אלמד סניגוריא על בני וכל מעשיו של סמאל לא יועילו לכך נאמר אני מדבר בצדקה ואני מושיעם ביום הדין. באי זו צדקה שקיבלו ישראל התורה בהר סיני שאלמלא לא היו מקבלין היה מחריב את כל העולם. מיד השיבו כל פמילייא של מעלה ואמרו רב להושיע רב הוא הזכות הזה להושיעם מגהינם. ועל זה נאמר ובעת ההיא ימלט עמך כל הנמצא כתוב בספר. בזכות מה נמלטין בזכות התורה על שקיבלו כל הכתוב בספר הוי אומר ישראל ואעידה בך ב"ך בגימטריא עשרים ושתים אותיות שבתורה ללמדך שיעיד הב"ה וכותן של ישראל שקיבלו התורה שניתנה בכ"ב אותיות להגיד גדולתו של מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא מחבב את ישראל יותר ממלאכי השרת ואין צריך לומר יותר מן האומות. מלך בשר ודם יש לו בנים יש לו עבדים יש לו אהובים וניכרים זה מזה אבל בבנים אין את יכול

כל עוף השמים ובהמת הארץ לאכול מבשרם ולשתות מדמם שנא׳ וקץ עליו העיט וכל בהמת הארץ עליו תחרף וישראל מסיקין מכלי זיינם שבע שנים שנאמר וישבו יושבי ערי ישראל ובערו וכו׳ ואומר וקברום בית ישראל למען טהר את הארץ שבעה חדשים. ואלו המדינות יחרבו יריחו בארות בית חורון סוסין מלכה וארד שלום ושימרון בית מגדיאל צור ובית חלפות ולוד בוז ובית עינם חמת ספר הרשה אנטוכיה אלכסדריאה ואדום. וכל עירות של ישראל מקיפין אותן אש ומלאכי השרת שנאמר ואני אהיה לה נאום ה׳ חומת אש סביב ואחר יבוא יום אחרון שהוא ארוך כארבעים יום והרים וגבעות מתמוטטין ורועשין והארץ צווחת על הרשעים ואומר במקום פלוני הרג פלוני את פלוני שנאמר וגלתה הארץ את דמיה:

אמר אליהו ז״ל אני רואה מתים טבועים בנהר ועפרם נגבל ונעשו כמו שהיו מתחילתן לתת שבח לאל שנא׳ ראו עתה כי אני אני הוא וכן ביחזקאל אומר וראיתי והנה עליהם גידים ומלאכי השרת פותחין את קברותיהן וזורקים בהן נשמתן וחיים ומעמידים אותם על רגליהם. וכל מי שנתחייב בדין דוחפין אותו חלחלה גדולה אורכו אלפים אמה ורוחבו חמישים אמה. וכל מי שלא חימד בתורתו של הקב״ה עיניהם של צדיקים רואים במפלתם שנא׳ ויצאו וראו בפגרי האנשים וכו׳:

אמר אליהו ז״ל אני רואה אש וגפרית יורדות מן השמים על הרשעים שנאמר ימטר על רשעים פחים והקב״ה מרחיק את המקדש מאוד מאבדון העולם כדי שלא ישמעו הצדיקים קול צעקת הרשעים ויבקשו עליהם רחמים והיו כלא היו:

אמר אליהו ז״ל אני רואה אברהם יצחק ויעקב וכל הצדיקים יושבים והארץ זרועה לפניהם מכל מיני מעדנים. ואותו אילן שתיקן הקב״ה עומד בתוך הגן כאמור ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל לא יבול עלהו ולא יתום פריו. וספינות באות מעין גדי ועד אגלים טעונות עושר וכבוד לצדיקים:

אמר אליהו אני רואה עיר נאה וגדולה יורדת מן השמים כשהיא בנויה שנאמר ירושלם הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו בנויה ומשוכללת ועמה יושב בתוכה ויושבת על שלשת אלפים מגדלים ובין כל מגדל עשרים ריס ובין כל ריס עשרים וחמשת אלפים אמה של זמרגדין ושל אבנים טובות ומרגליות שנאמר ושמתי כדכד שמשותיך:

שבשמים ובו ובאותו היום תרד חרב ותפול באומות. העולם לפי שנאמר כזה וכזה תאכל חרב. כ"ב בניסן גלות ראשונה יוצאה מבבל בשמונה עשר אלף אנשים ונשים ואחד מהם לא יאבד. בכ"ה בתשרי גלות שניה שבנהר סבטיון יוצאה בי"ו אלף ונהרגין מהם עשרים איש ונשים ט"ו. בכ"ה לחדש הח' גלות שלישית יוצאה ובוכין וצועקין על אחיהם שנהרגו וצועקין במדבר כ"ה יום ואינן טוענין כלום וחיין על מוצא פי ה'. אין גלות ראשונה יוצאה מבבל עד ששניה מגעת לבבל שנאמר חולי וגוחי בת ציון וגו'. בכ' בניסן מלך עולה מים ומשחית ומזיע את העולם ובא על הר צבי קדש ושורפו. ארורה בנשים ילדתו ואותו הקרן שראה דניאל ובאותו היום צער ומלחמה כנגד ישראל. מלחמה שניה עושה דמיטרוס בן פוריפוס ואנפיליפוס בן פנפוס ועמהם פרשין עשר ריבוא ורגלים עשר ריבוא וטמונים בספינות שלשים ריבוא. בכ' באלול משיח בא וינון שמו ובאותו היום יורד גבריאל מתשע שעות עד עשר ומשחית את העולם תשעים ושנים אלף איש. בכ' בטבת מלחמה שלישית עושה מקץ קירטלוס וכל המדינות עמהן עם גדול מאד מבקעה גדולה עד יפו ועד אשקלון. ובכ' בשבט משיח בא ויורדים מלאכי חבלה ומשחיתין בכל אותו המון ולא נותרין נשמה. באותה שעה אומר הקב"ה לאברהם עתידין בניך שירדו למדרגה התחתונה שנאמר ושפלת מארץ תדברי ואחר כך יהיו גבוהים על כל האומות שנאמר ונתנך ה' אלהיך עליון על כל גויי הארץ ואחר כך באין כל האומות ומשתחוים לכל אחד מישראל ולוחכין עפר רגליהם שנאמר והיו מלכים אומניך. בכ' באדר משיח בא ועמו שלשים אלף צדיקים שנאמר והיה צדק אזור מתניו. וכיון שרואין אומות העולם כך מיד כל אחד מהם נמוק הוא וסוסיו שנאמר וזאת תהיה המגפה וגו'. באותה שעה אומר הקב"ה לאומות העולם אוי לכם רשעים שבסוף ארבע מלכיות כולכם נטרדין מן העולם ויהיה כור של חטים עושה בתשע מאות כור וכן היין וכן השמן. כל אילן ואילן טעונין מגדים ופירות שנאמר ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו וגו' וישראל אוכלים ושמחים ארבעים שנה. ואחר כך הקב"ה מעלה גוג ומגוג וכל אגפיו ואחר יאספו כל עמי הארץ מקיפין לירושלם להלחם והקב"ה עולה ונלחם בהם ומשיח בא והקב"ה בעזרתו ועושה מלחמה עמהם שנאמר ויצא ה' ונלחם בגוים ההם כיום הלחמו ביום קרב. באותו היום הרים מתרעשים והגבעות מתרקרים וחומות ומגדלים נופלים והקב"ה מכנים

ספר אליהו ופרקי משיח ונסתרות ר' שמעון בן יוחי

וישכב וישן תחת רותם אחד והנה זה מלאך נוגע בו ויאמר לו קום אכול. רזא גלא ליה מיכאל שרא רבא דישר' לאליהו הנביא בטורא דכרמל קץ וזמן שעתיד להיו' כאחרית הימים בסוף ארבע מלכיות בימיו של מלך רביעי העתיד להיות. נשאתני רוח ה' והוליכני לדרום העולם וראיתי שם מקום גבוה בוער באש ואין כל בריה יכולה ליכנס שעה. שוב נשאתני רוח והוליכני למזרח העולם וראיתי שם כוכבים נלחמים זה עם זה ואינם נחים. שוב נשאתני רוח והוליכני למערב העולם וראיתי שם נפשות נדונות בצער גדול כל אחד לפי מעשיו. ואז אמר לי מיכאל קץ העתיד להיות באחרית הימים בימיו של מלך העתיד להיות הרמלת שמו. ויש אומרים תרמילא שמו. רבי שימאי אומר הכשרת שמו. רבי אלעזר אומר הרתחשסתא שמו. רבי יהודה ן' בתירא אומר כורש שמו. רבי שמעון בן יוחי אומר הכשרא שמו. והלכה כרבי שמעון דאמר הכשרא שמו. מלך אחרון שבפרס יעלה לרומי שלש שנים זה אחר זה עד שפושע בה שנים עשר חדש ושלשה גבורי מלחמה עולין לקראתו מן הים והם נמסרין בידו מלך פחות שבמלכים בן שפחה גיגית לקראתו מן הים. ואילו יהיו אותותיו שראה בו דניאל פניו ארוכות בין עיניו גבהות וקומתו גבוהה מאד וכפות רגליו גבוהין ושוקיו דקים. ועתיד לשלוח ידו בו ביום על עם נאמן ועתיד להזיע בו ביום שלש זיעות. וכל המזלות מתקבצין והולכין למקום אחד עושקין בתים וגוזלין שדות ומכין יתום ואלמנה בשוק אבל אם יעשו תשובה תהיה להם סליחה. בעשרים במרחשון יזדעזע העולם וירעשו שמים וארץ. בעשרים בכסליו יעמדו כל ישראל בתפלה ובזעקה לפני אביהם

יגורך רע (תהלים ה׳). ומהו לא יגורך רע מלמד שכך אמר דוד לפני הקב״ה רבש״ע אל יהי במגורך רע ואין רע אלא שטן ויצר הרע שנ׳ כי יצר לב האדם רע (פ׳ נח). וכשם שאין יצר הרע במגורותיו של הק״בה כך עתידין ישראל שלא יהיה במגורתם שטן ולא מלאך המות ולא יצר הרע. אימתי לעולם הבא שנ׳ וישב עמו בנוה שלום (ישעיה ל״ב) ובמשכנות מבטחים בלא שטן ובמנוחות שאננות בלא מלאך המות ובלא יצר הרע שנ׳ בלע המות לנצח וגו׳ (ישעיה כ״ו): **זצח״ק** אמר לפניו רבש״ע מפני מה אינך נותן לי רשו׳ לראותן בעיני כלל וכלל ולטעום טעם מעט מאכילתן ולהסתכל בטובתן ובגדולתן. א״ל מפני שורעו של יצחק הן שהגיש בשרו ורביעת דם שלו ע״ג המזבח שנקרא יצחק. ז״ץ ח״ק אל תקרי זץ חק אלא זרעו של יצחק. אמר לפניו רבש״ע כל בריה אתה נותן לו בכל יום ויום מזון מאכל לפי אכלו שכך כתיב פותח את ידך וגו׳ (תהלים קמ״ה) מפני מה אין אתה נותן לי מזון כדי סיפוקי שהרי אני רעב מכל מאכל. והשיב הק״בה וא״ל הרי מסרתי לך כל רשעי הארץ וכל חטאיה: **ט״ר י״ש כ״ת** יש לי כתות. כתות של משקרין. כתות של לסטין. כתות של מספרי לשון הרע. ואני מוסרם לך שתאכלם אשך שנקרא טרישכ״ת. אל תקרי טרישכת אלא יש לי כת. ומנין ששרה של גיהנם אומרת בכל יום ויום תן לי מאכל כדי סיפוקי שנ׳ לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חוק וירד הדרה והמונה ושאונה ועלו בה (ישעי׳ ה׳). מהו לבלי חוק אלו אומות העולם שפערה גיהנם פיה עליהם על שלא קבלו את התורה ולא קיימו את המצות בעולם הזה כל הגוים כאין נגדו לפיכך נמסרים לאשה של גיהנם שתאכלם בבת אחת שנ׳ ישובו רשעים לשאולה וגו׳ (תהלים ט׳). ואומר ובאחת יבערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא (ירמיה י׳). וישראל הם ששים ושמחים בדברי תורה כשרואים אותה שעומדת לפני הק״בה ומתחננת בשביל ישראל שיוצלו מדינה של גיהנם. השיב הק״בה ואמר לה בתי הרי אהוביך משולחין מתוך גיהנם ואין גיהנם שולטת בהן מפני שהן עוסקין בך לילה ויומם שנ׳ גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור (זכריה ט׳). ואין בור אלא גיהנם שנאמר ויעלני מבור שאון (תהלים מ׳):

תם מדרש אלפא ביתא דרבי עקיבא

אל זה ואמר (ישעיה ו׳): **ז״ן ש״ת** אל תקרי זן שת אלא זה נשא שבת ומהוא זה נשא שבת אלו ישראל שנשאו תורה ומצות שבת בעולם הזה מפי הקדוש ברוך הוא שבה זוכין ישראל ונוחלין חיי העולם הבא שכלו שבת. שנאמר מזמור שיר ליום השבת (תהלים צ״ב). מהו ליום השבת. אמרה רוח הקודש על ידי דוד בכנור זמרו אתם בני ישראל שירו לעולם הבא שכלו שבת. לפי שבשעה שאמר להם הק״בה לישראל אני נותן לכם את התורה אמר אם מקיימים אתם את המצוה שבה אני מנחיל לכם את העולם הבא. וישראל היו משיבין ואומרים לפניו רבש״ע הראנו דוגמא של עולם הבא בעולם הזה. אמר להם זו שבת שהיא אחת מששים משל עולם הבא שבה אתם מתענגים תענוגי מנוחה שנ׳ אז תתענג על ה׳ וגו׳ (ישעיה סוף נ״ח):

אלב״ם. אל תקרי אלבם אלא לבם. ומהו לבם מלמד שעמד נגרסנאל שרה של גיהנם לפני הק״בה ואמר לפניו רבש״ע כל אומה ואומה נתת לי שתאכלם אשי של גיהנם שנ׳ לכן כאכל קש וגו׳ (ישעיה ה׳) ואומה זו של ישראל מפני מה אינך נותן לי שתאכלם אשי כדרך כל א״ה. השיב הק״בה ואמר לו כל אומות העולם הרי הן בפתקי שלך לעשות להן כרוע מעלליהם ולדונן בתוך גיהנם. אומה זו של ישראל אינ׳ בפתקיות שלך ואין לך עסק בהן. אמר לפניו למה. א״ל מפני שהן עוסקים בתורה ובמצות ומקיימים אותם ואהבתן בלבי עד לעולם שנ׳ ואהבת עולם אהבתיך וגו׳ (ירמיה ל״א). ואינן עוברין בתוך גיהנם לפי שאני עמהם. וב״ם אל תקרי אלבם אלא א״ל ב״ם שנ׳ כי תעבור במים אתך וגו׳ (ישעי׳ מ״ג). ולא עוד אלא ששכינתי שרוית בתוכם. שנ׳ והתהלכתי בתוככם והייתי לכם וגו׳ (בחוקתי) לכך נאמר א״ל ב״ם: **ג״ן ד״ם**. מהו גן דם אמר נגרסנאל לפני הק״בה רבש״ע א״כ היכן דרים כשזוכין לחיי עולם הבא. א״ל בגן עדן של הדם שריחו הולך מסוף העולם עד סופו שנאמ׳ כי כימי העץ ימי עמי וגו׳ (ישעיה ס״ה): **ה״ע ו״ף** מהו. מלמד שאמר לפניו שרה של גיהנם רבש״ע רצונך שתודיע לי כבודן וגדולתן שאתה מנחל להן בגן עדן לעולם הבא. א״ל הק״בה לאו. שנ׳ כה אמר ה׳ הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו (ישעי׳ ס״ה). הע״וף כשם שהעוף פורח באויר של עולם ואין לו רשות ליכנס בהופות מלכים ורוזנים לישב במשכנות עמהם על כסא הכבוד כך אין לך רשות ולא עסק בהן לראות בטובתן של ישראל שנ׳ לא

רוח ונשמה מלוכה וכבוד וגדולה וממשלת והן משתחוים לחמה ולבנה שבראתי מזוהר פני. באותה שעה רועשין גלגל חמה ואופן והלבנה וסדרי מזלות כוכבים וכל סדרי בראשית כולן. מיד אף וחמה שני מלאכי חבלה מה עושין שולפין את חרבן ותופסין בידן ויוצאין מלפני הקב"ה בחמה להחריב את העולם מפני מעשיהן של אומות העולם שמכעיסין במעשיהן. ואלמל' שיוצאין תלמידי חכמים שהן עוסקין בתורה ותינוקות של בית רבן שהן הוגין במקרא ובמשנה וישראל שהן קוראים שמע ישראל ומקבלים עול מלכות שמים שחרית וערבית כבר היו נותשין ומחריבין את העולם. לפיכך הוא אומר ה' ימלוך ירגזו עמים וגומר (תהלים צ"ט): ג"יף אל תקרי ג"יף אלא גוף זו גופה של תורה שראשי ישיבות גאון יעקב מתעסקים בה ומורין פרט וכלל והויות איסור והתר לישראל שנ' יורו משפטיך ליעקב (וזאת הברכה). ואומר למדו היטב דרשו משפט (ישעיה א'): דב"ץ אל תקרי דכץ אלא דך כולו חפץ ואין דכץ אלא ישראל שנקראו ארץ חפץ לפני הקב"ה שנ' ואשרו אתכם כל הגוים כי תהיו אתם ארץ חפץ (מלאכי ג'). ולמה נקראו ארץ חפץ מפני שהם דומים לארץ שכל העולם כלו מתקיים בה. חפץ בשביל שהם עושים בכל יום ויום חפצו של הקב"ה בדברי תורה שנאמר ה' חפץ למען צדקו (ישעיה מ"ב): ה"לך זה יעקב שנקרא חלק שנתקדש שמו של הקב"ה בקדושה על ידו שנאמר והקדישו את קדוש יעקב (ישעיה כ"ט) על ידי צאצאיו. וחקק לו דמותו על כסא כבודו ובשעה שצאצאיו קורין קדושה משולש' מוריד הב"ה פיו מלמעלה ונושקו על ראשו שחקוק על כסא הכבוד שנא' כי יעקב בחר לו יה (תהלים ס"ה). ומנין שיעקב נקרא חלק שנ' ואנכי איש חלק (תולדות). כי חלק יי' עמו יעקב חבל נחלתו (האזינו). ומ"ר אל תקרי ומר אלא ואמר. ומהו ואמר אלו שרפי להבה ומלאכי צבאות וחיילי מעונה שאינב יכולין לומר קדוש מלמעלה עד שפותחין ישראל תחלה פיהם בקדושה מלמטה ואומרים קדושה משולשת ואחר כך מקדישין מלאכי השרת שנא' ברן יחד כוכבי בוקר ויריעו וגו' (איוב ל"ח). כוכבי בוקר אלו ישראל שנמשלו לכוכבים שנ' ומצדיקי הרבים ככוכבים (דניאל י"ב). ואומר והנכם היום ככוכבי השמים לרוב. (דברים) מה הכוכבי' מאירין את העולם אף ישראל מאירין נרו של עולם בדברי תורה שהם כיוצא בהם שנא' כי נר מצוה ותורה אור וגומר (משלי ו'). ומנין שאין ואמר אלא למלאכי השרת שנאמר וקרא זה

ואכל שנאמר ותקח מפריו ותאכל (שם). נ״ן שנפתחו עיניהם והבינו שהם ערומים ונתעטפו בעלין של תאנה שנ׳ ויתפרו וגומר (בראשית): י״ם י״וד שכבר גלוי וידוע לפניו מעשיהן שעשו וירד הקב״ה משמי מרום ועמד על פתחי גן עדן וקרא לו לאדם שנ׳ ויקרא ה׳ אלקים וגו׳ (בראשית). מ״ם שאמר הק״בה לאדם מי הגיד לך כי עירום אתה: ב״ל כ״ף שכלם זמנם הק״בה לדין בתחלה קרא לו לאדם ואמר לו מפני מה אכלת מפרי עץ הדעת שאמרתי לך לא תאכל ממנו. השיב האדם ואמר רבון העולמים האשה אשר נתת עמדי נתנה לי ואכלתי. אמר לאשה מפני מה אכלת. אמרה האשה הנחש השיאני ואוכל. אחר כך קרא את הנחש א״ל הב״ה כי עשית זאת וגו׳. בשעה שאמר לו על גחונך תלך השיב הנחש ואמ׳ רבון העולמי׳ אם כן הוא אם רצונך אהיה כדג שבתוך הים שאין לו רגלים. וכשאמר לו עפר תאכל אמר הנחש רבון העולמים מה אם הדג אוכל הוא עפר אף אני אוכל עפר. באותה שעה תפשו הקב״ה לנחש וקרע לשונו לשני קרעין. א״ל הב״ה רשע שבעולם אתה התחלת בלשון הרע לפיכ׳ אני מודיע לכל באי העולם שלשונך גרם לך כל זאת. למ״ד שלקו ד׳ וחטאו ג׳. נחש וחוה ואדם חטאו ולקו ונטרדו מגן עדן שנאמר ויגרש את האדם (בראשית). ורביעית ארץ לקתה בעבורם שנא׳ ארורה האדמה בעבורך (שם):

ד״א א״ת ב״ש את בוש עליך ותתא. ג״ר ד״ק ה״ץ ו״ף ז״ע ואם יצא לחוץ אז מזיעו ומרתיעו. ח״ס ט״ן:

אח״ם בט״ע. אל תקרי אחס אלא איחוס ואין איחוס אלא לשון רחמים לשון תחנונים שנ׳ חוסה ה׳ על עמך (יואל ב׳). ומהו אח״ם מלמד שאמר הקב״ה למלאכי השרת אני בעצמי אחוס על ישראל יותר מכל אומות העולם מפני שהן ממליכין אותי בעולמי ב׳ פעמים בכל יום ויום ומייחדין את שמי שחרית וערבית שנ׳ שמע ישראל ה׳ אלדינו ה׳ אחד (ואתחנן). שאלמלא ישראל בעולם לא היה כבוד וגדולה בעולם לפי שהן מספרין תהלתי בכל יום שנ׳ עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו (ישעיה מ״ד) ואין דעתי נהנית אלא מהן שנ׳ נהפך עלי לבי יחד נכמרו ניחומי (הושע י״ג): בט״ע שבם טעו העולם לפי שבכל יום ויום כשאומות העולם רואין חמה ולבנה כוכבים ומזלות מעבירין כתריהן מעל ראשיהן וכל מלכיהם ורוזניהם נופלין ומשתחוים לצבא השמי׳ מיד כועס עליהם הקב״ה שנ׳ ואל זועם בכל יום (תהלים ז׳). ואמר להן למלאכי חבלה אני נתתי להללו

מלפניו. באותה שעה עמדו כלם לפני הקב"ה ואמרו לפניו רבש"ע שתי רשויות יש בעולם אחת בשמים ואחת בארץ. מה עשה הק"בה באותה שעה הניח ידו עליו והמעיטו והעמידו לאלף אמה: **ב"ש** ב"ית אלו בהמה וחיה. ש"ין אלו שקצי' ורמשים שנבראו עם אדם הראשון. ולמה נבראו עמו מפני שאמר הקב"ה אם תזוח דעתו של אדם עליו אמור לו אל תזוח דעתך עליך שהרי בהמה וחיה שקצים ורמשים הלא הן כמותך שנבראו עמך שנ' אדם ביקר וגו' (תהלים מ"ט). ואחריו מהו אומר החיה וכל בהמה רמש וגומר (תהלים קמ"ח) ואומר מלכי ארץ וכל לאומים: **ג"ר** גימ"ל זהו גן עדן שנטע הקב"ה בעדן לשום בתוכו י"ב חופות של אבני' טובות ומרגליות בשביל אדם שנ' בעדן גן אלקי'. (יחזקאל כ"ח) כל אבן מסוכתך אודם פטדה ויהלום תרשיש שוהם וישפה ספיר נופך וברקת זהב מלא תפיך ונקביך בך והפחות שבכלם זהב הוא. ר"יש שהוא נכנס ראש לגן עדן קודם לכל הצדיקים שנא' ויטע ה' אלקים גן בעדן מקדם וישם שם את האדם (פ' בראשית): **ד"ק** דלי"ת זהו דלתי גן עדן שפתחו לפניו מלאכי השר' ששגרן הקב"ה אצל אדם לשרתו. ק"וף מלמד שקראו לפניו קדישי עליוני' וגבורי ערבות ואמרו לו בא בשלום: **ה"ץ** ה"א שהפיל עליו הק"בה תרדמה שנ' ויפול ה' אלקים תרדמה על האדם וגו' (פ' בראשית). צדי"ק זו צלע אח' שלקח הימנו מצלעותיו ובנאה לאשה והרחיצה וסכה ופרקסה וקלע לה שער וזוגה לאדם שנ' ויבן ה' אלקים את הצלע וגו' (שם): **ו"פ** וי"ו שהביאה ברבבות אלפין של מלאכי השר' אל אדם הראשון בקול רנה ושירה שנ' ויביאה אל האדם (שם). ומה הוא פ"ה מלמד שכל פמליא של מעלה ירדו עמהם לגן עדן מקצתן היו אוחזין בידם נבלים ומצלתים וכינורות ומשחקין לפניו כבתולות וחמה ולבנה וכוכבי' ומזלות היו מרקדין לפניהם כנערות: **ז"ע** ז"ין מלמד שזימן הב"ה שניהם לסעודה על מעדני גן עדן. ע"ין שערך הק"בה לפניה' שלחנות של מרגליות וכל מרגליות ומרגליות היה מאה אמה ארכה וששים אמה רחב' וכל מיני מעדנים מונחים לפניהם שנ' תערוך לפני שלחן (תהלים כ"ג): **ח"ס** ח"ית שחשו מלאכי השרת וצלו לו בשר וצננו לו את היין ובא' הנחש וראה את כבודן והציץ בהן ונתקנא בהן. ס"מך שסמך לו הק"בה לאדם ואמ' לו מפרי עץ הגן תאכל ומפרי העץ וגו' לא תאכל ממנו פן תמותון וגו' (בראשית): **ט"ן** ט"ית שטעת' חוה בדבריו של נחש ואכלה מן העץ ונתנה הימנו לאדם

ועשה גמילות חסדים מיד מתקיים עליו הכתוב חנון יחננך לקול זעקיך וגומר (ישעיה ל׳) ויהי חנון עליו. ס״א כמבטח במדה טובה ירוש׳ אחרונה יתר מראשונה לעולם הבא למי שהוא עושה גמילות חסדים שנא׳ מי הקדימני וגו׳ (איוב מ״א). כ״ף כפוף כ״ף פשוטה למה לפי שהוא מראה טעם בתורה מיד מלבישו לבוש זכיות ממעון קדשו שנ׳ שפתי כהן ישמרו וגו׳ (מלאכי ב׳). ומפני מה אותיות של אמת מפוזרים זו מזו ואותיות של שקר מוקפין זו על גב זו מפני שהאמת קשה לעשותו והשקר עומד אחר האוזן כדתניא דבי רבי ישמעאל בא ליטמא פותחין לו בא ליטהר מסייעין לו. ומפני מה אותיות של אמת בשתי רגלים ואותיות של שקר ברגל אחד עומד שכל העושה האמת הרי קיים לעולם ונוחל העולם הבא ואינו נימוט בעולם הזה שנ׳ כי שבע וגו׳ (משלי כ״ד). ושקר אינו מתקיים לעולם שנאמר ורשעים יכשלו ברעה (שם). ומפני מה ה׳ אותיות הללו כל אחת כתובה שתי פעמים אלא ללמדך בהן סדרי תורה ומה הוא כ״ף של הקב״ה כפוף כ״ף של משה פשוטה. מ״ם פתוחה מ״ם סתום מאמר פתוח ומאמר סתום. ומכאן למד דרך ארץ שהרב יושב ומדבר והתלמי׳ עומד ודומם. צדיק כפופה צדיק פשוטה צדיק כפוף צדיק פשוט. נ״ון פשוט׳ נ״ון כפופ׳ נ״ון פשוט׳ אם תאמ׳ נאמן כפוף נאמן פשוט זהו צדיק כפוף צדיק פשוט אלא מכאן לתלמיד חכם שהוא עוסק בתורה שהוא חייב להיות ביראה ופחד ולפיכך נתנה התורה ביראה ורתת להתעסק בה ביראה ובזיעה שנא׳ אשרי שומרי עדותיו בכל לב ידרשוהו (תהלים קי״ח):

א״ת ב״ש. א״ת א״לף זה אדם הראשון ת״יו שהוא תחלת ברייתו של עולם שכל העולם נברא במאמר של הקב״ה ואדם בכפו. ומנין שכל העולם נבר׳ במאמר של הב״ה שנ׳ כי הוא אמר ויהי וגו׳ (תהלי׳ ל״ג). ואומר בדבר ה׳ שמים נעשו וגומ׳ (שם). ומנין שאדם הראשון נבר׳ בכפו של מקום שנ׳ ויצר ה׳ אלקים את האדם וגו׳ (פרשת בראשית). וייצר למה ב׳ יודין אחת ליצר טוב ואחת ליצר הרע. ד״א ב׳ יודין אחת ליצירת אדם ואחת ליצירת חוה. ד״א וייצר למה ב׳ יודין אלא אחת כנגד פרצוף פניו ואחת כנגד פרצוף של אחריו. וכן הוא אומר אחור וקדם צרתני (תהלים קל״ט) מהו וקדם שבתחלה לא נברא אלא פרצוף של אחור ואחר כך פרצוף של פנים. ומה ותשת עלי כפך מלמד שבתחלה נברא האדם מן הארץ ועד הרקיע וכיון שראו אותו מלאכי השרת נזדעזעו ונרתעו

עולם). ק״וף מפני מה הוא גבוה בקומתו ויש לו קרן מפני שכל קרני רשעים שהן מהלכין בקומה זקופה מפני גאותן בעולם הזה עתיד הקדוש ברוך הוא לגדען מפני כבודן של ישראל שנקראו ראש. שנאמר ונתנך ה׳ לראש וגומר (פרש׳ כי תבא). ומנין שהוא עתיד לגדען שנאמר וכל קרני רשעים אגדע וגומר (תהלי׳ סוף ע״ה). ומגדלין לישראל שנאמר תרוממנה קרנות צדיק (שם). (הגהה ששמו נקרא קדוש והקרוב אליו קלני מראשי) דבר אחר ק״וף זה הקדוש ברוך הוא ור״יש זהו רשע. ומפני מה ק״וף מחזיר פניו מר״יש. אלא מלמד שאמר לו הקדוש ברוך הוא לרשע רשע איני יכול להסתכל בצלם דמותך. (הגהה ובתלמוד אסו׳ להסתכל בדמות אדם רשע שנאמר אם לא פני יהושפט וגומר מלכים ב׳ ג׳). ומפני מה רגלו פסוק מגגו. אמר לו הקדוש ברוך הוא רשע אם אתה חוזר בך אני משיבך למחיצתי ואקשור לך כתר ככבוד שנאמר ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה הוא את נפשו יחיה (יחזקאל י״ח). ש״ין מפני מה יש שלשה ענפין מלמעלה ואין לו שורש מלמטה מפני שאינו דומה אלא לשקר אין לו רגלי׳ ויש לו דבור ולסוף אינו מתקיים. ולא עוד אלא שעתיד הב״ה לסכור פי דוברי שקר. משל למה הדבר דומ׳ לאילן שענפיו מרובין ושרשיו מועטין בא הרוח ועוקרתו והופכתו על פניו. ת״ין מפני מה רגלו שמלפניו שבור ללמדך שכל המבקש ללמוד תורה צריך לכפוף רגליו ולעסוק בתורה שנאמ׳ והם תכו לרגליך (פ׳ וזאת הברכה). וצריך שיהיה נמוך מכל הבריות שנ׳ ושפל רוח יתמוך כבוד (משלי כ״ט). ואומר עקב ענוה יראת ה׳ וגו׳ (משלי כ״ב). ד״א והם תכו לרגליך אלו תלמידי חכמים שהם נושאים ונותנים בדברי תורה שנ׳ ותורתך שעשעי (תהלים ק״יט):

ד״א מהו א״לף ב״ית גימ״ל ד״לת אלף בינה גמול דלים. ומפני מה רגלו של ג׳ פשוטה לפניו מפני שגומלי חסדים רצים אחר דלים. ומפני מה אזניו של ד׳ מאחוריו מפני שאדם דל רואה מאחריו. ואומר מי הוא שיבא אחרי שמא יתן לי מצוה. ומפני מה כתוב אחר דלית ה״א ללמדך שכל העושה גמילות חסדי׳ נאמר עליו המון גוים נתתיך (פ׳ לך לך). ומפני מה כתוב אחר הה״א ו״יו שאם אינו עושה גמילות חסדים נאמר עליו הוי על פלוני שיש לו ואינו עושה שנא׳ וחושך מיושר אך למחסור (משלי י״א). ומפני מה כתוב אחר ו״יו זיי״ן ואחר זיין ח״ית שאם הכריע יצרו

נהנה לפי שכר מעשיו וצדקתו הולכת לפניו שנ׳ והלך לפניך צדקך (ישעיה נ״ח). כ״ף מפני מה דומ׳ לכסא ופניה כלפי למ״ד. מפני שכל כסא מלכות אינו מוכן אלא למלכי ארץ לישב שנאמ׳ והוכן בחסד כסא (ישעיה י״ו). למ״ד מפני מה גבוה מכל האותיות מפני שהוא באמצע כ״ב אותיות והוא דומה למלך שיושב על כסא כבוד ומלכו׳ לפניו ולאחריו כ״ף שמאחריו זה כסא הכבוד. ומ״ם מלפניו זה מלכות. והוא בינוני כמלך. מ״ם פתוח ומ״ם סתום. מלך פותח ומלך סותם. מ״ם פתוח מפני מה ראשו נמוך כלפי קרקע וידו זקוף כלפי מעלה. מפני שהוא מורה באצבע למעלה כלפי שמים שהמלכות שלו. ומה הוא אומר כי לה׳ המלוכה וגו׳ (תהלים כ״ב). וידו כלפי מטה להורות מה שאמר דוד כי ממך הכל וגו׳ (ד״ה כ״ט). מ״ם סתומה שאין מי שיודע מקומו. נ״ון מפני מה ידיו לאחוריו ויריכיו ופניו כלפי מ״ם. מפני שנראה כמי שהוא נופל ומתחנן להקימו שנ׳ נפלה לא תוסיף קום (עמוס ד׳). ביום ההוא אקים את סוכת דוד הנופלת וגו׳ (סוף עמוס). נ״ון רבוץ ונ״ון זקוף נאמן יושב נאמן עומד נאמן גוזר נאמן מקיים. ס״מך מפני מה הוא סתום ואינו פתוח. מפני שזהו ישראל ששכינה סביב להן כחומה לארבע רוחות והוא אינו מחליפן בעם אחר וזרע זרעם אינן מתערבים בזרע אחרים. שנאמר כי יעקב בחר לו יה ישראל וגו׳ (תהלים קל״ה). ואומר כי חלק ה׳ עמו (האזינו). אבל כהן בבית כהן ולוי בבית לוי וישראל בבית ישראל שנאמר ואני אהיה לה נאום ה׳ לחומת אש וגומר (זכריה ב׳). ע״ין הוא עשו הרשע שיצאו ממנו טורסיים ופרסיים ומלכות אדום. ומפני מה כרוע ורבוץ מפני שהוא עתיד ליפול תחת רגליהן של ישראל שנאמר והיה בית יעקב אש וגומר (עובדיה א׳). והיה אדום ירשה וגומר (שם). פ״ה מפני מה אחד יושב ואח׳ עומד. מפני שהפה אוסר והפה חותם. פה פתוח ופה סתום. ולא היה בשבעים אומה ולשון אומה שמצאה פתחון פה בשני עולמות בעולם הזה ובעולם הבא בתורה ובמצות במשנה ובמדרש בהלכות ובאגדות ושמועות ותוספות בתפלה ובתחנונים אלא ישראל בלבד שנאמר מגיד דבריו ליעקב (תהלי׳ סוף קמ״ז) מה כתיב אחריו לא עשה כן לכל גוי וגומר. צ״דיק מפני מה יש לו ב׳ ראשים (כאן חסר בהעתקה ויש אומרים צ״דיק ורוצה לומר צדיק כפוף צדיק פשוט ולפי דברי הבהיר לפיכ׳ נקרא צדיק ויש לו ב׳ ראשין לפי שהוא עמוד שנאמר וצדיק יסוד

גימ"ל וגימ"ל כלפי ב"ית מפני שבית דומה לבית שדלתיו פתוחין לכל. **גימ"ל** דומה לגבר שהו' רוא' עני על הפתח ונכנס לביתו להוציא מתוכו מזון לעני. ומפני מה ירכו של גימ"ל סמוך לד"לת מפני שכל גמילות חסדים הם לדל. **ד"לת** מפני מה דומה למקל ופניו כלפי ה"א. מפני שאדם הדל אינו משתדל אלא לטובו של העה"ז שנברא בה"א שנ' בהבראם (פ' בראשית) בה"א בראם. ומפני מה נברא **בה"א** מפני שהוא דומה לאכסדרא והעולם הזה דומה לאכסדרה שכל מי שרוצה לצאת יוצא. מפני מה יש לו ב' פתחים אחד גדול ואחד קטן מפני שבא לצאת יוצא בגדול בא לכנס יכנס בקטן. (הגה"ה והקרוב אליו בא לטהר פותחין ונכנס בקטן כדאמרי' קשין מזונותיו של אדם כתחיית המתים. עד כאן הגהה). **וי"ן** מפני מה זקוף ועומד ופניו כלפי זי"ן ועומד כמטה. מפני שרמז הק"בה באותיות שהוא עתיד להכות את הרשעים על ידי שלוחים במטה של אש בדינה של גיהנם עד שנשמע מתוך גיהנ' קול ווי ווי לרשעי' שנ' אוי לרשע רע וגומ' (ישעיה ג'). **זיי"ן** מפני מה יש לו שני תגין אחד כלפי וי"ו ואחד כלפי ח"ית. מפני שכל בעל זנות כשהוא הולך אחר הזונה לבא עליה אחת מעיניו כלפי החטא לפיכ' האחד כלפי ח"ית חטא ועבירה. ואחת כלפי בני אדם שהן דומין לעץ שנ' כי האדם עץ השדה (פרש' שופטים) שמא יראו אותו בני אד' ויאמרו עליו ווי ווי פלוני הלך אצל הזונה לפיכך האחד כלפי הו"יו. (הגהה והקרוב אליו אבן מקיר תזעק וכפים מעץ יעננה (חבקוק ב') עד כאן הגהה). **חי"ת** מפני מה אינו קשור קשר כתר מפני שכל בעלי חטא יש להן גנאי ובושת פנים ואין להם שבח ושם טוב בעולם אבל יש להם חרפה וכלימה. **טי"ת** מפני מה טמון ידו וראשו זקוף והוא קשור כתר מפני שכל מי שהוא עושה מעשים טובים וצדקה וגמילות חסדים ונותן פרוט' לעני בסתר בצדקה צריך שלא יתן אלא בסתר שמתן בסתר יכפה אף שהוא מלאך המות ממנו ומאנשי ביתו. שנ' מתן בסתר יכפה אף (משלי כ"א). ואומר מלוה אלקים חונן דל (משלי י"ט). **יו"ד** מפני מה הוא קטן מכל האותיות ללמדך שכל מי שהוא מקטין את עצמו זוכה שיהי' בנוחלי העולם הבא שנברא בי"וד שנאמ' כי בי"ה ה' צור עולמים (ישעיה כ"ו). בה"א נברא עולם הזה ובי"וד נברא העולם הבא. ומפני מה נברא בי"וד מפני שהצדיקים בני העולם הבא הן מועטים בעולם הזה. ומפני מה תגו של י"וד כלפי פניו. מפני שכל צדיק וצדיק

כי יפלא ממך דבר למשפט וגו'. מיד יצאה מלפניו בפחי נפש: אחר כך נכנס **גימ"ל** לפני הקב"ה ואמר' לפניו רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי אמור גדולתך וגבורתך. שנ' (תהלים קמ"ה) גדול ה' ומהולל מאד. ואומר (תהלים ק"ו) מי ימלל גבורות ה' וגו'. השיב הקב"ה וא"ל לאו. א"ל למה. א"ל מפני שבך עתיד אני לשלם גמול לאיים ולאויבים שנ' (ישעיה נ"ט) כעל גמולות כעל ישלם. וכיון ששמע גימ"ל הדבר יצא' מלפניו בפחי נפש: אחר כך נכנס **ב"ית** לפני הקב"ה ואמרה לפניו רבש"ע רצונך שתבר' בי את עולמך שבי משבחין לפניך באי עולם בכל יום. שנ' ברוך ה' לעולם אמן ואמן וגו' (תהלים סוף פ"ט). ברכו ה' מלאכיו וגומר. ואומר ברכו ה' כל צבאיו ומעשיו וגו' (תהלים ק"ג). עתידין כל דורות העולם לומר לפניך ברוך ה' אלקי ישראל (תהלים סוף ע"ב). ואומ' וברוך שם כבודו לעולם וימלא כבודו וגו'. מיד קבל הקב"ה ממנו ואמ' לו הן. וא"ל ברוך הבא בשם ה' וברא בו את עולמו בב"ית שנ' בראשית ברא אלקים: הא"לף כיון ששמע הדבר וראה את הקב"ה מקבל הימנו וברא את העולם עמד לו לצד אחר ושתק עד שקרא לו הקב"ה וא"ל א"לף א"לף מפני מה אתה שותק ואינך אומ' כלום. השיב א"לף ואמר רבש"ע אין כי כח לעמוד לפניך ולומ' כלום. א"ל ולמה מפני שכל האותיות הם נמנים במנין מרובה ואני במנין מועט. ב"ית בשני' גימ"ל בג' ד"לת בד' ה"א בחמשה ואני באחד. השיב הקב"ה ואמר לו א"לף אל תירא שאתה ראש לכלן כמלך. אתה אחד ואני אחד ותורה אחת ובך אני עתיד ליתנה לישראל עמי שנקראו אחד במתנ' ולהתחיל להן בך על הר סיני שנא' אנכי ה' אלדיך וגו' (פ' יתרו ואתחנן). ומנין שהא"לף נקרא אחד שנ' איכה ירדוף אחד אלף (פ' האזינו). ומנין שנקרא הקב"ה אחד שנ' ה' אלדינו ה' אחד (פ' ואתחנן). ומנין שהתורה אחת שנ' תורה אחת יהיה וגו' (פ' בא). ומנין שישראל נקרא אחד שנ' מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ (שמואל ו'). אנכי ראש לכל הדברות ואלף ראש לכל האותיות:

ומפני מה ראשו של **אל"ף** זקוף ועומד ויש לו שתי רגלים כבני אדם. מפני שהוא נחשב באמת ואמת יש לו רגלים: ושקר אין לו רגלי'. שכל האותיו' של שקר עומדות על חודן. ומפני מה ידו זקוף מצדו מפני שהו' מעיד בו ומנופף בו להקב"ה שהוא אמת שנ' ואמת ה' לעולם (תהלים קי"ז). **ב"ית** מפני מה פניו כלפי

וטמא טמא יקרא. ואמר (איכה ד׳) סורו טמא קראו למו. מיד יצאה מלפניו בפחי נפש: אחר כך נכנס חי״ת לפני הקב״ה ואמר׳ רבש״ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי יאמרו חסדך ה׳ מלאה הארץ וגו׳. שנ׳ (תהלים ל״ג) אוהב צדקה ומשפט חסד ה׳ מלאה הארץ וגו׳. ובי נקראת רחום וחנון ה׳ וגו׳ (תהלים קמ״ה). השיב הקב״ה וא״ל לאו. א״ל למה. א״ל מפני שבך אני עתיד לכתוב בעט של ברזל חטאת עמי שנא׳ (ירמיה ט״ו) חטאת יהודה כתובה בעט ברזל בצפורן שמיר חרושה וגו׳. מיד יצאה מלפניו בפחי נפש: אחר כך נכנס זי״ן ועמד׳ לפני הקב״ה ואמר׳ רבש״ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי נקרא זכרך לדור ודור. שנ׳ (פ׳ שמו׳) זה שמי לעולם וגו׳. ולא עוד אלא שבי עתיד לעשות זכר לנפלאותיו. השיב הקב״ה וא״ל לאו. א״ל למה. א״ל מפני שבך עתיד לבוא זנות לעולם שנ׳ (הושע א׳) כי זנה תזנה הארץ מאחרי ה׳. ולא עוד אלא שבך עתידין ישראל לזנות לבנות מואב ויפול מהם כ״ד אלף שנא׳ (פ׳ בלק) ויחל העם לזנות וגו׳. ואומ׳ ויהיו המתי׳ במגפה ארבעה ועשרים אלף והיאך אברא בך את העולם. מיד יצאה מלפניו בפחי נפש: אחר כך נכנס וי״ו לפני הקב״ה ואמ׳ רבש״ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי אומרי׳ לפניך בשבח ואתה קדוש יושב תהלות ישראל (תהלים כ״ב). השיב הקב״ה וא״ל לאו. א״ל למה. א״ל מפני שאני עתיד להכות בך את ישראל על אודות התאוה מכה רבה שנ׳ (פ׳ בהעלותך) ויך ה׳ בעם מכה רבה מאוד. מיד יצאה מלפניו בפחי נפש: אחר כך נכנס ה״א ועמדה לפני הקב״ה ואמרה רבש״ע רצונך שתבר׳ בי את עולמך שבי עתידין ישראל לומר לפניך הודיה והדרה שנ׳ (ד״ה י״ו) הוד והדר לפניו וגו׳. והן עתידין לקרות לפניך ולהודו׳ גבורתך שנ׳ (תהלים ק״ה) הודו לה׳ קראו בשמו וגו׳. השיב הק״בה ואמר לאו. א״ל למה. א״ל מפני שבך עתיד לבא לעולם יום הדין הגדול שהוא בוער כתנור שנ׳ (סוף מלאכי) כי הנה היום בא בוער כתנור והיו כל זדים וגו׳. מיד יצאה מלפניו בפחי נפש: אחר כך נכנס דל״ית ועמדה לפני הקב״ה ואמרה רצונך שתברא בי את עולמך שבי עתידין באי עולם לספר גדולתך לדורותם שנאמ׳ (תהלים קמ״ה) דור לדור ישבח מעשיך. ולא עוד אלא שבי דברך נצב בשמים שנ׳ (תהלי׳ קי״ט) לעולם ה׳ דברך נצב בשמים. השיב הק״בה וא״ל לאו. א״ל למה. א״ל מפני שבך נידונין ישראל בין דין לדין בין משפט למשפט שנ׳ (פ׳ שופטים)

למה. א"ל מפני שבך עתידין להשתבר תחת ההר ולפרוח הדברים מהם שנ' (פ' עקב) ואתפוש בשני לוחות וגו'. מיד יצאה מלפניו בפחי נפש: אחר כך נכנס כ"ף. ובאותה שעה רעש גדול היה לפני הקב"ה כשירד כ"ף מעל כתר נור' של הקב"ה. נכנס ועמדה לפני כסא הכבוד ונתרעש הכסא וגלגלי מרכבה אחזו רעדה אמ' להם הקב"ה כסא הכבוד וגלגלי המרכבה מפני מה אתן מרעישין. השיבו ואמרו מפני כ"ף שירד מעל ראשינו ונכנס ועמד לפני' שכל כבודנו ויקרינו לא נקרא אלא בה שנאמר (ירמיה י"ז) כסא כבוד מרום וגו'. ואומר כבוד מלכותך יאמרו. ואומ' (תהילי' ק"ד) יהי כבוד יי לעולם וגו'. ואומר (ישעיה ס') וכבוד יי עליך זרח. מיד קרא לה הקב"ה לכ"ף וא"ל מה אתה מבקש. אמ' לפניו רבש"ע מבקש אני שתברא בי עולמך שבי נקר' כסאך וכתרך וכבודך בי. כסאך מנין שנ' (תהלים צ"ג) נכון כסאך מאז. כתרך מנין שנ' (משלי כ"א) בי מלכי' ימלוכו וגו'. כבודך מנין שנ' (ישעיה ו') מלא כל הארץ כבודו. השיב הקב"ה וא"ל לאו. א"ל למה. א"ל מפני שבך עתיד אני להכות כפי אל כפי שנ' (יחזקאל כ"א) וגם אני אכה כפי אל כפי והניחותי חמתי. ולא עוד אלא בך יכלו בדמעות עיניהם של ישראל שנאמר (איכה ב') כלו בדמעות עיני ואני אברא בך עולמי. וכיון ששמע כ"ף הדבר הזה מפי הגבורה מיד יצאה מלפניו בפחי נפש: אחר כך נכנס יו"ד ועמדה לפני הקב"ה ואמר' רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי נקראת יה ה' צור עולמים (ישעיה כ"ו). ולא עוד שבי יודוך על כל מעשיך בכל יום כל באי עולם שנ' (תהלים קמ"ה) יודוך ה' כל מעשיך וגו'. ולא עוד אלא שבי תחלת שמך נקר' יחיד. א"ל לאו. א"ל למה. א"ל מפני שבך אני עתיד לברא יצר הרע שהוא מטעה את הבריות בבאי עולם שנ' (פ' בראשית) כי יצר לב האדם רע מנעוריו וגו'. מיד יצאה מלפניו בפחי נפש: אחר כך נכנס טי"ת ועמד' לפני הקב"ה ואמר' רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי אתה נותן רוח הקדש בפי יראיך לאמר לפניך טובך שנ' (תהלים קמ"ה) טוב ה' לכל וגו' ולא עוד אלא שבי צפנת טובך לצדיקים להנחיל להם שנ' (תהלים ל"א) מה רב טובך אשר צפנת וגו'. השיב הקב"ה וא"ל לאו. א"ל למה. א"ל מפני שבך אני עתיד לקרא לעמי טמא. שנ' (ישעיה ו') כי איש טמא שפתים אנכי ובתוך עם טמא שפתים וגו'. ולא עוד אלא שבך עתיד אדם מצורע לקרוא טמא טמא שנ' (פ' תזריע)

עולמך שבי קורין לפניך פקודי יי ישרים משמחי לב (תהלים י״ט) שהן משמחין לבו של אדם. ועוד שאני תחילת שמך הנקרא פודה. השיב הקב״ה וא״ל לאו. א״ל למה. א״ל מפני שבך עתידין ישראל לפרע עצמן לעבודה זרה שנאמר (פרש׳ כי תשא) וירא משה את העם כי פרוע הוא כי פרעה אהרן לשמצה בקמיהם. ואין שמצה אלא ע״ז (כמו שמץ פסול בדברי חז״ל). מיד יצאה מלפניו בפחי נפש: אחר כך נכנס עי״ן ועמדה לפני הקב״ה ואמרה רבש״ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי כתוב (זכריה ד׳) עיני יי המה משוטטים בכל הארץ ואתה עיניך בכל העולם שנא׳ (זכריה ד׳) כי מי בז ליום קטנות וגומר. השיב הקב״ה וא״ל לאו. א״ל למה. א״ל מפני שבך עתידין מנאפין לשמור את הנשף לעבור עבירה בה בסתר שנ׳ (איוב כ״ד) ועין נואף שמרה נשף וגו׳. ואני עתיד לעשות בך דין שנ׳ (איוב י״א) ועיני רשעים תכלינה וגו׳. מיד יצאה מלפני הקב״ה בפחי נפש: אחר כך נכנס סמ״ך לפני הקב״ה ואמרה רבש״ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי נקראת סומך נופלים שנ׳ (תהלים קמ״ה) סומך ה׳ לכל הנופלים וגו׳ השיב הקב״ה וא״ל לאו. א״ל למה. א״ל מפני שבך עתידך אויבי׳ לשום את עירי לעיים שנ׳ (תהלים ע״ט) שמו את ירושלם לעיים. מיד יצאה מלפניו בפחי נפש: אחר כך נכנס נו״ן ועמדה לפני הקב״ה ואמר׳ רבש״ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי אתה נותן נשמה לבריאות לעתיד ונקראת נר שנ׳ (משלי כ״ז) נר אלדים נשמת אדם. השיב הקב״ה וא״ל לאו. אמר ליה. למה. א״ל מפני שבך אני עתיד לכבות נרותיהן של רשעים לעתיד לבא שנ׳ (איוב כ״א) נר רשעים ידעך. ולא עוד אלא שבך מתעברות נשמות לגיהנם שנ׳ (ישעיה ל׳) כי ערוך מאתמול תפתה וגו׳. מיד יצא׳ מלפניו בפחי נפש: אח״כ נכנס מ״ם ועמדה לפני הב״ה ואמר׳ רבש״ע רצונך שתבר׳ בי את עולמך שבי עתידין באי העולם לומר מלכותך וממשלתך בכל. שנאמר (תהלים קמ״ה) מלכותך מלכות כל עולמים. ותחלת שמך בי נקרא מלך. השיב הקב״ה וא״ל לאו. א״ל למה. א״ל מפני שבך עתיד לבא יום מהומה שנ׳ (ישעיה כ״ב) כי יום מהומה ומבוסה ומבוכה לה׳ וגו׳. מיד יצאה מלפניו בפחי נפש: אחר כך נכנס למ״ד לפני הקב״ה וא״ל רבש״ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי אתה עתיד לתת לישראל את לוחות הברית וללמדן עשרת הדברות שנ׳ (פ׳ כי תשא) והלחות מעשה אלקים וגו׳. השיב הקב״ה וא״ל לאו. א״ל

הרוחות הרעות הבאות לעולם אינן באות אלא מן הצפון שנ׳ (ירמיה א׳) ויאמר אלי מצפון תפתח הרעה על כל יושבי הארץ. ואלו הן ו׳ אנשים שנשתלחו על ירושלם. אף. וחמה. וקצף. ומשחית. ומשמיד. ומכלה. וכל אחד ואחד חרב פיפיות בידו. שנאמר ואיש כלי מפצו בידו וכיון ששמע תי״ו הדבר הזה מפי הקב״ה מיד יצאה מלפניו בפחי נפש: אחר כך נכנס **שי״ן** ועמדה לפני הקב״ה אמר׳ לפניו רבש״ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי נקרא שמך המפורש שנאמר זה שמי לעולם. ועוד שאני תחילת השם הנקרא שדי. השיב הקב״ה ואמ׳ לה לאו. אמרה לו למה. א״ל מפני ששוא ושקר שניהם נקראו בך. ושקר אין לו רגלים אף את אין לך רגלים אות שאין לו רגלים איך אברא בו את העולם מיד יצאה מלפניו בפחי נפש: אחר כך נכנס **רי״ש** ואמרה לפניו רבש״ע רצונך שתברא בי את העולם שבי נאמר (תהלים קיט) ראש דברך אמת. ועוד שאני בתחילת שמך הנקרא רחום גם רפואה. השיב הקב״ה ואמ׳ לה לאו. א״ל למה. א״ל מפני שבך עתיד ישראל להשתעבד לע״ז שנ׳ (פרשת שלח לך) נתנה ראש ונשובה מצרימה. ומנין שנקרא ע״ז ראש שנאמר (דניאל ב׳) צלמא רישיה די דהב׳. ועוד ר׳ רע ותחילת רשע. מיד יצאה מלפני הקב״ה בפחי נפש: אחר כך נכנס **קו״ף** ועמדה לפני הקב״ה ואמרה רבש״ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי קוראין לפניך לעתיד לבא קדושה משולשת שנ׳ (ישעיה ו׳) וקרא זה אל זה ואמר ק׳ ק׳ ק׳ יי צבאות וגו׳. השיב הקב״ה וא״ל לאו. א״ל למה. א״ל מפני שבך עתידין קללו׳ לבא בעולם בבני דור המבול שנ׳ (איוב כ״ד) קל הוא על פני מים תקלל חלקתם בארץ וגומ׳. מיד יצתה מלפניו בפחי נפש, אחר כך נכנס **צדי״ק** ועמדה לפני הקב״ה ואמר׳ רבש״ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי נאמר לעתיד בכל יום צדקתך שנ׳ (תהלי׳ קי״ט) צדקתך כהררי אל וגו׳. צדיק אתה ה׳ וישר וגו׳. (תהלים י״א) כי צדיק ה׳ צדקות אהב וגו׳. השיב הקב״ה וא״ל לאו. א״ל למה. א״ל מפני שבך עתידין לבא צרות רבות לישראל שנאמר (תהלים ע״א) אשר הראיתני צרות רבות וגו׳. ואמר (ירמיה ל׳) הוי כי גדול היום ההוא וגו׳. מאין כמוהו ועת צרה היא ליעקב וגו׳. ואומר ויראו ממערב את שם ה׳ וממזרח שמש את כבודו כי יבא כנהר צר (ישעיה נ״ט) וכיון ששמע צדי״ק הדבר הזה מיד יצאה בפחי נפש: אחר כך נכנס **פ״ה** ועמדה לפני הקב״ה ואמר׳ רבש״ע רצונך שתברא בי את

(נוסחא ב׳ לפי דפוס קראקא ואמסטרדם)

אמר רבי עקיבא אלו כ״ב אותיות שבהן נתנה תורה כולה לשבטי ישראל והן חקוקין בעט שלהבת על כתר נורא ואיום של הקב״ה. ובשעה שבקש הקב״ה לבראות העולם מיד ירדו כולם ועמדו לפני הקב״ה. זה אומר לפניו בי תברא את העולם. וזה אומר לפניו בי תבר׳ את העולם. בתחילה נכנס **ת״ו** לפני הקב״ה ואמרה לפניו רשב״ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי אתה נותן תורה לישראל ע״י משה שכך כתיב תורה צוה לנו משה וגו׳. השיב הקב״ה ואמר לה לאו. אמרה לו למה א״ל מפני שאני עתיד לעשות בך רושם על מצחות האנשים הנאנחין והנאנקין תי״ו. כדי לאבדם מן העולם לעתיד לבא שנ׳ (יחזקאל ט׳) ויאמר י״י אלי עבור בתוך העיר בתוך ירושלם והתוית תי״ו על מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים על כל התועבות הנעשות בתוכה. מהו והתוית תי״ו מלמד שבשעה שגזר הקב״ה גזר דין על ירושלם להחריבה קרא לו למלאך המות וא״ל למלאך לך בתחילה על ירושלם ובחר בתוכה צדיקים ורשעים וכל צדיק וצדיק שבתוכה כתוב תי״ו של דיו על מצחו תי״ו תחיה כדי להחיות אותן. וכל רשע ורשע שבתוכה כתוב תי״ו של דם על מצחו תי״ו תמות. ומה נשתנה תי״ו מן האותיות כלן ללמדך שהתורה מצלת האדם מכל מיני פורעניות. באותה שעה אמרה מידת הדין לפני הקב״ה ואמרה לפניו רבש״ע אף הצדיקים שבתוכה כתוב על מצחתן תי״ו של דם תי״ו תמות כדי לאבדן בכלל הרשעים. השיב הקב״ה ואמר לה למה. אמרה לפניו מפני שלא הוכיחו את בניך בדברי תוכחות. ולא אמרו להן אל תחטאו ואל תעשו דברים מכוערים דברים שאינם הגונים דברים שאינם ראויין לעשות. השיב הקב״ה וא״ל גלוי וידוע לפני שאם היו מוכיחין אותן לא היו שומעין להן. השיבה מידת הדין ואמרה לפניו רבש״ע אעפ״י שלא היו מקבלין מהם היו להם להוכיחם מיד שתק הקב״ה וחישב את כל הצדיקים שהיו באותו הדור בירושלם ברשעים. באותו שעה נשתלחו על ירושלם ששה מלאכי חבלה וחבלו אותן האנשים שבתוכה שנ׳ (יחזקאל ט׳) והנה ששה אנשים באים מדרך שער העליון מפנה צפונ׳ ואיש כלי מפצו בידו ואיש אחד בתוכם לבוש הבדים וקסת הסופר במתניו ויבא ויעמוד אצל מזבח הנחושת. ומה נשתנה צפון יותר מכל הרוחות מלמד שכל

מנעל בלא סנדל בלא חגור בלא מעיל בלא דעת בלא בינה בלא עצה בלא מחשבה בלא פתחון פה בלא מענה לשון בלא דבור בלא מלול בלא תורה בלא חכמה בלא כח בלא גבור׳ בלא הליכת רגל בלא עשיית מעשה בלא מצוה בלא צדקה בלא גמילות חסדים בלא אשה בלא בנים בלא בית בלא בנין בלא שדות בלא כרמים בלא עבדים בלא שפחות בלא כסף בלא זהב בלא אבנים טובות בלא מרגליות בלא גדולה בלא גאוה בלא עושר בלא כבוד ובלא כל מה שברא הק״בה. וכיון שיצא ממעי אמו בכל יום מצפה ומתאוה למענה לשון. וכיון שמצא מענה לשון מתאוה להליכת רגל. וכיון שמצא הליכ׳ רגל מתאוה לחכמה ולתורה וכן לאומנות וכן לכסף ולזהב וליקח אשה ומתאוה לבנים ולעושר ונכסים ולשדות וכרמים לעבדים ושפחות ויקר וכבוד ושלטנות ולכל מה שברא הק״בה בעולמו. וכיון שמצא כלם נפטר מן העולם והולך כשהוא ריקן שנ׳ אין אדם שליט ברוח לכלוא את הרוח ואין שלטון ביום המות (קהלת ח׳). וכתיב ויקרבו ימי דוד למות (מ״א ב׳) ימי המלך לא נאמר אלא ימי דוד לפי שאין שררה ומלכות בשעת המיתה כמות מלך כמות עני. ועל אותה שעה אמר איוב אדם לעמל יולד (איוב ה׳). איני יודע אם לעמל מלאכה יולד אם לעמל תורה יולד. כשהוא אומר ואשים דברי בפיך (ישעיה נ״א) הוי אומר לעמל תורה יולד כדי שיזכה בה ויירש חיי העולם הבא שנא׳ כבוד חכמים ינחלו וגו׳ (משלי ג׳). כבוד חכמים ינחלו זה כבוד של עולם הבא. וכסילים מרים קלון זה פורענותן של רשעים בגיהנם שנ׳ כל עמל אדם לפיהו וגם הנפש לא תמלא (קהלת ו׳). כל עמל אדם לפיהו בעולם הזה וגם הנפש לא תמלא לעולם הבא. זהו שאמר ר׳ יצחק מרגלא בפומיה דר׳ אבא למימר סוף אדם למות. סוף בהמה לשחיטה. הכל למיתה הן עומדין. אשרי מי שעמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו וגדל בשם טוב ונפטר בשם טוב מן העולם. עליו הכתוב אומר טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו:

שנאמר ושבר פושעים וחטאים יחדיו וגו׳ (ישעיה א׳). לשרים אומר להם אני הפקדתי אתכם עליהם לימות המשיח שתזקקו אצלם ותשברו שיניהם ותיטלום מן העולם שנ׳ יבושו רודפי ואל אבושה אני יחתו המה ואל אחתה אני הביא עליהם יום רעה ומשנה שברון שברם (ירמיה י״ז). אף אני בעצמי אזקק להם ומשבר את שיניהם ואטרד׳ מן העולם שנ׳ שבר ה׳ מטה רשעי׳ וגו׳ (ישעיה י״ד). וכיצד משברים את שיניהם בעולם הזה מלמד שיורדין גדודין מן השמים ונזקקין אחד אחד אצל כל רשע ורשע ומשברים שיניהם ויכלום מן העולם שנ׳ קול ה׳ שובר ארזים (תהלים כ״ט). אלו רשעים שדומין לארזי הלבנון בעולם הזה מפני גאותן שנ׳ גם אני השמדתי את האמורי מפניכם אשר כגובה ארזים גבהו וגו׳ (עמוס ב׳). פריו זה הגוף ושורשיו זה נשמ׳. וכיון שבא משיח לישראל יורדין עמו מיכאל וגבריאל שרי צבאות ושרי קדושי׳ ואדירים ועושין מלחמה עם רשעים משלש שעות עד תשע שעות והורגים תשע עשר אלפים רבבות מרשעים (ס״א גמורים) שבאומות שנאמ׳ יתמו חטאים מן הארץ וגו׳ (תהלים ק״ד). אימתי מרובה שבחו של הק״בה בעולם בזמן שיכלו רשעים מן הארץ שנ׳ ובאבוד רשעים רנה (משלי י״א). ואף לעולם הבא יורד הב״ה בעצמו מן השמים ועושה דין ברשעים ומשבר שיניה׳ במטה של גחלים ומאבדן מן העולם שנ׳ מכה עמים בעברה מכת כל סרה (ישעיה י״ד). ואין עברה אלא יום דינה של גיהנם שנ׳ יום עברה היום ההוא (צפניה א׳). ד״א שי״ן שלשה ענפיו כנגד שלשה עולמות שאדם דר בהן עולם הזה וימות המשיח ועולם הבא. ד״א כנגד רוח ונשמה וגוף שאדם תלוי בהן. ד״א כנגד ג׳ קדושות שבעולם ואלו הן קדושת של הק״בה קדושת שבת וקדושת ישראל. קדושת הק״בה מנין שנ׳ ואתה קדוש (תהלים כ״ב). קדושת שבת מנין שנ׳ ושמרת׳ את השבת כי קדוש הוא (פ׳ תשא). קדושת ישראל מנין שנא׳ קדש ישראל לה׳ ראשית תבואתה (ירמיה א׳):

ת ת״יו אל תקרי תיו אלא תאו. זה תאותו של בשר ודם שהוא מתאוה בעולם הזה בכל יום ויום בכל דבר. ולא עוד אלא שנפשו דאבה לתאוה (ס״א ה׳ קימני כדבריך) עד שמצאן. שנא׳ גרסה נפשי לתאוה בכל עת (תהלי׳ קי״ט). וכיון שמצאן נפטר והולך מן העולם שנא׳ ישנתי אז ינוח לי (איוב ג׳) שהוא ישן שנה מתוקה לע״הב ואין שובע בעולם הזה אלא מעט לפי שעה כדי שיחיה. כיצד בשר ודם יוצא ערום ממעי אמו בלא לבוש בלא כסות בלא

בתוכו כמלאכי השרת כדי שיהיו מושבינו בעליונים ובתחתונים. וכת שנייה אומרת נבנה מגדל מהארץ עד לרקיע ונעשה לנו שם ואין שם אלא ע"ז שנ' ושם אלהים אחרי' לא תזכירו (משפטים). וכת ג' אומרת נבנה מגדל מהארץ לרקיע ונחתוך השמי' ושמי השמי' חתיכו' חתיכות ונעשה מלחמה עם הק"בה ולא נניחנו במקומו. כת האומרת נעלה לרקיע ונשב שם כמלאכי השרת עליהם הכתוב אומ' וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל (פ' נח). וכת האומרת נעלה ונעבוד שם עבודה זרה עליהם הכתוב אומר הבה נרדה ונבלה שם שפתם. וכת האומרת נעשה מלחמה עליהם הכתוב אומר ויפץ ה' אותם משם (נח): דבר אחר רי"ש אין רי"ש אלא נבוכדנצר שנאמ' אנת הוא רישיה דדהבא (דניאל ב'): דבר אחר רי"ש אין רי"ש אלא מלכות בבל שנא' ותהי ראשית ממלכתו בבל (נח): ד"א רי"ש אין רי"ש אלא חולי ומכה שנא' כל ראש לחלי וגו' (ישעיה א'): ד"א ר' אין ריש אלא ישראל שנתן הק"בה ראש לכל האומות שנ' ונתנך ה' לראש ולא לזנב (כי תבא):

ש שי"ן זה שיניהם של רשעי' גמורים שעתיד הק"בה לשוברן שלש פעמים אחת בעולם הזה ואחת לימות המשיח ואחת לעולם הבא. כשם ששי"ן זה יש לו ג' ענפים כך משבר הק"בה שיניהם של רשעים ג' פעמים שנ' קומה ה' הושיעני אלהי כי הכית את כל אויבי לחי שיני רשעים שברת (תילים ג'). ולא עוד אלא שעתידין שיניהם של אוכליהם של ישראל לימות המשיח להיות יוצאין מפיהם עשרי' ושתים אמות וכל באי עולם רואי' ואומרי' מה חטאו אלו שכך יוצאים שיניה' מפיהם. משיבין ואומרים מפני מה שאוכלים ממון של ישראל שהם קדושים למקום כתרומה שכל האוכל מהם חייב כליה שנאמ' קדש ישראל לה' ראשית תבואתה כל אוכליו יאשמו רעה תבא עליהם (ירמה ב'). וכיצד משבר הק"בה שיניהם של רשעים גמורים שלש פעמים מלמד שיחלק (ס"א שיאמר) הק"בה עם לשרים וגדודים בשמי מרום ואומר להם שרי גדודי הסתכלו ברשעים גמורים הללו שגזלו וחמסו את בני ואכלו את עמי. משיבים שרים וגדודים אתה שליט בעולמך ועל כל מעש' ידיך שבראת בעולם מי יאמר לך מה תעשה שנ' כאשר דבר מלך שלטון ומי יאמר לך מה תעשה (קהלת ח'). משיב הק"בה ואומר להם אם כן אני ואתם נשבר שיניהם בתחלה ואחר כך ניטלם מן העולם. גדודי אני הפקדתי אתכם בעולם הזה שתזקקו אצלם ותשברו שניהם ותיטלום מן העולם

תספר כבודי בכל העולם שנ׳ ואולם בעבור זאת העמדתיך וגו׳ (שם). מה עשה פרעה הרשע באותה שעה שיגר וקרא את כל חכמי ארץ מצרים ונבוני תבל ואמר להם כלום שמעתם שם אלהידם של הללו. אמרו כך שמענו מעולם שבן חכמים הוא בן מלכי קדם. באותה שעה אמר להם הקב״ה משמי מרום שוטים שבעולם אתם קראתם עצמיכם חכמים ולי בן חכמים. הרי אני מאבד את חכמתכם ואת בינתכם שנאמר ואבד׳ חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר (ישעיה כ״ט). ומנין שאמ׳ להם הקב״ה אתם קראתם עצמכם חכמים ולי בן חכמים שנ׳ אך אוילים שרי צוען חכמי יועצי פרעה עצה נבערה איך תאמרו אל פרעה בן חכמים אני בן מלכי קדם (ישעיה י״ט):

ר׳ רי״ש ראש זה הק״בה שהוא ראש לכל העולם וסופו והוא קור׳ דורות ראשונים ודורות אחרונים שנאמ׳ מי פעל ועשה קורא הדורות מראש וגו׳ (ישעיה מ״א). ד״א רי״ש זה ראשו של הקב״ה שדומה לכתם פז שנ׳ ראשו כתם פז וגו׳ (שיר ה׳). ראשו כתם פז זה ראש המדרש שכל טעם וטעם שקול ככתם פז קווצותיו תלתלים על כל קוץ וקוץ תלי תילים של הלכות. שחורות כעורב שכל הלכה והלכה טוענת חן בפני עצמה. ד״א רי״ש אין ריש אלא דברו של הקב״ה שנקרא ראש שבו ברא הקב״ה שבעה רקיעים וכל פמלייא שלו. ומניין שדברו נקרא ראש שנ׳ ראש דברך אמת (תילים קיט). ומנין שבו ברא הק״בה שבעה רקיעים שנא׳ בדבר ה׳ שמים נעשו (תילים ל״ג) נעשה לא נאמר אלא נעשו אלו שבעה רקיעים שבראן הק״בה בדבור אחד. בדבריו לא נאמר אלא בדבר ה׳. ומנין שכל פמליא ופמליא שבכל רקיע ורקיע נבראו ברוח שנאמ׳ וברוח פיו כל צבאם (שם):

ד״א רי״ש אין ריש אלא מגדל שבנו בני דור הפלג׳ שראשו מגיע לשמים שנאמר הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים (פ׳ נח). באותה שעה אמרו בני דור הפלגה לא שוטים היו בני המבול שאמרו לבוראם סור ממנו עד שהמטיר עליהם מי המבול ארבעים יום וארבעים לילה ואיבדן מן העולם שנ׳ קל הוא על פני המים (איוב כ״ד). אבל אנו נבנה מגדל מהארץ עד לרקיע ונשב לתוכו כמלאכי השרת ונקח קרדומות בידינו ונבקיע הרקיע ויזובו המים העליונים למטה אצל המים התחתוני׳ כדי שלא יעשה בנו כשם שעשה בבני דור המבול. באותה שעה נתחלקו בני דור הפלגה לג׳ כתות. אחת אומרת נבנה מגדל מן הארץ עד לרקיע ונשב

ורתת והשליכו קולמסים מידם ואגרותם מעל שכמם ונפלו על פניהם לפני משה ואהרן והיו משתחוי׳ להם שנ׳ שמח מצרים בצאתם כי נפל פחדם עליהם (תילים ק״ה). הקש ביאתם ליציאתם מה בצאתם נפל פחדם עליה׳ אף בביאתם נפל פחדם עליהם. אחר כך אמר להם פרעה מי שלחכם אצלי. אמרו לו אלהי העבריים וגו׳. משיב פרעה ואמר מה שמו של אלהיכם מה כחו וגבורתו. בכמה מדינות בכמה ארצות בכמה עיירו׳ הוא מולך. כמה מלחמו׳ עשה ונצח. כמה מדינות כבש. כמה עיירות לכד. כמה חיילות ופרשים ורכב ושלישים יש עמו בצאתו למלחמה. אמרו לו כחו וגבורתו מלא עולם. קולו חוצב להבות אש. דבורו מפרק הרים. כסאו שמים וארץ הדום רגליו. קשתו אש. חציו שלהבת. רומחו לפיד. מגינו עננים. חרבו ברק. ולא ברזל. יוצר הרים וגבעות. בורא רוחות ונשמות. עושה שלום בין אש למים. בורא שמים בלא כלום בדבורו. רוקע הארץ בשיחתו. יוצר הרים בחכמתו. צר את העובר במעי אמו. מכסה שמים בעבים ומוריד טל ומטר במאמרו ומצמיח אדמה. זן ומפרנס כל העולם מקרני ראמי׳ עד ביצי כנים. ממית ומחיה בכל יום. משיב פרעה ואומ׳ לו איני צריך לו כלום שאני בראתי עצמי שנ׳ לי יאורי ואני עשיתיני (יחזקאל כ״ח). עשיתי לא נאמר אלא עשיתיני. מהו שאמר לי יאורי מלמד שכך אמ׳ להם אתם אומרים כי הוא מוריד טל ומטר הא כבר יש לי נילוס נהר שיוצא מתחת עץ חיים ומימיו מתברכו׳ ועל ראשי מימיו משוכות ויוצאותיו מפרי ג״ע. שכל פרי ופרי משאו ב׳ בני אתונות וכל האוכל ממנו טועם בכל אחד ואחד ג׳ מאות מטעמים. שוב אמר להם פרעה למשה ואהרן המתינו לי עד שאביא דלוסקא של כתבים של אגרות מלכי בראשית ורוזני תבל שמעולם כתובות ואתן אותם לסופרים לקרא את כולן בשבעי׳ לשון. שמא אמצא בה אגרת אחת בשם אלהיכם שמעולם לא שלח לי אגרת שלום ולא ספר ברכה. מה עשה שיגר ופתח כל דלתי גנזי ספרי׳ שמימי בראשית והביאם לפני משה ואהרן וקרא לשבעים סופרים יודעים שבעים לשון כל אחד ואחד לקרות לפניהם בשעה אחת. וכיון שראה שלא נכתב בהם שמו של הקב״ה אמר לא ידעתי את אלהיכם. לא הוא לא שמו לא כחו ולא גבורתו שנ׳ לא ידעתי את ה׳ וגו׳. באותה שעה אמר לו הקב״ה רשע אתה אומר לשלוחי איני יודע כח וגבורה של אלהיכם הריני מעמידך בשביל דבר זה שאמרת ואודיעך כחי וגבורתי למען

ועל כל גנזי חכמ׳ ועל כל גנזי תבונה ועל כל גנזי מזימה ועל כל גנזי מדע ועל גנזי גן עדן ועל כל גנזי חיים והראהו כל חמודות שבעולם הזה וכל חמודות שבעולם הבא. וכיון שראה משה בפרגוד של כתות כתות של סופרים כתות של סנהדרין בלשכת הגזית ודורשין ספר תורה נביאים וכתובים במ״ט פנים שנ׳ אמרות ה׳ אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים (תילים י״ב). ומהו מזוקק שבעתים אלו מ״ט פנים משנות בתורת משה. ואם תמה אתה על הדבר צא מנה שבע פעמים של שבע שבע הרי ארבעים ותשע. באותה שעה ראה משה מזלו של ר׳ עקיבא בפרגוד של מקום שהיה יושב ודורש אותיות של תורה. על כל תגי כל אות ואות אומר עליו ג׳ מאות וששים וה׳ טעמי תורה. מיד היה מפחז ומזדעזע ואומ׳ אין לי עסק בשליחותו של מקום ואין לי עסק בדברי תורה שנא׳ ויאמר בי אדני שלח נא ביד תשלח (שמות). גלוי היה לפני הק״בה מה בלבו של משה. מה עשה הקב״ה שיגרו לסנגואל שר של כל החכמה והתבונה. מה עשה תפשו למשה והוליכו למקום אחר והראהו בפרגוד של מקום רובי רבבות של מזלות של חכמים ושל נבונים ושל סנהדרין ושל סופרים שיושבין ודורשין טעמי תורה ומקרא ומשנה ומדרש הלכות ואגדות ושמועות ותוספות ואומרי׳ הלכה למשה מסיני. מיד נתקררה דעתו. וכיון שראה הקב״ה איך נתקררה דעתו אמר הרי אהרן אחיך יהיה נביאך יהא תורגמן שלך לפני פרעה. ומפני מה אתה מתירא אתה דבר לו בשמי בפני פרעה הרשע והוא יעמוד לפניך וידבר אליו שנ׳ ואהרן ידבר אל פרעה. באותה שעה נפתחו לו למשה דלתי דבור ופתחי שיחה והיה משה מוצא פתחון פה ומענה לשון יותר מכל באי עולם שנא׳ שפתים ישק משיב דברי נכוחים (משלי כד).

ק קו״ף זה משה אבי החכמים אבי כל הנביאים אבי כל החכמים שהקיף לפני פרעה כל דברי חכמה וכל דברי בינה וכל דברי ערמה והשכל וכל דברי דעה וכל דברי השכל בשבעי׳ לשון. והיו שבעים סופרים כותבים שבעים לשון וכל כתב וכתב עומדי׳ לפני פרעה הרשע. כיון שראו את משה ואת אהרן שהן דומין למלאכי השרת. ורום קומתן כארזי לבנון. וגלגל עיניהם דומין לגלגלי כוכב הנוגה. וזקנות שלהן כאשכלות תמרה. וזיו פניהם כזיו החמה. ומטה האלהים בידם שחקוק עליו שם המפורש. ומדבור פיהם יוצאי׳ שלהבות. מיד נפלה עליהם פחד ורעדה אימה וזיעה

מרה לזרוק. טחול לשחוק. כרס לריעה. קורקבן לטחינה. קיבה לשינה. ניקבה לצואה. אבר קטן להשתין ולהוציא זרע. גידין לדמים. עור לתואר. ידים למלאכה ולמלחמה. רגלים להלוך. ולשון לשיחה ולדיבור. עכשיו תן לי שיחה תן לי דבור להשתמש בהן בפה ובלשון. משיב הק״בה ואמר לו משה מי שם פה לאדם הראשון שנ׳ ויאמר ה׳ אליו מי שם פה לאדם (שמות). אני הוא ששמתי פה ולשון לאדם הראשון שהפקדתיו על כל באי עולם כפקיד להפקיד כל בריות שבעולם ולקרוא כל אחד ואחד בשמו ולשום שמות לכל בריה ובריה שנאמ׳ וכל אשר יקרא לו האד׳ נפש חיה הוא שמו (בראשית):

צ צד״י אל תקרי צדי אלא צדק. זה צדקו של הק״בה שהוא עושה עם בשר ודם. זו דעת וחכמ׳ ובינה ופתיחת פה ומענה לשון שהוא נותן לבני אדם שכל העולם כלו מתקיים בהם. שאלמלא מענה לשון ופתחון פה אין העולם יכול להתקיים אפילו שעה אחת. לפי שבשעה שאמ׳ משה לפני הב״ה הן אני ערל שפתים (פ׳ וארא) נזדעזעו כל בריות שבעולם ואמרו ומה משה שהוא עתיד לדבר עמו שכינה במאה ושבעה וחמש מקומו׳ והוא מבאר כל אות ואות וכל דבר ודבר וכל פסוק ופסוק שבתורה בשבעים לשון הוא אומר לפני הקב״ה הן אני ערל שפתים אנו על אחת כמה וכמה. ועל שאמר משה אני ערל זכה להיות שליח בין גבורה לישראל שנ׳ אנכי עומד בין ה׳ וביניכם (פ׳ ואתחנן). שאפילו מטטרון אינו יכול לעמוד בין הגבורה לבשר ודם. ובשביל שאמ׳ משה כי כבד פה ולא איש דברי׳ אנכי זכה שאמ׳ לו הקב״ה לא כן עבדי משה פה אל פה אדבר בו (בהעלותך) וזכה שאמר אלה הדברים. ובשביל שאמר משה ואנחנו מה (קרח) זכה שאמר לו הקב״ה אתה אומר כי כבד פה וכבד לשון אנכי חייך אני נותן לך פתחון פה ומענ׳ לשון יותר מכל באי עולם. שכל חדרי תורה וכל גנזי חכמה שיש לי במרום לא יראו אלא על ידיך שנ׳ ואנכי אהיה עם פיך והורתיך. אם נאמר אהיה עם פיך (שמות) למה נאמר והורתיך ואם נאמר והורתיך למה נאמר אהיה עם פיך. אלא מלמד שזה שאמר אהיה עם פיך זו פתיחת פה ומענה לשון וזה שאמ׳ והורתיך זה גנזי חכמה שגלה לו הקב״ה כדי שיהא רואה בחכמתו כל סדרי בראשית שנ׳ לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן (שלח לך) בביתי לא נאמר אלא בכל ביתי. מלמד שהפקידו הק״בה למשה על כל ישראל ועל כל גנזי תורה

כל החכמים לחן שנ׳ כי לוית חן הם לראשך וגומר (שם א׳). והיא כבוד ויקר לחכמים ולסופרי׳ שנ׳ סלסליה ותרוממיך תכבדך כי תחבקנה (שם ד׳). והיא נותנת שלש מתנות בשני ידיה שנ׳ אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד (שם ג׳). ובה מלכי׳ עתידי׳ למלוך במלוכה וכבוד שנאמר בי מלכים ימלוכו (שם ח׳) וגומר. ובה מתברכים דברי תורה על ישראל שנאמר בי שרים ישורו וגומר (שם). ובה עתידין מתי ארץ ושוכני עפר לחיות שנאמר תורת ה׳ תמימה משיבת נפש (תהלים י״ט). ובה כל היום משתוקקים סופרי ישראל שנא׳ לולי תורתיך שעשעי וגומר (שם קי״ט). ובה משמחין כל לב וכליות שנאמר פקודי ה׳ ישרים משמחי לב (שם י״ט). ובה משחקין לפני הק״בה בכל עת שנאמר משחקת לפניו בכל עת (משלי ט׳). ובה עושן שמחה לישראל שנאמר בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך (שם ו׳). ובה מצילין את ישראל מדינה של גיהנם שנאמר כי תלך במו אש לא תכוה (ישעי׳ מ״ג). תבא תורה שהיא אש שנאמר הלא כה דברי כאש (ירמיה כ״ג) ותציל ישראל מדינה של גיהנם שהיא מלאה אש שנאמ׳ מדורת אש ועצים (ישעיה ל׳). ובה קיימים עליונים ותחתונים שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי (ירמיה ל״ג). ובה מתחדשין שמים וארץ לעולם הבא שנאמר כי הנני בורא שמים חדשים וגומר (ישעיה ס״ה). ונאמר כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה (שם). בזכות מי בזכות ישראל שמקיימים את התורה שנאמר ראשית חכמה יראת יי׳ תהלתו עומדת לעד (תהלים קי״א). ומהו תהלתו עומדת לעד זו מתן שכרן של צדיקים שהוא עומד עד לעתיד לבא:

פ אל תקרי פ״י אלא פה ואין פה אלא משה שנאמר כי כבד פה וכבד לשון אנכי (פ׳ שמות). מלמד שבאותה שעה אמר משה לפני הק״בה רבש״ע יודע אני בעצמי שאת׳ אלוה לכל באי עולם לא בראת את העולם אלא לכבודך ולא עשית בריה אלא ליקרך ולא בראת אדם אלא כדי לחלוק לך כבוד שנא׳ כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתי (ישעיה נה). וכל אבר ואבר שבראת באדם לא בראת אותו לבטלה. לא בראת ראש אלא לכבוד שמך לתפילין וליקוד לך ולהשתחות לך. לא בראת עיני׳ אלא לראות כבודך. לא בראת אזנים אלא לשמוע כבודך. וחוטם להריח. לחיים להטעים טעמי מאכל. שניים לשוחקות. ושט להבליע. קנה למשוך ולהוציא. לב להבין בינה. הכליות ליעץ עצה. ריאה לשאוב. כבד לכעוס.

משנה מדרש הלכות ואגדות ושמועות ותוספות שנא׳ באר חפרוה שרי׳ כרוה נדיבי עם (חוקת) אין באר אלא תורה שנמשל לבאר שנא׳ באר מים חיים ואין מים אלא תורה שנאמר הוי כל צמא לכו למים (ישעי׳ נ״ה). ולמה נמשלו דברי תורה למים לומר לך מה מים מניחי׳ מקום גבוה והולכין למקום נמוך אף דברי תורה אין מתקיימים אלא במי שהוא נמוך ומשפיל עצמו. חפרוה שרים אין שרים אלא משה ושבעים זקנים שהיו דורשין את התורה בשבעי׳ לשונות ומוציאין כל אחד ואחד טעמי החכמה מן התורה. כרוה נדיבי עם אלו סופרים כגון דוד ושלמ׳ דניאל ומרדכי ועזרא הסופר. במחוקק שהכל אומרים הלכה למשה מסיני שנקרא מחוקק שנאמר כי שם חלקת מחוקק (פ׳ חוקת). ולמה נקר׳ שמו מחוקק שחקק כל אות ואות שבתורה באצבעות ידיו. במשענותם אלו נביאים שהיו מחיים את המתים כגון אליהו ואלישע שהחיו מתים שנאמר ושמת משענתי על פני הנער (מלכים ב׳ ד׳). וממדבר מתנה זה מדבר סיני שנתנה להם לוחות במתנה מסיני שנ׳ ויתנם ה׳ אלי (פ׳ עקב). ואומר זכרו תורת משה עבדי (סוף מלאכי). תורת משה אלו תורה נביאים וכתובים. על כל ישראל אלו המצות. חקים אלו המדרשות. והמשפטים אלו שמועות והגדות שנאמ׳ מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל (תהלים קמ״ז):

ע׳ ע״ין לא נאמר אלא עין של תורה שהיא עין לכל עין והיא אור לכל אור והיא חכמה לכל חכמה והיא בינה לכל נבונים והיא מדע לכל יודעי בינה והיא חיים למחזיקי׳ בה. מנין שהיא עין לכל עין שנאמר מצות ה׳ ברה מאירת עינים (תהלים י״ט). ומנין שהיא אורה לכל אור שנאמר כי נר מצוה ותורה אור (משלי ו׳). ומנין שהיא חכמה לכל חכמה שנאמר אני חכמ׳ שכנתי ערמה (שם ח׳). ואין חכמה אלא תורה שנ׳ ושמרתם ועשית׳ כי היא חכמתכ׳ ובינתכם (פ׳ ואתחנן). ומנין שהיא בינה לכל נבונים שנאמר ונביא לבב חכמה (תהלי׳ צ׳) ואין חכמה אלא תורה שנאמר קנה חכמה קנה בינה ובכל קניניך קנה בינה (משלי ד׳). ואומ׳ לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה (שם ח׳). ומנין שהיא מדע לכל יודעים שנאמר ודעת מזימות אמצא (שם). ומנין שהיא חיים למחזיקי׳ בה שנאמר עץ חיים היא למחזיקי׳ בה (משלי ג׳). ומנין שהיא אהבה לכל אוהבי דבריה שנאמ׳ הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה (שה״ש ב׳). ואומר אני אוהבי איהב ומשחרי ימצאנני (משלי ח׳). והיא לראש

עצמן מפני קומתן שנמוך. סומך העולם הזה מניין שנ׳ ותושע לו זרועו וצדקתו היא סמכתהו (ישעיה ס״ג):

ד״א סמ״ך אלו ישראל שסומכין תמיד להן זכות אבותיהם אברהם יצחק ויעקב ויוסף משה ואהרן ודוד ושלמה. זכותן של אברהם ויצחק במזרח סביב להן שנ׳ מי העיר ממזרח צדק (ישעיה מ״א). זכותן של יעקב ויוסף במערב שנ׳ ודמות פניהם פני אדם (יחזקאל א׳) זה דמות יעקב שחקוקה על כסא הכבוד. דמות שור זה דמות יוסף שנאמר בכור שורו הדר לו (פ׳ ברכה). ומפני מה ניתנה בכורה ליוסף שנאמר ובני ראובן בכור ישראל (ד״ה ה׳). ולא להתייחס לבכורה נקרא הוא בכור. זכותן של משה ואהרן בדרום שהתורה והמצוה כהונה ולויה לא נתנם אלא בדרום שנא׳ אלוה מתימן יבא (פ׳ ברכה). זכותן של דוד ושלמה בצפון לפי שכל נבואתן שנתנבאו על ישראל לא נתנבאו אלא על מתן שכרן של צדיקים שבגן עדן שהוא נתון בצפון הגן עדן. ומנין שהגן עדן בצפון שנאמר ממתים ידך ה׳ ממתים מחלד וגומר (תהלים י״ז). דוד נתנבא ואמר כשראה טובה של גן עדן מה רב טובך אשר צפנת ליריאיך (תהלים ל״א). שלמה נתנבא ואמר יצפון לשרים תושיה (משלי ב׳). ישרים אלו צדיקים שמקבלים פני שכינה בכל יום שנ׳ (ת׳ קמא) ישבו ישרים את פניך. הקב״ה נקרא ישר וצדיקים נקראו ישרים. הקב״ה מנין שנאמ׳ טוב וישר ה׳ (תהלים כ״ה). צדיקים מנין שנאמר אודה ה׳ בכל לבב בסוד ישרים ועדה (תהלי׳ קי״א). הקב״ה נקרא טוב שנ׳ טוב ה׳ לכל (שם קמ״ה) וצדיקים נקראו טוב שנאמר אמרו לצדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו (ישעיה מ׳). שכר מעשיהם לעולם הבא. פרי מעלליהם יאכלו בעולם הזה: ד״א סמ״ך זו ירושלם שהרי סמוך לה סביב הרים ומוקפים לה גבעות. הרים כנגד אבות. וגבעות כנגד אמהות שנאמר ירושלם הרים סביב לה וגומר (תהלים קכ״ה): ד״א סמ״ך זה משכן שעשה משה וישראל במדבר שהיו סמוכים לו ד׳ מחנות שבטי ישראל שנ׳ דגל מחנה ראובן תימנה דגל מחנה דן צפונה דגל מחנה יהודה מזרחה דגל מחנה אפרים ימה (פ׳ במדבר ובהעלותך): ד״א סמ״ך זה בית המקדש ששכינה בתוכה וסמוך לו סביב מלך וכהן גדול כהנים לויים וישראל כנגד ד׳ רוחותיו כבמדבר שהיו סמוכין לו ד׳ מחנות שבטי ישראל שנ׳ מחנה ראובן תימנה דגל מחנה דן צפונה דגל מחנה אפרים וגו׳: ד״א סמ״ך זו התורה שסביב סמוך לה נביאים וכתובים

ומפזרין אותו בד׳ רוחות העולם שנ׳ והחמס קם למטה רשע (יחזקאל ו׳). ואח׳ כך מחזירין אותו ד׳ מלאכי השרת אחד אחד לכל רוח ורוח ומכניסין את קטמו מארבע רוחות העולם ומטמנים אותו בתוך הקבר עד שמגיע יום הדין הגדול שנ׳ כי הנה יום בא בוער כתנור (מלאכי ג׳). כי הנה יום בא זה יום הדין הגדול. בוער כתנור זה גיהנם שנמשל כתנור שנאמר נאם ה׳ אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלם (מלאכי ג׳). והיו כל זדים אין זדים אלא לצים שנא׳ זד יהיר לץ שמו (משלי כ״א). מכאן אתה למד שכל אדם שיש בו ליצנות אין דנין בגיהנם תחילה אלא הוא שנ׳ עושה בעברת זדון (שם). ואין עברה אלא גיהנם שנ׳ יום עברה היום ההוא (שם). וכל עושי רשעה אלו רשעי ישראל שהם נדונים בגיהנם. וי״א קש אלו רשעי אומות העולם שנמשלו כקש שנ׳ תשלח חרונך יאכלמו כקש (פ׳ בשלח). וליהט אותם זה לשון האש של גיהנם שהיא מלהטת הרשעי׳. היום הבא שאותו היום שבא ארוך ארבעים יום שבארבעים יום נוצר הולד ובארבעים יום נתנה התורה לכך נידונין באותו היום שהוא ארבעי׳ יום כיומו של אדם ולא כיומו של הקב״ה שיומו של הקב״ה אלף שנים שנ׳ כי אלף שנים בעיניך וגו׳ (תהילים צ׳). שהכל ברשותו של הקב״ה והכל בדברו. אשר לא יעזוב להן שורש וענף שלא יטעמו טעם גיהנם. שורש זו נשמה שדומה לנטיעה בגופו של אדם. וענף זה הגוף שנכלל בעפר כענף. ואם כן למה נאמר נר אלהים נשמת אדם (משלי ך׳) ולא נשמת בהמה. אלא מפני שאדם נברא בדמותו של הק״בה נאמר בו נר אלהים נשמת אדם אבל בהמה הואיל ולא נבראת בדמותו של הקב״ה לא נאמר בו. כיוצא בדבר נאמר מי יודע רוח בני אדם וגו׳ (קהלת ג׳). רוח בני אדם אלו הצדיקי׳ שדומי׳ לאברהם בצדקתו שנקרא אדם שנאמר האדם הגדול בענקים הוא (יהושע יד) ומניין שאין גדול אלא אברהם שנ׳ נשיא אלהים אתה בתוכינו (חיי שרה). ורוח הבהמה אלו הרשעי׳ שנמשלו כבהמה שנ׳ נמשל כבהמות נדמו (תילים מט):

ם סמ״ך אל תקרי סמך אלא סומך מך זה הקב״ה שהוא סומך מכים נופלים שנ׳ סומך ה׳ לכל הנופלים (תילים קמ״ה). סומך עליונים וסומך תחתוני׳ סומך העולם הזה וסומך העולם הבא. ומניין שסומך עליונים שנ׳ אני ידי נטו שמים (ישעיה מ״ה) אל תקרי נטו שמים אלא נסמכתי שמים. סומך התחתונים מניין שנאמ׳ סומך ה׳ לכל הנופלים (תילים קמ״ה). ואין נופלים אלא התחתונים שמשפילין

א׳ אפר ד׳ דם מ׳ מרה. ונפח באפיו נשמת חיים כדי שיחפש מה בחדרי לבבו של אדם שנאמ׳ נר אלהים נשמת אדם חופש כל חדרי בטן (שם). ואומ׳ חוקר לב ובוחן כליות (ירמיה י״ז). ומפני מה אינו חוקר אלא כליות ולב מפני שהלב מבין בינה ומחשב מחשבות. וכליות יועצות עצות טובות ורעות. אומר הקב״ה הללו הן מנהיגיו ופרנסיו של אדם ואין לי עסקי אלא בהן. שכל איברים של אדם נוהגים על ידיהם. לכך נאמר נר אלהים נשמת אדם (משלי ך׳). ד״א נר אלהים נשמת אדם ולא נשמת בהמה. והלא נשמת אדם ונשמת בהמה הכל הולכין אל מקום אחד (קהלת ג׳). ולא עוד אלא שאחד האדם ואחד הבהמ׳ מקרה אחד להם ליום המות שנ׳ כי מקרה בני האדם ומקרה הבהמה וגו׳ מה הוא כמות זה כן מות זה (קהלת ג׳). מה אדם מת אף בהמה מתה מה אדם מטמא בנגיעה במיתתו שנאמר הנוגע במת וגו׳ (פ׳ חקת) אף בהמה מטמאה במיתה בנגיעה שנ׳ וכי ימות מן הבהמה וגו׳ הנוגע בנבלתם יטמא וגו׳ (פ׳ שמיני). ולא עוד אלא שמעולה בהמה מן האדם שהנוגע בנבלת אדם מטמא טומאת שבעה אבל הנוגע בנבלת בהמה אינה מטמאה אלא טומאת ערב. ולא עוד אלא בזמן שהבהמ׳ מתה בעלה מוכר אותה לגוים וגוים אוכלים את בשרה ועורה נותנים אותה לעבדה. ולא עוד אלא בזמן שהיא מתה רוחה יש לה מנוחה אבל אדם כשהוא מת רוחו אין לו מנוחה מפני שמעמידין אותו בדין ומסדרין לפניו כל מעשים שהיו בידו בין לטובה בין לרעה ואומרים לו לא כך עשית ביו׳ פלוני לא כך פעלת ביום פלוני לא כך חקתה (ס״א שחתה) ביום פלוני ולא כך דברת ביו׳ פלוני. ואפי׳ שיחה קלה שבין איש לאשתו בשעת תשמיש מגידין לו ביום דין הקבר שנ׳ כי הנה יוצר הרים ובורא רוח מגיד לאדם מה שיחו (ישעיה ל׳). ואם מתים בניו בחייו אומרים לו מפני מה מתו בניך בחייך. אם נסתמו עיניו בחייו אומרים מפני מה נסתמו עיניך. אם נעשה אלם בחייו אומרים לו מפני מה נעשית אלם בחייך. אם נעשה חרש. אם נעשה מצורע הכל אומרים לו. שהרי הקב״ה כל מעשיו ישרים שנ׳ כי ישרים דרכי יי׳ וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם (הושע י״ב). צדיקים ילכו בם לגן עדן. ופושעים יכשלו בם לגיהנם. מפני מה כשלת בעונך ואבדת את דרכיך ופילגת את עצמך ועוררת לגיהנם. ואם היה בידו להשיב טענ׳ שהוא זוכה בה בדין מקבלין הימנו ואם לאו מכין אותן ג׳ פולסאות של אור ועושין אותו קטם

ערבות רקיע כנגד כסא הכבוד וכורעים ומשתחוים ונופלים על פניהם לפני הקב"ה ומקבלים פניו ואחר כך פותחין את פיהם ואומרים שירה לפניו. ומה שירה שהם אומרי' לפניו ממלכות הארץ שירו לאלקים זמרו ה' סלה (תלי' ס"ח). וכל גדודי אש וכל שרפי להבה באין בשירות ותושבחו' לפני הקב"ה ומקבלין פניו ומשתחוים לפניו שנ' וצבא השמים לך משתחוים. ואח"כ פותחין את פיהם ואומרים שירה. מה שירה מלך אלהים על גוים אלהים ישב על כסא קדשו. הק"בה קדוש ויושב על כסא קדוש. הקב"ה רם ונשא יושב על כסא רם ונשא. והקב"ה אש אוכלה אש חונה בסוד מערכות אש. ומנין שנקרא קדוש שנ' ק' ק' ק' ה' צבאות. ומניין שאף כסאו נקרא קדוש שנ' אלהים ישב על כסא קדשו (שם). ומניין שנקרא רם ונשא שנ' כה אמר רם ונשא (ישעיה נ"ז). ומפני מה נקרא רם ונשא מפני שהוא רם על כל רמים שבעולם שנ' רם על כל גוים ה' (תלים קיג). אל תקרי גוים אלא גאים אלו שרי מלכים ורוזנים שהם מתגאי' במרום מפני גובהן. ומפני מה נקרא נשא מפני שהוא נושא בזרועו את כל העולם שנאמ' ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול וגו' (ישעיה מ"ו). ומפני מה כסאו רם מפני שהוא רם על כל המדות שבעולם. ומפני מה נקרא נשא מפני שהו' נושא כל רוחות ונשמו' שבעולם שנ' כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי (ישעיה נ"ז). ומניין שנקרא אש אוכלה שנ' כי יי' אלהיך אש אוכלה הוא (פ' עקב). ומניין שאף כל מערכותיו אש שנ' עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט (תלים ק"ד). ומניין שהק"בה נקרא כבוד שנא' י"י צבאות הוא מלך הכבוד סלה (תלים כ"ד). וכסאו נקרא כבוד שנאמר כסא כבוד מרום מראשון וגו' (ירמיה י"ז):

נן נו"ן נו"ן מפני מה אחד רובץ ואחד זקוף ועומד. מפני שנבראת בו נשמה לבריות שכל נשמה ונשמה פעם שהיא רובצת פעם שהיא זקופה. בזמן שאדם רובץ נפשו רובצת ובזמן שאדם זוקף נפשו זוקפת שנ' נר אלהים נשמת אדם חופש כל חדרי בטן (משלי כ'). (ס"א בזמן שהיא בגופו של אדם היא רובצת ובזמן שאינה בגופו של אדם היא זקופה וכן הוא אומ' נר אלקי' וכו'.) משל למלך שיש לו פלטרין בבית המטונף וכשבקש ליכנס בתוכו אומר לעבדיו הדליקו בתחלה בתוכו את הנר כדי שאראה מה שבתוכו. אף הקב"ה ברא את האדם מן העפר ומן הדם ומן המרה

הק"בה צופה אלא ללב שנאמר כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב (שמואל א'):

מ מ"ם מפני מה מ"ם קורא אותה שנים בבת אחת. מפני ששניהם עומדים ברזי כסא הכבוד וכלם חקוקים בטכסי שלהבת על כסא הכבוד וקושרין בראשן כתרים של אורה. וכיון שמגיע זמן קדושה ואין הק"בה יורד ממרום. רומו ודר במרכב' שניהם מתקרבים זה אצל זה ואומרים אימתי ירד הק"בה ממרום רומי רומים וירד במרכבה ואנו נראה מראה דמות פניו ונאמר שירה לפניו שנ' מתי אבא ואראה פני אלדים (תהלים נ"א). ומהו מתי אבא מלמד שלא אמרה רוח הקודש דבר זה אלא כנגד אותה שעה שאומרי' אותיות שבמרכבה קודם שתבא שכינה ותרד על כסא מרכבה מתי יבא הק"בה וישב על כסא הכבוד ונקבל את פניו בשמחה ובשירות. וכיון שבא הק"בה וירד במרכבה כל שרי המרכבה וכל החיות שבמרכבה וכל אותיות שבמרכבה מקדימי' בשירות להקבילו. אף מ"ם ומ"ם שבמרכבה מקבלים פני שכינה באות' שעה בשירי עוז ומלכות ופותחים את פיהם ואומרים שירה. ומה שיר שהם אומרים מ"ם פתוחה אומרת מלכותך מלכות כל עולמים. ומ"ם סתומה אומרת וממשלתך בכל דור ודור. מה עושה הק"בה באותה שעה. תופש לכל האותיות שבמרכבה ומחבקן ומנשקן וקושר להן שני כתרים לכל אחד ואחד. כתר של מלכות וכתר של כבוד ואף מ"ם פתוחה ומ"ם סתומה תופסן הקב"ה בידו ומחבקן ומנשקן וקושר להן שני כתרים. (למ"ם פתוחה צ"ל) אחד של מלוכה ואחד של כבוד. למ"ם סתומה אחד של ממשלה ואחד של תפארת. ואחר כך מושיבן הקב"ה אחד מימינו ואחד משמאלו ומפייסן בדברים ואומר להם אותותי שחקקתי באצבעותי בעט שלהב' אש גלוי וידוע לפני שלא נקרא מלכותי אלא בכם ולא יקרא ממשלתי אלא בכם מלך מלכי' ומושל מושלי'. לפי שבאות מ"ם פתוחה נקרא הק"בה מלך מלכים ובמ"ם סתומה נקרא הקב"ה מושל מושלים שנא' ומלכותו בכל משלה (תלים ק"ג). ואומ' ה' ימלוך לעולם ועד (בשלח). ואו' מלך אלהים על גוים (תלים מ"ז). ואומר כי ליי' המלוכה ומושל בגוים (תלים כ"ב). וכין ששומעין מ"ם פתוחה ומ"ם סתומה מפי הקב"ה דבר זה פותחים את פיהם ואומרים שירה לפני הק"בה. ומה שירה אומרים לך ה' הממלכה והמתנשא לכל לראש (דה"י כ"ט). באותה שעה באין כל שרי מלכיות שבכל רקיע ורקיע לפני הק"בה ונוטלין כתר מלכותם מעל ראשם ומניחי' על גבי קרקע

מתנחם אף הלב כן. שנאמר וינחם אותם וידבר על לבם (פ׳ ויחי). אדם מחוקק אף הלב מחוקק שנא׳ לבי לחוקקי ישראל (שופטים ח׳). הליכה מנין שנאמר עשוק אפרים רצוץ משפט כי הואיל הלך אחרי צו (הושע ה׳). מנין שהלב כותב שנאמר כתבם על לוח לבך (משלי ג׳). אדם מרחיש אף הלב כן שנאמר רחש לבי דבר טוב (תלי׳ מ״ה). אדם עולץ אף הלב יעלוץ שנאמר עלץ לבי (שמואל ב׳). אדם מטהר אף הלב מטהר שנאמר לב טהור ברא לי אלדים (תהלים נ״א). אדם מגיל אף הלב כן שנ׳ יגל לבי (שם י״ג). אדם מתעצב אף הלב כן שנאמר ויתעצב אל לבו (סוף בראשי׳). אדם נוער אף הלב נוער שנאמר אני ישנה ולבי ער (שיר השירים ה׳). מנין שהלב ישן באדם שנאמר ישן לב ואין מבין. אדם חכם אף הלב חכם שנאמ׳ חכם לב יקח מצות (משלי כ״ד). אדם מטפש אף הלב כן שנאמר כי בשרירות לבי אלך (פ׳ נצבים). ואין שרירות אלא טיפשות. אדם דורש אף הלב כן שנאמר ונתתי את לבי לדרוש (קהלת א׳). אדם עוסק אף הלב עוסק שנאמר והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך (פ׳ עקב). אדם מרפא אף הלב כן שנא׳ חיי בשרים לב מרפא (משלי י״ד). אדם נשבר אף הלב כן שנאמ׳ לב נשבר ונדכא (תהלים נ״א). אדם רם רוח אף הלב כן שנאמר ורם לבבך (פ׳ עקב). אדם יש לו שכחה אף הלב כן שנ׳ נשכחתי כמת מלב (תהלים ל״א). אדם ישיש אף הלב כן שנאמר וראיתם ושש לבכם (ישעיה ס״ו). אדם שמח אף הלב כן שנאמר לב שמח ייטיב פנים (משלי י״ז). אדם טוב אף הלב טוב שנאמ׳ שמח וטוב לב (אסתר ה׳). כל מה שיש באדם יש בלב. מכאן למדנו שהלב שקול כנגד רמ״ח איברים שבאדם. ולא עוד אלא שני׳ עשר דברים יש בו באדם ואלו הן לב מבין דעת ותבונה. כליות יועצות עצות טובות ורעות. פה מחתך בכל מיני מאכלות. לשון גומר כל מיני שיחות. חיך טועם כל מטעמי מאכלות. קנה מושך ומוציא כל רוחות וקולות. ושט בולע כל מיני מאכל ומשקה. ריאה שואבת כל מיני משקין. כבד כועס ומרה זורקת בו טיפה ומניחתו. טחול שוחק כל מיני שחיקות. קורקבן שוחק כל מיני אכילות. קבה ישנה שנה מתוקה. ואין שנאה ואהבה אלא בלב שנ׳ לא תשנא את אחיך בלבבך (פ׳ קדושים). ונאמר ואהבת את ה׳ אלדיך בכל לבבך (פ׳ ואתחנן). ואין קנאה אלא בלב שנאמר כי יום נקם בלבי (ישעיה ס״ג). ואין דאגה אלא בלב שנאמר דאגה בלב איש ישחנה (משלי י״ב). ואין דיווי אלא בלב שנאמר והסר כעס מלבך (קהלת י״א). **לפיכך אין**

בפני כבודו בלבוש מלכות ובכתר מלכות ובעדי מרגליות של מלכים וכל אחד ואחד יושב כמלך על כסאו של זהב ולפני כל אחד ואחד שולחן של מרגליות וביד כל אחד ואחד כוס של זהב מרוקם באבנים טובות ומרגליות שהוא מלא סם חיים וכל מעדני גן עדן מונחים לפניהם על השולחן ולפני כל אחד ואחד עומדים שלש׳ מלאכי השר׳ לשמשן וקרני הדר על ראשיהם וזיקים וברקים יוצאים אז מפיהם וזיו פניהם הולך מסוף העולם ועד סופו כזיו החמה שנא׳ ואוהביו כצאת השמש בגבורתו (שופטים ה׳). ושמים ושמי השמי׳ פותחין את דלתותיהן וממטירי׳ עליהם טללי בושם של אפרסמון טהור שריחו הולך מסוף העולם ועד סופו. ואלף אלפים מלאכי השרת עומדי׳ לפניהן ואוחזי׳ בידיהם צינורות ונבלים ומצלתים וכל כלי שיר ומרננים לפניהם בסעודה והקב״ה עומד בעצמו ומרקד בעצמו בסעודה וחמה ולבנה וככבים ומזלות מימינו ומשמאלו ומרקדי׳ לפניהם עמו. וכיון שהרשעים רואים כל אותה גדולה ומלכות וכל אותה תפארת וכבוד מגביהין את קומתן מאה אמה בהיכל מפני כבודן של צדיקים להסתכל בהן ויהיו שואלים עליהם לומר מי אלו שכל אותו הכבוד וכל אותה גדולה עשה להם הקב״ה. משיבים מלאכי השרת ואומרים לפניהם הללו עמו של הקב״ה שעסקו בתורתו ובמצותיו והביאום לגן עדן ליתן להם שכר טוב וחלק טוב. מיד נופלים רשעים על פניהם ופותחים את פיהם בשבחו של הקדוש ברוך הוא ושל צדיקים ואומרים אשרי העם שככה לו אשרי העם שיי׳ אלהיו (סוף תהלים קמ״ד):

ל ל״מד אל תקרי למד אלא ל״ב מ״בין ד״עת. מלמד ששקול הלב כנגד כל האברים. לאדם יש לו עינים. אף ללב יש לו עינים. לאדם יש לו אזנים. אף ללב יש לו אזנים. לאדם יש לו פה אף ללב יש לו פה. לאדם יש לו דבור אף ללב יש לו דבור. לאדם יש לו נהימה אף ללב יש לו נהימה. לאדם יש לו צעקה אף ללב יש לו צעקה. לאדם יש לו הליכה אף ללב יש לו הליכה. כן כל המדות שיש להם לאיבריו של אדם יש ללב. עין רואה אף הלב רואה שנאמ׳ ולבי ראה הרבה חכמה ודעת (קהלת א׳). אוזן שומעת אף הלב שומע שנאמר לב שומע לשפוט (מלכים ג׳). דבור מנין שנא׳ אמרתי אני עם לבי (קהלת א׳). צפצוף הלשון מנין שנאמר בחנת לבי פקדת לילה צרפתני בל תמצא זמותי בל יעבור פי (תהלים ה׳). צועק מנין שנאמר צעק לבם אל ה׳ (איכה ג׳). אדם

עינים שהם מסתכלין בהם מסוף העולם ועד סופו בסקירה אחת. ושבח זו קומה וקופה כאדם הראשון כליל כתר זה ארגוונין טוב שהמלכי׳ משתמשין בהן. קדושה שקוראין בהן מלאכי השרת ק׳ ק׳ ק׳. ברוך שקוראין לפני הק״בה בתמים ממעל בעולם הבא. ומלכות שכל הנכשל בהם כצדיקים משתמש לעולם הבא במלוכ׳ וכבוד ברכו׳ וממשלה כדוד מלך ישראל שנאמר והיה הנכשל בהם ביום ההוא כדוד ובית דוד כאלדים כמלאך ה׳ (זכריה י״ב). ואור נוגה סביב סביב להן לכל צדיק וצדיק לעולם הבא ושכינה עמהם בכבוד בכל מקום. כאב שהוא יושב על כסא הכבוד. כמלך שש ושמח בשמחת בניו ובנותיו שנאמ׳ ואני אהיה לה נאום ה׳ חומת אש סביב לה ולכבוד אהיה בתוכה (זכריה ב׳). ואומ׳ רני ושמחי בת ציון כי הנני בא ושכנתי בתוכך וגומר (שם):

כ כ״ף זה כף שבועה. כ״ף שהוא מכה זו על גב זו בשמחה רבה בסעודתן של צדיקי׳ לעולם הבא ועומד ומרקד לפניהם בסעודה וכל צדיק וצדיק מהלכת עמו שכינה בריבי רבבות מלאכי שרת ועמודי ברק סביב להן וניצוצין של זוהר מוקפות להן וזיקוקי זיו מבהיקים את פניהם וזיקי אור מקרין את עפעפיהם ורוחות מתכנשין לפניהם ועננים מזילים לנגד פניהם והרים מרקדים לפניהם. ועל אותה שעה אומר ישעיה (כ״ו) ה׳ רמה ידך. מהו רמה ידך מלמד שעתיד ישעיה לומ׳ לפני הק״בה בסעודתן של צדיקים בגן עדן בשעה שהוא מרקד לפניה׳ רבונו של עולם רמה ידך לא יבאו רשעים ויראו בטובתן של צדיקים. משיב הב״ה ואומ׳ ישעי׳ בני יבאו ויראו בשמחתם ובטובתם וילבשו בושה וכלימה שנאמר יחזו ויבושו קנאת עם (ישעיה שם). משיב ישעיה ואומר לפניו רבש״ע לא יבאו ולא יראו. אומ׳ הק״בה מי מכריע בינינו שנעשה כדברו. משיב ישעיה ואומר לפניו רבש״ע תבא כנסת ישראל הגדולה ותכריע בינינו ונעשה. מיד קורא הק״בה למטטרון שר הפנים ואומר עבדי לך והבא לי כנסת ישראל כדי שתכריע בינינו. ומיד הולך מטטרון ומביא כנסת ישראל לפני הק״בה ולפני ישעיה. וכיון שרואה כנסת ישראל את הק״בה אמרה לפניו רבש״ע למה קראת אותנו. משיב הק״בה ואמר לה בתי מפני שאני אומר יבאו רשעים ויראו בטובתן של צדיקים. משיבה יבאו ויבושו שנאמר ותרא׳ אויבתי ותכסיה בושה (סוף מיכה). באותה שעה באין רשעי׳ לפתח גן עדן ועומדין להסתכל בטובתן של צדיקים ורואים כל הצדיקי׳ כל אחד ואחד

ה׳ צבאות יגן עליה׳ ואכלו וכבשו אבני קלע ושתו המו כמו יין ומלאו כמזרק כזויות מזבח והושיעם ה׳ אלדיהם ביום ההוא כצאן עמו כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו (זכריה ט׳):

י אל תקרי י״וד אלא יד מלמד שזהו יד ושם טוב שעתיד הקב״ה ליתן להם לצדיקים לעולם הבא בירושלם ובבית המקדש שנאמר ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם טוב וגומר (ישעיה נ״ו). ואין ביתי אלא בית המקדש שנאמר כי ביתי בית תפלה וגומר (שם ישעיה). ואין חומות אלא ירושלם שנאמר על חומותיך ירושלם (שם ס״ב). ואין יד אלא מנות שנאמר חמש ידות (פ׳ מקץ). ומהו יד מלמד שעתיד הקב״ה לקרות לכל הצדיקים בשמן ונותן להם כום של סם חיים בידן כדי שיהיו חיים וקיימים לעולמים. ומהו שם מלמד שעתיד הק״בה מגלה שם המפורש לכל הצדיקים לעולם הבא שנבראים בו שמים החדשים וארץ החדשה כדי שיהיו כולם יכולים לבראות עולם חדש שנאמר שם עולם אתן לו אשר לא יכרת (ישעיה ס״ב). ומנין שזה שם המפורש נאמר כאן שם עולם ונאמר להלן זה שמי לעולם מה להלן שם המפורש אף כאן שם המפורש. ד״א שם עולם אתן לו שלא יפסוק (ס״א יפסקו) שמו מן העולם שכשם ששמים חדשי׳ וארץ חדשה קיימי׳ לעולמי עולמים כך עתיד שמו של צדיקים (ס״א הצדיקים) חיים וקיימים לעולם ושם זרעם וזרע זרעם שיעמדו לעולם שנאמר כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני נאם יי׳ כן יעמוד זרעכם ושמכם (סוף ישעיה). ד״א שם עולם מלמד ששלש מאות וארבעי׳ עולמים עתיד הק״בה להנחיל לכל צדיק וצדיק לעולם הבא שכן שם בגמטריא ג׳ מאות וארבעים הוו. ד״א שם עולם אתן לו נאמר בראש הפסוק הזה ונתתי להם בביתי ובחומותי ובסוף נאמר אתן לו אם נאמר לו למה נאמר ונתתי להם ואם נאמ׳ ונתתי להם למה נאמר אתן לו. מלמד שכל הצדיקים כלן נותן להם הק״בה יד וחלק שכר טוב ושם ותהלה ושבח ומלכות לעולם הבא. ולמשיח בן דוד נותן יד וחלק שכר טוב ושם עולם תהלה וגדולה ושבח כתר כלול קדוש׳ ומלכו׳ כנגד כל הצדיקים כלן לעולם הבא. יד זה כוס של חיים שמשקהו הקב״ה למשיח ולצדיקים לעתיד לבא. חלק שכר טוב זה שלש מאות וארבעים עולמים שכל צדיק וצדיק נוטל בחלקו כל אחד ואחד לפי שכר מעשיו לעולם הבא. שם עולם זה שם המפורש שעולם הבא נברא בו. תהלה וגדולה זהו אור מאירת

הבא שהצדיקים מציצין הימנו כתות כתות כעשבי השדה בכמה לבושין שריחן הולך מסוף העולם ועד סופו כריח גן עדן שנאמר ויציצו מעיר כעשב הארץ (תהלי' ס"ב). אין עיר אלא ירושלם שנאמר העיר אשר בחרתי בה (מלכים א' י"א). מכאן אתה למד שאין הקב"ה מחיה מתים אלא בארץ ישראל שנא' כה אמר ה' בורא השמים ונוטיהם וגומר (ישעיה מ"ב). ואומר ונתתי צבי בארץ חיים (יחזקאל כ"ו). ומהו ארץ חיים וכי יש ארץ חיים וארץ מתים. אלא זו ארץ ישראל שנקראת ארץ החיים שמתיה חיים תחלה לעולם הבא. אם כן צדיקים שבחוצה לארץ כגון משה ואהרן ושאר כל הצדיקי' שבארבע פינות העולם היאך חיין ובאין לעולם הבא. אלא מלמד שבשעת תחיית המתים הב"ה יורד משמי שמים העליונים ויושב על כסאו בירושלם שנאמר בעת ההיא יקראו לירושלם כסא ה' (ירמיה ג'). וקורא להב הקב"ה למלאכי השרת ואומר להם בני לא בראתי אתכם אלא לשעה זו כדי שתעשו לי קורת רוח. משיבים מלאכי השרת ואומרים לפניו רבונו של עולם הננו נעמוד לפניך בכל דבר שאתה רוצה. משיב הק"בה ואומר להם לכו ושטטו בד' רוחות העולם והגביהו את ארבע כנפות הארץ ועשו מחילות מחילות בקרקע לכל צדיק וצדיק שבחוצה לארץ עד ארץ ישראל והביאו לי כל צדיק וצדיק צדיק פלוני בן פלוני חסיד פלוני בן פלוני חכם פלוני בן פלוני שמסרו עצמן על קדושת שמי בכל יום ויום כדי שלא יצטערו ויבאו לארץ ישראל ואני מחיה אותם. מיד הולכים כל מלאך ומלאך וכל שרף ושרף וכל שר ושר וכל גדוד וגדוד ומשוטטים בארבע רוחות העולם ומגביהין ארבע כנפות הארץ ומנערין רשעים ממנה שנא' לאחוז בכנפות הארץ וינערו רשעים ממנה (איוב ל"ח). ועושין מחילות מחילות בקרקע הארץ בשביל כל צדיק וצדיק שבחוצה לארץ ומביאין אותן בתוך מחילות לארץ ישראל אצל הקב"ה לירושלם ועומד הב"ה בעצמו ומחיה אותן ומעמידן על רגליהן. וכיצד הק"בה מחיה את המתים לעולם הבא מלמד שנוטל הק"בה שופר גדול בידו שהוא אלף אמה באמתו של הב"ה נתוקע בו וקולו הולך מסוף העולם עד סופו. בתקיע' ראשונ' העולם כלו רועש. בתקיעה שנייה העפר מתפרד. בתקיעה שלישית עצמותיהן מתקבצין. בתקיע' רביעי' אברים מתחממין. בתקיעה חמישית עורותיהם מתקרמים. בתקיעה ששית רוחו' ונשמות מתכנסות לגופיהן. בתקיעה שביעית חיים ועומדים על רגליהם בלבושיהם שנא'

לנמהרי לב חזקו ואל תיראו. אלא מלמד שהקב"ה הוא מרחיק שכינתו מעל גבהי לבב וכולן נחשבין עליו כתועבה שנאמר תועבת ה' כל גבה לב יד ליד לא ינקה (משלי י"ד). ואין תועבה אלא ע"ז שנאמר ולא תביא תועבה אל ביתך (פ' תצא). מכאן מצינו שכל מי שיש לו גסות הרוח כאלו עובד ע"ז. ולא עוד אלא שמעלה עליו הכתו' כאלו בנה במה בלבו ומקטיר עליו קטורת לע"ז. שאין תועבה האמורה כאן אלא ע"ז שנאמר כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ (פ' אחרי מות). לכך נאמר תועבת ה' כל גבהי לבב (משלי שם). ומהו יד ליד לא ינקה מלמד שאפי' יש בו צדקה וגמילות חסדים כאברהם אבינו שקנה בצדקה שמים וארץ ועולם הזה ועולם הבא שנאמר ויאמר אברם אל מלך סדום הרימותי ידי אל ה' אל עליון קונ' שמים וארץ (פ' לך לך) ויש בו גסות הרוח לא ינקה מדינה של גיהנם. ד"א יד ליד לא ינקה מלמד שאפי' יש בו תורה וחכמה כמשה רבינו עליו השלום שקיבל תורה מיד ליד ויש בו גסות רוח לא ינקה מדינה של גיהנם. לכן הוא אומר כי רם ה' ושפל יראו' וגבוה ממרחק יידע (תהלי' קל"ח) וכי שפל יראו' וגבוה אינו רואה אלא מלמד שאין מסתכל הקב"ה במי שיש בו גסות הרוח כמי שאינו מסתכל באדם שהוא שונא לו מנעוריו. שאין שונא לו להקב"ה אלא מי שיש לו גסות הרוח שנאמר לב נשבר ונדכא אלדים לא תבזה (תהלים נ"א). לכך נאמר כי רם ה' ושפל יראה וגומר. ומהו וגבוה ממרחק יידע בב' יודין מלמד שאמר הב"ה כל מי שיש בידו גסות הרוח מעלה אני עליו כאלו מקללני בשני העולמות שאין ב' יודין אלא אחד בעולם הזה ואחד בעולם הבא. וכל מי שזובח את יצרו בכל יום ומתודה עליו מעלה אני עליו כאלו כבדני בשני עולמות שנאמר זובח תודה יכבדנני (שם נ'). שני נוני"ן אחד לעולם הזה ואחד לעולם הבא:

ט אל תקרי ט"ית אלא טיט. ומהו טיט זה טיט שבידו של הקב"ה שנאמר הנה כחומר ביד היוצר (ירמיה י"ח). שכל העולם כלו לא נברא אלא הימנו ולבסוף עתידים כלם שחוזרים לטיט שנאמר הכל הולך אל מקום אחד הכל היה מן העפר והכל שב אל העפר (קהלת ח') ואין טיט אלא עפר שנברא ממנו אדם הראשון שנאמר ויצר ה' אלדים את האדם עפר מן האדמה (פ' בראשית). ומנין שאין טיט אלא עפר שנאמר ויבא סגנים כמו חומר וכמו יוצר ירמוס טיט (ישעיה מ"א). ד"א טיט זהו טיטו של עולם

לשמך ישבו ישרים את פניך (שם ק"מ). ואומר וירממוהו בקהל עם וגו' (שם ק"ז):

ח חי"ת אל תקרי חית אלא חטא מפני שחטא נחשב להם לרשעי ישראל בצדקה בשעה שהן רואין פני גיהנם ומקבלין עליהם בעצמן דינה של גיהנם. וכיון שמעלין אותן וחוזרין בתשובה לפני הקב"ה מיד מתקבלין לפני שכינה כצדיקי' וחסידי' שלא חטאו מעולם ומקבלים שכר על כל חטא שהיה בידם כצדקה שנאמר ובשוב רשע מרשעתו ויעש משפט וצדקה עליהם חיה יחיה (יחזקאל י"ח). בהן יחיה לא נאמר אלא עליה' מלמד שעליה' הוא יחיה עם הצדיקי' והחסידים ותמימים וישרים בעלי צדקה וגומלי חסדים ובעלי תורה ואנשי אמונה לעולם הבא. ולא עוד אלא שמעלין אותם ומושיבין אותם בישיבה אצל השכינה מפני ששברו את לבם בתשובה לפני הקב"ה שנאמר קרוב ה' לנשברי לב (תהלים ל"ד). דבר אחר קרוב ה' לנשברי לב מלמד שכל מי שלבו שבורה בכל יום ורוחו נמוכה ודבורו ממועט בפיו בכל יום עמו שכינה מהלכת בכל יום. ולא עוד אלא שמעלה עליו הכתו' כאלו מזבח בנוי בלבו ומעלה עולות וזבחים עליו לפני הקב"ה שנאמ' זבחי אלדים רוח נשברה לב נשבר ונדכא (שם נ"א). ד"א קרוב יי' לנשברי לב שכל שבורי לב חביבין לפני הקב"ה יותר ממלאכי השרת שמלאכי השרת מרוחקים מן השכינה שלשים וששה אלפים רבבות פרסאות שנאמר שרפים עומדים ממעל לו (ישעיה ו'). לו בגמטריא שלשים וששה אלפים הן. מלמד שגופו של שכינה*) מאתים ושלשים וששה רבבות פרסאות ק' ושמונ' עשר ממתניו ולמעלה ומאה ושמונה עשר ממתניו ולמטה. ופרסאות הללו אינן כפרסאות שלנו אלא כפרסה שלו שהפרסה שלו אלף אלפים אמה ואמה שלו ד' זרתות וטפח וזרת שלו מסוף העולם עד סופו שנאמר מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן (ישעי' מ'). ד"א שמים בזרת תכן מלמד שהשמים ושמי השמים זרת אחד אורכן וזרת אחד רחבן וזרת אחד קומתן וארץ וכל תהומות פרסת רגל אח' ארכה ופרסת רגל אח' רחבה ופרסת רגל אח' קומתה עד הרקיע הראשון. אבל שבורי לב הב"ה קרוב אצלו כל היום מאמה אל אמה לכך נאמ' קרוב ה' לנשברי לב (תהלים ל"ד). לנשברי לב הוא קרוב ולא לנמהרי לב שכבר כתוב אחריו אמרו

---

*) לקוח משיעור קומה המיוחס לר' ישמעאל.

שאלתיאל*) על רגליו ואומ׳ יתגדל ויתקדש וקולו הולך מסוף העולם עד סופו וכל באי עולם עונין אמן ואף רשעי ישראל וצדיקי אומות העולם שנשתיירו בגיהנם עונין ואומרים אמן מתוך גיהנם עד שמתרעש כל העולם כולו וקולם נשמע בפני הקב״ה והוא שואל עליהם ואומר מה קול רעש גדול ששמעתי. משיבין מלאכי השרת ואומרים לפניו רבונו של עולם אלו רשעי ישראל וצדיקי אומות העולם שנשתיירו בגיהנם שעונין אמן מתוך גיהנם. מיד מתגלגלין רחמיו של הקב״ה עליה׳ ביותר ואומר מה אעשה להם יותר על דין זה כבר יצר הרע גרם להם. באותה שעה נוטל הקב״ה מפתחות של גיהנם ונותנן למיכאל וגבריאל בפני כל הצדיקים ואומר להם לכו ופתחו שערי גיהנם והעלו אותם מתוך גיהנם שנאמר פתחו שערי׳ ויבא גוי צדיק שומר אמונים (שם). מיד הולכים מיכאל וגבריאל ופותחים ארבעים אלפים שערי גיהנם ומעלים אותם מתוך גיהנם. וכיצד מעלים אותם מתוך גיהנם מלמד שכל גיהנם וגיהנם שלש מאות ארכו וג׳ מאות רחבו ועביו אלף פרסה ועמקו אלף פרסה וכל רשע שנופל לתוכו שוב אינו יכול לעלות מתוכ׳. מה עושין מיכאל וגבריאל באותה שעה תופשין ביד כל אחד ואחד מהן ומעלין אותן כאדם שהוא מקים את חבירו ומעלהו בחבל מתוך הבור שנאמ׳ ויעלני מבור שאון מטיט היון (תהלי׳ מ׳). ועומדים עליהם גבריאל ומיכאל באותה שעה ורוחצין אותן וסכין אותן ומרפאים אותם ממכות גיהנם ומלבישין אותם בגדים נאים וטובים ותופשים בידים ומביאין אותם לפני הקב״ה ולפני כל הצדיקי׳ כשהן מגוהצים ומכוהדים שנאמ׳ כהניך ילבשו תשועה וחסידיך ישמחו בטוב (דברי הימים ב׳ ו׳). כהניך אלו צדיקי אומות העולם שהן מכהנין להקב״ה בעולם הזה כגון אנטונינוס בן אסוירוס וחביריו. וחסידיך אלו רשעי ישראל שנקראו חסידים שנאמר אספו לי חסידי (תהלים נ׳). וכשמגיעין לפתח גן עדן נכנסין גבריאל ומיכאל תחלה ונמלכים בהקב״ה. משיב הקב״ה ואומר להם הניחו להם שיכנסו ויראו את כבודי. וכיון שנכנסין נופלין על פניהם ומשתחוי׳ לפניו ומברכין ומשבחין שמו של הקב״ה מיד צדיקי׳ גמורים וישרים שיושבים לפני הקב״ה נותנים הודאה ומרוממים להק״בה שנאמר אך צדיקים יודו

---

*) עיין ס׳ זרובבל בחדר ב׳ של בית המדרש.

ובו משבחים לפניו עליונים ותחתונים בכל יום שנאמ׳ ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר (ישעי׳ מ״ט). אלא מפני שאמ׳ שנסתרו דרכיו לפני בוראו שנאמר למה תאמר יעקב ותדבר ישראל נסתרה דרכי מה׳ (שם מ׳) לפיכך לא גילה לו:

ז ז״ן זה שמו של הקב״ה שהוא זן ומפרנס כל יצורי כפיו בכל יום ויום מקרני ראמים ועד ביצי כנים שנא׳ מפרי מעשיך תשבע הארץ (תהלים ק״ד). ואומ׳ פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון (שם קמ״ה). וכמה מפתחות יש לו להקב״ה יש לו מפתח של אשה שנ׳ ויפתח את רחמה (פ׳ ויצא). יש לו מפתח של גשמים שנאמר יפתח ה׳ לך את אוצרו הטוב (פ׳ תבא). יש לו מפתח של תחיית המתים שנאמר וידעת כי אני ה׳ בפתחי את קברותיכם (יחזקאל ל״ו). יש לו מפתח של פרנסה שנאמ׳ פותח את ידך (תהלים קמ״ה). יש לו מפתח של נקבים שנ׳ מהר צועה להפתח (ישעי׳ נ״ב). ויש לו מפתח של מן ויכן להם מן שנאמר ודלתי שמים פתח וימטר עליהם מן. ס״א ויצו שחקים ממעל (תהלים ע״ח). יש לו מפתח של חדוש מלכיות שנאמר ופתחו שעריך תמיד (ישעיה ס׳). יש לו מפתח של עינים שנאמר אז תפקחנה עיני עורים (שם ל״ה). וכתיב ויגל ה׳ את עיני בלעם (פ׳ בלק). יש לו מפתח של חרשים שנאמר אזני חרשים תפתחנה (ישעיה ל״ה). יש לו מפתח של שפתים שנאמר ה׳ שפתי תפתח (תהלים נ״א). יש לו מפתח של פה שנא׳ ויפתח ה׳ את פי האתון (פ׳ בלק). יש לו מפתח של לשון שנ׳ ומה׳ מענה לשון (משלי י״ו). יש לו מפתח של אסורים שנא׳ ה׳ מתיר אסורים (תהלים קמ״ו). יש לו מפתח של ארץ שנ׳ תפתח ארץ ויפרו ישע (ישעיה מ״ח). יש לו מפתח של גן עדן שנאמר פתחו לי שערי צדק (תהלים קי״ח). יש לו מפתח של גיהנם שנאמר פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים (ישעיה כ״ו). אל תקרי שומר אמונים אלא שומר אמנים שאומר אמן שבשביל אמן שעונין רשעי׳ מתוך גיהנם ניצולים מגיהנם. כיצד עתיד הקב״ה להיות יושב בגן עדן ודורש וכל הצדיקים יושבים לפניו וכל פמליא של מעלה עומדים על רגליהם. מימינו של הב״ה חמה עם המזלות ולבנה וכל הכוכבים משמאלו והקב״ה דורש להם טעמי תורה חדשה שעתיד הקב״ה ליתן להם על ידי משיח. וכיון שמגיע לאגדה עומד זרובבל בן

של גדודי אש. ובזמן שאדם משתמש בהם מתמלא כל רקיע ורקיע כלו אש ויורדין לשרוף את העולם באש כיון שמגיעים לארץ רואים שכנפי שמים קשורים בכנפות הארץ וכנפות הארץ קשורים בכנפות שמים וחתומים בטבעת אהיה אשר אהיה. מיד עומדים מכעסן ונוהגין במדת רחמים עם כל העולם ועם אותו אדם המשתמש בהם. שאלמלא לא חתם הק"בה בחותמו ארבע רוחות העולם כשאדם משתמש בהן מיד העולם מתמלא אש. אלא שחתם הק"בה בחותמו ואינו שולט אש לעולם שנאמר הלא כה דברי כאש נאום ה' (ירמיה כ"ג). והשם שהוא נתגלה למשה בסנה מתוך אהבה. מתוך הרחמים. ומתוך הענוה. ומתוך הישרות. ומתוך השפלות. ומתוך הצדקה. ומתוך האמונה. ומתוך אברהם יצחק ויעקב. שאפילו אברהם יצחק ויעקב שהם גדולים ממלאכי השרת והקב"ה אהבם אהבה גמורה לא גלה להם שם המפורש אלא למשה בלבד שנאמ' ושמי ה' לא נודעתי להם (פ' וארא). ומה הודיע להם מקצת שמו שאינו מפורש שנ' וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי. שלש אותיות הללו הודיע להם כנגד שלשתן. ש' כנגד אברהם ד' כנגד יצחק י' כנגד יעקב. ולכלם שם אחד גלה להם. אבל למשה גילה לו כל השמות בין שמות המפורשים בין שמות החקוקים על כתר מלכות שבראשו ובין שמות החקוקים על כסא הכבוד בין שמות החקוקים בטבעת שבידו. בין שהן עומדין כעמודי אש סביבות מרכבותיו בין שמות שהן סביבות שכינה כנשרי מרכבה בין שמות שנתחתמו בהן שמים וארץ ים ויבשה הרים ובקעות תניני תהומו' וסדרי עולם וסדרי בראשית סדרי מעונות זבול וערבות וכסא הכבוד אוצרות חיים וגנזי ברכות גנזי טל ומטר גנזי ברקים גנזי עננים גנזי רוחות וגנזי נשמות של חיים ושל מתים שנאמר יודיע דרכיו למשה (תהלי' ק"ג). ומפני מה לא גילה דרכיו לאברהם שפירש עצמו מאצל ע"ז ונדבק תחת כנפי השכינה ועמד בעשר נסיונות וליצחק שנעקד כשה תמים על גבי המזבח ומסר דמו להקב"ה וליעקב שהרחיק את עצמו ואת בניו ואת בנותיו ואת קרוביו מחטא ומע"ז שנאמ' ויאמר יעקב אל ביתו הסירו אלהי הנכר (פ' וישלח). אלא מלמד שלאברהם לא גילה לו אלא מפני שזרעו של ישמעאל נופל בגיהנם. ליצחק מפני זרעו של עשו שנופל בגיהנם. ולמה לא גילה ליעקב שבחר בו הקב"ה לסגולתו וחקק דמותו על כסא הכבוד שברקיע שנ' כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגולתו. (תהלים קל"ה).

אהיה בגמטרי׳. ומה הוא שאמ׳ הכתוב אהיה אשר אהיה (פ׳ שמות). מלמד שאמר ה״קבה אני הייתי ואהיה. אני הייתי קודם שנברא העולם. ואני הוא משנברא העולם. ואני הוא שאהיה לעולם הבא. דבר אחר אהיה אשר אהיה. אמ׳ הקדו׳ ברוך הוא אני א״דון ה״כל י״צרתי ה״כל. ה״כל י״צרתי הכ״ל א״דון אני. ד״א אהיה אשר אהיה. אמר ה״קבה במדת רחמים בראתי את העולם ובמדת רחמים אני מנהיגו ועתיד אני לחדשו במד׳ רחמים. ומנין שבמדת רחמים ברא את העולם שנאמר זכור רחמך ה׳ וחסדך כי מעולם המה (תהלים כ״ה). ומנין שבמדת רחמים הוא מנהיגו שנאמר ויעבור ה׳ על פניו וגומר (שמות ל״ג). ומנין שהוא עתיד לחדשו במדת רחמים שנאמר כה אמר ה׳ שבתי לירושלם ברחמים ביתי יבנה בה (זכריה א׳). דבר אחר אהיה אשר אהיה אמר ה״קבה במדת הטוב בראתי את העולם ובמדת הטוב אני מנהיגו ואני עתיד לחדשו במדת הטוב. ומנין שבמדת הטוב ברא את העולם שנא׳ טוב ה׳ לכל (תהלים קס״ה). ומנין שבמדת הטוב מנהיגו שנאמר טוב ה׳ למעוז ביום צרה (נחום א׳). ומנין שבמדת הטו׳ עתיד לחדשו שנאמר הטיבה ה׳ לטובים (תהלים קכ״ה). דבר אחר אהיה אשר אהיה אמר ה״קבה במדת אמונה בראתי את העולם ובמדת אמונה אני מנהיגו ובמדת אמונה אני עתיד לחדשו*). ומנין שבמדת אמונה ברא את העולם שנאמר ה׳ אלדי אתה ארוממך אודה את שמך כי עשית פלא עצות מרחוק אמונה אומן (ישעיה כ״ה). ומנין שבמדת אמונ׳ מנהיגו שנאמר אל אמונה ואין עול (פ׳ האזינו). ומנין שעתיד לחדשו במדת אמונה שנא׳ ואמונתי וחסדי עמו (תהלים פ״ט):

ו ז**) (ס״א ואיזהו) חותמות של ה״קבה שבהן נחתמו כל שמו׳ המפורשים שעל כסא הכבוד שנאמר זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור. זה שמי לעולם אלו שמות המפורשים. וזה זכרי לדור דור אלו חותמות השם. שכל שם ושם שבמרכבה יש לו חותם ויש לו כנוי והק״בה יושב על כסא אש וסביב סביב לו כעמודי אש שמות המפורשים. כל אחד בטכסי אש. כל אחד ואחד בתוך מראה אש. ועמהם חיילות רבות של שרי אש מערכות עצומו׳

---

*) עיין סוף אות א.

**) אולי צ״ל ז״ו חותמות וכו׳.

והארץ החדשה (ישעיה ס"ו). שמים חדשי' וארץ חדשה לא נאמ' אלא השמים החדשים והארץ החדשה מכאן אתה למד שלא היתה יגיעה מלפני ה"קבה לא במעשה בראשית של עולם הזה ולא במעשה אחרית של עולם הבא שלא בראו אלא בדבר שאין בו ממש אחר בלבד בה"א. ומה נשתנה מכל האותיות שבהם ניתנה תורה לישראל שאין בו ממש. מפני שכל האותיות כשהאדם מוציאן מפיו הוא מרגיש בהן בשפתיו ובלשונו ומוציא טיפת רוק מפיו אבל ה"א אינו מקבל טומאה מפני שכשאדם מוציאו מפיו אינו מרגיש בו לא בשפתיו ולא בלשונו ואין מוציא בה טיפת רוק מפיו. כל האותיות כולן מקבלות טומאה אבל ה"א אינה מקבלת טומאה. מפני שכל שמות המפורשו' אינם נכתבות אלא בה"א ובה"א נתחתמו שמים וארץ ועולם הזה ועולם הבא וימות המשיח. וכמה הן אותיות שבהן נתחתמו שמים וארץ. שתים עשרה הן כנגד שתים עשרה שעות היום ושתים עשרה שעות הלילה ושנים עשרה חדשי שנה ושתים עשרה מזלות ושנים עשר' שבטים ושתים עשר' ארצות וכולן על שמותם של שבטים שנאמ' יצב גבולות עמים למספר בני ישראל. ואלו הן שתים עשר' אותיות שנאמר אהיה אשר אהיה שלחני אליכם (שמות ג'). הרי י"ב אותיות. וכיצד נתחתמו בהן ארבע ארבע לכל רוח ורוח. שתי אותיות מלמעלה לכל רוח ושתי אותיות מלמטה לכל רוח. א"ה מלמטה י"ה מלמעלה א"ה מלמעלת י"ה מלמטה. ורוח רביעית פתוחה ועומדת ואינ' חתומה. יש זמן שהיא פתוחה ועומדת ואינה חתומה. ויש זמן שהיא חתומה. ובזמן שהיא חתומ' אינה חתומה אלא בי"ה ו"ה. י"ה מלמעלה ו"ה מלמטה. ומפני מה יש זמן שהיא פתוחה מפני שבו ירד ה"קבה לבלבל את הלשון שנא' וירד ה' לראות את העיר וגו' (פ' נח). ובה ירד על הר סיני שנא' וירד ה' על הר סיני (פ' יתרו). ובה עתיד לירד לירושלם לחדש את העולם שנאמר ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזתים (זכריה י"ד). ואומ כן ירד ה' צבאו' לצב' על הר ציון (ישעיה לא). וכל אותיו' הללו של אש הן. ומראיהן כמראה ברק ולהבת אור סביב להן. וכל אחת ואחת שיעור קומתו עשרים ואחד אלפים רבבות פרסאות. וכלן קשורות כתרים של זיקי זוהר מפני שהן חקוקות בעט באצבע ידו של ה"קבה. ומנין שכל שם ושם שיעורו עשרים ואחד אלפים רבבות פרסאות וכלן קשורות של זיקי זוהר. שכן

מי שהוא דל בעולם הזה עשיר הוא לעולם הבא כגון ישראל מפני שהם עוסקים במצות. עשירים בעולם הזה דל הוא לעולם הבא כגון אומות העולם ורשעים שאינם עוסקים במצות ועשירים בעולם הזה לפי שהקב"ה נותן להם שכרם בעולם הזה שנאמר ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו (פ' ואתחנן) מן העולם הבא ששכר מצוה אחת מן העולם הבא עין לא ראתה אלדים זולתך (ישעיה ס"ד). ואומות העולם שאינן עוסקים במצות מקבלים שולחנם בעולם הזה. ולמה לפי שהקב"ה אינו מקפח שכר כל ברי'. כיצד באין אומות העולם ורשעים ועושין מצוה אחת לפניו כדי שישבחו אותם וישמעו בני אדם ויכבדו אותם. וכל מה שעושין רשעים אין עושין אלא לכבודם על כן הם עשירים בעולם הזה ועניים לעולם הבא לפי שאין כל אדם זוכה לשתי שולחנות. ואם יש אדם בישראל שנולד במזל טוב לחיות בעולם הזה ויכיר בוראו בכל לבבו והולך בתומו ובענוה ולא מגים דעתו על חבירו ולא אומר בלבו אני גדול מפלוני ופלוני ולא יענה לעניים בגבהות הלב ולא יקלל אדם שהוא קטן ויעשה מעושרו לעניים צדקה ולעשירים גמילות חסדים בהלואה ונותן דעתו בכל שעה על בוראו ואומר בשפלות וברוח נמוכה מה אני מה חסדי מה צדקתי לפני בוראי זה אוכל הפירות בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא וכל מצות שיעש' האדם בעולם הזה ולא יעשה אותם באהבה וביראה אינו מקבל שכר מאותם מצות שיעשה האדם בעולם הבא. ואם תמה אתה בדברי' הללי בא והסתכל בעשו הרשע ואומות העולם שהם אוכלי' מלכו' וגדולה בעולם הזה וסופן שנטרדין מן העולם הבא שנאמר והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש (עובדיה א'). ואומר אבדו גוים מארצו (תהלים י'). ואומר והאלילים כליל יחלוף (ישעיה ב'). ישובו רשעי' לשאולה (תהלים ט'). אבל ישר' נוחלים חיי עולם הזה וחיי עולם הבא בשביל צדקות שעושין שנא' ועמך כלם צדיקים וגו' (ישעיה ס'). ואומר ויקבלון מלכותא קדישי עליונים וגומר. ומנין שישראל נקראו עליונים שנ' אני אמרתי אלקים אתם ובני עליון כלכם (תהלים פ"ב):

הא ה"א אין ה"א אלא שמו של הב"ה המפורש שבו נברא העולם כלו שנאמר אלה תולדות השמים והארץ בהבראם (בראשי') אל תקרי בהבראם אלא בה"א בראם. ומנין שאף שמים וארץ שעתידים להתחדש אין נבראים אלא בה"א שנ' השמים החדשים

בלעם (פ׳ בלק). דבר אחר אין דבר אלא לשון מצוה שנ׳ דבר שלח ה׳ ביעקב ונפל בישראל (ישעיה ט׳). ומנין שאין דבר אלא מצוה שנאמר כי דבר ה׳ בזה ואת מצותו הפר (פ׳ שלח):

דבר אחר דל״ד אמר הק״בה ד״ברתי ל״הקים ד״ל. ד״ל ל״הקי׳ ד״ברתי. מפני שבני אדם שונאים לדל ואין מי שאוהב לדל אלא אני בלבד. ובני אדם מבוים לדל ואין נשמעים דברי חכמת דל שנא׳ וחכמת המסכן בזויה וגו׳ (קהלת ט׳). ואני בעצמי משגב לדל שנאמר ויהי יי׳ משגב לדך משגב לעתות בצרה (תהלים ט׳). וכשבא דל בתפלה לעני איני משיבו מלפני ריקם שנאמר אל ישוב דך נכלם וגו׳ (תהלים ע״ד). ואני מקרב שכינתי אצלו בכל יום שנאמ׳ קרוב ה׳ לנשברי לב (תהלים ל״ד). ואין נשברי לב אלא עניים. וכל האוטם אזנו משמוע צעקת הדל ואינו עונה לו בשעה שצועק לפניו בקול צעקה ומרה גם הוא יקרא ולא יענה שנאמ׳ אוטם אזנו מצעקת דל גם הוא יקרא ולא יענה (משלי כ״א). ולא עוד אלא שאינו מביט הקב״ה בכל רגע ורגע אלא בדל שנא׳ ואל זה אביט אל עני ונכה רוח (ישעי׳ ס״ו) וערב לפני קול דבריהם יותר מכל בני אדם שתחת השמים שנא׳ כי שומע אל אביונים יי׳ ואת אסיריו לא בזה (תהלים ס״ט). מהו ואת אסיריו אלו בעלי חולה ובעלי מכה שהן דומים בעולם הזה בחליים כאלו חבושים בבית האסורים עד שה״קבה שולח להם רפואה וירפאם מחליים שנאמ׳ ויצעקו אל ה׳ בצר להם וגו׳ (תהלים ק״ז). ואסורים אלו חולים שנאמר לאמר לאסורים צאו וגומ׳ (ישעיה מ״ט). ולא עוד אלא שהק״בה מגלגל רחמיו עליהם ומקימם מעפר להושיב׳ עם נדיבים ולהנחילם כסא כבוד שנאמר (שמואל א׳ ב׳) מקים מעפר דל להושיבם וגומר. ואין נדיבים אלא מלכים שנאמר נדיבי עמים נאספו וגו׳ (תהלים מ״ז). ואין עמים אלא ישראל שנאמר עמים הר יקראו (דברים ל״ג). ואין עם אלא בית המקדש שנאמר והלכו עמים רבי׳ ואמרו לכו ונעלה אל הר ה׳. וכסא כבוד ינחילם (שמואל ב׳). ואין כסא אלא ירושלם שנאמר בעת ההיא יקראו לירושלם כסא ה׳ (ירמיה ג׳). ואין כבוד אלא העולם הבא שנאמר כבוד חכמים ינחלו (משלי ג׳). ואומר יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבות׳ (תהלי׳ קמט). ואין משכבותם אלא העולם הבא שנאמ׳ יבא שלום ינוחו על משכבותם (ישעיה נ״ז):

דבר אחר מפני מה דלי״ת נותן פניו כלפי ה״א מפני שכל

רקיעי מרומים. מפני שכל כחו וגבורתו של ה״קבה אינו אלא בשחקים. עוזו וגאותו שכינתו ותורתו ירושלם ובית המקדש כולם בשחקים. עוזו מנין שנ׳ תנו עוז לאלדים על ישראל גאותו ועוזו בשחקים (תהלים ס״ח). גאותו בשחקים מנין שנאמר רוכב שמים בעזרך ובגאותו שחקים (פ׳ ברכה). שכינתו בשחקים מנין שנאמר ויצו שחקים ממעל (תהלים ע״ח). ואין צואה אלא שכינה שנאמר ויצו ה׳ אלדים (פ׳ בראשית). שהקב״ה צוה לשחקים להתקן מנו מאכל מחנות ישראל. ומנין שהמן בשחקים יהיה טחון בריחים בשביל צדיקים ובשביל ישראל שנאמר וימטר עליהם מן לאכול ודגן שמים נתן למו (תהלים ע״ח). תורתו בשחקים מנין שנ׳ ועוזו בשחקים (תהלים ס״ח). ואין עוז אלא תורה שנאמר ה׳ עוז לעמו יתן (תהלים כ״ט). ירושלם ובית המקדש בשחקים בנויה באבנים טובות ומרגליות באבן ספיר ובאבן כדכד ובכל מיני אבן יקרה מנין שנאמר ושחקים יזלו צדק (ישעיה מ״ה). ירושלם נקראת צדק שנאמר צדק ילין בה. ולמה נקר׳ שמו שחקים שהם משחקים מן טל ומטר ודגן לישראל בין בעולם הזה ובין לעולם הבא. ד״א שחקים אין שחקים אלא סחקים שהם משחקים בכל מיני שיר וזמרה ובכל מיני שבח לפני השכינה בבית המקדש שבמרום שנאמר הוד והדר לפניו עוז ותפארת במקדשו (תהלים צ״ו). זה בית מקדשו שבשחקי מרומים שזיוו מכסה את כל חדרי הרקיע מרומים שנאמר כסה שמים הודו ותהלתו מלאה הארץ (חבקוק ג׳). דבר אחר שחקים שאלף ושמונה עשר מחנות עומדים לפני השכינה בבית המקדש שבשחקים לומר לפניו קדוש בכל יום ויום וכל מחנה אלף ושמונה רבבן מלאכי השרת. שכך שחקי׳ בגמטריא אלף ושמונה עשר מחנות. שהן סובבין לפני השכינה בבית המקדש שבשחקים. ומרוממים שמו של ה״קבה בכל מיני שבח וזמרה מבקר ועד ערב אומרים לפניו ק׳ ק׳ ק׳. ומערב עד בקר אומרים ברוך כבוד ה׳ ממקומו. מפני מה מפני ששכינה תעלה למרומים בלילה לבית מסתרים שלה שנאמר אכן אתה אל מסתתר אלדי ישראל מושיע (ישעיה מ״ה):

דלית ד״ל. אמר הקב״ה ד״ל ד״ברי ל״עולם. ל״עולם ד״ברי נצב בשמים שנ׳ לעולם ה׳ דברך נצב בשמים (תהלים קי״ט). ואין דבר אלא מלאך הרופא שנאמר ישלח דברו וירפאם (תהלים ק״ז). דבר אחר אין דבר אלא לשון נבואה שנאמר וישם ה׳ דבר בפי

אין תורתו שוה כלום שנ׳ ובינת נבוניו תסתתר (ישעיה כ״ט). ד״א מפני מה ברא הק״בה את העולם בב׳ בבראשי׳ וסיים בל׳ התור׳ כדי שכשתדבקם ביחד אינן אלא בל וכי תהפוך אותם אינן אלא לב אמר להם הקב״ה לישראל בני אם אתם מקיימים שני דברים הללו בל ולב אני מעלה עליכם כאלו קיימתם את התורה כולה מב׳ ועד ל׳:

גימל מהו גימל. מלמד שאמר הקב״ה ג״מלתי י״חד מ״חסדים ל״דלים. ל״דלים מ״חסדים י״חד ג״מלתי. שאלמלא גמילות חסדים שלי אין כל העולם מתקיים אפילו שעה אחת. ומהו גמילות של הקב״ה שהוא עושה עם עולמו בכל יום ויום. אלו הן. רוח ונשמה. דעת וחכמה וערמה. עצה וגבורה. בינה ומחשבה. מאירת עינים. ושמיעת אזנים. והלוך רגלים. ומשוש ידים. ופתיחת הפה. ומענה לשון שהוא נותן לכל אדם ובריה שבהן העולם מתקיים שנא׳ חסד ה׳ מלאה הארץ (תהלים ל״ג). רוח ונשמה מניין שנא׳ ויפח באפיו נשמת חיים (פ׳ בראשית). (ס״א נשמת חיים וישוב העפר אל הארץ כשהי׳ והרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה. דעת ותבונה מנין שנאמר יי׳ יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. עצה ומחשבה מנין שנאמר רבות מחשבות. שמיעת אזנים מנין שנ׳ ואזני חרשים תפתחנה וגומר. הליכת רגלים מנין שנאמ׳ אז ידלג כאיל פסח ע״כ) בינה ומחשבה מנין שנאמ׳ לתת לפתאים ערמה (משלי א׳). עצה ותושיה בינה וגבורה מנין שנ׳ לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה (משלי ח׳). מאירת עינים מנין דכתיב אז תפקחנה עיני עורים (ישעיה ל״ה). הליכת רגלים מנין שנ׳ מיי׳ מצעדי גבר כוננו (משלי כ׳). מישוש ידים מנין שנאמ׳ שאו ידיכם קדש (תהלים קל״ד). פתיחת פה מניין שנאמר מי שם פה לאדם (פ׳ שמות). מענה לשון מנין שנאמר מה׳ מענה לשון (משלי י״ו). דבר אחר אלו טל ומטר וגשמי רצון ברכה ונדבה שנתן הקדוש ברוך הוא משמי מרום בעולם בכל שנה ושנה שנאמר ונתתי מטר ארצכם בעתו (פ׳ עקב). שאלמלא גשמים יורדים בעולם אין כל בריה יכולה להתקיים שנאמר הרעיפו שמים ממעל ושחקים יזלו צדק (ישעיה מ״ה). שאלמלא צדק׳ וגמילות חסדי׳ שנתן ה״קבה משחקים אין העולם מתקיים שנאמר ושחקים יזלו צדק (שם). וכתיב ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח וימטר עליה׳ מן לאכול (תהלים ע״ח). ומה נשתנה שחקים מכל

דירתי לא נאמ׳ אלא ביתי. ע״הב מנין שנ׳ כי הנני בורא השמים החדשים והארץ החדשה (ישעיה ס״ה). יוצר כונן שכלל לא נאמר אלא בונה בורא:

ד״א בי״ת מה נשתנה בית מכל האותיו׳ שברא בו הקב״ה כל סדרי בראשית. מפני שגלוי וידוע היה לפני הק״בה שני פעמים עתיד העולם ליחרב אחד בימי דור המבול ואחד בסוף ששת אלפים ותשעים ושלש שנים. ד״א מפני שב׳ פעמים היה עתיד בית המקדש ליחרב. (ג״ז חדש) ד״א מפני שאמר הקב״ה שני עולמי׳ אני עתיד לבראת עולם הזה ועולם הבא. ד״א מפני שאמ׳ הק״בה עתיד אני לבראת שמים וארץ ב׳ פלטורין שמים שלי וארץ לבני אדם שנא׳ (תהלים קט״ו) השמים שמים ליי׳ והארץ נתן לבני אדם. ד״א מפני שאמר הק״בה עתידין בשר ודם לעבוד ב׳ רשויות ישראל עובדים לשמי ואומות לשם ע״ז. ד״א מפני שעתידין בריות העולם לנהוג ב׳ יצרים יצר טוב ויצר הרע. ד״א מפני שכל מה שאני עתיד לבראת אינו אלא אחד זכר ואחד נקבה. ד״א מה ת״ל בראשית בשביל שלשה שנקראו ראשית ואלו הן תורה וישראל ויראה. תורה מניין שנ׳ יי׳ קנני ראשית דרכו (משלי י״ד). ישראל מנין שנ׳ קודש ישראל ליי׳ ראשית תבואתה (ירמיה כ״ב). יראה מנין שנ׳ ראשית חכמה יראת יי׳ (משלי א׳). תורה בשביל ישראל שנאמר עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו (ישעיה מ״ד). ומנין שעם זו ישראל שנא׳ עם זו קנית. ישראל בשביל יראה שנאמר ועתה ישראל מה ה׳ אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה׳ אלקיך (מן ג״ז הדש ועד כאן הוספ׳ דפוס קראקא):

ד״א בי בו בינה לכל יראה. בו בינה לכל יצור. בו בינה לכל נפש. בו בינה לכל נשמה. בו בינ׳ לכל רוח. שאלמלא בינה אין העולם מתקיים אפילו שעה אחת שנאמר הבו לכם אנשים חכמים ונבונים (פ׳ דברים). באותה שעה אמר להם ה״קבה לישראל בני הבו לכם בעלי בינה להיות ראשים עליכם. מיד הלך משה והיה מחזיר בכל משכנותיהם של ישראל לבקש מהם בעלי בינה ולא מצא שנאמר ואקח את ראשי שבטיכם אנשים חכמים וידועים (שם). ולא מצא נבונים. מכאן אתה למד שגדולה בינה לפני הק״ב יותר מן התורה שאפילו אדם קור׳ תורה נביאי׳ וכתובים ושונה משנה ומדרשים הלכות ואגדות שמועות ותוספות מושבות ומעמדות והגדות וכל סדרי בראשית ואין בו בינה

שנים הרי שיר משולש. במדת האמונה בראתי את העולם. ובמדת האמונה אני נוהג עמו. ובמדת אמונה אני עתיד לחדשו:*)

בי אל תקרי בי אלא בית. ומה הוא בית אמר הק"בה ב"ניתי י"צרתי ת"כנתי. ת"כנתי י"צרתי ב"ניתי שני פלטרין שלי אחד למעלה ואחד למטה. יצרתי כל סדרי בראשית. תכנתי חיי עה"ב שנא' מי תכן את רוח יי' (ישעיה מ'). ד"א בי בו בינה בכל בית בכל בית בינה בו. בית בוני בכל בית במלכות בוני בית. אמר הקב"ה בבית בראתי את העולם. בבית דנתי את העולם. בבית שיחתי את העולם. בבית בלבלתי את הלשון בעולם. בבית ברכתי את אזרחי. בבית ברכתי את יצחק. בבית ברכתי את יעקב. בב' ברכתי את השבטים. בבית ברכתי את יוסף. בבית ברכתי את ישראל. בבית ברכתי את ירושלם. בבית ברכתי את ציון. בבית ברכתי את בית המקדש. בבית ברכתי את העולם הבא. ומניין בבית ברא את העולם שנאמר בראשית ברא אלהים. בבית דן את העולם שנ' קץ כל בשר בא לפני (פ' נח). גש לפני. קרוב לפני לא נאמר אלא בא לפני. שיחתי בבית שנ' ביום הזה נבקעו כל מעינו' תהום רבה (נח). בלבל הלשון בבית מנין שנ' כי שם בלל יי' שפת כל הארץ. הפך חלף חילף עירב לא נאמ' אלא בלל. ברך האזרחי בבית מנין שנ' ויי' ברך את אברהם (חיי שרה). ברך יצחק בבית מנין שנ' ויצחק בא מבוא (חיי שרה). בירך יעקב בבית מנין שנ' בית יעקב בכל מקום אבל אוהל יעקב משכנו' יעקב שורש יעקב לא נאמר אלא בית יעקב. בירך השבטים מנין שנ' וישראל בחרתי בו (ישעיה מ"ד). חשקתי חפצתי רציתי בו לא נאמר אלא בחרתי בו. בירך יוסף מנין שנ' ובית יוסף להבה (עובדיה א'). מחנות יוסף משכנות יוסף מעונות יוסף לא נאמר אלא ובית יוסף להבה. בירך ישראל מנין שנ' בית ישראל ברכו את יי' (תהילים קל"ו). זרע ישראל לא נאמר אלא בית ישראל. בירך ירושלם מניו שנאמר ובחר עוד בירושלם (זכריה סוף א'). השק חפץ רצה לא נאמר אלא בחר. ציון מנין שנ' כי בנה יי' ציון. יסד כונן לא נאמר. שכלל לא נאמר אלא בנה. בית המקדש מנין שנאמ' כי ביתי בית תפלה וגומר (ישעיה נ"ו). אהלי משכני

---

*) אמר אהרן מכאן ואילך עד סוף אות א כתוב בדפוס קראקא ס' חנוך אשר הדפסתי אותו בחדר ב' של בית המדרש ואין צריך ליכפול הדברים.

כל באי עולם. לא ראינו כמוך מעולם אלוה בשמים ממעל. ולא שרנו כמוך מעולם רשות אחר בארץ מתחת. אין מלך כמוך ואין צור בלתך ואין אלהים זולתך אתה ראשון ואתה אחרון ואין אלוה מבלעדיך ואין עוד אלהים שנ׳ אין כמוך באלהים יי׳ ואין כמעשיך (תלים פ״ו). באותה שעה משיב הקב״ה לכל באי עולם שנאמ׳ ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי (פ׳ האזינו). מה הוא אני אני ב׳ פעמים. אלא מלמד שאמר להם הקב״ה אני הוא עד שלא נברא העולם ואני הוא משנברא העולם ואין אלהים עמדי לעולם הבא. אני אמית ואחיה אני הוא שאמית כל בני אדם וכל הבריות בעולם הזה. ואני הוא שאחזיר להם רוח ונשמ׳ ומחיה אותם לעולם הבא. ואני הוא שמחצתי אותם בעולם הזה בעורות עינים. בחרישת אזנים. בחגירות רגלים. בכלילות אצבעותים. בפילגות אברים. בערלות שפתים. באילמות פה ולשון. ואני הוא שמרפא אותם לעולם הבא. ואין מידי מציל ליום הדין. ד״א מחצתי ואני ארפא כשם שהאדם נפטר במומו מן העולם הזה כך חוזר במומו לעולם הבא. מי שנפטר חגר חוזר חגר׳ מי שנפטר סומא חוזר סומא. מי שנפטר חרש חוזר חרש. מי שנפטר אלם חוזר אלם. מי שנפטר גבן חוזר גבן. מי שנפטר דק חוזר דק. או תבלול בעינו. או גרב. או ילפת. או מרוח אשך. חוזר כך. ואחר כך יושב הקב״ה כרופא ומרפא אותם בפני כל באי עולם שנ׳ בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר יי׳ ורפאתיו (ישעיה מ״ז):

ד״א א״לף מפני מה כותבין אותו באות אחת וקורין אותו בשלש אותיות. מפני שהוא נחשב אח׳ כנגד הקב״ה שנקר׳ אחד שנ׳ שמע ישראל יי׳ אלקינו יי׳ אחד (פ׳ ואתחנן). הקב״ה נקרא אחד וקריאת שמו אותיות משולשות. ומנין שהק״בה אחד וכל שם ושבח שלו אין קורין לפניו אלא במשולש שנ׳ יי׳ אלקינו יי׳ אחד הרי שמו משולש. יי׳ יי׳ אל רחום הרי שמו משולש. (ס״א אלקי האלקים ואדוני האדונים). ומנין שכל שבח אין אומרים לפניו אלא משולש שנ׳ קדוש קדוש קדוש יי׳ צבאות הרי משולש. גדול יי׳ ומהולל מאד ולגדלתו אין חקר הרי משולש. אז ישיר. את השירה. אשירה ליי׳. וכן שיר השירים שיר אחד שירים

ד"א אלף מלמד שחמשת אלפי' שערי חכמה נפתחו לו למשה בסיני כנגד חמשה חומשי תורה. ושמונה אלפים שערי בינָה כנגד ח' נביאים ואחד עשר אלפים שערי דעה כנגד אחד עשר כתובים שנא' אוצר נחמד ושמן בנוה חכם וכסיל אדם יבלענו (משלי כ"א). אוצר זו תורה שנ' יראת ה' היא אוצרו (ישעיה ל"ג). ותורה זו יראה שנאמ' וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך (פ' כי תבא). ואומר ובעבור תהיה יראתו על פניכם וגומ' (פ' יתרו). נחמד אלו נביאים שמתנבאים בדברי נחמדים שנאמר הנחמדים מזהב ומפז רב (תהלים י"ט). ושמן אִלו כתובים שהם מושחי' גופו של אדם בדברי נחומים כשמן שנאמ' ושיקוי לעצמותך (משלי ג'). בנוה חכם זה משה רבנו עליו השלום שנקרא חכם שנאמר עיר גבורים עלה חכם וגומ' (משלי כ"א). ואין גבורים אלא מלאכי השרת שנאמר ברכו ה' מלאכיו גבורי כח (תהלים ק"ג). וכסיל אדם יבלענו (משלי כ"א זה יהושע בן נון שעש' עצמו ככסיל אצל משה רבו:

ד"א אלף זה הקב"ה שהוא ראשון והוא אחרון הוא אלוף ברוב אלפי מלך. כשם שהאלף ראש לכל האותיות כך הקב"ה ראש כל המלכים כולם וגם הוא סוף לכל הנדיבים כולם. ומנין שהוא ראשון והוא אחרון שנ' אני ה' ראשון ואת אחרונים אני הוא (ישעיה מ"א). ראוי למקרא לומר ואת אחרון אני הוא מה ת"ל את אחרונים אני הוא. אלא מלמד שכשמחדש את העולם הקב"ה עומד בעצמו ומסדר סדרן של אחרונים של עולם הבא. סדרן של צדיקים. סדרן של חסידים. סדרן של ענוים. סדרן של נביאים. סדרן של מלכים ושל רוזנים ושל נדיבים. סדרן של פרנסי הדור. סדור של דור ודור. וכל בריה ובריה. וכל חיה וחיה. וכל עוף ועוף. וכל נשמה ונשמה. ומוריד חנוך בן ירד ששמו מטטרון. ואת ארבע החיות מתחת גלגלי מרכבו' כסאו ומעמיד את כסאו לצד אחד ומעלה את קרח ואת עדתו משאול ומתהום רבה. ומביאין לפניו כל באי עולם והוא מעמידן על רגליהם. והוא מסדר דינו של עצמו לפני הבריות אומר להם כלום ראיתם אלוה אחר מבלעדי בשמים ממעל או בארץ מתחת או בארבע רוחות העולם העידו בי ותאמרו אמת שנא' ואתם עדי נאם י"י ואני אל (ישעיה מ"ג). משיבין מטטרון והיות הקדוש וקרח ועדתו כלם בבת אחת בקול אחד בפה אחד בדבור אחד ואומרים לפניו

שבת שנאמר מזמור שיר ליום השבת וגומר ליום שכלו שבת (תהלי' צ"ב). שכיון שרא' אדם הראשון את השבת פתח את פיו בשבחו של הקב"ה ואמר מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לה' ולזמר לשמך עליון. באותה שעה מלאכי השרת יורדין כתות כתות מן השמים ואומרים טוב. וכן השמים מקצתן היו אוחזים בידיהם כנורות ועוגבות. ומקצתן היו בידיהם נבלים ומצלתים וכל כלי שיר ומנגנין לפניו בשיר שנאמר ולזמר לשמך עליון. להגיד בבקר חסדך זה עולם הבא שנמשל לבקרים שנאמר חדשים לבקרים רבה אמונתך (איכה ב'). ואמונתך בלילות זה העולם הזה שנמשל ללילה שנא' תשת חשך ויהי לילה בו תרמוש כל חיתו יער (תהלים ק"ד). וכי כל חיתו יער לא תרמוש אלא בלילה וביום אינה רומשת כלל. אלא מלמד שעולם הזה נמשל בלילה ומלכי אומו' העולם משולים כחיות שהם רומשים ביער בתוך הלילה. וכיון שעלה עמוד השחר חוזרים. כשם שכל החיות חוזרות ליערם ולמקומ' כך כל מלכי הארץ ורוזני תבל כיון שבא עליהם עה"ב ומלכות משיח חוזרים ליערם ולמקומם ויורדין מגדולתן ושבים אל עפרם ואינן באין לעולם הבא שנאמר והיה ה' למלך על כל הארץ (זכריה י"ד):

ד"א אל"ף אמר הקב"ה "אצתי "לפעול "פלא במרום ועומק שאין חקר ואין מספר שנאמר עושה גדולות עד אין חקר וגו' (איוב ט'). **ד"א** עושה גדולות עד אין חקר במעשה בראשית בשעה שבראם. ונפלאות עד אין מספר במעשה אחרית בשעה שיצרם: **ד"א** עושה גדולות עד אין חקר בשעה שנוצר הולד במעי אמו. ונפלאות עד אין מספר בשעה שנולד: **ד"א** עושה גדולות עד אין חקר בשעת המבול. ונפלאות עד אין מספר בשעת הפלגה: **ד"א** עושה גדולות עד אין חקר בשעת יציאת נשמה. ונפלאות עד אין מספר בשעת תחית המתים: **ד"א** עושה גדולו' עד אין חקר בשעת יציאת מצרים. ונפלאות עד אין מספר בשעת קריאת ים סוף: **ד"א** עושה גדולות עד אין חקר בשעת מלחמת עמלק. ונפלאות עד אין מספר בשעת ירידת המן: **ד"א** עושה גדולות עד אין חקר בשעת מתן תורה. ונפלאות עד אין מספר בשעה שנהרגו סיחון ועוג: **ד"א** עושה גדולות עד אין חקר בשעת מלחמות סיסרא. ונפלאות עד אין מספר במלחמת סנחריב: **ד"א** עושה גדולות עד אין חקר בעולם הזה ונפלאות עד אין מספר בעולם הבא:

שאלמלא שירה וזמרה שישראל אומרים לפני בכל יום לא בראתי עולמי. אפילו ישראל שכל העולם כלו נברא בשבילן לא בראתים אלא בשביל שירה שנאמר עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו (ישעי׳ מ״ד):

ד״א א״לף אם אין אלף אין בי״ת אם אין בית אין אלף אם אין תורה תמימה אין כל העולם כלו מתקיים. אם אין כל העול׳ כולו מתקיים אין תורה תמימה מתקיימת. אם אין גימ״ל אין דלי״ת אם אין דלי״ת אין גימ״ל. אם אין גמילות חסדים אין דלים. אם אין דלים בעולם אין גמילות חסדים שנאמר חסדי ה׳ אזכיר וגו׳ (ישעיה ס״ג). ומנין שישראל נקראו דלים שנאמר את עם עני תושיע (תהלים י״ח) ועינים רמות תשפיל אלו אומות העולם:

ד״א אל״ף אמר הק״ב ״אמונתי ״לישראל ״פקדתי ו״פקדתי ״לישראל ״אמונתי. אין אמונתי אלא תורה שנאמר ואהיה אצלו אמון (משלי ח׳). ומנין שהפקיד הקב״ה אמונתו לישראל שנאמר זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל (תהלים צ״ח). והיו כל ישראל פותחים את פיהם ואומרים שירה לפני הקב״ה באותה שעה שנ׳ ה׳ אלהים אתה ארוממך אודה שמך כי עשית פלא עצות מרחוק (ישעיה כ״ה) אמונה אומן. אם נאמר אומן למה נאמר אמונה אם נאמר אמונה למה נאמר אומן. אלא מלמד ששתי אמונות הפקיד הקב״ה לישראל על הר סיני אחד לישראל ואחד למשיח. אחד לישראל מנין שנא׳ זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל (תהלים צ״ה). ואחד למשיח מנין שנאמר והי׳ צדק אזור מתניו והאמונה אזור חלציו (ישעיה י״א):

ד״א אל״ף אמר הקב״ה ״אמרתי ״פארתי ״לעמי ו״פארתי ״לעמי ״אמרתי. ואין אמרתי אלא תורה שנאמר יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי (פ׳ האזינו). ואין לקחי אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו (משלי ד׳). ומהו אל תעזובו. מלמד שבשעת מתן תורה קרא הקב״ה לישראל ואמר להן בני מקח טוב יש לי בעולם ואני נותן אותה לכם לעד לעולם אם תקבלו את תורתי ותשמרו את מצותי. משיבין ואומרים לפניו רבש״ע איזהו מקח טוב שאתה נותן לנו אם נשמור את תורתך. משיב הקב״ה ואמר להם זה העולם הבא. משיבין ישראל ואומרים רבש״ע הראינו דוגמא של עולם הבא. משיב הקב״ה ואמר להם זה שבת. שהוא אחד מששים של עולם הבא שכולו שבת שנאמר זכר את יום השבת (פ׳ יתרו ואתחנן). ומנין שעולם הבא כולו

צבי לצדיק (ישעי כ"ד). ואין צדיק אלא הקב"ה שנא' צדיק ה' בכל דרכיו (תהלים קמ"ה). ומנין שאף ימים ונהרות אומרים שירה שנ' מקולות מים רבים (תהלים צ"ג). ומנין שאף הרים וגבעות אומרים שירה שנ' ההרים וכל גבעות עץ פרי וכל ארזים החיה וכל בהמה רמש וצפור כנף מלכי ארץ וכל לאמים שרים וכל שופטי ארץ בחורים וגם בתולות זקנים עם נערים יהללו את שם ה' כי נשגב שמו לבדו (תהלי' קמ"ח). ומנין שכל סדרי בראשית אומרים שירה שנאמר ממזרח שמש עד מבואו וגומר (תהלים קי"ג). ומנין שאף אדם הראשון פתח פיו בשירה שנ' (תהלים צ"ב) מזמור שיר ליום השבת טוב להודות ליי ולזמר לשמך עליון. טוב להודות ליי בארץ מתוך בני אדם. ולזמר לשמך עליון בשמי מרום בתוך מלאכי השרת:

ד"א "אפתח "לשון פ"ה ופ"ה "לשון "אפתח שאין נאה במאתי' ושמונה אברים שבאדם לומר לפניו שירה אלא בפה ולשון שנאמ' פי יספר צדקתך וגומר (תהלים ע"א). שלא נמשלו פה ולשון אלא בים ובגליו. כשם שהים מרחיב ופותח כך הפה מרחיב ופותח. כשם שהים מלא מרגליות כך הפה מלא מרגליות של עצמות. כשם שהים מביע מים כך הפה מביע מים. כשם שגל מתוך הים מתגבר ועולה כך הלשון בתוך הפה מתגבר ועולה. כשם שהים מטביע ספינה בתוכו. כך לשון מרשיע את הבריה בדבר. וכשם שהים מצפצף כך הפה מצפצף. וכשם שגל הים מרגיש כך לשון מרגיש. כשם שגל הים מסעיר ברוח סערה כך לשון של אדם מסעיר ברוח עבירה. כשם שהים פולט המים כך הפה פולט מים. כשם שגלי הים הורגין את הבריות כך הפה ולשון הרע הורג את הבריות. וכשם שהים יש לו שפה מזה ומזה כך לשון יש לו שפה מזה ומזה. כשם שהים מבאיש ומסריח כך הפה מבאיש ומסריח. כשם שגל הים פעמים זוקף פעמים מוטל כך לשון פעמים זוקפת ופעמים מוטלת. כשם שגל הים הכל מתייראין ממנו כך לשונו של אדם הכל מתייראין ממנו. מה הים לסוף מימיו מתגרשים לרפש וטיט שנא' ויגרשו מימיו רפש וטיט (ישעיה סוף נ"ז) כך הפה סוף דבריו לתוהו והבל שנ' יכרת יי כל שפתי חלקות וגו' (תהלים י"ב):

ד"א "אפתח "לשון פ"ה ופ"ה "לשון "אפתח אמר הקדוש, ברוך הוא אפתח להם לישראל פה ולשון בדברי תורה כדי שישבח שמי בכל יום ויום שאם אין ישראל בעולם אין לי שבח וגדולה

מדרש אלפא ביתא דרבי עקיבא

(נוסחא א׳ לפי דפוס קושטנדינא ווינציאה)

א אמר רבי עקיבא א״לף מהו אלף. מלמד שאמרה תורה א״מת ל״מד פ״יך כדי שתזכה לחיי העולם הזה. פ״יך ל״מד א״מת כדי שתזכה לחיי העולם הבא. מפני מה מפני שהב״ה נקרא אמת וכסאו מאז יושב עליו באמת ופניו יקדמו חסד ואמת וכל דבריו דברי אמת וכל משפטיו משפטי אמת וכל אורחותיו חסד ואמת. ומנין שהקב״ה נקרא אמת שנ׳ וי״י אלהים אמת (ירמיה י׳). ומנין שכסאו מאז יושב עליו באמת שנ׳ והוכן בחסד כסא וישב עליו באמת (ישעיה י״ו). ומנין שפניו יקדמו חסד ואמת שנ׳ צדק ומשפט מכון כסאך וגומ׳ (תהלים פ״ט). ומנין שדבריו אמת שנאמ׳ ראש דברך אמת (תהלים קי״ט). ומנין שמשפטיו משפטי אמת שנאמר משפטי ה׳ אמת צדקו יחדיו (תהלים י״ט). וכל אורחותיו חסד ואמת שנ׳ כל אורחות ה׳ חסד ואמת (תהלים כ״ה):

דבר אחר א א״פתח ל״שון ״פה ו״פה ״לשון ״אפתח. אמר הקב״ה אפתח לשון של כל בני בשר ודם כדי שיהיו מקלסין לפני בכל יום וממליכין אותי בארבע רוחות העולם. שאלמלא שירה וזמרה שהם אומרים לפני בכל יום ויום לא בראתי את עולמי. ומנין שלא ברא הקב״ה את העולם אלא בשביל שירה וזמרה שנאמר הוד והדר לפניו עוז ותפארת במקדשו (תהלים צ״ו) הוד והדר לפניו בשמים ועוז ותפארת במקדשו בארץ. שמים מכוסים הודו ותהלתו מלאה הארץ. ומנין שברא הקב״ה את השמים לענין שירה שנ׳ השמים מספרים כבוד אל (תהלים י״ט). ומנין שמיום שברא הב״ה את הארץ אומרת לפניו שירה שנא׳ מכנף הארץ זמירות שמענו

טהורים והנהר הולך והאבנים והחול ירעימו ששת ימי המעשה וביום השביעי ישבות וינוח עד מוצאי שבת. ומעבר לנהר מצד לשלשת השבטים הללו יש אש תלהט במקום ולא יוכל אדם לנגוע כמהלך מיל לצד ארץ פרינסי"ף:

וזה שמי: אלדד בן מחלי בן יחזקאל בן חזקיה בן עלוק בן אבנר בן שמעיהו בן חתר בן חור בן אלקנה בן הלל בן טוביה בן פדת בן עינן בן נעמן בן טעם בן טעמי בן אינם בן גאול בן שלום בן כלב בן עמרם בן דומם בן עובדיהו בן אברהם בן יוסף בן משה בן יעקב בן כפור בן אריאל בן אשר בן איוב בן שלם בן אליהו בן אהליאב בן אחיסמך בן חושים בן דן בן יעקב אבינו ע"ה ושלום לכל ישראל אמן:

תם ספר אלדד הדני

אצלנו שבט ינוס שנם מע"ז ודבק ביראת ה'. והים סובבו מהלך שלשה חדשים על שלשה חדשים ושוכנים בבתים מפוארים ובנינים הדורים ובמגדלים יכינו לעצמן בזמן שמחתן על הלפנט(?). ואין עמהם דבר טמא ולא חיה טמאה ולא בהמה טמאה ולא זבוב ולא פרעושים ולא כנים ולא שועלים ולא עקרבים ולא נחשים ולא כלבים כי כל זה יצא מע"ז שיעבדו בארץ. זולתי צאן ובקר ועופות. וצאנם יולידו שתי פעמים בשנה וגם זרעם שיזרעו שתי פעמים בשנה וזורעים וקוצרים. ולהם גנות ופרדסים וזיתים ורמונים ותאנים וכל מיני קטניות ואבטוחים וקשואים ובצלים ושומים ושעורים וחטים ומכל אחד יצא מאה. והם בעלי אמונה בעלי משנה בעלי תלמוד ואגדה ותלמוד שלהם כולו לשון הקדש וכך הם שונים: ככה למדונו רבותינו מפי יהושע בן נון מפי אבינו משה מפי הגבורה ואינם יודעים בחכמים כי בבית שני היו ולא השיגום ואינם יודעים לדבר כ"א בלשון הקדש. וכלם טהורים בעלי טבילה ואינם נשבעים כלל ומי שזוכר השם לבטלה יצעקו עליו ויאמרו כי בעון שבועה ביניכם ימותו קטנים והם מאריכים ימים ויחיו מאה שנה או מאה ועשרים שנה ולא בן ימות בחיי אביו וישיגו לשלש או לארבעה דורות והם זורעים וקוצרים לפי שאין להם עבדים ושפחות וכולם שוים ואינם סוגרים בתיהם בלילה כי בושה הוא להם. והולך נער עם המקנה מהלך עשרה ימים ואין מפחד לא מלסטים ולא משדים. וכולם לויים ואין להם לא כהן ולא ישראל ועדיין בקדושתו של משה רבינו עבד ה': ועוד אינם רואים בני אדם ולא בני אדם להם אלא ארבעה שבטים הללו היושבים מעבר לנהרי כוש. ויש מקום שרואין אלו לאלו ומדברים מצעקת אדם ומנהר סבטיון ביניהם ואומרים כזה אירע לנו במלחמה והם הודיעו לכל ישראל מה שאירע להם. וכשהם רוצים לדבר או לעסק גדול יש להם מין יונים ידועים ביניהם וכותבים אגרותיהם וקושרין בכנפיהם או ברגלי היונה והולכין ועוברין על נהר סבטיון ובאות היונות למלכיהם ושריהם. ועוד יש להם אבנים טובות הרבה מאד וכסף וזהב ויזרעו פשתן ומגדלים תולעת שני ועושים בגדים נאים עד אין קץ והם כיוצאי מצרים חמשה פעמים כי אין מספר. ורוחב אותו מקום הנהר מאתים אמה כמטחוי קשת והנהר מלא מאבנים גדולים וקטנים וקולם ירעם כרעש גדול כרוח שערה ביום ובלילה ישמע קולו מהלך יום. ויש אצלם שש מעיינות ויקבצו כולם לאגמא אחת וישקו מהם ארצם ושם ישרצו בה דגים

ואח"כ עלה סנחריב מלך אשור והגלה לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה ויוליכם לחלח וחבור נהר גוזן וערי מדי. ועוד עלה סנחריב פעם שנייה והגלה לשבט אשר ולשבט נפתלי והוליך אותם לארץ כוש והיו נוסעים וחונים במדבר עד שבאו אצל גבולם והרגו באנשי כוש והיו מהלך עשרים ימים והם נלחמים עד היום הזה עם בני מלכיות של כוש. והללו ארבעה שבטים שהם ראובן ונפתלי וגד ואשר חונים בחוילה הקדומה אשר שם הזהב. והם מקומות טובים וקיימים במלכות פרויים ממשלת הורינו"ם ובוטחים בקונם תחלה והאל בעזרם. והשבטים האלו שמו ידיהם בעורף אויביהם ובכל שנה ושנה עושים מלחמה עם שבע מלכיות ושבע ארצות ושמות הארצות האלו מוסינ"א וקמת"ו וקוב"א ותריאו"ג ותקול"א וכרמ"א וקאלו"ם והם מעבר לנהרי כוש. ואלו ד' שבטים יש להם זהב וכסף ואבנים טובות וצאן ובקר וגמלים וחמורים הרבה מאד וזורעים וקוצרים ויושבים באהלים וכשירצו נוסעים וחונים עם אהליהם מגבול לגבול מהלך שני ימים על שני ימים. ובמקום שהם חונים אין להם מקום כ"א במקום שדות וכרמים. ושם מלכם עוזיאל ושם הנשיא הגדול אליצפון מבני אהליאב למטה דן ודגלו לבן כתוב בשחור שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. ובעת אשר יבקש לצאת למלחמה יצעק הצועק בקול שופר ויבוא שר הצבא ויצאו החיילות מאה ועשרים אלף דגלים לבנים קטנים. וכל חדש וחדש יוצא שבט אחר למלחמה והשבט עומד מבחוץ שלשה חדשים מכל מה שיביאו משלל אויביהם יחלקו עם שבט שלהם. ומבני שמשון שבט בן דן אלו על כולם אין בורחים כלל כי בושה גדולה אצלם. והם כחול הים עתה ואין להם עסק כ"א מלחמה ובעת שילחמו יאמרו לא טוב לגבור שינוס. ימות בחור ואל ינוס. יחזק לבו אל ה'. ואומרים כמה פעמים וצועקים כלם יחד בקול גדול שמע יש' ה' אלהינו ה' אחד ואז ישמרו פולם. וכך הם עושים עד משלם ג' חדשים וחוזרין ומביאין כל השלל למלך עוזיאל ומחלק הכל עם כל ישראל. וזה החוק להם מהמלך דוד עד היום. והמלך עוזיאל לוקח חלקו ונותן המלך לכל החכמים בעלי תורה יושבי אוהלים חלקם ואח"כ כולם נוטלים חלקם והנשיא על המלחמה. וכן עושים בשלשה חדשים יוצא נפתלי בשלשה חדשים אחרים יוצא גד וכן כולם עד תשלום י"ב חדש וחוזרין חלילה:

ועוד שבט משה רבינו ע"ה הצדיק עבד ה' ונקרא שמו

וכורתים הדרכים ולא יחוסו על שונאיהם ואין להם מחיה כ"א מהשלל והם אלו גבורי מלחמה אחד מהם יוציא באלף. ושבט שמעון וחצי שבט המנשה הם בארץ כשדים רחוק ששה חדשים ואלו הם מרובים מכולם ולוקחים מס מעשרים וחמשה מלכיות וקצת מהשמעאלים פורעים מס. ואנחנו אומרים בארצנו שקבלה היא בידינו שאתם בני הגולה שבט יהודה ושבט בנימין תחת אמונת ע"ז בארץ הטמאה המפוזרים תחת רומי שהחריבו בית אלהינו והיונים והשמעאלים חרבם תבא בלבם וקשתותם תשברנה. ויש לנו קבלה איש מפי איש שאנחנו בני דן היינו בתחלה בארץ ישראל יושבי אלהים ולא היה בכל שבטי ישראל בעלי מלחמה גבורי חיל כמונו. וכשעמד עליהם ירבעם בן נבט שהחטיא את ישראל ועשה שני עגלי זהב ונחלקו מלכות בית דוד נקבצו השבטים ואמרו קומו והלחמו עם ירבעם ועם ירושלם אמרו לו למה אנחנו נלחמים עם אחינו ועם בן ארוננו דוד מלך ישראל ויהודה. חלילה וחלילה! באותה שעה אמרו זקני ישראל אין לך בכל שבטי ישראל כמו שבט דן גבורים. מיד אמרו לבני דן קומו והלחמו עם בני יהודה. אמרו לו בחיי ראש בן אבינו אין אנו עושים מלחמה עם אחינו ולא נשפוך דמם. מיד נטלו בני דן חרבות ורמחים וקשתות ונתנו עצמם למות לילך מארץ ישראל כי ראינו שאין לעמוד. נלך מעתה ונמצא לנו מנוחה ומקום ואם נמתין עד לסוף יוליכו אותנו. ונתנו לב ונתיעצנו לבא מצרים להחריבה ולהרוג כל יושביה. אמרו לנו נשיאינו והלא כתוב לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם והאיך תצליחו. אמרו נלך על עמלק או על אדום או על עמון ומואב להשמידם ונשב במקומם. אמרו נשיאינו כתוב בתורה שהב"ה מנע את ישראל מעבור בגבולם. לסוף נתנו עצה לילך למצרים ולא על הדרך שהלכו אבותינו וגם לא להחריבה אלא כדי לילך לעבור לנהר פישון לארץ כוש. ויהי כי הקרבנו למצרים ויקחו רעדה כל מצרים וישלחו אלינו אם למלחמה ואם לשלום. ונאמר להם לשלום נעבור בארצכם לנהר פישון כי שם נמצא מקום מנוחה. ויהי כי לא האמינו ויעמדו על משמרתם כל מצרים עד שעברנו ארצם והגענו לארץ כוש ומצאנו אותה ארץ טובה ושמנה ובה שדות וכרמים גנות ופרדסים. ולא מנעו לבני דן לשבת עמהם כי בחוקה לקחו את הארץ. ויהי כי רצו להרוג לכולם ויהיו למס פורעים לישראל וישבו עמהם שנים רבות עד שפרו ורבו עד מאד ויהי לנו עושר גדול:

והם כושיים שחורים בעלי קומה בלא בגד ובלא שמלה עליהם כי כבהמות נמשלו ואוכלים בני אדם. וכשבאנו לארצם תפשו אותנו וראו את חברי ברי ושמן ומעונג וישחטו אותו ויאכלוהו ויצעק אוי לי שהכרתי לאומה זו שהכושיים יאכלו את בשרי. וינטלו אותי כי חולה הייתי בספינה ושמו אותי בקולר עד שאשמן ואבריא והביאו לפני כל מאכלות טובות אסורות ולא אכלתי דבר והטמנתי האכילה והיו שואלין אם אכלתי ואמרתי כן אכלתי. והייתי עמהם זמן רב עד שהשם יתברך עשה עמי נס שבאו עליהם חיל גדול ממקום אחר ושבו אותם ובזזום והרגום ובתוך השביה שבו אותי עמהם. והיו אותם הרשעים עובדי אש וישבתי עמהם ארבעה שנים והיו בכל בקר עושים אש גדול ויקדו וישתחוו לו. עד שפעם אחת הביאוני למדינת אצי"ץ וימצאני יהודי אחד סוחר משבט יששכר וקנה אותי בשלשים ושנים זהובים וחזר עמי לארצו. והם שרויים בהררי תהום והם תחת ארץ מדי ופרס והם מקיימים פסוק זה לא ימוש ספר התורה הזה מפיך ואין להם עול מלכות כ"א עול תורה. ועמהם שרי חיילים אבל אינם נלחמים עם אדם כ"א בתורה. והם בשלוה והשקט ואין שטן ואין פגע רע. והם חונים מהלך עשרה ימים על עשרה ימים ויש להם מקנה הרבה מאד וגמלים וחמורים ועבדים ואין מגדלים סוסים ואין בידם כלי זיין כ"א מאכלת לשחיטה וגם אין בידם עושק וגזל ואפילו אם ימצאו בדרך שמלות או ממון לא יושיטו ידיהם לקחתו. ויש קרוב להם רשעים עובדי אש וישאו אמותיהם ואחיותיהם לנשים אבל אינם מזיקים להם ואין מועילים. ויש להם שופט ושאלתי עליו ואמרו לי שמו נחשון וארבע מיתות ב"ד בידם ומדברים בלשון הקודש ובלשון פרס. ובני זבולון חונים בהררי פארן ומגיעים בשכנותם ונוטעים אוהלים של שער הבאים להם ממדינת ארמני"א. ומגיעים עד הר פרת ועוסקים בפרקמטיה ויש להם ארבע מיתות ב"ד עומדין על אופניהם. ושבט ראובן נגדם מאחורי הר פארן ויש ביניהם שלום ואהבה ואחוה ורעות ואלו הולכים ביחד למלחמה וכורתים הדרכים וכל שללם ביחד יחלקו והולכים בדרך מלכי מדי ופרס ומדברים בלשון הקודש ובלשון פרס ועמהם מקרא ומשנה ותלמוד ואגדה וכל שבת ושבת פותחין טעמי תורה בלשון הקודש והסברא בלשון פרס. ושבט אפרים וחצי שבט המנשה שם בהררי נגד מדינת מכ"ה טעות הישמעאלים. והם אלו זעמי נפש וקרויי לב בעלי סוסים

ספר אלדד הדני

(נוסחא אחרת)

בשם ה׳ אלהי ישראל. ישתבח שמו של אלהינו המלך מלכי המלכים שבחר בישראל מכל האומות ונתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו מצות ישרים וחי בהם. ואתם אחינו בני הגולה חזקו ואמצו לבבכם לקיים מצות אלהינו בזמנה. כי כל זמן שישראל עושים רצונו על מקום אין אומה ולשון שולטת בהם. ושלום לכם אחינו בני הגולה ושלום לירושלם עיר תפארתינו מקום בית אלהינו המחולל בגוים ומקום מלכות בית דוד ויהודה שעשה משפט וצדקה ומקום מכוון כנגד קדשי הקדשים. ושלום לכל זקני ישראל ואומני תורתיה ומפרשיה כהניה ולוייה כל שבטי ישראל ויהודה גדול וקטון. האל יחזק לבבכם בה׳ אלהינו ובנביא אמת משה רבינו הצדיק עבד ה׳:

ועכשיו נספר אחינו שבטי ישורון על עסק **אלדד הדני** המגיד כל זה. איך היה יציאתו בכל הארצות שהוא נאצל משבט דן ועשה לו השם נס גדול והצילו מכמה מקומות ומכמה צרות שעברו עליו לצאת לאלו הארצות ללכת להגיד לכל בני ישראל המפוזרים בגולה עניינינו וענין ארצינו לבשר אותם נחמות ולדבר על לבם דברים טובים:

וכך היה יציאתי. מעבר לנהרי כוש נכנסנו אני ויהודי אחד אשר בספינה קטנה עם אנשי הספינות. ויהי בחצי הלילה וישב ה׳ רוח גדול וחזק מאד ונשברה הספינה וימן ה׳ ותפשתי לוח אחד. ויהי כראות חברי כזה ויתפוש גם עמי על אותו הלוח והיינו עולים ויורדים בו עד שהשליך אותנו הים אצל אומה אחת ששמה רומרנוס

שטרדו כל החיל מדרום הבירה מדת רים. כיון שראו החיל שהיו לקראת יהודה שנשתברו לפני יהודה ואחיו אז חרדו ונאספו כולם למלחמה וערכו מלחמה עם יהודה ואחיו ועמדו על עמדם להלחם בם בזרוע חיל וכן לוי ואותם שהיו עמו וכן ראובן ואותם שהיו עמו ושמעון ואותם שהיו עמו וכן עמדו שכנגדם למלחמה ומסרו נפשם להלחם בם בחזקה. כיון שראה יהודה שנתחזקו ונתקבצו כל החיל למלחמה ועשו בדרך אחד להלחם עמם ועמדו על עמדם לערוך עמהם מלחמה. תלה עיניו להקב"ה לעזור להם לפי שיגעים היו מכובד המלחמה ולא היו יכולים להלחם בם. באותה שעה קבל הב"ה תפלתם וראה בצרתם ועזרם והוציא רוח סערה מאוצרותיו ונשבה נגד פניהם ומלאה כל עיניהם חשך ואפילה לא ראו להלחם. ועיני יהודה ואחיו היו מנהירות כי הרוח באתה להם מאחריהם והתחילו יהודה ואחיו להרוג בהם ויפלו ההרוגים ארצה כאשר יפיל הקוצר קצירו ועומרי אלומותיו. ועשה אותם גדישים שהרגו כל החיל שבא לפניהם לדרום הבירה. וראובן שמעון ולוי עמהם עמדו למלחמה לקראת החיל שהיו לפניהם. ואחר שהרגו יהודה ואחיו כל אנשי החיל שהיו לקראתם הלכו אצל אחיהם לעזור להם ורוח סערה ממלאה עיני שונאיהם חושך וראובן ושמעון ולוי כל שעמהם נפלו בהם והרגו בהם והפילום ארצה גדישים גדישים עד שהרגו כל החיילי׳ שהיו לקראת יהודה. וראובן ולוי שהיו נגד שמעון נפלו ארבע מאות גבורים עושים מלחמה וברחו שש מאות הנותרים גבורים הם וד׳ בני עשו רעואל יעוש יעלם קרח. ואליפז לא רצה לילך עמהם כי היה יעקב אבינו רבו. ורדפו בני יעקב אחריהם עד ארוד"ין העיר והניחו לאביהם עשו מת מוטל בארוד"ין והם ברחו להר שעיר למעלה עקרבים. ובני יעקב נכנסו ונחו שם בלילה ההוא ומצאו לעשו מת מוטל וקברוהו מפני כבוד אביהם. ויש אומרים לא מת שם אלא יצא מארוד"ין חולה וברח עם בניו להר שעיר. למחר חלצו עצמם בני יעקב ורדפו אחריהם והלכו וצרו אותם בהר שעיר במעלה עקרבים. יצאו בני עשו וכל אותם אנשים שברחו ונפלו לפני בני יעקב ונשתטחו לפניהם ונתחננו להם עד שעשו עמם שלום ונתנום למס עובד:

תם מדרש ויסעו

להלחם עמם. ולא ידעו עד שדבקו כל החיל לאותה בירה לבד יעקב ובניו היו שם ומאתים עבדים שלהם. כיון שראה יעקב לעשו שהחציף פניו לבא עליהם למלחמה להרוג אותם בתוך הבירה. והיה מורה עליהם חצים. באותה שעה עמד יעקב על חומת הבירה והיה מדבר עם עשו אחיו דברי שלום ריעות ואחוה ולא קבל ממנו עשו. מיד ענה יהודה ליעקב אביו עד מתי אתה מאריך עמו דברי שלומים ואהבה והוא בא עלינו כאויב לבושי שריונים להורגנו. כיון ששמע יעקב כן משך בקשתו והרג לאדורם האדומי ועוד משך קשתו והכה לעשו בכסא ימנית ואז נחלה מן החץ נשאוהו בניו והרכיבוהו על עיר והלך ומת שם בארודין. וי"א לא מת שם. ואז יצא יהודה ראשון ונפתלי וגד עמו לדרום הבירה וחמשי' עבדי' עמהם מעבדי יעקב אביהם. ולוי ודן ואשר יצאו למזרח הבירה ונ' עבדים עמהם. ויצאו ראובן ויששכר וזבולון לצפון הבירה ונ' עבדים עמהם. ויצאו שמעון ובנימין וחנוך בן ראובן למערב הבירה ונ' עבדים עמהם. ויוסף לא היה שם כי כבר היה נמכר. באותה שעה החזיק יהודה למלחמ'. נכנס החיל הוא ונפתלי וגד ולכדוהו לאותו מגדל של ברזל וקבלו במגינם חלוקי אבנים שהיו מקלעים עליהם והשמש חשך עליהם מפני קליעת אבנים ויורית חצים ובלסטריאות שהיו משליכים עליהם. ויהודה נכנס ראשון לתוך החיל והרג מהן ששה גבורים ונפתלי וגד הלכו עמו אחד מימין ואחד משמאל והם היו משמרים אותו שלא יהרגוהו החיל. וגם הם הרגו בחיל ד' גבורים כל אחד הרג ב' וגם נ' עבדים שהיו עמהם עזרום וקרבו עמהם להלחם בם והרגו איש את אישו נ' הגבורים. ובכל זאת לא יכלו יהודה ונפתלי וגד לטרוד החיל מדרום הבירה ולא הסיעום ממקומם. ואז נתחזקו למלחמה ויאספו כולם וילחמו בם ויהרגו מהם איש אישו. ובכל זאת לא הבריחום ממקומם אלא עמדו החיל לקראתם ערוכים למלחמה ברגליהם. ואז נתחזקו יהודה ואחיו ועבדיהם ונאספו יחדיו ונלחמו בם והרגו מהם כל איש שנים מן החיל. וכיון שראה יהודה שהיו עומדים החיל על עמדם לא יכלו להסיעם אזרו חיל ועצת גבורה לבשתו ויהודה ונפתלי וגד נתחברו יחד ונכנסו תוך אנשי המלחמה והרג בהם י' גבורים ונפתלי וגד הרגו בהם ח' גבורים. וכיון שראו עבדיהם שנתחזקו יהודה ואחיו ונכנסו לתוך עומק המלחמה נתחזקו גם הם לעמוד עמהם להלחם בם והיה יהודה מכה בחיל מן ימינו ומן שמאלו מאה גבורים ונפתלי וגד היו הורגין אותם אחריו עד

השבי וירדו מהם תוך הבקעה וקפצו ועלו אחריהם והרגום קודם שעלו המעלה. בו ביום יצאו אנשים ממחנה שביר לנגדם עליהם היו משליכים אבנים. בו ביום לכדום והרגו כל הגבורים והצילו לכל השבי ודבקוהו לאותו שהיה עמהם. ביום החמשי הלכו לגוע״ש משום ששמעו שנאספו שם עם רב מן אמוריים והיו אומרים שהיו באים עליהם ועיר חזקה היתה גוע״ש אחת מן ערי מלכי האמורי. הלכו לשם ועשו מלחמה עם העיר עד חצות היום ולא יכלו ללכדה מפני ששלש חומות היו לה חומה לפנים מחומה. והתחילו מצערין להן והיו מחרפין להן. באותה שעה עלתה חמתו של יהודה ורוח קנאת גבור נכנסה בו וקפץ בכל כחו ועלה ראשון לחומה. ושם הגיע יהודה למות אילו לא היה יעקב אביו ושם היה נהרג שהוא משך בקשתו והרג מן ימין ומן שמאל. מן ימין היו משליכין עליו אבנים ומן שמאל ומלפניו היו עומדין למלחמה וכולן היו מבקשין לטורדו מן החומה. וכאשר עלה דן אחיו הבריחם מעט מן החומה. ונפתלי שלישי מאחריהם. ושמעון ולוי כבשו ועלו מערב וחמשתן השעו ולא נתנו להם יד לעמוד והרגו בהם רבים הרוגים עד זמן שהיה מושך נחל של דם מדמן. ולכדו העיר בעת נטה השמש למערב והרגו כל הגבורים ביום ההוא והוציאו את השבי והלכו ונפשו מחוץ לעיר משום שיגעים היו. ביום הששי נתקבצו כל האמוריים ובאו אצלם בלא כלי מלחמה והיו משתחוים להם ובקשו מהם שיעשו שלום ואז עשו עמהם שלום ונתנו להם תמנה ולכל ארץ חרריה. ואז עשה יעקב עמהם שלום ושלמו לבני יעקב כל הצאן ששבו מהם שנים באחד ונתנו להם מס והחזירו להם כל השבי ונטה יעקב לתמנה ויהודה לארבאל ומשם והלאה עמדו בשלום עם האמוריים: כתוב וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו מפני שטר חוב ויש אומרים מפני הבושה שאמרו רבותינו שבודאי לפי שפנה עשו כליו מפני יעקב והלך. לא שהסיר הקנאה מלבו אלא ויטרף לעד אפו ועברתו שמרה נצח. אף על פי שהלך לו באותו זמן לאחר זמן בא עליו למלחמה. היא השנה שמתה לאה והיו יעקב ובניו יושבין באבילו׳ וקצת בניו היו מתנחמין להם. בא עליהם בחיל גדול עורכי מלחמה לובשי שריון של ברזל ונחשת והיו מזויינין כולן מגינים וקשתות וכידונים והיו ארבע אלף גבורי׳ והקיפו לבירה אחת שהיו חונים שם יעקב ובניו הם ועבדיהם ובניהם וכל אשר להם כי נתקבצו כולם לשם לנחם יעקב על אבילות לאה. והם יושבים בשלוה ולא עלה על לבם שיבא עליהם אדם

מידו ולקחו יהודה ועמד לקראת השמונה. ולוי אחיו הגיע ובא ועמד אצלו וירה בחץ והרג לאילון מלך געש. ויהודה הרג כל השמונה. ויעקב אביו קרב והרג לזירורי מלך שילה וכולם לא קמו לקראת. בני יעקב ועוד לא היה להם לב לעמוד אלא לנוס. ובני יעקב רדפו אחריהם והרג מהם יהודה ביום ההוא אלף קודם שיבא השמש. ושאר בני יעקב יצאו מתל שכם מן המקום שהיו עומדין בצידו ורדפו אחריהם בהר עד שיצאו לחצר העיר. ולפני חצר העיר היה להם מלחמה כבדה מן אותה המלחמה שנלחמו עמם בבקעת שכם. וירה יעקב חצים והרג לפרעתון מלך חצר. ופסוסי מלך סרטן. וללבן מלך ארם. לשביר מלך מחנים. ויהודה היה ראשון ועלה לחומה של חצר וארבע גבורים ערכו מלחמה עם יהודה קודם שהגיע נפתלי אצלו שהיה עולה אחריו וטרם שעלה הרג לאותם ד׳ גבורים ונפתלי קפץ ועלה אחריו. עמד יהודה לימין החומה ונפתלי לשמאל החומה והתחילו להרוג בהם. ושאר בני יעקב דלגו ועלו אחריהם ושברו אותם ביום ההוא וכבשו לחצר. והרגו כל הגבורים ולא הניחו איש שלא הרגוהו ושבו כל השבי. ביום השני הלכו לסרטן וגם בה היה עמם מלחמה כבדה עיר גבוהה ותלה גבוה וכתשה לכל מי שקרב אצלה ולא היה מקום לקרב אצל החומה משום שחזק היה השור וגבוה מאד ולא היה מקום ללוכדה. ביום ההוא כבשו אותה ועלו לחומה וקדם יהודה ועלה ראשון מן המזרח וגד עלה מן המערב. עלו שמעון ולוי מן הצפון. עלו ראובן ודן מן הדרום. קרבו נפתלי וישכר והדליקו צירי השערים. ועל החומה היה עמם מלחמה כבדה עד שעלו סיעת חבריהם שם. עמדו לנגדם על המגדל קודם שכבש יהודה את המגדל. ואחר כך עלה יהודה לראש המגדל והרג מאתים איש על גג המגדל טרם שירד ממנו. כל בני העיר לכדו והרגו כל הגוים ולא החיו מהם איש מפני שהאנשים חזקים וקשים היו למלחמה והוציאו כל השבי משם וחזרו לאחוריהם והלכו לתפוח. מפני שיצאו אנשי תפוח להציל מידם השבי שלקחו מחצר העיר והלכו משם לארבאל והרגו לאותן אנשים שיצאו להציל השבי. ביום השלישי הלכו לתפוח בעת הבוקר וכאשר היו מקבצים השבי ובני שילה באו אצלם לעשות מלחמה אז חלצו עצמם ויצאו אחריהם והרגו כולם קודם חצות יום ונכנסו אחר הנשים לתוך שילה ולא נתנו להם יד לעמוד. בו ביום לכדו העיר והוציאו כל השבי לסיעת חבריהם שהניחו בתפוח באו אצלם ועמהם שלל תפוח. ביום הרביעי היו עוברים נגד מחנה שביר יצאו אף הם להציל את

מדרש ויסעו

ויסעו ויהי חתת אלהים (בראשית ל"ה ה'). אמרו אם שני בני יעקב עשו הדבר הגדול הזה אם יאספו כולם יכולים להחריב את העולם. ונפל פחדו של הק"בה עליהם לכך לא רדפו אחרי בני יעקב. רבותינו אמרו אף על פי שלא רדפו אחריהם בפעם ההיא אבל לאחר ז' שנים רדפו ונתכנסו כל מלכי האמורי על בני יעקב ובקשו להורגם בבקעת שכם. לפי שלאחר מיכן חזר יעקב ובניו לשכם ועמדו שם וישבו שם אמרו לא די להם שהרגו כל אנשי שכם אלא שיורשים את ארצם. נתקבצו כולם ובאו עליהם להורגם. כיון שראה יהודה כך קפץ לתוך מערכת הרגלים הנלחמים עמהם והרג בתחלה לישוב מלך תפוח שהיה מכוסה מראשו ועד רגליו בברזל ובנחשת והיה רוכב על סוס והיה מורה חניתו בשני ידיו מעל הסוס לפניו ולאחריו לא יחטיא בכל מקום שהיה מטיל כי היה גבור בכוחו לירות בשתי ידיו. כיון שראהו יהודה לא נתירא ממנו ולא מגבורתו. קפץ ורץ לקראתו נטל אבן מן הארץ משקלה ס' סלעים והשליכה עליו. והוא היה רחוק ממנו שני הלקי ריס שהן קע"ז אמות ושליש. והוא היה בא לקראת יהודה מקושט בכלי ברזל ומורה חניתות. והכהו יהודה באותה האבן על מגינו והפילו מן הסוס. כיון שרצה לקום רץ יהודה ובקש להורגו קודם שיקום מן הארץ. והוא מהר ועמד על רגליו לקראת יהודה וערך מלחמה כנגדו מגינו מול מגינו ושלף כידונו ובקש לחתוך ראש יהודה. ויהודה הרים מגינו לנגד הכידון קבל הכאת הכידון ופסק המגן לשנים. מה עשה יהודה גזל והכהו בכידונו וקטע שתי רגליו למעלה מן הקרסולים ואז נפל לארץ וכידונו נפל מידו וקפץ וקטע ראשו. ועד שהיה חולץ שריונו באו עליו תשעה חביריו. הראשון שהגיעו נטל יהודה אבן והכהו את ראשו ומגינו נפל

Z. 11 להעלות f. להפלות. Z. 16 ועטרת מלכים בראש בניכם f. ועטרות מלכות; ferner להזקיק רזונים f. ליזקק חזנים.

Capitel XXIX. S. 105 תשים f. תשם. S. 106 Z. 2 ובשינוק f. ובתפנוק. Z. 4 כליותינו f. כל. Z. 5 ויהיו f. וזהו. Z. 21 ר׳ אליעזר הגדול. Z. 22 לשום אבן על אבן f. לשום אבן. Z. 27 על מקום הצורות f. על הצורת. Z. 29 מתוקן כסילול מתוכן für שסילסול מתוכו. Z. 34 חותם f. אותם. S. 107 Z. 2 מיד f. מה.

Capitel XXX. S. 107 Z. 9 u. 10 פי׳ לחם שעושה בידיו ממש יטלח ידיו במלח נקייה ולא יטעום כל מיני ירק ומים משתיו f. ירק — לחם. — Z. 12 nach אותו noch במשנה. Z. 13 ויקרא vor שתים. Z. 26 אם לתלמוד או f. או.

Seite 107 steht nach dem Schluss des 30. Cap. noch Folgendes: אמר ר׳ ישמעאל משום ר׳ אליעזר הגדול אשרי מי שזכות אבותיו מסייעתו וצדקות יולדיו עומדת לו ויהא משתמש בגיאות בכתר ובחותם זה ויהיו נזקקין לו והוא מתגאה בגיאותה של תורה: אמר ר׳ ישמעאל נעשה דבר זה על ידי ר׳ אליעזר ונענה ולא האמין חזר ונעשה על ידי ולא האמנתי עד שהבאתי כסיל אחד ונשוה כמוני חזר ונעשה על ידי ולא האמנתי עד שהבאתי טפש אחד ונשוה כמוני חזר ונעשה על ידי הרועים ונשוו כמוני, הוריד ר׳ עקיבא לחוצה לארץ מרשות ב״ד ונתעכב עד שנעשה על הרבים שלא קראו ולא שנו והושוו אחרים ונעשו כתלמידי חכמים, בא וקיים והסכים עדותו בב״ד של נשיא לאמור נעשה דבר זה אף בחוצה לארץ והצליח, וכך היה ר׳ אליעזר הגדול וחכמים אומרים שמא זכות ארץ ישראל מפסיקין בו עלינו ולא האמינו עד שהוריד אותו ר׳ עקיבא לבבל ועשה והצליח והעיד וחקר. כך שמענו: —

ויושב מצפיית מה שהוא מציץ בצפיית המרכבה ויפריש לנו für שאנו אומרין — ראה לנו. S. 97 Z. 5 נימא f. עצה. Z. 14 ואומרת u. בידו והיתה noch שלופה nach Z. 21 f. שאני אומר. f. ואומרין. Z. 27 שלו f. שלי. Z. 28 והיה דוחף אותו für והוא אתו.

Capitel XIX. S. 97 Z. 31 וברצי"א f. וברוניה.

Capitel XX. S. 98 Z. 20 v. o. והיה תולה את הנייר בסקרייא של קורין für בסיקרא של קורון.

Capitel XXI. S. 99 Z. 3 v. o. folgt nach שביעי noch: בלא חותם מה היתה עליו הספיק להדפים (להרפים?) את עיניו עד ששמו עליו כלה ונחרצה שומרי פתח היכל השביעי. Z. 13 שאתם אומרין f. שאתה אומר.

Capitel XXIII. S. 100 Z. 18 lautet für והיו אותן עינים die Stelle: והיה אותו אדם נכנס ועומד על מפתן פתח היכל השביעי וחיות הקדש נושאות בו חמש מאות ושתים עשרה עינים. Z. 19 nach מעיני noch חיות und מבינים fehlt. Z. 26 עניו f. עשיר.

Capitel XXIV. S. 101 Z. 10 והודו f. והוא. Z. 25 ומכלכל für כל מכה. **Zeile 27 bei dem Worte** מלך **beginnt ein neues Capitel.** S. 102 Z. 21 ויביעו f. ויברכו.

Capitel XXVI. S. 103 Z. 14 u. 15 אתה הוא דר בליבת פני אדם להם די נורין שלהביות für שלהבת — אתה. Z. 17 אדם לה בה f. ‎. S. 104 Z. 9 עין nach הרעיון.

Capitel XXVII beginnt: אמר ר' ישמעאל בן י"ג שנה ראה אותי ר' נחוניא בן הקנה בסיגוף ובצער גדול ובסכנה גדולה, מקרא שהייתי קורא היום לימים הייתי משכח ותלמוד עוד שהייתי שונה היום לימים הייתי משכח מה עשיתי כיון שראיתי שאין התורה עומדת בי תפשתי לעצמי ומנעתי את עצמי ונפשי מאכילה ושתייה ורחיצה וסיכה ועניתי עצמי מתשמיש המטה ולא רננתי ולא שחקתי ולא יצא מפי כל זמר ושיר מיד עמד ר' נחוניא בן הקנה ולקחני מבית אבי והכנסני ללשכת הגזית והשביעני בחותם גדול שיש לזבורי"אל ה' אלהי ישראל וזה מטטרו"ן ה' אלהי ישראל אלהי השמים והארץ את הים ואת היבשה וגילה מידו סודה של תורה מיד האיר לבי שקבעתי בישראל כנגד כל התורה כדי שירבו את התורה שלא ביגיעה. — S. 104 Z. 19 ר' אליעזר הגדול für ר'. Z. 26 בנו f. בנה u. שאינם f. שאתם. Z. 28 אתם f. אם. Z. 29 כלה ונחרצה nach ועשיתי. Z. 31 מידה vor שהיא; ferner: תמרות — für תחרות מידה שאין לה אורך אלא או שנה או שתים שתים. Z. 34 אותי f. אותו. S. 105 Z. 1 נוחין f. נתחננו.

Capitel XXVIII. S. 105 Z. 10 תעודה nach להרבות.

ואגיד לך מה תהיה על ישראל. Z. 28 nach מוטלין noch לעיניו. Z. 32 להניחו f. והניחו. S. 88 Z. 1 שסרחו f. שרחו.

Capitel VI beginnt: אמר ר׳ ישמעאל אמר לי סוריי״א שר הפנים ידידי אומר לך כל בושה זו כל חרפה זו כל כלימה לאותו רשע מפני מה מפני שגזר על ר׳ חנניה בן תרדיון וכיון שנגע יום שכתב עליו להרגו אמרו מרי קיסר חזור בך על אותו חכם שלא יהרג אמר ימות הוא וכל בני ביתו הללו אף כל רומי תוספה עמו בדבר הזה אין אני חוזר. S. 88 Z. 6 nach לך noch ואמור לר׳ חנניה בן תרדיון. Z. 15 לינת f. להקת. Z. 17 שנצטוו f. שכועסין. Z. 18 לאמר f. לומר. Z. 20 nach בתוך noch ביתו.

Capitel VII. S. 89 Z. 1 v. o. גחלה f. גדולה. Z. 6 מבהילין f. מבוהלין. Z. 11 גחלי f. נחלי. Z. 13 בשכינה שוכנת בתוך חדרי חדרים בשכינת הדר חדרי חדריו אתם f. בשכינת וכו׳.

Capitel VIII. S. 89 Z. 28 v. o. וסילולו מתוקן במושב הדרו f. וסילסולו וכו׳.

Capitel IX. S. 90 Z. 15 v. o. שמזמיר f. שמזכיר. Z. 16 עורכין f. עוזבין. Z. 24 u. 25: כי אין לי הנאה בכל עולמי שבראתי אלא באותה שעה שעיניכם נשואות בעיני ועיני שלי נשואות בעיניכם בשעה שאתם אומרים לפני קדוש כי הקול יוצא מפיכם כי הבל — ניחוח für באותה שעה טורד ונעלה לפני כריח ניחוח. — § 4 fehlt. — S. 91 Z. 3 v. o. ונתחתמו f. ונחכמו.

Capitel X. S. 91 Z. 9 v. o. wird für רוחבו — שבעים gelesen: שבעים ושבעה רבבות וזרועותיו כפולים על שכמו זרוע ימין קניססיקי״ה שמו של שמאל מתקהיאססי״ה שמו כפות ידיו ארבע אלפים רבבות פרסאות כל אחד ואחד כף ימין הורזי״ה שמו ושל שמאל הוששי״ה שמו לכך נקרא האל הגדול הגבור והנורא. אמר מיטטרו״ן ע״כ ראיתי טס ידידיה מרי עלמא מה דודי מדוד וגו׳.

Capitel XI. S. 92 Z. 3 v. o. תפלת vor עלות.

Capitel XIII. S. 93 Z. 8 v. o. וברות זיו f. ובריח זו. Z. 11 מידה vor זו und nach ביתו noch: שהיה עולה ויורד בו אין כל בריה שממחה בידו כל וכו׳. Z. 18 vor פעמים noch שלשה.

Capitel XIV. S. 93 Z. 25 v. o. וערוגת f. ועריגת. S 94 Z. 10 u. 11 fehlt von אלא bis במרכבה.

Capitel XV. S. 94 Z. 28 וקשים f. וקפוים.

Capitel XVII. S. 95 Z. 30 nach תופסין אותך muss ergänzt werden: אחד מימינך ואחד משמאלך עד שמוליכין אותך ומוסרין אותך ומשלימין אותך.

Capitel XVIII. S. 96 Z. 28 v. o. לו für לי. Z. 29 שאתה nach אתה. Z. 29 u. 30 v. o. הראה אותו החזר אותו

dinge von dem Vater und dem Kinde Kana's berichtet, werden Notarikon und Gematria ganz im Geiste Abulafia's empfohlen, und wird, wie in Pelia, hervorgehoben, dass selbst der Talmud im kabbalistischen Sinne gedeutet werden müsse.

Die Einleitung nebst der Deutung von שמע ist Prag 1609[21]), Wilmersdorf 1780 unter dem Titel קנה בינה, und das ganze ס׳ הקנה ist פאריצק 1806 in 4⁰ erschienen.

Letztere Ausgabe konnte ich nicht erlangen; wahrscheinlich enthält das Buch Kana auch viele Plagiate. Der Prager Editor des קנה בינה hat es durch seine Einschiebsel ganz verunstaltet.

III.

Varianten und Zusätze zu den grossen Hechalot (היכלות רבתי) nach cod. heb. 22 der königlichen Hofbibliothek in München.

Capitel I. S. 83 Z. 4 v. o. folgt nach נגד noch טעצ״ם. — § 4 bildet § 6. — Z. 19 ומבוהל בכל f. מכל. S. 84 Z. 5 v. o. folgt nach ערלים noch והא דאקמיא לשהיה מובדל.

Capitel II. S. 84 Z. 7 גלגלי עיניו für גלגל פניו. Z. 25 רנן רנן f. רנו רנו. Z. 27 שעומד עליך f. שעליך. Z. 29 ועם f. יו״י u. אתה f. את.

Capitel III. S. 85 Z. 6 v. o. ממעל f. מעל. Z. 13 וסלסולו f. ומסלולו.

Capitel IV. S. 87 Z. 2 folgt nach של מעלה noch עמד והוריד אותו למרכבה ובקשתי שאלה מסוריי״א שר הפנים ואמר לי עשרה כתבם ב״ד של מעלה וגו׳. Z. 3 folgt nach וירך noch וכתף להשלים גזירת גונב איש ומכרו ונמצא בידו מות יומת ומסורה לו נקמה וגו׳.

Capitel V. S. 87 Z. 8 אבירים f. אדירים. Z. 10 כבירות ומטולות f. ומנוולות כבודות. Z. 19 wird noch gelesen vor § 2: אמר ר׳ ישמעאל סח לי סגנזגאל שר הפנים ידידי שב בחיקי

21) Dienstag, den 26. Kislew לש״ם.

sowie noch manches Andere handschriftlichen, mir unzugänglichen Werken entlehnt.

Obwohl nun das ganze Werk, das 3 b das Talmudstudium wie Abulafia herabdrückt, ein plumper Betrug ist, so enthält es doch einen reichen Schatz von gedruckten und ungedruckten Schriften. Auch dringt der Verf. in den Geist dessen, was er abschreibt, und erläutert es oft sehr gut.

Das Zeitalter des Pelia ist die Mitte des 15. Jahrhunderts, da es die Erlösung auf 1490 — zwei Jahre nachher wurden die Juden aus Spanien vertrieben! — ansetzt (5 a, 8 d, 12 d, 80 a, 97 c), den Jezira-Commentar des R. Josef ha-Aruch abschreibt, und zuerst in dem 1507 vollendeten Werke תולעת יעקב, 18 b von R. Meïr Ibn Gubbai benutzt wird.

Das Vaterland[17]) dieses Werkes ist Italien oder Griechenland[18]); denn nur in diesen Ländern konnte ein so fanatischer Anhänger Abulafia's sich herausbilden, der dessen Werke zu den seinen machte.

Das ספר הפליאה ist Korez 1784 folio 111 Bl. und 2 Bl. Titel, Gutachten und Vorrede — die gekürzt zu sein scheint (vergl. auch Asulai s. v. קנה) — erschienen. Der Titel lautet zwar ס' הקנה והוא ספר הפליאה und in den Aufschriften auf den einzelnen Blättern liest man auch immer ספר הקנה; allein es ist dies eine Verwechslung mit dem andern Werke Kana, das wir sogleich charakterisiren wollen. Die Verwechslung des Buches Pelia mit Kana findet in jüdischen Schriften, wo eigentlich das erstere benutzt wird, sehr häufig statt; der richtige Name bleibt aber Pelia[19]). —

Das Buch Kana[20]) (ספר הקנה) enthält eine kabbalistische Deutung des שמע (Deut. 6, 4) und der 613 mosaischen Vorschriften. In der Einleitung werden Wunder-

---

17) Verschiedene grundlose Conjecturen über den Verfasser s. bei Asulai s. v. פליאה.

18) 25 a heisst es nämlich, man könne auch die griechische Uebersetzung am Sabbat lesen, während die Stelle im ס' היראה gegen Ende blos von לעז spricht.

19) Vergl. auch Wolf Bibl. heb. I, p. 197.

20) 13 b wird es auch vom Herausgeber ספר המצות של הקדוש קנה genannt.

בן עזרא ז״ל ורובו פילוסופית וקצתו קבלה קצרה׃ ג׳ דונוש בן תמים[12]) וכולו פילוסופיאה׃ ד׳ ר׳ שבתי הרופא והוא משותף משני הענינים׃ ה׳ הרב ר׳ יעקב משגוביא[13]) ז״ל וכולו קבלית׃ ו׳ הרב ר׳ עזרא ז״ל וקבלותיו נכונות ומעטות׃ ז׳ הרב ר׳ עזריאל[14]) וקבלותיו נסתרות ורבות׃ ח׳ הרב ר׳ יהודה החסיד אשכנזי וצ״ל ונמשך קצת אחר דברי ר׳ שבתי הרופא׃ ט׳ הרב ר׳ אלעזר האשכנזי ז״ל ורוב קבלות עולמות׃ י׳ הרב ר׳ משה בר נחמן וצ״ל ורובו הוריות ואם היותו בקי בפילוסופיאה לא המשיכו על דרכה׃ י״א הרב ר׳ יצחק מבדר״ש וצ״ל ופירושו מעולה מכל הפירושים בגלוי רל״א שערים שיסד כל האלפא ביתות לפי דרך בעל ר׳ י׳ והוציאם לאור בא״ב שלימה .... י״ב הרב ר׳ ברוך מורי , בי אשר פירשו גם הוא כולו מגומטר מנוטרק ומצורף ומוסר עם כל דרכיו. וגם שמעתי שהרב ר׳ אלעזר הדרשן אשכנזי[15]) פירש בו פליאות מקובלות אך לא הגיע לידי עד היום ואשר אמדו לי לא ידע להגיד לי מה כולל רק אמר שקורין אותו מקובל:

13) Recanati's Pentateuch-Commentar wird fast zu jedem Verse benutzt, die Soharstellen werden hebräisch gegeben. Der Sohar wird überhaupt nicht genannt!

13a) Aus טור אורח חיים Anfang, 20d ff.

14) Aus dem Jezira-Commentar des R. Josef ha-Aruch[16]): die הקדמה, 43a ff.; aus 1, 1: 49b; aus 4, 1: 38d; aus 4, 3: 35a. Manches ist ausführlicher und richtiger als in dem gekürzten gedruckten Commentar.

Wahrscheinlich ist die kabbalistische Deutung der ו׳ סדרים, 17c ff., der י״ג und ל״ב מדות, 14d u. 84ff.

---

12) Siehe Munk, Notice sur Abou'l Walid, p. 50.

13) Siehe meine „Beiträge" II, 49.

14) Siehe oben Note 5.

15) Dieser Commentar befindet sich cod. heb. 30 der Leipziger Stadtbibliothek. Delitzschens Angabe (Catal. p. 296), dass er dem R. Elasar aus Worms angehört, ist falsch.

16) In meinen „Beiträgen" I, 75 (s. auch Dukes נחל קדמים, S. 3) habe ich nachgewiesen, dass der dem ראב״ד zugeschriebene Jezira-Commentar — der nur abgekürzt gedruckt ist — dem R. Jo·f ha-Aruch (le Long, il Lungo) angehört. Er erwähnt 54c, 55ab, 85c seinen Comment. zu היכלות; 4b, 43b, 55c, 83b seinen Comment. zu בראשית; 56c ein מעשה בראשית רבה; 49b die hebräische Aussprache der Deutschen; 42a benutzt er R. Asriel's Fragen. Es ist möglich, dass Pelia auch den Bereschit-Commentar geplündert hat. Unser R. Josef zeigt, wie Abulafia, grosse Vorliebe für Buchstaben- und Zahlen-Combinationen. Die Zahl הק״ן ליצירה („Beiträge" I, 14) fehlt im Pelia.

והוא שמנעוה מהם והיו מהם רצוניות והיו מהן טבעיות ומהם מקריות ומהן הכרחיות. ואני בזמן היותי בן א״ל שנה במדינת ברצלונ״ה העירני ה׳ משנתי ואלמוד ספר יצירה עם פירושיו ותהי עלי יד ה׳ ואכתוב ספר חכמות מהם וספרי נבואות מופלאים ותחי רוחי בקרבי ורוח ה׳ הגיע לפי ורוח קדושה נוססה בי ואראה מראות נוראות רבות ונפלאות על ידי מופת ואות ובכללם התקבצו סביבי רוחות קנאות וראיתי דמיונות ושגיאות ונבהלו רעיוני על כי לא מצאתי איש מאישי מיני, שיורני הדרך אשר אלך בה ועל כן הייתי כעור ממשש בצהרים ט״ו שנה והשטן על ימיני לשטני והייתי משגע ממראה עיני אשר ראיתי לקיים דברי התורה ולהתם הקללה השנייה י״ה שנה עד אשר חנני אלהים עצת מדע ויהי ה׳ עמי לעזרה משנת א׳ עד שנת מ״ה להצילני מכל צרה. ובהתחלת שנת אלי״ה (1285) הנביא חפץ ה׳ בי ויביאני אל היכל הקדש והוא הזמן שבו השלמתי הספר הזה אשר חברתיו פה במסיני לתלמיד היקר הנכבד הנעים המשכיל המבין החושק לדעת אמיתת התורה התמימה הוא סעדיה הנזכר ראשון לשבעה הנזכרים על אשר ראיתיו שדבק בי לאהבה כדי להיותו בידיו לזכרון לאשר למד לפני מפני היות השכחה מצויה וגם בהיותו בידו ידעתי שיועיל לחביריו הנזכרים תועלת שכלית וגם לדומים להם ברוב מה שכתוב בו׳ וידעתי שלולי המקרים בדמיונות לא היו נפרדים הנזכרים ממני והדמיונות ההם אשר היו סבות פרידתם והתרחקם ממני הן הן אשר היו לי אני סבות אלוהיות להעמידני על מתכונותי ולעמוד בנסיונות יהו מאיר עיני לבבי כי בעבורן שמרתי פי ולשוני וכלמתים מלדבר ולבי מלהרהר ושבתי אל המקום הראוי לשוב אליו ואני שמרתי כריתת הברית והכרתי והשגתי מה שהיה שלם ממני לפני הזמן הזה ושבחתי לשם ה׳ אלהי ואלהי אבותי אשר לא עזב חסדו ואמתו בכל עתיו אשר בריתו ברחמיו ואשר נתן כזאת בלב הנחמד ממני בחסדו. ואולם עלה על מחשבתי בראותי הנעימי׳ המתחדשים בעולם להשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם: —

Die Stelle über die Jezira-Commentare lautet:

ודע שאני מגלגל לך דברים אלה בתוך דברי מפני שכבר נודע לי מבואר שמה שאמרו רוב חכמי ס״י בדורינו זה ובמה שעבר מחכמי הגלות לא בארו בו מה שצריך מפני שקצתם לא הורונו דבריהם שהיו מקובלים ממנו וקצתם הורונו שהי׳ מקובלים ממנו ומסתרי תורה וקצתם פירשוהו על דרך פילוסופית ואלה בקשו לעור עיני פקחים אבל המקובלים האירו עיני העורים. ואלה שמות מפרשי ספר יצירה אשר ראיתי פירושיהם ובחנתי דעותם בו כפי שנויים והם י״ב פירושים: א׳ פי׳ ס״י של ר׳ סעדיה גאון זצ״ל שחברו בערבי והועתק לעברי ודבריו בו הם משותפים קצתם על דרך המדות לפי התורה וקצתם על דרך פילוסופית׃ ב׳ פי׳ ר׳ אברהם

אשר שם נשאתי בלכתי ותעירני רוח ה׳ ואקח את אשתי אתי ואשים פני לבא עד ממי רצוני ללמוד תורה ואני בעיר קפואה (Capua) קרוב לרומי (Rom) מהלך חמשה ימים מצאתי שם איש נכבד חכם ונבון פילוסוף ורופא מומחה ושמו ר׳ הלל ז״ל ואתחברה אתו ואלמוד לפניו מעט מחכמת הפילוסופיאה ומיד נמתקת לי מאד ואשתדל בידיעתה בכל כחי ובכל מאדי ואהגה בם יומם ולילה ולא נתקררה דעתי ומחשבתי עד שלמדתי מורה הנבוכים פעמים רבות וגם למדתיו במקומות הרבה בקפואה לארבעה במקרה ויצאו לתרבות רעה כי נערים בלי מדע היו ועזבתים ובתוכן עשרה ולא הועיל א׳ מהם אבל הפסידו שני הדרכים הראשון והשני, ובאצריפ״ו ארבעה וגם בם אין מועיל כי הדיעות משונות מאד בבני אדם כ״ש בעמקי החכמה ובסתרי התורה ולא ראיתי בם מי שראוי למסור לו אפילו ראשי פרקים מן האמת כמו שהיא. וברומי לשני זקני העיר ר׳ צדקיה ור׳ ישע׳ בעלי בריתי ז״ל והצליחו בו קצת הצלחה ונפטרו כי זקנים היו הרבה. ובברצלו״נא שנים אחד זקן ושמו ר׳ קלונימוס ז״ל אדם גדול ואחד בחור משכיל ומבין ונכבד מאד מטובי העיר ושמו ר׳ יאודה המכונה שלמה[9]) והצליח בו הצלחה מעולה. ובבורגו״ש שנים רב ותלמיד שם הרב ר׳ משה צינפ״א[10]) ז״ל אדם גדול וחכם נכבד ושם התלמיד ר׳ שם טוב ג״כ בחור נחמד וטוב אלא שהבחרות מנעו מן הלימוד ולא למד ממנו עמי כי אם קצת קבלות חיצוניות לא הוא ולא רבו. ובמדינת שלום (Medina Celi) שנים האחד מהם ר׳ שמואל הנביא שקבל ממני קצת קבלות והשני ר׳ **יוסף גקטיל״א**[11]) יש׳ שו׳ טע׳ והוא בלי ספק הצליח הצלחה מופלאה במה שלמד לפני והוסיף מכחו ומדעתו הרבה וה׳ היה עמו. ואמנם בעיר הזאת שאני בה היום ושמה סינים היא מסינ״י (Messina) מצאתי ששה אנשים ועמי הבאתי השביעי ממנו למדו לפני קצת זמן קצר מאד וכל אחד מהם קבל מה שקבל ממני מעט או הרבה ונפרדו ממני כלם חוץ מאחד והוא בראשון אשר הוא הסבה הראשונה לכל מה שלמד כל אחד ואחד וחבריו מפי ושמו ר׳ סעדיה בר יצחק סנלמא״פי ז״ל ואחריו החזיק ר׳ אברהם ב״ר שלום ואחריו החזיק יעקב בנו ואחריו יצחק חברו ואחריו החזיק חבר חברם והיו שלשה מהם בעלי שלש מדרגות ושלשה מהם בעלי מדרגות אחרות למטה מהן ושם השביעי ר׳ **נטרונאי הצרפתי** ז״ל ונעלמה מיד מפני סבות

9) An diesen richtete er sein Vertheidigungsschreiben, das in meiner „Auswahl“ I abgedruckt ist.

10) Ein ר׳ משה סיינפו פי׳ י״ס העומר von findet sich in cod. heb. 12 der Leipziger Stadtbibliothek. Jener Codex ist von Delitzsch ungenau beschrieben.

11) Josef Chiquitilla. Vergl. Philosophie und Kabbala I, S. V.

11) Aus Mose de Leon's הנפש החכמה, 42 d.

12) Abraham Abulafia's ganzes גן נעול[7]), 50 c—56 c. Aus anderen Schriften Abulafia's, dem er mit besonderer Liebe folgt, 4 a, 11 b d, 12 a, 14 b, 25 a, 35 b c, 37 b, 40 ff., 42 a b. Aus der Art, wie der Verf. Abulafia benutzt, sieht man, dass er ein Betrüger ist, da er z. B. Alles auslässt oder ändert, wodurch Abulafia sich als Autor ankündigt. Indessen erläutert das B. Pelia sehr gut die Zahlen- und Buchstaben-Combinationen Abulafia's. — Ich benutze diese Gelegenheit, zwei wichtige Stellen über das Leben und die Schüler Abulafia's, sowie über die von ihm gelesenen 12 Jezira-Commentare aus seinem אוצר עדן גנוז (Mscr. im Besitze des Hrn. Coronel aus Jerusalem) mitzutheilen.

Die erste Stelle lautet:

כונתי היתה בכל מה שכתבתי עד המקום הזה בזה הספר
להגיע אל מה שאגלה לך בו פה. והוא שאני האיש הנזכר בהקדמה
הראשונה של זה הס' נולדתי בסרקוסט"ה (Saragossa) של
ארגון אשר במלכות ספרד, וטרם הגמלי כלומר בעוד הייתי יונק
חלב משדי אמי ועם אחי ואחיותי, והעיר ההיא קרובה לארץ
מולדתי (Navarra) מהלך שש עשרה פרסאות, וגדלתי על נהר
אבר"ה (Ebro) הוא הנהר העובר בשני המקומות (Saragossa
u. Tudela) הנזכרים פה, ואחל לקרוא מקרא עם הפירוש והדקדוק
ר"ל כל התורה שבכתב שהיא כ"ד ספרים לפני אבא מארי ז"ל,
ואוסף עוד ללמוד קצת משנה וקצת תלמוד לפניו ז"ל שרוב לימודי
היה ממנו, ואני בן ח"י שנה והוא מת אצו"ה ו"ק לה"ה אנ"ם·
ואני ישבתי בארצי שבה נתגדלתי שנתים ימים אחר פטירת אבא
מארי ואני בן יו"ד (20) שנה ורוח ה' העירני והניעני ואצא משם
ואבא דרך ישרה לארץ ישראל בים וביבשה ודעתי היה ללכת
לנהר סמבטיון ולא יכולתי לעבור מעכ"ו (Acco) ואלך מפני התגר
שגבר בין ישמעאל ועשו ואצא משם ואשוב דרך מלכות יון[8])

Rosenthal zu Hannover sich befindenden handschriftlichen גנת אגוז liest man in der Einleitung nach den Worten וסמכתי ביסוד כל היסודות noch Folgendes: וחברתי ספר מגלת חמודות בשנת שלשים וארבע למנין אחר חמשת אלפים לבנין ואני כבן עשרים וששה סמכתי על עשר"ים וشש"ה (יהו"ה). Das Werk Megillat Chamudot scheint der Comment. z. H. L. zu sein. — Die Handschrift ist 1446 geschrieben.

7) Das גן נעול — ein Jezira-Commentar — besitze ich handschriftlich. Er giebt darin die Erlösung auf das christliche Jahr 1290 an. Auch dieses Datum hat das Buch Pelia, 53 c aufgenommen.

8) Sein Commentar zum More wurde bereits 1329 in Salonich abgeschrieben; cod. heb. 39 der Leipziger Stadtbibliothek.

Allein — *mirabile dictu* — die himmlischen Autoren begehen lauter Plagiate an Schriften auf Erden! Denn fast Alles, was die Herren des Himmels dem Kana mittheilen, ist fremden Schriften entlehnt und blos von Zwischensätzen, Gesprächen, Ausrufungen, Erläuterungen und Wundergeschichten durchschnitten, so dass das Werk Pelia aus Plagiaten zusammengesetzt ist! Ich verzeichne hier die benutzten Schriften, die diesem Werke einverleibt wurden:

1) Seder Tannaïm, 83 a ff.

2) Aus der Barajta des Samuel oder dem Buche Rasiël, 32 b.

3) Ein Gebet aus den grossen Hechalot, 80 a.

4) Aus dem Alfabet-Midrasch des R. Akiba, 106 d.

5) Aus dem Midrasch Cônen, 31 d, 32 a.

6) Die מסכת היכלות mit den Zusätzen des R. Josef Chiquitilla [3]), 29 b ff.

7) Der מדרש שמעון הצדיק, aus ס' העיון, aus dem kabb. מעין חכמה und der תפלת הייחוד des R. Nechonja b. Hakana, die alle [4]) mit einander verwandt sind, 36 a, 109 c ff.

8) Aus den Schriften des R. Asriel [5]), 7 a b d, 8 a, 25 b, 74 d ff.

9) Das ס' היראה von R. Jona aus Gerona, 21 a—25 a.

10) Aus Josef Cqhiuitilla's [6]) גנת אגוז, 73 b.

---

3) Siehe „Beiträge zur Geschichte der Kabbala“ II, 61. Die Phrase כדאיתא בס' הבהיר lässt Pelia aus.

4) Den מדרש שמעון הצדיק über den שם המפורש besitze ich handschriftlich; er ist auch in Botarel's Jezira-Commentar, 62 ff. abgedruckt. — Das ס' העיון steht in meiner „Auswahl“ I, 9 ff. Aus einer Handschrift in meinem Besitze entnehme ich, dass von אתה הוא באמת S. 10 bis zu Ende einer תפלת היחוד des R. Gamliel entlehnt ist, und dass das שער השמים in den Warschauer Likkutim dem ס' העיון angehört. — Das מעין חכמה ist Berlin 1706 gedruckt. — Die Tefilla des Nechonja ist bei mir handschriftlich und auch in חמדת ימים abgedruckt.

5) Vergl. meine „Beiträge“ II, 32 ff. Abulafia (s. oben im Texte) und Schem-Tob in ברי ארון ms. machen einen Unterschied zwischen Esra und Asriel; allein wenn es auch zwei Personen dieser Namen gegeben hat, so glaube ich doch a. a. O. genügend bewiesen zu haben, dass sie für die Literaturgeschichte nur eine Person ausmachen können, da dieselben Schriften bald dem Einen und bald dem Andern zugeschrieben werden.

6) Er wurde 1248 geboren. In einem im Besitze des Hrn.

dessen 70 Tage Freitag Abends — welcher Abend aber zu dem folgenden Sonnabend gezählt wird — zu Ende gingen: Und Donnerstag den 25. Elul 1040 A. M. oder den 22. August 1280 starb Pabst Nicolaus III. in Rom! Sein Nachfolger war Martin IV., den Abraham Abulafia im folgenden Jahre bekehren wollte.

II.

Ueber die Bücher Pelia und Kana.

Eine angebliche Gelehrtenfamilie, die ihren Stammbaum auf den in den „Hechalot“ figurirenden R. Nechonja ben Hakana zurückführt, im Jahre der Welt 4000 in Palästina gelebt haben will und in deren Mitte ein Wunderkind Nachum, das in einem Alter von drei Jahren drei Tage hintereinander über das erste Gebot des Dekalogs Geheimnisse offenbarte, geblüht haben soll, hat zwei Bücher: Pelia und Kana verfasst, die in der kabbalistischen Literatur grosses Ansehen erlangt haben und ein eclatantes Beispiel von literarischem Betruge liefern. Wenden wir uns zuerst zu dem umfangreichen Werke Pelia.

Es introducirt sich mit der Ankündigung, dass der Verfasser Elkana b. Jerocham b. Abigedor [1]) aus einer erhabenen Familie [2]) von dem Propheten Elia unterrichtet und in die Geheimnisse der Mystik eingeweiht worden sei, und liefert dann eine kabbalistische Erklärung zu dem Abschnitt Bereschit. Jeder Vers wird commentirt nach den Eingebungen der himmlischen Metibta, und es fehlt nicht an lebhaften Dialogen und Repliken zwischen der Metibta und Gott, zwischen Vater, Sohn, Enkel und den himmlischen Meistern, sowie an eingestreuten Wundererzählungen.

---

1) Im Buche Kana nennt er sich קנה אבן גדור בנו נחום. Man könnte zwar annehmen, dass Ibn und Abu oder Abi oft mit einander wechseln; allein der ganze Name Kana oder Elkana ist wahrscheinlich fingirt.

2) ממשפחת רם. Fürst, B. j. s. v. Elkana hält das רם für den Familiennamen de' Alti.

Anhang.

I.

Ein historisches Datum im Buche Sohar.

In dieser Einleitung musste ich mich einige Male auf das Buch Sohar beziehen. Da es noch manche Gelehrte giebt, die diesem Buche ein sehr hohes Alter vindiciren, so will ich das Datum 22. August 1280 in demselben nachweisen. Wir lesen nämlich Sohar III, 212 b: זמין הקב"ה למבני ירושלם ולאחזאה חד ככבא קביעא מנצצא בע' רהטין ובע' זקין נהרין מניה באמצעות רקיע וישתאבון ביה ע' ככבין אחרנין ויהא נהיר ולהיט ע' יומין וביומא שתיתאה יתחזי בכ"ה יומין לירחא שתיתאה ויתכניש ביומא שביעאה לסוף ע' יומין. יומא קדמאה יתחזי בקרתא דרומי וההוא יומא ינפלון ג' שורין עלאין מההוא קרתא דרומי והיכלא רברבא ינפול ושליטא דההוא קרתא ימות, d. h. „Gott ist bereit, Jerusalem zu erbauen und einen wunderbar glänzenden Stern sichtbar werden zu lassen, der 70 Tage leuchten wird. Freitag, den 25. Elul, wird er gesehen werden und Sonnabend am Ende der 70 Tage wird er untergehen. Am ersten Tage (d. h. am 25. Elul) wird er sich in Rom[1]) zeigen, und an demselben Tage werden drei hohe Mauern und ein grosser Tempel in Rom einstürzen und der Regent desselben wird sterben.“ Diese Stelle wird durch folgende Berechnung verständlich: im Jahre 1280 fiel Rosch Chodesch Elul auf Sonntag und Montag oder auf den 29. Juli; folglich war der 25. Elul = 22. August an einem Donnerstag, an dessen Abend der Stern zu leuchten begann,

---

1) In der Cremoneser Ausgabe des Sohar ist Rom ausgelassen, wahrscheinlich aus Censurrücksichten.

und wo uns keine solche stützend zur Hand waren, haben wir mit der grössten Genauigkeit unsere Emendationen merkbar gemacht, ebenso diejenigen Stellen, die wir weder emendiren noch erklären konnten. Dem gelehrten Talmudisten Herrn Beer Adler, dem wir unsere Abschrift vorgelegt haben, verdanken wir mehre Emendationen und Erklärungen, die wir in unsern Noten mit רב"א bezeichnet haben.“

Soweit Hr. Kirchheim, dem ich für seine Mühe im Namen der Wissenschaft danke. Ich habe nur noch hinzuzufügen, dass ich, zur bessern Uebersicht, den Midrasch in kleinere Stücke eingetheilt und dieselben durch Buchstaben bezeichnet habe, und dass ich meine Conjectur in Midrasch Cônen (Bet ha-Midrasch II, S. XII) hier S. 184 bestätigt fand.

hebräisch[5]), der Zusammenhang ist sehr lose. Zu den ersten Versen von Echa werden zwei verschiedene Erklärungen gegeben, die, wenn hier keine Lücken sind — was sehr zu vermuthen ist, — ebenfalls in keiner Verbindung[6]) zu den vorhergehenden und nachfolgenden Sätzen stehen; Sprache und Inhalt dieser Bruchstücke lassen aber durchaus keine Interpolation zu. —

Dem Verfasser des Midr. Rabba Abschn. נשא hat sicherlich dieser Midrasch vorgelegen; denn alle jüngere Hebraismen, wie z. B.[7]) משה החסיד, die Bekanntschaft mit Kalir's Festgebet לתכלית שבעים, was Zunz l. c. hervorhebt und ihn zu dem richtigen Schlusse führt, dass jener Verfasser aus jüngeren Schriften compilirt habe — alle diese Sätze befinden sich in vorliegendem Midrasch und sind in Rabba übergegangen. Ausser den Parallelstellen — die wir in unsern Noten genau angegeben haben — in Bamidbar Rabba befinden sich zwei grosse Fragmente im Jalkut; die anderen von Zunz (l. c. 280) erwähnten Citate in Rokeach, Hagahot Maimuni und bei David Vidal sind alle nur ein und dasselbe Fragment, das sich vollständig im B. Rasiël unter dem Namen Midrasch ohne nähere Bezeichnung citirt findet, und dieses von mehren Autoren angeführte Fragment hat Vidal sogar gedruckt vorgelegen und beginnt: ואהבת את ה' אלהיך איזו אהבה, welcher Bibelvers in unserer Handschrift und in Rasiël fehlt. Unter dem Namen „Barajta des R. Pinchas b. Jaïr" wird unser Midrasch noch von dem anonymen Comment. zu II Chron. 4, 20 citirt (Zunz l. c.)

Wir haben diesen Midrasch aus einer sehr fehlerhaften und zuweilen unleserlichen Handschrift (im Besitz der Verlassenschaft des sel. Hrn. Isaak Scheyer) copirt und möglichst aus den aufgefundenen Parallelstellen corrigirt[8]),

---

5) Doch sind einige Ausdrücke wie הרגשה (S. 170, 171) spätern Ursprungs. J.

6) Da die Klagelieder alfabetisch geordnet sind, so zieht sie unser Midrasch, der auch die 22 Buchstaben symbolisirt, in seinen Kreis. J.

7) Möglich, dass ein Essener Jakob und Moses dieses Epitheton, das ja auch einen Essener bezeichnet, beilegte; dann aber wäre es nicht jung. J.

8) Einige geringe Correcturen habe ich auch angebracht. J.

בן יאיר wird dieser Midrasch von einigen Autoren „Midrasch Tadsche“, und von anderen „Barajta des R. Pinchas ben Jaïr[2])“ genannt. R. P. b. J. ist überhaupt der einzige Name, der hier genannt wird; einige von diesem in Midr. Rabba Abschn. נשא vorkommende Sätze stehen hier anonym, was einigermassen zu der Vermuthung berechtigt, dass R. Pinchas b. Jaïr, oder wahrscheinlicher R. Pinchas b. Chama, dessen hagadische Erklärungen in den Midraschim nicht selten sind, Verfasser dieses Midrasch sei. Keine Berücksichtigung verdient jedoch der vom Verf. des Rokeach anfgesuchte Zahlenwerth von חדשא, gleichkommend dem Zahlenwerthe von זה פינחס בן יאיר.

Der Inhalt ist eine Symbolik des Tempels, der Opfer- und Reinigungsgesetze, Erklärungen der Genesis[3]), überhaupt eine hagadische Symbolik vieler im Pentateuch aufgestellter Zahlen, ohne jedoch diesen reichen Stoff zu mystischen Deutungen zu verwenden; sowie überhaupt, ausser der Bekanntschaft mit dem Buche Jezira, keine kabbalistische Ideen hier auftauchen, und im Widerspruch mit Zunz (G. V., 262) möchten wir der hier und im Midr. Rabba vorkommenden Stelle ע' שמות למקום jede kabbal. Deutung absprechen, da hier biblische Gottesnamen[4]) gemeint sind (vrgl. S. 174, Note 1), und nicht die durch Buchstabenversetzungen entstandenen mystischen Gottesnamen der spätern Kabbala. —

Die Sprache unseres Midrasch ist grösstentheils rein

---

2) Es ist bemerkenswerth, dass dieser Rabbi ein Essener war (Frankel, Monatsschr. II, 40), und bekanntlich liebten die Essener die Symbolik und beschäftigten sich mit der Schöpfungsgeschichte. Vergl. oben Nr. VIII. J.

3) Wie unser Midrasch S. 169 hebt das „Buch der Jubiläen“ c. 3 hervor, dass am ersten Schöpfungstage 7, am zweiten 1, am dritten 4, am vierten 3, am fünften 3, am sechsten 4, im Ganzen 22 Werke geschaffen wurden, analog den 22 Geschlechtern von Adam bis Jakob. — Dass meine Auffassung vom „Buch der Jubiläen“ (s. oben Nr. I) als eine Tendenzschrift gegen das pharisäische Kalendersystem richtig ist, wird auch dadurch bestätigt, dass es bei Ex. 12 schliesst, auf dessen 2. Vers die Begründung des phärisäischen Kalendersystems zurückgeführt wird. Vrgl. Mechilta z. St. J.

4) Die Gottesnamen bildeten auch einen Theil der essenischen Geheimlehre. J.

Vergleichungspunkte zu dem Inhalt des äthiopischen Noah-Buches. Auch zeigen sie, wie sich später unter den Juden die Erinnerung erhalten hat, dass die Henoch- und Noah-Bücher zusammengehören. — Ueber Parallelen zum Henoch-Buche vergleiche noch das VIII. und XI. Stück dieser Sammlung und Bet ha-Midrasch II, 114 ff.

XV.
Preis der Engel.

(Hebräischer Text S. 161—163.)

Dieses als ein Theil der „Hechalot" bezeichnete Stück schildert, wie die den göttlichen Thron umgebenden Engelchöre das drei Mal „Heilig" verkünden und Gott preisen, nachdem die Israeliten in ihren Bethäusern auf Erden die Heiligung des Ewigen (Keduscha) ausgesprochen. Es ist eine weitere Ausführung des Morgengebetstückes תתברך צורנו, und befindet sich bei Recanati, Commentar zu den Gebeten, 37 a b ed. Basel, Jesaja Horwitz Comment. zum Gebetbuch, 80 b und in dem kabbal. Werke חמדת ימים, in der Abtheilung ימים נוראים, 100 a b c. Eine besondere Rolle spielt der Engel Schamiël darin.

XVI.
Midrasch Tadsche.[1])

(Hebräischer Text S. 164—193.)

Herr R. Kirchheim in Frankfurt a. M. hatte die Güte, diesen Midrasch auf meine Veranlassung zu copiren; ich lasse daher seine Einleitung mit meinen Bemerkungen folgen:

„Nach den Anfangsworten: תדשא הארץ אמר ר׳ פינחס

1) Vergl. Zunz GV., 280

Diese Schilderung des Noah-Buches zeigt, dass es von einem Essener herrührt, da die Essener (nach Jos. de bello jud. 2. 8. 6: ἔνθεν αὐτοῖς πρὸς θεραπείαν παθῶν, ῥίζαι τε ἀλεξιτήριοι, καὶ λίθων ἰδιότητες ἀνεφευνῶνται) sich mit der Heilkunde beschäftigten und es liebten, ihren pseudepigraphischen Schriften ein hohes Alter zu verleihen, und dies wäre ein neuer Beweis, dass das Buch der Jubiläen essenischen Ursprungs ist. —

Die zweite Relation, die dem Werke סודי רזיא (vulgo רזיאל) des, Schriften des Alterthums compilirenden R. Elasar aus Worms entlehnt ist, beginnt mit einem Gebete, das Adam nach dem Sündenfall gesprochen, worauf ihm der Engel Rasiël ein Buch übergeben, das Adam verbarg, später von Henoch aufgefunden, dann von Rafaël dem Noah wiedergegeben und so durch Sem von Geschlecht zu Geschlecht überliefert wurde, und giebt dann als den Inhalt des Buches an, dass Henoch daraus den Lauf der Gestirne, die Namen der dienstthuenden Engel, der Erde, der Himmel, der Sonne und des Mondes kennen lernte, und dass Noah durch dasselbe die Arche zu verfertigen verstand. —

Die dritte, derselben Quelle entnommenen Relation behandelt das Noah-Buch selbstständig, ohne es mit Henoch in Verbindung zu bringen, und fügt zu dem, in der zweiten Relation angegebenen Inhalt desselben noch hinzu, dass es Belehrungen über Heilmittel, Traumdeutungen, Geisterbeschwörungen, Donner und Blitz enthalten habe und bemerkt dann, dass Salomo in den Besitz desselben gelangt sei.

Diese beiden Relationen unterstützen die Ewald'sche kritische Analysis, dass zu dem äthiopischen Henoch-Buche [4]) später ein Noah-Buch hinzugefügt wurde und bieten viele

4) Dillmann a. a. O. S. LIII will den essenischeu Ursprung des Henoch-Buches nicht gelten lassen; allein nur Essener beschäftigten sich vorzüglich mit Kosmogonien, bildeten die Engel- und Dämonenlehre aus, und sind überhaupt die Urheber der ganzen pseudepigraphischen Literatur, welche diese Materien behandelt. Die Pharisäer haben später von den Essenern Vieles angenommen. — Ueber die Essener s. Frankel in seiner Monatsschrift II, 30 ff. — Gegen ein ספר שם בן נח polemisirt der Karäer Salmon b. Jerocham im 10. Jahrh. S. Bet ha-Midrasch II, die Einleitung zu dem Henoch-Buche.

cinischen Inhalts war und weder von Adam noch Henoch herrührte, stimmt ganz zu dem Berichte, der sich im „Buch der Jubiläen“ Cap. 10 findet und also lautet: „Und in der 3. Woche dieses Jubiläums begannen die unreinen Dämonen die Söhne Noah's zu verführen, dass sie sie bethörten und zu Grunde richteten. Und die Kinder Noah's kamen zu ihrem Vater und erzählten ihm über die Dämonen, welche die Söhne ihrer Söhne verführen, verfinstern und tödten. Und er betete vor dem Herrn seinem Gott und sprach: — — — Und unser Gott sprach zu uns, dass wir alle (unreinen Dämonen) binden sollen. Da kam der Oberste der Geister, Mastema, und sprach: „o Herr, sollen nicht einige von ihnen übrig bleiben vor mir, dass sie meiner Stimme gehorchen und alles thun, was ich ihnen sage? Denn wenn mir keiner von ihnen übrig bleibt, so kann ich die Vollmacht meines Willens gegen die Menschenkinder nicht ausüben; denn sie sind da, um zu verderben und zu verführen, nach meinem Befehl unter meiner Herrschaft, weil die Bosheit der Menschen gross ist.“ Und er sprach: „der 10. Theil von ihnen soll übrig bleiben vor mir, und 9 Theile sollen hinabfahren an den Ort des Gerichtes!“ Und einer von uns sagte: „wir wollen den Noah alle Heilmittel lehren.“ Und wir thaten nach seinem Befehl; alle die bösen, grausamen (Geister) banden wir an den Ort der Strafe; und den 10. Theil von ihnen liessen wir übrig, dass sie vor dem Satan richten auf der Erde. Und die Heilmittel ihrer (der von den Dämonen hervorgebrachten) Krankheiten alle sagten wir dem Noah sammt ihren Verführungskünsten, wie man sie heile mit den Pflanzen der Erde. Und Noah schrieb alles auf, wie wir ihn gelehrt hatten, in ein Buch, über jegliche Art von Heilmitteln. So wurden die bösen Geister abgeschlossen von den Kindern Noah's. Und er gab alle Schriften, die er geschrieben, seinem ältesten Sohne Sem, denn ihn liebte er am meisten unter allen seinen Söhnen. Und Noah entschlief mit seinen Vätern und ward begraben auf dem Berge Lubar im Lande Ararat.“ — Auch des Ur ben Kesed wird im B. d. J. C. 11 gedacht. Wir hätten demnach in der ersten Relation einen hebräischen Ueberrest aus dem Buch der Jubiläen.

7, J. 100a; Cap. 8, J. 100c u. 101a; Cap. 9 u. 10, J. 101ab; C. 11, J. 105a; Cap. 12, J. 106b; C. 13 u. 14, J. 113cd.

XIV.

Das Noah-Buch.[1])

(Hebräischer Text S. 155—160.)

Es liegen uns hier drei hebräische Relationen über die Existenz und den Inhalt eines Noah-Buches vor.

Die erste Relation[2]), welche die Einleitung zu dem handschriftlichen medicinischen Werke bildet, das in jüdischen Schriften gewöhnlich als ספר אסף היהודי angeführt wird und bereits im 11. Jahrhundert benutzt wurde[3]), berichtet, dass nach der Sintfluth dem Noah ein medicinisches Werk auf dem Berge Lubar übergeben wurde. Als nämlich Noah's Söhne bei ihrem Vater über die von den Dämonen verursachten Plagen und Krankheiten Klage führten, brachte dieser Opfer dar und betete zu Gott, worauf ihm Rafaël, einer von den Engeln des Angesichts, gesandt wurde, der neun Theile der Dämonen einsperrte und den übrigen zehnten Theil dem Dämonenfürsten Mastema zur Beunruhigung der Bösen überliess, dann durch mehre Geister den Noah über verschiedene Heilmittel belehrte. Dieser schrieb Alles auf, übergab es seinem Sohne Sem, und aus dem Noah-Buche entlehnten die ältesten Weisen Indiens, Makedoniens und Egyptens ihre Heilkunde, die sich weiter entwickelte bis auf Galenos. Auch wird besonders hervorgehoben, dass die egyptischen Weisen für ihre astrologischen Heilmittel den Midrasch der Chaldäer, der von Kangar ben Ur b. Kesed herrührt, benutzt hätten.

Diese Relation, nach welcher das Noah-Buch medi-

1) Vergl. Ewald, Abhandlung über des Aethiopischen Buches Henókh Entstehung, Sinn und Zusammenhang (Göttingen, 1854), S. 56 ff. und Dillmann, das Buch Henoch, S. XXXVIII ff.

2) Nach cod. heb. 231 der königl. Hofbibliothek in München.

3) S. Zunz in Geiger's Zeitschrift IV, 199.

letzten sieben Jahre vor dem Erscheinen des Messias, wie der Messias ben Josef von Obergaliläa [1]) aus die Israeliten zum Siege führen und dann den Untergang finden wird, die Leiden, die darauf eintreffen, und wie endlich der Messias ben David die Erlösung herbeiführt. Dieses Stück, das dem Lekach Tob des R. Tobia b. Elieser (11. Jahrh.), Bl. 58 entlehnt ist, ein selbstständiges Ganzes aber ausmacht, steht im innigsten verwandtschaftlichen Verhältniss zu Nr. VI dieses Bandes und zum Buche Serubabel im II. Th. des Bet ha-Midrasch. Eine ähnliche Schilderung des Gaon Haja, die er wohl nach einer alten Quelle entworfen hat, befindet sich in der Schrift טעם זקנים (Frankf. a. M. 1854), S. נ"ט bis ס a. S. auch Targ. jer. zu Num. 11,26.

XIII.

Beschreibung der Stiftshütte.[1])

(Hebräischer Text S. 144—154.)

In 14 Capiteln liefert diese Barajta eine Beschreibung von der Stiftshütte, den Teppichen, dem Vorhang, dem Vorhof, der Bundeslade, dem Tische, dem Leuchter, dem Räucheraltar, dem Becken, dem Levitendienst und der Lagerung der israelitischen Stämme. Am Schlusse befindet sich eine Hagada über die Wolken- und die Fuersäule, die vor den Israeliten einherzogen. Sie ist Ven. 1602, Hamburg 1782 in 4° und Offenbach 1802 in 8° erschienen; letztere Ausgabe mit kritischen Bemerkungen des Eisek Scheyer. Im Jalkut zu Exodus wird sie häufig benutzt und wir geben hier die Parallelstellen, da der Jalkut an einzelnen Stellen correcter ist. Cap. 1, Jalkut 99 b 101 d; C. 2 u. 3, J. 102 a; C. 4, J. 102 a; C. 5, J. 102 c; C. 6 u.

---

1) Es scheint, als wenn die historische Thatsache, dass Josephus Flavius als Feldherr in Galiläa zuerst siegte und dann von Vespasian bezwungen wurde, auf die Ausbildung dieser Sage eingewirkt hätte. — Mehres über den Messias ben Josef von B. Beer findet man in der Zeitschrift der D. M. Gesellschaft, 9. Bd. 4. Heft.

1) Vergl. Zunz G. V. S. 86.

werde *de rebus futuris* handeln. Dass es nur in drei Editionen steht, kann noch immer nicht beweisen, dass es nicht einen integrirenden Theil des genannten „Testaments“ bilde, da die gewöhnlichen Editionen, die nur Anhängsel zu andern Piecen ausmachen, blos das eigentliche Testament oder die Lebensregeln geben wollten. Bestätigte sich nun die Vermuthung[5]) Lonsano's (Schte Jadot, 122 a; Zunz, zur Geschichte, 124), dass der Verf. des „Testaments“ R. Elieser b. Isaak sei, so könnten wir unserm Stücke das Alter von 1050 anweisen, obwohl noch immer angenommen werden muss, dass selbst dieser R. Elieser aus einer ältern Quelle — dem Henoch-Buche — geschöpft hat. Allein die Lonsano'sche Hypothese hat nichts für sich; vielmehr ist es wahrscheinlich, dass man denselben R. Elieser, dessen Namen die Pirke de-Rabbi Elieser tragen, dessen Jugendjahre die Sage verherrlichte, der zu den Heroen der Hechalot[6]) gehört (S. oben Nr. VIII) und in Elia Sutta Cap. 19—21 seine Schüler über das letzte Gericht und über die zukünftige Welt belehrt (vergl. auch מס׳ חיבוט הקבר c. 2 in Bet ha-Midrasch I, 150), die Geheimnisse des Paradieses hat vortragen lassen und dann noch andere Lebensregeln hinzufügte[7]). Lehnt sich der Anfang der Pirke de-Rabbi Elieser an die Sage über das Verhältniss des R. Elieser zu seinem Vater Horkinos, so beginnt das „Testament“ mit der Anrede Eliesers an seinen Sohn.

XII.
Messias-Hagada.
(Hebräischer Text S. 141—143.)

Unter den verschiedenen, in diesem Bande mitgetheilten messianischen Sagen ist diese Hagada die älteste, weil einfachste. Sie schildert (nach b. Synhedrin, 97) die

---

5) Lonsano bringt durchaus keine Beweise sondern stellt blos eine Hypothese auf.

6) An das Genre der Hechalot erinnert die Stelle des Testaments über Tefillin: וקשור על זרועך החותם תבניתו הוא דמות כבוד ה׳ וכו׳.

7) Jung ist der Ausdruck חוזרין לסבתם ראשונה S. 137 Z. 9 v. u.

Norden im Paradiese, macht uns bekannt mit dem himmlischen Eden, dessen Engeln und drei Mauern, und schliesst mit einer Anspielung auf den 12-, 42- und 72buchstabigen Namen Gottes [2]). Es findet sich, wie mir Steinschneider mittheilte, am Schlusse dreier Ausgaben des ארחות חיים oder des „Testaments" des R. Elieser ha-Gadol" (in der Ausg. 1521 des שארית יוסף — vergl. Steinschn. Catalog N. 6002 S. 1527 —; Prag 1612 — wonach unser Abdruck mit besonderen Ausgängen und einigen Correcturen gemacht wurde —; s. l. e. a. in 4o aber sicher Krakau 1648), während es in den zahlreichen übrigen Editionen ausgelassen ist. Das Alter desselben ist für die Literaturgeschichte sehr wichtig, da es mit einer Stelle des Buches Bahir correspondirt [3]) (s. Zusätze Nr. II.) und S. 132 den Ausdruck קן ציפור für den innersten Tempel des Paradieses hat, worin der Messias weilt, welche Bezeichnung nur noch im Sohar (s. Zusätze Nr. III u. IV) vorkommt, aus welcher Landauer einen falschen Schluss auf die Abfassung desselben machte [4]). Nun stimmen zwar die Schilderung der drei Mauern und die ganze Anschauung, die in dem Stücke waltet, mit dem von Mose de Leon und Menachem Recanati benutzten Henoch-Buche (s. Zusätze Nr. V u. VI; Bet ha-Midrasch II, S. XXXII); auch der Sohar spielt auf die Beschreibung der drei Mauern als auf etwas Bekanntes an (s. Zusätze Nr. III die Formel תנן): allein die Hauptfrage bleibt, in welchem Verhältniss unser Stück zum ארחות חיים des R. Elieser steht. Die Schlussworte in den gewöhnlichen Ausgaben weisen auf das Paradies hin, und es wird sogar eine genaue Beschreibung erwartet. Auch die Introduction zu ארחות חיים, nach welcher R. Elieser seinen Sohn vor seinem Tode anredet, lässt vermuthen, der Verf.

2) Dies ist nämlich der Sinn von der Schilderung des Baumes mit seinen Wurzeln und Zweigen S. 140. Vergl. den Zusatz Nr. II.

3) Allerdings fehlt gerade der Schluss — wie mir Steinschneider mittheilt —, der mit dem Bahir zusammenhängt (S. 139 Z. 2 v. u.) in der 1. Ausg. des מענה לשון, wo §. 47 unser Stück unter der Ueberschrift: דרך עץ החיים וקצת ענייני ג"ע sich befindet und mit dem letzten בני des ארחות חיים beginnt.

4) Siehe Beiträge zur Geschichte der Kabbala I, 27. 28.

unter dem Namen מדרש לעולם, und ist am Ende des ethisch-cabbalistischen Werkes ראשית חכמה. von R. Elia de Vidas abgedruckt

X.

Midrasch Gadol u-Gedola.

(Hebräischer Text S. 121—130.)

Wie im Midrasch Nr. IX sind hier in 20 Capiteln die mit גדול oder גדולה anfangenden Aussprüche des Talmud's über die oben aufgezählten Materien zusammengestellt. Am Schluse sind mehre Sätze über den Frieden gesammelt, ähnlich wie in Bamidbar Rabba Abschnitt נשא und dem פרק השלום in Derech Erez Sutta. —

Auch diese Sammlung befindet sich in dem oben Nr. IX angeführten Werke. Ich hebe besonders Cap. 14 über den Werth der Arbeit hervor.

XI.

Schilderung des Paradieses.[1])

(Hebräischer Text S. 131—140. Zusätze S. 194—198.)

Dieses Stück ist von dem im Bet ha-Midrasch II, S. 52—53 mitgetheilten wesentlich verschiedon, Es schliesst sich zunächst an eine Stelle im Midrasch zum HL. an (s. Zusätze Nr. I), und schildert drei Mauern des irdischen Paradieses mit den verschiedenen Rangordnungen, die sich in denselben befinden, lässt uns in die Beschaffenheit des Paradieses selbst einen Blick werfen, beschreibt sieben Stufen, welche von den Frommon eingenommen werden, giebt die Engel an, die dort die Herrschaft führen, verweilt mit Vorliebe bei der Ausmalung des

1) Diese mir fremd gewesene Piece, die in den Nachträgen zu Sohar II, 272, Jalkut Reübeni 14ab (St.), 149b, עונגש בת 5d, 6d angeführt wird, theilte mir Steinschneider mit.

Bodlej. Codex den kleinen Hechalot angehört[7]). Ich vermuthe aber, dass man in dem Münchner Codex die Capitelzeichen auf das Vorangegangene beziehen muss; dann würde das 30. Cap. wie in unserer Handschrift schliessen.

Nach der Beschreibung, die Steinschneider (a. a. O.) von einer ungekannten Ausgabe der Hechalot s. l. e. a. macht, würden sie mit unserem Texte übereinstimmen[8]). Ihr Anfang lautet so, wie wir ihn S. 83 in der Note angegeben haben.

Nachdem ich bemerkt hatte, dass meine aus dem Bodlej. Codex — der vielleicht ältesten Handschrift der Hechalot — gemachte Copie an manchen Stellen unverständlich ist und ich nicht eigenmächtige Conjecturen machen wollte, so liess ich eine Collation der Münchner Handschrift vornehmen. Die Varianten folgen im Anhang. C. 4 §. 5 bitte ich sogleich nach Bet ha-Midrasch II, S. XVII Nr. 11 zu ergänzen und zu verbessern.

IX.

Midrasch Leolam.

(Hebräischer Text S. 109—120.)

In 20 Abschnitten sind hier alle mit dem Worte לעולם beginnenden Aussprüche des Talmud's gesammelt, die sich auf Almosenspenden, Gebet, Busse, Demuth, Thora-Studium, Gesetzestreue, Liebesdienst, Heiligung der Sabbate und Feste, Elternverehrung, Ehe- und Hauswesen, Kindererziehung, Handel, Gerechtigkeitspflege, Genügsamkeit, Zorn, Schmeichelei und Spötterei, Geselligkeit, bösen Leumund, Verschwiegenheit und Lebensregeln beziehen, Die Sammlung rührt von R. Israel al-Nakwa (s. Dukes, Nachal Kedumim S. 61), steht in Handschriften

---

7) Möglich, dass ein Theil dessen, was in den Handschriften nach den grossen Hechalot folgt, zu dem von dem Gaon Haja erwähnten שר תורה gehört.

8) Im 30. Cap. liest sie מדרש סוד תורה; allein unsere Lesart מדרש שר תורה ist die richtigere.

Die im II. Theil des Bet ha-Midrasch mitgetheilte מסכת היכלות entlehnt blos am Schlusse (S. 47 von מלך נסים bis מלא כל הארץ כבודו; Z. 9 v. o. muss das unverständliche שני הברות רוחות in שנים רבות דורות verbessert werden) den 2. § des 3. Cap. unserer Hechalot; im Uebrigen bearbeitet sie selbstständig das Thema vom Gottesthron, den sieben himmlischen Tempeln und den Engeln.—

Die grossen Hechalot zerfallen in der Bodlejanischen Handschrift — der wir gefolgt sind, die mit der Formel בריך שמיה סליק הילכות die grossen Hechalot beschliesst, dann die kleinen Hechalot bringt und am Ende die Jahreszahl 4802 A. M. = 1042 trägt — in XXX Capitel (die Bezeichnung des 25. Cap. ist in meiner Copie ausgefallen; es beginnt aber S. 101 Z. 27 v. o. bei den Worten מלך רם ונשא), nach dem 30. derselben steht ein kurzes Gebet (S. 107 nach den Worten סליק פרקא) und jedes Capitel ist in הלכות (auch das Buch Jezira wurde in Halachot verthheilt) oder היגלה — der Ursprung dieses letztern Wortes ist mir unbekannt — eingetheilt. Cap. 10 und 24 hat mein Copist die Zeichen der Halachot nicht angegeben. Unsere Capiteleintheilung findet sich auch in den Citaten bei עבודת הקדש und Trewes' Tefilla-Commentas. Eine Handschrift im Besitze des Herrn Coronel aus Jerusalem zerfällt in 31 Capitel und schliesst mit: סליקו הלכות היכלות; allein das 31. Cap. wird in unserm Bodlej. Codex zu den folgenden kleinen Hechalot gezählt. Der cod. heb. de Rossi 1287 ist in 27 Cap. eingetheilt, worauf dann Gebete folgen. Im cod. heb. München [6]) 22 stehen zwar auch 30 Cap. (die §§ sind blos durch zwei Punkte : getrennt), die Zahlzeichen sind aber in anderer Ordnung, so dass z. B. das 1. Cap. schon mit dem 1. § schliesst, das 29. Cap. אמר ר' ישמעאל (S. 108 Z. 4 v. u.) beginnt, nach unserem Schlusse die Formel פרקא ל וסליקא לה הלכתא steht, worauf dann ein grosses Stück folgt, das nach dem

---

Recension scheint Ziuni (Bet ha-Midrasch II, S. XVI) benutzt zu haben. Dem Karäer Jehuda Hadassi lag sie auch vor. Siehe Eschkol ha-Kofer 35 bc.

6) Die Auskunft über die Münchner Handschrift verdanke ich einem jungen Orientalisten, dem Herrn Adolf Neubauer, z. Z. in München.

die berühmten persischen Reiter auf ihren Rossen zum Vorbild gedient haben.

Das Zeitalter der Hechalot, wie sie uns hier vorliegen oder nach unserer Redaction, mag das Ende des 8. Jahrhunderts sein, was aber nicht ausschliesst, dass sie ältere Bestandtheile enthalten. Dem Verf. des Alfabet-Midrasch war C. 10. (S. 91 Z. 7—9 v. o.) nicht fremd. Vielleicht dass der Dichter Kalir[4]) sie im סילוק לפרשת פרה benutzt.

Die Personen, die als lehrend und handelnd eingeführt werden, sind: R. Akiba — dem auch der mit mystischen Elementen versetzte Alfabet-Midrasch zugeschrieben wird —, Elieser ha-Gadol oder ben Horkinos — dem die Pirke de-Rabbi Elieser und Nr. XI unserer Sammlung zugeeignet werden —, R. Nechonja ben Hakana — der als Verfasser des Buches Bahir und einiger mystischer Gebete ausgegeben wird — und R. Ismaël, von dem schon babyl. Berachot 7 a berichtet wird, dass er den Gottesthron geschaut habe.

Der Einfluss, den die Hechalot ausübten, zeigt sich sowohl bei den Dichtern, die sie zur Verherrlichung der Keduscha benutzten, wie in den zahlreichen Schriften, die ihrer gedenken. Zu den Schriften, die sich bei Zunz, GV. S. 167 und Bet ha-Midrasch II, S. XV ff. verzeichnet finden, sind noch hinzuzufügen: רזיאל 39 a 40 a (ein grosses Gebet ohne Nennung der Quelle; es scheint aber dem שיעור קומה einverleibt gewesen zu sein), עבודת הקדש 99 d, Tefilla-Commentar von H. Trewes an mehren Stellen und דבר שבקדושה, 3 a Nr. 7. Es muss aber noch andere Bearbeitungen von dem Thema der Hechalot gegeben haben, da Stellen als demselben angehörend angeführt werden (vergl. das XV. Stück), die in unserer Recension vermisst werden. Dieselbe hat aber bereits dem Gaon Haja vorgelegen und ist auch als Henoch-Buch bearbeitet worden[5]).

---

4) Wahrscheinlich spielt Kalir im סילוק לפ׳ שקלים mit den Worten: והיא שערה קומת אלפי שנאנים auf das mit den Hechalot in engem Rapport stehende שיעור קומה an, das auch in das Gebiet von מעשה מרכבה gehört.

5) S. Steinschneider Biblioth. heb. Bodlej. Nr. 3457. Diese

sieben himmlischen Tempel (Hechalot), in welche der Merkaba-Beflissene sich versetzen kann, um alle Geheimnisse kennen zu lernen, mit den je acht Engeln, die jeden Tempel bewachen, verzeichnet und die Formeln angegeben, durch welche die Wächter den Eintritt gewähren müssen. Der Eintritt Suchende muss aber besondere Eigenschaften besitzen. Nach einigen Hymnen ferner, unter denen auch die am Versöhnungstag recitirte האדרת והאמונה לח"ע sich befindet, liest man eine Unterredung zwischen Gott, Israel und den Engeln über den שר תורה [3]), oder über das Geheimniss, durch dessen Kenntniss man ohne Mühe gelehrt werden kann, worauf es mitgetheilt wird. Es besteht nämlich in einem Gebete und in einer Beschwörungsformel. So sind ältere — essenische — und jüngere — ssufische — Elemente in den grossen Hechalot vermischt.

In stylistischer Beziehung zeichnen sich die grossen Hechalot durch die Eigenthümlichkeit aus, dass sie viele Synonyma anhäufen. Ihre Sprache hat nichts von den spätern Midraschim an sich, ist oft sehr schwungvoll und an einigen Stellen schwierig. Die Engelnamen sind Personificationen bestimmter Eigenschaften und Functionen, und sind gewöhnlich eine Combination aus אל oder יה mit der bezeichneten Thätigkeit oder Eigenschaft.

Das Vaterland unserer Hechalot ist Persien. Abgesehen von ihrem Verhältniss zum Ssufismus und von der historischen Thatsache, dass Persien bis zum 11. Jahrhundert die eigentliche Werkstätte der jüdischen Literatur war, liegen uns noch folgende zwei Argumente vor. Am Schlusse des 14. Cap. S. 94 wird bemerkt, dass man 112 an den Fingern zählen soll. Das Fingerrechnen — das von den Arabern als besondere Wissenschaft unter dem Namen: עלם חסאב אלעקוד באלאצאבע behandelt wird — ist aber besonders in Persien heimisch. Vergl. den lehrreichen Aufsatz über das Fingerrechnen von Rödiger in dem Jahresbericht der D. M. Gesellschaft 1845—46, S. 111 ff. Eerner schildern die Hechalot S. 94 und 95 die Wächter des 7. Tempels und deren Rosse mit besonderer Vorliebe und in einer Weise, dass dem Verfasser gewiss

3) Diesen שר תורה meint der Gaon Haja mit der Bezeichnung (ה) שר תורא in der Schrift Taam Sekenim S. 56.

Tradition sich ausbildete. Wir haben daher Ueberreste der essenischen מעשה בראשית und מעשה מרכבה in dem 2. Abschn. des jerusal. und babyl. Tractats Chagiga, in dem Midrasch Cônen (s. Bet ha-Midrasch II) und in den Hechalot. Sind auch die bezeichneten Ueberreste nicht immer der Wortlaut der essenischen Lehren, so wurde doch sicherlich an essenische Traditionen angeknüpft. Denn in der That wäre es doch eine räthselhafte Erscheinung, wenn von einer so bedeutsamen Sekte sich nichts erhalten hätte. Die Analogie anderer geheimer Orden belehrt uns ferner, dass die esoterischen Lehren an das Licht treten, sobald die feste Gliederung des Ordens gelockert wird oder wenn er in andere Gesellschaften übergeht. —

Von den Ssûfi's, die nach dem persischen Werke Dâbistân auch wijêh-darun (dessen Inneres rein), ruschen-dil (dessen Herz erleuchtet) und jekâneh-bîn (der das einzige Wesen schaut) genannt werden, wird berichtet (s. de Sacy im Journal des Savants, Dec. 1821 u. Jan. 1822), dass sie sieben aufwärts gehende makâm oder Stufen annehmen, welche die Verbindung des Menschen mit Gott möglich machen, und dass sie Mässigkeit, Nachtwachen und Abhärtung des Körpers empfehlen, um zu der höchsten Stufe zu gelangen.

Versuchen wir nun, nachdem wir diese allgemeinen Bemerkungen vorangeschickt, den Geist und den Inhalt der Hechalot anzugeben.

Sie beginnen mit einer Verherrlichung Dessen, der die Merkaba oder den göttlichen Thronwagen schaut (צפיית המרכבה entspricht vielleicht dem persischen jekâneh-bîn), indem er alles weiss, was in der Welt geschieht und geschehen wird, und indem Jedermann, der ihm etwas zu Leide thut, eine strenge Strafe trifft. Ja, sein Vorzug ist so gross, dass er sich nur vor einem König, einem Hohenpriester und dem Synhedrium zu erheben braucht. Nach einer poetischen Lobeserhebung Gottes und seines Thrones; nachdem die Gefahren angegeben werden, die mit dem Schauen der Merkaba verbunden sind; nach einer Episode aus der Geschichte der Märtyrer und dem römischen Kaiser Lupinus, einer Schilderung der Engel, verschiedenen Anreden an dieselben, um sie zu beschwören: werden die

VIII.

Die grossen Hechalot.[1])

(Hebräischer Text S. 83—108.)

Die grossen Hechalot (היכלות רבתי), die auch mit anderen Namen wie: 1. ספר היכלות, 2. פרקי היכלות, 3. ברייתא דר׳ ישמעאל, 4. פרקי ר׳ ישמעאל, 5. פרקי מרכבה, 6. מעשה מרכבה, 7. ספר המרכבה, 8. הלכות רבתי (s. weiter unten) genannt werden, nehmen wegen ihres poetischen Elementes, durch ihr hohes Alter und vermöge des Einflusses, den sie auf Dichter und Mystiker ausübten, eine bedeutende Stellung im Kreise der jüdischen Literatur ein. Essenismus und Ssufismus sind die beiden Factoren, welche auf die Entstehung der Hechalot zumeist einwirkten.

Nach Josephus (de bello jud. II, 8. 7.) hatten die Essener geheime Schriften und betrachten die Angelologie als den esoterischen Theil ihrer Lehren; auch zeichneten sich einige derselben durch Prophezeiungen und Traumdeutungen aus (Antiquit. XV, 10. 5. u. XVII, 13; de bello jud. I, 3. 5.). Nach Philo (quod omnis probus liber p. 458 ed. Mangey) untersuchten sie das Dasein Gottes und die Entstehung des Weltalls, d. h. sie beschäftigten sich mit den von der Mischna Chagiga[2]) II, 1 genannten מעשה בראשית und מעשה מרכבה oder dem Schöpfungswerk und dem in der Ezechiel'schen Vision (c. 1) geschilderten göttlichen Thron. Bestandtheile dieser essenischen Lehren sind in dem äthiopischen Henoch-Buche enthalten. Es ist nun ein für die Geschichte des Essenismus und das Verständniss einer Partie der hebräischen Literatur wichtiger Satz, dass, nachdem ein Theil der Essener dem entstandenen Christenthum sich angeschlossen und der andere Theil mit den Pharisäern sich amalgamirt hatte, eine christlich-essenische und eine jüdisch-essenische Literatatur und

1) Vergl. Bet ha-Midrasch II, S. XIV ff., „Beiträge zur Geschichte der Kabbala" II, S. 15 Anmerkg. 22 und Philosophie und Kabbala I, 42.

2) Es verdient wohl hervorgehoben zu werden, dass der ganze 2. Abschnitt des im Texte genannten Tractats in Beziehung zu den Essenern steht.

eine Schilderung der Messias-Zeit und der Paradiesesfreuden entworfen. Es werden in diesen Abschnitten die alte Pesikta (S. 71 עשרה מלבושים), der Alfabet-Midrasch des R. Akiba (S. 75 וזרובבל בן שאלתיאל) und die Messias-Legende — Nr. XII dieser Sammlung — (S. 72 Anfang) benutzt, und sie verbreiten sich am ausführlichsten über ihren Gegenstand. —

Zeitalter [1]) und Vaterland dieser Abschnitte sind dieselben wie in Nr. V, und sie sind gleichfalls der genannten Salonicher Sammlung entlehnt. Am Schlusse heisst es dort: סליק פרק משיח.

VII.

Mysterien des R. Simon ben Jochai.

(Hebräischer Text S. 78—82.)

Wenn in den meisten messianischen Schilderungen Rom eine Hauptrolle spielt, so vertritt hier das Reich Ismael dessen Stelle. Metatron theilt nämlich dem R. Simon Vorausverkündigungen über verschiedene muhammedanische Herrscher mit, deren Letzter zur Zeit des Messias seinen Untergang finden wird. Unstreitig liegen uns hier bestimmte historische Anspielungen vor, die noch der Untersuchung bedürfen. Wie in allen diesen Sagen erscheinen auch hier Armilos und die drei Messiasse (ben Josef, ben Efrajim und ben David). Der S. 81 erwähnte Krieg zwischen den West- und Ostmächten bezieht sich vielleicht auf die ersten Kreuzzüge, die überhaupt auf die Ausbildung der Messias-Legenden einwirkten.

Auch dieses Stück ist der Salonicher Sammlung entlehnt.

---

1) Die S. 72 Z. 6 v. u. aufgezählten Namen der Völker sind Josef b Gorion (Anfang) entlehnt. — Hervorzuheben ist, dass S. 71 der König der Araber besonders genannt wird. — S. 79 Z. 4 v. u. muss man גירון für נירון lesen.

Perspective sehen lassen; sie haben ferner ein poetisches Interesse, indem sie lebhafte Schilderungen entwerfen und es an phantasiereichen Ausschmückungen nicht fehlen lassen; sie sind endlich für die Literaturgeschichte wichtig, indem in vielen Werken auf Darstellungen des Paradieses und der messianischen Zeit Bezug genommen wird. —

In dieser „Apokalypse" offenbart der Prophet Elia, dass ihm der Engel Michael eine Schilderung der messianischen Zeit gemacht habe, über die Leiden und Kriege jener Tage und über den endlichen Sieg Israels. In verschiedenen Visionen sieht er die über die Gottlosen hereinbrechenden Strafgerichte, die Belohnung der Frommen und das vom Himmel auf Erden kommende Jerusalem. Der S. 65 genannte הרמלת oder תרמילא ist der Armilos oder Heremolaos (d. h. Volksverwüster; vergl. S. 80 die Schreibung ארמילאום) in anderen Messias-Sagen [1]).

Das Vaterland dieser „Apokalypse" ist Persien, ihr Zeitalter das gaonäische und sie ist Salonich 1743 kl. 8 in einer Sammlung verschiedener Stücke abgedruckt [2]).

VI.

Abschnitte über den Messias.

(Hebräischer Text S. 68—78.)

In grossen Zügen werden hier Jerusalem, der Tempel, der Messias und Israel verherrlicht, und zugleich wird

---

1) Hitzig, Comment. z. Daniel S. 125 will unter Armillus Caligula verstanden wissen, weil Sueton (Calig. c. 52) von ihm sagt: armillatus in publicum processit. Allerdings hat das Portrait, das Sueton von Caligula c. 50 entwirft, viel Aehnlichkeit mit der Schilderung, die von Armillus gemacht wird; z. B. statura fuit eminenti (קומתו גבוה מאד), gracilitate maxima crurum (שוקיו דקים), oculis concavis (עיניו עמוקות), capillo raro (הוא קרח).

2) In dieser Sammlung steht auch u. A. eine kleinere Recension des „Midrasch der zehn Gebote" unter dem Titel מעשיות על עשרת הדברות, der von dem im Bet ha-Midrasch enthaltenen abweicht. Es fehlt die ganze Introduction und er beginnt gleich mit דבור ראשון (S. 69), wo auch eine andere stylistische Einkleidung. Beim 2. Gebote steht eine מעשה אברהם wie sie sich in der ed. Constant. befindet.

mit dem Worte **b**ereschit beginnt. Diesem Buchstabentournier folgen hagadische Bemerkungen über die graphische Form der Buchstaben und Deutungen, die sich auf die Compositionen א"ת ב"ש, אח"ס בט"ע und אלב"ם stützen. Diese Recension ist blos in der Krakauer und Amsterd. Ausgabe enthalten. Auch hier spielen Angelologie, Paradies und Hölle eine wichtige Rolle; doch bildet das, was Sabbat **104** über die hebräischen Buchst. bemerkt wird [1]), den Ursprung dieser zweiten Recension, auf welche der Karäer Jehuda Hadassi anspielt in „Eschkol ha-Kofer", **36** c ed. Goslov.

Dass aber beide Recensionen dem R. Akiba zugeschrieben werden, rührt daher, dass von ihm im Talmud berichtet wird, er habe jeden Strich an den hebräischen Buchstaben ausgedeutet, und dass er in den, angelologische Themen behandelnden „kleinen Hechalot" besonders figurirt [2]).

V.

Apokalypse des Elia.

(Hebräischer Text S. 65—68.)

Da sich in diesem III. Theile des „Bet ha-Midrasch" mehre Stücke befinden, die Messias- und Paradies-Sagen zum Gegenstande haben, so will ich die Gesichtspunkte für deren Auffassung angeben. Dergleichen Sagen haben erstens einen Werth für die Culturgeschichte, indem sie die Wünsche und Hoffnungen einer Zeit uns in der

---

1) Vergl. meine Analekten in Frankel's Monatsschrift II, 429 ff.

2) Vergl. Philosophie und Kabbala" I, 42. — R. Hirz Treves citirt in seinem Tefilla-Commentar zu האדרת והאמונה folgende Stelle aus dem Alfabet-Midrasch: ועל זה נאמר באלפא ביתא דר' עקיבא אמר ר' ישמעאל אני ועקיבא ערבים בדבר הזה שכך הוא גדול כבודו אבל בשיעור גבהו אין סוף זהו שנ' ושבינת עוזו בגבהי מרומים. Vergl. auch Rokeach §. 217. Diese Stelle, die von andern Schriftstellern als dem שיעור קומה angehörend angeführt und in beiden Recensionen vermisst wird, scheint ihren Platz S. 29 Z. 6 v. u. gefunden zu haben. — Uebrigens bemerkt schon עמק המלך, 6 a, dass wir nicht mehr das ursprüngliche ganze אותיות דר"ע besitzen.

herzens[5]). — Mem: über die Merkaba. — Nun: über Körper und Seele; über Strafe nach dem Tode. — Samech: verschiedene Anwendungen dieses Buchst. in der Bedeutung desselben „stützen“. — Ajin: Verherrlichung der Thora. — Pe, Zade, Kof: Sagen über Moses. — Resch: über Gott; über den Thurmbau zu Babel. — Schin: Messiassagen. — Thaw: die unersättliche Gier des Menschen auf der Erde; Ermahnung an das Ende alles Irdischen zu denken. — Man sieht aus dieser kurzen Inhaltsangabe, dass der Zusammenhang ein sehr loser und äusserlicher ist, der an die Reihenfolge des Alfabets sich lehnt.

Diese Recension unseres Midrasch ist s. a. e. l. (aber Constant.), 12 Bl. mit rabbinischer Schrift in 4o. Ven. 1546, Krakau 1584 in 4o, Amsterd. 1708 in 8o. erschienen. Die erste (Constant.) Ausgabe, die höchst selten ist, stand mir zu Gebote, hat einige gute Lesarten, ist aber an manchen Stellen lückenhaft und kürzer als die beiden letzten Ausgaben.

IV.

Alfabet-Midrasch des R. Akiba.

Zweite Recension.

(Hebräischer Text S. 50—64.)

Die zweite Recension dieses Midrasch, geringer an Umfang und Inhalt als die erste Nr. III, enthält einen Wettstreit der hebräischen Buchstaben von Thaw bis Alef über den Vorrang, dass Gott die Schöpfung mit einem derselben beginnen soll, aus welchem Kampf der Buchstabe Bet siegreich hervorgeht, indem die Schöpfungsgeschichte

5) S. 35 Z. 9 v. u. habe ich גומר כל מיני שיחקות in גומר כל מיני שיחות emendirt, da שִׁיהְקָה sonst nirgends vorkommt, und es keinen angemessenen Sinn giebt, wenn die Zunge auf zerriebene Speisen bezogen wird. — Ueber die dort angegebenen Functionen der aufgezählten Körpertheile im Verhältniss zu den Angaben in Berachot 61a, im B. Jezira, im Midrasch Rabba zu נשא und zum V. החכמה תעוז לחכם in Kohelet vergl. S. Sachs in ha-Jona S. 47 ff.

und kosmischen Problemen heranzieht, so gebraucht unser Midrasch — der auch הגדה של ר"ע, אותיות דר"ע, א"ב דר' עקיבא genannt wird [1]) — bald die Namen als Begriff oder als Notarikon (נוטריקון), bald die graphische Beschaffenheit und bald die Reihenfolge desselben, um ethische, theo-, anthropo- und angelologische, mystische und national-jüdische Betrachtungen, oft mit einem Beisatz von kühn-orientalischer Poesie, daran zu knüpfen, wobei ältere Werke der Hagada, wie die Pesikta (vergl. Buchst. ל), Schiur Koma (Buchst. ח) und der Tanchuma (Buchst. ק; siehe Tanchuma Abschn. וארא) sichtbar benutzt werden.

Der Inhalt unseres Midrasch — gegen den bereits der Karäer Salmon ben Jerocham polemisirt [2]) und dessen Alter daher mindestens in das 8. oder in den Anfang des 9. Jahrh. hineinragt — ist sehr reich und mannigfach, und wir geben ihn hier in Kürze an: Alef: Lob der Wahrheit; Alles in der Natur preiset Gott; Mund und Zunge gleichen dem Meer und dessen Wogen; Verherrlichung Israels und der Thora; über die jenseitige Welt; Alef als erster Buchst. ist ein Bild Gottes; Henoch als Metatron [3]). — Bet: Thaten Gottes, deren Aufzählung in der Schrift mit dem Buchst. Bet beginnt [4]); über die Schöpfung; Preis der בינה, d. h. der mystisch-speculativen Geistesthätigkeit. — Gimel: Wohlthaten, die Gott dem Menschen erzeigt; Angelologisches. — Dalet: Gott nimmt sich des Armen an; die Reichen und die Armen. — He: der Gottesname. — Waw: Gottesnamen im mystischen Sinne. — Sajin: die Schlüssel Gottes; Serubabel; über Hölle und Paradies. — Chet: Fortsetzung des letztern Thema's; über die Form der Schechina. — Tet: über die Auferstehung der Todten. — Jod u. Kaf: über die zukünftige Welt. — Lamed: über die Eigenthümlichkeiten des Menschen-

---

1) Siehe Zunz GV. S. 168. Die Bezeichnung, die ich setzte, findet sich in Mose b. Nachman's Derascha S. 32 meiner Edition.

2) Dukes נחל קדומים, S. 32.

3) Die Henochsage — die in der ed. Constant. u. Ven. fehlen — steht als ספר חנוך im 2. Th. des Bet ha-Midrasch.

4) Hier ist auf die sprachliche Bemerkung, die S. 18 über גש und בא gemacht wird, hinzuweisen. Es zeigt sich nämlich, dass unser Midrasch, wie das B. Jezira, Kalir und das B. Bahir, Formen wie גש für נגש anerkennt.

vor längerer Zeit brieflich mittheilte, soll die Handschrift unseres Midrasch in der Oppenheimer'schen Bibliothek nur wenig von der Recension des Jalkut abweichen.

II.

Elldad ha-Dani.[1])

(Hebräischer Text S. 6—11.)

Bereits im zweiten Theil des „Bet ha-Midrasch" S. 102—113 habe ich den Bericht des Touristen Eldad über die zehn Stämme und die Söhne Mose's mitgetheilt und in der Einleitung dazu aufmerksam gemacht, dass er aus drei Theilen besteht, die besonders vom rabbanitischen Parteigesichtspunkt aus zusammengesetzt wurden. Die hier — nach der ed. Constant. 1519 in 4o — abgedruckte Recension[2]) des Büchleins Eldad ist nicht blos kürzer, indem in ihr die Hilchot Schechita, Hilchot Terefa, die Anfrage an R. Zemach Gaon und dessen Antwort fehlen, sondern auch anders redigirt und in stylistischer Beziehung conciser; sie ist daher auch die ältere. Sie hat auch eine polemische Färbung gegen den Muhammedanismus, indem S. 6 auf Moses das Epithet נביא אמת mit besonderer Prägnanz angewendet und bei der Erwähnung Mekka's טעות הישמעאלים hinzugefügt wird.

III.

Alfabet-Midrasch des R. Akiba.

Erste Recension.

(Hebräischer Text S. 12—49.)

Wenn das Buch Jezira das phonetische Element des hebräischen Alfabets zur Lösung von metaphysischen

1) Vergl. Bet ha-Midrasch II, S. XXVIII.

2) Die Benutzung der seltenen Sammlung, in welcher „Eldad" enthalten ist, verdanke ich der Güte des Hrn. Dr. Zunz.

5) Cap. 7. Ursachen der Sintfluth; s. Bereschit Rabba c. 31: חמס זה ע"ז, חמס זה גילוי עריות, חמס זה שפיכות דמים. —

6) Kainan findet die Wissenschaft, welche die Wächter gelehrt hatten und schreibt das Gefundene ab; s. ha-Jaschar, 6 a.

7) Cap. 10. Ueber das Noah-Buch siehe weiter unten das Noah-Buch.

8) Cap. 11. Ud (Ur), der Sohn des Kesed; s. Noah-Buch S. 156.

9) Cap. 12. Abraham und die Götzen; s. ha-Jaschar 11 b und Bet ha-Midrasch I u. II מעשה אברהם.

10) Cap. 17. Der Satan veranlasst Gott, dass er von Abraham Isaak als Opfer verlange; s. bab. Synhedrin, 89 b, ha-Jaschar 28 b.

11) Cap. 19. Abraham wird 10 Mal versucht; s. Mischna Abot V, 3. — Abraham ertheilt Jakob Ermahnungen; vergl. Seder ʿOlam Rabba c. 1: יעקב שמש את אבינו אברהם ט"ו שנה; ha-Jaschar, 33 b.

12) Cap. 43. Josef redet mit seinen Brüdern hebräisch, als er sich ihnen zu erkennen giebt; s. Bereschit Rabba c. 93. —

Styl und Färbung des Buches haben viel Aehnlichkeit mit dem hier oft citirten Sagenbuch ha-Jaschar. Bemerkenswerth ist, dass das „Buch der Jubiläen" aller Feste — Passah, Wochenfest, Versöhnungstag, Hüttenfest, Schemini Azeret — gedenkt, sie motivirt und bis auf Passah auf Noah, Abraham und Jakob zurückführt, mit Ausnahme des Neujahrsfestes — Rosch ha-Schana —! Wohl wird der Neumond des 7. Monats besonders erwähnt (Cap. 6; II, 245), allein die Erinnerung der ersten Schöpfung wird dem Wochenfest zugetheilt.

Unser Midrasch, der auch ספר מלחמות בני יעקב genannt wird[7]), soll in Constantin. gedruckt worden sein. Unser Abdruck ist nach Jalkut Genes. 40 d—41 b gemacht mit einigen geringen Aenderungen in den nom. propr. nach dem Sagenbuch ha-Jaschar. S. 2 Z. 7 v. u. habe ich לארבאל für לארבע und S. 3 Z. 14 v. o. הבריחם für הנחירום bei Jalkut gesetzt. Wie mir Steinschneider

7) Zunz, die GV. S. 144.

Verf. ein in Heptaden sich bewegendes chronologisches System vom Beginn der Schöpfung bis Exod. 12, und als Essener[4]), der die Strenge des Sabbats, wegen der heiligen Siebenzahl, liebt, unterlässt er es nicht einzuschärfen (III, 70; vergl. auch II, 234—36), dass man am Sabbat von keinem Geschäfte reden, nicht zu Schiff auf dem Meere reisen, nicht reiten, überhaupt keine Reise machen, nicht fasten und keinen Krieg führen dürfe. Die Polemik gegen die Bestimmung der Festtage nach dem Sichtbarwerden des Mondes und gegen das Intercalationsrecht der obersten Religionsbehörde[5]) ist ein Beweis, dass das „Buch der Jubiläen" zu einer Zeit geschrieben wurde, wo das jüdische Kalenderwesen noch schwankend war. —

Das „Buch der Jubiläen" enthält viele hagadische Elemente[6]), die wir hier, nebst den Parallelen aus hebräischen Quellen, in Kürze verzeichnen wollen.

1) Cap. 1. Der Engel des Angesichts geht vor dem Lager der Israeliten einher; vergl. über מטטרון oder den שר הפנים, den Gott den Israeliten voranziehen lässt, bab. Synhedrin 38 b. —

2) Cap. 2. Die Engel wurden am ersten Tage geschaffen; gegen Bereschit Rabba c. 3. — Der Garten Eden ist am 3. Tage geschaffen worden; s. Bereschit Rabba c. 15. Die 22 Schöpfungswerke; s. Mid. Tadsche, 169.

3) Cap. 3. Nach dem Sündenfall haben alle Thiere das Vermögen zu sprechen verloren.

4) Cap. 4. Ueber die Henoch-Sage siehe Sefer ha-Jaschar S. 7 a ff. ed. Prag 1840. — Adam lebte 70 Jahre weniger als 1000 Jahre, denn 1000 Jahre sind wie ein Tag bei Gott, und so ward erfüllt das Wort: „an dem Tage, da du davon issest, wirst du sterben"; siehe Bereschit Rabba c. 19. Vergl. auch Justin, dial. c. Tryph. p. 278 ed. Otto und Bet ha-Midrasch II, S. XXI, Anmerk. 2.

4) Vergl. weiter unten über das Noah-Buch.

5) Als Gegensatz zu der Anschauung des B. d. J. wird in Pirke de-Rabbi Eliëser c. 8 ausgeführt, dass Gott die Methode der Intercalation (סוד העיבור) dem Adam, dieser dem Henoch, Noah u. s. w. übergeben habe.

6) Vergl. auch Treuenfels im Lbl. des „Orient" 1846, 81 ff.

und ich nehme Veranlassung, hier Einiges über dasselbe mitzutheilen.

Das „Buch der Jubiläen“ ist eine essenische Tendenzschrift gegen die Meinung der Pharisäer, dass man den Neumond beobachten und nicht berechnen (קידוש החדש על פי הראייה) und nach ihm alle Festtage bestimmen soll, und dass die oberste Religionsbehörde das Recht hat, Intercalationen vorzunehmen. „Und es wird Leute geben — sagt das genannte Buch II, 246 —, welche Beobachtungen des Mondes anstellen: dieser nämlich verdirbt die Zeiten und kommt jedes Jahr um 10 Tage voraus. Und desswegen werden sie künftig die Jahre verderben, und einen falschen Tag zum Tag des Zeugnisses und einen unreinen Tag zum Festtag machen. Und jeder wird heilige Tage mit unreinen und unreine mit heiligen vermischen, denn sie werden irren in den Monaten und Sabbaten und Festen und Jubeljahren. Desswegen befehle und bezeuge ich dir (Noah), dass du ihnen bezeugest, weil nach deinem Tode deine Kinder es verderben werden, dass sie dem Jahr nur 364 Tage geben sollen. Und derohalben werden sie irren im Neumond und Sabbat und Feiertag und Festtag, und sie werden immer das Blut im Fleische essen.“ Nach dem, die Heptaden liebenden Essenismus des Verf. giebt es zwei Anhaltspunkte für die Bestimmung des jüdischen Jahres: das Jubeljahr — das, am 10. Tischri verkündet, 364 Tage zählte — und das Jahr der Sintfluth — die nach ihm, wie nach R. Josua[3]) (Rosch ha-Schana 11 b) im Monat Ijar begann —, das als Sonnenjahr berechnet werden muss. Daher entwirft der

---

Kalender: „und es giebt keine Uebergehung.“ Im Original stand hier עיבור, Intercalation; und man muss daher „Einschaltung“ statt Uebergehung setzen. Ebenso muss es (das.) für „und sie sollen keinen Tag übergehen“ heissen „und sie sollen keinen Tag einschalten.“

3) Er bringt nämlich das Wochenfest — dessen Bedeutung als Fest der Gesetzgebung er auch zu vermitteln sucht — mit dem 3. Monat in Verbindung, an welchem Noah sein Dankopfer darbrachte. — Prägnant wird die in Rosch ha-Schana 12 a angeführte Barajta, dass die israelitischen Weisen die Sintfluth wie R. Elasar, d. h. vom Monat Marcheschwan an berechnen: ת״ר חכמי ישראל מונין למבול כר״א ולתקופה כר׳ יהושע, חכמי או״ה מונין אף למבול כר׳ יהושע.

blieb bei seinem Vater, Und es kamen die Könige von Thapha (תפוח; Ταφονε im Testament der 12 Patriarchen bei Fabricius, Codex Pseudep. V. T. p. 591) und Aresa (ארם?) und Saragan (סרטן; Αρέταν bei Fabricius p. 593) und Selo (שילה) und Gaiz (געש) und der König von Bethoron (בית חורין im Sefer ha-Jaschar) und Maanisakir (מחנים im Sef. ha-Jasch. und in unserm Midrasch; מהנהי im Jalkut), und alle, welche auf jenem Gebirge wohnen, die in den Wäldern des Landes Canaan wohnen. Und man zeigte dem Jakob an: „die Könige der Amoräer haben deine Söhne umringt und ihre Heerden geraubt.“ Und er machte sich auf von seinem Hause, er und seine drei Söhne und alle Knaben seines Vaters und seine Knaben und zog aus gegen sie, 800 Männer, welche Schwerter trugen, und sie schlugen sie im Gefilde von Sikhem, und verfolgten die Fliehenden und tödteten den Aresa und Thapha und Saragan und Amaniskino und Gaganis. Und er sammelte seine Heerden und war mächtiger als sie, und legte ihnen eine Steuer auf, dass sie die Früchte ihres Landes geben mussten. Und sie bauten Robel (ארבאל) und Thamnathares (תמנה). Und er kehrte wohlbehalten zurück und machte Frieden mit ihnen, und sie wurden seine Knechte bis er mit seinen Söhnen nach Aegypten hinabzog“ (Ewald's Jahrb. III, 45). Weitläufiger ist dieser Theil der Heldensage behandelt in dem Testament Juda's (Fabricius a. a. O.) und in dem Sagenbuche ha-Jaschar, Abschnitt Wajischlach. —

Der andere Theil der Sage aber, der Krieg nämlich gegen Esau und dessen Söhne, wird im „Buch der Jubiläen“ ausführlich geschildert (bei Ewald a. a. O. S. 51—53), und es stimmt darin mit unserm Midrasch, dass es den Krieg bei Lebzeiten Jakob's geschehen und denselben Esau durch einen Pfeil tödten lässt, während das Buch ha-Jaschar ihn nach Jakob's Tode versetzt. —

Die frappante Verwandtschaft unseres Midrasch mit dem „Buch der Jubiläen“ zeigt, dass dieses zum Theil sich bei den Juden in hebräischer Sprache [2]) erhalten hat,

2) Vieles ist in dem „Buch der Jubiläen“ nur verständlich, wenn man auf den ursprünglichen hebräischen Ausdruck zurückgeht. So liest man z. B. Jahrb. II, 246 in Beziehung auf den

Einleitung.

I.

Midrasch Wajisâu

oder

die Heldensage von den Söhnen Jakobs.

(Hebräischer Text S. 1—5.)

Anknüpfend an den 5. Vers des 35. Cap. im 1 B. M., der mit dem Worte „wajisâu" beginnt, schildert der kleine Midrasch die Heldenthaten, welche von Jakob und dessen Söhnen in den Kriegen gegen die amoritischen Könige, sowie gegen Esau und dessen Kinder ausgeübt wurden, und besonders ist es Jehuda, der Namensvetter des makkabäischen Feldherrn, den unsere Heldensage verherrlicht. Für das hohe Alter derselben haben wir einen wichtigen Zeugen in dem vorchristlichen **„Buch der Jubiläen"** (ספר היובלות) oder „der kleinen Genesis"[1]) (בראשית זוטא), welche sogar bis auf die Bezeichnung der Könige mit unserm Midrasch übereinstimmt. —

Ueber den Krieg der Söhne Jakobs gegen die Könige der Amoräer berichtet das „Buch der Jubiläen" Folgendes: ‚Und es versammelten sich gegen sie sieben Könige der ‚Amoräer sie zu tödten, indem sie sich unter die Bäume versteckten, um ihr Vieh wegzuführen. Ihre Weiber aber, und Lewi und Juda und Josef blieben zu Hause bei ihrem Vater Isaak, denn sein Geist war traurig, und er wollte sie nicht ziehen lassen; und Benjamin als der jüngste

1) Deutsch von Dillmann in Ewald's Jahrbücher II. u. III.

keinen sichern Boden hat. — Ferner vermisst man oft bei einflussreichen Männern die Befähigung, einem Objecte, der ausserhalb ihres Specialgebietes liegt, gerecht zu werden. Wer sich für talmudische Forschungen interessirt, weil diese noch zumeist mit dem Leben verbunden sind, kann nicht begreifen, warum man sein Augenmerk auch auf Scholastiker richten soll. Der Eine ruft aus allen Kräften nach Geist und Inhalt, drückt jede literarhistorische Untersuchung als etwas blos der *minorum gentium* würdig herab und ahnt nicht, dass wie der Geist mit dem Körper zusammenhängt, so auch das Culturmoment mit der Literaturhistorie. Der Andere sieht mit Lächeln auf mühsame, ihm fern liegende Arbeiten herab, und kann sich nicht auf jenen Höhepunkt versetzen, von welchem aus man deutlich überschauen kann, wie die verschiedenen Bächlein in das eine grosse Meer der Wissenschaft einlaufen, wie die scheinbar getrennten Theile innerlich zusammenhängen und ein Ganzes ausmachen. — Endlich sucht man oft vergebens nach jener Wahrheitsliebe, die den Muth hat, der Wahrheit in der Forschung Worte zu geben, sie nicht zu übertünchen und zu schminken, damit sie nicht mit den Vorurtheilen der Zeit in Kampf gerathe. Wer nicht den Muth hat, in der Wissenschaft wahr und aufrichtig zu sein, der bleibe ihr fern und werfe sich nicht zu einem unberechtigten Priester auf, der nur das Heiligthum entweiht!

Zum Schlusse muss ich noch die Ungerechtigkeit anklagen, welche über die Erscheinungen in der neuern jüdischen Literatur zu Gerichte sitzt. Die wissenschaftliche Behandlung der reichen, mannigfache Disciplinen umfassenden, in verschiedenen Sprachen niedergeschriebenen, in entlegenen Bibliotheken verborgenen jüdischen Literatur ist noch sehr jung, und die Kräfte, die ihr zur Verfügung stehen, sehr gering. Und doch verlangt man schon grosse Werke, welche die Materien erschöpfen, in der Form vollendet, im Einzelnen sicher und zuverlässig für immer sein sollen! Wie die Literatur selbst, so hat auch ihre Durchforschung ihre Phasen und Perioden, die zurückgelegt sein wollen. Welche Zeit und welche Kräfte wurden in Anspruch genommen, um die Kenntniss der griechischen und römischen Literatur sowie der Kirchengeschichte auf jene Stufe zu bringen, auf welcher sie sich jetzt befindet!

Ernst für die Sache, Wahrheit in der Forschung und Gerechtigkeit in der Beurtheilung sind den Männern der jüdischen Wissenschaft zu wünschen, wenn dieselbe fortschreiten und gedeihen soll.

Leipzig, 26. Juli 1855.

Jellinek.

Vorwort.

Ich würde es unterlassen haben, diesem dritten Theile meines „Bet ha-Midrasch“ ein Vorwort vorauszuschicken, wenn ich mich nicht gedrängt fühlte, ein ernstes Wort über die traurige Lage auszusprechen, in der die jüdische Wissenschaft sich befindet. Ich will schweigen von der verwerflichen Gehässigkeit und Kleingeisterei, die im Kreise jüdischer Gelehrten herrschen und jedes Zusammenwirken und Zusammenstreben erschweren; von dem meisternden Dünkel der Einen, die in Wolken thronen, dem vornehmen Ignoriren der Anderen, die ihr *corps d'élite* haben, von der Allwisserei Vieler, die nur lehren und nicht lernen wollen, von der Schmähsucht der Meisten, die überall nach literarischen Irrthümern spähen, von dem Mangel an wahrer Demuth, die schon von den Alten als Bedingung der echten Forschung betrachtet wird: dies sind Schwächen und Gebrechen, die nicht von heute datiren, über die schon in verschiedenen Jahrhunderten Klage geführt wird und die ihren Grund zum Theil in den socialen Uebelständen haben, denen die jüdischen Gelehrten preisgegeben sind. Es giebt aber Schäden, welche das Gedeihen der Wissenschaft stören, die entfernt oder wenigstens zum Bewusstsein gebracht werden müssen, wenn nicht die Anstrengungen der letzten Jahrzehende vereitelt werden sollen. Vor Allem fehlt es an jenem freien Sinn, der die Wissenschaft um ihrer selbst willen aufsucht und es der Zeit überlässt, die Resultate für das Leben aus ihr zu ziehen; an jenem feinen Sinn, der es fühlt und ahnt, wie Alles, jede Kleinigkeit für die wahre Forschung wichtig ist, wie oft ein Seitenweg zu der freiesten Aussicht in das Reich des Wissens führen kann; an jenem sichern Sinn, der nach Bestimmtheit und Sicherheit strebt und keine Mühe scheut, ein betretenes Gebiet von Neuem zu durchforschen. Und weil dieser Sinn vermisst wird, begreifen die Einen nicht den Werth bestimmter Untersuchungen, die nicht geradezu auf die Gestaltung des practischen Lebens eingehen, klagen die Anderen über Mikrologie, wundern sich die Dritten, dass dieses oder jenes literarische Thema wieder behandelt worden sei. Der Mangel an uneigennütziger Wissenschaftlichkeit veranlasst die Misachtung von Arbeiten, die dem Leben für den Anfang fern stehen; die Sucht, das Grosse und Ganze zu erfassen, macht die einzelnen Stützen eines literarischen Gebäudes oft sehr schwankend; die Scheu, einen Gegenstand der Wissenschaft von Neuem aufzunehmen, ist die Ursache, dass man in den wichtigsten Materien der jüd. Literaturgeschichte

בית המדרש

בו נקהלו לעמוד על נפשם מדרשים קטנים ישנים ומאמרים שונים יקרים מפנינים אנשי לב אליהם פונים וכל ישראל אומרים ועונים הננו להם לקונים:

חדר שלישי

בו הושבתי אספתי וערכתי ע"פ כתבי יד ודפוסים יקרים המערכה הזאת:

ולמען ירוץ הקורא בם מבוא שמתי בראשם אני הדורש לכבוד התורה

אהרן יעללינעק

נין ונכד להרב הגאון צבי הירש ברודא זצ"ל מחבר ס' ארץ צבי ותאומי צביה ודרשן בקהל לפסיא:

מהדורה שניה

הוצאת במברגר את וואהרמן

ירושלים תפרח"י

Bet ha-Midrasch.

Sammlung

kleiner Midraschim und vermischter Abhandlungen aus der ältern jüdischen Literatur.

Dritter Theil

enthält:

Midrasch Wajisâu; Eldad ha-Dani, II. Recension; Alfabet-Midrasch des R. Akiba, I. Recension; II. Recension; Apokalypse des Elia; Abschnitte über den Messias; Mysterien des R. Simon ben Jochai; die grossen Hechalot; Midrasch Leolam; Midrasch Gadol u-Gedola; Schilderung des Paradieses II; Messias-Hagada; Beschreibung der Stiftshütte; das Noah-Buch; Preis der Engel; Midrasch Tadsche.

Nach Handschriften und Druckwerken gesammelt und nebst Einleitungen herausgegeben

von

Adolph Jellinek.

Zweite Auflage

Bamberger & Wahrmann

Jerusalem 1938

מפתח:

(Inhalts-Verzeichniss.)

ודע מהיכן באת ולפני מי אתה עתיד ליתן את הדין. ואם אין אתה יכול להשיב מי יוכל להשיב. ומי יוכל לסבול עונותיו שהן כאש לבגד. וכחרב לצואר. וכחץ ללב. וככבלים לרגלים. כחשך לעינים. כמרה לפה. כשוחה לרגל. כחרישה לאזנים. כמכשלה לכח. כימים רעים לזקנה. כייסורין לגוף. כגדיעה לקרן. כמרה למיתה. כעבירה ליום הדין. יש שהוא מת בחצי ימיו. ויש מי שהוא יוצא מהעולם בתמימות. אשרי מי שיראתו על פניו. אשרי הנשמר מעוניו. אשרי מי שהוא עניו. אשרי המשכחים אותו המוניו. אשרי מי שהוא שפל בעיניו. אשרי מי שמטה אזניו לשמוע דברי תורה. אשרי השומע דברי תורה בכל יום. תורת ה׳ תמימה עומדת לפני האדם בשעה שהוא עוסק במשנתו ואומרת ה׳ עמך גבור החיל הנה באתי ללמדך על כן יצאתי לקראתך לשחר פניך ואמצאך. אשריך אם תזכרני. אשריך אם בלבך תצפנני. אשריך אם תקיימני. אשריך אם תשמיעני. ובכל יום בי יהיו זממיך. כי בי ירבו ימיך. התרחק מן העבירה והדבק בתורה וברח מן השררה ותהיה בחכמה תמיד וקרא אל אלהיך תמיד כי הוא יתגיעך וישביעך ויניח לך. וזכור שאתה טפה סרוחה מזומן לעפר ושוחה. לכן התרחק מן המנוחה ועבוד אלהיך בשמחה ויהיה לך לתמלי כי הדרך שחוחה ויהיה לך למשאת וארוחה. אם את הדבר הזה תעשה לך יאיר כנוגהים וצוך אלהים כי אם תעבוד אלהיך באהבה וחבה אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא:

תם מרגניתא דבי רב:

כמה זקנים לא ראו כבוד. כמה בחורים נקצצו בחופתן. וכי מה הנאה לאכול ממאכל שהוא מביאו לדינים מרובים. משמחה שמביאה את האדם לדאגות הרבה. ממלבוש שהוא גורם לפגיעות מרובות. מהרהור שגורם למכאובי׳ מרובים. משינה מתוקה שגורמת למיתה משונה. מחטא שהוא מאבד זכיות הרבה. מתרעומת שמקפחת פרנסות הרבה. איזהו בן הע"הב המתרחק מן העבירות ומהרהור ומליצנו׳ ומלשון הרע ומהכיעור והדומה והמקיים המצוות ויש בידו מצוה על אמתתה ומתרחק מן החטא ומעיון תפלה ומתודה על עונותיו לפני הב"ה ועושה תשובה. והמתחבר לרשע טורד עצמו מן הע"הז ומן הע"הב. והמסביר פנים לרשע הרי זה ממרגיזי אל. והמרמה בדרכיו מתאבל בסופו. והמטה את חברו מדרך טובה לדרך רעה מת בחצי ימיו. והמלעיג על המצוות אין מרחמין עליו מן השמים. והמלעיג על עניותן של עניים סוף סוף הוא יגע ואחרי׳ אוכלים יגיעו. וכל המרגיל להאדים פני חברו פנקסו פתוחה בו ביום. ואין לך קשה אלא מי שעוסק בדברי הבאי. אוי למי שהעולם מטעה בו. אוי למי שהשעה משחקת לו. אוי למי שנעשה סניגורו קטיגורו. אוי למי שיצרו מנצחו. אוי למי שנהפך עליו הגלגל. אוי למי שמאבד את עמלו. יש פורענות מיד ויש פורענות לאחר זמן. ויש אחת אחר אחת ויש כלן כאחת. ויש מהן באות על האדם והוא ער ויש באות והוא ישן. ויש מהן כבדות ויש מהן כמרוצות נפש. ויש בדעתו ויש שלא בדעתו. ויש בזקנותו ויש בנערותו. ויש בסתר ויש בגלוי. ויש בבית ויש באכסניא. כל צרה וצוקה וקנאה ופרצה ותקלה ממעטין את החטא. ויש שעובד את המקום מתוך יראה כדי שלא תתקפח פרנסתו. ויש מתוך אהבה. ויש מתוך בושה. ויש מתוך תמימות. ויש מתוך להראות. ויש בשמחה ששמח שיהיה המצוה על ידו. ויש מתוך היסורין שנא׳ בצר להם ישחרונני. וכל אחד ואחד לפי מעשיו. בשעה שנפטר האדם המלאך הממונ׳ על הדין עומד כנגדו ואומר לו אוי על זה הגוף שיצא מן העולם ריקם מזכיות ומלא עונות. מביט ברגליו ואומ׳ אוי להם לרגלים שלא הלכו ביושר. אוי לידים שנתעסקו בדברי שקר. אוי למעי׳ שנהנו מן הגזל. אוי לעיני׳ שלא הלכו באמונה. אוי לאזנים שלא קבלו תוכחת. אוי לפה שלא עסק בתורה. אוי לו לבשר שלא נתיגע ביראה. אוי לו ליצר שלא נכנע מפני בוראו. אוי לו ללב שלא עבד את בוראו. שעתיד לעמוד בנזיפה ואומר לו עמוד בדין והכר מעשיך

מרגניתא דבי רב:

אמר רב אמר הב"ה לישראל לא יועילו בכם לא היסורין ולא התוכחו' ולא התראה ולא הבטחה ולא טלטול ולא אריכו' ימים ולא אריכו' רוח ולא שליח ולא צווי ולא קללות ולא חרמות ולא נחמות ולא בושה ולא פחד ולא אימת הע"הב ולא אימת חשבון ולא אימת דין גיהנם ולא שמי המתחלל בגוים על ידכם. ומי שיש בו כל המעשים האלו מאבד זכותו ומונע ממנו טובות הרבה ושנותיו מתקצרין וקונה שם רע ונזכרין לו מעשיו ועונותיו ועונות אבותיו ותפלתו נמאסת בע"הז ובע"הב וכל מעשיו מפורסמין ונותן עליהם דין וחשבון וכל שמחה ששמח ביצרו נעשית לו אבל והם נתבעין ממנו בדינים משונים ובושה מרובה ומלאכים אכזריים בעולם ארוך לכן הוא אומר ומה תעשו ליום פקודה וגו' ואנה תעזבו כבודכם. ועוד אדם חוטא בעיניו עיניו כהות. חוטא באזניו שומע חרפתו. חוטא בפיו אין דבריו נשמעים. חוטא בעצה פרנסתו מתמעטת. חוטא במחשבה זיו פניו משתנה. חוטא בלשונו ייסורין באין עליו. חוטא בידו יורד מכבודו. חוטא בלבו מת בדאגה. חוטא ברגליו שנותיו מתקצרים. חוטא ביצרו יצרו מקטרגו. חוטא ומחטיא קובר את אשתו ובניו ובני ביתו. חוטא בליצנות גזר דינו נחתם. וכי מה הנאה לאדם וסופו לפרוש מעולם לעולם מחיים למות. מאורה לחשכה. משינה מתוקה לשינה רחוק' ומרה. מאור מתוק לרמה ותולעה. ממטעמים מתוקים לטעם עפר. מחבוק נאה לחבוק עפר. כמה עשירי' יצאו מן העולם בפחי נפש. כמה חכמים היה חכמת' עליהם להקלה. כמה גבורים היה גבורת' עליהם להקלה. כמה מגדלי בנים לא שמחו בבניהם. כמה נאים היה נויים עליה' לתקלה.

חכשילין נאים וטובים ואביאם לאלהי אבי אולי יקבל ממני קרבני. מיד עשתה לו אמו תכשילין נאים וטובים והביאם לאלהי אביו ונתן לפני הגדול שבהם ואין קול ואין עונה. חזר לאמו אמ׳ לה עשי לי תבשילין נאים וטובים מן הראשונים עשתה לו והביאם לפני ע"ז של אביו אין קול ואין עונה. מיד שרתה עליו שכינה וקרא עליהם פה להם ולא ידברו עינים להם ולא יראו מיד נטל אש ושרפם והוציא הגדול שבהם לחוץ ונתן האש בידו. כשבא אביו לביתו ומצא אלהיו שרופים אמר לאברהם בני למה שרפת את אלהי. אמר לא שרפתי. אלא הגדול שבהם קצף עליהם ושרפם. אמר לו בני שוטה וכי יש בהם כח או יש בהם רוח חיים שהם יכולין לעשות כל אלה והלא אני עשיתים מעץ. אמר לו ישמעו אזנך מה שפיך מדבר. ואם אין בהם כח למה אמרת לי אלהי ברא שמים וארץ. מה עשה תרח הלך אצל נמרוד ואמר לו בני שרף את אלהי ואלהיך באש. שלח נמרוד בשביל אברהם ואמר לו למה עשית כן. אמר לו אני לא עשיתי כן אלא הגדול. אמר לו נמרוד וכי יש בהם רוח חיים שיכולין לעשות כן אמר לו ישמעו אזניך מה שאתה מדבר בפיך ואם אין בהם כח למה תניחו למי שברא שמים וארץ ותשתחוו לעץ. אמר לו אני בראתי שמים וארץ בכחי. אמר לו אברהם אתה יכול לבראות. כשיצאתי מן המערה ראיתי השמש יוצא במזרח ושוקע במערב עשה אתה שיצא במערב וישקע במזרח ואשתחוה לך ואם לאו מי שהגביר את ידי לשרוף את האלילים הוא יגבירני ואהרוג אותך. אמר נמרוד לחכמיו מה יהא דינו של זה אמרו לו זהו שאמרו עליו עתידה אומה לצאת ממנו שתירש העולם הזה והעולם הבא ועתה כמשפט הזה שעשה כן יעשה לו. מיד השליכוהו לתוך כבשן האש. באותה שעה נתמלא עליו הקדוש ברוך הוא רחמים והצילו שנאמר אני השם אשר הוצאתיך מאור כשדים:

תם מעשה אברהם:

מעשה אברהם:

בשעה שנולד אברהם אבינו ע"ה עמד כוכב אחד ממזרח ובלע ד' כוכבים לארבע רוחות השמים. אמרו חכמיו לנמרוד בן נולד לתרח בשעה זו שעתיד לצאת ממנו אומה שתירש העולם הזה והעולם הבא אם רצונך ינתן לאביו מלא ביתו כסף וזהב ונהרגהו. מיד שגר נמרוד אצל אביו אמר לו בן נולד לך אמש עכשיו תנהו לי ונהרגהו ואתן לך מלא ביתך כסף וזהב. אמר לו תרח אמשול לך משל למה הדבר דומה לסוס אחד שאמרו לו נחתוך את ראשך ונתן לך בית מלא שעורים. אמר הסוס להם שוטים אם תחתכו את ראשי מי יאכל השעורים. ואתם אם תהרגו את בני מי יירש הכסף והזהב. השיב לו המלך מדבריך אני מכיר שבן נולד לך. אמ' לו תרח בן נולד לי ומת אמר לו על חי אני אומר לך ולא על מת. מה עשה תרח החביא את בנו במערה שלש שנים. זמן לו הקב"ה שתי חלונות. מן האחד יוצא שמן ומן השני סלת. כשהיה בן שלש שנים יצא מן המערה הרהר בלבו מי ברא שמים וארץ ואותי. התפלל כל היום כולו לשמש ולערב שקע השמש במערב וזרחה הלבנה במזרח. כשראה הירח והכוכבים סביב הירח אמר זהו שברא השמים והארץ ואותי והכוכבים הללו שריו ועבדיו. עמד כל הלילה בתפלה לירח. לבקר שקע הירח במערב וזרח השמש במזרח אמ' אין ביד אלו כח. אדון יש עליהם אליו אתפלל ואליו אשתחוה. הלך אצל אביו אמר לו אבי מי ברא שמים וארץ ואותי. אמ' לו אביו אלהי ברא שמים וארץ וכל אלה. אמר לו אברהם הראני אלהיך שמא יש בהם כח לברא את כל אלה. מיד הביא ע"ז שלו והראהו אלהיו. חזר אברהם לאמו ואמר לה אמי עשי לי

נהרות ומעיינות גיהנם אש וברד גן עדן ועץ החיים ונוצרו בו אדם ובהמה וחית השדה ועוף השמי׳ ודגי הים בהמות ולויתן שקצים ורמשים שרצי הים ורמשי מדברו׳ תורה וחכמה דעת ומחשבה בית עליוני׳ ויראת שמים מפני מה אתה מגלה לבשר ודם אמרתי להם מפני שנתן לי רשות הקב״ה. ועוד נטלתי רשות מכסא רם ונשא שכל שמות המפורשות יוצאות בברקי אש ובבזיקי זוהר ובחשמלי להבה ולא נתקררה דעתן עד שנזפן הקב״ה והוציאם בנזיפה מלפניו ואמר להם אני רציתי ואני חשקתי ואני פקדתי ואני מסרתי למטטרון עבדי בלבד. שהוא אחד מכל בני מרום ומטטרון מן בית גנזים שלי ומסרו למשה ומשה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים לאנשי כנסת הגדולה ואנשי כנסת הגדולה לעזרא הסופר ועזרא הסופר להלל הזקן והלל הזקן לר׳ אבהו ורבי אבהו לר׳ זירא ורבי זירא לאנשי אמונה ואנשי אמונה לבעלי אמונות להזהר בו ולהתרפות בו כל החולאים המתרגשות לבא בעולם שנאמ׳ ויאמר אם שמוע תשמע בקול יי׳ אלקיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת כל חקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני יי׳ רופאך:

תם ספר חנוך:

הנשמות של עוברין שמתו במעי אמן ושל יונקי שדים שמתו על שדי אמן ושל תינוקות של בית רבן שמתו על חומשי תורה ומביא אותם תחת כסא הכבוד ומושיבן כתות כתות חבורות חבורות ואגודות אגודות סביבות פניו ומלמדן תורה וחכמה ואגדה ושמועה ומסיים להם ספר תורה שנא׳ את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה גמולי מחלב עתיקי משדים (ישעיה כח): צ״ב שמו׳ יש לו למטטרון ואלו הם: (ולא רצינו להדפיסם) ושם האחרון שלו סגנזגא׳. סגנזגא׳ שר החכמה. ולמה נקרא שמו סגנזגאל מפני שכל גנזי החכמ׳ כולן מסורין בידו וכולן נפתחו למשה מסיני עד שלמדו לו בארבעים ימים כשהיה עומד בהר. התורה בשבעים פנים של שבעים לשון. נביאים וכתובים הלכות ואגדות שמועות תוספות וכולם בשבעי׳ פנים של שבעי׳ לשון. נביאים בע׳ פנים של ע׳ לשון. כתובים בע׳ פנים של ע׳ לשון. הלכות בע׳ פנים של ע׳ לשון. שמועות ותוספות בע׳ לשון של ע׳ פנים. וכיון שעלו לו סוף מ׳ יום נשתכחו לו כולם בשעה אחת עד שקרא לו הקב״ה ליפפיה שר של התורה ונתן לו למשה במתנה שנ׳ ויתנם יי׳ אלי ואח״כ נתקיימ׳ בידו ומנין שנתקיימה לו שנ׳ זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב אל כל ישראל חקים ומשפטים. תורת אלו תורה נביאים וכתובים. חקים אלו הלכות ושמועות. ומשפטים אלו אגדות ותוספות וכולם נאמרו לו למשה בסיני: אלו תשעים ושתים שמות מעין שם המפורש שבמרכבה שחקוקה על כסא הכבוד שנטל הקב״ה משמו המפורש והניחם על שמו של מטטרון שמות שלו שקוראין בהם מלך מלכי המלכי׳ הקב״ה ומלאכי השרת בשמי מרום. ועשרים ושתים חותמות שטבע אצבעו שבו נחתמו כל סדרי רקיע ערבות ובו מהחתמים פתקי של שרי מלכיו׳ שבמרום במלכות ובממשלת ברבות ובגדולה ובו מתחתמים פתקי של מלאך המות ופתקי של כל אומה ומלכות: אמר מטטרון מלאך שר הפנים. מלאך שר התורה. מלאך שר חכמה. מלאך שר התבונה מלאך שר הכבוד מלאך שר ההיכל מלאך שר המלכים מלאך שר הרוזנים מלאך שר השרים רמים וגבוהים רבים ונכבדים שבשמים ובארץ. יי׳ אלקי ישראל הוא עד לי בדבר זה שכשגליתי רז זה למשה רעשו עלי כל חיילי מרום שבכל רקיע ורקיע ואמרו לי מפני מה אתה מגלה רז זה לבני אדם ילוד אשה בעלי מום בעלי טומאה בעלי דם בעלי זיבה בעלי טיפות סרוחות. רז שנבראו בו שמים וארץ ים ויבשה הרים וגבעות

בידו ושמתיו שר על השרים ועשיתיו משרת לכסא כבוד היכלי ערבות לפתוח לו דלתותיה' וכסא הכבוד לסלסל ולסדר חיות הקדש לקשור בראשם כתרים. ואופני הדר לכתור להם עוז וכבוד כרובי הוד להלבישם הדר. וזיקי זוהר להזכירם זיו זוהר. שרפי להבה להתעטפם גאוה. חשמלי אורה להתאזרם נהורא. בכל שחר ושחר להכין לי מושב בשבתי על כסאי בכבוד ויקר לראות כבודי במרום עוזי ברזי עליוני' וברזי תחתונים. רוממתי עליכם רום קומתו בתוך כל רמי הקומות שבעת אלפים פרסאות. גדלתי כסאו מהוד כסאי והרבתי כבודו מהוד כבודי. הפכתי בשרו ללפידי אש וכל עצמות גופו לגחלי אור. שמתי מראיו כמראה בזק. ואור עפעפיו כאור לא נעדר. הכהקתי פניו באור זיו השמש. וזוהר עיניו כזיו כסא כבוד. שמתי לבושו כבוד הוד והדר. וכסות מעילו פאר וגאוה. ועוז כליל כתר מלכות של חמש מאות על חמש מאות פרסה. ונתתי עליו מהודי ומהדרי ומזיו כבודי שעל כסא הכבוד. קראתיו בשמי יד"וד הקטן שר הפנים ויודע רזים. וכל רז ורז גליתי לו באהב וכל סוד וסוד הודעתיו כאשר קבעתי כסאו בפתח היכלי מבחוץ לישב ולעשות דין וכל פמליא שלי שבמרום וכל שר ושר העמדתי לנגדו ליטול רשות לעשות לו רצונו. שבעים שמות נטלתי משמותי וקראתי בהם לרבות לו כבוד. שבעים שרים נתתי' בידו ליפקד להם בכל לשון פקודי דברי. להשפיל בדברי גאים עדי ארץ. ולהגביה בשיח שפתי שפלים עד למרום. להכות מלכי' באמרתי. להכניע רוזנים וזדים בדברותי. להסיר מלכים ממלכותם. להקים רוזני' על ממשלתם. שנ' והו' מהשנא עידניא וזמניא מהעדה מלכין ומהקם מלכין וגו'. ליתן חכמה לכל מלכי עולם ובינה ומדע למביני מדע שנא' יהב חכמתא לחכימין ומנדעא לידעי בינה. לגלות להם רזי דברי ולהורות להם גזירת דין משפטי שנ' כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקם כי אם עש' את אשר חפצתי וגו'. כי אם אעשה לא נאמר אלא כי אם עשה מלמד שכל דבר ודבר וכל שיח ושיח שהוא יוצא מפי הקב"ה עומד מטטרון ועושהו מעצמו ומקיים גזירתו של הקב"ה. והצליח את אשר שלחתיו ומצליח לא נאמר לא והצליח מלמד שכל גזיר' וגזירה שיוצא מפי הקב"ה על אדם כיון שעשה תשובה אין משלחין אותו לפורענות אלא משלחין אותו לאדם אחר שנ' צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו. ולא עוד אלא שבכל יום ויום יושב מטטרון ג' שעות בשמי מרום וכונס כל אותן

ספר חנוך:

שבעים שמות יש לו להק"בה בפירוש ושאר שלא בפירוש אין להם חקר ואין להם מספר. ואלו הם ע' שמות של הקב"ה: (כאן היו כתובין כ"ב שמות ע"ד אלפא ביתא של אל בם. וכ"ב שמות ע"ד אלפא ביתא של את בש. וכ"ב שמות ע"ד תשרק.) אלו שמותיו של הקב"ה שהם יוצאים בכמה כתרים של אש בכמה כתרים של להבה בכמה כתרים של בזק בכמה כתרים של חשמל בכמה כתרים של ברק מלפני כסא הכבוד ועמהם אלף מחנות של שכינה וריבי רבבות צבאות גבורה נוהגי' אותם כמלך ברעד ברתת באימה וזיעה בהוד והדר ויראה בפחד בגודל וכבוד ביקר בחוסן בבינה ודיעה בעמוד אש ובעמוד להבה וברק ואורם כברוקי אור וכמראה חשמל נותנים להם כבוד ועוז וקוראים לפניהם ק' ק' ק' שנ' וקרא זה אל זה ואמר ק' ק' ק'. גוללים אותם בכל רקיע ורקיע שבמרום כבני מלכים אדירים ונכבדים וכשמחזירים אותם אל מקום כסא כבוד כל חיות שבמרכבה פותחים את פיהם בשבח כבוד שמו של הק"בה ואומרים בשכ"מלו:

אלף אמר הקב"ה א"יברתיו "לקחתיו פ"קדתיו למטטרון עבדי שהוא אחד מכל בני מרומי' כלם. איברתיו בדורו של אדם הראשון וכיון שהסתכלתי בבני דור המבול שהם מקלקלים ובאים סילקתי שכינתי מביניהם ועליתי בקול שופר ובתרועה למרום שנא' עלה אלקים בתרועה יי' בקול שופר (תהילים מז) ולקחתיו לחנוך בן ירד מביניה' והעליתיו בקול שופר ובתרועה למרום להיות לי לעד עד ד' חיות שבמרכבה לעולם הבא. פקדתיו על כל גנזים ואוצרות שיש לי בכל רקיע ורקיע ומפתחי כל אחד ואחד מסרתי

האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק. וכי בני משה אצלם ונהר סבטיון מקיף להם אמת אמר שכך אומרים רבותי׳ במדרש שהגלה נבוכדנצר לוים בני משה ששים רבוא. וכיון שהגיעו לנהרות בבל הם וכנוריהם אירע להם כמו שסיפר לכם ר׳ אלדד. וקודם ביאות אבותינו לארץ כנען הם נתעסקו במלחמות ושכחו המשנה שלקחו מפי משה ומפי יהושע ע״ה אמרו עליו שנולדו לו ספיקות אחר מיתת משה. ובכל השבטי׳ שהיו בכל הארץ שבטי יהודה ובנימין החזיקו בתורה על כלם. ואל תתמהו על השינוי ועל החילוף אשר שמעתם מפי ר׳ אלדד. שהרי חכמי בבל וחכמי א״י שוני׳ משנה אחת בתיקון רב. ואין פוחתין ואין מוסיפין. ולפעמי׳ תלמידים הללו אומרים טעם אחד. והללו אומרי׳ טעם אחר. כמו שני חכמים היושבי׳ להבין במקרא או במשנה זה נראה לו טעם אחד. וזה נראה לו טעם אחר. ואפילו במקראות שהם כתובים וקבועים יש שנוי בהם בין בבל לארץ ישראל בחסרות ויתרות ובפתוחות וסתומות ובפסקי הטעמים ובמסורות בחיתוך הפסוקין וכ״ש המשנה שהוא דבר סתום עמוק עמוק מי ימצאנו. ויש לומר שאינו כלל רחוק שאלדד זה שגג והחליף מרוב צרותיו שעברו עליו וטורח הדרך המענה גוף האדם. אבל המשנה תורה אחת היא עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע ואין אתה מוצא חילוף לא חילוף בדבר גדול ולא חילוף בדבר קטן אלא בתלמוד שאנשי בבל גורסין אותה בלשון ארמי׳ ובני ארץ ישרא׳ שוני׳ בלשון תרגום. ואף החכמים שגלו לכוש פתרו התלמוד בלה״ק שהם מכירי׳ אותו. וזה שאין בו שום חכם. לפי שכל משנה שהיו ישראל דורשים במקדש סתם הי׳. ולא הי׳ בו שום חכם לפרש והתורה אחת היא בין במשנה בין בתלמוד. וממעיין א׳ הכל שותין. ואין נכון לפרש כל דבר שנאמר כבוד אלקי׳ הסתר דבר. ושאומר אלדד שהם מתפללין על חכמי בבל בראשונה ואחר על כל הגלות יפה הם עושין מפני שעיקר החכמים והנביאים לבבל גלו. והם יסדו את התורה וקבעו ישיבה בנהר פרת מימי יהויכין מלך יהודה ועד היום הזה הם היו שלשלת החכמה והנבואה ומהם תורה לכל העם יוצא׳. וכבר הודענו לכם שמעיין א׳ הכל שותין והתחזקו במה שהחכמים דורשין לכם ובתלמוד שילמדו לכם ואל תטו ימין ושמאל מאחרי כל דבריהם שכן כתוב על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לכם תעשו:

תם ספר אלדד הדני:

והנהר ההוא גולל אבנים וחול בלי מים ברעש וקול גדול. שאלמלא הי׳ פוגע בהר של ברזל הי׳ נפצו. והנהר גולל כל ששת ימי השבוע אבנים וחול בלי שום טיפת מים. ובשבת נח. ובשעה שיעריב יום הששי בה״ש. תרד עליו ענן. ואין אדם יכול ליגש עליו עד מוצאי שבת. והוא ששמו שבטיון ואנו קוראין אותו סבטיון. ויש מקומות באותה הנהר שאין לה רוחב כששים אמה. והם עומדים בצד הנהר משם. ואנו מכאן ומספרים אלו עם אלו והם אסורין מפני שהנהר מקיף עליהם. ולא אנו יכולין ליכנוס אצלם ולא הם יכולין לצאת משם. ואין ביניהם חיה רעה ולא בהמה טמאה ולא שקצי׳ ורמשים אלא צאן ובקר. וחורשים וזורעי׳. ושואלין אלו את אלו וספרו להם בחרבן הבית ולא היו יודעים בני דן מאומה. אבל נפתלי גד ואשר לאחר חורבן בית שני באו לדן מפני שמתחילה היו יושבין עם יששכר בעריהם והיו מתקוטטי׳ עמהם שהיו אומרים להם אתם מבני השפחות. ונתייראו אלו שלא תפול מלחמה ביניהם ונסעו והלכו עד שהגיעו לדן ונעשו ד׳ שבטים במקום א׳:

והרי התשובה שהשיב מר צמח גאון יעקב לדברי אנשי אלקירואן אשר שאלו על עסקי אלדד הדני ומהו תלמודו. בעסק ר׳ אלדד הדני ששלחתם לפני ואשר ששמעתם ממנו ספרו לנו חכמים ששמעו מן רבנא יצחק בן מר ורבנא שמחה שראו ר׳ אלדד הדני זה והיו תמהים מדבריו שהי׳ במקצתן נראין כדברי חכמים שלנו ומקצתן היו מופלגין. בדברינו בדבר זה ראינו מקראות שיש בהם סיוע לחכמי׳ שלנו לפי כשעלה סנחריב והגלה שבט זבולן בשנת ה׳ לאחז המלך מן יסוד המקדש עד שמונה לאחז קרוב לרס״ד שנה. וכיון שראו בני דן שהיו גבורי חיל שהתחיל מלך אשור לשלוט בישראל יצאו מארץ ישראל לכוש וחנו שם להיו׳ שם ארץ גנות ופרדסים שדות כרמים ארץ רחבת ידים מלאה כל טוב ונתנו לכם לעבוד את ה׳ ביראה ולעשות כל מצותיו מאהבה והועיל להם כי נכתרו בשני כתרים כתר תורה ומלכות כאשר סיפ׳ ר׳ אלדד הדני זה. ושנו רבותינו. עשר גליות גלו ישראל ד׳ ע״י סנחריב. וד׳ ע״י נבוכנדצר. ואחת ע״י אספניוס. וא׳ ע״י אנדרנייוס ולא הוזכר שבט דן בכל הגליות. לפי שמעצמו יצא. והלך לכוש קודם החורבן קל״ה שנים. נראה לי שאין פגם בדבר זה שמא לא נסע דן עד גלות השלישית. ואומר ר׳ אלדד הדני שדנין בד׳ מב״ד סקילה שריפה הרג וחנק; ואין בתורה מיתת חנק וחכמי׳ דרשוהו ואמרו כל מיתה

עוברה אי נתן את המאכלת עלי׳ ויצא העובר ונשאר חציו בפנים וחציו לחוץ תחתכהו ותשליכהו וחציו הנכנס שחיטות אמו מטהרתו. יצא ממנו עגל חי ועמד על ד׳ והוא חי תשחטהו ותאכלהו. ואם ימות בזאת הלילה שחיטת אמו מטהרתו וכשר לאכלו וכל שאסר לנו הקב״ה התיר לנו כמותו תחת הדם ככד תחת בשר בחלב כחל תחת בהמה שתמות ילד בכריסה:

ועוד שאלנו אותו על הפסוק ואמרנו לו ושפך את דמו וכסהו בעפר ואם המקום סלע צחיח ואין בו עפר. השיב ואמר לנו דבר זה הבין יהושע ב״נ ואמר יקח הפתיל אשר עליו או בגד וישחטהו בתוכו ויברך על שחיטת העוף ונוטל את הפתיל ומכסה בו את הדם ומברך על כיסוי הדם ומוליך את הדם אשר בפתיל אל העפר ומכסה בלא ברכה. ובשבירות העצם והגרמה ובכל הטריפו׳ כאשר הוא בבהמה כן הוא בחיה מלבד הניקור שאינה בחיה כ״א גיד הנשה לבדו וחלב חיה כשר הוא לאכלו. בהמה חיה ועוף שיש להם שני ראשי׳ איזה מהם תשחטו תחן הקדקד קדקד על קדקד הימין למעלה ושמאל למטה. אם תשהו או תדריסהו או תחלידהו או תגרימהו או תעקרהו כשר מלבד הימין אשר למעל׳ שאם תגרימהו או תמצא בו אחת מאלו פסול. ועוד אמר לנו אחד מבני עמינו בא אל יהושע ודבר לו אדוני איש צייד אני ואצוד חיות ועופו׳ בהרי׳ ואיני מכיר סימנין להבדיל בין טמא לטהור. ויגד לו יהושע רבינו. אינך מכיר מפרים פרס׳ ומעל׳ גרה. אמר לו הצייד מפרם פרסה הוא ואולם שאין מעל׳ גרה לפני כי אני תפסתי׳ פתאום. דבר לו רבינו יהושע סימן זה יבא בידך אם יש לה שיניים למעל׳ טמא. דבר לו הצייד אדוני זה בחיה בעופות מהו. דבר לו רבינו יהושע סימן זה יבוא בידך כשאת׳ שוחטו ואם שתי מוראתיו א׳ שופכת לאחת טהור. ואם אין לו אלא א׳ טמא: הרי מקצת דברים ששאלנוהו וכתבנו לפני אדונינו עטרת ראשינו להודיעו האמת. ועוד סיפר לנו כשחרב הבהמ״ק עלו ישראל לבבל. ועמדו הכשדים אמרו להם שירו לנו משיר ציון. עמדו בני משה וגעו בבכיה לפני הקב״ה וכיתתו אצבעותיהם בשיניהם לומר האצבעות שהיו מכין בהם בבהמ״ק האיך נכה בהם בארץ טמאה. ובא הענן ונשאום עם אהליה׳ וצאנם ובקרם והוליכם לחוילה והורידום שם בלילה:

ועוד אמר לנו ספרו לנו אבותינו ואבותינו מאבותינו ששמעו באותה הלילה רעש גדול. ובבוקר ראו חיל גדול וכבד. והסיעם להם את הנהר שגולל אבנים וחול במקום שלא הי׳ שם נהר מעולם.

אם יעמוד הרוח כשר׳ ואם יצא הרוח ממנה פסולה. הריאה יש לה ב׳ קרומים נקבו זה בלא זה כשרה. וכן אם נגלד הקרום העליון ואם עולה בנפיחה ויעמוד הרוח ואם לאו פסולה. ואם לא הבין מקום הצלע יתן מן הרוק שלו על אותו מקום אם יצא הרוח פסולה ואם לאו כשרה. טריפה מן הטחול מהו נבין אם יש בו בזיעה אחת ויצא ממנו רוטבו פסול ואם לאו כשרה. נדבק הטחול לצלעים אם בא להפריעהו ולא יתפרע עד שנשאר ממנו דבוקה לצלעי׳ פסול הוא ולא תאכל. נדבק הטחול לקרב ולא יתפרד חתוך אותו במאכלת. אם הקרב לקח מהטחול כשר ואם הטחול לקח מהקרב פסול. נקב בעביו טריפה ניטל הטחול כלו כשר. טריפה מן הכליות מהו לא נמצא כ״א כולי׳ אחת אם עגל בן בקר הוא תקח שתי כליות מעגל אחר ותתן אותו בכף מאזנים עם הכוליא אם תשקול כנגד שתי הכליות עגל לעגל גדי לגדי עתוד לעתוד כשר ואם לאו פסול. ואם הכליות מלאים מים עכורי׳ טריפה. לקתה באחת מהם שנתמסמס הבשר ונופל כשתאחז טריפה. וכן כוליא שהקטינ׳ עד כפול בדקה ועד כענב בגסה. ועוד אמר לנו לומדים אנחנו אמר רבינו יהושע מפי משה מפי הגבור׳ אם מצא׳ בהמה שנשתברו צלעותי׳ הגדולה ברובן טריפה. שבירות העצמות אשר בידים או לרגלים מהארכוב׳ ולמטה כשירה. ואפילו נשבר מארכוב׳ ולמעלה ושומן העצם עומד במקומו כשירה. נמצא שבור ואינו ידוע אם קודם שחיטה או לאחר שחיטה אם מקום המכה משחין מבואר הוא שקודם שחיטה היה וטריפה. ועוד אמר לנו בהמה שניטל קבוץ הגידין שלה והתך מיד הרגל למעלה מהם כשירה. ואם נפשטה הבהמה מחיים או שנפל עורה מפני חולי טריפה. אבל אם נשתייר כרצוע׳ רחבה ע״פ כל השדר׳ כשירה. בהמה שנפל׳ ממקום גבוהה יש לחוש שמא נתרסקו אברי׳. וכן עוף שנפל על דבר קשה צריך לבדוק מכל הטריפו׳ ואם חיה כשירה ואם לאו טריפה. אחוזת הדם והמעושנ׳ והמצוננת כשירה. הנופלת מהו נפל זאב על שור וחתך מבשרו דבר מועט בשיניו או בצפרניו ועמד השור ונגחו או האניסהו ולא ההיירא ממנו כשר לאוכלו בעת שהשחטהו. ואם יפול דוב או כפיר או פר על כבש או על עז ובאו הרועים ומלטוהו מידו אינו מותר עד שימלא לו שנה. ועוד אמר לנו לומדים אנחנו שבא איש מבני עמינו אל יהושע ואמר לו אדוני עז היתה לי ונפל עלי׳ חיה רעה ומלטוהו הרועים מידה. וילדה לי שני גדיי עזים. דבר לו הגדי מותר לאכלו. והאם אינה מותרת עד שתמל׳ לה שנה. הדריך אדם אל הבקר והיא

הגרמותי׳ מהו מטבעת הגדולה ולמעלה פסולה ולמטה כשירה אם דנשתייר מטבעת הגדולה מלא פתיל על פני׳ כשירה הגרמי׳ כולה: וכן שחיט׳ העשוי׳ כקולמס פסולה:

עקורי׳ מהו אם שחטה לבהמה אצל אבן או קיר או יתד והעקירה רגלי׳ לתוכם ולא הבין גלי׳ ומתה ורגלי׳ מעוקרת זאת היא הנבילה אשר לא תאכל. ואם הבין טרם יצא הדם כולה או טרם יצא הנשמה והמשיכה מזה המקום אל מקום אחר רחוק כשירה. ואם נעקרו הסימנים טריפה:

הלכות טריפות שלהם מתחיל בנקבי המוח של ראש שנשבר ולא נכנס הדם במוח ולא זז ממקומו כשר. אם שחין יצא בראש נגד המוח. והעצם עומד במקומו. וקרומו של מוח עומד במקומו כשר. ואם הדם נכנס במוח ממנו. או משחין שיצמח שם פסולה. נקבה המרה נקבו הדקים ניקב קרום הושט נקבה הגרגרת בין כנפי הריאה. ניקב הריאה פסולה היא ולא תאכל. ניקב הלב לבית חללו לא תאכל לכלב תשליכון אותו או מכור לנכרי. וכן נקובת הושט. וכן אם יצא שחין בין גרגרת לושט אם נקב לגרגרת ולא לושט לושט ולא לגרגרת כשרה ואם שניהם פסולה. ואם עמד ביניהם ויצא ולא נקב לא בזו ולא בזו אם נשאר מעוטה כשירה. נשתברו ידי הבהמה או נחתכו לגמרי או שנעקרו מעיקרן. או שיש לה שלשה ידים כשירה. והעצם הנשבר אסור אם אין עור ובשר חופים את רוב. נחתכו רגלי׳ טריפה ולא בכל מקום אלא מקומות יש. ניטל קיבוץ הגידים או שנפסק טריפה. חמשה אונין לריאה שלשה מימינה ושני׳ משמאלה. ויש לה עוד בצד הימין אחת קטנה. ואינה עומדת בסדר האונין. אלא מרוחקת מהם לצד פנים. ואם היו שני׳ בימין ושלשה בשמאל טריפה. ועוד אמר לנו אומרים אנחנו אמר רבינו יהושע למשה רבינו אם נמצאו שלשה בשמאל וארבע בימין. אמר לו משרע״ה יום א׳ הייתי במדרש אהל מועד ובחנתי ריאה אחת לראות ומצאתי רביעית דבוקה לקנה. עוד מצאתי לה שני כבדים אחד מעל הלב ואחד מתחתית הלב. ושניהם דבוקין בסופם. צוה להביא כלי מים חיים עד מאוד ונתן שני הכבדים בכלי הנחושת וישפוך עליהם מים חמין ואמר אם יעמוד האחד ויתפשר האחד כשירה. ואם שניהם יעמדו או שניהם יתפשרו פסולה. נדבקה אזן הריאה לצלעין יתן הטבח את ידו שמה. וישבר מן הצלע ויצא עם הריאה ביציאתה ויקח מאכלת ויסור הצלע מן הריאה. ויפח בריאה

מהם בקול ענות גבורה כקול אריה וקורי׳ בקול גדול לה׳ הישועה ועל עמך שבטי ישורון גבורותך סלה. ועומדי׳ במלחמ׳ עד תשלום שלש׳ חדשי׳. ובתשלום שלש׳ חדשין מביאין עמה׳ כל השלל למלך עוזיאל ומחלק הכל בשוה לכל ישראל. וכשהמלך מקבל חלקו נותן אותו לחכמי׳ לומדי תורה. ומי שהו׳ ראוי להלק נותני׳ לו חלק. ואח״כ לוקחים חלקם. וכן גד וכן אשר עד תשלום שנים עשר חודש וחוזרין. ואין להם לשון אחר כ״א לה״ק לבד. וזה אלדד הדני אפילו דיבור א׳ אינו מבין לא מלשון כוש ולא מלשון ישמעאל אלא לה״ק לבד ולה״ק שהוא מדבר יש בו דברי׳ שלא שמענו מעולם כמו ליונה קורא תינתר׳, ציפור קור׳ ריקות. פילפול דרמוש. כגון אלה כתבנו מפיו הרבה שהיינו מראי׳ לו הדבר ואמר לנו השם בלה״ק ואנו כותבין אותו. ואחר ימים חזרנו ושאלנוהו על כל דבר ומצאנוהו אותו כדבור הראשון. התלמוד שלהם בלה״ק מצוחצח ואינו מזכיר בו שום שם חכם לא מבעלי משנה ולא מבעלי תלמוד. אלא כך אומרים בכל הלכה כך למדנו מפי יהושע מפי משה מפי הגבורה. ובא לומר לנו אסור והיתר. וראינו שתורה אחת היא אלא במקצת מחליפין. והוצרכנו לפרש לפני מעלת אדונינו הלשון הזה מה שכתבנו ממקצת התלמוד שלהם. לפי שיש בו תמיהה גדולה וכפי שיעיין בו אדונינו. בהלכות שחיטה שלהם אומרים:

אמר רבינו יהושע מפי משה מפי הגבור׳ כל זובח זבח אשר משל ישראל שאינו יודע הלכות שחיטה אסור לאכול שחיטתו ואלו הן הלכות שחיטה:

שהיותי׳ דרסותי׳ חלדותי׳ הגרמותי׳ עקורי׳. והכי פתרונם. שהיותי׳ מהו כי יקח אדם הבהמה והאניסו אונס או נפל המאכלת מידו או נפל סודר על פניו ושהה כדי שחיטה אחרת פסולה. ואם המעיט כשירה:

דרסותי׳ מהו אם יהי׳ המאכלת חדה מאוד, והכריתה אותה בפ״א. נפלה המאכלת על העצים תהלך ותביא תביא ותהלך זאת היא הדריסה דרוסתה מנבלתה היא הנבילה אשר לא תאכל:

חלדותי׳ מהו אם מהרה הבהמה והעלתה ראשה טרם תפול המאכלת עלי׳ ותבוא המאכלת מהרה בין הוושט ובין הגרגרת אם שחטה מלמעלה כשירה. ואם שחטה מתחת טריפה. אולם כמה הגון אם יקח המאכלת ממקומה ושוחט על אופן השחיטה ויכין מקום למאכלת. אם נקב הגרגרת שלו במקום שחיטה טריפה:

לפני רכב ישראל ופרשיו עמוד הימיני פ"ה אביר הרועים. ראש הגבורים חמוש ושלוח במלחמתה של תורה. אזור וחגור בכל כלי זיין להבין ולהתבונן בספר מלחמות ה' לפרש מסתוריה. לפענח רז תעלומיה לגלות ולפרסם עמקי תעלומי' וצפוני'. ולפרש סתרי ענייני'. ולידע טעמי' ולבחור פתרוני'. לפקוח עינים עורות מעורונותם. להציל סגורים ממסגרותיהם. לפתוח לבבות מאטומיהם. להעמיד דברי' על בורייהם. דבר דיבור על אופניו. והוא אדונינו הדר זיוונו מאור עינינו רבינו והדרינו. כתר ישענו. עטרת תפארתינו. אלופינו ומאלפינו מר רב צמח גאון יעקב. י"ר מלפני אדון האדוני' שיוסיף על חיי אדונינו לרוממו ולברכו להטיב גזעו. ולהטיב צמחו. ולהטיב שרשו לפרוח פרחו להציץ ציצו. ולהניץ ניצו לייפות פניו להפריחו ולהמליכו ולהמתיקו ולהצליחו ולהצמיחו ולעשות צמחים כצמחי רבבה בישראל. כי אדונינו הוא תפארת שבח ישראל זרוע נטוי' לעדת ישראל. מטה ישראל ועטרת תפארתם. ולא לנו המפוזרים בלבד אלא לשבטים אשר מעבר לנהרי כוש כי הם מלחם אדונינו אוכלי' ומימיו הם שותי'. נודיע לאדונינו שנתאר' בינינו אדם א' ושמו אלדד הדני משבט דן יספר לנו כי ארבעה שבטים הם במקום א' דן ונפתלי גד ואשר שם המקו' החוילה הקדומ' אשר שם הזהב ויש להם שופט עבדין שמו ודנין בארבע מב"ד. ויושבים באוהלי' ונוסעי' ממקום למקום ונלחמים עם חמשת מלכי כוש ומהלך ארצם שבע' חדשים. אבל חמש' המלכי' סובבים אותם מאחוריהם ומשני צדדי' ונלחמי' עמהם בכל עת ומי שהוא רך לבב מהם נותני' אותו לנחלת ה'. יש להם המקרא כלו. ואין קורין המגילה ממעשה אסתר. כי לא היו באותו הנס. ולא מגילו' איכה כדי שלא לשבר לבם. ובכל תלמוד שלהם אין שם שום חכם. אלא אמר יהושע מפי משה מפי הגבורה. וכל איש זרו' נותנין אותו לחלק המלחמה. ואינם זזים ממלאכתן אלו לתורה ואלו למלחמה הם מן השבטי' ארבעתן. וכשיוצאין אין יוצאין מעורבבי'. גבורי דן להם שלש חדשים ידועים רודפין אחר מלחמתם על סוסיהם. ואין יורדים מעליה' כל השבוע. בע"ש יורדי' בכל מקו' שהם וסוסיהם עומדים בכלי זייניה'. ואם לא יבואו עליהם האויבי' שובתי' השבת כמשפט. ואם יבואו עליהם האויבי' יוצאין בכל כלי זייני' והורגין בהם רבים בגבורות השם עליהם. ויש שם מגבורי בני שמשון ובני דלילה והם רצים לקראתם למלחמה. והקטן שבהם ירדוף רבים מהם והרמת קול כ"א

ונפל לשבט יששכר שהם שוטטים בהרים על שפת הים והם בקצה ארץ פרס ומדי והם עוסקים בתורה יומם ולילה. ומקיימים והגית בו יומם ולילה. ואינם נלחמים עם שום אדם כ"א כל ימיהם במלחמתה של תורה. והם שרוים בהשקט ושאנן ושלוה ואין שטן ואין פגע רע ביניהם. והם חוני' בעשרה ימים מהלך על עשרה ימים ויש להם מקנה רב. ואין מי שיושיט ידו לעבור עבירה. ויש להם שכינים אומות עובדי האש. והאומות האלו ישאו לנשים אמותיהם ובנותיהם ואחיותיהם ואין להם עובדי אדמה. כי הכל יקנו בכסף. ויש להם לשבט יששכר שופט ונשיא ושמו נחשון ודנין ב"ד מב"ד. ומדברים בלה"ק ובלשון פרס ובלשון קדר:

ובני זבולן חוני' בהר פריאן. ושבט ראובן נגדם אצל הר פריאן ויש ביניהם שלום ואהבה ואחוה וריעות. ועושים מלחמות עם כל סביבותיהם וכל השלל שהם מביאין מְחלקים אותו ביניהם ומדברים בלשון קדר. ויש להם מקרא ומשנה ותלמוד ואגדות. וכל שבת פותחין ואומרים דרשות בלה"ק:

ושבט אפרים וחצי שבט מנשה הם בהרים נגד מדינות נביא הישמעאלי שנקרא מיכ"ה. ובלשונם נקרא קיאבע. והם בעלי סוסים ויוצאים בדרכים לשלול שלל ולבוז בז. והם גבורי חיל ואנשי מלחמה אחד מהם ינצח אלף איש:

ושבט שמעון וחצי שבט מנשה בארץ הקדריים רחוק מירושלים ששה חדשים והם רבים עד אין מספר. והישמעאלים פורעים להם מס מכל צד מפני פחדם וגבורתם. וזה האיש המגיד את כל זה הוא משבט דן. ושמו אלדד הדני ויחוסו אלדד בן מחלי בן אתיאל בן יקותיאל. בן יאיר בן אלדד בן מחלי בן אבני בן שמעי'. בן אפרי בן חורי בן אלקנה. והמשפחה תקרא ע"ש הילל הזקן הילל בן אפרים בן טוביה בן אלום בן פדות בן נעמן בן נועם בן נעמי בן חופי בן גמליאל. בן שלו בן כלב בן עובדי' בן עמרם בן רודף. בן אברהם בן זכריהו בן יוסף בן משיח בן יעקב בן כפיר בן אביא. בן קשת בן איוב בן שלוֹם בן אביהוא בן אהליאב בן אחיסמך בן חושם בן דן בן יעקב אבינו ע"ה:

שאלה זאת שאלו אנשי קירואן לרבינו צמח גאון יעקב על עסקי אלדד הדני שנפל ביניהם מן השבטים הגנוזים בחוילה הקדומה בארץ כוש:

הארץ. וארבעה שבטים הללו הולכים עם מקניהם אצל שפת הנהר לגזוז את צאנם. כי היא ארץ שטוחה ונקי'. לא תשרש לא קוץ ולא דרדר ולא עשב ולא ירק. וכשיראו אותם בני משר"עה הם מתקבצים ועומדים על שפת הנחל. והם צועקים אליהם ואומרים חי היה חי היה הראונו בני דן הסוסים והגמלים והחמורים שלהם. ויאמרו כמה אורך זה וכמה צווארו וכמה אזנו קטנה תראה כמה הוא מתוקן והם צדיקי' וחסידים ויושבים בטח שקט ושאנן:

והנה בא אצלי צדיק זה מן הארבעה שבטים הללו והוא משבט דן והקב"ה גלה אותו אל בניו המפוזרים בכל פיאות לבשר אותם בנחמות טובות וכך היתה יציאתו מעבר לנהר כוש נכנס בים הוא ואחד משבט אשר לסחור עם אנשי הספינה ולקנות מהם בגדים. והיה להם רוח סערה עד שקיעות החמה. והלכו כל הלילה ברוח סערה עד שנתייאשו מן החיים. וכאור הבוקר השליך אותם הרוח אל אומה אחת ושמה רומרום והם מבני כוש והם אוכלין בני אדם ומיד שראו אותם לקחום והי' אותו האשורי שמן ובריא מעונג ומפונק ומיד היו אוכלין אותו כשהוא חי והי' צועק ואומר אוי לי אמי כי ילדתני שהכושים אוכלין את בשרי ונטלו זה האחר ונתנו אותו בקולר עד שיהי' בריא ושמן והיו נותני' לו לאכול ולא הי' אוכל. והי' עמהם זמן רב עד שעשה הקב"ה עמו נס. ובאו עליהם חילות גדולות והרגו אותם ושבו ובזזו אותם וככלל השבי' נשכה שם גם הצדיק אלדד הדני:

ואותה האומה שנשבה ביניהם היתה עובדת את האש. ועבודתם היא קרובה לעבודת המולך. ופעם אחת בזמן מן הזמנים ביום מיוחד להם מתקבצים אל בקעה גדולה. ושם אילן גדול נטוע מימי קדם ועליו עולה בתולה יפה ערומה ומכה כף אל כף ובירכתים. לקולה ירגזו כלם ונופלים על פניהם ארצה. וקמים לאלתר ורצים ונכנסים לבמה גדולה אשר בבקעה ההיא. ויבאו האנשים על הנשים וסוגרים הדלתות ומכבים את הנרות וכל איש חוטף לו אשה אחת ולא יחושו אם יבא הבן על האם. או האח על אחות. או האב על הבת. והראשונה אשר תלד בשנה ההוא זכר או נקבה. שורפים את הנולד. ומאותו עפר מזים עליהם. ועושים מעשים אשר לא נעשו ולא שמעתי מעולם. והי' צדיק זה עמהם ד' ימים עד שהביאו אותו אל מדינת צין. וקנה אותו יהודי אחד בארבעה מאות זהובים. ושם אותו בים עד שיצא ליבשה:

פרעוש וכינים ולא עורבים ולא עקרבים ולא נחשים ולא שועלי׳ ולא אריות ולא נמרים. זולת צאן ובקר, וצאנם יולדות ב״פ בשנה, והם זורעים וקוצרים ועמהם כל מיני פירות שבעולם וכל מיני קטניות וקשואים ואבטיחים ובצלים ושומים והם בעלי אמונה ובעלי תורה ובעלי משנה ובעלי תלמוד, וכשהם שוני׳ אומרים אמר יהושע ב״נ מפי הגבורה. ואינם מזכירים שם חכם ולא יודעים אותם. ואינם יודעים לדבר כי אם בלה״ק: ויש להם הלכות יין נסך והלכות שחיטה והל׳ טריפות חמורים מדברי סופרים. שמשר״עה החמיר בהם יותר מד״ס והם טהורים וחסידים וצדיקי׳ ואינם נשבעין בשם. ואם ישמעו משום אדם שהוא נשבע בשם אומרים לו עני למה נשבעת בשם המפורש, ואיך תשא השם בפיך. וכי פת הוא שתאכלנו או מים שתשתה אותו. אין לך הנאה מהזכרת השם לבטלה. בוא וראה שבעון השבועה הבני׳ מתים כשהם קטנים. והם בעלי אמונה וחסידים ויחיו הרבה כמו מאה ועשרים שנה ולא ימות להם בן בחיי אביו. ויראו בנים וב״ב שלשה וארבעה דורות והם זורעי׳ וקוצרי׳ ונער קטן הולך עם מקניהם מהלך כמה ימים ואינם מתייראים משום דבר לא מחיה רעה ולא משדים. ולא מכל נזק שבעולם. מפני שהם קדושים וטהורים צדיקי׳ וחסידים. שעדיין הם מחזיקים בקדושתו של משר״עה לפיכך נתן להם הקב״ה כל הטובה הזאת. והם יושבי׳ לבדם ואינם רואים בני אדם ולא בני אדם רואים אותן. אלא הד׳ שבטים שיושבים לצדם והם מעבר לנהר כוש, ונהר שבטיון חולק ביניהם. והם שכתוב בהם לאמור לאסורים צאו ולאשר בחשך הגלו. ויש להם זהב הרבה עד מאוד והם זורעים פשתן ומגדלים תולעת שני. ועושים מהם בגדים נאים. והם רבים ביותר. יותר כפלים מיוצאי מצרים, ובארבעה שבטי׳ הללו אמר הוי ארץ צלצל כנפים אשר מעבר לנהר כוש. ורוחב נהר שבטיון מאתים ועשרים אמה כמטחוי קשת. והנהר מלא חול ואבנים וכולו הולך למרחוק וקול האבנים כרעש גדול וכגלי הים וכרוח סערה ובלילה נשמע קולו עד מהלך חצי יום. ויש להם מעיינות רבות ויקבצו המים ל ברכה אחת, וישקו מהם את ארצם. ובאותה הברכה ישרצו כל מיני דגים וסביבותי׳ ישרצו כל מיני עוף הטהורים. והנהר והחול והאבנים הולכים כל ימי השבוע ובשבת ישבות, וינוח מע״ש עד מ״ש. ומעבר לנחל אש שלא יוכל שום אדם לגעת אל הנחל כמהלך מיל. והאש ילחך כל מה שסביבות הנהר שתוציאנו

ידים וארץ גנות ופרדסים ושדות וכרמים ולא הניחום בני כוש לשבת עמהם עד שכרתו ברית להם. כי פחדו מהם והיו בני כוש פורעין מס לבני דן. וישבו שני׳ רבות עד שפרו ורבו מאוד. ועוד נסעו שלשה שבטים מישראל נפתלי גד ואשר ויסעו גם הם מארץ ישראל והיו נוסעים וחוני׳ עד שבאו אל גבולם של שבט דן והרגו מבני כוש עד אין מספר ולקחו מהם ארצם מהלך מאתים יום על מאתים יום והיו עושין מלחמה עד היום הזה. והלכו ארבעה שבטים הנזכרים ובטחו בקונם. ועזרום השם במלחמותם. ופרו ורבו ממלכות עדינה והיתה ידם בעורף אויבי׳ ועוד עזרום ויקבצם עם אהלה ואהליבה אחיותיהם והם חוני׳ בחומה הנקרא דהב דכי והם נלחמים עם שבע מלכיות ושמם ארדא ותיסקט וסרמ׳ וקאקא והוהם ורומרום ולודים. והם מעבר לנהרי כוש לקיים נביאות נביא צפני׳ מעבר לנהרי כוש עתרי בת פוצי יבילון מנחתי:

ואלה השבטי׳ יש להם זהב לרוב וצאן ובקר וגמלים וסוסים וחמורים הרבה מאוד והם זורעי׳ וקוצרי׳ ויושבים באהלי׳ ונוסעים וחוני׳ מגבול לגבול מאתים יום על מאתים יום ובמקום שהם חוני׳ אין לך מקום שתכנס שם רגל בני אדם כי אם שדות וכרמים ופרדסים וגנות:

ושם המלך ביקר תפארת גדולה ומלכות עוזיאל בן מיכאל משבט אשר ודן בארבע מיתות ב״ד סקילה שריפה הרג, וחנק. וכי יצעק הצועק בקול שופר יצא השר צבא. וכי ימעטו החיילות יהי׳ מאה ועשרים דגלים. וכל דגל אלף איש. וזה מקצת שבט אחד ויוצא וילחם מלחמתו ויחזור וכשיביא השלל מארץ כוש מחלקי׳ אותו ליוצאי הצבא. ארבעה שבטים אלו כל שבט ושבט יש לו מהלך שלשה חדשים ושלל כל שבט לשבטו בלבד. ובניהם כחול אשר על שפת הים והם גבורי חיל. ובעת שילחמו יאמרו לא טוב היום לנוס ולא ינוס ישראל ויחזק לבו בקונו ה׳ אל עליון קונה שמים וארץ גבור מלחמה וישפכו דמי אויב במלחמ׳ וכמה פעמי׳ עשו בני כוש בכי על נפשם ויקוננו. ובתולת ישראל תפרח ותשיש:

ועוד מבני משה רבינו ע״ה חוני׳ אצל הנחל ששמו שבטיון. ונקרא כן על שם שנסו מא״י והנחל יסוב אותם. והגוים קוראים לנחל ההוא סבטיון. והקף הנהר מהלך ג׳ חדשים מרובע. והם שוכני׳ בבתים וחצרים ובמגדלי׳ ואין עמם דבר טמא לא עוף טמא ולא חיה טמאה ולא כלבים וזאבים לא חיה רעה ולא זבוב ולא

ספר אלדד הדני:

בשמך עליון קוני. אשים כל בטחוני. ואשית כל רעיוני. אל אלדד הדני:

ישתבח שמו של מלך מלכי המלכים הקב"ה שבחר בישרא׳ מכל האומו׳ ונתן להם תורה ומצות והבדילם משבעי׳ לשונות וצוה אותם לקיים שש מאות ושלש עשר׳ מצות לעשות ולקיים כל מצוה בזמנה ובזמן שהיו עושי׳ רצונו של מקום לא שלטה בהם אומה ולשון עד שעמד בהם ירבעם בן נבט ועשה שני עגלי׳ של זהב וחטא והחטיא את הרבי׳ ונחלקה מלכות ב"ד. מה עשה כנס את ישרא׳ ואמר להם קומו ונלחם עם רחבעם בן שלמה ואנשי ירושלים. אמרו לו למה אנו נלחמי׳ עם אחינו ועם בן ארונינו דוד. אמרו לו כל זקני ישראל אין לך בכל שבטי ישראל גבורי חיל ואנשי המלחמה יותר משבט דן. הלך ואמר להם קומו והלחמו עם בני יהודה. אמרו לו כחיי דן אבינו אין אנו עושין מלחמה עם אחינו ועם בן אדונינו ולא נשפוך דם ארצה. מיד נשקו בני דן החרבות והרמחים והקשתות ומסרו את עצמם להלחם עם ירבע׳ ראה הקב"ה כוונתם שהיתה לטובה והצילם משפיכות דמים. והיו מכריזין כל שבט דן ואומרים נוסו בני דן וצאו מארץ ישרא׳ ובאו ארץ מצרים. ויתיעצו כל נשיאיהם ויאמרו הלא כתיב בתורת משה לא תשובו בדרך הזה עוד. והיאך אנחנו יורדין למצרים. עוד היו נועצים אל ארץ ארום ועמון. וכשמצאו שהקב"ה מנע מלהוריש את גבולם ולהלחם עמם מנעו עצמם מללכת אל ארצם. והקב"ה נתן להם רוח טובה והיו עולין בני דן עד נחל קישון ונוסעים על הגמלים וחונים עד שהגיעו לארץ כוש ומצאו ארץ טובה ושמנה ארץ רחבת

את האשה וגומר טוב לפני האלהים ימלט ממנה: עשרה דברים נאמרו בלב. הלב רואה. הלב שומע. הלב יודע. הלב מדבר. הלב הולך. הלב נופל. הלב צועק. הלב עומד. הלב שמח. הלב מתנחם. הלב רואה שנ׳ ולבי ראה הרבה. הלב שומע שנ׳ ונתת לעבדך לב שומע. הלב יודע שנ׳ לב יודע מרת נפשו. הלב מדבר שנ׳ ודברתי אני אל לבי. הלב מהלך שנ׳ לא לבי הלך. הלב נופל שנ׳ אל יפול לב אדם. הלב צועק שנ׳ צעק לבם אל ה׳. הלב עומד שנ׳ היעמוד לבך. הלב שמח שנ׳ שמח לבי. הלב מתנחם שנ׳ דברו על לב ירושלים וקראו אליה וגומר:

תם מדרש מעשה תורה:

מתעסק במצוה. ומי שאין לו אשה. ומי שאין לו בנים. ומי שיש לו בנים ואינו מגדלן לתלמוד תורה: שבעה פתחים הם פטורים מן המזוזה. בית התבן. ובית העצים. ובית הבורסקי. ובית האוצרות. ובית המרחץ. ובית שאינו גבוה עשרה טפחים. ובית הכסא: שבעה אבות כרותי ברית. אברהם יצחק יעקב משה ואהרן ופנחס ודוד. אברהם דכתיב ביום כרת ה׳ את אברם ברית. יצחק דכתיב ואת בריתי אקים את יצחק. יעקב דכתיב וזכרתי את בריתי יעקב. משה דכתיב על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית. אהרן דכתיב ברית מלח עולם. פנחס דכתיב והיה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם. דוד דכתיב כרתי ברית למשיחי נשבעתי לדוד עבדי: שבעה רועים הם ודוד באמצע. אדם שת מתושלח בימינו. יצחק ויעקב ומשה משמאלו. ואברהם לאן הלך אלא שהוא עומד על פתח גיהנם להציל את בניו מגיהנם:

שער שמונה שמונה נסיכי אדם הם. ישי שאול שמואל עמוס צפניה חזקיהו אליהו ומשיח: שמונה שמות למשיח. ינון צמח משיח פלא יועץ אל גבור אבי עד שר שלום:

שער תשעה ט׳ נכנסו לגן עדן בחיים ולא טעמו טעם מיתה. בנימן בן יעקב. כלאב בן דוד. סרח בת אשר. בתיה בת פרעה. אליעזר עבד אברהם. ועבד מלך הכושי. ומשיח. ואליהו. ויעבץ בנו של רבי יהודה הנשיא. וי״א אף רבי יהושע בן לוי:

שער עשרה עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות. הקשת. והמן. והבאר. ועמוד הענן. ועמוד האש. והכתב. והמכתב. והלוחות. ומקלו של אהרן. והשמיר. וי״א אף המזיקין וקברו של משה רבינו עליו השלום ואילו של יצחק אבינו: עשרה קבי חכמה ירדה לעולם. תשעה נטלו ישראל ואחד כל העולם: עשרה קבי יופי ירדה לעולם. תשעה נטלו רומיים. ואחד כל העולם כלו: עשרה קבי כשפים ירדו לעולם. תשעה נטלו מצריים ואחד כל העולם: עשרה קבי זנות ירדו לעולם. תשעה נטלו ישמעאלי׳ ואחד כל העולם: עשרה דברים קשים זו מזו בעולם. הר קשה ברזל מחתכו. ברזל קשה אש מפעפעו. אש קשה מים מכבין אותו. מים קשים עבים סובלין אותם. עבים קשי׳ רוח מפזרתן. רוח קשה גוף סובלו. גוף קשה פחד שוברו. פחד קשה יין מפיגו. יין קשה שינ׳ משכחתו. שינה קשה מיתה קשה הימנה. וצדקה תציל ממיתה דכתיב צדק׳ תציל ממות. וי״א אף אשה רעה קש׳ מכולן שנא׳ ומוצא אני מר ממות

מדרך ארץ. אמר לו בני אל תאכל לחם בשבת עד שתגמור את הפרשה. ואל תישן על מטתך עד שתקרא קריאת שמע ותתפלל. ואל תכנס באחרונה לבית המדרש. ואפילו היה לך כמה עבדים וכמה שפחות אתה בעצמך הצע את מטתך. ואל תסיח אחרי הכותל מפני שאזנים לכותל:

שער שבעה שבעה דברים נאמרו בגסי הרוח. כל מי שיש בו גסות הרוח כאלו עובד ע"א. ותורתו משתכחת. ושכינה מסתלקת ממנו. ויסורין באין עליו. ותקלות באות על ידו. ונמסר לידי מתנות בשר ודם. וסופו נכשל באשה איש: ז' דברים נאמרו בענוה מי שיש לו ענוה זוכה לחיי העולם הבא ותורתו משתמרת ושכינה עמו וניצל מן הפורענות ולא תאונה לו רעה והכל מרחמין עליו וניצל מאשה רעה: שבעה מתעסקין בצרכי ציבור הפרנסים הדיינים החזנים השמשים הסופרים וגבאי צדקה ומלמדי תינוקות ועליהם נאמר והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע: שבעה יורדין לגיהנם המינים והמומרים והמוסרים והמתכבד בקלון של חבירו והמכנה שם רע לחבירו והמלבין פני חבירו ברבים והבא על אשת איש: ז' דברים נצטוו בני נח. על הדינין ועל ע"א ועל גילוי עריות ועל שפיכות דמים ועל קללת השם ועל הגזל ועל אבר מן החי: שבעה דברים נבראו קודם בריאות העולם. תורה וגן עדן וגיהנם ושמו של משיח וכסא הכבוד ובית המקדש ותשובה. תורה דכתיב ה' קנני ראשית דרכו. גן עדן דכתיב ויטע ה' גן בעדן מקדם. גיהנם דכתיב כי ערוך מאתמול תפתה. שמו של משיח דכתיב לפני שמש ינון שמו. כסא כבוד דכתיב כסא כבוד מרום מראשון. בית המקדש דכתיב מקדש ה' כוננו ידיך. תשובה דכתיב בטרם תחיל ילדה ואומר תשוב אנוש עד דכא: שבעה שמות ליצר הרע. ערל טמא רע שונא אבן מכשול צפוני: שבעה אין להם חלק לעולם הבא. המזכיר את השם בכל עת ובכל מקום. והמקטיר לבונה לע"ז. והקורע בגדיו בחמתו. והלוחש על המכה ומזכיר עליה את השם. והמלוה כספו בריבית. והמשלח מדנים בין האחים: שבעה דברים. נוח לו לאדם שלא נברא משנברא. ימות ואל יראה אותם. ימות ואל ימותו בניו בחייו. ימות ואל יתענה. ימות ואל ימסר ביד בשר ודם. ימות ואל ילבין פני חברו ברבים. ימות ואל יבא על אשת איש: שבעה הם מנודין לשמים. מי שאין לו מזוזה בביתו. ומי שאין לו ציצית בבגדו. ומי שאין לו תפילין בראשו ובזרועו. ומי שאינו

רוצה להניק. אמר לו ומי הוא בסכנה אמר ליה העגל הוא בסכנה. מיד פתח ואמר לו אם בקשת ליחנק התלה באילן גדול. ואם בקשת ללמוד בנך תורה למדהו בספר מוגה. ואל תבשל בקדירה שבשל בה חבירך. ואל תכנס לעיר או לביתך פתאום. בחך בגרה שחרר עבדך ותן לה: ו׳ דברים צוה רבי עקיבא את ר״י. עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות. ואל תשב בגבהה של עיר. ואל תגביה פתחך יותר מפתחי של חבירך. ואל תעבור אחורי בית הכנסת בשעה שהציבור מתפללין. ואל תמנע מרגליך מנעלים קיץ וחורף. והוי משכים ואוכל בקיץ מפני החמה ובחורף מפני הצינה: ששה דברים העושה אותן אוכל פירותיו בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא השכמת בית הכנסת ועיון תפלה ובקור חולים והכנסת אורחים והדן את חבירו לכף זכות שלא בפניו והמקדש על היין בערבי שבתות: ששה דברים העושה אותם דמו בראשו. לעולם יתרחק אדם מן הפורעניות ומן ספקות ומן הדומה לו ומן הרשות ומן הפקדון ששמו פקדון וסופו לריב וממלאכת הציבור ומגסות הרוח: ששה דברים יפים לחולה זיעה שינה עיטוש הילוך מעי׳ קרי חלום. זיעה דכתיב בזיעת אפך תאכל לחם. שינה דכתיב ישנתי אז ינוח לי. עיטוש דכתיב עטישותיו תהל אור. קרי דכתיב יראה זרע יאריך ימים. הילוך מעי׳ דכתיב מהר צואה להפתח. חלום דכתיב ותחלימני ותחיינו: ששה דברים נאמרו בבני אדם שלשה כמלאכי השרת ושלשה כבהמה. מהלכין בקומה זקופה. ומדברין בלשון הקודש. ויש בהם דעת ובינה כמלאכי השרת. ושלשה כבהמה אוכלין ושותין. ופרין ורבין. ומוציאין רעי ומתים כבהמה: ששה דברים נאמרו בשדים שלשה כבני אדם ושלשה כמלאכי השרת. רואין ואינן נראין ופורחין ואין בהם קנאה ושנאה כמלאכי השרת. ושלשה כבני אדם אוכלין ושותין ופרין ורבין ומתים: ששה הם מלאכי המות. גבריאל על המלכים. קפציאל על הבחורים. משביר על החיות. משחית על הקטנים. אף וחמה על האדם ועל הבהמה: לעולם יהא אדם יודע אצל מי יושב ואצל מי עומד ואצל מי מסב ואצל מי מסיח ואצל מי חותם את השטר ואצל מי קורא: ששה דברים נאמרו בעמי הארץ. אין מוסרין להם עדות. ואין מקבלין מהם עדות. ואין מתלוין עמהם בדרך. ואין מגלין להם סוד. ואין מכריזין על אבידתם. ואין עושין אותם אפוטרופסין על היתומים ולא על קופת של צדקה: ששה דברים צוה רבינו הקדוש את בנו שלשה מיראת שמים ושלשה

יחידי בלילה והנכנס פתאום לביתו או לבית אחר והמקיז דם ומשמש מטתו ושאינו מאפיל מטתו בשעת התשמיש: ה׳ דברי׳ אין אדם רשאי להלוך בהם. שנים שהולכים ודקל ביניהם. והישן בצל דקל יחידי. והנפנה בין דקל לכותל. והמוצא מים ברשות הרבים ועובר עליהם. והשותה מים מגולין: חמשה דברים נאמרו בשום. משחין. מצהיל פני׳. והורג שרצים שבבני מעים. ומרבה זרע. ומוציא תאוה. וי״א אף מכנים את האהבה: ה׳ דברים הם שיש בכל אחד א׳ מששים. דבש אחד מששים במן. אש אחד מששים בגיהנם. שבת אחד מששים מהעול׳ הבא. חלום אחד מששי׳ מנבואה. שינה אחד מששי׳ ממיתה: חמשה דברים נאמרו בשור כחלום. רוכב עליו ימות. האוכל מבשרו יעשיר. בעטו דרך רחוקה לפניו. נושכו יסורין באין עליו. נוגחו יהיו בניו מנגחין בהלכה: ה׳ דברים הקב״ה מתחרט עליה׳ שבראם. כשדי׳ וישמעאלי׳ יצר הרע וע״ז ועל ישראל שגלו: ה׳ דברים מעמידי׳ את החכמה. האוכל פת אפויה כל צרכה. וביצה מגולגלת בלי מלח. ושותה משיירי העסה. וטובל במלח ואוכל. והרגיל בשמן זית: ה׳ דברי׳ נדמו לאדם הראשון ולקו. שמשון בכחו. שאול בצוארו. אבשלום בשערו. אסא ברגליו. צדקיהו בעיניו. שמשון בכחו ולקה בכחו שנאמר ויט בכח. שאול בצוארו ולקה בצוארו שנאמר ויקח שאול את החרב. אבשלום בשערו ולקה בשערו שנאמר ויחזק ראשו באלה. אסא ברגליו ולקה ברגליו שנאמר לעת זקנתו חלה את רגליו. צדקיהו בעיניו ולקה בעיניו שנאמר ואת עיני צדקיהו עור:

שער ששה ששה דברים צוה רבינו הקדוש את בנו בשעת פטירתו. אמר לו אל תדור עם אדם רשע מפני שאומרים אוי לרשע ואוי לשכינו. ואל תישן על מטת ארמית משום מעשה שהיה. ואל תשב בעיר שראשה תלמיד חכם. ואל תעמוד בפני השור כשהוא עולה מן הנהר מפני שהשטן מרקד לו בין קרניו. ואל תברח מן המכס שמא אתה מפסיד הכל. ואל תצא בדרך בערבי שבתות ובערבי ימים טובים ובלילי רביעית ובמוצאי החג שאגרת בת מחלת יוצא׳ בי״ח רבבות של מלאכי חבלה ולא ידעינן באיזה שעה. ומשום רבי עקיבא אמרו שכל אחד ואחד יש לו רשות לחבל: ו׳ דברים צוה רבי עקיבא את רבי שמעון בן יוחאי כשהיה חבוש בבית האסורין. אמר לו למדני תורה אמר ליה איני מלמדך סוף אתה נמסר למלכות. אמר ליה כשם שהעגל רוצה לינק כך הפרה

ארבעה דברים׳ צריך לו לאדם להחזיק בהם תורה ומצות ותפלה ודרך ארץ. תורה דכתיב חזקו ואמצו לבבכם. מצוה דכתיב קוה אל ה׳ חזק ואמץ לבך. תפלה דכתיב תפלה לעני כי יעטוף. דרך ארץ דכתיב חזק ונתחזק בעד עמנו: ד׳ דברים הקב״ה מעיד עליהם. על רווק הדר בכרך שלא טעם טעם חטא. ועל עני שמצא אבדה ומחזירה לבעל׳. והדן דין אמת לאמיתו. והבודל ממשפח׳ שקוראי׳ עליה ערער: ד׳ צריכין להודות. יורדי הים. והולכי מדברות. ומי שחלה ונתרפא. ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא ובכלן כתיב יודו לה׳ חסדו: מפני ארבעה דברים ממונם של בעלי בתים נמסר למלכות. על מלוה ברבית. ועל מאחרי שטרות פרועות. ועל פוסק צדקה ברבים ואינו נותנה. ועל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה: מפני ארבעה דברים המאורות לוקין. על כותבי פלסתר. ועל מעידי עדות שקר. ועל מגדלי בהמה דקה. ועל קוצצי אילנות טובות: ד׳ כתות אינן מקבלות פני שכינה. כת לצים. כת חנפי׳. כת רמיה. כת שקרים. כת לצים דכתיב ובמושב לצים לא ישב. כת חנפים דכתיב כי לא לפניו חנף יבא. כת רמיה דכתיב לא ישב בקרב ביתי עושה רמיה. כת שקרים דכתיב דובר שקרים לא יכון לנגד עיני: ד׳ דברי׳ מבטלין רוע גזירה. צדקה צעקה שינוי השם שינוי מקום. צדקה דכתיב צדקה תציל ממות. צעקה דכתיב ויצעקו אל ה׳ בצר להם. שינוי השם דכתיב שרי אשתך והדר וברכתי אותה. שינוי מקום דכתיב ויאמר ה׳ אל אברם לך לך מארצך וממולדתך וכתיב ואעשך לגוי גדול: ארבעה דברי׳ העושה אות׳ דמו בראשו. היושב בצלו של מת. והעומד ערום לאור הנר. והמכבה את הנר בפיו הרי זה נכפה. והמשמש מיטתו לאור הנר יוצאי׳ ממנו בנים כעורי׳ ונכפים: ד׳ צריכין שימור בשעתן חולה. חיה. חתן. וכלה: ארבעה דברי׳ צריכין שימור לעולם. תינוק. ומלך. וכהן גדול. ותלמיד חכם:

שער חמשה חמשה דברים אין הדעת סובלתן. דל גאה. וזקן נואף. ועשיר גנב. ופרנס המתגא׳ על הציבור חנם. והמגרש את אשתו שנים או שלשה פעמי׳ ומחזירה: ה׳ דברי׳ אין אדם רשאי להתהלך בהם. שנאה עזות נקמה עלילה קנאה: ה׳ דברים האוכל אותם דמו בראשו. האוכל שום קלוף וביצה קלופה ובצל קלופה והשותה משקין מגולין ומשקין מזוגין שעבר עליהם הלילה: ה׳ דברים העושה אותם דמו בראשו. הלן בבית הקברות והיוצא

דכתיב יפתח ה׳ לך אוצרו הטוב. של תחיית המתים דכתיב וידעת׳ כי אני ה׳ בפתחי את קברותיכ׳: שלשה דברי אמרו רז"ל. לעול׳ יאכל אדם וישת׳ פחות ממה שיש לו. וילבש ויתכסה במה שיש לו. ויכבד אשתו ובניו יותר ממה שיש לו שהוא תלוי בקונו והן תלוין בו: שלשה ספרים הם. הרואה ספר ירמיהו בחלום ידאג מפני שהוא ספר פורענות. ספר מלכים יצפה לגדולה. ספר ישעיהו יצפה לנחמה: שלש׳ ספרי כתובי׳ הם. הרואה ספר איוב ידאג מן הפורענות. ספר משלי יצפה לחכמה. ספר תילים יצפה לחסידות:

שער ארבעה ארבעה דברים צוה ר׳ יהודה בן בתירא את תלמידיו הזהרו בכבוד חביריכם שהוא כבודכם והזהרו בזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו שלוחות ושברי לוחות מונחות בארון. ומנעו את בניכם מן ההגיון והושיב׳ בין ברכי חכמים. וכשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם מתפללים. והזהרו בבני עניי׳ ובבני עם הארץ ללמדם תורה שמא מהם תצא תורה: ארבעה משלי׳ אמרו חכמי׳ וכרונם לברכה אם יכבס אדם שק ויתלבן כן תמצא דעת בכסילי׳. ואם יעלה חמור בסולם כן תמצא דעת בשוטי׳. ואם ידור ג׳די עם נמר כן תדור כלה עם חמותה. אם תראה עורב כלו לבן כן תמצא כשרה בנשי׳: ארבעה סימנין הן סימן לע"ז נגעים. סי׳ לנבלות הפה אסכרה. סימן לשנאת חנם ירקון. סימן לגסות הרוח עניות: ארבעה דברים רעי׳ לבני אדם. בטילת מלאכה. ושיחת ילדי׳. ועצת ילדים. ורוח גבוהה: ד׳ דברים יפים לבני אדם מלאכה ותורה ועצת זקנים ורוח נמוכה: ד׳ דברים קשים זה מזה מכת כלב קשה בגוף. חולי מעים קשה ממכת כלב. אשה רעה קשה משתיהן. חסרון כים קשה מכולם: ארבעה חשובין כמת עני ומצורע וסומא ומי שאין לו בנים. עני דכתיב כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשיך וכי מתים היו והלא דתן ואבירם חיו אלא שירדו מנחלתן. מצורע דכתיב אל נא תהי כמת. סומא דכתיב במחשכים הושיבני כמתי עולם. ומי שאין לו בנים דכתיב הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי: ארבעה דברים נאמרו בנחש. הרואה נחש בחלום סימן יפה לו. הרגו אבדה פרנסתו. נשכו בן זכר עולה לו. ספר עמו דבריו נשמעי׳ לפני המלך: ד׳ תלמידים היו לו לאליהו ואלו הן מיכה. ויונה. ועובדיהו. ואלישע: ארבעה דברי׳ קשים לכשפים. המקנה בחרסי׳ והאוכל ירק מאגודה כשהי׳ קשורה והטובל בנהר או במרחץ ואינו שוטף ידיו ורגליו וההורג כנים על כרעי המטה:

רע לחבירו. והמתכבד בקלון חבירו. וי"א אף המלבין פני חברו ברבים ואפילו בדבר הלכה: ג' הקב"ה שונאן. האוחז אמתו בידו ומשתין. ומשמש מטתו ערום. והמדבר דברי' שבינו לבין אשתו בפרהסי': בג' דברים האדם ניכר. בכיסו בכוסו ובכעסו. וי"א אף בשחקו: שלשה דברים מזקינין את האדם. הדר בעליה. והמגדל תרנגולין בתוך ביתו. והמדבר ואינו נשמע: שלשה דברי' מעבירין את האדם על כבוד קונו ועל כבוד דעתו. מלכות. ויצר הרע. ורוח רעה: ג' דברים אמרו חכמים. יש נושא אשה לשם שמים. ולשם ממון. ולשם זנות. הנושא אשה לשם זנות עליו הכתוב אומר אכלו ולא ישבעו הזנו ולא יפרצו וסוף יוצא ממנה בן סורר ומורה. והנושאה לשם ממון עליו הכתוב אומר כי בנים זרים ילדו וגו' עתה יאכלם חדש את חלקיה' חדש נכנס וחדש יוצא והממון בורח ממנו ולבסוף יצטרך לבריות. והנושאה לשם שמים עליו הכתוב אומר ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך. ולבסוף יוצאין ממנו בנים שמושיעין את ישראל: ג' דברי' צריך אדם ללמוד. שחיטה. ומילה. וכתיבה: ג' דברים מכהות עיניו של אדם. המסתכל בקשת. ובידי כהנים בשעה שנושאין כפיהם. והמסתכל בפני המת. וי"א המסתכל בפני נשיא כשהוא דן: ג' דברים מקצרין ימיו של אדם. מי שנותנין לו ספר תורה לקרות ואינו קורא. וכוס של ברכה ואינו מברך. והנוהג גדולה לעצמו. וי"א אף מי שרואה ספר תורה ואינו עומד בפניו: ג' דברים מאריכין ימיו של אדם. המאריך על שולחנו המאריך בתפילתו והמאריך בבית הכסא: ג' עזים הם כלב בחיות תרנגול בעופות ישראל באומות. וי"א צלף באילנות. וי"א אף עז בבהמה דקה: שלשה נבראו בלא חטא. עמר' אבי משה וישי אבי דוד וכלאב בן דוד: שלשה אין להם מחילה הגר. שחור לקלקולו. והבועל אשה נדה. והמוכר תרומה לשם חולין: ג' אין להם קבורה הנהנ' מאידיהן של כותי'. והאוכל במקו' אחד ומברך במקו' אחר. והמכבד בקלון חבירו: ג' דברים שאל רבי יהושע בן לוי את מלאך המות. אמר לו וכשאתה נכנס לחולי כיצד אתה יושב אמר לו מראשותיו. ואל תשב בפניו מפני שאני יושב בפניו. וכשהדבר בעיר אל תלך באמצע הדרך. ג' טיפות אני מטיף מן החרב מאחת מת. ומאחת מסריח. ומאחת פניו מוריקות: ג' מפתחות לא נמסרו ביד שליח ואלו הן של חיה ושל גשמי' ושל תחיי' המתים. של חיה דכתיב וישמע אליה אלהים ויפתח את רחמה. ושל גשמים

המצפה לשולחן חבירו. ומי שאשתו מושלת עליו. ומי שיסורין באין עליו. וי"א אף מי שאין לו אלא חלוק א': ג' אין רואין דין של גהינם. חולי מעים. ודקדוקי עניות. והרשות: רבי מאיר אומר אף מי שיש לו אשה רעה ואינו מגרשה שנאמר ומוצא אני מר ממות את האשה: שלשה כשהם נותנין נותנין בעין יפה וכשהם נוטלין נוטלין בשבח. הרשות ארץ וים: ג' דברים מעין העולם הבא. שינה. שמש. תשמיש: ג' דברי' אין נכנסין לגוף והגוף נהנה מהם סיכה ורחיצה והשמיש: ג' דברים העושה אותן דמו בראשו וקרוב למית' יותר מן החיים. ישן ועומד. הקיז דם ועומד. משמש מטתו ועומד. וי"א אף השותה מים ועומד: ג' דברים אמרו רבותינו ז"ל אכל אדם כל מאכל ולא אכל מלח ושתה כל משקה ולא שתה מים אכילתו דם וזהו תחילת חולי מעים. שתה ואכל ולא הלך ד' אמות אכילתו מרקבת וזהו תחילת רוח רעה. אכל והוא נצרך לנקביו דומה לתנור שהוסק על גבי אפרו וזהו תחילת ריח הפה: ג' דברי' מרחיבין את הנפש. אשה נאה. ודירה נאה. וכלים נאים: ג' דברים ממעטין את הזבל וזוקפין את הקומ' ומאירין את העיני'. פת נקיה. ובשר שומן. ויין ישן: ג' דברי' מחזירין את הנפש. בשר. יין. מרחץ: ג' מאבדין את המזונות. קול. צעקה. סערה: ג' צועקין ואינן נענין. המלוה מעותיו בלא עדים. והמחלק נכנסיו לבניו בחייו. והקונה אדון לעצמו. וי"א אף מי שיש לו אשה רעה ואינו מגרש' ואף מי שיושב בעיר רעה ואינו יוצא ממנה: שלשה דברי' נאמרו בפוך מגדל שער בעפעפי' ומפסיק את הדמעה ומעביר את בת המלך: ג' דברים נאמרו בכותח. מטמטם את הלב. ומסמא את העיני'. ומכחיש את הגוף: שלשה דברים נאמרו בצפרנים. גונז צדיק. שורפן חסיד. וזורקן רשע: ג' תכיפות הן. תכף לסמיכה שחיטה. תכף לנטילת ידים ברכה. תכף לב"המ אכילה: שלשה דברים נאמרו בגרוגרות. ממעיט את הכשפי'. ומאיר את העיני'. ומרבה הזרע: שלש' דברי' נאמרו באשה. טפח באשה ערוה. שער באשה ערוה. קול באשה ערוה: ג' דברים אין אדם נצול מהן. עיון תפלה. ולשון הרע. והרהור: שלשה דברי' האומו' נאנחים עליה' בכל יום. על התור' ועל המילה ועל השבת שנתן לישראל: ג' אין להם מחילה. המתרעם על מדותיו. והמדבר אחד בפה ואחד בלב. והרואה דבר ערוה בחבירו ומעיד בו יחידי: ג' דברים אפילו עושין תשובה אין מוחלין להם. הבא על אשת איש והמכנה שם

מדרש מעשה תורה:

שער שלשה שלשה פעמים בכל יום הכרוז יוצא ואומר נוח לאדם שלא נברא ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו: ג' דברים צריך אדם להתסכל בהם. כשיוצ' מבית הכסא אומר לעצמו ראה מה דרכך. וכשמקיז דם אומ' ראה שבשר ודם אתה. וכשרואה את המת ראה מה אחריתך: ג' הקב"ה אוהבן מי שאינו כועס ומי שאינו משתכר ומי שמעביר על מדותיו: ג' הקב"ה כועס עליהם. על מי שנעור בלילה ואינו עוסק בתורה. ועל מי שעוסק בתורה ואינה מקיימה. ועל מי שעוסק בתורה שלא לשמה: ג' הקב"ה נותן להם חן. חן תורה על לומדיה. וחן אשה על בעלה. וחן מקח על מקחו. וי"א אף חן מקום על יושביו: ג' נוחלין העולם הזה והע"הב. הדר בארץ ישראל והמגדל בניו לתלמוד תורה והמבדיל על היין במוצאי שבת: ג' דברי' העוש' אותם יורש העולם הזה והע"הב. המפרנס עניים והעושה צדקה וגמילות חסדים: ג' דברים צריך אדם לבקש רחמים עליהם בכל שנה ושנה. על שנה טובה ועל מלך טוב ועל חלום טוב: ג' דברים עומדים ברומו של עולם ובני אדם מזלזלין בהם הזכרת השם בכל מקומות ובכל עת ונבלות הפה: ג' לא אמרו אמת ונאבדו מן העולם הזה ומן העולם הבא. מרגלים. ודואג. ובני המון הבארותי: ג' הקב"ה מכריז עליהם בעצמו על הרעב ועל השובע ועל הפרנסה: ג' דברים מביאין את האדם לידי עניות. המזלזל בנטילת ידים. ומי שאשתו מקללת בפניו ושותק. והמשתין מים בפני מטתו ערום: ג' מביאין לידי פודגרא מנעול דחוק ומטה קצרה ותשמיש ביותר: ג' דברים מביאין את האדם לידי דאגה. גדול שער. וגדול צפרנים. ובגדים פצועי': ג' אין חייהם חיים.

לקח אותו שמשי״אל המלאך וחזרו והראו אותו שימור וחילק וחביריהם הלוים למיכאל וגבריאל וכל ישראל החביאו הכלים עד שיקום מלך צדק לישראל ולא עוד אלא שנשבעו שבועה גדולה אלו ואלו שלא יגלו הכלים האלה עד שיקום דוד בן דוד וימסרו בידו כל כסף וזהב ומרגליות שהטמינו בשעה שיתקבצו גליותיהם של ישראל מד׳ רוחות העולם ויעלו בגדולה ומעלה גדולה על ארץ ישראל. ובעת ההיא יצא נהר גדול מבית קודש הקדשים ששמו גיחון וישטוף עד המדבר הגדול והנורא ויתערב בנהר פרת ומיד יעלו ויתגלו כל הכלים:

תמה מסכת כלים:

שנתנו לו למשה מסיני וכתוב עליהן מתַחת רגלי כסא הכבוד אבן ספיר דמות כסא והכנורות מעצי אלמוגים היו מצופים זהב טוב ואבנים ה' על כל כנור וכנור שהיו מביאין אותם הענגים והשעירים והרוחות שהיו משועבדי' לשלמה ועל כל כנור וכנור היה פעמון של נחושת קלל מלפני כסא הכבוד ואבן א' טובה יקרה ומעולה שחצב משה בהר סיני מתחת כסא הכבוד שעל אבן הספיר. הכל צפונים וגנוזים בעין צדקיה שהיו יודעים הכשרים בסוד שיפלו ח"ו ביד צר שהיה שונא לישרא' שכלים הללו אין משתמשין בהם אלא לרצון על ישראל והיו גונזים אותם ברוך וצדקיה שהכשדים לא ישתמשון בהם ח"ו והטמינום עד היום שישובו ישראל לקדמותן ויקחו כבוד ויקרת עולם כשימצא להם איש דוד בן דוד שמו ויתגלה לו הכסף והזהב כשיתקבצו כל ישראל ויעלו עלייה שלימה לירושלים אמן:

משנה י': ואלו הן משקלי הכסף הגנוזים בעין כחל על ידי ברוך וצדקיה ככרי כסף ק"ך רבוא. ושל כסף טוב ק"ס רבוא. כלים של נחושת סירים של נחושת טוב מאתים רבוא. ושל ברזל ק"י רבוא. ושפתים שאין להם מצוקים ומצוקים של נחושת סביבות שער הנחושת. כרובים שאין להם משקל כיורים של נחושת שאין להם משקל מחבת של זהב טוב ג' אלפים ושלחנות של זהב טוב מתחת העץ החיים העומד בגן הקודש ע' שהיו עליהם לחם הפנים אין ערך לדמיהן שקמים של זהב שכל מיני מעדנים תלויים בהם והן של זהב מזוקק שוקק דוד מלך ישראל כל אלו גנוזים צדקיה:

משנה י"א: ואוצרות של זהב וכסף מימי דוד ועד צדקיה ועד שגלו ישראל לבבל מגינים של זהב רבי רבבות ושל כסף לשאין להם מדה מרגליות ואבנים טובות אלף אלפים וש' אלפים ונ"ג אלף כל אלה צפונים וגנוזים בחומת בבל ובתל ברוק לתחת הערבה הגדולה שבבבל שהיו תולים עליהם כנורותיהם ומבית יער הלבנון לקחו זהב מדת כורין אלף אלפים ותשע אלפים וכל הנביאים והחכמים והסופרים לא יוכלו לחשוב העושר והכבוד שהיה בירושלים:

משנה י"ב: ועוד י"ב אבנים טובות ביד חילק בן שימור הלוי נמסרו בידו להצניעם ולהחזירם לשבטים שהיו שמות השבטים חקוקים עליהם שהיו מאירות על ראשי השבטים מעולות ויקרים בדמיהן זו מזו ואלו מלך ונביא ואיש לא ידע באיזה מקום נגנזו אלא חילק בן שימור הלוי ושאר העושר והכבוד שהיה בירושלים

זהב טוב עשרה רבוא וז׳ נרות על כל אחד ואחד כ״ו אבנים טובות על כל מנורה ומנורה שמרגלית כל אחד מהם לא נודע דמיה ובין כל אבן ואבן מאתים אבנים גם כן לא נודע דמיהן:

משנה ה׳: שלחנות של זהב ע״ז וזהכם מקירות של גן עדן שנתגלה לשלמה ומזהירין כזהר חמה ולבנה שמזהירין ברום עולם וכל כסף וזהב שהיה בעולם כששת ימי בראשית עד יום שמלך צדקיה ולא היו שוים ערך הזהב שהיה מצופה על היכל הבית מבית ומבחוץ אין חקר ואין שיעור ואין קצבה ואין משקל לאותו הזהב שהיה מצופה על ההיכל ועל פני ההיכל ועוד ז׳ אלפים ככרי זהב כל אלו הביאום וגנזום כסגל הכר ואבנים טובות שהיה ההיכל בנוי כהם ונדבכין ג׳ של אבני יקר ונדבך אחד של עצי אלמוגים והנדבכין שלשה הם מאבנים טובות ואורך אבן טובה אחת של שבע באמה ורחבה ה׳ באמה שתקן דוד ואורך מרגלית אחת עשר באמה כל אלה הכין דוד לבית הגדול לשלמה בנו:

משנה ו׳: מנין של אבנים ל״ו אלף ומנין המרגלית כך, כל או היה ההיכל בנוי בהם ג׳ נדבכין ונדבך א׳ של עצי האלמוגים והיו מחופין זהב טוב ונתונים בבנין כל אלו החביאום הכשרים שבישרא׳ מפני נבוכדנצר והאלמוגים מזהירין כזוהר הרקיע:

משנה ז׳: אבנים טובות ומרגליות וכסף וזהב שהקדיש דוד המלך לבית הגדול אלף אלפי׳ ככרי כסף ומאת אלפים ככרי זהב ואילנות של זהב פרוים שהיו עושין פירות שש מאות וששים ושש רבוא ככרי זהב טוב שהיה מתחת עץ החיים בגן הקודש כל אלו נגלו לחלקיה הסופר ומסרם לשמשי״אל המלאך שישמרם עד שיקום המלך דוד וימסור בידו הכסף והזהב עם הזהב שהתנדב שלמה ועמהם ככרי זהב ואבנים טובות שאין להם דמים כל אלו גנוזים ונסתרים ושמורים מפני חיל כשדיים במקום הנקרא בורסיף:

משנה ח׳: פרוכת של זהב ז׳ שנכנס בהם י״ב אלפים ככרי זהב ולבושי הלוים ואבנטים שלהם י״ב אלף מלבושים ואפוד של כהן גדול שהיה משרת כהן ומעילו חוץ ממלבושי הכהנים ע׳ אלף ואבנטיהם ומצנפיהם ומכנסיהם כל אלו שעשה דוד להם לרצון על ישראל ולקחום הכשרים בסוד שנתגלה להם כל התשמיש הזה להיותם לעתיד לרצון על ישראל:

משנה ט׳: כנורות שעשה דוד אלף ונבלים ז׳ אלפים לרצון על ישראל צלצלים לשיר ולהושבחות להודות ולהלל לאלהי ישראל

מסכת כלים:

משנה א׳: אלו הן הכלים המוקדשים והגנוזים כשחרב בית המקדש. המשכן והפרוכת מנורת הקודש וארון העדות ציץ הזהב ונזר הקדש לאהרן הכהן וחושן המשפט וחצוצרות כסף הכרובים ומזבח העולה והפרוכת לאוהל מועד המזלגות והקשות השלחן ומסך השער מזבח הנחושת והבגדים לאהרן הקדושים שהיה מלבש הכהן גדול ביום הכפורים פעמונים ורימונים שהיו על שולי המעיל וכלי קודש שעשה משה בהר סיני במצות הקודש המטה וצנצנת המן:

משנה ב׳: אלו כלי הקודש וכלי בית המקדש שהיו בירושלים ובכל מקום כתבום שימור הלוי וחביריו על לוח נחושת וכל כלי בית קודש הקדשים שעשה שלמה בן דוד ובמקום שימור היו עמו חזקיהו צדקיה חגי הנביא וזכריה בן ברכיה בן עדו הנביא:

משנה ג׳: אלו הכלים לקחה הארץ הבריחים והיתדורת הקרשים והטבעות ועמודי החצר. אלה הכלים מורקי כסף מאה ועשרים ריבוא מורקי זהב טוב חמשת ריבוא של זהב טוב ששים ריבוא ושל כסף ק״ך ריבוא וחמשה אלו כתבו אלו המשניות בבבל ושאר נביאים שהיו עמהם ועזרא הכהן הסופר:

משנה ד׳: מאה ושלשים מהלוים נהרגו ומאה נמלטו עם שימור הלוי וחביריו והם גנזו קערות של זהב טוב חמשים ריבוא ושל כסף מאה ועשרים ריבוא קשות של זהב טוב חמשים רבוא ושל כסף ק״ך רבוא ועל כל קשוה וקשוה מרגליות ה׳ אבנים טובות שוים ודמי כל א׳ ואחד של אבן טובה מאה ככרי זהב כל דמי המרגליות מאתים אלפים ככרי זהב חצוצרות של זהב ל״ו כל אלו החביאום וגנזום במגדל בארץ בבל בכרך ושמה בגדת. מנורת של

שיבשל למלך מאכלים כמנהגו כמו שהוא היה אומן גדול באלו המאכלים ונתרצה לו המלצר והוא עשה ובשל מעדני המלך וכשאכל המלך אותם המטעמים שהביאם המלצר וטעם אותם התבשילין שאל המלך למלצר מי בשל אלו המאכלים שעד עתה לא הבאת לי כהם וסיפר לו כל המאורע שאותו האדם בשלם וצוה לעבדיו שיקראו אותו ובא לפני המלך ואמר לו אם רוצה אתה להיות לי מלצר ואמר הן ושלח את המלצר מלפניו ושם אותו במקומו לבשל לו כל מאכליו ויהי אחר הדברים האלה ראתה אותו בת מלך עמון שמה נעמה ואמרה לאמה שרצונה לקחת את האיש הזה המלצר לבעל ואמה נערה בה ואמר לה יש במלכות אביך שרים רבים ונכבדים שתקח אחד מהם הטוב בעיניך ואמר אינני רוצה אלא זה המלצר והפצירה בה הרבה ולא הועיל שאמרה על כל פנים אין רצוני באיש אחר אלא בזה עד שהוכרחה אמה לגלות הענין לבעלה המלך שרצון בתו הוא ליקח את המלצר לאיש וכששמע זה הדבר חרה לו זה עד מאוד ורצה להרוג את שניהם אבל לא היה רצונו של הקב"ה ונעשה להם שנכמרו רחמי המלך עליהם ולא רצה לשפוך דם נקי וקרא לאחד מעבדיו וצוהו שיוליך אותם למדבר שמם ושם ימותו מאליהם והסרים עשה כאשר צוהו המלך והניחם במדבר והלך לדרכו אל המלך לשרתו כבראשונ' והם הלכו משם למצא אוכל להחיות את נפשם ובאו לעיר אחת שהיתה על שפת הים והוא הלך לבקש אוכל לנפשם ומצא דייגים מוכרים דגים וקנה אחד מהם והביא את הדג הזה לאשתו שתבשלה אותו וכשפתחה אותו הדג מצאה הטבעת בתוכו שחקוק עליו שם המפורש ונתנה את הטבעת הזה לבעלה ותכף הכיר את הטבעת הזה ושם אותו באצבעו ותכף שב רוחו אליו ודעתו נתישבה עליו ועלה לירושלים וגרש את אשמדאי וישב על כסא מלכותו ושם כתר מלכות בראשו ואחר כך שלח לקרוא לאביה שהוא מלך בני עמון ואמר לו למה הרגת שני נפשות בלי רשות ופחד ואמר ח"ו ולא הרגתים אלא גרשתי' למדבר שמם לא ידעתי מה נעשה כהם אמר שלמה המלך ע"ה לו ואם תראה אותם תוכל אתה להכיר אותם דע שאני המלצר וכתך אשתי ושלה לקראתה ובאה ונשקה ידיו והוא שמח שמחה גדולה והלך לו אל ארצו:

תם מעשה בשלמה המלך ע"ה:

מעשה בשלמה המלך ע"ה:

מעשה בשלמה המלך ע"ה אשר היה שט בכל יום לרקיע לשמוע סודות מפי עזא ועזאל ולא היה לו פחד ואימה וכל צבא מעלה היו כורעים ומשתחוים לפני הקב"ה והיו משבחים אותו שהעמיד מלך כזה בישראל והיו ממלאים לו כל רצונו שנאמר וישב שלמה על כסא יי' למלך והיה מולך על העליונים והתחתונים גזר והביאו אבנים וצרכי בנין לבית המקדש וכשבקש השמיר היה מביא אשמדאי מלכא דשידי בשלשלאות של ברזל וטבעת שחקוק עליו שם המפור' והיה תפוס אצלו ימים רבים אפילו אחר בנין ב"ה וכשגרמה החטא בקש ממנו שיתיר אותו והוא יגלה לו סוד אחד שהוא ענין גדול ונורא מאוד והתירו ושאל ממנו שיתן לו טבעתו שהיה חקוק בו שם המפורש והוא האמינו כי היתה סבה מאת יי' לשלם לו כפעלו על שעבר שלשה לאוין שילך ג' שנים בגלות וכשלקח הטבעת השליכו לים ובא דג אחד ובלע אותו אז השליכו ארבע מאות פרסאות בארץ העמים וגרשו מעל מלכותו ואבד כל תפארתו כי השליכו למרחוק והיה שואל על הפתחים ואמר אני שלמה הייתי מלך בירושלים והיו משחקים מדבורו והיו אומרים מלך כזה ישאל על הפתחים ועמד בזה הצער ג' שנים על שעבר שלש' מצות התורה על לא ירבה לו נשים ולא ירבה לו סוסים וכסף וזהב לא ירבה לו מאוד ונכשל בכולם ובסוף הזמן הזה בסוף השלש שנים רצה הקב"ה לרחם עליו למען דוד עבדו ולמען הצדקת נעמה בת מלך עמון שיצא ממנו משיח בן דוד שיתחבר אליה ויביאנה עמו לארץ ישראל הביאו הקב"ה לארץ עמון ובא לעיר המלוכה שמה משכמם. והיה עומד ברחוב העיר משכמם ומלצר המלך שר הטבחים שעושה ומבשל מאכל המלך בא לקחת מה שצריך לעשות למלאכתו ומצא שם את שלמה עומד שם ולקח אותו באנגריא שהוליך מה שלקח והוליכהו לבית התבשיל וראה מה שהוא עושה ואמר שלמה שיעמוד עמו וישרתהו ואינו רוצה אלא המאכל בלבד ונתרצה לו וישב עמו וישרתהו ויעזרהו אחר איזה ימים אמר לו

עליהן ועולה למעלה שלישי׳ וכן כלן. וכשעלה כל המעלו׳ תנין של כסף היה טוען גלגל של כסא וכופין למלך שלמה ומושיבין אותו על הכסא ומיד פושטין הנשרי׳ את כנפיהם ועולין בגלגל של כסא והיו מוסבין למעלה מראשו ויונה של זהב היתה עומדת בין העמודים ופותחת לו הארון ונוטלת ספר תורה ונותנה אותו על ברכיו לקיי׳ מה שנאמ׳ והיתה עמו וְקרא בו כל ימי חייו. והארי של שמאל פושט ידו ונוטל העטרה ונותנה על ראש המלך. והעומדים אומרי׳ תקום מַלכות בית דוד לעולם. ועל כל מעלה ומעלה היו החיו׳ טמאות עם הטהורו׳. במעלה הראשונה השור כנגד הארי. בשניה הזאב כנגד הטלה. בשלישית נמר כנגד גדי. ברביעי׳ דוב כנגד צבי. בחמישי׳ נשר כנגד צפור. והוא היה עולה ביניהם להודיע שהוא נותן שלום ביניה׳ מפני שהוא יושב בין אלו לאלו וכשהיה יושב על כל מעלה ומעלה קורא פסוק אחד. על מעלה ראשונה אומר תורת ה׳ תמימה. בשניה עדו׳ ה׳ נאמנה. בשלישית פקודי ה׳ ישרים; ברביעית מצות ה׳ ברה. בחמישית יראת ה׳ טהורה. בששי׳ משפטי ה׳ אמת. ואח״כ יושב המלך שלמה. וכשהיה הכהן גדול והזקני׳ באים אל המלך שלמה לשאול שום דבר מהמשפט שבין אדם לחברו יושבין מימין ומשמאלו ודן עמהם את הדין. וכשהם מביאין את העדים להעיד לפני המלך היו הגלגלים של כסא חוזרין ואריות נוהמין ונשרים פורחין וטווסין מצפצפין וכל כך למה כדי לחטוף את העדים בלבם כדי להעיד אמת ואף נבוכדנצר כשבקש לישב עליו נשבר כאשר כתבנו. ואחשורוש ראה אותו כסא ונתאוה לו לישב עליו יותר מנבוכדנצר ומדריוש ומפרע׳ ולא יכול לישב. והביא אומנין מצור ומאליכסנדריא לעשות אחד כדמותו ולא יכלו אלא עשו לו כסא אחר נאה וישב עליו בשנת שלש למלכו ושלש שנים עסקו בו לקיים מה שנאמר בימים ההם כשבת המלך אחשורוש על כסא מלכותו אשר בשושן הבירה ובשנת שלש ישב על אותו כסא שעשו לו האומנין מצור ומלכסנדריא:

נשלם דמות הכסא:

של עולם נתקיי׳ בנו הכתו׳ ואויבינו פלילים. ונבוכדנצר לא היה יודע מנהגו של כסא עלה, לישב בו והכה אותו הארי שעל השמאל ונפל ממנו והיה מצטער ממנו עד יום מותו ועליו אמר הכתוב איך נפלת משמים הילל בן שחר וכי לשמי׳ עלה אותו רשע בן רשע מזרע נמרוד הרשע אלא כיון שרצה לישב על כסא שלמה שנתן לו מן השמים נפל מן הכסא לכך נאמר איך נפלת משמי׳ הילל בן שחר. וכשדריוש המדי מלך והחריב את בבל אף הוא נטל את הכסא והוליכו לעילם אשר במדי לקיים מה שנאמר ושמתי כסאי בעילם. ואעפ״כ לא ישב אדם שם לעולם. וכשמלך אחשורוש שלח והביא לו הכמים לעשות כדמותו של כסא ולא יכלו אלא עשה לעצמו כסא אחר וישב עליו שנאמ׳ בימי׳ ההם כשבת המלך אחשורוש וגומר. כיצד עשה שלמה המלך הכסא בחכמתו שנתן לו הקדוש ברוך הוא והוא מכובש באבני׳ טובות ומרגליות שכמותו לא היה יכול לעשו׳ המלך שלמה ושליט. ו׳ מעלות היו לכסא ומאותן המעלות היה עולה לכסא ושנים עשר אריות יש בו על כל מעלה ומעלה יש בו שני אריות. כיצד. כיון שהמלך שלמה דורש לעלות במעלה ראשונה היו אריות שבו פורשות למעלה ידיהם וכתב מורשם בידיהם ולא היה עולה במעלה שניה עד שהיה קורא הכתובי׳ שהיו מורשמין. ומה היה בהן כשהמלך הופך פניו לצד ימינו היה רואה את הכתב שהיה ביד הארי של ימין ומה כתוב בו לא תכירו פנים במשפט. והופך פניו לצד שמאו והיה כתוב בו לא תקח שוחד. וכן בכל האריות היה כתוב בהן מענינים אלו של משפט כגון ודל לא תהדר בריבו וכיוצא בו. וכל מעלה ומעלה היתה מכובשת מאבנים טובות ומרגליו׳ ויש בהן אבנים יקרות לבנות מכורכמות ויש בהן זכוכית לבן וטובה ואילני תמרי׳ מיפות את הכסא ומרוקמי׳ בבגדי שש והיו טווסין של שן מכוונים כנגד כנפי נשרים. ושני עמודים של שש על ראשי האריות ושני אבנים של זהב היו על שני צידי הכסא והיו מלאים מכל מיני בשמים. ושתי קתדראות של זהב משני צדי הכסא אחת לגד הנביא ואחת לנתן הנביא. ושבעי׳ קתדראות של זהב לשבעים זקנים ויושבין בהן ועל כל קתדר׳ וקתדר׳ שני אריות ושני נשרים ומכונים אחד כנגד אחד ועומדין על רגליהן וכשהמלך עומד על הכסא נותן רגלו על מעלה ראשונ׳ והיה הגלגל חוזר והארי פושט ידו של ימין והנשר כנפו של שמאל והמלך נשען עליהן ועל מעלה שניה הגלגל חוזר והנשר פושט כנפו של ימין וארי פושט ידו של שמאל והמלך נשען

רמות כסא של שלמה המלך ע״ה:

רז״ל אמרו בשע׳ שהמלך אחשורוש ישב על כסא מלכותו בקש לישב על כסא שעשה שלמה ברוב חכמתו ובתבונתו של הקדוש ברוך הוא. אמרו ישראל לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם במקום שהיה יושב שלמה המלך ודן ישראל שנאמר וישב שלמה על כסא ה׳ למלך על ישראל איך ישב עליו אותו רשע עשה למען שמך ואל תנבל כסא כבודך. ואמרו ז״ל היאך נמצא כסא של זהב במדי. אמרו ז״ל לאחר מיתתו של שלמה עלה שישק מלך מצרים לארץ ישראל ונטל כסא שלמה בשביל כתובת בתו והוריד אותו למצרים ככתוב בשנה החמישית עלה שישק מלך מצרים על ירושלם ואחר כך עלה סנחריב ושבה את הכסא מארץ מצרים והביאו לארץ ישראל מפני שהיה מבקש להלחם עמם ובאותו הפרק נפל סנחריב ביד ישראל ובזזו את ממונו וחזר הכסא למקומו וישב עליו חזקיהו ונטל את הכבוד ותתנשא במלכותו והצליח כדכתיב ויצלח חזקיהו בכל מעשהו וראה חזקיהו שיש בכסא שש מעלו׳. ומה ראה שלמה לעשות הכסא בו׳ מעלות כנגד ששה בני אדם שיצאו מדוד ואלו הן חזקיהו יאשיה דניאל וחבריו וברוח הקודש עשה אותו כסא כנגד ו׳ מלכי יהודה שעמדו עליו ואלו הן שלמה רחבעם חזקיה מנשה אמון ויאשיהו ובימי יאשיהו עלה פרעה מלך מצרים ונלחם ביאשיהו ונטל הכסא מירושלם והביאו למצרי׳ ובקש לישב עליו ולא ידע מנהגו של כסא ואיך יושבין עליו והכהו האריה על ירכו והיה צולע ולפי׳ נקרא שמו פרע׳ נכה ומתרגמינן פרעה חגירא. וכשעלה נבוכדנצר למצרים מצא שם הכסא ונטלו והוליכו מבבל ובקש לעלו׳ בו ולישב ולדון את צדקיהו בבלה. אמרו ישראל לפני הקב״ה רבונו

מברך אתכ׳ כיון שעמד מרע״ה פתח להם וזאת הברכה מהיכן שפסק להן אביהן הוי וזאת אשר דבר להם אביהם. אמר להם אומר לכם הברכות הללו אימתי מגיעות אתכם בשעה שתקבלו את התורה שכתוב בה וזאת התורה הוי וזאת אשר דבר. ממה שחתם אביהם פתח להם משה: מזקנים אתבונן. יצחק כשבר׳ את יעקב אמר לו ואל שדי יברך אותך במה חתם בסוף ברכתו בקריאה. ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו. ואף יעקב ממה שפסק אביו התחיל שנ׳ ויקרא יעקב אל בניו. וחתם יעקב כשברכן בו זאת שנ׳ וזאת אשר דבר. ואף משה כשעמד לברך את השבטים ממקום שפסק יעקב משם התחיל שנ׳ וזאת הברכה אשר ברך משה. ובמה חתם משה באשריך ישראל. אף דוד כשבא לברך את ישראל ממקום שפסק משה פתח שנא׳ אשרי האיש. הוי מזקנים אתבונן:

ויצו אותם ויאמר אליהם. וכיון שנסתלק משם ויעשו בניו לו כן כאשר צום. מה עשו חנטו אותו והעלו אותו. כתי׳ ויבאו עד גורן האטד וכי יש גורן לאטד שהוא אומ׳ ויבאו עד גורן האטד אלא אלו כנעני׳ שנטלו את כתריהן והקיפו ארונו של יעקב כגורן זה שמקיפין אותו באטד. ר״א אומר כיון שראו ארונו של יעקב אבינו התירו אזורי מתניה׳ וחלקו כבוד לי״א. ר״ש בן נחמני אמר קשרי כתפותיהן התירו. ורבנן אמרו באצבע הראו את הארון: ויאמרו אבל כבד זה למצרים בשביל כן נתן להם הקב״ה גורן שנ׳ עד גורן האטד:

ויעש לאביו אבל שבעת ימים ומנין שהאבל שבעת ימים שהוא אומר ויעש לאביו אבל שבע׳ ימי׳. ארז״ל שבעת ימים מנין מדכתיב ומפתח אהל מועד לא תצאו ז׳ ימים לפיכך ויעש לאביו אבל שבעת ימים. ולמה עושין שבעת ימים כנגד ז׳ ימי המשתה. אמר להם הקב״ה בעה״ז נצטערתם עם הצדיק הזה ושמרתם לו אבל ז׳ ימים. ולע״הב אני מחזיר לכם אותו האבל לשמחה שנא׳ והפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמחתים מיגונם. וכשם שאני מנחם אתכם כך אני מנחם לציון ולחרבותיה שנא׳ כי נחם ה׳ ציון נחם כל חרבותיה וישם מדברה כעדן וערבתה כגן ה׳ ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה:

תם מדרש ברכת יעקב אבינו ע״ה:

מטרף בני עלית כרע רבץ כאריה וכלביא מי יקימנו ומזווגו כנגד מלכות בבל ודניאל חנניה מישאל ועזריה מזדוגין לה. יוסף מזווגו כנגד המלכות ומסורת היא שאין עמלק נופל אלא ביד בני בניה של רחל. ומשה זיווג שבטו של לוי כנגד מלכות יון שבני חשמונאי היו משבטו של לוי. ומקי׳ לבנימן כנגד מלכות מדי שמרדכי פורע ממנו שהוא משבטו של בנימן וכתיב במלכות מדי וארו חיוה אחרי תניינה דמיה לדוב שהוקשה כנגד שבט בנימן שנמשל כזאב. זאב יטרף. מה הזאב הזה חוטף כך הי׳ שבטו של בנימן חוטף שנ׳ וראית׳ והיה אם יצאו בנות שילה. מלמד שהיו חוטפין נשים לבניהן משום שבועה שנשבעו ישראל עליהם שלא ישאו נשים: בבקר יאכל עד אלו הקרבנות שמקריבין בבה״מ. דכתיב את הכבש האחד תעשה בבקר.

ויכל יעקב לצות את בניו. מה ציוה לטעון את מטתו. א״ל אל יטעון מטתי א׳ מבני בניה׳ שיש להם מבנו׳ כנען וקבלו עליהם מצות אביהן וברכתו באהבה רבה וגמורה שנ׳ איש אשר כברכתו. וברכתו קיימת לעולם ולעולמי עולמים שנ׳ ברוכים אתם לה׳ עושה שמים וארץ: (סליק ברכת י״ב שבטים כל אחד ואחד בשמו):

כל אלה שבטי ישראל שנים עשר. לא פחות ולא יותר אף רבקה ראתה י״ב שבטים שנ׳ ויאמר ה׳ לה שני גוים בבטנך ושני לאומים הרי ארבעה. ולאם מלא׳ יאמץ הרי ששה. ורב יעבד צעיר הרי ח׳. וימלאו ימיה ללדת והנה תומים בבטנה הרי עשרה. ויצא הראשון אדמוני. ואחרי כן יצא אחיו הרי י״ב. ויתרוצצו הבנים בקרבה. אמרה כך אני מצטער׳ בי״ב שאמר לי הקב״ה שהוא מעמיד ממני למה זה אנכי אין ז״ה אלא י״ב בני׳ שנים עשר שבטי ישראל:

וזאת אשר דבר להן אביהם ויברך אות׳ איש כברכתו ברך אות׳ אין כתיב כאן אלא ויברך אות׳ למה כן אלא בשביל שנתן ליהוד׳ גבורתו של ארי וליוסף גבורתו של שור ולנפתלי קלתו של איל ולדן נשיכתו של נחש תאמר שזה גדול מזה כללן באחרונ׳ איש אשר כברכתו ברך אותם. לפי שחלק להם את הארץ ונתן ליהוד׳ ארץ שהיא עושה שעורים. ולנפתלי ארץ שהיא עושה חטי׳ אע״פכ כללן באחרונ׳ שיהו אוכלין אלו משל אלו הוי וזאת אשר דיבר להם אביהם. זאת אשר דבר אין כתיב כאן אלא וזאת אשר ועוד עתיד אדם אחר כיוצא בי לברך אתכם ומהיכן שפסקתי הוא

וישככר באהליך שמשתכר באהליו מסחור׳ של זבולן. (אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם):

יששכר חמור גרם. כשם שהחמור שובר את העצי׳ כך שבטו של יששכר. יודעי בינה לעתים לדעת שהיה שבטו מעמיד מאתים סנהדריות:

יהי דן נחש עלי דרך זה שמשון שצפה אותו יעקב והוא עומד בין שני עמודים והתפלל עליו שתנתן בו כח שנ׳ ה׳ אלהים זכרני נא וחזקני נא:

גד גדוד יגודנו. זה שבטו של גד שכשהיה א׳ מהם יוצא למלחמה היו נוצחין והיו הורגין מפרק הראש עם הזרוע:

מאשר שמנה לחמו שהיו מספיקין שמן המשחה:

נפתלי אילה שלוחה. מלמד שקפץ במצרים בחיל והביא שטר המערה לקבור את אביו עד שהוא הולך בא חושים בן דן והיה חרש וכשרא׳ עשו מונע מלקבור את אבינו יעקב דקרו בידו על צוארו והתיז את ראשו ונפלו שניהם על מטתו של יעקב אבינו. ופתח עיניו וראה נקמה ושמח שנ׳ ישמח צדיק כי חזה נקם פעמיו ירחץ בדם הרשע. ונתקיימה נבואת רבקה שאמרה למה אשכל גם שניכם יום אחד: הנותן אמרי שפר. שהי׳ לשונ׳ של שבט נפתלי בתורה מתוקים מדבש:

בן פורת יוסף מלמד שאין עין הרע שולט בהם: בנות צעדה עלי שור. שהיו המצריות בנות מלכים מבקשות לראות את פני יוסף ולא תלה עיניו בא׳ מהן וזכה לירש ב׳ עולמים שלא הרהר באחת מהן:

בנימין זאב יטרף. שבט גדול וחזק: (עניין אחר) בנימין זאב יטרף וגו׳. פירוש בנימין חלקו בין בני יהודה ובין בני יוסף. כשהולך לטרוף ועבר בארץ יהודה בבקר לא ישוב עד הערב וכשהולך בערב לא ישוב עד הבקר כדכתיב בבקר יאכל עד שטורף ולערב יחלק שלל ששולל. ומנימין שבנין בין אלו השבטים דכתי׳ ויעל גורל מטה בני בנימין וגו׳ ויצא גבול גורלם בין בני יהודה ובין בני יוסף: כתיב כי לא יעשה ה׳ אלהים דבר כי אם גלה סודו וגו׳. בראשונה היה הסוד ליראי ה׳ שנאמ׳ סוד ה׳ ליריאיו. חזר ונתן אותו לישרים שנ׳ כי לא יעשה ה׳ אלהים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים. כל מה שהצדיקים עושים ברוח הקדש עושים. יעקב כשבירך שבט יהודה הוא מברכו באריה שנ׳ גור אריה יהודה

ומניחו הולך והורג ואיזה זה הקשת: גור אריה יהודה. א"ר חמא בר חנינא זה מלכנו בן דוד שיצא מב' שבטים אביו מיהודה ואמו מדן ובשניהם כתיב אריות גור אריה יהודה דן גור אריה. אמר לו ליהודה בני מסולק אתה מאותו עון שאמרת טרף טרף יוסף: לא יסור שבט מיהודה. זה ראשי גליות שביהודה שבבבל שרודין את עם ישראל במקל. ומחוקק מבין רגליו אלו נשיאים של בית ר' שמלמדים תורה ברבים בא"י. ד"א לא יסור וגו'. זה בן דוד שעתיד לרדות את המלכו' במקל שנ' תרעם בשבט. ומחוקק מבין רגליו אלו יושבי יעבץ תרעתים שמעתים סוכתים שמורים הלכות בא"י בסנהדרי גדולה שהיא יושבת בלשכ' הגזית בחלקו של יהודה:

זבולן לחוף ימים ישכן. בסחורתו. ויששכר בתורתו; זה עם זה שותפי' בעה"ז ובעה"ב: זבולן וגו' מה ראה יעקב שברך זבולן תחלה ואח"כ יששכר והלא יששכר גדול ממנו והוא היה ראוי ליברך תחלה. צפה וראה ב"ה שעתיד ליחרב ועתיד סנהדרין שתעקר משבטו של יהודה ולהקבע בשבטו של זבולן שבתחלה גלתה סנהדרין וישב' לה ביבנה ומיבנה לאושה ומאושה לשפרעם ומשם לבית שערי' ומשם לצפורי וצפורי היה בחלקו של זבולן ואח"כ גלתה לטבריה וכן ישעיה אמר לוה ישפילנה עד ארץ. א"ר יוחנן טברי' היא משלמת למלכנו שנ' תרמסנה רגל רגלי עני. מה כתיב אחריו והוכן בחסד כסא. באותה שעה יפרע הקב"ה מא"ה פורענות גדולה שאין לה הפסק ואין לה קץ ומורידן לגיהנם ונידונין בה לדורי דורות שנ' ויצאו וראו בפגרי האנשים. וכ"כ למה שנתן הקב"ה קץ ליסוריקן של צדיקים שמתייסרים בעה"ז. באותה שעה מגעת פורענות של רשעים שאין לה קץ לעולם. וקץ יסוריהן של צדיקים מעביר מן העולם. שנ' קץ שם לחשך ומהו קץ שם לחשך. אר"י אלו הצדיקי' שדומין בעה"ז כמי שהוא יושב בחשך ואפלה. באותה שעה משלם הקב"ה מתן שכרן של צדיקים שאין לה קץ ואין לה הפסק. אשריהן הצדיקים שהן מרבין את התור' ורודפין שלום לישראל שמשתלמין שכר פועל שאין לה קץ ואין לה הפסק לעולם ולעולמי עולמים שנא' למרבה המשרה ולשלום אין קץ: (עניין אחר) מפני מה ברך זבולן תחלה מפני שזבולן לחוף ימים ישכון וכל הסחור' למחוזו באין כדכתיב והוא לחוף אניות. ויששכר מסתפח בסחרותיו שנ' יששכר חמור גרם שנוטל הסחורות מזבולן ומשתכר בהם. הוא שאמר מ"ר שמח זבולן בצאתך לפרש בים

ועזוב ירוחם זה יהודה הצדיק שביש עצמו במעשה תמר ואף ראובן לא הודה במעשיו אלא מכחו של יהודה כיון שראה ראובן את יהודה שהודה עמד הוא והודה על מעשיו. ולפי שגרם יהודה לראובן לעשות תשובה לפיכך סמכו משה רבינו לו שנ׳ יחי ראובן ואל ימות וגו׳ וכתיב בתרי׳ וזאת ליהודה ויאמר. על שניהם הוא אומ׳ אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם ומה שכר נטלו על כך להם לבדם נתנ׳ הארץ ולא עבר זר בתוכה:

יהודה אתה יודוך אחיך. בא וראה מה כתיב למעלה מן הענין שמעון ולוי אחים וכלם אינם אחים אלא אחים הם בעצה הם נטלו עצה על שכם והרגום שנא׳ ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרבו. והם נטלו עצה על יוסף ובקשו להרגו שנא׳ ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלומות הלזה בא ועתה לכו ונהרגהו. ומי הם אם תאמר ראובן הרי ראובן בקש להצילו שנא׳ וישמע ראובן ויצילהו מידם. אם תאמר יהודה הרי כבר נאמר ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע. ואם תאמר בני השפחות והלא כבר נאמר והוא נער את בני בלהה וגו׳. אלא מי הם ויאמרו איש אל אחיו זה שמעון ולוי דכתיב בהו שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרותיהם. וכיון שבאו במצרים אמר יוסף אם אני מַניחם במקום אחד נוטלים עצה עלי ומחריבין את כרך מצרים לפיכך הפריש שמעון מלוי שנאמר ויקח מאתם את שמעון. וכיון שהפריש נעשה לוי יתידי שנא׳ ויפתח הא׳ את שקו וכי א׳ היה והלא כבר נאמר ויהי הם מריקים שקיהם אלא הא׳ זה לוי שנעשה יחידי ותשש כחו באותה שעה לכך נאמר שמעון ולוי אחים: וכיון שהוכיחן אביהם הוריקו פניו של יהודה. מיד קרא לו ופתח יהודה אתה יודוך אחיך. א״ר תנחום בר חנילאי בשעה שהוכיח יעקב שמעון ולוי הוריקו פניו של יהודה ונתיירא שמא הוכיחו במעשה תמר מיד קראו ופייסו שנא׳ יהודה אתה יודוך אחיך. מת״ל אתה יודוך אחיך. אלא כך אמר לו יעקב יהודה בני גלוי וידוע לפני הקב״ה שהצלת את יוסף מן המיתה שאלמלא אתה היו הורגים אותו שמעון ולוי ועתה תזכה שהרי יודו לך אחיך בעה״ב שהצלת אותם משפיכות דמים ולא נטרדו אחיך לגיהנם אף בעה״ז תזכה שיקראו כל השבטים על שמך יהודים כשם שנקראת אתה יהודה: ידך בעורף אויביך. אמר לו בני אתה הקשית ערפך שעה אחת וביישת עצמך במעשה תמר תזכה שתהרג את אויביך בדבר נוקשו על ערפו

נחשון שהוא משבט יהודה וקרבנו קערת כסף אחת ובכלם כתיב קרבנו הוסיף לנחשון וי"ו רמז ליהודה ששה צדיקים יצאו משבטו ונתברכו כל א' ואחד בשש מדות. כתיב בדוד יודע נגן וגבור חיל איש מלחמה ונבון דבר ואיש תואר וה' עמו. וכתיב בחנניה מישאל ועזריה ילדים אשר אין בהם כל מום וטובי מראה ומשכילים בכל חכמה ויודעי דעת וגו'. וכתיב בחזקיהו שש ויקרא שמו פלא יועץ אל גבור אבי עד שר שלום. וכתיב ביה בדניאל בראין כל קבל די רוח יתיר' ביה ומנדע ושכלתנו וגו'. וכת' במשיחנו ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דע' ויראת ה':

יהודה אתה יודוך אחיך. זו היא שנאמרה ברה"ק ע"י איוב אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם כנגד מי אמר איוב המקרא הזה לא אמרו אלא כנגד הצדיקים שהם כובשים את יצרם ומודים במעשיהם שכל מי שהוא מודה במעשיו זוכה לחעה"ב שנ' זובח תודה יכבדנני ושם דרך אראנו בישע אלהים. וכן אתה מוצא ביהוד' כשעה שבא מעשה תמר לידו והוציאוה לישר פשלחה ואמרה לו הכר נא מהו הכר נא שא נא עיניך והכר את בוראך ואל תתבייש מב"ו מיד כבש יצרו והודה במעשיו. ובשביל שהודה במעשיו הציל הקב"ה את בניו מן השריפה והוא רמז שרמז לו הקב"ה מתחלה שנ' ויהי כמשלש חדשים. אמר לו הקב"ה אתה הצלת את תמר ואת שני בניה מן השריפה אף אני אציל את בניך מן השריפה ואלו הן חנניה מישאל ועזריה. הא למדת שכל מי שהוא מודה במעשיו הקב"ה מצילו ומביאו לחעה"ב וכל מי שאינו מודה במעשיו הקב"ה מקללו. שכן מצינו בקין בשעה שהרג את הבל אמ' לו הקב"ה אי הבל אחיך אמר לפניו רבש"ע אני והבל הנחנו דורן לפניך. להבל קבלת ולי חזרת בפחי נפש ממני אתה מבקשו והלא אינו מתבקש אלא ממך שאתה משמר כל הבריות. אמר לו אני מודיעך היכן הוא מיד קללו שנא' ועתה ארור אתה מן האדמה וגו' מיד עמד ונשתטח לבקש רחמים מלפני הקב"ה שנ' גדול עוני מנשוא. אמר לפניו רבש"ע לא יהא עוני גדול מאותן ס' רבוא שעתידין להכעיס לפניך במדבר וכיון שאמר נושא עון מיד מחלת להם שנ' ויאמר ה' סלחתי כדבריך. באותה שעה אמר הקב"ה אם איני מוחל לקין הרי אני נועל דלת בפני כל ב"ת. מיד מחל לו הקב"ה מחצה שמתחלה אמר לו נע ונד תהיה בארץ ולאחר שעשה תשובה מה כתיב בי' וישב בארץ נד קדמת עדן. מכסה פשעיו לא יצליח ומודה

יצא בועז. ועוד מלכות ישראל נתנה לשבט יהודה לדוד הצדיק לו ולבניו ברית מלח. שנאמ׳ ויאמר ה׳ אל שמואל עד מתי אתה מתאבל על שאול וגו׳ עד כי ראיתי בבניו לי מלך. בכל מקום שנא׳ לי לעולם הוא וכן אמר דוד ויבחר ה׳ אלהי ישראל בי כי ביהודה בחר לנגיד ובבית יהודה בית אבי בי רצה להמליך על ישראל. ועוד משבט יהודה יצא שלמה המלך והוא בנה בית המקדש ורצה הקב״ה ליתן שכינתו בה שנא׳ אז יקהל שלמה ולא יכלו הכהנים לעמד לשרת מפני הענן וכתיב וכל בית ישראל רואים ברדת האש. ועוד משבט יהודה יצא יהושפט איש צדיק שנא׳ בו ויעש הישר בעיני ה׳. ומשבט יהודה יותם המלך איש צדיק שנ׳ בו ויעש הישר בעיני ה׳. ומשבט יהודה יצא יאשיהו איש צדיק שנא׳ בו וכמוהו לא היה לפניו מלך. ומשבט יהודה יצאו חנניה מישאל ועזריה אנשים צדיקים וחכמים שכן כתוב בהם והילדים האלה ארבעתם נתן להם האלהים מדע והשכל בכל ספר וחכמה. ונעשה להם נסים ומופתי׳ בבבל דכתי׳ בדאין קרב נבוכדנצר לתרע אתון נורא יקדתא. ראין דניאל עם מלכא מליל אלהי שלח מלאכיה ובסוף כתיב ואתה לך לקץ ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין. ועוד משבט יהודה יצא׳ זרובבל בן שאלתיאל וכתי׳ אמר אל זרובבל בן שאלתיאל פחת יהודה. וכתיב ביום ההוא נאם ה׳ אקחך זרובבל בן שאלתיאל. וכתיב ידי זרובבל בן שאלתיאל יסדו הבית הזה וידיו תבצענה. וכתיב כי מי בז ליום קטנו׳. וכתיב מי אתה הר הגדול לפני זרובבל למישור. ועוד משבטו עתיד משיח שנאמר והיה ביום ההוא שורש ישי. ומשבט יהודה יצא שלמה שבנה בית ראשון. ובצלאל בנה את המשכן. זרובבל בנה בית שני. ומלכנו עתיד לבנות בית המקדש. ושני שבטים הללו מצינו שהם מתייחסים מכל שבט. יהודה ולוי. ובהם המלכות והכהונה. יהודה רביעי הוא נולד לשבטי׳ כגון ד׳ שהוא אות רביעי׳ באל״ף בי״ת ולשם הזה. וביום הרביעי נבראו המאורות וכתיב במשיחנו וכסאו כשמש נגדי. וניצלו לו מזרעו ארבע אחד מגוב אריות ושלשה מכבשן האש. דוד אות רביעית הוא ראש וסוף שנא׳ לא יסור שבט מיהודה. ועוד כתיב ונאמן ביתך וממלכתך וכתיב לעול׳ אשמר לו חסדי. ומה שאמרנו כשם שברביעי נבראו המאורו׳ כך יהודה נולד רביעי לשבטים ומהם אנו מונים שנות עולם. השבטים נמנו בתורה בט״ו מקומות ויהודה נמנה ראש לשבטים בד׳ מקומות כנגד לידתו. ועוד כתיב בקרבן

בני אין לך רפואה עד שיבא מי שכתוב בו ומשה עלה. וכיון שבא משה ועלה ועמד בהר עיבל ומינה שבטו של ראובן תחלה על הקללות ופתח פיו שבטו של ראובן ואמר ארור שוכב עם אשת אביו ידעו כל ישראל שהיה ראובן זכאי ונתרפא ומחל לו הקב"ה:

שמעון ולוי ארור אפם. בשעה שהרגו שכם וחמור וכל אנשי העיר ולא נמלכו באביהן ואירר כעסן שהיה קשה ביותר שנ׳ ועברתם כי קשתה שכבה חמתם ואף שלה׳ לפיכך אחלקם ביעקב וגו׳ סופרי׳ להעמיד משמעון בכתי כנסיות. ותלמידים ומשנים משבט לוי בכתי מדרשות עוסקים בתורה:

יהודה אתה יודוך אחיך. לפי שהודית יודו לך אחיך בעוה"ז ובעה"ב. ולפי ברכתו של יעקב אבינו עמדו ממנו ל׳ מלכים שנ׳ אלה תולדת פרץ. ותחשוב דוד ושלמה רחבעם ואביה אסא עד יכניה. וכן לעה"ב ודוד עבדי נשיא להם לעולם. ולפי שזכה יהודה והציל לתמר וב׳ בניה מן המיתה הציל את יוסף מן המיתה שנ׳ ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע וגו׳. והציל לפרץ וזרח וככר נשתלמה צורתן במעי אמן תמר שהידה לה ג׳ חדשים מעוברת שנ׳ ויהי כמשלש חרשים. לפיכך הציל הקב"ה מזרעו ארבעה אחד מן הבור ושלשה מן האש. דניאל כנגד יוסף. חנניה מישאל ועזריה כנגד תמר פרץ וזרח שנא׳ הוציאוה ותשרף. וזכה להקרות גביר באחיו שנא׳ כי יהודה גביר באחיו. ועוד משבט יהודה יצאה אלישבע בת עמינדב אחות נחשון לו לאשה. ועוד משבט יהודה יצא נחשון בן עמינדב ראש לנשיאים שנ׳ ויהי המקריב ביום הראשון. ועוד משבט יהוד׳ יצא בצלאל שעשה את המשכן. ומשבט יהודה הקריבו בראשונה לחנוכת המזבח. ומשבט יהודה יצאו מלכים ונביאים. ומשבט יהודה יצא כלב. ועוד במסעות יהודה בראשונה שנא׳ ונסע דגל מחנה יהודה. בחנייתם כן שנ׳ והחונים קדמ׳ מזרחה דגל מחנ׳ יהוד׳. ובברכת משה החסיד בירך בראשונ׳ שנ׳ וזאת ליהודה ויאמר. ועוד שבט יהוד׳ נחלו בראשונ׳ שנ׳ זאת הארץ. וחלק האר׳ שלקחו הרבה משאר שבטי׳ שנ׳ והארץ שקטה ממלחמ׳ ויגשו בני יהוד׳ אל יהוש׳ בגלגל ויאמ׳ אליו כלב בן יפנ׳ הקנזי. וחלק הארץ שנתן מנחלתו ללוי׳ ישבו בה בני אהרן שנ׳ ויתנו להם את קרי׳ ארב׳. ועוד אחר מית׳ יהוש׳ שאלו מי יעל׳ לנו בכנעני בתחל׳ להלחם בו ויאמ׳ יהוד׳ יעל׳. ומשבט יהוד׳ יצא עתניאל ראשון לשופטי׳ שנ׳ ויזעקו בני ישרא׳ אל ה׳ ויקם ה׳ את עתניאל בן קנז. ומשבט יהודה

התחיל אומר בלחישה ברוך שם כבוד מלכותו לעול' ועד. אמר לו הקב"ה כבוד אלהים הסתר דבר אין המדות הללו שלך שנאמר הולך רכיל מגלה סוד וגו'. דבר אחר ויקרא יעקב אל בניו. זהו שאמ' הכתוב אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי. אמר ריב"ל ג' דברים גזרו ב"ד של מטה והסכים הקב"ה מלמעל' ואלו הן. אחד בימי עזרא בשע' שעלו מבבל ביקש הקב"ה להתיר להם את המעשרות. מה עשה הלכו וגזרו על עצמן שהן מעשרין שכן הוא אומ' את ראשית עריסותינו ותרומתינו ופרי כל עץ תירוש ויצהר וגו' מה עשו כתבו בספר וחתמו ונתנו אותו בהיכל. למחר נכנסו ומצאו אותו חתום. ומנין שהסכים הקב"ה עמה' שנ' ובכל זאת אנו כורתים אמנה וכתבים ועל החתום שרינו לוינו וכהנינו. ואחד בימי מרדכי ואסתר שנ' קימו וקבלו היהודים. ומנין שהסכים הקב"ה עמהם וקבלו אין כתיב כאן אלא וקבל היהודי' מכאן שהסכי' הקב"ה עמה'. ואחד בימי יהוש' בשעה שנכנסו ישראל לארץ. אמר להם יהושע והיתה העיר חרם ואין אתה מוצא שאמר לו הקב"ה אלא מעצמו עשאו. ומנין שהסכים הקב"ה על ידו שנ' חטא ישראל וגם עברו את בריתי וגו' מכאן שהסכים הקב"ה עמהן. הוי אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי. מדבר ביעקב בשעה שנכנסו בניו לברכה התחיל מחלק להם פרוקופאו' ומנין שהסכים הקב"ה עמו שכן אתה מוצא בברכה שברך יעקב אבינו את השבטים כך ברכן משה. תדע לך שהוא כן את מוצא ממה שהסכים הקב"ה עמו על כל ברכה וברכה אימתי בשעה שהיה מסתלק מן העולם. הוי ויקרא יעקב אל בניו: ר' פנחס הכהן בר חמא ור' יהודה הלוי בר שלום אומר מהו האספו הטהרו כמה דאת אמר תסגר שבעת ימים מחוץ למחנה ואחר תאסף. דבר אחר האספו העשו אסופות אסופות. מה עשו כיון שנכנסו התחיל מקנתרן. ראובן בכורי אתה:

ראובן בכרי אתה. א"ר לוי בר שלום שלא ראה קרי יעקב אביהם פ"ד שנה עד שנולד ראובן: יתר שאת אמר ליה ראוי היה לך ליטול ג' חלקים יתר על אחיך הבכורה והכהונה והמלכות וכשחטא ניתנה הבכורה ליוסף והכהונה ללוי והמלכות ליהודה: פחז כמים. נוטריקון הוא *פחזת *חטאת *זנית. וכי ראובן זנה חס לצדיק אלא כשמתה לאה אמו הביא יעקב בלהה והושיבה על המטה כיון שראה ראובן קינא ועמד והפך את המטה והעלה עליו הכתוב כאלו שכב עמה: אז חללת יצועי עלה. יצועי קלקל ועלה. אמר לו אביו

מדרש ברכת יעקב אבינו ע"ה:

ויקרא יעקב אל בניו: לא היה צריך קרא לומר אלא ויקרא עשו למה שהוא גדול. אלא אמר הכתוב כי לא שאול תודך מות יהללך. ומי מודה מי שהוא חי ומשתחוה לחי שנאמר חי חי הוא יודך כמוני היום. א"ר חנינא בנוהג שבעולם עבד אינו עושה דיאתיקי ומי עושה דיאתיקי בן חורין כך עשו בן יעקב גורר מה(?) ואינו עושה דיאתיקי לא מת עשו על מטתו ומי עשה דיאתיקי יעקב שנא' חי חי הוא יודך לפיכך ויקר' יעקב אל בניו. זהו שאמר הכתוב מסיר שפה לנאמנים זה יצחק ויעקב ששניהם בקשו לגלות מסטירין של הקב"ה יצחק קרא לעשו לגלות לו את הקץ וגנזו הקב"ה ממנו שנ' ויקרא את עשו בנו הגדול. ואף יעקב בקש לגלות את הקץ לבניו שנא' האספו ואגידה לכם. למה הדבר דומה לעבד שהאמינו המלך על כל מה שיש לו בא אותו העבד למות קרא לבניו לעשותן בני חורין ולומר להם היכן הוא דיאתיקי שלהן והאוני שלהן. ידע המלך והלך ועמד לו מלמעלה הימנו ראה אותו עבד והפליג את הדבר שהיה מבקש לגלות להם התחיל אומר להם בבקשה מכם עבדי' של מלך אתם היו מכבדי' אותו כדרך שהייתי מכבדו כל ימי. כך יעקב אבינו אמר אקרא לבני להודיע להן אימתי הוא הקץ מיד נגלה עליו הקב"ה ואמר לו לבניך אתה קורא ולי לאו שכן ישעיה אמר ולא אותי קראת יעקב. כיון שראה אותו יעקב התחיל אומר לבניו בבקשה מכם בני היו מכבדין להקב"ה כדרך שכיבדוהו אבותי שנא' האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו. אמרו לו יודעין אנו מה בלבך. שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. כיון ששמע יעקב כן השתחוה שנא' וישתחו ישראל על ראש המטה.

רואה אני עוד שנשמת כל צדיק וצדיק מטהרת את עצמה במי השילות כדי ליכנס היום בטהרה בישיבה של מעלה לשמוע את דרשות ר׳ עקיבא בן יוסף שידרש להם מעניינו של יום וכל מלאך ומלאך מביא קתדראות של זהב לכל צדיק וצדיק לישב עליו בטהרה. צוה הקיסר להרגו. ויצאה בת קול ואומרת אשריך ר׳ אלעזר בן שמוע שהיית טהור ויצאה נשמתך בטהרה:

סליק מדרש אלה אזכרה:

ואחריו הוציאו את ר׳ חנינא בן חכינאי. ואותו היום ערב שבת הי׳ וכל ימיו הי׳ יושב בתענית מבן שנים עשר שנים עד תשעים שנים וחמש. אמרו לו תלמידיו רבי רצונך שתטעום כלום קודם שתיהרג. אמר להם עד עתה התעניתי ולא אכלתי ולא שתיתי ועתה איני יודע איזה דרך אלך ואתם אומרים לי לאכול ולשתות. התחיל בקדוש היום ויכלו השמים עד ויקדש אותו ולא הניחוהו לגמור עד שהרגוהו. ויצתה בת קול ואומרת אשריך ר׳ חנינא בן חכינאי שהיית קדוש ויצתה נשמתך בקדושה בתיבת ויקדש:

ואחריו הוציאו ר׳ ישיבב הסופר. אמרו עליו על ר׳ ישיבב הסופר שהי׳ בן תשעים שנה אותו היום שהוציאוהו ליהרג. כיון שהוציאו אותו באו תלמידיו ואמרו לו רבינו תורה מה תהא עלינו. אמר להם בני עתידה תורה להשתכח מישראל לפי שאומה הרשעה העיזה פני׳ והערימה סוד לאבד מרגלותינו ממנו והלוואי שהייתי כפרה על הדור. אבל אני רואה שאין לך רחוב ורחוב שברומי שאין בה חלל חרב שעתידה אומה הרשעה לשפוך דם נקי מישראל. אמרו לו רבינו ומה תהא עלינו. אמר להם החזיקו איש ברעהו ואהבו שלום ומשפט אולי יש תקוה. אמר לי׳ קיסר זקן בן כמה שנים אתה. אמר לי׳ היום בן תשעים שנה אנכי ועד לא יצאתי ממעי אמי הי׳ גזירה מאת הקב״ה למסור אותי ואת חבירי בידך כדי לתבוע דמינו מידך. אמר לי׳ וכי יש עולם שני. אמר לי׳ הן. ואתה אוי ואוי לכושתך כשיפרע דם חסידיו מידך. אמר הקיסר מהרו להרגו גם זה ואראה כח וגבורתו של אלקי זה ומה יעשה לי בעולם שני. צוה עליו ושרפוהו:

ואחריו הוציאו ר׳ אלעזר בן שמוע. אותו יום אמרו עליו על ר׳ אלעזר בן שמוע שהי׳ מאה וחמש שנים ומקטנותו עד סוף ימיו לא שמע אדם שהוציא תפלות מפיו ולא נתקוטט עם חביריו בין בדבור בין במעשה והי׳ עניו ושפל רוח וישב בתענית שמונים שנה. ואותו היום שנהרג יום כפורים הי׳ ובאו תלמידיו לפניו ואמרו לו רבינו מה אתה רואה. אמר להם אני רואה ר׳ יודא בן בבא שמשיאים את מטתו ואת מטת ר׳ עקיבא בן יוסף סמוכה אצלו והם מתווכחים בדבר הלכה יחד זה עם זה. אמרו לו ומי מכריע ביניהם. אמר להם ר׳ ישמעאל כ״ג. אמרו לו מי מנצח. אמר להם ר׳ עקיבא על שטרח בכל כחו בתורה. אמר להם בני

ובא אלי׳ ז״ל ולקח האיברים וקברן במערה אחת הסמוכה לנהר היורד לפני רומי ושמעו כל רומיים קול נהי ובכי כל שלשים יום בתוך אותה מערה ובאו והגידו לקיסר. אמר להם אם הי׳ העולם נהפך לתוהו ובוהו לא אשקוט עד שאמלא רצוני באותן עשרה זקנים כאשר נשבעתי. והי׳ שם אחד מחכמי רומי ואמר לקיסר אדוני קיסר דע כי הסכלת בזה ושגירת הרבה מאד ששלחת, יד בעם ה׳ בלי חנינה. דע כי תהי׳ לך מרה באחרונה שהרי כתיב בתורת היהודים אל רחום וחנון ארך אפים. ועוד כתיב בתורתם ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו. כששמע הקיסר כך חרה אפו על אותו זקן וצוה לחנקו. כששמע הזקן כך מיהר ומל את עצמו מיד. כשנחנק לא נמצא ולא נודע אנה. ויחרד הקיסר חרדה גדולה ולא שב אפו בכל זאת ועוד ידו נטויה:

ואחריו הוציאו את ר׳ חוצפית המתורגמן. אמרו עליו על ר׳ חוצפית המתורגמן שהי׳ בן מאה ושלשים שנה כשהוציאוהו ליהרג והי׳ יפה תואר ויפה מראה והי׳ דומה למלאך ה׳ צבאות. באו והגידו למלך את יפיו ואת שיבתו ואמרו לו בחייך אדוני תרחם על הזקן הזה. אמר הקיסר לר׳ חוצפית כמה שנים אתה א״ל מאה ושלשים שנה לכד מיום אחד ובקשתי ממך שתמתין לי עד שתתמלא יומי. אמר לי׳ הקיסר מה לך שתמות היום או למחר. אמר לי׳ כדי שאקיים עוד שתי מצות. אמר לי׳ מה מצוה עתה רוצה לעשות. אמר לי׳ לקרא קריאת שמע ערבית ושחרית להמליך עלי את שם הגדול והנורא המיוחד. אמר לי׳ הקיסר עזי פנים ועזי נפש עד מתי אתם בוטחים באלקיכם שאין בו כח להציל אתכם מידי שהרי אבותי חרבו את ביתו ואת נבלת עבדיו נתנו סביבות ירושלים ואין קובר ועתה אלקיך זקן הוא ואין לו כח להציל עוד. שאלו הי׳ בו כח הי׳ נוקם נקמתו ונקמת עמו ונקמת ביתו כמו שעשה מפרעה ומסיסרא ומכל מלכי כנען. וכששמע ר׳ חוצפית כך בכה בכי גדול ואחז בבגדיו ויקרעם על גדוף השם ית׳ ועל חרפתו ואמר לקיסר אוי לך קיסר מה תעשה ליום אחרון כשפוקד הש״י על רומי ועל אלקיכם. אמר המלך עד מתי אתווכח עם זה וצוה להרגו ויסקלוהו ותלוהו. ואז באו שריו וחכמיו וחלו פניו לקברו כי חמלו על שיבתו. ויאמר המלך לקבור אותו. ויבאו תלמידיו ויקברוהו ויספדוהו הספד גדול וכבד מאד:

ואחריו הוציאו ר׳ יודא בן בבא שלא טעם שינה אלא כשינת סוס מח״י שנה עד פ׳ שנים. ואותו היום שהוציאוהו ליהרג ערב שבת הי׳ והוציאוהו ליהרג מט׳ שעות ולמעלה והתחיל מבקש מהם בחייכם המתינו לי מעט עד שאקיים מצוה אחת שצוה הקב״ה עלי. א״ל עדיין אתה בוטח באלקיך. א״ל הן. א״ל וכי עדיין יש כח באלקים שאתה בוטח עליו. א״ל גדול אדוני ומהולל מאד ולגדלתו אין חקר. א״ל אם יש בו כח למה לא הציל אותך ואת חביריך מיד מלכות. א״ל אנו חייבים מיתה למלך גדול ונורא והוא מסר אותנו ביד מלך כדי לתבוע את דמינו מידו. באו והגידו למלך את דבריו. שלח המלך אליו ואמר לו אמת שהגידו לי ממך או לאו. א״ל אמת הוא. א״ל הקיסר כמה עזי פנים אתם שעל פתח מיתה אתם עומדים ועדיין עזים אתם. א״ל ר׳ יודא אוי לך קיסר רשע בן רשע הלוא ראה חרבן ביתו והריגת חסידיו וצדיקיו ולא עשה קנאה להנקם מיד. אמרו לי׳ תלמידיו רבינו הי׳ לך להחניף אותו. אמר להם וכי לא למדתם שכל המחניף לרשע סופו נפל לידו. א״ל בחייך קיסר המתין לי עד שאקיים מצוה אחת ושבת שמה והוא עולם הבא. א״ל לזה שמעתי לעשות שאלתך. מיד התחיל בקידוש היום ויכלו השמים והארץ והי׳ אומר בנעימות ובקול רם והי׳ תמיהים כל העומדים עליו. וכיון שהגיע עד ברא אלקים לעשות לא הניחוהו לגמור וצוה הקיסר להרגו והרגוהו ויצתה נשמתו באלקים. יצתה בת קול ואומ׳ אשריך ר׳ יודא שהיית דומה למלאך ויצתה נשמתך באלקים. וצוה וחתכוהו איברים איברים והשליכוהו לכלבים ולא הוספד ולא הוקבר:

ואחריו הוציאו ר׳ יודא בן דמא. אותו היום ערב שבועות הי׳. א״ל ר׳ יודא לקיסר חייך המתין לי מעט עד שאקיים מצות עצרת ואקדשו כדי לשבח הקב״ה שנתן לנו התורה. א״ל הקיסר עדיין אתה בוטח בתורה ובאלקים שנתנה. א״ל הן. א״ל קיסר מה שכרה של תורתך. א״ל עלי׳ אמר דוד ע״ה ומה רב טובך אשר צפנת ליראיך. א״ל הקיסר אין שוטים בעולם כמו אתם סוברים שיש עולם אחר. א״ל אין שוטים בעולם כמו אתם כופרי׳ באלקים חיים ואוי לך אוי לבושתך ואוי לחרפתך כשתראה אותנו עם השם באור החיים ואתה תשוב בשאול תחתיות במדרגה התחתונה. מיד חרה אפו של הקיסר עליו וצוה לקשרו בשערות ראשו בזנב הסוס וצוה למשכו בכל רוחב של רומי ואחר כך צוה וחתכוהו איברים.

וישר ויצתה נשמתך בצדיק וישר. וכשנפטר בא אלי' הנביא זכור לטוב ונטלו על כתיפו ונשאו חמשה פרסאות ופגע בו ר' יהושע הגרסי א"ל וכי אינך כהן. א"ל גופן של צדיקים אינו מטמא. והלך עמו יהושע הגרסי עד שהגיע למערה אחת מאוד יפה וכיון שנכנסו שם מצאו שם מטה יפה ונר דולק. נטלו אלי' ז"ל דרך מראשותיו ור' יהושע דרך מרגלותיו והשכיבוהו על אותו מטה והי' מלאכי השרת בוכים עליו שלשה ימים ושלשה לילות ואחר כך קברוהו באותה מערה וביום של מחרתו נטלו אלי' ז"ל והביאו בישיבה של מעלה לדרוש בכתרי אותיות בישיבה של מעלה והיו מתקבצות כל הנשמות של צדיקים וחסידים לשמוע מדרשות:

ואחריו הוציאו ר' חנינא בן תרדיון. אמרו עליו על ר' חנינא בן תרדיון שהי' נעים בפני הקב"ה ואדם ומעולם לא עלה קללת חבירו על מטתו (צ"ל שפתו). וכשצוה הקיסר ברומי שלא ללמוד תורה מה עשה ר' חנינא בן תרדיון עמד והקהיל קהילות ברבים וישב לו בשוקי של רומי והי' לומד ועוסק ודורש בתורה. וצוה הקיסר לכרכו בספר תורה ולשרפו. נטלו הקוסטינר וכרכו בספר תורה והצית את האור ונטל ספוגין של צמר ושריין במים ונתן על לבו כדי שלא תצא נשמתו במהרה. והי' בתו עומדת ואומרת אוי לי אבא שראיתיך בכך. והוא משיב ואמר לה טוב לי בתי שראיתני בכך. ותלמידיו היו עומדין עליו ואומרין רבינו מה אתה רואה. אמר להם אני רואה גוילין נשרפין ואותיות פורחות והתחיל לבכות. אמרו לו תלמידיו מפני מה אתה בוכה. אמר להם אם אני לבדי נשרף לא הי' הדבר קשה לי ועכשיו אני נשרף וספר תורה עמי. אמר לו הקוסטינר ר' אם אני מסתלק את הספוגין של צמר מעל לבך כדי שתצא נשמתך מהרה מביאני אתה לחיי עולם הבא? א"ל הן. אמר לו השבעה לי. נשבע לו. מיד כשנשבע לו הרבה הקוסטינר את השלהבת ונטל הספוגין ויצתה נשמתו. ואף הקוסטינר השליך עצמו באש ונשרף. יצתה בת קול ואומרת ר' חנינא בן תרדיון והקוסטינר מזומנים לחיי עולם הבא. על זה בוכה ר' ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת כגון זה הקוסטינר ויש אדם שעובד כל ימי חייו ומפסיד את שכרו בשעה אחת כגון יוחנן כהן גדול ששמש שמונים שנה בכהונה גדולה ולבסוף נעשה צדוקי:

כך את ר׳ ישמעאל כ״ג בין יריכיו וצוח עליו במר נפש ואמר אי תורה ואי שכרה. הלשון שהי׳ מבארת התורה בשבעים לשונות איך עתה לוחכת את העפר. והי׳ מתאונן ובוכה על רשב״ג. אמר לו הקיסר מה זה ומה זה אתה זקן שאתה בוכה על חבירך היה לך לבכות על עצמך. א״ל ר׳ ישמעאל אני בוכה על עצמי שחבירי גדול ממני בתורה ובחכמה ועל שקדמני בישיבה של מעלה אני בוכה:

עוד שהוא מדבר ומתאונן ובוכה ומקונן נשקפה בתו של הקיסר בעד החלון וראתה יפיו של ר׳ ישמעאל כ״ג ונכמרו רחמי׳ עליו ושלחה לאביה ליתן שאלה ובקשה אחת. ושלח לה הקיסר כתי כל אשר תאמר אעשה חוץ מר׳ ישמעאל וחביריו. שלחה לו אבקש ממך לְהחיות את נפשו. שלח לה כְבר נשבעתי. שלחה לו אבקש לך א״כ שתצוה להפשיט את עור פניו כדי להסתכל במקום מראה. מיד צוה להפשיט את עור פניו. וכיון שהגיע למקום תפילין צעק צעקה גדולה ומרה ונזדעזעה שמים וארץ. צעק פעם שני׳ ונזדעזעה כסא כבוד. אמרו מלאכי השרת לפני הקב״ה צדיק כזה שהראית לו כל גנזי העולם עליונים ורזי תחתונים יֵהרג במיתה משונה מזה הרשע. זו תורה זו שכרה! אמר להם הניחו לו שתעמוד זכותו לדורות שלאחריו. אמר הקב״ה מה אעשה לבני גזירה היא ואין מי שיפיר. יצתה בת קול ואמרה אם אשמע קול אחר אהפוך את כל העולם לתוהו ובוהו. וכששמע ר׳ ישמעאל כך שתק. א״ל הקיסר עד עתה לא בכית ולא צעקת ועתה אתה צועק. א״ל לא על נשמתי אני צועק אלא על מצות תפילין שהולכין ממני. א״ל הקיסר עדיין אתה בוטח באלקיך. א״ל הן יקטלני ולו איחל. מיד יצתה נשמתו של ר׳ ישמעאל:

ואחריו הוציאו ר׳ עקיבא בן יוסף דורש כתרי אותיות ומגלה פנים בתורה כמו שנמסרו למשה מסיני. וכשהוציאוהו להריגה בא מכתב לקיסר שמלך ערביא מתפשט בארצו. נחץ ללכת וצוה לחבוש את ר׳ עקיבא בבית האסורין עד שישוב מן המלחמה. וכשבא מן המלחמה צוה להוציאו. וסורקין את בשרו במסרקות ברזל וכל סריקה וסריקה שהיו סורקין הי׳ אומר ר׳ עקיבא צדיק הוא ה׳ הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא. יצתה בת קול ואמר׳ אשריך ר׳ עקיבא שהיית צדיק

כיון שראה סמאל הרשע שביקש הקב"ה לחתום את החתימה למסור עשרה צדיקים ביד מלכות הרשעה שמח שמחה גדולה והי' מתפאר לומר נצחתי את מיכאל השר. מיד חרה אפו של הקב"ה על סמאל הרשע ואמר לו אי סמאל אם רצונך לפטור עשרה חכמי ישראל מהריגה או תקבל עליך צרעת לעולם הבא. אחד משנים תקבל. א"ל סמאל הרשע לא אפטור עשרה צדיקים מהריגה אקבל עלי גזירתך כאשר דברת. מיד חרה אפו של הקב"ה על סמאל ולא הספיק את דבריו עד שקרא הקב"ה מטטרון הסופר הגדול השר ואמר לו כתוב וחתום ששה חדשים שלמים נגע צרעת שאת וספחת ובהרת וירקון ושחין רע על אדום הרשעה וגפרית ואש על האדם ועל הבהמה ועל הכסף ועל הזהב ועל כל אשר להם עד שיאמר איש לחבירו הא לך רומי וכל אשר בה בפשוט וחבירו משיב אין לי חפץ בהם כי אין לי הנאה מהם. וכששמע ר' ישמעאל כך מיד נתקררה דעתו והי' מהלך ברקיע אנה ואנה והי' רואה מזבח סמוך לכסא הכבוד. אמר לגבריאל מה זה. אמר מזבח הוא. אמר לו ומה אתם מקריבים עליו בכל יום. וכי פרים ואשים למעלה? אמר לו נפשות של צדיקים אנו מקריבים עליו בכל יום. אמר לו מי מקריב אותם? אמר לו מיכאל השר הגדול. מיד ירד ר' ישמעאל והגיע לארץ והגיד לחביריו שכבר נגזרה גזירה ונכתב ונחתם והיו. מתאוננים בימין על שנגזרה גזירה עליהם קשה כזאת ושמחים בשמאל על ששקלן הקב"ה בצדקות ובחסידות נגד השבטים. והיו יושבין זוגות זוגות

ר' ישמעאל ור' שמעון ב"ג: ר' עקיבא ור' חנינא בן תרדיון: ר' אליעזר בן שמוע ור' ישבב הסופר: ר' חנינא בן חכינאי ור' יודא בן בבא: רבי חוצפית המתורגמן ור' יודא בן דמא:

נכנס הקיסר וכל גדולי רומי אחריו. אמר להם מי יהרג תחלה. ענה ר' שמעון ב"ג אני נשיא בן נשיא מזרעו של דוד מלך ישרא' ע"ה אני איהרג תחילה. ענה ר' ישמעאל כ"ג ואמר אני כ"ג בן כ"ג מזרעו של אהרן הכהן אני איהרג תחלה ואל אראה במיתת חבירי. אמר הקיסר זה אמר אני איהרג תחלה וזה אמ' אני איהרג תחלה א"כ הפילו גורלות ביניכם. ויפול הגורל על רשב"ג וצוה הקיסר לחתוך את ראשו תחלה והתכוהו. ונטלו אחר

הוא ישמעאל שקונך משתבח בך בכל יום שיש לו עבד בארץ שדומה לקלסתר פניו. אמר לו אני הוא. אמר לו למה עלית בכאן. אמר לו לפי שמלכות הרשעה גזרה גזירה עלינו לאבד ממנו עשרה חכמי ישראל ועליתי לידע הגזירה אם היא מאת הקב"ה. אמר לו גבריאל אם גזירה היא לא תתומה תוכל לבטלה? אמר לו הן. אמר לו במה. א"ל בשם י"ת. מיד ענה גבריאל ואמר אשריכם בני אברהם יצחק ויעקב שגילה הקב"ה לכם מה שלא גילה למלאכי השרת:

אמרו עליו על ר' ישמעאל כהן גדול שהי' משבעה יפים שהיו בעולם והי' פניו דומה למלאך ה' צבאות. כיון שכלו רוב ימיו של ר' יוסי אביו אמרה לו אשתו אדוני אישי מה זה שאני רואה הרבה בני אדם שמצליחין בזרעם ואנו לא הצלחנו בבנים כי אין לנו יורש בן או בת. אמר ר' יוסי דבר זה גורם להם לפי שמשמרין עצמן (צ"ל נשיהן) כשיוצאין מבית הטבילה אם פגע בהן דבר שאינו הגון הן חוזרות לטבילה וטובלות פעם שנית ולפיכך הם מצליחים בזרעם. אמרה לו אם הדבר הזה מעכב הרי אני מקבלת עלי להיות נזהר באותן הדברים. וכיון שהלכה לטבילה ויצאה מבית הטבילה פגע בה כלב אחד חזרה וטבלה פעם שני' פגע בה (גמל) חזרה וטבלה עד שמוני' פעמים. אמר הקב"ה לגבריאל הרבה נצטערת הצדקת לך והראה לה כדמות בעלה. מיד יצא גבריאל והלך וישב בפתח בית הטבילה והיה נדמה לה כדמות ר' יוסי בעלה ותופסה והוליכה לביתה. ואותו הלילה נתעברה מר' ישמעאל ונעשה יפה תואר ויפה מראה כדמות גבריאל ולכך נתדווג לו גבריאל כשעלה ברקיע. אמר לו גבריאל ישמעאל בני חי נפשך שכך שמעתי מאחורי הפרגוד שעשרה חכמי ישראל נמסרו להריגה ביד מלכות הרשעה. אמר לו ר' ישמעאל למה. א"ל על מכירת יוסף שמכרוהו אחיו. שמדת הדין מקטרגת בכל יום לפני כסא הכבוד ואומרת כלום כתבת בתורתך אות אחת לבטלה. הרי השבטים שמכרוהו את יוסף ולא פרעת עדיין מהם או מזרעם. לפיכך נגזרה גזירה על עשרה חכמי ישראל למסרם להריגה ביד מלכות הרשעה. אמר לו ר' ישמעאל עד עתה לא מצא הקב"ה פריעה במכירתו אלא בנו. אמר לו גבריאל חי נפשך ישמעאל בני שמיום שמכרוהו השבטים את יוסף לא מצא הקב"ה בדור אחד עשרה צדיקים וחסידים כמו השבטים לפיכך הקב"ה פורע מכם אבל לך האמת.

מדרש אלה אזכרה:

כשברא הקב"ה ית' את האילנות היו מתגאים בקומתן ומגביהין עצמן למעלה למעלה. וכיון שברא הקב"ה ית' את הברזל היו משפילין עצמן ואמרו אוי לנו שכבר ברא הקב"ה אותו דבר שיכרות אותנו. כך אחר חורבן הבית היו פריצי הדור מתגאים ואמרו מה הפסדנו בזה שנחרב הבית הרי יש בינינו תלמידי חכמים שמדריכין את העולם בתורתו ובמצותו. מיד נתן הקב"ה בלב הקיסר של רומי ללמוד תורת משה מפי חכמים וזקנים. והתחיל בספר בראשית והיה לומד עד שהגיע לואלה המשפטים. וכיון שהגיע לפסוק וגונב איש ומכרו וגו' מיד צוה למלאות פלטירו מנעלים ושלח לקרוא לעשרה חכמי ישראל ובאו לפניו והושיבן בקתדראות של זהב. אמר להן עמוק הדין יש לי לשאול מכם ואל תאמרו לי כי אם הדין ואת האמת והמשפט. אמרו לו אמור. אמר להם ומי שגנב איש מאחיו של בני ישראל והתעמר בו ומכרו מה דינו? אמרו לו התורה אמרה מות יומת. ענה ואמר להם א"כ אתם חייבים מיתה. אמרו לו אמור למה. אמר להם על מכירת יוסף שמכרוהו אחיו. ואם הם היו כחיים הייתי דן אותם ועתה שאינם חיים אתם תשאו עון אבותיכם. אמרו לו תן לנו זמן ג' ימים אם נמצא זכות על עצמנו מוטב ואם לא עשה מה שתחפץ. ונתרצה להם לדבר זה. יצאו מלפניו וחילו את פני ר' ישמעאל כ"ג שיזכיר השם הגדול ויעלה לרקיע ויחקור אם נגזרה גזירה מאת הש"י. וטיהר ר' ישמעאל את עצמו בטבילה ובקדושין ונתעטף בטלית ובתפילין והזכיר השם המפורש בפירושו. מיד נשאו הרוח והביאו למעלה עד ברקיע הששי ופגע בו גבריאל המלאך, ואמר לו אתה

לא ירעבו ולא יצמאו ולא יכם שרב ושמש וגומר. הקב"ה יזכנו לראות את הגאולה מהרה ויזכנו לראות בית הבחירה. ויקיים בנו מקרא שכתוב הנני שב את שבות אהלי יעקב ומשכנותיו ארחם ונבנתה עיר על תלה וארמון על משפטו ישב ויקיים עלינו כל נחמותיו וכל הבטחותיו שנאמר על ידי נביאיו וכתיב בעת ההיא אביא אתכם ובעת קבצי אתכם כי אתן אתכם לשם ולתהלה:

תמו אותות המשיח:

משיח בן דוד ואליהו הנביא לאותן הצדיקים הברורים מישראל שנסו למדב׳ יהודה לסוף מ״ה ימי׳ ישיבו את לבם ויחזיקו את ידיה׳ הרפות וברכיה׳ הכושלות יאמצו. וישמעו כל ישראל הנשארי׳ בכל העולם את קול השופר וידעו כי פקד ה׳ אותם וכי באה הגאול׳ השלמה ויתקבצו ויבאו שנאמר ובאו האובדים בארץ אשור וגומר ומאותו קול יפול פחד ורתת על אומות העולם ויפלו עליה׳ חלאי׳ רעים. וישראל מתאזרי׳ לצאת ויבא משיח בן דוד ואליהו הנביא עם הצדיקים ששבו ממדבר יהודה ועם כל ישראל הנקבצי׳ ויבא לירושלים ויעלה במעלות בית הנשאר׳ וישב שם וישמע ארמי״לוס שעמד מלך לישראל ויאמר עד אנה האומה הבזויה והשפלה הזאת עושין כן מיד יקבוץ כל חיילי אומות העולם ויבא להלחם עם משיח ה׳ ואז הקב״ה אינו מצריכו למלחמה אלא אומר לו שב לימיני והוא אומר לישראל התיצבו וראו את ישועת ה׳ אשר יעשה לכם היום מיד הקב״ה נלחם בהם שנאמר ויצא ה׳ ונלחם בגוים ההם ביום הלחמו ביום קרב. והקב״ה מוריד אש וגפרית מן השמים שנאמר ונשפטתי אתו בדבר וברד וגש׳ שוטף ואבני אלגביש וגו׳. מיד ארמי״לוס הרשע ימות הוא וכל חילו ואדום הרשעה שהחריבו בית אלהינו והגלונו מארצנו. ובאותה שעה יעשו בה׳ ישרא׳ נקמות גדולות שנאמר והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש וגומר:

האות התשיעי יתקע מיכאל תקיעה גדולה ויבקעו מחילות המתי׳ בירושלם ויחיה אותם הקדוש ב״ה וילך משיח בן דוד ואליהו הנביא ויחיו משיח בן יוסף הנאסף בשערי ירושלם וישלחו את משיח בן דוד בשביל שארית ישראל הפזורים בכל הארצות. מיד כל מלכי אומות העולם נושאים אותם על כתפותיהם ומביאים אותם לה׳ וגו׳:

האות העשירי תוקע מיכאל תקיעה גדולה ויוציא הקדוש ברוך הוא מנהר גוזן ומחלח וחבור ומערי מדי כל השבטים ויבאו עם בני משה באין מספר ובאין שיעור. כגן עדן הארץ לפניהם ואחריהם תלהט להבה ולא ישאירו מחיה לאומות העולם ובשעה שיצאו השבטים ענני כבוד יקיפו אותם והקב״ה הולך לפניהם שנאמר ועלה הפורץ לפניהם והקב״ה יפתח להם מעינות של עץ חיים וישקה אותם בדרך שנאמר בישעיה אפתח על שפיים נהרות ובתוך בקעות מעינות אשים מדבר לאגם מים וציה למוצאי מים. וכתיב

כנגדו נחמיה ויאמר לעבדיו תפשוהו וכפתוהו. מיד יקום נחמיה בן חושיאל ושלשים אלף שעמו ויעשו עמו מלחמה ויהרגו ממנו מאתים אלף. מיד נחרה אפו של ארמי"לוס הרשע ויקבוץ כל חילי אומות העולם לעמק החרוץ וילחם עם ישראל ויהרגו ממנו תילי תילים וינגפו מישראל מעט ויהרג משיח ה׳ ובאים מלאכי השרת ונוטלים אותו ומטמינים אותו עם אבות העולם. מיד ימס לבם של ישראל ויתש כחם וארמי"לוס הרשע לא ידע שמת משיח שאם יודע לא היה משאיר ימישראל שריד ופליט. באותה שעה כל אומות העולם טורדין את ישראל ממדינותיהם ואינם מניחים אותם לדור עמהם במדינותיהם ואומרים ראיתם את העם בזוי ושפל שמרדו עלינו והמליכו מלך ותהי צרה לישראל שלא היתה כמותה מימות העולם עד אותו זמן. ובאותה שעה יעמוד מיכאל לברר את הרשעים מישראל שנאמר ובעת ההיא יעמוד מיכאל השר הגדול העומד על בני עמך והיתה צרה אשר לא נהיתה וגומר. מיד יברחו כל ישראל במדברות וכל מי שלבו מסופק בדינו חוזר על האומות העולם ואומרים זו הגאולה שאנו מחכי׳ לה שהמשיח נהרג. וכל מי שאינו מצפה לגאולה מתבייש ממנה וחוזר על אומות העולם. באותה שעה הקב"ה בוחן את ישראל וצורפן ככסף וכזהב. שנאמר בזכריה והבאתי את השלישי׳ באש וצרפתים כצרוף הכסף וכתיב ביחזקאל וברותי מכם הפושעים בי וגו׳. ובדניאל כתיב יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים והרשיעו רשעים וגו׳ ויהיו כל שארית ישראל והקדושים והטהורים במדבר יהודה חמשה וארבעים יום ויהיו רועים ואוכלים מלוחים ועלה שיח קוטפי׳. ובהם מתקיי׳ מה שנאמר בהושע לכן הנה אנכי מפתיה והולכתיה המדברה ודברתי על לבה. ומנין שחמשה וארבעים יום הם שנאמר ומעת הוסר התמיד ולתת שקוץ משומ׳ אלף ומאתי׳ ותשעי׳. וכתיב אשרי המחכה ויגיע לימים אלף שלש מאות שלשי׳ וחמשה. נמצא בין אלו לאלו חמשה וארבעים יום. באותה שעה ימותו כל רשעי ישראל שאינם ראוים לראות הגאולה. ויבא ארמי"לוס וילח׳ במצרי׳ וילכדה שנאמר וארץ מצרי׳ לא תהיה לפלטה ויחזור פניו לירושלם להחריבה פעם שניה שנאמר ויטע אהלי אפדנו בין ימים להר צבי קדש ובא עד קצו ואין עוזר לו:

האות השמיני יעמוד מיכאל ויתקע בשופר שלשה פעמים שנא׳ והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדי׳ וגומר וכתיב וה׳ אלהים בשופר יתקע והלך בסערות תימן. תקיעה ראשונה יגלה

מרוב הגזירות והמהומות שמתחדשות עליהם בכל יום וישראל מתמעטין וכלין באותו זמן ואין עוזר לישראל ועל אותו זמן נתנבא ישעיה ואמר וירא כי אין איש וישתומם וגומר. לסוף תשעה חדשים יגלה משיח בן יוסף ושמו נחמי' בן חושיאל עם שבט אפרים ומנשה ובנימין ומקצת בני גד. ושומעין ישראל שבכל המדינות שבא משיח ה' ומתקבצים אליו מעט מכל מדינה ומכל עיר שנאמר בירמיהו שובו בנים שובבים נאם ה' כי אנכי בעלתי בכם ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה והבאתי אתכם ציון. ויבא משיח בן יוסף ויהגרה מלחמתו עם מלך אדום וינצח את אדום ויהרוג מהם תילי תילים ויהרוג את מלך אדום ויחריב מדינת רומי ויוציא קצת כלי בי' המקדש שהם גנוזים בבית יוליי"נוס קיסר ויבא לירושלם וישמעו ישראל ויתקבצו אליו. ומלך מצרים ישלים עמו ויהרוג כל אנשי המדינות אשר סביבות ירושלם עד דמשק ואשקלון וישמעו כל אנשי העולם ויפול אימה גדולה עליהם:

האות השביעי הקב"ה בעל נפלאות עושה מופת בעולם. אמרו שיש ברומי אבן של שיש דמות נערה יפה תואר והיא אינה עשויה ביד אדם אלא הקב"ה בראה כן בגבורתו. ובאין רשעי אומות העולם בני בליעל ומחממין אותה ושוכבים אצלה והקדוש ב"ה משמר טפהן בתוך האבן ובורא בה בריה ויוצר בה ולד והיא מתבקעת ויוצא ממנה דמות אדם ושמו ארמי"לוס השטן וזה שהאומות קורין אותו אנטיקרי"שטו ארכו שתים עשרה אמה ורחבו שתים עשרה ובין שתי עיניו זרת והן עמוקות אדומות ושער ראשו כצבע זהב. פעמי רגליו ירוקין ושתי קדקדין יש לו. ויבא אצל אדום הרשעה ויאמר להם משיח אני אני אלהיכם מיד מאמינים בו וממליכים אותו עליהם ומתחברים בו כל בני עשו ובאים אצלו והולך וכובש כל המדינות ואומר לבני עשו הביאו לי תורתי שנתתי לכם. ומביאים לו תפלותם ואומר להם אמת היא שנתתי לכם ואומר לאומות העולם האמינו בי כי אני משיחכם מיד מאמינים בו. באותה שעה משגר לנחמיה בן חושיאל ולכל ישראל ואומר להם הביאו לי תורתכ' והעידו לי שאני אלוה מיד מתפחדין ויתמהו. באותה שעה יקום נחמיה בן חושיאל ושלשים אלף גבורים מגבורי בני אפרים ויקחו ספר תורה וקורין לפניו אנכי ה' אלהיך לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. ויאמר להם אין בתורתכם זו כלום אלא בואו והעידו לי שאני אלוה כדרך שעשו כל האומות. מיד יעמוד

בהליכתם כצבאים. באותה שעה צועקים ישראל ואומרים ווי ווי וקטנים מישראל מתבעתים והולכים ונטמנים כל אחד ואחד תחת אביו ותחת אמו ואומרים ווי ווי אבא מה נעשה ואבותיהם משיבים להם עתה אנחנו סמוכים לגאולתן של ישראל:

האות השני מביא הקדוש ברוך הוא חום בעולם מחמתה של חמה עם שחפת וקדחת ורבים חלאים רעים ודבר ומגפה וממיתים מאומות העולם אלף אלפים בכל יום וכל רשעים שבישראל מתים עד שיבכו אומות העולם ויצעקו אוי לנו אנה נלך ואנה נברח וחופרים כל אחד קברו בחייו ושואלין את נפשם למות. ומתחבאים בצחיחין ובצריחין וחיוחין כדי לצנן את עצמם ובאים במערות ובמחילות עפר. ואם תאמר איך ינצלו הצדיקים מחום החמה הקב"ה יעשה להם רפואה באותו חום שנאמר וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה. ועל אותו עדות נבא בלעם הרשע אוי מי יחיה משומו אל:

האות השלישי הקדוש ברוך הוא מוריד טל של דם ויראה לאומות העולם כמו מים וישתו ממנו וימותו ואף רשעי ישראל המתיאשים מן הגאולה ישתו ממנו וימותו וצדיקי' המחזיקי' באמונתו של הקדוש ברוך הוא אינם נזוקים כלל שנאמר והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע. ויהיה כל העולם דם כל אותם השלשה ימים שנאמר בהושע ונתתי מופתים בשמים ובארץ דם ואש ותמרות עשן:

האות הרביעי הקדוש ברוך הוא מוריד טל של רפואה לרפאות הדם וישתו ממנה הבינוניים ויתרפאו מחלים שנאמר אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה ויך שרשיו כלבנון:

האות החמישי הקדוש ברוך הוא מחזיר את השמש לחשך שלשי' יום שנאמר השמש יהפך לחשך והירח לדם. אחר שלשים יום הקדוש ברוך הוא מחזירו לקדמותו שנאמר ואספו אסיפת אסיר על בור וסוגרו על מסגר ומרוב ימים יפקדו. ומתפחדים אומות העולם ומתביישים ויודעים שבשביל ישראל כל האותות האלו ורבים מהם מתיהדי' בסתר שנאמר משמרים הבלי שוא חסדם יעזובו:

האות הששי ממליך הקדוש ברוך הוא אדום הרשעה על כל העולם כמו שאמרנו למעלה. ויקם מלך אחר ברומי וימלוך על כל העולם תשעה חדשים ויחריב מדינות רבות. ויחר אפו על ישראל וישליך עליהם מס גדול. ויהיו ישראל באותה שעה בצרה גדולה

אותות המשיח:

האות הראשון עתיד הקב"ה להעמיד שלשה מלכים וכופרים בדעתם ומשקרים ומראים עצמם לבני אדם שהם עובדים להב"ה ואינם עובדים ומתעים ומבלבלים כל הבריות וכופרי' אומות העולם בדיניהם ואף פושעי ישראל המתיאשים מן הגאולה כופרים בהקב"ה ועוזבים את יראתו ועל אותו הדור נאמר ותהי האמת נעדרת ומהו נעדרת שבעלי האמת נעשו עדרים עדרים והולכים ובורחים ומתחבאים במערות ובמחילות עפר ונאספים כל גבורי הדור ובטלו אנשי אמנה ונגנזין שערי חכמה והעולם עומד משונה ובאותו זמן אין מלך ולא נשיא בישרא' שנאמר כי ימים רבים ישבו ישראל אין מלך ואין שר אין זבח ואין מצבה וגו'. ולא ראשי ישיבות וגאון יעקב לא רועים נאמנים ולא חסידים ובעלי השם וננעלי' דלתי שחקים ונסגרים שערי פרנסה וכלכלה. ובזמן שמשיח יתגלה בגבורתו דור הולך ונופל בחייו מפני גזרות קשות ומשונות ומבוהלו' שגוזרי' שלשה מלכים הללו. ועוד שגוזרים לכפור במקדש בה' ובתורה והקב"ה גזר שתמלוך מלכות הרשעה ט' חדשים מכיפה לכיפה שנאמ' לכן יתנם עד עת יולדה ואין לכן אלא שבועה שנאמר לכן נשבעתי לבית עלי. וגוזרים גזרו' קשות וכופלים מס על ישרא' על אחד עשר מי שהיה נותן עשרה נותן מאה וכל מי שהיה נותן שמונה נותן שמונים וכל מי שאין לו חותכין ראשו. וכל אלו תשעה חדשים מתחדשות גזרות אחר גזרות זו קשה מזו. ויוצאים בני אדם מסוף העולם שהם מכוערים ביותר וכל מי שרואה אותם מת מפחדם ואינם צריכים לעשות מלחמה אלא מפחדם ממיתים הכל וכל אחד ואחד יש לו שני קדקדים ושבעה עינים והם דולקים כאש וקלים

עדת קרח ויבואו אצל משה ויחיו מתי מדבר ואסף דגל הקרחי וירד הש"י בהר הזיתים וההר יבקע מגערתו וילחם בגוים ההם כאיש מלחמות יעיר קנאה ויבא משיח בן דוד ויפח באפיו של ארמילוס וימיתוהו וכל ישראל יראו את ה׳ בשוב ציון עין בעין (נ"א מוסיף שנ׳ עין בעין יראו בשוב ה׳ ציון) כאיש מלחמות וכובע ישועה בראשו ולבוש שריון וילחם בארמילוס ובחייליו ויפלו כלם פגרים מתים בבקעת ארבאל וימלטו שרידים ויתקבצו בסלע ה׳ אלף חמש מאות ולבושי שריון מאה אלף ו"ה מאות מישראל ונחמיה בראשם ויהרגום. ואחרי זאת יבא מנחם בן עמיאל ונחמיהו ואליהו ויעלו לירושלים ובחדש אב ישבו חרבות ירושלים ויהיה שמחה גדולה לישראל ויקריבו קרבניהם ויערב לה׳ מנחת יהודה וישראל כבראשונה וירח ריח ניחוחינו וישמח מאד בהדר הבית הבנוי למעלה והוסיף בה באורך וברוחב וירד מן המזרח וממדבר הגדול עד הים האחרון ועד הנהר הגדול נהר פרת וגם ההיכל יהיה נבנה על (נ"א חמשה) ראשי הרים. ואשאל לו מה שמם ויען ויאמר לי לבנון הר המוריה ותבור וכרמל וחרמון:

ואלו הם העשרה מלכים אשר יקומו על האומות ב"ז שנים האחד סליקום מאספמפיא. השני ארממום (נ"א ארטימוס) ממרינת הים. ג׳ קילוס (נ"א טלים) מגיתא. ד׳ פלואום (נ"א פאולס) מגליא. ה׳ רומטרום ממורטיא. ו׳ מקלנום מזלטיא (נ"א מורקולום מאטליא). ז׳ הוא ארכטונים מארמים (נ"א אכטונום מרודמא). שמיני מכפליסנים (נ"א אפעלסטום) מארם נהרים. ט׳ פרום מפרסי (נ"א שירון מפרס). י׳ ארמילוס בן שפון (נ"א מוסיף וזה סימן דמות ארמילוס שער ראשו כזהב וכבול וידיו עד עקבי רגליו וזה עינו זרת בן עין לעין ועיניו עקומות ושני קדקדין לו וכל רואיו יראו ממנו ועשרה מלכים שיבראו עמו יקומו על האומות). מיד אחריו והיתה לה׳ המלוכה. ועינינו תראנה הקריה הנסוכה אשר בגלות נמשכה בחטאנו עד הנה התוחלת נמשכה (נ"א מיד והיתה לה׳ המלוכה במהרה בימינו):

סליק ספר זרובבל:

יבא ה׳ שנים אחר חפצי בה ויקבץ כל ישראל כאיש אחד ויעמדו מ׳ שנים בירושלים ויקריבו קרבן ואז יעלה מלך פרס על ישראל ויהיה צרה גדולה בישראל ותצא חפצי בה אשת נתן הנביא עם המטה אשר יתן ה׳ לה ויתן ה׳ בהם רוח עועים ויהרגו איש את אחיו ושם ימות רשע. וכשמעי דבריו נפלתי על פני ואמרתי לו הגידה לי האמת על עם קודש. וידבק בי ויראוני אבן בדמות אשה ויאמר אלי אבן זאת ישכב שטן עמה ויצא ממנה ארמילוס והוא ימלוך על כל העולם כלו ואין מי יעמוד לפניו וכל מי שלא יאמין בו ימות בחרבו הקשה ויבא בארץ ישראל עם עשרה המלכים לירושלים ויהרגו שם משיח בן יוסף ושש עשרה צדיקים עמו ויגלו ישראל במדבר וחפצי בה אם מנחם עומדת שם לא יבא אותו רשע (ולא יראה אותו רשע) ומלחמה זו תהיה בחדש אב. אז ואז יהיה צרה בישראל שלא היתה כמותה בעולם וינוסו בצריחים ומערות ובמדברות וכל א״ה יטעו אחר אותו רשע שטן ארמילוס חוץ מישרא׳ ויספדו כל ישראל את נחמיה בן חושיאל שנהרג ותהיה נבלתו מושלכה לפני שערי ירושלים וחיה ועוף לא יגעו בה. וכשמעי דבריו ותצר לי מאוד (נ״א מוסיף על הריגת בן יוסף ועל כל ישרא׳) ואקום להתפלל לפני ה׳ וישמע וישלח את מלאכו אלי ואדע כי הוא המלאך הדובר בי ואשתחוה לפניו. ויאמר אלי מה לך זרובבל. ואומר אליו הבהילנו רוח. ויעמוד מטטרון ויען ויאמר זרובבל שאל ממני בטרם אלך מעמך. ואשאל לו ואומר מתי יבא נר ישראל. ויען אלי ויאמר חי ה׳ אשר שלחני כי אומר אליך את מעשה הש״י כי הקול הקדש שלחני אליך להגידך את כל אשר תשאל. ויאמר אלי מיכאל גשה נא אלי ושים לבך לאשר אני אומר אליך כי אמת הדבר בשם אלהים חיים. ויאמר אלי מנחם בן עמיאל יבא פתאום בחדש ניסן ויעמד על בקעת ארבאל ויצאו אליו כל חכמי ישראל ולהם יאמר בן עמיאל אני הוא משיח אשר שלחני ה׳ לבשרכם ולהצילכם מיד צורריכם ויביטו בו החכמים ויבזוהו כמו שאתה בזית אותו (נ״א מוסיף ולא יאמינו בו) ויבער בו חמתו וילבש בגדי נקם תלבושת ויבא בשערי ירושלים ועמו אליהו ויקיצו ויחיו את נחמיה (נ״א בן שאלתיאל הנהרג) ויאמינו בו. וכך השביעני מטטרון כי למלאות חרבות ירושלים ט׳ מאות וצ׳ שנה יהיה תשועת ה׳ מנחם ואליהו יעמדו על הים הגדול ויקראו בנביאיו ויצאו כל פגרי ישראל שהשליכו עצמם בים מפני שוביהם ואז תעל

בכלא עד בא קיצי (נ"א ואומר לו ארוני אי אתה ומה מבקש ומה תעשה הנה ויאמר אלי אני משיח השם שאני אסור פה עד עת קץ). וכשמעי זאת הסתרתי פני רגע ממנו ואשוב ואביט אליו והסתרתי עוד כי יראתי. ויאמר אלי אל תירא ואל תחת למה אתה מחריש. ואומר שמעתי שמעך כי משיח אלהי אתה. ומיד נדמה אלי כנער מכלול יפה ונעים בחור אין כמותו. ואומר אליו מתי יאיר נר ישראל. ובאמרי לו הדברים והנה איש בעל כנפים בא אלי ויאמר אלי (נ"א מוסיף עוד מה תשאל למשיח השם ועניתי ואמרתי מתי יבא קץ הישועה ויאמר לי) כי הוא היה שר צבא ישראל שנלחם עם סנחריב ועם מלכי כנען ועתיד הוא להלחם מלחמת ה' עם משיח ה' ועם המלך עזפני' וארמילוס בן אבן שיצא מהאבן. ויוסף מטטרון ויאמר לי המלאך אני שנהגתי את אברהם בכל ארץ כנען ואני הוא אשר פדיתי את יצחק ונאבקתי עם יעקב במעבר יבוק ואני שנהגתי את ישראל במדבר מ' שנה בשם ה' ואני שנגליתי ליהושע בגלגל ואני הוא ששמי כשם רבי ושמו בקרבי. ואתה זרובבל שאל ממני ואגידה מה יקרא לעמך באחרית הימים. ויאמר לי זה משיח ה' הצפון כאן עד עת קץ (נ"א ויאמר לי משיח ה' אשר יבא בעת קץ ושמו מנחם בן עמיאל ויולד בימי דוד מלך ישראל וישאהו רוח ויצפנהו כאן עד עת קץ) ואני שאלתי למטטרון ויאמר אלי מטה ישועה יתן הש"י לחפצי בה אם מנחם וככב יגיה לפניה ותצא חפצי בה ותהרוג ב' מלכים האחד נוף מתימן ושם השני אנטוכיא (נ"א אסרנו מאנטוכיא) ואותות האלו יהיו בחג השבועות ואמרת הדבר (נ"א מוסיף לכשיהרג) וכשיבנה העיר ד' מאות ו"כ שנה יחרב שנייה ו"כ שנה לכניעת (נ"א לכשיבנה רומא) רומה וימליכו בה שבעים מלכים וכשנגמרו עשרה מלכים בה והעשירי יחרוב ב"ה ויוסר התמיד ומאותו יום חשוב לך ט' מאות וצ' שנה יהיה תשועת ה' ויזכור עם קדשו לגאלם לנטלם לנשאם ולקבצם. והמטה אשר יתן ה' לחפצי בה אם מנחם משקד (נ"א מן שקדים) הוא והוא נטמן ברקת (נ"א מוסיף עיר נפתלי). והוא מטה אהרן ומשה ודוד מלך ישראל. והוא המטה אשר פרח באוהל מעד ויציץ ציץ ויגמול שקדים ואליהו בן אלעזר גנוז ברקת והיא טבריא ושם גנוז משיח בן אפרים. ויען זרובבל בן שאלתיאל (נ"א ואומר למיכאל) ויאמר בי אדוני מתי יבא נר ישראל ומה יהיה אחרי כל זאת. ויאמר לי משיח בן יוסף

ספר זרובבל:

הדבר אשר היה אל זרובבל בן שאלתיאל פחת יהודה (נ"א הראני שם) המראה הזאת. ואני הייתי מתפלל לפני ה' בחזיון המראה אשר ראיתי על נהר כבר באומרי (נ"א ואומר) ברוך אתה ה' מחיה המתים:

נהם לבבי עלי לאמר איך יהיה צורת הבית לעולמים. ויענני מדלתות השמים ויאמר לי האתה זרובבל פחת יהודה. ואומר אני עבדך. ויצא לי קול (נ"א ויען לי) וידבר עמי כאשר ידבר איש אל רעהו. קולו שמעתי ומראהו לא ראיתי. ואקום ואתפלל כבתחילה ואומרה (נ"א ואגמור) תפלתי ואפנה לביתי. וביום אחד עשר לאדר (נ"א לחדש) היה מדבר עמי ויאמר לי בא אצלי שאל ממני. ואומר מה אשאל. קטני' (נ"א קצרו) ימי קצי ואמלא ימי. ויאמר לי אחייך. ויאמר אלי תהי חי. ותשאיני רוח בין השמים ובין הארץ ויוליכני בנינוה העיר הגדולה והיא עיר הדמים ויצר לי מאוד ואקום מצרה להתפלל ולחלות את פני אלהי ישראל ואתודה את פשעי וחטאתי ואומר אנא ד' חטאתי פשעתי ואשמתי כי נחלו כאבי. אתה הוא אלהי ישראל אשר עשית הכל ברוח פיך ובאומרך מתים יחיו. ויאמר ה' אלי לך אל בית התורף (נ"א בית הלצות) מקום השוק. ואלך כאשר צווני. ויאמר אלי פנה לך הלאה. ואפנה ויגע בי וראיתי איש נבזה ופצוע. ויאמר אלי האיש הפצוע ונבזה זרובבל מה לך פה (נ"א מלאכתך). ואען ואומר רוח ה' נשאני באשר (נ"א בזה העיר) לא אדע ויוליכני בזה המקום. ויאמר אלי אל תירא כי למען הראותך הובאת הנה. וכשמעי דבריו נחמתי ושאלתי לו מה שם המקום הזה. ויאמר אלי זו הוא רומה רבה שאני אסור בה

יש בו ששים ריבוא של מלאכי השרת מזמרי׳ בקול נעים ועץ החיים באמצע וגופו מכסה כל גן עדן ויש בו ת״ק אלף טעמים ואין טעמו של זה דומה לזה ואין ריחו של זה דומה לזה. ושבעת, ענני כבוד למעלה ממנו ומארבע רוחות מכין אותו וריחו נודף מסוף העולם ועד סופו ותחתיו ת״ח מבארין את התורה וכל אחד יש לו שתי חופות אחד של כוכבים ואחד של חמה ולבנה ובין כל חופה וחופ׳ פרגוד של ענני כבוד ולפנים הימנה עדן שבה יש י״ש עולמות שנאמר להנחיל אוהבי יש י״ש בגימט׳ שלש מאות ועשר ובתוכו שבעה בתים של צדיקים. ראשונה שם הרוגי מלכות כגון רבי עקיבא וחבריו. שניה הטבועים בים. שלישית רבי יוחנן ותלמידיו מה היה כחו שהיה אומר אם יהיו כל השמים יריעות וכל העולם לבלרין וכל היערים קולמוסים אינן יכולים לכתוב מה שלמדתי מרבותי ולא חסרתי אלא ככלב המלקק בים. כת ד׳ אלו שירדה עליהם הענן וכסה להם. כת ה׳ של בעלי תשובה במקום שב״ת עומדים צדיקים גמורים אין עומדים. כת ו׳ של רווקים שלא טעמו טעם חטא מימיהם. כת ז׳ של עניים שיש בהם מקרא משנה ודרך ארץ עליהם הכתוב אומר וישמחו כל חוסי בך לעולם ירננו. והקב״ה יושב ביניהם ומבאר להם את התורה שנאמר עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי ולא פירסם הקב״ה הכבוד המתוקן להם יותר ויותר שנאמר עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו:

תם סדר גן עדן:

סדר גן עדן:

אמר רבי יהושע בן לוי שני שערי כדכד יש בגן עדן ועליהם ששים ריבוא של מלאכי השרת וכל א' ואחד מהם זיו פניהם כזוהר הרקיע מבהיק ובשעה שהצדיק בא אצלם נפשטין מעליו הבגדים שהיה עומד עמהם בקבר ומלבישים אותו שמונה בגדים של ענני כבוד ושני כתרים נותנים על ראשו אחד של אבנים טובות ומרגליות ואחד של זהב פרוים ונותנים שמונה הדסים בידו ומקלסין ואומרים לו לך אכול בשמחה לחמך ומכניסים אותו במקום נחלי מים מוקף ת"ת ורדים והדסים וכל אחד ואחד יש לו חופה בפני עצמו לפי כבודו שנאמר כי על כל כבוד חופה ומושכי' ממנו ארבע נהרות אחד של שמן ואחד של אפרסמון ושל יין ודבש וכל חופה וחופה למעלה ממנה גפן של זהב ושלשים מרגליות תלויים בו וכל אחד מבהיק זיו כזיו הנוגה. וכל חופה יש בה שולחן של אבנים טובות ומרגליות וששים מלאכים עומדים על ראש כל צדיק וצדיק ואומרים לו לך אכול בשמחה דבש שעסקתה בתורה שנאמר ומתוקים מדבש ושתה יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית שעסקת בתורה שנמשלה ליין שנאמר אשקך מיין הרקח והמכוער שבהם כדמותו של יוסף וכדמות של רבי יוחנן ופרחי רמון של כסף מוקף כנגד השמש ואין אצלם לילה שנאמר ואור צדיקי' כאור נוגה ומתחדש עליהם לשלש משמרות. משמרה ראשונה נעשה קטן ונכנס למחיצת הקטנים ושמח שמחת קטנים. משמרה שניה נעשה בחור ונכנס למחיצת הבחורים ושמח שמחת בחורים. משמרת שלישית נעשה זקן ונכנס למחיצת הזקנים ושמח שמחת זקנים. ויש בג"ע שמונים ריבוא של מיני אילנות בכל זוית הקטן שבהם משובח מכל עצי בשמים. בכל זוית

להן אל תכו ואל תשרפו אותו שהוא מזרע ישראל שאמרו לפני נעשה ונשמע והוא בן דוד עבדי. ומניחין אותו על כסאו ומושיבין אותו בכבוד המלך. ולאחר כן מוציאין את הרשעים מן האש כאילו נשרפו ולא נגע בהם אש כלל וחוזרין ושורפין אותם וכן עושין להם ז׳ פעמים ד׳ ביום וג׳ בלילה ואבשלום ניצול מכל אלה מפני שהוא בן דוד. א״ר יהושע כשראיתי כל אלה חזרתי לגן עדן וכתבתי כל הדברים ושלחתי אותן לר״ג ולזקני ישראל והודעתים כל מה שראיתי בג״ע ובגיהנם. המקום ברחמיו יצילנו מדינה של גיהנם ויתן לנו חלק לעוה״ב עם הצדיקים והחסידים אמן:

תם מעשה דר׳ יהושע בן לוי:

הפרשת מטות כסף וזהב ובשמים תכלת וארגמן מאריגת חוה ותולעת שני ועזים מאריגת המלאכים ושוכנים בו משיח ב"ד ואליהו ז"ל ואפריון מעצי הלבנון עמודיו עשה כסף רפידתו זהב מרכבו ארגמן ובתוך אפריון משיח שוכן שהוא אהבת בנות ירושלים של תוכו רצוף אהבה ואליהו ז"ל נוטל ראשו של משיח ומניחו בחיקו וא"ל החרש כי הקץ קרוב ואבות העולם והשבטים כלם ומשה ואהרן דוד ושלמ׳ וכל מלך ומלך מישראל ומבית דוד כל שני וחמישי וכל שבת ויום טוב באים אליו ובוכים עמו ומחזיקים אותו ואומרים לו דום והשען בבוראך כי הקץ קרוב ואף קרח ועדתו ודתן ואבירם ואבשלום באי׳ אליו כל יום רביעי ושואלים אותו עד מתי קץ הפלאות ומתי תשוב תחייני ומתהומות הארץ תשוב תעלינו והוא אומר להם לכו אצל אבותיכם ושאלו להם וכשהם שומעים כך מתביישים ואינם שואלים אל האבות. וכשבאתי אצל משיח שאל אותי ואמר לי מה עושין ישראל בעולם שבאת משם אמרתי לו הם מחכים אותך בכל יום. מיד הרים קולו בבכי. הבית הששי יושבים בו מתים בדרך מצוה. הבית השביעי יושבין בו מהי חולאים בשביל עונותיהם של ישראל:

ועוד אמר ריב"ל בקשתי למדוד בגיהנם ולראות אותו ולא נתנו לי רשות משום צדיקים לא יראו גיהנם. שלחתי לאותו מלאך ששמו קומם שיכתוב לי גיהנם כלו ולא היה יכול שבאותה שעה המיתו ר׳ ישמעאל כ"ג ורשב"ג, ועשרה צדיקים ובאה שמועה ולא יכולתי ללכת עם אותו מלאך לגיהנם. יום א׳ עמדתי וקבלתי (צ"ל חמדתי) עם קנור המלאך והלך עמי האור עד שבאתי לשערי גיהנם והם פתוחים והרשעים שהיו שם ראו את האור ושמחו ואמרו זה לזה האור הזה שיוציאנו מכאן. וראיתי בתי׳ ארכן עשרה מילין על חמשה מילין פתוחות גבים גבים של אש ועומדים ואוכלין את הרשעים. ואחר שאוכלין אותם עומדין מעל האש על רגליהם ונופלין ונשרפין. ובאותו הבית יש בו עשר אומות מאומ"ה ואבשלום בן דוד ממונה עליהם ואומרים אומה לאומה אם אנחנו חטאנו מפני שלא קבלנו את התורה אתם מה חטאתם משיבים להם אף אנו כמותכם. אומרים לאבשלום אתה ואבותיך שקבלתם את התורה למה. אומר להם על אשר לא שמעתי למצות אבי. ומלאכים עומדין מכאן במקלות שלהן ומנטלין אותן על האש והן נשרפים כולם ואח"כ רצים לאבשלום ורוצים להכותו ולשרפו באש ובת קול אומרת

הקשת מימיו ולמה אמר לו שנראתה כדי שלא יחזיק טובה לעצמו. ולמה שאלו בקשת מפני שהוא אות ברית בין הקב"ה ובין הארץ וכל זמן שנראת הקשת הקב"ה מרחם על עולמו וכל זמן שיש צדיק בעולם אין העולם צריך קשת שבשביל צדיק א׳ העולם עומד שנ׳ וצדיק יסוד עולם לפיכך שאלו על הקשת. הלך מה"מ לר"ג וא"ל כך וכך עשה לי ריב"ל. א"ל ר"ג יפה עשה לך אלא בא ואשלחך אליו ואמור לו בבקשה ממך שתחפש בג"ע כלו וגיהנם ואוצרותיהם וכתוב אותם ותשלח אותם אלי אם יש גוים בג"ע ומבני ישראל בגיהנם. הלך מלאך המות וא"ל ר"י כך אעשה. הלך ר"י וחפש בג"ע כלו ומצא בה ז׳ בתים בג"ע וכל בית ובית י"ב ריבוא מילין באורך וברוחב י"ב ריבוא מילין שיעור מדת ארכן כרחבן. הבית הראשון כנגד הפתח הראשון בג"ע שוכנים בה גרים שבישראל שנתגיירו מאליהם לא בחוזק והקירות שלה בנויות מזכוכית וקורותיה ארזים וכשבאתי למדרה עמדו כל הגרים ובקשו לעבור. ענה עובדיה הצדיק שהוא ממונה עליהם וא"ל מנין זכותכם שישב זה עמכם מיד הניחוני למדרה. הבית השני כנגד פתח השני בג"ע והיא בנויה מכסף וקורותיה ארזים ויושבין בה בעלי תשובה ומנשה בן חזקיהו ממונה עליהם. הבית השלישי כנגד פתח הג׳ שבג"ע והיא בנויה מכסף וזהב ושוכנים בה אברהם יצחק ויעקב וכל ישראל שיצאו מארץ מצרים וכל דור המדבר וכל בני המלך חוץ מאבשלום ושם דוד ושלמה וכלאב בן דוד חי הוא שם ושם כל מלכי בית יהודה חוץ ממנשה בן חזקיהו שהוא ממונה על כל בעלי תשובה ומשה ואהרן הם ממונים עליהם ושם כל כלי זהב וכלי כסף הנחמדים וכל טובות ושמנים ואבנים וחופות ומטות וכסאות ומנורות של זהב ושל אבנים טובות ומרגליות ואמרתי למי אלה מזומנות ענה דוד ואמר לי כל אלו השוכנים בעולם שבאת ממנו ואמרתי לו שמא יש שם מא"ה אפילו מבני עשו אחי א"ל לא שכל טובה שעושים בעולם הקב"ה משלם להם שכרם בחייהם באותו העולם ובסוף יורשים גיהנם אבל בישראל כל רשע שבהם לוקה בעולמו בחייו וזכה לעוה"ב שנאמר ומשלם לשונאין וגו׳. הבית הרביעי כנגד פתח הרביעי בג"ע והוא בנוי ויפה כאדם הראשון וקורותיו מעצי זית וכו צדיקים גמורים ונאמנים ולמה מעצי זית על שהיו ימיהם מרורים כזית. הבית החמישי הוא בנוי מכסף וזהב ומפז ומכתם וזכוכית ומבדולח ונהר גיחון מושך אל תוכו וקורותיו זהב וכסף ומעלה מכל ריח לבנון

מעשה דר' יהושע בן לוי:

ארז"ל ריב"ל צדיק גמור היה וכשהגיע זמנו ליפטר מן העולם אמר הקב"ה למלאך המות עשה לו כל צרכו מה שיבקש ממך. הלך אצלו ואמר הגיע זמנך ליפטר מן העולם אלא כל דבר שאתה מבקש ממני אעשה לך. כששמע ר' יהושע כך א"ל מבקש אני ממך שתראני מקומי בגן עדן. א"ל לך עמי ואראהו לך. א"ל תן לי חרב שלך שלא תבהילני בו. מיד נתן לו החרב והלכו שניהם עד שבאו אצל חומות ג"ע וכשבאו אצל חומות ג"ע חוץ לחומה לקח מה"מ את ר"י והגביהו והניחו על חומת ג"ע. א"ל ראה מקומך בג"ע. קפץ ריב"ל מן החומה ונפל בג"ע ואחז מה"מ בכנף מעילו. א"ל צא משם. נשבע ר' יהושע בשם שאינו יוצא מכאן. ולא היה רשות למלאך ליכנס שם. אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע ראה מה עשה בן לוי בזרוע נטל חלקו בגן עדן. א"ל הקב"ה לכו ובדקו אם נשבע קודם לכן והי' מפר שבועתו אף הוא יפר. ויצאו ובדקו ואמרו מימיו לא עבר שבועתו. א"ל הקב"ה א"כ לא יצא משם. כיון שראה מה"מ שלא יכול להוציאו א"ל תן לי החרב. ולא היה רוצה ר"י ליתן לו עד שיצאה בת קול ואמרה תן לו הסכין שצריכה לבריות. א"ל ר"י השבע לי שלא תראה אותו לבריות כשעה שאתה נוטל נשמתו של אדם. שבתחלה שבכל מקום שהיה מוצא שוחטו בפני הכל כבהמה ואפי' בחיק אמו ובאותה שעה נשבע לו ונתנה לו. והתחיל אליהו מכריז לפני ר"י ואמר לצדיקים פנו מקום לבר ליואי. הלך ומצאו לרשב"י שהיה יושב על י"ג קינובין של צדיקים. א"ל את בר ליואי. א"ל אין. א"ל ראית הקשת מימיך. א"ל אין. א"ל א"כ לית את בר ליואי. ולא היה הדבר כך כי לא נראתה

פסכ"ר. ושם השביעי כלמי"ה נ"א בוא"ל: ברא הקב"ה שש קצוות ופנה למעלה וחתמו ביה"ו חתם תחת ופנה למטה וחתמו ביו"ה. חתם מזרח ופנה לפניו וחתמו בהי"ו. חתם מערב ופנה לאחריו וחתמו בהו"י. חתם דרום ופנה לימינו וחתמו בוי"ה. חתם צפון ופנה לשמאלו וחתמו בוה"י ית' שמו של מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא חי וקיים לעדי עד ולנצח נצחים אמן בשם יהדריאל אלהי ישרא׳ המסגל עדתו מלך נסים מלך גבורות מלך נפלאות מלך נוראות מלך פריסות כסאך מעופף משעה שתקעת יתד אריגת המסכת של שכלול העולם כלו ומסלולו עומד עליה שני הברות רוחות לאין חקר ולאין מספר לא הניח רגליו על קרקע ערבות אלא כעוף מתעופף ועומד תחתיו גאי גאים קשורי קשרים וכל מלכי' ראשי מהות שברא חבושים עומדים תחת כסא כבודו והיו מנטלי' אותו בעוז ותוקף ואף הם לא הניחו רגליהם בקרקע ערבות אלא כעוף מתעופף ועומדים תחתיהם ושלשה פעמים בכל יום ויום כסא כבודו משתטח לפניו ואומר יהדריאל אלהי ישרא׳ התכבד ושב עלי מלך מפואר לפי שמשאך חביב עלי שנאמר קק"ק יי' צבאות מלא כל הארץ כבודו מי כה' אלהינו מי כאדוננו מי כמלכנו מי כיוצרנו אין קדוש כה' כי אין בלתך ואין צור כאלהינו: אמר ר' ישמעאל כל השירות הללו וכל המעשה הזה שמע ר' עקיבא כשירד למרכבה ותפס ללמוד אותם מלפני כבודו שהיו משוררים לפניו משרתיו ברוך הוא וברוך שמו ויברכו את שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה:

תמה מסכת היכלות:

ישמיעו גלגל לגלגל ברעש וברעם קולות ורעמים קולות לרוכב בערבות ביה שמו ועלזו לפניו. באותה שעה אין הב"ה רוכב בערבות לא בקדוש שמו ולא בברוך שמו ולא בה' צבאות שמו אלא בשתי אותיות הללו בי"ה מפני שבשתי אותיות הללו ברא הקב"ה העולם הזה והע"הב שנא' כי ביה ה' צור עולמים צור עולם לא נאמר אלא צור עולמים: באי זה אות ברא הקב"ה עולם הבא ובאי זה אות ברא העה"ז. ברא עולם הבא בי' וברא עה"ז בה' ומנין שברא הב"ה העה"ז בה' שנ' בהבראם אל תקרי בהבראם אלא בה"א בראם אם כן יקדים ה"א ליו"ד אלא מלמד שמתחלה ברא העה"ב והעמידו לצד אחד ואח"כ ברא העה"ז. ומפני מה ברא העה"ז בה"א מפני שהוא דומה לאכסדרה ומפני מה דומה לאכסדרה מפני שכל מי שרוצ' לצאת מן העה"ז יוצא ואין בידו מאומה מיגיעו ומעמלו מכל מה שעמל כל ימי חייו. ומפני מה ברא העולם הבא ביו"ד מפני שכל המקטין עצמו בעה"ז זוכה ונוחל העה"ב שנברא ביו"ד: דבר אחר כשם שהיו"ד קטן מכל האותיות כך אין נוחל בעה"ב אלא מי שהוא מקטין עצמו אצל מי שהוא קטן ממנו בתורה ובחכמה שנאמר ודוד הוא הקטן וכן דוד קטן היה והלא ראש למלכי יהודה היה ויצא ממנו משיח וכל המלכים כלם אלא מתוך שהקטין את עצמו זכה ונחל גדולה ומלכות בעה"ז וגדולה ומלכות בעה"ב: דבר אחר מפני שבני העולם הבא ממעטין את עצמם ומתן שכרם מכובד ומרובה שנא' להנחיל אוהבי יש. ומפני מה תגין של יו"ד כלפי פניו מפני שבני העה"ב אינם מלוין זה לזה אלא כל א' וא' נהנה משלו לפי שכר מעשיו שבידו לפיכך נאמר סולו לרוכב בערבות ביה שמו ועלזו לפניו מלמד שבשעה שהקב"ה רוכב בערבות על כסא כבודו ירונו לפניו בקול רנה וקול ששון וקול שמחה וקול ירנן וקול יגיל וקול עילוז וקול עוז וזמירות וקול שירות ותושבחות והלות קול פאר והודות קול שבח ושירות קול צהלה ורננות וכסא הכבוד גבוה למעלה באויר ומראה כבודו כעין החשמל ועטרת נוגה בראשו וכתר שם המפורש במצחו חציו אש וחציו ברד מימינו חיים ומשמאלו מות ושרביט של אש בידו ופרוכת פרוסה לפניו ושבעה מלאכים שנבראו תחלה משרתים לפניו לפני' מן הפרוכת ושבעה שוטרים יושבים על שבעה כסאות שם הראשון אורפ"ניאל. ושם השני תיגר"א נ"א תגרי"אל. ושם השלישי דוה"ל נ"א בוא"ל. שם הרביעי אסי"מור נ"א כלמ"ה. שם החמישי פלמי"אל נ"א דנה"אל. שם הששי

חשמלי דולקת ולפני חשמלי דולקת מוקפים קולי רעמים ולפני קולי רעמים מוקפים ענני להטות ולפני ענני להטות מוקפים זיקוקי ברק ולפני זיקוקי ברק מוקפים ברקי האור ולפני ברקי האור מוקפים גשמים בשמים ולפני גשמים בשמים מוקפים טללי חיים ולפני טללי חיים מוקפים מחנות שכינה ולפני מחנות שכינה מוקפים מרעישי שירה ולפני מרעישי שירה מוקפים מנעימי קדושה ולפני מנעימי קדושה מוקפים גלגלי סופה ולפני גלגלי סופה מוקפים כנפי הרוח ולפני כנפי הרוח מוקפים סביבי סערה ולפני סביבי סערה מוקפים נהר דינור ולפני נהר דינור מוקפים חשמלי זוהר ולפני חשמלי זוהר מוקפים בזיקי הדר ולפני בזיקי הדר מוקפי׳ בזיקי גאוה ולפני בזיקי גאוה מוקפים טפסרי נורא ולפני טפסרי נורא מוקפים אראלי מעונה ולפני אראלי מעונה מוקפים אומרים קדוש ולפני אומרים קדוש מוקפים אומרים ברוך ולפני אומרים ברוך מוקפים אומרים ה׳ ימלוך לעולם ועד כסה שמים הודו ותהלתו מלאה הארץ. זה משכן החיות שבמרכבה:

פרק שביעי: למעלה מהם מעונה כדמות רקיע כעין הקרח הנור׳ על ראשי החיות שהוא מלא זיו וזוהר שנ׳ הוד והדר לפניו נתון מתוכן והוכן כרוב מראות אש וכרוב מראות להבה ונתון בהדר הוד על ראשי החיות שנ׳ ודמות על ראשי החיות רקיע ושם הוכנו כרובי פלאי פלאים גלגלי מרכבה שכסא הכבוד נתון עליהם גלגל זה כנגד גלגל זה וגלגל זה כנגד גלגל זה זיו הדרו של גלגל זה כנגד זיו הדרו של גלגל זה מעשה פלאיו של גלגל זה כנגד מעשה פלאיו של גלגל זה ועומדת בת קול אחת אצל גלגל זה ובת קול אחת אצל גלגל זה ומה טיבן של קולות הללו אלא מלמד שבשעה שהקב״ה יורד משמי שמים העליונים מתשע מאות וחמשים וחמשה רקיעים ויושב בערבות על כסא כבודו מיד בת קול אחת יוצאה בכל שערי רקיע ורקיע ובכל שערי ערבות ואומרת שאו שערים ראשיכם וגומר והם משיבין ואומרין מי זה מלך הכבוד והיא משיבה ואומרת ה׳ עזוז וגבור ה׳ גבור מלחמה: ובת קול אחרת יוצאה בכל שערי בתי כנסיות ובתי מדרשות ואומרת שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד ושרי בתי ע״א משיבין ואומרים מי הוא זה מלך הכבוד. ושרי בתי כנסיות ובתי מדרשות עם הררי בראשית משיבין ואומרין ה׳ צבאות הוא מלך הכבוד סלה: ומה הוא מלך הכבוד שהוא יודע לכבד לבריותיו מכבודו. באותה שעה

של רפ"אל מאחריו. ושכינת הקב"ה באמצע והוא יושב על כסא רם ונשא וכסאו גבוה למעלה וד' מחנות עומדות בתוך בחדרי אישים ולפידים לנגדם גלגלי כסא הכבוד ומרכבות שבהיכל השביעי שבערבות וכל מחנה ומחנה ד' מאות ותשעים וששה אלפים פרסאות. ארכו ורחבו שני אלפים פרסאות שנא' וגוייתו כתרשיש מה תרשיש שני אלפים פרסאות אף גוייתן של מלאכי השרת שני אלפים פרסאות נמצאת גוייתן של מלאכי השרת מן הכתוב. ורום קומתן מק"ו ובין מחנה ומחנה נהרי אש עוברין ביניהן שהם נמשכין ויוצאין מתחת כסא הכבוד וכל אחד ואחד עמוק כתהום רבה. ורחבו כמרחבי רקיע עולין ויורדין בכל א' וא' ומרעישין את המון כל המערכות ובין כל מחנה ומחנה ערפלי טוהר מוקפין ביניהם ובין כל מערכה ומערכה ענני אור לפניהם ועננו חשך לאחריהם וכלם כנפיהם כרום ראשיהם ואש מעוטפין על פניהם לבל יצפו ולבל יכירו בדמות פני שכינה כי השכינה אצלם בכל מקום וכל מלאך ומלאך מהם מלובשין לבושי שלהבת ועטופים מעילי גחלת נכונים באימה ופחד לעשות רצון קוניהם מהם עומדי' אלף מחנות בקדושה ומהם רצים רובי צבאות בשליחות אותם שעומדים בקדושה אומרי' לפניו מהבוק' ועד ערב קק"ק ה' צבאות ומהערב ועד הבקר אומרים לפניו ברוך שם כבוד ה' ממקומו וכשם שהקדושה משולשת כך הברכה משולשת והם צופים בדמות כסא הכבוד ואינם מכירין בדמות פני השכינה והם מביטים בדמות פני החיות ואינם משיגים למחנה החיות וחיות הקדש עומדות מתחת כסא הכבוד ופניהם דמות צורת אדם וכל גופן דומה לגחלים המשולהבות בתוספת אש וכל א' וא' מהם יש לה כ"ד פנים וכ"ד כנפים שכל א' וא' מהם יש לה עשרים פנים בתוך ד' פנים ועשרים כנפים בתוך ד' כנפים (ר"ל שכל אחת ואחת מהם יש לה כ"ד פנים פנים בתוך פנים ויש לה כ"ד כנפים כנפים בתוך כנפים) וכל א' וא' מהם גופן מלא עינים וכל עין ועין כגלגל הלבנה וכלם נכונים ופונים לכל צד וצד ולכל רוח ורוח ופניהם אשה אל אחותה וכנפיהם אשה אל אחותה ולפני פרסות רגליהם רבוצות אבני גחלי' ולפני אבני גחלי' רבוצי' טורי לפידי' ולפני טורי לפידים מוקפי ענני האישי' ולפני ענני האישים מוקפי' נוצצי קללי' ולפני נוצצי קללים מוקפי' נוצצי להבי' ולפני ניצוצי להבים מוקפי' עבי קלים ולפני עבי קלים מוקפים ערפלי טוהר ולפני ערפלי טוהר מוקפים נהרי גחלת ולפני נהרי גחלת מוקפים גלגלי שלהבת ולפני גלגלי שלהבת מוקפים

בכל יום ויום וסוסיהם עושין רצון קוניהם בכל יום ויום ולמעלה מהם ממונים ח' שרים גדולים ורמים ונכבדים על כל פתח ופתח של מלאכי השרת ואינם נכנסים ויוצאין לראות פני כסא הכבוד ולומר שירה כסא הכבוד אלא על פיהם וד' חותמות של שם המפורש בידיהם שנים על כל פתח ופתח לכל א' ואחד א' בכניסה ואחד ביציאה שמורה של שומרי הפתחים על כל פתח ופתח לכל א' וא' של השרים הגדולים הממוני' על הפתחים שבהיכלי ערבות. מן הארץ ועד לרקיע מהלך ת"ק שנה ועביו של רקיע ת"ק שנה וכן כל רקיע ורקיע ובין כל רקיע ורקיע מהלך ת"ק שנה למעלה מהם חיות הקדש רגלי החיות כנגד כלן קרסולי החיות כנגד כלן שוקי החיות כנגד כלן ירכי החיות כנגד כלן. גופי החיות כנגד כלן. צוארי החיות כנגד כלן. ראשי החיות כנגד כלן. עיני החיות כנגד כלן. קרני החיות כנגד כלן. למעלה מהן כסא הכבוד. רגלי כסא הכבוד כנגד כלם. וכסא הכבוד עצמו כנגד כלם. ורם ונשא יתרומם ויתנשא שוכן עליו:

פרק חמישי: בהיכל ז' קבוע כסא הכבוד ומרכבות כרובים ומחנות שרפים ואופנים וחיות וגלגלי אש אוכלה ומרכבות להבה וחשמלי זוהר הדר וזיקוקי אש ואוצרי ברקים וגנזי טללים וחדרי להטים וכידורי לפידים ודגלי צבאים. (צ"א ורגלי צבאים) וגדודי טפסרים וצבאות אראלים ולהבות נחלים ואסיפת אישים ואסמי שלגים ונהרי להבים ומעייני מקור מים חיים וקוראי קולות ורעמים ומרעישי שירה ומדברי פלאים ושואגי נעימים והדורי פני' וניצוצי חשמלים ומעונות נוראים ומרובעי פנים וכנפים ומכוסי אפים ומלואי עיני' ובעלי קרני הוד של מלכות והדר של כבוד תפארת עליונים וגיאות רם ורמים ושבח רם רמים שעל כסא הכבוד ואוצרות רוחות וגנזי נשמות ברכות וצדקות תהלות וזמירות חיילות וצבאות גדודים ומערכות דגלים וחיילות שלישים ובעלי מלחמות גבורים וגבורות עזוזות ותעצומות פרשים ופקודי חיילות שרים ותוקעי בקרנות ומגידי תושבחות ומרנני רננות ושבחות והודאות פלאות וגדולות פאר שירים ושירות קדושה ונעימות ברום רקיע ערבות ברזי דרי ערבות בתוך ערבות לרוכב ביה שמו בערבות ית' שמו ויתעלה זכרו אמן:

פרק ששי: ד' כתות של מלאכי השרת מקלסין לפני הקב"ה. מחנה ראשונה של מי"כאל על ימינו. ומחנה שנייה של גברי"אל על שמאלו. ומחנה שלישית של אורי"אל מלפניו. ומחנה רביעית

כבוד אל למה נאמר מלא כל הארץ כבודו אלא על השמים כבודו זהו עיקר שכינת כבודו ומלא כל הארץ כבודו זהו כבודו שכל המלכים והרוזנים נוהגים בו כבוד ואוכלים גדולה ומלכות מכבודו:

פרק רביעי: קרקע ערבות כולה מליאה גחלים ואבני ספיר ואבני ברקת ואבני מרגלית קבועים בה שזיון הולך בכל רקיע ורקיע ונוקבין בזיון שבעה רקיעים ודומה גלגל חמה בפני זיון כמו זיו הנר בפני זיו גלגל חמה וכל רקיע ורקיע מלא זיו וזהר גדול מזיון כמו רקיע מזיו גלגל חמה שהוא מלא ומאיר את כל העולם ולא עוד אלא שארבע חומות של אש מוקפות להם ברום ערבות: חומה ראשונה של לפיד: שניה של שלהבת: ג׳ של להטת: רביעית של ברקים: שאפילו שבעה שרים הגדולים הנקראים בשם מלכים

יהוה יהוה שם נכבד ונורא אינם יכולים להסתכל בזיו אותם החומו׳ שכנגד הכסא וביניהם קבועים ז׳ היכלות על ז׳ הידורים זה לפנים מזה וזה לפנים מזה וכולם מלאים גחלים ולפידים וזיקוקים וברקים ועמודי גחלים ועמודי להטי׳ ועמודי לפידים ועמודי ברקים ועמודי אישי׳ ועמודי להבים שהם גבוהי׳ מן הארץ ועד רום רקיע העליון ובכל היכל והיכל ח׳ אלפים ותשס״ו שערי ברקים כמנין שעות של ימות השנה וכל שער ושער רום קומתו כרום ז׳ רקיעים ורחבן כרחבו וארכו של עולם ועל כל פתח ופתח שבהיכל ערבות קבועים בהם שס״ה אלפים רבבות מיני מאורות כמאור הגדול שכל העולם מבהיק מזיון ואין כל בריה יכולה להסתכל בהם ועל כל פתח ופתח עומדים שס״ה אלפים רבבות של מלאכי השרת שהם גבוהים מן הארץ ועד רום רקיע וכלם מכף רגלם ועד קדקד ראשם מלאים עינים וכל עין ועין כגלגל הלבנה וכל א׳ ואחד גופו כגחלים ומראיהם כלפידים וגלגלי עיניה׳ כברקי׳ מאירים וכלי תכסיסיהן איש למינהו וכל א׳ וא׳ יש לו סוסים וסוסיה׳ סוסי אש ומרכבותיהם מרכבו׳ להבה וחרבותיה׳ חרבות לפידי׳ ורומחיה׳ רומחי שלהבת וקשתותיה׳ קשת גדול וחיציהם חיצי להט וכל כלי זייניהם אש בוערה ויש להם כמה שמות ולסוסיהם כמה שמות ויש להם ד׳ פנים ולסוסיהם ד׳ פנים ויש להם ד׳ כנפים ולסוסיהם ד׳ כנפים הם מדברים בד׳ פיות ד׳ דבורים וסוסיהם מדברים בד׳ פיות ד׳ דבורים הם אומרים קדוש וסוסיהם אומרים קדוש הם אומרים ברוך וסוסיהם אומרים ברוך הם מספרים שירות מלכם בע׳ לשונות וסוסיהם מספרי׳ שירות מלכם בע׳ לשונות. הם עושים רצון קוניהם

והיתה לי״י המלוכה: יש לו כסא רם ונשא שנאמר ואראה את יי׳ יושב על כסא רם ונשא: יבא רם ונשא וישב על כסא רם ונשא ית׳ וית׳ ויתרומם על כל ברכה ותהלה:

פרק שני: כסא רם ונשא ארכו ת״ת אלפים רבבו׳ פרסאו׳: ורחבו חמש מאות אלפים רבבות פרסאו׳: ועביין שלש מאות אלפים רבבות פרסאות: וחשבונות הללו בפרסאות של הקב״ה ית׳ שמו וישתבח זכרו וכל פרס׳ ופרסה שלו אלפים באמה והאמה שלו ד׳ זרתות וזרת שלו מסוף העולם ועד סופו שנא׳ מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן: שבעים כסאות של מלכות יש לו להב״ה מעין כסאי מלכיות שבעולם כנגד שבעים אומות שבעולם ושבעים כתרי כבוד יש לו מעין כתרי כבודו כנגד שבעים לשונות שבעולם ושבעים שרביטים של ממשלות יש לו מעין שרביטין שיש בעולם וכנגד שבעים כתרים של כבוד שיש לו בעולם וכלם אינן אלא משלו וכל מלכי ארץ וכל מלכי רוזני תבל אינן אוכלים גדולה ומלכות בעולם אלא משלו והוא אינו חסר כלום ממלכותו וממשלתו אבל כסא הכבוד עצמו אינו מנחיל אותו אלא ליריאיו בלבד שנאמר וכסא כבוד ינחילם:

פרק שלישי: כסא הכבוד תחתיו כסא אבן ספיר מתוקן לתחת רגלי השכינה שנ׳ ויחזו את האלהים (פי׳ כבוד אלהי ישר׳) ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכסא הכבוד מתוקן למושב יקרו וכסא הכבוד הוא כסא רם ונשא ומראהו כעין החשמל מתוך האש ומהו חשמל מלמד ששלש מאות ושבעים ושמונה מיני מאורות של זיו וזוהר גדול קבועים בו והפחות שבהם כזיו גלגל חמה וסימן בגימט׳ חשמ״ל שע״ח ולא עוד אלא שפירס עליו כתבנית כנר של זיו זוהר מאור הדר שהן כיוצא בו בכל מיני מאורות שברום ערבות שאפי׳ חיות הקדש שבמרכבה וכרובי גבורה ואופני שכינה אינם יכולים להסתכל בזיו הכבוד מפני שהוא נתון ופרוס עליו ומזיו כסאו מוקף כמראה זוהר סביבות כסאו ולפיכך הקיף הקב״ה ענן וערפל סביבו שנאמר ישת חשך סתרו סביבותיו סוכתו כדי שלא יזונו מלאכי השרת מזיו השכינה ומזיו כסאו ומזיו כבודו ומזיו מלכותו שנאמר רם על כל גוים יי׳ על השמים כבודו יודעים גבורת כבודו ומספרים השמים תפארתו בכל שעה ושעה שנאמר השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע כתוב א׳ אומר על השמים כבודו וכתוב א׳ אומר מלא כל הארץ כבודו אם נאמר על השמים כבודו

מסכת היכלות:

פרק ראשון; הקב"ה רם ונשא ואף כסאו רם ונשא: ומנין שהקב"ה נקרא רם ונשא שנ' כה אמר רם ונשא ומנין שאף כסאו רם ונשא שנאמ' ואראה את יי' יושב על כסא רם ונשא: הב"ה נק' צדק שנאמר אני יי' דובר צדק כו' ומנין שאף כסאו נקרא צדק שנ' צדק ומשפט מכון כסאך: הקב"ה נקרא משפט שנ' כי אלהי משפט יי' ואף כסאו נקרא משפט שנא' כי שמה ישבו כסאות למשפט: הקב"ה נקרא אמת שנאמ' ויי' אלהים אמת ואף כסאו נקרא אמת שנא' והוכן בחסד כסא וישב עליו באמת: הקב"ה נקרא כבוד שנא' ויבא מלך הכבוד ואף כסאו נקרא כבוד שנאמר כסא כבוד מרום מראשון: יבא מלך הכבוד וישב על כסא הכבוד בהיכל הכבוד שנאמ' ובהיכלו כלו אומר כבוד: הקב"ה נקרא קדוש שנ' קדוש ק"ק יי' צבאות מלא כל הארץ כבודו ואף כסאו נקרא קדוש שנא' אלהים ישב על כסא קדשו: יבא מלך הקדוש וישב על כסא הקדוש בהיכל הקדוש בסוד קדושים רבה שנא' אל נערץ בסוד קדושי' רבה:

כמה כסאות יש לו לב"ה יש לו כסא נכון שנ' נכון כסאך מאז: יש לו כסא צדק ומשפט שנא' צדק ומשפט מכון כסאך: יש לו כסא חסד שנ' והוכן בחסד כסא: יש לו כסא יה שנאמר כי יד על כס יה: יש לו כסא כבוד שנאמר כסא כבוד מרום מראשון: יש לו כסא אמת שנא' והוכן בחסד כסא וישב עליו באמת: יש לו כסא קדוש שנא' אלהים ישב על כסא קדשו: יש לו כסא עולם שנא' כסאך אלהים עולם ועד: יש לו כסא רחמים שנא' לייי' אלהינו הרחמים והסליחות: יש לו כסא מלוכה שנאמר

כונן שמים בתבונה שברא שמים וד׳ רוחות וסיבב להם מלאכים מיכאל וגבריאל ואוריאל רפאל וסיבבן לד׳ רוחות. מיכאל במזרח מלפניו כנגד שבט לוי שבשעה שעברו ישראל את הים ענה משה ואמר מי כמוכה ואח"כ אמר אין כאל ישורון הרי מיכאל. רפאל במערב מאחריו כנגד אפרים ולמה נקרא שמו רפאל שהוא מזומן לרפאות את ישראל שנא׳ אל נא רפא נא לה (במדבר י"ב י"ג) וסתם הכתוב רפא נא לה הרי רפאל. גבריאל בדרום מימינו כנגד ראובן ויהודה דכתיב כי יהודה גבר באחיו (דה"א ה׳ ב׳) ויצא ממנו בן שנקרא שמו פלא יועץ אל גבור (ישעיה ט׳ ו׳) הרי גבריאל. אוריאל בצפון משמאלו כנגדו דן שהוא חושך ולמה נקרא שמו אוריאל כנגד תורה נביאים וכתובים לכך נאמר כאן כונן שמים בתבונה:

דבר אחר כונן שמים בתבונה העליונים שבראן לזכרון אל לשבח את שמו. כיצד כל שחר ושחר מלאך עומד לפניו ופותח ואומר י"י ימלוך לעולם ועד (שמות ט"ו י"ח) וכל גבורי מעלה עונין אחריו וחיה אחת עומדת באמצע הרקיע ישראל שמה ואומרת ברכו את י"י המבורך וכל גדודי מעלה עונין אחריו ברוך י"י המבורך לעולם ועד וגומרין את הדבר שרפים ואומרים קדוש קדוש י"י צבאות וגו׳ (ישעיה ו׳ ג׳) והאופנים וחיות הקודש מרעישים את העולם ואומרים ברוך כבוד י"י ממקומו (יחזקאל ג׳ י"ב) עד שאוגדין כל שרי מעלה וכל גדודים כאו"א אומר לאותה חיה ששמה ישראל ועל מצחה חקוק ישראל שמע ישראל י"י אלהינו י"י אחד (דברים ו׳ ד׳) הה"ד כונן שמים בתבונה:

תם מדרש כונן:

כך נשר בישוב. ואלמלא רחמיו של הקב"ה ותקנה שתקן להן לא היו עופות יכולין לעמוד בפני אלו. ומה תקנה שתיקן להן כל תקופות תשרי נותן הקב"ה כח בזיז שדי ומרים את ראשו ונותן אימתו וקולו על פרס ועזני'. ברא דגים קטנים ודגים גדולים ויש בהן דג גדול שגדלו ארבע מאות פרסה ואלמלא רחמיו של הקב"ה ותקנה שתיקן להן לא היה כח לקטני' לעמוד בפני הגדול. ומה תקנה שתיקן להן כל תקופת טבת מרים לויתן את ראשו מניף א"ע ונופל אימתו על הרגים שבים ואלמלא כן לא היה כח לקטנים לעמוד בפני הגדול הה"ד ה' בחכמה יסד ארץ:

דבר אחר י"י בחכמה יסד ארץ וגו' שברא הקב"ה את עולמו בד' רוחות מזרח ומערב צפון ודרום. מזרח ממנו יוצא אור לעולם. מערב ששם אוצרות שלג ואוצרות ברד ומשם יוצא קור לעולם. דרום משם טללי ברכה וגשמי נדבה יוצאי' לעולם. צפון ממנו יוצא חשך לעול'. וכשם שברא הקב"ה ד' רוחות וסיבבן לכל העולם כולו ובריות העולם עומדים באמצע כך ברא הקב"ה ד' רוחות וסבבן לכסא הכבוד וכס"הכ באמצע למעלה מכולם. וכך סדרן של בני יעקב בשעה שצוה עליהם בדגלים. מזרח שממנו יוצא אור יהיו כנגדו מי שהוא אור. וכן כתיב והחנים קדמה מזרחה דגל מחנה יהודה (במדבר ב' ג') שהוא מלך ועליו יששכר שהוא בעל תורה שנא' ומבני יששכר יודעי בינה לעתים (ד"ה א' י"ב ל"ב) ועליו זבולון שהוא בעל עשירות שנא' זבולון לחוף ימים ישכון (בראשית מ"ט י"ג). דרום שממנו טללי ברכה וגשמי נדבה יוצאין לעולם וכנגדן ראובן שהוא בעל תשובה והקב"ה משפיע ברכה בשבילו לעולם ועליו שמעון דסני זימה הוא ומדתו מדה"ד לכך הרג אנשי שכם ועליו גד בעל גבורה שנא' גד גדוד יגודנו וגו' (בראשית מ"ט י"א). מערב שממנו אוצרות שלג ואוצרות ברד וקור וחום יוצא לעולם וכנגדן אפרים ובנימין ומנשה ושכינה לעולם במערב שנא' ידיד ה' ישכון לבטח וגו' (דברים ל"ג י"ב). צפון שממנו חושך יוצא לעולם וכנגדן דן שיצא ממנו ירבעם שהחשיך בעבודת כוכבים ומזלות שהיה מחזיר ירבעם על כל א"י ולא היו מקבלין אותו עד שבאו שבט דן וקבלו אותו שנא' ויועץ המלך ויעש שתי עגלי זהב אשר בדן (מלכים א' י"ב כ"ח) ועליו נפתלי ואשר מאירים על החושך שנא' יהי רצוי אחיו וגו' (דברים ל"ג כ"ד) הה"ד י"י בחכמה יסד ארץ (משלי ג' י"ט):

משמש כלום אלא נכנס שחרית ויוצא ערבית ומחדש בכל יום מעשה בראשית. ומנין שנקרא שמים שנא׳ הנוטה כדוק שמים (ישעי מ׳ כ״ב). ולמה נקרא שמו וילון לפי שהוא דומה לסימן של מלכים שמכניסין אותו בפתח פלטין של מלכים. משעה שהמלך נכנס בפלטין שלו הם מכניסין אותו וכשעה שהוא יוצא הם מעבירי׳ אותו. אף כך וילון בשעה שעלה עמוד השחר תצא חמה לשמש בעולם הוא נמתח בעולם ומכסה פני רקיע מפני גלגל חמה שמהלכת בעולם. וכשהחמה נכנסת גוללין ומעבירין אותו כדי שתעלה הלבנה וכוכבי׳ ומזלות להאיר על פני הארץ והוא רחוק מן וילון ת״ק שנה. למעלה מן וילון שמים הנקרא רקיע שנאמר השמים מספרים כבוד אל וגו׳ (תילים י״ט ב׳) ושמה חמה ולבנה וכומ״ז קבועים שנאמר ויתן אותם אלקים ברקיע השמים וגו׳ (בראשית א׳ י״ז) ומלאכים קדושים שמות נכבדים ממונים עליהם ואלה שמותם (ע״כ מצאתי):

ד״א ה׳ בחכמה יסד ארץ (משלי ג׳ י״ט) שכל מה שברא הקב״ה בעולמו ברא כנגדן ונתן אימת זע״ז. ברא הקב״ה את ישרא׳ ברא כנגדן לאומים כי לעין (צ״ל בולעין) איתן ישראל כשהן חיין. ומה תקנה תקן להן. שרים. ברא לאומים ברא שרים שלהם ברא ישראל ברא שרים שלהם מיכאל וגבריאל בזמן שישראל עוברין על רצונו של מקום עומדין ומקטרגין שרי המזלות על ישראל. ועומדין שרי ישראל בתחינה ובקשה לפני הקב״ה כיון שמתחברת תחנתם של שרי מזלות עם תחנתם של ישראל מיד מתרצה להם הקב״ה לישראל. ונותן להם שיהיו מתגברין ומתישין את כחן ומסכסכין את רוחם ואלמלא כן לא היו יכולין ישראל לעמוד בפניהם. ברא בני אדם ברא כנגדן שדים ואלמלא רחמיו של הקב״ה ותיקונם שתיקן להן אין כל בריה יכולה לעמוד בפני המזיקין ומיד חוזרין חלילה. ומה תקנה שלהן כל תקופת ניסן נותן הקב״ה כח בשרפים ומתגברין ומתקוממין את ראשן ונופל אימתן על המזיקין וכן הוא אומר באברתו יסך לך ואומר לא תירא מפחד לילה (תילים צ״א). ברא בהמות וחיות ברא כנגדן דובים ואריות ונמרים ואלמלא רחמיו של הקב״ה לא היו יכולין בהמות ושאר חיות לעמוד בפני חיות רעות. ומה תקנה תיקן להן כל תקופות תמוז נותן הקב״ה כח בבהמות בהררי אלף ומגביהות את עצמן ונופל אימתן על אריות וחיות רעות ואלמלא כן לא היתה בהמה יכולה לעמוד בפניהם. ברא עופות מהן בישוב מהן שלא בישוב ברא כנגדן פרס ועזניה כמו כן בישוב

אחת מס' באש של שערי מות. והאש שבשערי מות קשה היא אחת מס' באש של טיט היון. והאש של טיט היון קשה היא אחת מס' באש של באר שחת. והאש של באר שחת קשה היא אחת מס' באש של שאול. והאש של שאול וכל מדורת הללו שבגיהנם לכופרים בה' לאפיקורסין למוסרין ולכופרים בתורה ולכופרים בתחה"מ. ושנתנו חיתותם בארץ החיים אלו פרנסי הדור שמטילין אימה יתירה על הצבור שלא לש"ש ושפשטו ידיהם בזבול מה שהחריבו בהמ"ק ושחטאו והחטיאו את הרבים כגון ירב"נ וחביריו יורדין לגיהנם וננעלת בפניהם ונידונין בה לדור דורים שנאמר ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים (ישעיה ס"ו) .(ע"כ מעשה גיהנם):

תהום החמישי למעלה מן ארקא תהום תהו ובהו וחשך ומים. למעלה מן המים תבל ועל תבל יש הרים וגבעות שנאמר ההרים רעשו והגבעות תתמוגגנה (ישעיה) וכה אפיקים וגאיות וכל יושביהן. ויש בתבל שס"ה מיני בריות ויש מהן ב"א שראשם דומה לשור וגופיהן דומה לשור והן מדברים כב"א. ויש מהם שיש לו שני ראשים וד' אזנים וד' עינים וב' חוטמין וב' פיות וד' ידים וד' רגלי' וגופיהן אחד וכשהן יושבין דומין לשני ב"א וכשהן הולכין דומין לא"א ובשעה שאוכלין ושותין מריבין זע"ז לומר אתה אכלת יותר ממני ואתה שתית יותר ממני. ושמא תאמר רשעים הם ח"ו אלא צדיקי' גמורים הם ועל תבל עתיד הקב"ה לעמוד ולהקים פגרי אדם של אותן ב"א שעשו עצמן כאלו שוכנים בעפר ומחיה אותן להעמידן על רגליהן ומודיע להן ניסים וגבורות ונפלאות כדי שיודו להקב"ה שהוא מחיה מתים ואח"כ יושב ומחלק להן שכר טוב וחלק טוב ונחלה מכסא ה"כ שנאמר וכסא כבוד ינחילם כי לה' מצוקי ארץ וישת עליהם תבל (שמואל א' ב' ח'). ע"כ תהום הששית:

למעלה מן תבל תהום למעלה מן תהום תהו ובהו וחושך וים ומים. למעלה ממים חלד ועל חלד יש ב"א ובהמות וחיות השדה ועוף השמים וימים ונהרות ודגי הים וכל מיני שקצים ורמשים. ושם ישראל ותורה ומצות ומע"ט וצדיקים ויראת ה' וע' אומות ורשעים וצדיקים והישרי' ומדברות הרי' וגבעות שדות וכרמי' וגנות ופרדסים יערות וכל ישוב שנא' האזינו כל יושבי חלד (תילים מ"ט ב'). ע"כ תהום הז'. ע"כ שיעור התחתיים:

נתחיל שיעור עליים. למעלה מן חלד וילון ואינ

י"ח י"א). בא וראה שלא כמדת הקב"ה מב"ו. מב"ו כשהוא משגר שליח ממדינה למדינה צריך לחזור ולהחזירו שליחותו. אבל שליח של הקב"ה אינו כן אלא במקום שעומדין משם מחזירן שליחותן שנאמר והנה האיש לבוש הבדים אשר הקסת במתניו משיב דבר לאמר עשיתי כאשר צויתני (יחזקאל ט' כ"ט) ואומר התשלח ברקים וילכו ויאמרו לך הננו (איוב ל"ח ל"ה). וישיב לך א"א כאן אלא ויאמרו לך הננו מלמד שכ"מ שהולכין שם מצויין ועומדין לפניו ואומר הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאום ה' (ירמיה כ"ג כ"ד). ע"כ תהום התחתון של ארץ התחתונה:

למעלה מארץ התחתונה תהום. למעלה מתהום תהו. למעלה מתהו בהו. למעלה מבהו ים. למעלה מן הים מים מתוקים. למעלה ממים מתוקים אדמה. ועל אדמה גדולתו ותהלתו של הקב"ה כחו ותקפו שנאמר אל תראי אדמה וגו' (יואל ב' כ"א) ע"כ תהום השנית. למעלה מתהום תהו. למעלה מתהו בהו. למעלה מבהו חושך. למעלה מחושך מים. למעלה ממים חרבה. למעלה מחרבה יאורים שנאמר ונתתי יאורים חרבה (יחזקאל ל' י"ב) ע"כ תהום השלישית. למעלה מתהו בהו. למעלה מן בהו מים. למעלה מן מים יבשה. וביבשה ימים ונהרות וכל מקוה מים שנאמר אשר לו הים והוא עשהו ויבשת ידיו יצרו (תילים צ"ה ה') עד כאן תהום הרביעית. למעלה מן היבשה תהום. למעלה מן תהום תהו ובהו וחושך ומים. למעלה ממים ארקא ובארקא שאול תחתית ואבדון ובאר שחת וטיט היון ושערי מות ושערי צלמות ובהם נידונים בגיהנם ושם נידונים רשעים ומלאכי חבלה ממונים עליהם ושם אוצרות חושך ורשעים בחושך ידמו (שמואל א' ב' ט'):

מדור העליון של גיהנם שאול וגבהו ת"ק שנה ארכו ת"ק שנה ורחבו ת"ק שנה. מדור השני אבדון ת"ק שנה ארכו ות"ק שנה רחבו ת"ק שנה גבהו. מדור השלישי באר שחת ת"ק שנה ארכו ת"ק שנה רחבו ת"ק שנה גבהו. מדור הרביעי טיט היון ת"ק שנה ארכו ת"ק שנה רחבו ת"ק שנה גבהו. מדור החמישי שערי מות ומדתו כמדת האחרים. מדור הששי שערי צלמות ומדתו כמדת הראשונים וכן מדור השביעי. ונמצא גיהנם עולה הילוכה עשרת אלפים ות"ק שנה והאש שבגיהנם חזקה היא אחת מס' באש של שערי צלמות. האש שבשערי צלמות קשה היא

השמים כסאי והארץ הדום רגלי (ישעיה ס"ו א'). ואלף אלפים וריבי רבבות של מה"ש עומדין ומקלסין אותו בכל מיני שבח ובכ"מ קילוס סביבות סביבות רגלי השכינה בארץ התחתונה שנא' כסה שמים הודו וגו' (חבקוק שם) ומקיפין אותו מקום של רגלי השכינה אלף אלפים עולמות שנאמר סביב שמונה עשר אלף ושם העיר מיום ה' שמה (יחזקאל מ"ח ל"ה) וזו ירושלים בנויה שברקיע. וד' אלפים ות"ק עולמות לרוח מזרחית וד"א ות"ק עולמות לרוח מערבית וד"א ות"ק עולמות לרוח דרומית וד"א ות"ק עולמות לרוח צפונית אלו שברוח צפונית מלאים מלאכים אומרים תהלה בכח בכבוד וגבורה ושבח וזמרה וחן וצדקה נותנים שיר ותפארת. אלו שברוח דרומית מלאים מלאכים נותנים הוד והדר פאר ורנה ועטרה וגאוה וגאון. אלו שברוח מזרחית מלאים מלאכים משוררים שיר חדש וקדושה מלאים טהרה כתר מלכות וקול דממה דקה. אלו שברוח מערבית מלאים מלאכים אומרים בחדוה ותפארת ועטרה וגאות גילה וצהלה ורינה:

שמונה עשר אלפים עולמות מקיפין חומות אש ומים. אחרי חומות אש ומים מקיפין הרי ברד. אחרי הרי ברד מקיפין אוצרות של שלג. אחרי אש"ש מקיפין כתלים של סופה. אחרי כש"ס מקיפין כיפי סערה. אחרי כ"ס מקיפין כרובים מעופפים. אחרי כ"מ מקיפין כנפי רוח. אחרי כ"ר מקיפין אלף אלפים מחנות. אחרי אא"מ מקיפין רבי רבבון צבאות. אחרי רר"צ מקיפין אלפי שנאן. אחרי א"ש מקיפין משוררי שירות. אחרי מ"ש מקיפין מרנני רננות. אחרי מ"ר תוקעי בשופר זה. ואחריהם אומרים הדר ואחריהם אומרים ברוך ואחריהם אומרים י"י ימלוך שנאמר ותהלתו מלאה הארץ (חבקוק ג') ואחרי כל אלה מקיפין טיט היון. מכאן ואילך תהו ובהו עד אין חקר ועד אין מספר ואין שיעור ואין סוף שנאמר ישת חושך סביבותיו סכות חשכת מים עבי שחקים (שמואל ב כ"ב י"א) ע"כ יש לך רשות לדבר מכאן ואילך כאלו נותן אצבעו בעין. כ"כ בספר בן סירא במופלא ממך אל תחקור ובמכוסה ממך אל תדרוש ובמה שהורשת התבונן ואין לך עסק בנסתרות:

ובכל יום ויום יושב הקב"ה על כרוב עובר ושב בכל העולמות הללו ומקבל מהן שבח וקילוס כשהוא הולך רוכב על כרוב וכשהוא חוזר טס על כנפי רוח שנאמר ויעוף וידא על כנפי רוח (תילים

בשפת ארץ התחתונה. וארץ התחתונה בסערה. וסערה תלויה וקשורה בכיפת אדמה. אדמה תלויה בסערה. וסערה תלויה וקשורה בכיפת חרבה. חרבה תלויה בסערה. וסערה תלויה וקשורה בכיפת יבשה. יבשה תלויה בסערה. וסערה תלויה וקשורה בכיפת ארקא. ארקא תלויה בסערה. וסערה תלויה וקשורה בכיפת תבל. תבל תלויה בסערה וסערה תלויה וקשורה בכיפת חלד וכיפות ז׳ רקיעין אחוזים בקורקסיהו ככיפת קערה שהיא כפויה ע״ג שולחן. וחלד היא ישוב העולם. וחלד תלויה בסערה וקשורה בכיפת רקיע. רקיע וקורקסיה אחוזים בקורקסי תבל. ורקיע תלוי׳ בסערה וקשורה בכיפת שחקים. שחקי׳ בקורקוסיה אחוזי׳ בקורקסי ארקא ושחקי׳ תלוי׳ בסערה וקשורים בכיפת זבול. זבול תלויה בסערה ואחוזים בקורקסי יבשה. זבול תלויה בסערה בכיפת מעון וקורקסי מעון אחוזים בקורקסי חרבה. חרבה תלויה בסערה וקשורה בכיפת מעון (צ״ל מעון תלוי׳ בסערה וקשורה בכיפת מכון). וקורקסי מעון אחוזים בקורקסי אדמה (צ״ל וקורקסי מכון אחוזים בקורקסי אדמה). מכון תלויה בסערה וקשורה בערבות. וקורקסי ערבות אחוזים בקורקסי ארץ התחתונה. ערבות תלוים בזרוע של הקב״ה שנאמר ומתחת זרועות עולם (דברים ל״ג). אמר שמואל זרועו׳ הללו למה אלא אחת בימינו סובל העליוני׳ ובשמאלו סובל התחתוני׳ לכך נאמר ומתחת זרועות עולם. וכסא כבוד אחרי ארץ התחתונה מקיפין אש ומים. אחרי או״מ מקיפין רעש ורעדה. ואחרי רו״ר מקיפין ברקים ורעמים. ואחרי בו״ר מקיפין זיקין וזועות. אחרי זו״ז דמות החיות. אחרי דה״ח רצוא ושוב. ואחרי רצו״ש אמרי המולה. אחרי א״ה קול דממה דקה. אחרי קד״ד אומרים קדוש קדוש קדוש. אחרי אומרי קק״ק אומרים ברוך כבוד ה׳ ממקומו. אחרי אומרי בכי״מ אומרים ברוך כבוד ה׳ לעולם ועד:

ארץ התחתונה אחוזה בקורקסי ערבות ומישור ערבות בארץ התחתונה וכהן רגלי החיות ואופנים ושרפים ועל קרני החיות רקיע ועל אותו רקיע כס״כ ורגלי השכינה על ראשיהן ובערבות ורגליהן בארץ התחתונה. ומנין שכסה״כ בערבות שנאמר סולו לרוכב בערבות ביה שמו ועלזו לפניו (תלים ס״ח ה׳). ומנין שרגלי החיות בארץ התחתונה שנאמר וארא החיות והנה אופן אחד בארץ אצל החיות (יחזקאל א׳ ט״ו) וכשם ששכינתו בעליונים כך שכינתו בארץ שנאמר כסה שמים הודו ותהלתו מלאה הארץ (חבקוק ג׳ ג׳) ואומר

וכמצות ומלאכי חבלה מנהיגין אותן בקוצין עד שמגיעין לעומקה של גיהנם אשר ברוח צפונית וק"ד שנים הפרש בין פתחה של גיהנם בין ישוב שבדרום. וכיון שהנשמה פורחת מגופה מקבלים אותה מלאכי חבלה וקולעין אותה כהרף עין למלאכי זעם ומלאכי זעם קולעין אותה לגיהנם שנא' ואת נפש אויבך יקלענה בתוך בכף הקלע (שמואל א' כ"ה כ"ט) ומייסרין אותה בגיהנם. נמצא בריות העולם **ים מדבר ישוב גן עדן וגיהנם** וכל ד' גבולותיו מהלך שבע פעמים אלף אלפים שנה ותע"ה אלפים שנה ותק"ד שנים ורוח ד' שנים הרי תתק"ח עם ישוב ת"ק שנה וגלגל חמה' מהלך משחרית לערבית ת"ק שנה ואינו נכנס בישוב אלא שש שעות (שבועות) בשנה ולבנה מהלכת חסר ממנה י"א שעות ואינה נכנסת בישוב אלא שש שעות (שבועות) בלבד:

ארכו של עולם ת"ק שנה ורחבו ת"ק שנה והוא עגול וים הגדול הנקרא אוקיינוס מקיף אותו והים הגדול עומד על סנפיריו של לויתן ולויתן שרוי בתוך המים התחתונים ואינו דומה בהן אלא כדג קטן שבתוך הים ומים התחתונים עומדים על שפת מימי אוקיינוס ואינן דומין בהן אלא כמעין קטן שעל שפת הים כן המים התחתונים כנגד מי אוקיינוס ומי אוקיינוס עומדין על שפת מימי בראשית ודומין מי אוקיינוס כנגדן כמעין קטן שעל שפת הים ומי בראשית עומדין בשפת (צ"ל מים) בוכין ודומין כנגדן כמעין קטן שעל שפת הים ומים הבוכין תלוין ועומדים על ארץ התחתונה וארה"ת רקוע על המים שנא' לרוקע ארץ על המים (תהלים קל"ו ו') ומים על עמודי חשמל ועמודי השמל על הר ברד והר ברד על אוצרות שלג ואוצ"ש על אוצרות של מים ואש ואוצרות מים על הים וים על תהום ותהום (צ"ל ושר של תהום) דומה לשלשה ראשי שור ועומד בין תהום העליון לתהום התחתון ואומר לתהום העליון החסר מימיך לתהום התחתון הבע מימיך שנא' תהום אל תהום קורא (תילים מ"ב ח') והתום עומד על תהו ותהו דומה לקו ירוק ומקיף את כל העולם כולו כחוט, ומתווך בין קצות השמים לקצות השמים ומשם חושך יוצא ותהו על בהו אלו אבנים מפולמות שהם משוקעות בתהום ומהן יוצאין מים שנא' ונטה עליה קו תהו ואבני בהו (ישעי' ל"ד י"א) ובהו עומד על הים וים עומד על מים מתוקים ומים מתוקי' על ההרי' וההרי' על רוח ורוח על כנפי סערה וסערה תלויה וקשורה

הבית הראשון פתוח גבים גבים ואריות של אש עומדין שם וכשנופלים שם בני אדם מיד אוכלים אותם ואחר שתאכלם האש חוזרים לקדמותם ונופלים שם:

הבית השני יש בו עשרת אלפים ריבוא מאותן שלא קבלו התורה ועליהם ממונה אבשלום לדיינם וב"ק אומרת לו הניחו לו בשביל זכות אבות ומלאך אכזרי עומד ומכה אותן הנזכרים בשבט של אש ושמו קושיאל ולאבשלום פוטרין מן הדין בזכות דוד ובשכר אבותיו שאמרו נעשה ונשמע בהר סיני והרשעים נידונים שם שני פעמים ביום:

הבית השלישי נידונים שם עשרת אלפים ריבוא מא"ה הנזכרים ודנים אותם בשבט של אש כמשפט הראשונים ומלאך הממונה עליהם שפטיאל וקרח ממונה עליהם וקרח ועדתו נפטרים מן הדין, בזכות לוי בן יעקב ועדתו נפטרין מן הדין בזכות שאמרו (אבותיהם ל"ג) נו"נ בהר סיני:

הבית הרביעי נידונים בו עשרת אלפים ריבוא כשבט של אש מא"ה הנז' וירבעם בן נבט ממונה עליהם והמלאך המכה אותם מתניאל שמו. וירבעם ניצול מן הדין בזכות אפרים בן יוסף שהיה צדיק גמור ועל שאמרו אבותיו נו"נ בהר סיני:

הבית החמישי נידונים (בו צ"ל) עשרת אלפים ריבוא בכל יום מא"ה הנ"ז ואחאב עמהן והמלאך הממונה המכה אותן אוניאל שמו ואחאב ניצול מן הדין על שאמרו אבותנו נו"נ בהר סיני:

הבית הששי דנין אותן שם כראשונים עשרה אלפים רבוא ונידונים בכל יום ומיכה עמהן והמלאך המכה אותן הדריאל שמו ומיכה ניצול מכל הדינין על שאמרו אבותיו נו"נ בהר סיני:

הביח השביעי נידונים שם עשרת אלפים ריבוא מא"ה הנז' בכל יום כראשונים ועמהן אלישע אחר הוא אלישע בן אבויה ומלאך הממונה עליהם רוגזיאל שמו ואלישע אחר נידון עמהן:

רוח דרומית חדרי תימן והם אוצרות אש ומערות קיטור וסופה וסערה דכתיב מן החדר תבא סופה (איוב ל"ז ט') וכתיב והלך בסערות תימן (זכריה ט' י"ד) ממזרים קרה (איוב שם) זו רוח צפונית שמקררת כל העולם בשלג ושיעור אוצרות וחדרים (ומערות ל"ג) אלפים והתקס"ה שנים ושם פתחה של גיהנם והרשעים נכנסים שם וחוזרין ורואין מרוח מזרחית ומסתכלין בכבודן של צדיקים ומתביישין ומצטערין ואומרים אוי להם שחטאו ושלא עסקו בתורה

ומתהומות הארץ תשוב תעלנו (תילים ע"א כ') והוא אומר להם לכו ושאלו לאבות העולם והם מתביישין וחוזרין למקומן. הרי כתבנו רוח מזרחית וישוב אשר בה וסדרי גן עדן:

מערב העולם מדבר. רוח מערבית מי אוקיינוס ובו איים רבים וישוב לשונות הרבה ועמים רבים ואחריו מדברות מלאים נחש שרף ועקרב וציה ותהו ואין אדם ואין זרע ואין אילן שם. ושיעורו אלף אלפים תת"ק שנים והוא משא מדבר ים (ישעי' כ"א א') ומתרגמינן ימא מערבא:

צפון העולם גיהנם רוח צפונית וישובו ארץ בבל וכשדים חוץ מן הישוב. אחוריהן אוצרות אש גיהנם ואוצרות שלג וברד וקיטור וכפור וחושך ורוח סערה והוא אלף אלפים תש"ה שנים. עוד יש בו מהלך ה' שנים דירת שדים ומזיקין ורוחות מחבלין ושם גיהנם ושיעורו ב' אלפים ומאה שנה ולשם נדונים הרשעים בשבעה מדורות גיהנם ושם כת סמאל ורוח צפון אינה מסוככת שנאמר נוטה צפון על תהו (איוב כ"ו ז'). וה' שנים הפרש בין דירת שדים לישוב של רוח צפונית. שאלמלא כן היו מחריבים העולם כולו. שר של גיהנם קיפוד שמו וחבירו השני נגדסגיאל והשר השלישי סמאל והם ממונים על ג' פתחים גדולים. הפתח האחד מדבר ושם ירדו לשאול קרח וכל עדתו ולשם ממונה נגדסגיאל. והפתח השני דומה (צ"ל בימה) של תרשיש וכן כתיב מבטן שאול שועתי (יונה ב' ג') ולשם ממונה קיפוד. הפתח השלישי בגיא בן הנום נוכח ציון וירושלים שנא' כי הנה היום בא בוער כתנור (מלאכי ג' י"ט). ושבעה מדורין יש בגיהנם ואלו (הן ל"ג) שמותן שאול הלוכה ג' מאות שנים ושם נידונין קרח וכל עדתו י"ב חודש כבשר בקלחת. אבדון הלוכה ש' שנה ולשם אוברות נשמות של רשעים. באר שחת הלוכה ש' שנה ושם נידוני' הגזלנים והגנבים ועושקי שכר שכיר. שני בורות יש שם ממלאין בזה ושופכין לתוך השני וזה אינו מתרוקן וזה אינו מתמלא. טיט היון הלוכה ש' שנה ושם נידונים מגלי העריות וטובעין שם ואינן עולין לעולם. דומה הלוכה ש' שנה ובו נידונין המלשינים תלויין בלשונותיהן ובו נידונין בכל מיתה ובעונש כבד אותן שעיניהם צרות בת"ח. באר שחת הנקרא ארץ תחתית הלוכה ש' שנה ובו טובעין בחושך היהודים החולקים על ת"ח שנא' ואתה אלקים תורידם לבאר שחת (תילים נ"ה כ"ד):

(כצ"ל) אלף שני' ושם מרגיעין כל ישראל וגירי הצדק אבל צדיקי' גמורי' ואבות העולם ועשרה, הרוגי מלוכה ובחוני שמד שמסרו נפשם למיתה על יחוד השם נשמותיהן בישיבה של מעלה ויורדין בכל יום עם נפשורת הצדיקי' שבג"ע ונשמותיהן (צ"ל ונשמות הצדיקי') שבג"ע עומדים חבורות חבורות איש ואנשי ביתו בית ומשפחתו משפחה ומשפחה עד שבט הבא ממנו וכן כתיב ונאספת אל עמיך (במדבר כ"ז י"ג) אל בני המשפחה ויאסוף אל עמיו (בראשית מ"ט ל"ג) לבני השבטים. וקתדראות של אבנים טובות ומרגליות ומטות מוצעות שם וויושבים ומודים ומשבחים להקב"ה חי העולמים איש איש כראוי לו ונהנים מזיו השכינה ובין העוה"ז ובין ג"ע הם (צ"ל היא) החרב המתהפכת מחמי אש לצינן של ברד ומכרד לגחלי אש שלא יכנס אדם שם בחייו שנאמר וישכן מקדם לג"ע את הכרובים (בראשית ג' כ"ז) ושיעור להט החרב עשר שנים וכשנכנסו נשמות ישראל בג"ע טובלין אותן ברמ"ח נהרי בלסמון ואפרסמון ומכניסין אותן לג"ע ונהנין מזיו השכינה (כצ"ל איש) כפי מעשיו וכפי תורתו:

הבית הרביעי קורותיו מעצי זיתים והשוכנים שם ישרא' שלקו בעוה"ז ולא מרדו בצווי (כצ"ל בצלו) של הקב"ה והיו נמוכין במתק שפתן ולמה בנוי מעצי זיתים על שהיו לחוצים בעוה"ז ומרורים כזית לכך הם עכשיו מובהקין בג"ע כשמן זית:

הבית החמישי בנוי מאבני שוהם וישפה ואבני מלואים וכסף וזהב וכתם טוב וסביביו נהרי אפרסמון ולפני הפתח מושך נחל גיחון ומסך (צ"ל מפתח) מכל עצי לבונה וריח טוב ומטות זהב וכסף ובגדי רקמה ויושבין שם משיח ב"ד ואליהו ומשיח בן אפרים ושם אפריון מעצי הלבונה כענין המשכן שעשה משה במדבר וכל כליו ועמודיו של כסף רפידתו זהב מרכבו ארגמן (עדה"כ שיר) ובתוכו משיח בן דוד שאהב את ירושלים. אליהו ז"ל תופסו בראשו ומניחו בחיקו ומחזיקו ואומר לו סבול יסורין ודין מרך שמיסרך על חטאת ישראל וכן כתיב והוא מחולל מפשעינו מדוכא בעוונותינו (ישעי' נ"ג ה') עד זמן שיבא הקץ וכל שני וחמישי וכל שבת ויו"ט באין אבות העולם ומשה ואהרן דוד ושלמה וכל מלכות ב"ד ונביאים וחסידים ומקבלים פניו ובוכין עמו והוא בוכה עמהן ומחזיקין לו טובה ואומרים לו סבול דין מרך שהקץ קרוב לבוא ושלשלאות שבצוארך מהנתקות ואתה יוצא לחירות. ואף קרח וכל עדתו מתחננין כל יום רביעי ואומרים לו עד מתי קץ הנפלאות מתי תשוב תחיינו

הוא. **ליבשה** ג׳ שמ״ז הוו. והרי תלתי דת״ק מדבר וישוב של״ג שנים וד׳ ירחין הוו הנך חד. יתירי לנסין שבים (פי׳ איים) וקרא להו יבשה שנא׳ ויקרא אלקים ליבשה (שם שם) אלו נסין שבים שאע״פ שעומדים בתהום ים קרואים ארץ: ולמקוה המים קרא ימים (שם שם) זה ים סדום ים סליתי ים ירמוך ים המלח ים הערבה ים טבריה וים הגדול שאע״פ שהן תחומי מי אוקיינוס הן קרוין ימים שנא׳ ולמקוה המים קרא ימים (שם שם):

מזרח העולם גן עדן. אלה ד׳ פנות. ד׳ רוחות העולם סביבות ישובו. מרוח מזרחית עדן שנא׳ ויטע י״י אלקים גן בעדן מקדם (בראשית ב׳ ח׳) מרוח מזרחית ושיעורו ח׳ (י״ח) מאות אלף שנים ובו ז׳ כתות של צדיקים וכתים בנויין בו וכל בית ובית י״ב ריבוא מיל ולמעלה גבוה מאה ריבוא מיל:

הבית הראשון שכנגד פתח הראשון שבג״ע בו גירי הצדק שנתגיירו מאהבה וקורותיו של ארזים ועוכדיה הנביא ממונה עליהם ומלמדם תורה:

הבית השני כנגד פתח שני פתוח וקירותיו מכסף וקורותיו ארזים והשוכנים בו בעלי תשובה שנצרפים מכל חטא ככסף מכל סיגים והממונה מנשה בן חוקיהו לרב עליהם ומלמד׳ תורה:

הבית השלישי בנויה מכסף ומזהב טוב ומכל אבנים טובות ומרגליות והוא גדול מאד. וכל טובות שבשמים וארץ שם הם וכל מיני מגדים ומיני בשמים ומיני ריחנים נטועים שם ובאמצעיתו עץ חיים שנא׳ ועץ החיים בתוך הגן (בראשית ב׳ ט׳) והוא גבוה ת״ק שנה ויושבין תחת צילו אברהם יצחק ויעקב וי״ב שבטים וכל יוצאי מצרים ומתי מדבר ומלמדם להם תורה ושם דוד ושלמה בעטרותיהן ושם כלאב בן דוד עודנו חי ומשמש בפני אביו ושם כל דור ודור מישר׳ חוץ מאבשלום וסיעתו ומשה דורש להם כל התורה ואהרן מלמד לכהנים סדר כהונה וכל כהן שחילל כהונתו בעוה״ז פניו מוריקות מפני הבושה ויושב לבדד ושומם עד שיבא אליהו שנאמר וטיהר את בני לוי (מלאכי ג׳ ג׳) ומעץ החיים עולין ויורדין נשמותיהן של צדיקים לשמים ומשמים לג״ע כאדם העולה ויורד בסולם והוא שתול על מקור מים חיים שנאמר והיה כעץ שתול על פלגי מים וגו׳ (תהילים א׳) ומשם יוצא נהר יובל ומתחלק לד׳ נהרות שנאמר ונהר יוצא מעדן וגו׳ והיה לארבעה ראשים (בראשית ב׳ יוד) והם גיחון חדקל פישון ופרת ויוצאין ומשוטטין בעולם ושיעור הגן שלשי׳

וקרא לכת של גבריאל ואמרו כמו שאמרו לו הראשונים ושרפן באשו הגדולה והשאיר מהן גבריאל לבדו. קרא לכת של לביאל אמרו לפניו רבש"ע ומי יאמר לך מה תעשה עשה כרצונך בעולמך כי כך נאה לך. אמר הקב"ה לביאל יפה ראית לעצמך שריפאת מה שהרסו חביריך. מיד החליף את שמו וקרא שמו רפאל ומסר בידו כל מיני רפואות שבעולם אמר למיכאל לך הבא לי עפר ממקום ב"ה וכן עשה. צברו הקב"ה בידו ועשאו לאדם הראשון שנ' וייצר ה' אלהים את האדם עפר וגו' ומנה הקב"ה למיכאל וגבריאל על ישרא'. רפאל מנה על מיני רפואות ומסר בידו כל מיני דוגמות שבעולם כדוגמות מים עליונים כן דוגמות מים התחתונים יש ערוגה אחת שכולה דוגמה אחת בגזירתו של מלך הוא שאפילו דוגמה אחת מיינקת מכולן. ואם מתקבצים כל באי עולם אינם יכולים לעשות כדוגמה אחרת הה"ד מה רבו מעשיך וגו' (תהלים ק"ד נ"ד) ואין לך עשב ואילן שבעולם מלמטה שאין לו שר מלמעלה שממורו מביאו בעתו ומצמיחו. הה"ד התוציא מזרות בעתו (איוב ל"ח ל"ב): (חסלת)

תנו רבנן ישובו של עולם מהלך ת"ק שנה. שליש מדבר. שליש ישוב. שליש ים. וכמה שלישו קס"ו שנה וח' חדשים ורמז מן המקרא אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם כימי השמים על הארץ (דברים י"א כ"א) ושנות האבות ת"ק שנה הוו. הרי גבהו של עולם מן הארץ עד לשמים ת"ק וכגבהו כן ארכו שנא' כי כגבוה שמים על הארץ (תילים ק"ג י"א) וכתיב כרחוק מזרח ממערב (שם יב) וכתיב וימתחם כאהל לשבת (ישעי' מ"ם כ"ב) מנין וימתחם גי' תק"ד דל מינייהו ד' לד' רוחי דעלמא דלית בהו ישוב וכן כתיב מי שם ממדיה כי תדע (איוב ל"ח) כי תדע גי' תק"ד הוו שני שלישי יבשה דכתיב ותראה היבשה (בראשית א' ט') מחצה ישוב ומחצה מדבר שממה היבשה גי' שכ"ב הוי שליש ים דכתיב ולמקוה המים קרא ימים (שם יו"ד) למקוה גי' קפ"א הוי תק"ג דל מינייהו תלת לתלת רוחי. וא"ת התם תק"ד והכא תק"ג התם דתחומי דיבשה הוא והכא מימים ליבשה לא בעי תחום. והא יתירין ליה תלת רוחי על היבשה הני לשאר ימים דאע"ג דיבשה נינהו קרא להו ימים וקחשיב להו בהדי ימים דכתיב ולמקוה המים (שם שם). וקחשיב להו בהדי יבשה דכתיב ויקרא אלקים ליבשה ארץ (שם שם) משום דתחום דיבשה הוו ומי אוקיינוס לא תחום יבשה

ע"ש ירוץ אורח וקראו סהר שמשמש בלילה להאיר העולם שהוא חושך כבית הסוהר והיו שניהם שוים ושקולים כאחד הה"ד ויעש אלקים את שני המאורות הגדולים (בראשית א ט"ז) שניהם היו גדולים עד שקטרגה הלבנה על החמה ואמרה לפני הקב"ה רבש"ע למה זה בראת עולמך בבי"ת אמר לה להודיע לכל בריותי שב' שנים כנגד ב' עולמות וב' עדים אמרה לפניו רבש"ע איזה עולם גדול מחבירו העוה"ז או העוה"ב א"ל העוה"ב גדול מעוה"ז אמרה לפניו רבש"ע מפני מה בראת ב' עולמו' עוה"ז ועוה"ב אחד קטן וא' גדול בראת שמים וארץ שמים גדולים מן הארץ בראת אש ומים מים מכבין את האש בראת שמש וירח צריך שיהא אחד גדול מחבירו אמר הקב"ה גלוי וידוע לפני שבדעתך שאגדיל אותך ואמעיט אותו הואיל וקטרגת עליו לכי את ומעטי את עצמך אחד מן ששים לאור החמה, מיד אמרה לפניו רבש"ע על דבר אחד שאמרתי נענשתי כל כך אמר לה עתיד אני להחזיר אותך כאור החמה שנא' והיה אור הלבנה כאור החמה (ישעי' כ"ז). אמרה לפניו רבש"ע אור החמה מה תהא עליה אמר לה עדיין את מקטרגת עליה חייך שיהיה אורה שבעתיים הה"ד ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים:

יום חמישי נטל הקב"ה אור ומים וברא מהן לויתן ואשתו וכל דגי הים ותלה כל העולם כולו על סנפיריו של לויתן, עירב רקק המים ונברא מהם זיז שדי וכל עוף השמים ותלה רגליו של זיז שדי על סנפיריו של לויתן וראשו כנגד כסא הכבוד. וברא אופן אחד בארץ וראשו כנגד חיות הקודש והוא מתורגמן בין ישראל ובין אביהם שבשמים שנא' והנה אופן אחד בארץ אצל החיות (יחזקאל א' ט"ו) וסנדלפון שמו וקושר כתרים לבעל הכבוד מקדוש זמברוך הוא ומאמן יהא שמי' רבא שעונים בני ישראל בבית הכנסת ומשביע את הכתר בשם המפורש והולך ועולה לו בראש האדון. מכאן אמרו חכמים כל המבטל קדוש וברוך ואי"שר גורם למעט העטרה וחייב נידוי עד שישוב ויביא קרבן לפני הצדיקים לעתיד לבוא:

יום ששי נטל מים ועפר ואור וברא בהמות בהררי אלף. ושור שהוא רועה אלף הרים בכל יום. ומשחקים בכל יום בג"ע לפני הבורא. וברא בהמות וחיות ושרצים ורמשים ואח"כ כנס כל מלאכי השרת כתות כתות וא"ל נעשה אדם וגו' (בראשית א כ"ו) אמרו לפניו רבש"ע מה אנוש כי תזכרנו (תילים ח' ה') והיא היתה כת של מיכאל מיד שרפן באשו הגדולה והשאיר מהן מיכאל לבדו.

לכל העולם כולו שנאמר מציון מכלל יופי אלקים הופיע (שם שם ב׳). כיצד האירו לבש טליתו ונתעטף באורו והאיר לעולם שנא׳ עוטה אור כשלמה (שם ק״ד ב׳) והיו המים כל אותו היום מכסין הארץ והיתה מתמוגגת עד שלבש לבוש גאות ונתרקנה ככודו שנא׳ ה׳ מלך גאות לבש (שם צ״ג א׳) וחגר מחגרות של עוז והעמידה בעוזו. שנא׳ ה׳ עוז התאזר (שם שם):

יום שני אמר יהי רקיע בתוך המים וגו׳ (בראשית א׳ ו׳) אמר להם התפלגו לשני חצאים. ותעלו חצייכם למעלה וחצייכם למטה. וזדו ועלו כולם למעל׳, אמר להם הקב״ה אני אמרתי עלו חצייכם למעלה ואתם עליתם כולכם למעלה. אמרו המים לא נרד העיזו לפני הבורא ולכך נקראו מים עזים שנא׳ וכמים עזים נתיבה (ישעי׳ מ״ג ט״ז). מה עשה הקב״ה הושיט אצבעו קטנה וקרעם לשני חלקים ונפלו חציים למטה בעל כרחן הה״ד ויאמר אלקים יהי רקיע (בראש׳ א׳ ו׳) אל תקרי רקיע אלא קריע ובקש הקב״ה לשרפן עד שעמדו והתחננו לפניו. אמר להם דעו שאני מבקש להעביר בניי בנעלים בתוככם. אם אני מבקש לעשותכם ים ים ואם יבשה יבשה. מיד התנה עמהם הקב״ה זה התנאי הה״ד וישב הים לפנות בקר לאיתנו (שמות י״ד כ״ז) אל תקרא לאיתנו אלא לתנאו שהתנה עמהם בראשונה. ועוד התנה עמהם שלא להניח את יונה לילך תרשישה, ולאחר שחצה המים ברא אראלים ומלאכים ואופנים ושרפים וחשמלים ונפח באש והסיק בו׳ מדורי גיהנם:

יום שלישי ברא כל עצים ואילנות בג״ע ובעוה״ז ברא כל אילני מאכל וסרק כיון שראו ארזי לבנון ואילנות בשן וכל אילנות הגבוהים כי נבראו תחלה בארץ מיד גבהו למעלה וגאו בעצמן. אמר הקב״ה אני שונא גאון וגובה ואין גאה בעולם אלא אני. מיד ברא הברזל וכיון שראו האילנות כן שברא הר הברזל בכו לכך נקראו אילנות בכאים (הג״ה בשמואל ב׳ ה׳ ממול בכאים תרגום מקבל אילניא). א״ל הקב״ה למה תבכו אמרו לו לפי שבראת הר הברזל כדי שיעקרינו ממטעינו. והיינו סבורים שאין בעולם גבוהים כמותינו. ועכשיו נברא משחית לחבלינו. א״ל הקב״ה מכם יצא בית יד לגרזן שיקצוץ אתכם. ואעשה אני כי אתם תשלטו בו והוא בכם ועשה שלום ביניהם:

יום רביעי נטל אש וחתמו וטבעו וקרא שמו שמש שמשמש את העולם. בו ביום נטל אור וחתמו וטבעו וקראו שמו ירח

לבראות עולם כזה וכהן עתיד לבראות עולמות כמה וכמה להנחיל לצדיקים לע"ל להרחיב בהם (צ"ל גבולם) ולמלא בהם אוצרותיהם שנא' להנחיל אהבי יש וגו' (משלי ח' כ"א). מה עשה נטל שם מן התורה ופתח אותה ונטל ממנה שם אחד שלא נמסר לכל בריה שנא' זה שמי לעולם (שמות ג' ט"ו) חסר כתיב לשון העלמה והציק והטיף ממנו ג' טפות מן (צ"ל אל) הים ונתמלאת כולה מים ורוח הקודש ושכינת הקודש (או צ"ל ושכינה הקדושה) הי מרחפת ומנשבת עליו שנאמר ורוח אלקים מרחפת וגו' (בראשית ג' א'). פתח את התורה ונטל ממנה שם שני והוציא משם ג' טיפות של אורה אחת לאור עוה"ז ואחת לאור עוה"ב ואחת לאור תורה. פתח התורה והוציא משם שלש טיפות של אש והוסק ממנה כל העולם כולו מאותו האש חוץ מאש בני אדם שנא' אש דת למו (דברים ל"ג ב') ונתמלא כל העולם מים ואורה ואש. כיון שראה הקב"ה מימינו אש משמאלו אורה ומתחתיו מים נטלן וערבן שנים שנים ונטל אש ומים וערבן ועשה מהם שמים אש ומים ונטל מים ואורה וערבן זע"ז ועשה מהן סוכה של חושך ועבני כבוד שנאמר ישת חושך סתרו סביבותיו וכו' (תילים י"ח י"ב). נטל אש ומים ועשה מהן חיות הקודש ועשה שמים ואמר להם התמתחו כאוהל והיו נמתחין מעצמן. שנאמר הנוטה כדוק שמים וגו' (ישעי' מ' נ"ב) עד שנאמר להם הקב"ה די:

התחיל הקב"ה לעמוד באורה ושכינתו בעליונים וסגר בעד האופל וחתם ונעל חלונותיו אמר הקב"ה אור זה אם נגלהו לב"ו הוא הולך חושך זה להגניזו. אם אגלה שניהם כאחת נמצאו מלאכי השרת רואין ואינן נראין. ואם נתערב שניהם לזווגם אין אורם שוה כאחד. אלא אפריד ואטול האור מן החושך ויהיה אור שרוי אצלי שנא' ונהורא עמיה שרא (דניאל ב' כ"ב) והחושך ישכון למטה שנא' וחושך על פני תהום ונאמר וירא אלקים את האור כי טוב ויבדל וגומר וכתיב ויקרא אלקים לאור יום וגומר (בראשית א' ד' ה'):

יום ראשון נטל גוש של שלג מתחת כסא הכבוד וזרק על פני המים באמצעו של עולם ונעשה ארץ שנאמר כי לשלג יאמר הוא ארץ (איוב ל"ז ו') ולקח אבן שתיה וירה אותה במקום בהמ"ק ונתיסד עליה העולם שנאמר או מי ירה אבן פנתה (שם ל"ח ו') וקרא לארץ ועמדה במקומה כדי שלא תזוז לא לכאן ולא לכאן כאניה בפלגוס שנאמר אל אלקים י"י דבר ויקרא ארץ (תהילים נון א') וכיון שזרח אורו על ארץ ישראל זרח בב"ה תחלה ומשם האיר

מדרש כונן:

כתיב ה׳ בחכמה יסד ארץ וגו׳ (משלי ג׳ י״ט) זו תורה. תורה זו אנה שמה ואנה היתה למה נקרא שמה תורה מפני שירדה הוראה לעולם. ועוד נקרא שמה תורה שהיא בגי׳ תרי״א ושני (ושתי) דברות אנכי ולא יהיה לך ששמעו מפי הגבורה הרי תרי״ג וכן כתוב תורה צוה לנו משה (דברים ל״ג ד׳). ד״א תורה בלשון יון קורין למראה ודמות תוריא״ה כלומר שהיתה סתומה ואח״כ נראית וניתנה לישראל והיתה גנוזה בעליונים קודם שנבראו שמים וארץ ומה שמה היה אמון שמה דכתיב ואהיה אצלו אמון (משלי ח׳ ל׳). ושמא תאמר שהיתה כתובה על ספר עדיין לא נבראו בהמה וחיה לפשוט מהם עור לעשות גויל לכתוב עליו. ואם תאמר על כסף וזהב או (צ״ל שאר) מיני מתכות עדיין לא נבראו לא נזדככו ולא פענחו (ר״ל לא נתגלו בעולם). וא״ת על לוח עץ עדיין לא נבראו האילנות בעולם. ועל מה היתה כתובה ובמה היתה כתובה באש שחורה ע״ג אש לבנה והיתה קשורה בזרועו של הקב״ה שנא׳ מימינו אש דת למו (דברים ל״ג ב׳) ומה שמה אמון שנא׳ ואהיה אצלו אמון (משלי ח׳ ל׳). כיון שנסתכל הקב״ה הביט כאן וכאן ואין מלאך בשמים ונתאוה לבראות עולם לעשות אדם להתעסק בתורה שנא׳ והוא באחד ומי ישיבנו (איוב נ״ג י״ג) ונתיעץ עם התורה שהיא חכמה לבראות עולם שנא׳ י״י בחכמה יסד ארץ וגו׳ בדעתו תהומות נבקעו ושחקים ירעפו טל (משלי ג׳ י״ט כ׳). חכמה גי׳ ע״ג שמות ח׳ שמונה כ׳ עשרים מ׳ ארבעים ה׳ חמשה הרי ע״ג שמות חקוקים על זרועו של הקב״ה. באחד מהם נברא האור באחד מהם אש באחד מים הרי ג׳ נשארו מהם שבעים שמות ועל כל שם ושם יכול

ואז המלך אשר בבירת עוזיהו אשר דיבר טוב על ישראל בראות הנס אשר עשה ה׳ אלהי ישראל עזב מעבוד האלילים והאמין בה׳ וימול את בשר ערלתו ובא לחסות תחת כנפי השכינה הוא וכל ילידי ביתו עד היום הזה. וכל עדת ישראל ששים ושמחים עם יהודית והצאן כל הנשים אחריה בתופי׳ ובמחולות והיו אומרות הודו לה׳ כי טוב כל״ח את יהודית אם בישראל את תהלת ירושלים את שמחת ישראל את כבוד עמינו כי עשית בכח וחזק ואמץ לבך ויד ה׳ היתה עמך לחזק אותך ומבורכת תהיה לעולם ויען כל העם אמן ואמן וזקנים עם נערים ישמחו יעלצו במצלתים ובנבלים:

ותשר יהודית את השירה הזאת לה׳ ותאמר הללו את ה׳ בתוף שירו לה׳ במחול שירו לו שיר חדש הודו וקראו בשמו. ה׳ איש מלחמה ה׳ שמו ה׳ אלהים גדול אתה ונורא בכח ואין דומה לך כל הבריות יעבדוך ויודוך ה׳ כל מעשיך כי אמרת ותהי ושלחת את רוחך ונבראו. ההרים והיסודות ירעשו וכדונג נמסו מלפני גבורתך ימינך ה׳ נאדרי בכח ימינך ה׳ תרעץ אויב מי כמוך באלים ה׳ מי כמוך נאדר בקדש נורא תהלות עושה פלא:

ויהי אחר התשועה הגדולה הזאת כאשר נטהרו כל ישראל העלו כולם עולות וזבחי׳ ונדרים ויהודית הקדיש את כל שללה לבית האלהים ויעשו עם יהודית שמחת זאת הישועה ג׳ חדשים ובכל ימי חיי יהודית לא קם מזיק על ישראל ותשקוט הארץ אחרי מותה שנים רבות ולכל בני ישראל היה אור במושבותם:

תם מעשה יהודית:

ותאמר יהודית אל כל העם שמעו נא לי אחי ועמי ותלו את הראש הזה על ראש חומותינו והיה כאשר יזרח השמש ולקחתם כל אחד מכם את כלי זייניכם ותצאו בתרועת מלחמה ואל תרדו למטה אפס כי תקעתם ותריעו ובכן שומרי החומה וילכו אל שר חילם לעוררו למלחמה וכאשר יבאו השרים באהל אליפורני וימצאו אותו מגולל בדמו תפיל עליהם אימתה ופחד ובראותכם אותם בורחים רדפו מהם אחריהם בחוזק כי ה׳ יתן אותם תחת רגליכם. וכן עשו בני ישראל כאשר האיר היום תלו על ראש החומות את ראש האויב הצורר ויקח כל איש ואיש את כלי מלחמתו בידו ויצאו ותקעו והריעו תרועה גדולה וכאשר ראו כן שומרי החומות באו כאהל מלכם אליפו׳ והשמיעו קול גדול בפתח האהל להעירו וכאשר באו השרים והשלישים אמרו לסריסים לא עת התמהמה לכו ועוררו את המלך כי יצאו העכברים מחוריהם ופיתו אותנו למלחמה ואז דחק ונכנס סרים המלך שומר הפלגשים באהל אליפורני ויעמוד לפני קלעי מטתו ויספוק את כפיו אולי ישן הוא ויקץ כי חשב כי עודינו ישן עם יהודית וכאשר לא הרגיש דבר קרב אל המטה ויסר את הקלעים וירא גוף אליפורני מושלך ארצה ומגולל בדמו וראשו איננו ויצעק צעקה גדולה בבכי ויקרע את בגדיו ויבא באהל יהודית ולא מצאה ויצא החוצה אל העם ויאמר אליהם אשה א׳ עברית עשתה רעה גדולה הזאת והנה אדונינו המלך מת ומושלך על הארץ ומגולל בדמו וראשו איננו וכאשר שמעו כן שרי החיל קרעו כולם את בגדיהם ויפול עליהם אימה וחשיכה גדולה ותהי צעקה גדולה ומרה במחנותם:

וכאשר שמעו כל החיל כי נהרג ומת גבורם יצאה מהם כל עצה ויברחו כולם מפני הפחד והיראה ובבורחם מלפני העברים הרודפים אחריהם חמושים עזבו כל רכושם וינוסו במשעול הכרמים ובנתיבות ההרים וכאשר ראו כן בני ישראל ירדו מן ההרים וירדפו אחריהם וירדפו בתרועת חצוצרות ובקול שופר חזק מאד והיו מכים את כל הנמצאים מכה גדולה מכת חרב וירדפום עד החורמה ויתר העם ירדו אל מחנה האויב וישללו את כל שללם שלל הרבה מאד אין מספר בצאן ובבקר ברכב ובסוס ובכל מטלטלי אלהיהם וכולם נתעשרו מגדול ועד קטן משלליהם ובזמן ל׳ יום לא נשלם שללם אשר שללו בני ישרא׳ רק כל עושר אליפורני וכל רכושו ניתן ליהודית זהב וכסף ומרגליות ואבני יקר אשר לו הכל ניתן לה מאת העם:

ובהלל ובהודות לה׳ והדליקו נרות בכל חוצות ירושלים ובחצריהם ובטירותם עטרו כולן בבגדים חמודים וכלי יקר ואבנים טובות ומרגליות לכבוד ולתפארת ויביאו את יהודית אל תוך העיר בשמחה גדולה כי חשבו לבלתי ראות פניה עוד ויסובבוה כל ישראל סביב. ותעל יהודית במקום גבוה ותהס את כל העם. ויהס העם עמדו לא ענו עוד. ואז ענתה יהודית בקולה קול עוז לאמר הללו ירושלים את ה׳ הללי אלהיך ציון כי חזק בריחי שעריך בירך בניך בקרבך הללו את ה׳ אלהינו הללוהו בגבורותיו הללוהו כרוב גֻדלו אשר לא עזב חסדו ואמתו למיחלים לחסדו ועשה חסד ביד שפחתו וימכור ה׳ ביד אשה שפחתו לשונא ועוכר ישראל בלילה הזה. ותוציא מאמתחת׳ את ראש האויב צורר היהודים אליפורני הרשע. ועתה אחי חי ה׳ כי שמרני מלאך ה׳ בצאתי מכאן וביושבי שמה ובשובי הנה ולא נטמאתי והביאני ה׳ אלהיכם אליכם בשמחה ובישועה והמליט נפשי בישועכם הודו לה׳ כי טוב כי לעולם חסדו: וכל ישראל השתחוו לה׳ אפים ארצה ויאמרו אליה ברוך ה׳ אשר בידך השפיל אויבינו המחרף והמגדף מערכות אלהים כל גוים סבבונו בשם ה׳ כי אמילם דחה דחיתנו לנפול וה׳ עזרנו כי לא בזה ולא שיקץ ענות עני ולא הסתיר פניו ממנו ובשועו אליו שמע. ועוזיהו נשיא ישראל אמר אליה ברוכה את לה׳ עליון מכל הנשים מנשים באהל תבורך ברוך ה׳ אשר ברא את השמים ואת הארץ ואשר הצליח את דרכיך להביא ראש מלך אויבנו צורר היהודים והגדיל היום את שמך ולא ימוש זכר תהלתך מפי כל האנשים אשר יזכרו את חסדי ה׳ לעולם כי לא חמלת על נפשך בעת צרה ויגון עמך. ויענו כל העם אמן ואמן. ויקראו אל המלך אשר היה עומד בבית עוזיהו אשר דיבר טוב על ישראל ותאמר לו יהודית ה׳ אלהי ישראל אשר הודעת את שמו ואת גבורתו ואמרת כי הוא יקום נקמתנו מאויבנו הנה הוא יתברך שבר ראש כל הרשעים בלילה הזה בידי ולמען תדע כי כן הוא הנה ראש אליפורני אשר בזדונו ובעזות לבו מאס את אלהי ישראל וישטום אותך להרגך לאמר כאשר נכה עם ישראל מוכה תפול ביניהם וחרבי יעבור בך. וכאשר ראה המלך ההסיד ההוא את ראש אליפורני ויפול על פניו ארצה ויאמר כן יאבדו כל אויבך ה׳ ויפול על רגל יהודית וישתחוה לה ויאמר אליה ברוכה את מאלהיך בכל אהלי יעקב כי כל גוי ועם ועם אשר ישמע את שמעך יהללו עליך את שם ה׳ אלהי ישראל:

ויהי ביום הג׳ ויעש המלך משתה גדול לכל שריו ועבדיו ויאמר ל׳ סריסו שומר הפלגשים לאמר לך נא ראה אם תוכל לפתות ולרצות את יהודית הזאת שאבא אליה ואז בא הסרים אל יהודית ויאמר אליה אל תבושי ואל תכלמי לבא אל אדוני ואולי ייטב לך לאכול ולשתות עמו ותאמר לו יהודית מי אנכי אשר אמנע מאדוני כל אשר ייטב לו וכל הישר בעיניו אעשה כי כל אשר יחפוץ אדוני המלך הוא טוב לי כל ימי חיי. ותקח ותלבש בגדי תפארתה ותבא ותעמוד לפניו ויהי כראות המלך את יפיה תכף הוכה ונחלה מאהבתו אותה ויאמר לה המלך אכלי לחמך בשמחה ושתי בלב טוב יינך כי מצאת חן בעיני. ותאמר לו יהודית אשתה אדוני כי שמח לבי ויגל כבודי היום שמחה רבה מכל ימי חיי ותשב ותאכל ותפתח את נאד החלב ותשת וגם את המלך השקתה וישמח ויגל המלך עמה מאד וישתה יין הרבה מאד ממה ששתה כל ימי חייו:

ויהי אח״כ הלכו כל עבדי המלך איש איש על מקומו ויסגור סרים המלך את דלתי האוהל אשר שם יהודית עם המלך וילך לו. ויהודית לבדה באהל ואליפורני המלך במטתו ישן כמת ותאמ׳ יהודית אל אמתה לעמוד בחוץ לשמור לפני האהל ותעמוד יהודית לפני המטה ותתפלל בדמעות רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע וכה אמרה בתפלתה חזקני ה׳ אלהי ישראל ואנקמה את נקמת עבדיך ישראל לחזק בריחי שערי ירושלים עיר מקדשך סמכני באמרתך ואל תבישני משברי בחוזק עוזך. וככלותה להתפלל קרבה אל העמוד אשר בראש מטתו ושלפה חרבו של אליפורני עצמו אשר היה תלוי בעמוד ובשולפה את החרב תפשה אותו משערי ראשו ותאמר חזקני נא ה׳ האלהים והכתה פעמים צוארו ותחתכה את ראשו ותשלח את אמתה ותקח את כלי מלחמתו אשר היו תלויים בעמודים והכתה את כל גופו מכף רגל ועד ראש אין בו מתום פצע וחבורה ומכה טריה ותבא ותתן ראש אליפורני ביד שפחתה לשום אותה באמתחתה. ותצאנה שתיהן יחדיו כמנהגן להתפלל ותעבורנה את כל המחנות ואין פוצה פה ומצפצף עליהן כי כן צוה עליהן המלך ובסובבן את העמק באו בשערי העיר ותאמר יהודית אל שומרי החומות מרחוק בקול ששון ובקול שמחה פתחו שערים כי עמנו אל אשר עשה הישועה הגדולה הזאת בישר׳:

ויהי כאשר שמעו את קולה אנשי העיר ויקראו את כהני ה׳ ויאספו כולם מגדול ועד קטן יצאו לקראתם בשמחה ובשירים

מאסוני ועתה תאמרי נא לי על מה נסת וברחת מעמהם ותבחרי לבא אלינו. ותאמר לו יהודית אנחנו חטאנו לפני ה׳ אלהינו ולכן דבר ביד הנביאים אל העם לייסר אותם על עוונות ועל כן בני ישראל פחדו ממך כי חטאו לפני ה׳ אלהיהם וכבד הרעב בהם והנה נחשבנו כמתים מפני הצמאון עד אשר הסכימו לשחוט את צאניהם ולשתות את דמם וחשבו להתיר את הקדשים אשר צוה ה׳ אלהיהם בשמירתם ושלא יהנו מהמה בחטים ביין ובשמן. ואם יעשו זה המה יאבדו ואתה תעמוד. וכאשר ידעתי זה אני אמתך נסתי מאתם ושלחני אלהים להגיד לך ואולם אנכי יהודית אמתך עובדת את ה׳ אלהי גם עתה בהיותי אצלך. אשר על כן אנכי אצא ג׳ פעמים ביום ואתפלל לפני ה׳ אלהי ואתנפל לפני אלהי והוא יגיד לי מתי ישלם להם כפעולם וכרוע מעללותם ואבא ואגיד לך ואעבורך בכל חוצות ירושלים ויהיו כל עדת בני ישראל כצאן אשר אין להם רועה ולא יחרץ כלב לשונו נגדך כי כל זה נאמר לי במראות האלהים ולמען חרון אף ה׳ שולחתי להגיד לך כל זה. וייטב הדבר בעיני המלך ובעיני כל עבדיו ויראו האנשים ויתמהו בראות חכמתה כי רבה ויאמרו איש אל רעהו אין אשה משכלת כזאת בכל הארץ ביופי בחן ובשכל. ויאמר לה המלך הטיב אלהים עמך אשר שלחך לפני למען תמסור את עמך בידינו ובעבור דבריך הטובים אם כה יעשה לי אלהיך. אלהיך אלהי ואת תהיה ראשונה במלכות ויהי שומעך בכל הארץ. ויצו המלך להביא אותה בבית נכותו ויצו להאכילה מעל שלחנו ותאמר לו יהודית לא תוכל אמתך לאכול מאשר צוית לתת לי פן יקראני אסון אבל אוכל מאשר הבאתי עמי ויאמר אליה המלך ואם יחסר לך את אשר הבאת לך עמך מה נעשה לך. ותאמר יהודית חי נפשך אדוני שלא יחסר לי זה עד אשר יקים ה׳ את דברי אשר חשבתי לעשות. ותשאל עוד בעת בואה אל האהל רשות לצאת בלילה ובעת עלות עמוד השחר חוץ מן המחנה להתפלל לה׳ אלהיה ג׳ ימים ויצו את אנשיו להניחה ולעשות כל חפצה ולצאת ולבא להתפלל לפני ה׳ אלהיה ותצא בכל לילה ולילה מחוץ למחנה לטבול את גופה תוך ברכת המים ובעלותה מלטבול שפכה את נפשה בבכי ואנקה לפני ה׳ ישראל לישר את דרכה בישועת עמה ובאה אל האהל בטהרתה ותאכל בסעודת הערב:

ויהי ככלות יהודית להתפלל לה' את כל התפלה והתחנה הזאת ותקם מן המקום אשר השתחותה שמה לה' מכרוע על ברכיה וכפיה פרושות השמים ותקרא את שפחתה ותבא אל היכל ביתה ותסר בגדי אלמנותה והשק מעליה ותרחץ את גופה ומשחה עצמה בשמן המור ותקלע את קלעות שערותיה ותשם כתר על ראשה ותלבש בגדים יקרים מוזהבים ותכשיטי' חריטים ושהרוני' ועגילי' וטבעות ותיפה את עצמה בכל תמרוקי הנשים וכ"ד קישוטיה וה' נתן לה זיו ויופי הרבה למצוא חן בעיני כל רואיה ותתן יהודית ביד אמתה שפחתה נאד חלב וחמת יין וצלוחית שמן וקמח ולחם וגבינה ותלך לה וכאשר באה אל שערי העיר, ומצאה את עוזיהו ואת הכהנים המקוין אותה שמה ותעבור לפניהם ויאמרו לכי לשלום ואלהינו יתן חן וחסד בעיני כל רואיך ויתן לך כלבבך וכל עצתך ימלא לטובה ותתהלל עליך ירושלים עיר הקדש ותהי שמך בכלל החסידי' ובמספר הצדיקי' ויענו כל העם אשר שם אמן ותצא יהודית מן העיר ההיא ואמתה:

ויהי כאשר ירדו מן ההר בעת עלות השחר פגעו בה משומרי המלך אליפורני ויתפשוה לאמר מאין באתה ואנה תלכי ותאמר אליהם יהודית מבנות העברים אנכי ואברח בהחבא מאתם כי ידעתי כי ימסרו בידכם ולכן חשבתי אצלי לאמר אלכה נא לי לפני שער אליפורני לגלות לו סודות עם היהודים ולהורות לאנשי הצבא את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון ללכוד את העיר ולתופשה ולא יפול ממחנהו עד א'. וכאשר שמעו את דבריה האנשים אשר תפשוה הביטו את תוארה ויפיה והמה ראו כן תמהו מנועם אמרותיה במועצות ודעת ויאמרו אליה ברוך טעמך כי חלצת נפשך ממות וחכמת בעצתך לבא אל אדונינו ותדע באמת כי בעמדך לפניו ייטב לך ותמצא חן וחסד בעיניו ויביאו אותה למלך ומיד כאשר באת לפניו וישא המלך את עיניו וירא את יפיה וזיו הדרה בערה בו אש החשק והתאוה ויחלה המלך מחולי החשק וכל שריו ועבדיו הפרתמים היושבי' לפני המלך אמרו מי אשר ימאס עם העבריי' אשר יש להם נשים יפות כאלה ומי לא ילחם עמהם בעבורם וכאשר ראתה יהודית את המלך יושב על כסא מלכותו השתחוה לו אפים ארצה ויקימוה עבדי המלך כי כן מצות אדוניה' אז אמר לה המלך תגילי ותשמחי בלבבך ואל תיראי כי לא אחפוץ במות כל אשר יחפוץ לעבדני ולא הייתי מרים חרבי והניחותי על עמך אם לא

עצתי אשר חשבתי לעשות לנקום נקמת בני ישראל מאת היונים ולכן לעת ערב תעמדו בשערי העיר ואצא אני ושפחתי עמי בלילה ואתם אל תחקרו ממני אנה אני בא אפס כי תמיד תהיה תחינתכם בפיכם לה׳ אלהי ישראל לפקוד את עמו בעבור כבוד שמו. ויאמר אליה עוזיהו לכי לשלום ואלהי ישראל יתן את שאלתך אשר שאלת מעמו ויהי ה׳ עמך לנקום אותנו מאויבינו אמן. ויהודית נכנסה בחדרה ותלבש שק ואפר ותעל עפר על ראשה ותשתחוה לה׳ ותשפוך את נפשה בצום ובבכי ותתפלל לפני ה׳ וכה אמר בתפלתה ה׳ אלהי שמעון אבי אשר שמת בידו חרב להתנקם מהנכרים אשר טמאו וגילו את ערות דינה אחותם ונתת את נשיהם בשבי ואת בנותיהם וכל שללם לבוז ביד עבדיך אשר קנאו את קנאתך פקדני נא ה׳ אלהי כרוב חסדך כי כל דרכיך צדק ומשפטיך תהום רבה והבט נא את מחנה האויב הרע הזה אשר חירף מערכות אלהים כאשר ראיתה את מחנה מצרים ברודפם חמושים אחרי ישראל עמך ונחלתך אשר בטחו במרכבותיהם ובסוסיהם וברוב חילם והשקפת על מחניהם והבהלת אותם במחשכים תהומות יכסיומו ירדו במצולות כמו אבן במים אדירים כמוהם יהיו גם אלה ה׳ אלהי הבוטחים על חילם וברכב ובפרשים ובחיצים ובקשת המתהללים בחניתותיהם ולא ידעו ולא יבינו כי אתה ה׳ אלהינו ה׳ איש מלחמות יעיר קנאה יריע אף יצריח על אויביו יתגבר חשוף זרוע גבורתך כבראשונה ושפוך כאש גבורתך אל הגוים אשר לא ידעוך ועל ממלכות אשר בשמך לא קראו אשר אמרו נרשה לנו את נאות אלהים לבא במקדש ולטמא היכל קדשיך ולנתק קרן מזבחך אנא ה׳ עשה למענך אם לא למענינו חרבם תבא בלבם וקשתותם תשברנה ולצר הצורר הרע הזה אליפורני המלך קדמה פניו הכריעהו וילכד בפח עיניו לאהוב אותי ותחלהו בחולי החשק בי ותן בנפשי חוזק למאוסו ובידי כח ואל להשמידו יפלו במכמוריו רשעי׳ יחד אנכי עד אעבו׳ ויהי׳ זה זכר לשמך הגדול כי תמכור אותו ה׳ אלהי ביד אשה ואתה ה׳ לא בגבורת הסוס תחפץ ומלכות זדון לעולם שנאת שועת עניים אתה תשמע צעקת הדל תקשיב ותושיע חנני ושמע תפלתי ושועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש ותן דבר בפי ועצה בלבי לקיום ביה מקדשך למען ידעו כל הגוים כי אתה אלהים חיים ואין זולתך אלהים:

ויהי כשמוע את הדברים האלה יהודית האלמנה בת בארי והיא היתה יראת ה׳ מאד ותעש לה יהודית בעליות ביתה חדר מיוחד להתפלל בה ותשב שם עם נערותיה והיא היתה מענה בצום נפשה כל ימי חייה והיא היתה אשת יפת תואר מאד ותהי יהודית נושאת חן בעיני כל רואיה כי היתה יראת את ה׳ והיא כאשר שמעה כי דבר עוזיהו למסור את העיר אחר ה׳ ימים שלחה לקרוא את הכהנים חברי וכרמי ויבאו אליה ותאמר אליהם יהודית מה זה הדבר אשר חשב עוזיהו לעשות למסור את העיר ביד האויב אם לא יבא ישועתנו תוך ה׳ ימים ומי אתם נסיתם את ה׳ לא זו הדרך לקבל חסד המקום ב״ה רק להעיר חרון אף ה׳ האפס לנצח חסדו כי שמתם גבול לחסדיו ולרחמיו לשום לכם יום כפי בחירתכם חלילה לסור מאחרי ה׳ חסדי ה׳ כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו טוב ויחיל ודומ׳ לתשועת ה׳ כי לא יזנח לעולם ה׳ כי אם הוגה ורחם כרוב חסדיו רגע ידבר על גוי ועל ממלכה ונחם על הרעה ועתה לכו ונשובה אל ה׳ כי ארך אפים הוא ונשאלה ממנו סליחה וכפרה על זה העון בבכי ובצום ואל אלהינו כי ירבה לסלוח ועת צרה הוא ליעקב וממנה יושע וכאשר נבהלה נפשינו מפני זדונם כן נגילה ונשמחה בישועתו כי לא הרשענו כאבותנו אשר עזבוהו ויקטרו לאלהים אחרים. ועל כן נמסרו לחרב ולשבי ולחרפה ולכלימה ביד שונאיהם ואנחנו לא נדע אל אחר זולתו אלהינו אין עוד מלבדו והוא ידרוש דמינו מיד קמינו למען כבוד שמו. ועתה אחי אתם הכהנים לה׳ ונפש כל עמו ישראל תלויות בכם ואתם חזקו ויאמץ לבבכם ולב כל ישראל לאמר אליהם כי אבותינו הובאו בנסיון לנסות אותם אם באמת אהבו את ה׳ אלהיהם ואתם תאמרו אליהם כי אברהם אבינו עמד בנסיונו של מקום וה׳ אהבו וכן יצחק ויעקב ומשה ושאר האבות נמצאו נאמנים לפני ה׳ ביסורין. וכל מי שלא עמד בנסיון ביראת ה׳ והתלוננו לפני ה׳ נגפו לפני המשחית וימותו במכת הנחשי׳ ועתה התבוננו וראו כי כאשר ייסר איש את בנו ה׳ אלהינו מיסרנו ולמות לא נתננו בעבור שמו הגדול והנורא:

ויאמרו אליה עוזיהו והכהנים צדק כל אמרי פיך אין בהם נפתל ועקש נואלנו ואשר חטאנו לשום גבול לישועת ה׳ ולכן העתר בעדינו כי ישרה ויראת את ה׳ את. ותאמר להם יהודית אנכי אתפלל לה׳ בעדיכם. וגם אתם העתירו אל ה׳ בעדי להקים את

אותם יומם ולילה. ואליפורני בלכתו סביב ההר מצא סילוני המים אשר חוץ לעיר ויצו לנתוש ולנתוץ ולהאביד ולהרוס אותם. ויבואו חיילי הצבא אל המלך לאמר לו כי בני ישראל אינם בוטחים לא בחנית ולא בחיצים ולא בקשת אפס ההרים הרמים וכל הגבעות מחזיקים אותם ואתה למען תוכל להם בלי מערכת מלחמה שום תשים שומרים על מקורי המים לבלתי יוכלו לעלות מים מהמה ותמית אותם בצמא מבלי חרב אז ימסרו לך את העיר מפני הצמא. ויטב הדבר בעיני המלך ולפני כל שלישיו וישם מסביב שרי מאות על מקורי המים ויהי לעשרים יום אחרי שומו משמרת זאת נתמעטו המים מהבורו׳ ומהפלגו׳ לכל יושבי ירושלי׳ ויצמא העם למים ויאספו בני ישראל אל עוזיהו כל האנשים והנשים בחורים ונערים יחד כולם פה א׳ לאמר ישפוט אלהים בינינו וביניך כי הרעותה לנו ומאנת לענות מפני המלך ועל כן ימסור אלהים אותנו בידיהם ואין עוזר ונפלנו לעיניהם ברוב הצמאון ועתה נמסור עצמנו בלב שלם למלך. הלא טוב לנו לעבוד לה׳ והיינו עבדים לאליפורני ממותנו בצמא ומהיותנו דראון לכל בשר בראותנו בנינו ובנותינו מתים לפנינו מעידים אנחנו היום את השמים ואת הארץ ואת אלהי אבותינו הפוקד עלינו כפי עונותינו כי תמסרו תכף ומיד את העיר ביד חיל האויב ונמות מהרה לפי חרב. ויהי כשומעם את צעקת בני ישראל כל שרי צבאות ישראל צעקו צעקה גדולה ומרה ויבכו בכי גדול תוך ההיכל ויצעקו אל ה׳ קול א׳ לאמר חטאנו עם אבותנו העוינו הרשענו אלהים אל דמי לך אל תחרש ואל תשקוט אל כי הנה אויביך יהמיון ומשנאיך נשאו ראש על עמך יערימו סוד ויתיעצו על צפוניך אמרו לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד אשר אמרו נרשה לנו את נאות אלהים כי נועצו לב יחדיו עליך ברית יכרותו. אלא האל אב הרחמן חמול על עמך ועל נחלתך ואל תמסור בני בריתך ביד העמים אשר לא ידעוך למה יאמרו הגוים איה אלהיהם וברוב גאונך תהרוס קמיך עשה להם כמדין כסיסרא כיבין בנחל קישון נשמדו בען דאר היו דומן לאדמה שיתמו נדיבמו בעורב וכזאב וכזבח וכצלמונע כל נסיכמו. וכאשר כלו הצעקות והבכי קם עוזיהו ועיניו זולגות דמעה ויאמר אליהם חזקו ויאמץ לבבכם אחי ונקוה חסד מה׳ עוד ה׳ ימים אולי ישוב חרון אף ה׳ ויתן כבוד לשמו ואם אחרי ה׳ ימים לא יושיע ה׳ לנו נעשה כאשר דברתם:

בנחשתי׳ ולהוליכו אל מחנה העברים לירושלים באף ובחמה ובקצף גדול לאמר ככה יעשה לאיש אשר דיבר טוב על ישראל קום לך אתם ואם באבדי את ישראל תפול גם עתה כמוהם כנפול בני עולה ויקחו אותו עבדיו ויביאו אותו מחנה ישרא׳ פתח שערי ירושלים וישובו אל אדוניהם. והמלך בא ברחובות ירושלים אסור בכבלי ברזל וימצא שם שרי צבאות ישראל עוזיהו בן מיכה וכרמי ויתמהו איש אל אחיו וישאלו את פיו ויספר להם את כל אשר קרהו על כי דיבר טוב על ה׳ ועל ישראל עמו ואשר צוה המלך למסור אותו ביד ישראל להמיתו בחרב כהריק חרבו בישראל ואשר אמר ארדוף אשיג אריק חרבי תורישמו ידי וחירף מערכות אלהים חיים לאמר מי בכל אלהי הארצות אשר הציל את ארצו מידי כי יציל ה׳ את ירושלים. ויהי כשומעם שרי ישראל את דברי המלך רעדה אחזתם שם חיל כיולדה ויבאו אל מקדש ה׳ וישתחוו לה׳ בבכי ובצעקה גדולה ומרה לאמר ה׳ אלהי ישראל יושב הכרובים אתה הוא האלהים לבדך לכל ממלכות הארץ אתה עשית את השמים ואת הארץ הטה ה׳ אזנך ושמע פקח עיניך וראה ושמע דברי אליפורני אשר חירף מערכות אלהים חיים ומלך עולם אמנם ה׳ החריבו מלכי אשור את העכו״ם ואת ארצם ונתנו את אלהים באש כי לא אלהים המה כי מעשה ידי אדם עץ ואבן ויאבדם ועתה ה׳ אלהינו הושיענו נא מידו שפוך חמתך על הגוים אשר לא ידעוך ועל הממלכות אשר בשמך לא קראו כי לא תעזוב הבוטחים בשמך וכי תשפיל הגבר אשר הובטח באדם ובגבור׳ הסוס יבטח. ויהי ככלות את תפלתם לפני ה׳ נחמו את המלך ההוא וידברו על לבו לאמר ה׳ אלהינו ואלהי אבותינו אשר הודעת את שמו ואת גבורתו יהיה מגן עזרך והוא יראך את מפלת האויב הרע הזה בנקום ה׳ אלהינו נקם נקמת בני ישראל ויהי ה׳ עמך ואתנו תשב כטוב בעיניך ובא עוזיהו וקבלו בביתו ויעש לו משתה גדול ואח״כ נתקבצו כל העם ויתפללו כל הלילה שואלי׳ עזר מאת ה׳:

ויהי ממחרת היום הזה צוה אליפורני לעלות למלחמה עליהם והעם הרגליים אנשי חיל היו ק״ך אלפים איש והפרשים י״ב אלפים נתקבצו יחדיו בכח גדול וביד חזקה נגד בני ישראל. וכאשר ראו בני ישראל את ריבויים ישבו על הארץ ויעלו עפר על ראשם ויצעקו בני ישראל אל ה׳ להושיעם מיד אויביהם ויקחו את כלי זיניהם וישבו בדרכים הצרים אשר בהם נתיב ההר וישמרו

מעשה יהודית:

ויהי בימי אליפורני מלך יון מלך גדול וחזק והוא כבש מדינות רבות ומלכים חזקים והחריב טירותם והיכליהם שרף באש. בשנת עשר שנים למלכותו שם פניו לעלות ולכבוש ירושלים עיר הקדש וקיבץ ק"ך אלפי שולפי חרב וצ"ב אלף בעלי חצים ויאמר המלך אליהם הנה עם בני ישראל אשר בירושלים משונים בדתיהם ואת דתי המלך אינם עושים הוות בקרבם ולא ימיש מרחובם תוך ומרמה עתה קומו ונקומה עליהם למלחמה ולא יזכר שם ישראל עוד. ויען מלך א׳ אשר היה כבוש תחת ידו במלחמה ויאמר לו חדל לך המלך מאלהי עולם אלהי ישראל אלהי האלהים ה׳ גבור מלחמה מושל בגבורתו עולם עיניו בגוים תצפינה הסוררים להלחם עם עמו ונחלתו לא ימלט. ולא עוד אלא שכל א"ה נקראו נכרים וישראל הם עם קרובו ומי יגש ויערב אל לבו להלחם עמם. לך התבונן במלכים הראשונים שעברו על שפשטו ידיהם בישראל מה עלתה בהם כמו פרעה וסנחריב ויתר המלכים נכול תבול אתה וכל העם אשר ברגליך ולא תוכל להלחם בישראל אשר מנשרים קלו מאריות גברו הלא המה הגבורים אשר מעולם אנשי שם. ויהי כשמוע אליפורני המלך את דברי המלך ההוא ויקצוף המלך מאד וחמתו בערה בו לאמר מי זה ואיזה הוא אשר מלאו לבו לאמר כי עם בני ישראל רב ועצו׳ ממני ואשר כח בהם לעמוד בפני חיילי רבים כחול הים ומי בכל אלהי הארצות אשר הצילו את ארצם מידי כי יציל ה׳ את ירושלים מידי ויחר אפו מאד ויצו לייסר את המלך ההוא בשפטים גדולים כי דיבר סרה על עוצם חיילותיו לאמר כי לא יעצרו כח בפני עם בני ישראל ויצו המלך לאנשי הצבא לאוסרו

והעליתם את עצמותי מזה אתכם ומשה כתב שם המפורש והשליכו בנילוס וכתב עלי שור עלי שור מיד צף הארון ולקחו עמהם ארונו של יוסף וגם הארונות של השבטים העלו עמם וכל אחד ואחד נטל ארון אביו והלכו להם למדבר ויצאו עמהם עמים רבים ואספסופים רבים עלו עמהם וישבו להם במדבר. ואמר האספסוף הלוא משה אמר דרך ג׳ ימים נלך במדבר ועתה נשכימה יחד מחר אם יחזרו מוטב ואם לאו נעשה עמהם מלחמה וכשהגיע למחר אמרו למשה שהיום חוגג לפי שכבר עברו שלשת ימים אנחנו חוזרים אמר להם משה ה׳ אמר לנו לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם אמר להם בגדתם באדוניכם מיד עשו להם מלחמה ויקומו ישראל ויהרגו בהם הריגה גדולה והנשארים הלכו לפרעה ויגידו לו כי ברח העם וירדו העם וישיגו אותם חונים על הים ויבואו בני ישראל בתוך הים ביבשת ויבואו אחריהם פרעה וכל חילו וטבעו בים ולא נותר מהם איש זולתי פרעה מלך מצרים אשר נתן הודאה לאל חי והאמין בו שנאמר ה׳ הצדיק ואני ועמי הרשעים ויצו הקב״ה למיכאל וגבריאל שרי מרום ויוציאוהו משם ויוליכוהו לנינוה העיר הגדולה וימלוך פרעה על נינוה ד׳ מאות שנה. ובני ישראל באו המדברה ויבוא אליהם עמלק בן אליפז בן עשו להלחם עמהם ועמו היו מאה אלף ושבעה ושמונים רבוא איש כולם היו קוסמים ובעלי אוב וידעוני וימסרם ה׳ כולם ביד משה עבדו וביד יהושע תלמידו ויכום לפי חרב. ויבוא הכנעני מלך ערד וילחם בישראל וגם סיחון ועוג וכולם נפלו ביד ישראל ובאו בחדש הג׳ להר סיני ונתן להם הקב״ה תורתו הקדושה ודבר עמהם מן השמים ועשו משכן ואהל וארון ומזבח ומזבח לעולה ואהרן ובניו מקטירים ומכפרים עונותם של ישראל. והלכו במדבר מ׳ שנה לא בלו שמלותם מעליהם ונעלם מעל רגליהם ואוכלים מן כל ימי היותם במדבר ארבעים שנה ובשנת הארבעים בחדש הראשון בעשור לח׳ מתה מרים ז״ל ובחדש שנים עשר בז׳ בו מת מרע״ה בן מאה ועשרים שנה ויקבור אותו בגי מול בית פעור ויקם ה׳ את יהושע פרנס על ישראל והעביר ישראל את הירדן ולקח ארץ שלשים וא׳ מלכים וחלקה לישראל. ויתר דברי משה ואשר עשה הלוא הם כתובים על ספר דברי הישר:

הם דברי הימים של משה רבינו ע״ה:

שהיו המצריים אומרים תקנו לנו מרחצאות לעדן גופנו ועצמנו לפיכך הביא עליהם שחין לחמם את בשרם ומגררין את גופם בחיכוך גדול: מכה ז׳ הביא עליהם ברד ומפני מה הביא עליהם ברד לפי שהיו המצריים אומרים לישראל לכו וחרשו וזרעו לנו את שדותינו לכך הביא עליהם ברד שישבר האילנות והזרעים: מכה ח׳ הביא עליהם ארבה לפי שהיו שניו כשני ארבה ומתלעותיו מתלעות לביא ומפני מה הביא עליהם ארבה לפי שהיו המצריים אומרים לישראל לכו ונטעו לנו אילנות ושמרו את פירותיהם לפיכך הביא עליהם ארב׳ שיאכל מה שנשאר מהברד: מכה ט׳ הביא עליהם חשך של גיהנם מי שהיה יושב לא היה יכול לעמוד ומי שהיה עומד לא יוכל לישב מפני כובד החושך ומפני מה הביא עליהם חשך מפני שהיו פושעים בישראל ובקש הקב״ה להמיתם בג׳ ימי אפילה כדי שלא יראו המצריים במפלתן של ישראל וישמחו עליהם: מכה עשירית זו היא מכת בכורות וארז״ל קודם שהביא עליהם המכ׳ הלך משה לפרעה ואמר לו דע כי בכורי מצרים ימותו בלילה הזה התחיל להלעיג עליו ואמר לו כמה בכורות במצרים לא יש ג׳ מאות והטפשים לא ידעו כי כולם בכורות מפני שהיו שטופים בזמה והיו כולם ממזרים כל א׳ וא׳ היה בכור לאביו. וכן הלך משה אצל בכורים ואמר להם כה אמר ה׳ בחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים ומת כל בכור בארץ מצרים מיד הלכו כל א׳ וא׳ אצל אבותיה׳ דעו כי כל המכו׳ כולם שאמ׳ משה כולם באו ועתה אומר ומת כל בכור בארץ מצרים השיבו אות׳ אבות׳ וא״ל לכו אצל פרעה כי בכור הוא מיד הלכו אצל פרעה וא״ל שלח את העם הזה שאם לא תשלחם הלילה הזה ימותו כל בכורי מצרי׳ א״ל פרעה מי אמר לכם שתבואו ותדברו עמי א״ל אבותינו אמרו לנו הדבר הזה א״ל לכו והרגו איש את אביו אני אומר או נפשי או נפש שונאי ישראל תצא ואתם אומרים לי לשלחם. מה עשו בכורי מצרים נטלו איש חרבו כמצות המלך פרעה והרגו את אבותם שנאמר למכה מצרים בבכוריהם. ואח״כ בחצי הלילה הכה כהם כל בכור באדם ובבהמה ואף צורתם שהיתה חקוקה מחה אותה הקב״ה וישאילום כסף וזהב וסוסים ובגדים ושמלות כמו שאמר הקב״ה לאברהם אבינו וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול ואח״כ ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל: ויהי בהוציאם ממצרים זכרו ישראל על השבועה שהשביעם יוסף ואמר פקוד יפקוד אלהים אתכם

החרטומים ויען בלעה וחרטומיו אין זה פלא ותמהה וגוזמא מתנינך שבלע התנינים שלנו כי חוק בכל העולם שחיה בולעת חיה אחרת אם תרצ׳ שנדע כי רוח אלהים השלך מטך לארץ ואם מטך בעודנו עץ יבלע מטותנו והם עצים נדע כי רוח אלהים עמך ויעשו כן וישליכו איש מטהו ויהיו לתנינים ואחר שחזרו כמו שהיו בתחלה בלע מטה אהרן את מטותם. אז צוה פרעה להביא כל ספרי מצרים ולחפש אולי ימצאו שמו של הקב״ה ויחפשו ולא מצאו לפי שהם ספרי טעות ויאמר להם חפשתי בכל ספרי ולא מצאתי שם אלהיכם ויאמרו ה׳ אלהי העברים נקרא עלינו אז אמר פרעה מי ה׳ אשר אשמע בקולו ויאמר משה הוא צונו שנלך דרך שלשת ימים ונזבחה לה׳ אלהינו. כי מיום שירדו ישראל למצרים לא זבחנו לו ואם אינך משלח כמה צרות רעות ורבות ומגפות ישלח בכם. ויאמר להם מה כחו וגבורתו של אלוה זה ויאמרו לו עושה שמים וארץ אור וחושך ים ויבשה ובהמות וחיות וכל העולם חל וזע מלפניו והוא יקח את כוחך וישיבך עפר אל האדמה ויחר לפרעה עליה׳ ויאמר כל אלה האלוהות לא יוכלו לעשו׳ כאשר עשיתי אני לי יאורי ואני עשיתיני ויחר אפו ויגרש אותם ויאמר להכביד עולם. ויביא ה׳ עליהם נגעים גדולים עשרה שהם נחשבים כמאתים וחמשים מכות: מכה א׳ הביא עליהם הקב״ה דם מפני שהיו מונעים בני ישרא׳ לעשות טבילה לכך הביא עליהם דם: מכה ב׳ הביא עליהם צפרדע שהיו נופלות במשארותם ובחדרי משכיותם ומשכבם ומרקדין ומנגנין בתוך מעיהם והיתה מכת צפרדע קשה מכולם ולפיכך הביא צפרדע לפי שהיו המצריים אומרים לישראל לכו וצדו לנו דגים לפי׳ הביא עליהם צפרדע: מכה ג׳ הביא עליהם כנים כרום אמה על הארץ וכשהיו המצריים לובשים בגדים נקיים מיד מתמלאים כנים לפי שהיו המצריים אומרים לישראל לכו וטאטו וכבדו בתינו וחצרותינו ושווקינו לכך נהפך להם לכנים: מכה ד׳ הביא עליהם ערוב מאריות וזאבים ונמרים ודובים וחיות רעות ונכנסין לבתיהם של מצרים וסוגרות דלתות בתיהם והקב״ה שולח חיה מן האדמה ששמה סילוני׳ והיתה נכנסת בחלונות ופותקת הדלתות והיו דובים ונמרים ואריות וזאבים נכנסים ואוכלים המצריים והינוקות בערסהן ומפני מה הביא עליהם לפי שהיו המצריים אומרים לכו רעו את בהמותינו לפיכך הביא עליהם ערוב ודבר שימותו כל בהמתם והיא מכה חמישית: מכה ו׳ הביא עליהם שחין באדם ובבהמה ומפני מה הביא עליהם שחין לפי

ומשה היה רועה את צאן יתרו וה׳ אמר לזכור השבועה אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב ונראה למשה בסנה הש״ית וישלחהו לפרעה לעשות אותות ומופתים וישב אל חותנו ויאמר לו אלכה ואשובה אל אחי אשר במצרים ויקח משה את אשתו ויהי בדרך במלון ויפגשהו ה׳ על דבר אשר לא זכר למול את בנו ונפל לפני המלאך ותקח צפורה צור מחדודי צורים ותמל את בנה ותמלט את בעלה ובנה מיד המלאך: ויאמר ה׳ אל אהרן לך לקראת משה המדברה וילך ויפגשהו בהר האלהים וישק לו וישא אהרן את עיניו וירא את בניו ואת אשתו ויאמר מי אלה לך ויאמר משה אל אהרן הילדים אשר חנן אלהים אותי בארץ מדין וירע הדבר מאד בעיני אהרן ויאמר אל משה על הראשונים אנו מצטערין ואתה בא להוסיף עליהם ויאמר משה לאשתו לשוב אל בית אביה והעש כן ואחר כן באו משה ואהרן מצרימה ויבואו לבית פרעה והיו בשער בית פרעה שני כפירים שאין שום אדם יכול לקרב מהם לשער המלך מפחדם שהיו טורפים למי שרואים אותו עד שיבוא רועה הכפירים ויסירו אותם. ובעת ששמעו שבאו משה ואהרן שומרי הכפירים התירום והניחום על פתח השער בעצת בלעם הקוסם וחרטומי מצרים ובבוא משה ואהרן לפתח השער ויט משה את מטהו על הכפירים ושמחו לקראתו ויבואו אחריו והיו שוחקים לפניו כשחוק הכלבים עם בעליהם בעת בואם מהשדה. ובעת שראה כך פרעה ועבדיו יראו מאד מפניהם ויאמרו להם מה המעשה ומה אתם רוצים ויאמרו אלהי העברים נקרא עלינו לאמר שלח עמי ויעבדוני א״ל פרעה שובו לפני מחר ואשיבה לכם דבר ויעשו כן ויצאו וילכו. אחרי כן קרא פרעה לחכמים ולחרטומים ולמעוננים ולקוסמים וביניהם בלעם ויאמר להם בלעם איך קרבו אל השער ולא טרפו אותם הכפירים א״ל פרעה באו ולא עשו בהם כלום משחקים עמם כאלו הם גדלום ושמחו עמהם כשמחת הכלבים עם ארוניהם כאשר גדלום בנעוריהם. ויאמר בלעם אין לו כ״א כמונו ועתה שלח לקרוא אותם ולהווכחה יחדיו לפניך. וישלח לקרוא להם ויצאו משה ואהרן וזקני ישראל ויבואו לפני המלך וידברו אליו כדברים אשר דברו אליו ומטה האלהים בידו ויאמר להם פרעה ומי הוא אשר יאמן אתכם, ויבוא משה ואהרן ויעשו כן כאשר דבר ה׳ להם וישלך אהרן מטהו לפני פרעה ולפני עבדיו ויהי לתנין ויקרא פרעה לחכמים ולמכשפים ויעשו גם הם כן וישליכו איש מטהו ויהיו לתנינים ויקם מטה אהרן ויבלע מטות

בן ויקרבו אל העיר ויכוה לפי חרב. וכראות בלעם בן בעור כי נלכדה העיר עונן ונחש ופרח באויר הוא ובניו וינוסו אל מצרים אל פרעה וישבו עמו וישובו איש לביתו וכראות העם כי המלך הושיעם ובעצתו הטובה נתפסה העיר ויאהבוהו מאד וירא משה את ה׳ אלהיו ולא סר מחוקות אבותיו אברהם יצחק יעקב ע״ה ימין ושמאל והימים אשר מלך משה על כוש מ׳ שנה:

ויהי היום והוא יושב על כסאו והגבירה יושבת אצלו ותאמר הגבירה לשרים ראו המלך אשר המלכתם עליכם זה מ׳ שנה ולא קרב אלי ועתה שימו עליכם מלך בן ארוניכם ניקנוס כי לו משפט המלוכה ולא תמליכו עליכם איש נכרי. ויאמרו כל שרי החיילים למשה טוב אתה בעינינו מאד אך כל עם המדינות יועצים להמליך עליהם בן ארוניהם. ועתה קח לך עושר ונכסים ולך מעמנו ושוב אל מקומך בשלום. וילך משה לארץ מדין וישב על הבאר ולכהן מדין שבע בנות וכו׳ עד אשר הואיל משה לשבת את האיש א״ל רעואל מאין תבוא מה ארצך ואי מזה עם אתה ויאמר לו אני משה ויספר לו כל המוצאות אותו במצרים אז אמר בלבו יתרו זה האיש אשר שלח ידו בכתר המלך ויזתה אקחנו ואמסרהו ביד פרעה ויצו לכלכלו בלחם צר ומים לחץ וימצא חן בעיני צפורה בתו ותחמול עליו ובכל יום ויום מעט לעת היתה מספקת לו לחם ומזון וישב שם שבע שנים. ויהי מקץ שבע שנים אמרה צפורה לאביה השבוי והאסור אשר השלכת לבור זה כמה ימים ושנים הלוא תדרשנו כי בכל יום צועק עליך לאלהיו והיה בך חטא. ויאמר לה יתרו מי שמע כזאת אדם שלא אכל ושתה זה כמה שנים עודנו חי הלכו לבית האסורים ומצאוהו עומד על רגליו ומתפלל לאלהיו ויוציאוהו משם:

בימים ההם צוה יתרו שיעבירו קול בכל ארצותיו שכל מי שיבוא ויתלוש המטה הנטוע בגנו שיתן לו צפורה בתו לאשה והיו באים מלכים ושרים גדולים וגבורים ולא יכלו לעקור המטה ואחר שהוציא משה מבית הכלא היה מתהלך בגן וראה שם את המטה מוצב ארצה והוא של סנפרנון וחקוק עליו שם המפורש וישם משה ידו על המטה ויעקרהו ממקומו במהר׳ ויהי למטה בכפו וישב לבית והמטה בידו ובראות יתרו המטה ביד משה תמה מאד ויתן לו את צפורה בתו לאשה ותלד בן ויקרא את שמו גרשום ומשה בן ע״ז שנים בצאתו מבית הסוהר. צפורה הלכה בדרך הצדקניות שרה ורבקה רחל ולאה ותלך בדרך ה׳ כאשר צוה עליה משה בעלה:

ניקנוס וכל שרי החילים מהמלחמה וישאו עיניהם ויראו חומת העיר גבוהה מאד ויתמהו איש אל רעהו ויאמרו ביניהם ראו בני העיר כי נתאחרנו במלחמה ויגבהו חומת העיר ויחזקוה לבלתי בא אליהם מלכי כנען. ויהי כאשר קרב אל העיר ויראו שערי העיר סגורות ויקראו לשוערים לפתות אליהם לבוא העיר וימאנו השוערים לפתות להם במצות בלעם הקוסם ולא נתנום לבוא העירה ויערכו מלחמה בפתח השער ויפלו מחיל ניקנוס מאה ושלשים איש ויהי ביום הב׳ נלחמו מעבר הנהר ויביאו שלשים פרשים רוכבי סוסים דרך הנחל ויטבעו בתוך הבורות וימותו. ויצו המלך לעשות רפסודות לעבור בם ויעשו כן ובבואם אל מקומות הבורות המים מתגלגלים ויטבעו עוד ביום ההוא מאתים איש:

ויהי ביום הג׳ ויבואו מן העבר אשר שם הנחשים והצפעונים ולא יכלו ליכנס אל העיר ויהרגו הנחשים מהם ע״ז איש ויחדלו מלהלחם על כוש ויצור עליה ט׳ שנים אין יוצא ואין בא. ויהי בהיות המצור על כוש ברח משה ממצרים ויבוא אל מחנה ניקנוס מלך כוש ומשה בן שלשים שנה בבואו אל מחנה ניקנוס הצרים על כוש והימים אשר צר ניקנוס על כוש ט׳ שנים. ויהי משה הולך ובא עמהם וימצא חן בעיניהם ויאהבו המלך וכל השרים וכל חיל המלחמה כי הוא הולך וגדל ונוי קומתו דמתה לתמר ויאהבו המלך מאד וישמהו שר צבא וישבו שם ימים רבים עד שחלה המלך ניקנוס וימת. ויאמרו עבדיו מה נעשה אם נעלה מעל העיר ירדפו אחרינו ויכרתו את שמנו ועתה טוב לנו למות במצור משוב לארצנו כשוב העם הנכלמים ויועצו יחדו להמליך עליהם את משה למלך כי אין כמוהו בעם. ויעשו כן ויתנו לו למשה הגבירה אשת ניקנוס ויזכור משה את ברית ה׳ אלהיו ולא קרב אליה וישם חרב בינו לבינה ולא חטא עמה. ויהי ביום הג׳ למלכו ויאמרו לו עבדיו תן לנו עצה ודבר מה נעשה כי ט׳ שנים זה לא ראינו נשינו וטפינו ואנו מתאוים לראותם. ויאמר להם משה אם תשמעו בקולי תשלחו ותשובו אל בתיכם לשלום ויאמרו לו כל אשר תצוונו נעשה. ויאמר להם ההרה לכו וקחו לכם מאפרוחי החסידה כל א׳ וא׳ מכם וילכו מהרה ויעשו כן. ויאמר להם למדו׳ לצוד ציד כדרך בני הנץ ויעשו כן ויאמר להם רכבו איש על סוסו ולבשו השריונות וקחו לכם איש כלי מלחמתו ובואו אחרי מן הצד אשר הנחשים שם ובעת אשר יצאו הנחשים השליכו עליהם אפרוחי החסידה ויאכלום ונקח העיר ויעשו

ויהי ביום השני ויצא משה אל אחיו וירא בסבלותם וירא איש וכו׳ ויאמר לרשע למה תכה רעך. ויאמר מי שמך לאיש שר ושופט עלינו הלהרגני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי. וישמע פרעה את הדבר הזה ויבקש להרוג את משה ומסרו לקוסטינר להרגו ולא שלטה בו החרב ועשה הקב״ה נס עמו שנעשה ערפו כעמוד של שיש והוא שאמר משה כשנולד אליעזר כי אלהי אבי בעזרי וכו׳ והוא שאמר לו הקב״ה כשסרב בשליחותו של מקום ואמר לו שלח נא ביד תשלח ואמר לו הקב״ה (שלח נא ביד תשלח) מי שם פה לאדם או מי למדך לדבר כשהיית נדון לפני פרעה על המצרי או מי ישום אלם מי שם את פרעה אלם שלא נתאמץ במצות הריגתך או חרש או משרתיו חרשים שלא שמעו במצותו עליך להרגך מי עשאן עורים שלא ראוך כשברחת מן הבירה ונמלטת. ומה עשה האלהים וישלח את מיכאל שר צבא מרום ודמותו כדמות שר הטבחים. ויקח חרבו והמית שר הטבחים כי נהפך דמותו לדמות משה ויחזק המלאך ביד משה ויוציאהו ממצרים ויניחהו מחוץ לגבול מצרים רחוק מהלך ג׳ ימים:

וישאר אך אהרן ויתנבא בתוך מצרים וידבר אל בני ישראל לאמר איש שיקוצי עיניו השליכו ובגילולי מצרים אל תטמאו הה״ד וימרו בי בירת ישראל ולא אבו שמוע ויאמר ה׳ להשמידם לולי משה בחירו וזכר ברית אבותם אברהם יצחק ויעקב. ויחזק יד פרעה עליהם לענותם הלוך וקשה על בני ישראל וילחצם עד עת שלח דברו ויפקדם. וכשראה בלעם שלא נעשתה עצתו ולא יצא הדבר לפועל לכלות את בני ישראל כפי מחשבתו הרעה אשר חשב ויצא ממצרים וילך לו למלך ניקנוס עם שני בניו ינים וממרים ומלך ניקנוס הוא מלך אדום: בימים ההם היתה מלחמה בין כוש ובין בני קדם וישב ממנו שבי גדול ויכנעו מפני כוש ויהי בצאת ניקנוס להלחם בבני קדם ויעזוב בלעם הקוסם בן לבן הארמי ושני בניו ינים וממרים לשמור את העיר וישבו שם (ודלת הארץ אתם) ויועץ בלעם עם עם הארץ למרוד במלך ניקנוס לבלתי תת בוא העירה. וישמעו אליו עם הארץ וישבעו לו וימליכו אותו עליהם למלך ואת בניו הפקיד עליהם שרי צבאות בראש העם ויגבהו החומות משני צדי העיר ומן העבר השלישי חפרו בארות רבים לאין מספר וישימו שם מי הנהר הסובב את כל ארץ כוש ומן העבר הב׳ קבצו נחשים ועקרבים רבים בלהטיהם ואין יוצא ואין בא אל העיר. ויהי בשוב

ידו ויקח הגחלת בידוע שאין בו דעת ופטור. ויראו כל חכמיו ויאמרו טוב הדבר ויביאו לפניו אבן טובה והגחלת ויושט הנער את ידו ליקח את האבן והמלאך דחף ידו ולקח הגחלת ויביאה לפניו ויגע בשפתיו ובקצת הלשון ונעשה כבד פה וכבד לשון ועל זה ניצל. וייעץ המלך עם יועציו מה נעשה לבית ישראל אשר הם רבים בכל יום ותאמר לו אשתו כטוב בעיניך עשה הלוא כל הארץ לך היא. ויען בלעם ויאמר למלך הלוא תדע כי כל האומה הזאת כל מעשיה בערמה ובמרמה היו. יעקב אביהם עקב עשו אחיו ולקח את בכורתו ובא אל אביו במרמה ויקח ברכתו ויברח אל לבן ונתן לו שתי בנותיו לנשים ושלל את צאנו וכל נפשות ביתו. יצחק אביהם גר בגרר והכשיל אנשי המקום על אשתו לאמר אחותי היא ולקח כל טובם וכספם והלך. וכן עשו בני יעקב לשכם וחמור שאמרו להם שימולו ומלו וביום הג׳ נכנסו עליהם בהיותם כואבים והרגו אותם לפי חרב ובזזו ושללו כל נכסיהם. ועתה אם תשמע בקולי אל תהרגם בחרב רק תרבה עליהם ענויים קשים שיהיו כלים מאליהם ויטב בעיני פרעה ובעיני עבדיו. ויען יתרו המדיני ויאמר לו אדוני המלך ידוע תדע כי כל מי ששולח בהם ידו לא ינקה הלא ידעת אם לא שמעת מה נעשה לפרעה על שלקח שרה אשת אברהם (וגם ליצחק) וגם מה שנעשה לארבעה מלאכים על בן אחיו של אברהם ומה נעשה ללבן לא היה אדם ששלח בהם ידו ונקה. ויקצף המלך מאד על יתרו המדיני ויאמר לו לך ברח לך אל מקומך והלך: ויהי אחר שהציל אלקים את הנער משה ולא הרגוהו המצריים ויהי בבית המלך בלבוש מלכות ואבן יקרה על ראשו וכל שרי המלך מנשאים אותו ומקץ ט״ו שנה אשר גדל משה בבית פרעה הואיל הנער לראות פני אביו ואמו וירא בסבלותם וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו. ויהי בראות המוכה את משה וירץ אליו לעזרה כי משה גדול ונכבד היה בבית פרעה ויאמר לו אדוני האיש המצרי הזה בא אל ביתי לילה ויאסרני ויבא אל אשתי לעיני ועתה מבקש נפשי לקחתה. ויהי כאשר שמע משה את הדבר הזה הרע ויפן כה וכה וירא כי אין איש ויך את המצרי ויצל את העברי מיד מכהו. וישב משה אל בית המלך והאיש העברי שב אל ביתו ויהי בשוב האיש הביתה אמר לגרש את אשתו כי לא נכון לבוא עליה אחרי אשר הוטמאה ותלך האשה ותגד לאחיה ויבקשו אחי האשה להורגו ויבוא וימלט:

ויהי כמשלש חדשים אשר ילדה יוכבד את הילד ויודע הדבר ביתה פרעה ותמהר האשה טרם באו השוערים ותקח תבת גומא ותשם בה את הילד ותשם בסוף על שפת היאור. ותתצב אחותו מרחוק וישלח אלקים חום גדול ושרב בכל ארץ מצרים וישרוף בשר האדם כחום השמש בגבורתו ויצר להם מרוב החום ותרד בת פרעה לרחוץ על יד היאור וגם כל נשי מצרים כמשפטן הזה. ותרא בת פרעה התיבה שצפה על פני המים ותשלח את אמתה ותקחה ותפתח ותראהו את הילד והיו באות נשי מצרים ההולכות על שפת היאור להניקהו ולא רצה להניק אצלם מאת השם היתה זאת להשיבו אל שדי אמו. ותאמר אחותו לבת פרעה האלך וקראתי לך אשה מינקת מן העבריות ותאמר לה לכי ותלך ותקרא לאמו. ותאמר לה היליכי את הילד והניקהו לי ואני אתן את שכרך שתי כספים ליום. ויהי מקץ שנתים ימים ותביאהו לבת פרעה ויהי לה לבן ותקרא שמו משה כי מן המים משיתהו. ואביו קרא לו חבר כי בעבורו נתחבר עם אשתו. ואמו קראה לו יקותיאל כי הניקה אותו משריה. ואחותו קראה לו ירד כי ירדה אליו אל הנהר לראות מה יהיה בסופו. ואהרן קרא לו אבי זנוח כי זנח אבי את אמי והושיבה בעבור זה. וקהת זקנו קרא לו אבי גדור כי בעבורו גדר אלקים פרץ בישראל אשר לא הוסיפו עוד המצריים להשליך בנים היאורה. ומניקתו קראה לו אבי סוכו כי האלהים יצפינהו בסוכה מריב המצריים. וישראל קראו לו שמעיה בן נתנאל כי בימיו שמע אלהים את נאקתם: בשנה הג׳ ללדת משה ופרעה יושב על השלחן לאכול והגבירה יושבת מימינו ובתיה בתו משמאלו ושריו ועבדיו יושבים לפניו והנער יושב עם בתיה בת המלך ויושט הנער את ידו ויקח העטרה מעל ראש המלך וישם אותה על ראשו ויבהל המלך והשרים על הדבר הזה ויתמהו איש אל רעהו. ויען בלעם הקוסם אחד משרי המלך ומיועציו ויאמר זכר אדוני המלך החלום אשר חלמת ואשר פתר לך עבדך הלא תדע כי העלם הזה מילדי העברים הוא ורוח אלקים בו ומחכמתו עשה זה וזה הוא שיחריב את מצרים. ועתה יצוה המלך מהרה ויסירו את ראשו ויטב הדבר בעיני המלך ואוהביו. וישלח הש״ית מלאך גבריאל ונדמה כאחד משרי המלך ואוהביו. ויאמר לו אדוני המלך לא טוב הדבר להמית נפש דם נקי כי אין לנער דעת. ועתה צוה ויביאו אבן יקרה לפניו וגחלת אש ואם יושים ידו ויקח האבן יקרה בידוע שהוא בן דעת ובן מות הוא ונעשה ממנו משפט. ואם יושיט

מלאכיו לרחוץ אותם ולסוכם ולהחתילם ולשום שני חלקי אבנים מן הא׳ יונק חלב ומן הב׳ אוכל דבש ומגדל שערותיהם עד ארכובותיהם למען יתכסו מהם ולעדנם ולפנקם בחמלתו עליהם. ויהי בחמול הש״ית עליהם ובקש להרבותם על פני כל הארץ צוה להבל ארצו לקבל אותם ולשמרם עד שיגדלו ואח״כ ותפתח הארץ ותקיא אותם ויציצו כעשב הארץ. וישובו איש אל אביו ואיש אל משפחתו וידבקו בם ועוד היו עושין סוכות בארץ בקרקע וטומנים אותם שם והיו המצריים חורשין על גביהן ואינן יכולין להזיקם כדכתיב ע״ג חרשו חורשים וכו׳:

איש לוי היה בארץ מצרים ושמו עמרם בן קהת בן לוי בן ישראל ויקח האיש את יוכבד דודתו לו לאשה ותהר האשה ותלד בת ותקרא שמה מרים כי בעת ההיא החלו המצריים בני חם למרור חיי בני ישראל. ותהר עוד ותלד בן ותקרא שמו אהרן כי בימי ההריון החל פרעה לשפוך דמי זכריהם ארצה ומהם השליך ליאור. וה׳ הטה חסד עליהם ולא מת אחד מהם מאשר היו משליכים היאורה והידה מחייתם מהקב״ה. ואשר היו משליכים בשדה היו מכלכלים אותם מלאכי השרת ומצילין אותם לאבותם בחורים גדולים. ויהי בהשמע דבר המלך ודתו להשליך הבנים היאורה ורבים מעמי הארץ היו פורשין מנשותיהן ויפרד ג״כ עמרם מאשתו. ויהי בעת ההיא מקצת שלש שנים ותהי רוח אלקים על מרים ותנבא בתוך הבית הנה בן יהיה נולד לאבי ולאמי בפעם הזאת שיושיע את בני ישראל מיד מצרים. ויהי כשמוע עמרם את דברי הילדה ויקח את אשתו אשר פירש ממנה בעת הגזרה מקץ ג׳ שנים. ויהי מקץ ג׳ חדשים ותהר יוכבד ותלד בן ובעת לידתו נתמלא הבית אורה גדולה כאור השמש והירח בעת זורחם. ותרא האשה את הילד כי טוב הוא ונחמד למראה ותצפנהו ג׳ ירחים בחדר משכבה: בימים ההם הערימו סוד כל מצרים לאבד כל היהודים ותלכן נשי מצרים ארצה גושן אשר שם בני ישראל ותשאנה גוריהם על כתפיהם עד לא ידעו לדבר ובלדת האשה הישראלית את הילד והצפון את בנה מפני המצריים לבל ידעו המצריים עת לדתה לבלתי השחיתם. והיו באות נשי מצרים גושנה וילדיהן אתם ובבוא המצריות בבית העבריות והיה הילד המצרי מגמגם בלשונו והילד העברי הצפון בחדר משכב אמו עונה אותן ככתבן וכלשונן והיו הולכות המצריות ומגידות לבעליהן ובעליהן למלכם והיה שולח פרעה שוטרו ולוקח את הנערים:

מדרשים קטנים ואגדות שונות:

דברי הימים של משה רבינו ע"ה:

בשנת מאה ושלשים שנה לרדת בני ישראל למצרים מקץ ששים שנה לאחר שמת יוסף חלם פרעה חלום אחד והנה בחלום זקן אחד עומד לנגדו ובידו מאזנים והיה מעלה כל דרי מצרים אנשים ונשים וטף בכף אחד של המאזנים והיה משים בכף שנייה טלה אחד והטלה מכריע לכל אנשי מצרים והוא משתאה ומהרהר בלבו הפלא ופלא גדול על המראה הגדולה הזאת ויקץ פרעה והנה חלום ויקבוץ לכל חכמי מצרים ואת כל חרטומיו ויספר פרעה להם את חלומו ויראו כל העם מאד מן החלום עד שבא א' מן השרים לפני המלך ויאמר לפניו זה החלום רעה גדולה הוא למצרים וכהלה ויאמר לו המלך ומה היא ויאמר לו בן יולד לבני ישראל שיחריב כל מצרים ועתה אדוני המלך איעצך עצה טובה שתצוה שכל בן שיולד בבני ישראל יהרגו אותו ואולי לא יקום זה החלום וייטב הדבר בעיני פרעה ובעיני עבדיו ויקרא מלך מצרים למילדות העבריות וכו' ותראנה המילדות כי חיות הנה דומות לחיות ואינן צריכות למילדות. ויצו פרעה לכל עמו וכו' ויהי כאשר שמעו בני ישראל את הדבר הזה אשר צוה פרעה להשליך הבנים היאורה ופרשו מקצת העם מנשיהן ומקצתם דבקו בהן ללדת בנים והעזובנ' ילדיהן על פני השדה וה' אשר נשבע לאבותיהם לתת זרעם כעפר הארץ שלח להם

4) סדר יצירת הולד, ders. cod. ders. Bibliothek.
5) ס' זרובבל, cod. hebr. 38 ders. Bibliothek.
6) ס' זרובבל, cod. hebr. 12 ders. Bibliothek.
7) מס' היכלות, cod. hebr. in *meinem* Besitze.
8) ס' משכן העדות von R. Mose de Leon, cod. hebr. in *meinem* Besitze.
9) אותיות ממשיח ממדרשי רב האי גאון, cod. hebr. 17 der Leipziger Rathsbibliothek.
10) מדרש אלה אזכרה, cod. hebr. 134 der Hamburger Stadtbibliothek.
11) ס' חנוך, cod. hebr. Oppenh. 1061 Q.
12) סדר גיהנם, cod. hebr. 21 der Leipziger Rathsbibliothek.
13) قصة سيدنا משה עא"ס, cod. arab. im Besitze des Prof. Tischendorf in Leipzig.
14) قصة ابراهيم ابونا עא"ס im Besitze Desselben.

XVIII.

Die Perle Rab's.

(Hebräischer Text S. 120 — 122.)

Dieses von *Elija de Vida's* in ראשית חכמה, 40 a b ed. Amst. nach einer alten Handschrift als מרגניתא של ר' מאיר mitgetheilte, im אור קדמון (Ven. 1718) und in *Elija ha-Cohen's* שבט מוסר Cap. 7 aber als מרגניתא דבי רב veröffentlichte Stück athmet eine strenge Askese und ist, den Anfang ausgenommen, sehr späten Ursprungs.

Ich trage hier noch einiges zu מדרש תמורה (Bet ha-Midrasch I, 106 — 114) nach. Dieser Midrasch ist auch in dem ס' הפרדס לרש"י (Const. 1807) abgedruckt und dort steht die in unserer Ausgabe (S. 110) fehlende תמורה ד', die — nach einer Mittheilung des Herrn *Rosenthal* in Hannover — also lautet: תמורה ד' עת לעקור נטוע כנגד לעושה נפלאות. מוציא לח מיבש ועלין מעצים ומרוה את הנטיעה ומגדלה ואין אחר זולתו שנ' כי אני ה' הפרחתי עץ יבש הובשתי עץ לח אני ה' דברתי ועשיתי כל"ח:

Verzeichniss

der in dem 1. und 2. Theil des „Bet ha-Midrasch" benutzten Handschriften:

1) מדרש אבא גוריון, cod. hebr. 32 der Hamburger Stadtbibliothek.
2) מדרש מגלת אסתר, derselbe cod. ders. Bibliothek.
3) דרש לחנוכה, cod. hebr. 12 der Leipziger Rathsbibliothek.

להום פי ארא קתלתו האדל פרץ (l. פרס) אל שעיר מן יאכולהו
וכדלך אנתו ארא אכדתו האדל ולד וקתלתוה ואעטיתו לאבוה
תוקלהו דהב איש ינפעהו האדל דהב עואץ אל ולד והאכדא למא
קין קטל קבל אבוה פי מא מאת איש אפאד לאבוה מא כסראהו
פי שאמו כבר אינו אבן תרח פי סאלו אלא תרח וקאלו להו
האדל ולד אלדי אתואלד דיך אל לילה אווא לך יא תרח פי
גאויבהום תרח וקאל נעם זאד לי ולד ומאת פי רצו וגאויבוה אל
וזרא וקאלו להו אחנא לם קולנא לך פי אל מאית שאיי אלא פי
אל חי אלדי אתואלד לך פי גאפלהום תרח ואראז באל מוכפי
אלא מנזלהו ואמרהום באין יכפו אל צבי אל מולוד מע אל דאייה[3])
פי אל מגארה פי צאר מוכפי פי אל מגארה מודת תלת עשר
סנת מע דאייתהו:

פלמא אנתשא אל גולאם וכובר קלילה מן אל זמאן וכרג
אלא אל דונייא לינצור תדכירהא וישרוף לאמורהא לחתא יחקק
עבאדת אללה תע׳ פי דאך אל נהאר אלדי כרג בצוצאיי (?) אל
דונייא פי שאך אברהים פי כאלהו אנהו רב אל אעלמין פי וקפ קד
שואייה לקדר מא שרקת אל שמם וצאיהא פי שך אברהים פי
כאלהו אנהו מולאהא וחאכם עליהא פי לענד מוגיב אל שמם
אשרקת אל קמר ואל כואכיב פי קאל לנפסהו האדהי אל סולטאן
והאדהי עסכרהו להאדהי תוצלח אל עבאדה פלמא אצבח אללה
באל צבאח וטהרת אל שמם קאל אללה לא שך אן עליהום ולי
וסאייד יוהמורהום יגיבו ויחצרו פי להו תוצלח אל עבאדה פלמא
ערף אללה נייאתהו וטאעטהו ושוכרהו פי תוגאלה עלי אל קודרה
וקאל להו יא אברהים אנא כאלק אל דונייא וסאייר מא פיהא
פי לענד דלך אל וקת נתק אברהים באל וחדאנייה ואל חקקייא
וקאל תבארך אללה רב אל עאלמין עאלם אל אצראר מוזאיין אל
סמא באל אנואר ואל אפלאך באל וקאר כאלק אל עמאר ואל
אקפאר אל עזיז אל גבאר אל עטים אל קהאר להא (l. להו) אל
עז ואל אפתכאר יחיי וימית והו חי דאים לא ימות: **Dann folgen die Erzählung, wie er die Götzen zertrümmert, weil sie nicht reden konnten, ein grosser Dialog zwischen Abraham und Nimrod, die Errettung aus dem Feuerofen, der Tod Haran's und die Namengebung** ***Abraham.***

---

[3]) Nach dieser Darstellung wurde also Abraham nicht durch ein Wunder, sondern von seiner *Amme* (داية) genährt.

ha-Darsahan" (s. *Zunz* a. a. O. S. 287 ff.) — entnommen hat [2]) und die in צאינה וראינה Aschn. לך לך jüdisch-deutsch wiedergegeben ist. Sie ist aus einem grössern selbständigen מעשה אברהם abgekürzt, wofür folgender Umstand spricht. Unter den *arabischen* Handschriften, die Prof. *Tischendorf* aus Kahira brachte, befindet sich auch eine „Erzählung von Abraham (قصة ابراهيم ابونا ע"ס), die mit der hier mitgetheilten übereinstimmt, nur dass sie ausführlicher ist. Wir theilen hier eine Probe mit. Der Anfang lautet: קאלו אל עולמא אליהום אל סלאם אן לילת אן
אתואלד אכראהים אבונא׳ עא"ס טהר כוכב פי אל סמא אלדי לם
טהר מתלהו קט אבדן צויצאיי אן עטים ואסמהו אל משתרי וכאן
חואליה ארבע כואכיב ונמרוד אל מלך ואקף מע אל וזרא בתועו
לחתא צארו אל כואכיב אלדי הום חואלין אל משתרי פי קאם
צאר אל משתרי ובלע אל כואכיב אלדי כאנו חדאדה ואל מלך
נמרוד בינצור פי קאל אל מלך איש האדה ומא יכון האדה אל
אמר ל עטים פי קאלו להו אסאל אללה ת"ע בקא אל מלך יסתעגב
פי גאב אל עולמא ואל עארפין פי. קאלו להו יא מלך מא הו
אלא ולד פי האדל בלד אתואלד אל לילה והו יועסא לאל מלך
ויבקא להו אל חוכם ואל אסתטאעה ואל עז ואל שרף וכול האדה
מן ענד רב אל אעלמין ותכון להו סאמען פי אל עאלם ועלא
ידיה תכון דרייתהו מוברכא וימליך אל דונייא ויתבדדו גמיע אל
אומם פי גאויב אל מלך נמרוד וקאל אן כאן דל כלאם צחיח והו
כמא קולתו פי נצאוור עלא האדל ולד ונקתולהו וכאן תרח אבוה
וזיר מן אל וזרא בתוע אל מלך נמרוד והו קאצר פנאתהום פי
גאויב תרח וקאל אללה אללה יא איהו אל מלך ואל אעלם יקול
לאן דל כלאם בתאע אלדי זאר פל דונייא לאנסאן צעיף מסכין
ואגב יעטיכום ולדהו חתא תקתולוה פי גאויבוה אל וזרא אלא
תרח וקאלו להו אן אחסן ראיינא ענד אל מלך פי יעטי לאבוה
תוקלהו דהב ונקתולוה פי גאוב אל מלך וקאל אלגולאם אלדי
אתואלד אל לילה נאכדוה נקתולוה ונעטי לאבוה תוקלהו דהב מתל
מא קולתו לאגל יטיב כאטר אבוה פי גאוב תרח וקאל לאנהו כאן
מן וזרת נמרוד ונמרוד אל מלך לם כאן יערף אן דל ולד אלדי
אתואלד אן הו אבן תרח פי קאל אל מלך לאל וזרא איש אל
ראיי אלדי שורתו עלייא לנעמלהו פי קאמו קאלו להו מתל לפרץ
(פרס l.) וקודאמהו שעיר פי גאויבהום ואחד מן אל וזרא וקאל

---

[2]) Bechaji leitet sie mit den Worten ein: ובמדרש אני השם אשר הוצאתיך מאור כשדים.

***

באימה וביראה וברעש גדול בקולות רעמים ואומרי׳ בשכ"מלו. ועוד
שהצדיקים עומדין כאן שומעין קול חיילי מרומים בתוך רקיע כורעים
ומשתחוים ואומרי׳ ק׳ ק׳ ק׳ הש׳ צבאות. ואמ׳ כי אברהם הזקן
הוא שומע ושמח ואמר מלא כל הארץ כבודו. ובנסע הרקיע לצד
פאת הצפון ושם טבעת אחרת ועליו שר גדול העומד משמא׳ הכסא
ואחז באותה טבעת והרקיע עומד והוא גבוה על י"ב ריבוא חיילים
וגדודים כלם אש מביט ורואה אותיות הש׳ מחוקק על רקיע וכל
דיבור ודיבור שיוצא מפיו יוצאים מתוכו י"ח אלף ברקים של אש
ואש אדומה וקורא האותיות ויודע כי למען הצדיקים אשר בג"ע
..... ואמרו **בספר חנוך** הידוע לחכמים קדמונים אשר כי הוא
מספר כל ענייני גן ומגלין כי ג׳ חומות יש בגן זו לפנים מזו מחיצות
ידועות והרקיע אשר בגן חופף על כולם ובין כל מחיצה ומחיצה
נטעי נאמנים ואילנות של בשמים והיכלות בנויות ורוחות בני (אדם)
שם כפי מעשיה׳ בעה"ז ורואין בין מחיצה למחיצה אלה לאלה
כמוכן עששיות דולקות בזוהר המחיצה אשר מבחוץ היא מחיצה
מוכנת על מתכונתה כמראה אש לבנה ואין אש זולתי למראית
העין. ובכל יום ויום על החומה הזאת ורואין כי עופות מצפצפות
בכל מיני זמר כגון בבוקר. ואמר חנוך כי ראה אותם ואין ידוע
מי הם ומה עניינם: **Dann folgen Details über die drei Mauern.**

XVII.

Erzählung von Abraham[1]).

(Hebräischer Text S. 118 — 119.)

Bereits im 1. Theil unseres „*Bet ha-Midrasch*“ S. 25 — 34 haben wir eine „Erzählung von Abraham“ mitgetheilt und in der Einleitung (das. S. XVI) bemerkt, dass sie nach dem Arabischen gearbeitet sei. Die vorliegende „Erzählung“ ist dem Pentateuch-Commentar *Bechaji ben Ascher's* 25 cd ed. Ven. entlehnt, der sie einem Midrasch — wahrscheinlich dem „Bereschit Rabbati des R. Mose

---

[1]) Vergl. *Steinschneider* Bibliotheca hebr. Bodlej. col. 609, no. 3877.

Schicksale, welches das hebräische Buch Henoch erfuhr — dass es nämlich verschiedenen Schriften einverleibt wurde — lässt sich auch nachweisen. dass es allmälig aus besondern Theilen zusammengefügt wurde.

Was das von uns hier mitgetheilte und so genannte Buch Henoch betrifft, so bildet es, obwohl es auch mit den „Hechalot“ zusammenhägt[8]), doch ein Ganzes, worin Henoch als Metatron geschildert wird. Es befindet sich in dem „Alfabet des R. Akiba“ 10c — 11d ed. Krakau, 11a — 12e ed. Amsterdam, dem es später einverleibt und, damit es hineinpasse, mit Zuthaten versetzt wurde[9]). Besonders zu bemerken ist, dass in demselben viele gereimte Sätze vorkommen.

Wir lassen jetzt die Stellen aus dem ס' חנוך folgen, welche *Mose de Leon* in seinem handschriftlichen ס' משכן העדות oder ס' הסודות 4. Th. citirt: ראיתי בסוד ספרי החכמה בחכמת עליונ' הקדמונים אשר אמרו במה שאמרו **בספר חנוך** והודיעו כי בנסע הרקיע הזה נגבה למעלה סוד (עד צ"ל) הטבעת הגדולה אשר לפאת דרום והיא יתד תקוע אצל רקיע בפיאה ההיא ורקיע עומד ושם נראה גוון אחד ועליו ממונה וזורח אור שר אחד העומד מימין הכסא והוא שר גדול ושם נראה גוון אחר ועליו ממונה וזורח אור שם שר אחר והוא מתחת ימין הרקיע חוזר ועומד שם ובעמוד רקיע זורחות אותיות שם מחוקק' בכ"ב אותיות והוא סוד שם המפורש אשר ממנו עומדין ומרעידים כל צבא המסעות של מעלה ואזי הרקיע חוזר ועדיין בתוך גוון אותיות של אש שחורה כי הגוון ההוא לבן ועל שם זה נקרא לבנת ספיר. ואמרו בתרגו' חוזרת אבן טובה שזרח תמיד, וטבעת ההיא מחזק' ברקיע ועומדת ובשעה שעומד בא ממונה אחד העומד על י"ב אלף משרתים שומרים משמרת שערי אותו רקיע לצד דרום וקורא השם מיוחד וקורא בו כי למען מעלות צדיקים אשר בגן ניתן לו רשות להסתכל בהן וכיון ששומעין קול גדודיו כך ורואין אותיות פורחות באותו רקיע כולם

---

8) Vergl. *Recanati* Pent.-Comment. 35a und die oben S. XVI mitgetheilte Stelle aus *Ziuni*. — Die Sprache erinnert auch an die מס' היכלות. Aus der arabischen „Chronik des Moses“ (s. oben Nr. I) wissen wir ferner, das Metatron dem *Moses* alle Geheimnisse offenbarte.

9) Wie die Krakauer Ausgabe angiebt, fehlt auch in der That diese ganze Stelle in der ersten Ven. Edition.

XVI.
Das Buch Henoch.

(Hebräischer Text S. 114 — 117.)

Dass es ein *hebräisches*, dem in der äthiopischen Uebersetzung erhaltenen ähnliches *Buch Henoch* gegeben habe, geht daraus hervor, dass die in demselben behandelten Themen, wie die Visionen *Henoch's* und *Noah's*, Angelo- und Dämonologie, Astronomie und Kosmologie, Schilderungen des Paradieses und der Hölle sich in hebräischen Schriften wiederfinden [1]), und dass der Karäer Salmon ben Jerucham im 10. Jahrhundert ein ס׳שם בן נח [2]) und Mose de Leon [3]) sowie der Sohar gegen Ende des 13. Jahrhunderts ein ס׳ חנוך kennen und citiren. Nur zu den Parabeln des der essäischen Literatur angehörenden Buches Henoch fehlen die Parallelen, weil diese, auf geschichtliche Ereignisse anspielend [4]), später verloren gingen. Grosse Stücke dieses Buches sind in die Pirke de-Rabbi Eliëser [5]) und in die „*Hechalot*“ übergegangen — daher die Letzteren gradezu in einer Handschrift der Oppenheim'schen Bibliothek (1061 Q.) ס׳ חנוך heissen [6]) — wo Henoch besonders als *Metatron* [7]) figurirte. Aus dem

---

[1]) Siehe meine Notiz in der Zeitschrift der D. M. Gesellschaft, Jahrg. 1853, S. 249.

[2]) Vergl. *Jost* im Lbl. des „Orient“ 1845, 814. Dieses ס׳ שם בן נח sowie das von S. b. Jerucham genannte ס׳ הרזים sind dieselben, die das Buch *Rasiël* 2a — 3b und 34a — 35 benutzt.

[3]) Siehe weiter unten die Auszüge. Nachweise über das Buch Henoch im *Sohar* giebt *Zunz* in der kleinen Schrift „etwas über rabbinische Literatur,“ S. 19.

[4]) Siehe *Ewald*, Geschichte des Volkes Israel, II, 2. S. 397 fl.

[5]) Vergl. S. *Sachs* in Frankel's Monatsschrift I, 279.

[6]) Vergl. *Steinschneider* Bibliotheca hebr. Bodlej. s. v. היכלות.

[7]) *Ziuni* 39a sagt über diesen Namen: מטטרון פי׳ מורה הדרך כדאיתא בספרי אצבע של הקב"ה נעשה מטטרון למשה והראהו כל א"י.

frage an R. Zemach Gaon mit einem neuen differirenden Berichte über die zehn Stämme[4]) und der Antwort desselben (S. 107. 108. 112. 113). Diese drei Theile, welche die *mündlichen* Berichte Eldad's bearbeiteten, wurden als *Tendenzschrift gegen die Karäer*[5]) verbreitet. Wahrscheinlich wurden die Berichte Eldad's von den Karäern gegen die Tradition benutzt, indem sie geltend machten, dass halachische Differenzen zwischen den 10 Stämmen und den rabbanitischen Juden obwalten; daher R. Zemach in seiner Antwort besonders die Tradition in Schutz nimmt. —

Obwohl das ס׳ אלדד הדני oft gedruckt wurde (s. *Fürst,* Bibl. Jud. s. v. Eldad ha-Dani), so ist es doch sehr selten geworden. Unser Abdruck ist nach einem — allerdings typographisch schlecht ausgestatteten zu Zolkiew 1772, 8 nach der Constant. Ausgabe vom Jahre 1516 oder 1519 (vergl. das Titelblatt) gedruckten Exemplar[6]) gemacht worden, die mit der von *Luzzatto* (a. a. O.) beschriebenen Ausgabe s. l. e. a. übereinstimmt.

---

des Edad, und ich weiss nicht, warum *Asulai* (Schem II. s. v. הלכות א"י ed. Benjakob) die Idendität beider Halachot behauptet.

[4]) Diese Differenz zeigt, dass der 1. und der 3. Theil verschiedene Bearbeitungen sind.

[5]) Im 10. Jahrhundert schrieb auch *Saadja* gegen die karäische Sekte.

[6]) Im Besitze des Herrn Dr. J. *Fürst* in Leipzig. — S. 108 Z. 12 v. u. fehlte nach חלדותיה das Wort הגרמותיה, wofür קולמסיה gesetzt ist. Nach Luzzato a. a. O. steht in der ed. s. l. e. a. הגרמותיה קלמוסיה. — In den Auszügen, die in Eisenmengers „entdecktes Judenthum" II, 527 ff. stehen, sind oft andere Lesearten zu finden. Für חי היה חי היה (S. 105 Z. 5 v. o.) liest E. אחינו שבטי ישורון (S. 540). Auch kommen in der E.schen Recension ein Fürst ניקולי מבני אהליאב (S. 527) und die כוזרים (S. 530) vor.

XV.

Eldad ha-Dani [1]).

(Hebräischer Text S. 102 — 113.)

Eldad ha-Dani — auch Abu-Dâni oder Daud ha-Dani, d. h. vom Stamme Dan, genannt (vielleicht machte man eine Anspielung auf אלדד ומידד מתנבאים) — blühte im Anfange des 10. Jahrhunderts zu Fez, machte Reisen mit einem דוד החרש bis nach Indien, besuchte die Wohnorte der zehn Stämme, kehrte dann zurück und hielt sich in Kairawan auf, wo er von den zehn Stämmen, besonders vom Stamme Dan — daher sein Name ha-Dani —, von deren Lebensweise, deren gesetzlichen Einrichtungen, den Nachkommen Mosis [2]), dem Flusse Sambation viel erzählte. Die Juden Kairawan's wendeten sich deswegen an R. Zemach b. Cafna, Gaon zu Pumbedita, besonders wegen einiger Vorschriften über das Schlachten und die Trefot, worauf er ihnen erwiederte, dass er schon früher von diesem Eldad gehört habe und dass von der *Tradition* nicht abgewichen werden dürfe. Auf dieser Thatsache beruht unser ספר oder כתב אלדד הדני, das aus *drei* Theilen besteht: 1. aus einem Berichte *über* Eldad nebst dessen Relationen (S. 102 — 107); 2. aus einer eingeschalteten Abhandlung, die הלכות שחיטה und הלכות טריפה der zehn Stämme [3]) enthaltend (S. 108 — 112); 3. aus der An-

---

1) Vergl. *Zunz* a. a. O. S. 139 ff; *Landauer* im „Orient" 1845, 562 ff. 1846, 121 ff.; *Luzzato* das. 1846, 481 — 82.

2) Die Beni-Musa werden auch von *Schâhrestâni* im كتاب الملل والنحل p. 168 ed. *Cureton* erwähnt.

3) Dass diese הלכות, wie sie uns vorliegen, nicht von Eldad herrühren können, geht aus dem Umstande hervor, dass ja nach dem Berichte der Kairawaner Eldad's Sprache nicht ganz verständlich war. — Was übrigens Tosafot und Ascheri zu Cholin, Anfang, im Namen der הלכות ארץ ישראל anführen, steht *nicht* in den Halachot

אוכי"ר, und er ist die pseudepigraphische Nachahmung der ברייתא דמלאכת המשכן (Ven. 1602; Hamb. 1782; Offenbach 1802), die sich mit der Einrichtung der Stiftshütte beschäftigt. Ausser der messianischen Idee spielt der Engel Schamschiël eine Hauptrolle in diesem Tractate.

XIV.

Midrasch Maase Tora [1]).

(Hebräischer Text S. 92 — 101.)

Lehren, Verhaltungsregeln und Erfahrungssätze sind in diesem, dem R. Jehuda ha-Nasi fälschlich zugeschriebenen [2]) Midrasch nach Zahlengruppen von *drei* bis *zehn* zusammengestellt, die verschiedenen Werken entnommen sind. Er wird von Tosafot zu Berachot 8 b (s. v. ישלים פרשיותיו) citirt, und ist ausser im כל בו §. 118 Const. 1519; Ven. 1544; Amsterdam 1697 gedruckt. Letztere Ausgabe endigt schon bei den Worten ומוצא אני מר ממות את האשה (S. 101 Z. 1 v. o.). Auch differirt sie in der Anordnung der Sentenzen von dem כל בו [3]). — Eine ähnliche Bearbeitung unseres Midrasch bis zur Zahl funfzehn fortgeführt, enthält das חופת אליהו רבה im Anhange des ראשית חכמה, Bl. 316 a — 320 b ed. Amsterdam.

---

[1]) *Zunz* a. a. O. S. 284.

[2]) Im כל בו lautet die Aufschrift: מעשה תורה נאמר ע"י רבינו הקדוש ז"ל.

[3]) Der von *Zunz* S. 284 Anmerk. *d* urgirte Satz שבעה דברים נוח לו לאדם (S. 99 Z. 6 v. o.) enthält nach *meiner* Interpunction wirklich sieben Sachen; nur ist das Wort אותם corrumpirt.

---

zu Ester und dem Midrasch Abba Gorion (Bet ha-Midrasch I, 2) an, und ist wahrscheinlich dem Letztern, wo dem Jalkut zufolge ausführliche Details über den Thron standen, die in unserer Ausgabe dieses Midrasch aber vermisst werden, entnommen. — Lehrreiche Erläuterungen und Parallelen zu der Targum'schen Schilderung des Salomonischen Thrones hat S. *Cassel* in den „wissenschaftlichen Berichten der Erfurter Akademie" I, S. 37 ff. geliefert.

XII.

Salomo's Wanderjahre.

(Hebräischer Text S. 86 — 87.)

Der Orient machte Salomo zum Mittelpunkt der Sagenbildung, und so sehen wir hier den weisen König als bussfertigen Wanderer, als Kochkünstler und als den Helden eines Romans! Unsere Sage, die dem Buche עמק המלך, 14 d 15 a entnommen ist, knüpft an die Berichte über Salomo und den Dämonenfürsten Aschmedai im Tractat Gittin, 7. Abschn. an.

XIII.

Tractat von den Tempelgeräthen.

(Hebräischer Text S. 88 — 91.)

Die Ueberschrift dieses dem Buche עמק המלך, 14 b cd entlehnten — auch Wilna 1802 und Lemberg 1850 gedruckten — apokryphischen Tractats lautet: אלו המשניות כתבו ה׳ צדיקים גדולים והם שימור הלוי וחזקיה וצדקיה וחגי הנביא וזכריה בן עדו הנביא והם גנזו הכלים של בה"מ ועושר האוצרות שהיו בירושלים ולא יתגלו עד יום. בוא משיח בן דוד במהרה בימינו

X.

Midrasch vom Segen Jakob's [1]).

(Hebräischer Text S. 73 — 82.)

Der Titel, unter dem unser Midrasch bekannt ist, nämlich: שיטה חדשה לבראשית רבה על ברכת יעקב אבינו לבניו giebt zugleich seine Stellung in der Midrasch-Literatur an. Er ist eine andere Recension des *Bereschit Rabba* zu Genes. Cap. 49 und 50, 1 — 10, oder zu dem Segen und den letzten Lebensmomenten Jakob's. Wahrscheinlich wurde der Segen Jakob's schon frühzeitig vielfach erläutert; und daher mögen verschiedene Recensionen entstanden sein. Auszüge aus unserm Midrasch finden sich im *Jalkut* [2]), und wie die von uns in Parenthesen gesetzten Worte (S. 80 und 81) zeigen, kamen immer neue Zusätze hinzu. Nach der Vermuthung von *Zunz* (a. a. O. S. 291 Anmerk. c) wäre unser Midrasch dem R. Mose ha-Darschan (bl. in der 2. Hälfte des 11. Jahrh.) zu vindiciren.

Er ist Venedig 1602 und Hamburg 1782, 4 erschienen, und ist an manchen Stellen, wahrscheinlich durch Schuld der Copisten, lückenhaft.

XI.

Der Thron Salomo's.

(Hebräischer Text S. 83 — 85.)

Die orientalische Plastik hat den Salomonischen Thron, als das Sinnbild israelitischer Macht und Grösse, reich ausgeschmückt. Unsere Beschreibung desselben, die dem כל בו §. 119 entlehnt ist, schliesst sich dem Targum Scheni

---

[1]) Vergl. *Zunz* a. a. O. S. 254 ff.

[2]) Nach demselben wurde der Text an manchen Stellen berichtigt. S. 78 letzte Zeile v. u. liest Jalkut נושקו für נוקשו.

mel erzählt wird [3]) — und den Midrasch Cônen (S. 25 יום שלישי) benutzt, so bildet er doch ein abgerundetes episches Ganzes [4]). Wenn übrigens auch die Conjectur *Grätz*'ens (a. a. O.), dass die ersten zwei Märtyrer Simon b. Nanas und Ismael, der *Sohn* eines Hohenpriesters, waren, wodurch die historische Gleichzeitigkeit der 10 Märtyrer bestätigt würde, sich bewähren sollte [5]), so ist doch die ganze Scenerie unseres Midrasch sagenhaft eingerichtet. Er wurde zum ersten Male von mir besonders nach einem Codex der Hamburger Stadtbibliothek mit Zusätzen edirt (Leipzig, 1853). In diesem neuen Abdrucke habe ich mehre Verbesserungen angebracht [6]). — Eine der *Tischendorf*'schen Handschriften enthält auch eine arabische Elegie auf die zehn Märtyrer.

---

[3]) Siehe *Recanati* a. a. O. und den Anhang zu meiner besondern Ausgabe des Midrasch Ele Eskerá S. 18 ff.

[4]) Blos die Erzählung von R. Ismael's Geburt (S. 65; vergl. auch לקוטי הפרדס von Raschi, 4 a b) ist etwas störend, und sie ist in der That in dem Hamburger Codex (Nr. 136) durch einen besondern Strich bezeichnet und fehlt auch in der erwähnten Selicha. Zu bemerken ist noch, dass während in den לקוטי הפרדס von R. Ismael b. *Elischa* die Rede ist, man hier Ismael b. *Jose* liest!

[5]) Die Sage schmückt nur die Details aus, alterirt aber nicht das Hauptfactum in der Geschichte; daher hat der *Grätz*'sche Gesichtspunkt von der Gleichzeitigkeit der 10 Märtyrer gegen den Verf. des „Juchasin" Vieles für sich.

[6]) Besonders hebe ich hier רומי für ביתי (S. 66 Z. 12 v. o.) hervor.

ha-Midrasch I, 56) noch nicht der Fall ist. Unsere Recension ist dem aus alten Stücken bestehenden Sammelwerkchen אבקת רוכל, S. 2 b ff. ed. Amst. entlehnt. Auch ist in der zu Constantin. 1519 erschienenen Sammlung kleiner Hagadot ein ס' אותות המשיח enthalten [2]).

IX.

Midrasch der zehn Märtyrer [1]).

(Hebräischer Text S. 64 — 72.)

Dieser Midrasch — der auch „Midrasch Ele Eskerá" heisst, weil nämlich eine für den Versöhnungstag bestimmte Selicha, welche die Hinrichtung der zehn Märtyrer betrauert, mit den Worten אלה אזכרה beginnt und in den Ausdrücken mit unserm Midrasch übereinstimmt — erzählt, dass *ein* römischer Kaiser zehn berühmte Mischnalehrer habe hinrichten lassen, damit die Schuld der zehn Söhne Jakob's, die ihren Bruder Josef verkauften, gesühnt werde [2]). Obwohl unser Midrasch andere Quellen, wie die „*Hechalot*" — wo von den zehn Märtyrern die Rede ist und von R. Ismael's Unterredung mit den Engeln im Him-

---

[2]) Ist mir aber nicht zu Gesichte gekommen. — In cod. 17 der Leipziger Rathsbibliothek steht eine kurze Recension der „*Zeichen des Messias*" mit der Ueberschrift: והעתקתי אותות ממשיח ממדרשי רב האי גאון ז"ל. Vergl. auch Kerem Chemed VIII, 101.

[1]) Vergl. *Zunz* a. a. O. S. 142; *Grätz* in Frankel's Monatsschrift I, 307 ff.; *Beer* das. II, 153 ff.

[2]) Diese Anschauung von der Sühne der Söhne Jakob's ist sehr alt; vergl. *Recanati* Anf. וישב. Acher konnte wirklich die Hinrichtung des R. Chuzpit der Vergeltungslehre nicht gemäss finden. Es werden daher auch in unserm Midrasch dem römischen Kaiser Zweifel an der Vergeltungslehre in den Mund gelegt.

thum II, 704 — 713) dieses Büchlein gegen die Juden benutzt, da es nur vom jüdischen Standpunkte aus das behauptet, was in der „Offenbarung des Johannes“ vom christlichen Gesichtpunkte aus gesagt wird. Unser Buch *Serubabel* ist sehr alt, da schon *Saadja* die Armilussage kennt (vergl. *Zunz* a. a. O. S. 282 Anmerk. d) und es von *Ibn Esra*[4]) (zu Ex. 2, 22; s. *Zunz* S. 140 Anmerkung c) erwähnt wird.

Unser Abdruck ist nach zwei Handschriften der Leipziger Raths-Bibliothek (cod. XXII und cod. XXXVIII) gemacht worden, und weicht von der Recension, die Const. 1519 und Wilna 1819 8. (letztere Ausgabe zusammen mit dem B. מלכיאל) erschien, in einigen Punkten ab.

VIII.

Die Zeichen des Messias.

(Hebräischer Text S. 58 — 63.)

Die *zehn Zeichen*, welche der Ankunft des Messias vorausgehen werden, schliessen sich in ihrem Genre an das Buch „Serubabel“ (Nr. VII) an und sind ebenfalls in dem Tone der „Apokalypse“ geschrieben. Sie beruhen auf sehr alten Nationalsagen[1]), die zur Zeit der Noth und des Elends immer lebendiger hervortraten. *Armilus* wird hier ausdrücklich mit dem Antichrist identificirt (S. 60), was im Buche Serubabel und im „*Midrasch Wajoscha*“ (Bet

---

[4]) Die Stelle lautet: וכלל אומר לך כל ספר שלא כתבוה נביאים או חכמים מפי הקבלה אין לסמוך עליו ואף כי יש בו דברים שמכחישים הדעת הנכונה וכבה ס׳ זרובבל וגם ס׳ אלדד הדני והדומה להם:

[1]) Der Ausdruck ולא ראשי ישיבות וגאון יעקב (S. 58), der auch in אותיות דר׳ עקיבא, 6b ed. Amst. vorkommt, bietet keine Anhaltpunkte für die Zeit der Abfassung. Vergl *Zunz* a. a. O. S. 169.

(Vergl. den Brief seines Sohnes, מלחמות ה' genannt). Sehr poetisch ist die Beschreibung, wie die Frommen die Freuden der Kindheit, der Jugend und des Greisenalters abwechselnd als Kinder, Jünglinge und Greise durchleben Unser סדר ג"ן עדן, das als besonderes Stück in Handschriften gefunden wird (s. Bibl. hebr. Bodlej. a. a. O.), ist in Jalkut z. Genesis §. 20 und im שבט מוסר C. 25 abgedruckt.

VII.

Das Buch Serubabel.

(Hebräischer Text S. 54 — 57.)

Dieses kleine Büchlein ist eine Art jüdischer „*Apokalypse* [1]“; und wie die christlichen Chiliasten eine zweite Parusie Christi erwarteten [2]) und von derselben die Gründung des tausendjährigen Reichs hofften, so soll nach unserm Büchlein im 10. Jahrhundert — 990 oder nach einer andern Leseart 970 Jahre nach der Zerstörung des Tempels — der Messias kommen, dem viele Kämpfe durch *Armilus* — der römische Romulus als Typus des messianischen Gegners [3]) — vorangehen. Es ist nichts als Judenhass von Eisenmenger, wenn er (entdecktes Juden-

---

[1]) Wie in der „Offenbarung des Johannes“ (18, 9) Rom eine Hure genannt wird, so entsteht nach „Serubabel“ (S. 56) Armilus aus Unzucht. Johannes und Serubabel richten ihre Visionen besonders gegen Rom.

[2]) Besonders interessant sind die chiliastischen Anschauungen von *Justin dem Märtyrer*. Vergl. *Otto*, de Justini Martyris scriptis et doctrina, p. 184 ff. Das ביום אכלך ממנו מות תמות (Genes. 2, 16) erklärt Justin (dial. c. Tryph. p. 278 ed. Otto) dadurch, dass *ein* Tag nach der Schrift 1000 Jahre bedeute und Adam kein Alter von 1000 Jahren erreicht hatte.

[3]) Siehe *Zunz* a. a. O. S. 282 Anmerk. d.

פי בית הכנסת פי וקת ספר תורה ופי וקת קראית שמע וכהנים) sowie für das Schreiben des שם המפורש für Nichtjuden, was auf Amulette hinweist. Dann wird dem Moses das Paradies gezeigt, was mit folgenden Worten eingeleitet wird: תם בעד דלך פתח מוסה עיני וראה אל מלאך גבריאל וצקת וסגד לו קאל אל מלאך גבריאל למוסה ראית גהינם קאל לו ראיית. תם בעד דלך קאל אל מלאך גבריאל למוסה תעאלא חתא אואריך ג"ע אמר הקב"ה לשכינה תסיר מעא מוסה ודאכל ג"ע גו אל מלאייכה לקודאמו וקאלו לו זכית. פי קאלו להו לדאנא זמנך להתואפא מן אל דונייא קאל להום לא חזן גית אלא אנטר עטמת הקב"ה ואגר אל צאלחין פי ג"ע כיף הום ואקפין פי וקפו אל מלאייכה ושבחו למוסה וקאלו ימחסן מוסה עבד אללה יא מחסן מוסה מאלוד מרא זכית לצעוד סבע סמאוות ימחסן אל שעב.... תם בעד דאכל מוסה ג"ע וראה מלאך ואחד גאלם תחת צאגר אל חייא. פי סאל מוסה לגבריאל וקאל להו מן הוא אל מלאך האדא וקאל להו רסי מלאכי פי ג"ע. פקאל אל מלאך למוסה מן אתה קאל להו אנא מוסה אבן עמרם: Moses sieht dann die Erzväter und andere Fromme auf verschiedenen Thronen im Paradiese sitzen, und nachdem er dasselbe verlässt, nennt ihn ein Bat-Kol: „Diener Gottes, Vertrauter meines Hauses!“ (כרגת בת קול וקאלת למוסה רבינו עאל"ס עבד אללה ס"ו אמין ביתי כמא קאל אל פסוק בכל ביתי נאמן הוא).

VI.

Schilderung des Paradieses.

(Hebräischer Text S. 52 — 53.)

Bei Nr. V haben wir bereits bemerkt, dass es verschiedene Recensionen der von R. Josua ben Lewi gemachten Beschreibung des Paradieses giebt. Eine derselben ist vorliegende Schilderung, die mehr unter muhammedanischem Einflusse entstanden zu sein, und auf welche *Maimuni* in seiner Einleitung zum Abschnitt חלק (wo er die verschiedenen Ansichten über das zukünftige Leben aufzählt) anzuspielen scheint. Die Gegner Maimuni's in Frankreich nahmen unsere „Schilderung“ stark in Schutz,

— Unsere Recension ist zuerst im כל בו §. 120 aufgenommen, dann in Wilna 1802 und Lemberg 1850 8. erschienen. In תורה אור von *Josef Ibn Jachja* Cap. 38 steht unsere Geschichte — bis zur Schilderung der Hölle — unter dem Namen אגרת שלח ר׳ יהושע ב״ל ע״י מלאך המות לר״ג וזקני ישראל מתוך ג״ע לר׳ גמליאל וזקני ישראל. — Das *arabische* דה״י של משה רע״ה erzählt auch, dass die Hölle und das Paradies dem Moses gezeigt wurden (s. oben S. X). Der Anfang der Erzählung lautet folgendermassen: פי דלך אלוקת סמע
מוסה סוט ינאדי ויקול מן אל סמא אל ז׳[4]) והוא יא מוסה אעלם
אן אתה בך לענדי ואווריתך כורסי וקארי וכדלך תרא גן ערן וגהינם
חתא תרא אל רשעים פי אייאהו עדב קאעדין מערבין וגן עדן חתא
תרא גזא אל צדיקים ואיש מוהייאה להום לאלדי יפעל אלכיר.
פי דלך אלוקת בעת רב אל עזה אל מלך וקאל להו רוח מעא
עבדי מוסה ואפתח להו גהינם וכאליה ינצור אל רשעים פי אי עדאב
הום מעדבין. פי דלך אלוקת גא גבריאל ופתח להו גיהנם
תלהב. פי קאל יא גבריאל מא אטיק אדכול גהינם מן קווית אל
נאר קאל להו יא מוסה לא תכאף לאין פי נאר גהינם אקווא מן
הדאדי באלף מראה ואנא אכליך תמשי פיהא כמא ימשי אל
אנסאן פי אל מא ולא תנכוני רגליך בנרהא וכול האדא בקוצרת
אללה ס״ו. פלמא גא מוסה יעבור גהינם הרבת נאר גהינם מן
קודאמהו. פי דלך אל וקת גא אל מלאך נסריאל אלדי מוכאל
עלא גהינם וקאל למוסה מן אנת קאל להו אנא מוסה אבן עמרם.
קאל להו אל מלאך נסריאל ולמא דא גיירת הנא והדא מא הו
מוצעאך קאל להו נאעם מא הו מוצעי. אלא גבני אל שיי״ת חתא
יוריני עדאב אל רשעים פי גהינם. פי תלך אל סאעה קאל רב
אלעז לל מלאך נסריאל אורי עבדי מוסה אל רשעים כיף הום
מערבין פי גיהנם. פי דלך אל וקת גא מוסה אלא נסריאל ודכל
במוסה אלא גהינם פי אוול מחצר וראה רשעים: Dann werden die verschiedenen Höllenstrafen geschildert[5]), unter Andern auch für Plaudern in der Synagoge während der Toravorlesung, des Schema und des Priestersegens (ויתכלמו)

---

[4]) Moses ist nämlich nach der vorausgehenden Erzählung im 7. Himmel.

[5]) Mit Benutzung der מס׳ גיהנם und der מס׳ חיבוט הקבר. — In *einer* Recension der „Hechalot" wird übrigens auch erzählt, dass Metatron dem Moses die Geheimnisse des Himmels, die Hölle und das Paradies gezeigt habe.

V.

Geschichte von R. Josua ben Lewi [1]).

(Hebräischer Text S. 48 — 51.)

Die Ausschmückungen und Eintheilungen des Paradieses und der Hölle rühren von den *Essäern* her [2]), welche sie den Griechen nachgebildet haben. *Josefus* erzählt nämlich von den Essäern: „Den Guten, sagen sie, indem sie denselben Glauben haben wie die Griechen, stehe ein Leben jenseits des Meeres bevor, und ein Ort, der weder durch Regen, Schnee noch Hitze belästiget werde, sondern den stets ein sanfter vom Meere her wehender Wind kühle. Den Schlechten aber verheissen sie einen dunkeln und frostigen Winkel, voll von unaufhörlichen Strafen (de bello jud. II, 8. 11). Als nach der Zerstörung des zweiten Tempels ein Theil der Essäer mit den Peruschim sich vermischte — ein anderer Theil ging zum Christenthum über; daher eine jüdisch- und eine christlich-essäische, pseudepigraphische Literatur — wurden ihre phantastischen Schilderungen unter den Juden heimisch. R. Josua b. Lewi — der mit Essäern Umgang hatte (vergl. Berachot 19; Rosch ha-Schana 22, wo er von den טובלי שחרית und der קהלא קדישא דבירושלים spricht) — wurde nun zum Helden einer „divina commedia“ (nach *Steinschneider's* geistreicher Benennung in seinem Artikel „jüdische Literatur,“ 379) gemacht, worin das Paradies und die Hölle geschildert werden. Diese Schilderung — die in verschiedenen Recensionen vorhanden ist — war auch in aramäischer Sprache abgefasst [3]), was für ihr hohes Alter zeugt.

---

[1]) *Zunz* a. a. O. S. 141. Vergl. *Steinschneider* Bibl. hebr. Bodlej. s. v. מעשה, col. 610 ff.

[2]) Daher wurden sie häufig in essäischen Schriften, wie im Buche Henoch und im מעשה בראשית gefunden.

[3]) Ein Fragment der aramäischen Schilderung steht in *Nachmani's* שער הגמול, das auch in der Wilnaer und Lemberger Ausgabe der מעשה דר׳ יהושע ב״ל mit abgedruckt ist.

נפש יודע ומכיר בו נחשד על הנדה יודע ומכיר בו סיפר לשון הרע יודע ומכיר בו ומכיר בכל כשפים: (עמק המלך דף ס"ג ע"א).

(ח) **בספר היכלות:** א"ל שר הפנים לר' ישמעאל על שירטוטי הפדחת והיד וכפות: (ציוני ס"ד א').

(ט) **וזהו** שארז"ל בספר היכלות: ומתעטפים כסות אש ולבנה וכו'. — ועוד אמרו בספר היכלות: מי לא ירומם אותו מלך נורא על כל משרתיך ברתת בזיע משרתים בבהל וברעד מתבהלים כל משרתים בגזרה כפה אחד מוציאין מפני אימה ויראה שעומדין לפניו אין בהם מוקדם ומאוחר וכל המעכב את הקול מחברו כשיעור נימא של שער נדחה לאש וללהבה וכו' (רקנטי פי' התפלות ל"ח א' וב').

(י) **כענין** שאמרו רז"ל בספר היכלות: שלשה פעמים בכל יום כסא כבודך משתטח לפניך ואומר התכבד ושב עלי מלך מפואר שמשאך חביב עלי ואין כבד עלי: (רקנטי פי' על התורה פ' ויצא דף ס"ב ד'; ועיין סוף מס' היכלות).

(יא) **ובספר היכלות** נתבאר זה וכך מצאתי כתוב שם בלשון הזה: אמר ר' ישמעאל אותו היום חמישי בשבת היה כשבאה שמועה קשה מכרך גדול של רומי לומר יתפסו ארבעה אנשים מאבירי ישראל רשב"ג ור' יהודה בן בבא ור' אלעזר בן דמה ות' אלפים ת"ח מירושלם פדיון שלהם וכיון שראה ר' נחוניא בן הקנה גזרה זו עמד והורידני למרכבה ובקשתי משר הפנים ואמר לי כתבו ב"ד של מעלה ונתנו לסמאל לומר לו רד והכחד מאבירי ישראל כל נתח טוב ירך וכתף להשלים גזרה וגונב איש ומכרו ונמצא בידו מות יומת ושמורה זאת הנקמה להנקם ממנו עד שיגיע יפקוד ה' על צבא המרום במרום וכו' ועל מלכי שנשחטו ומוטל הוא וכל שרי מלכיות במרום כגדיים וכבשים של יום הכפורים. ע"כ מצאתי שם: (רקנטי טעמי המצות י"ו ע"ב. ועיין פי' על התורה פ' וישב). Vergl. nun noch das מעין החכמה im 1. Theil unseres „Bet ha-Midrasch," das einen Theil der „Hechalot" ausmacht, und die ähnlichen Citate aus den Hechalot bei *Recanati* טעמי המצות, 37 a b (auch in חמדת ימים Abtheilung ימים נוראים, 100 a b c abgedruckt, ohne Angabe der Quelle) und *Ziuni*, 93 c d. Vergl. auch die פרקי דר' אליעזר, Cap. 4, von den Worten ד' כתות של מלאכי השרת angefangen.

קול יוצא מלמעלה ומכריז על זה האיש שהוא ממנשקים העגל ומיד נענש: (שערי אורה שער ה' דף ס"ג א' דפוס אופינבאך).

(ד) **וכן** איתא בספר היכלות: אמר ר' ישמעאל אמר לי מטטרו"ן שר הפנים כשבקש הקב"ה להעלות אותי למרום בתחלה שגר לי ענפ"יאל השר ונטלני מביניהם לעיניהם והרכיבני על כרוב גדול וברכב אש ובסוסי אש ומשרתי כבוד והעלני עם השכינה בשמי מרום כיון שהגעתי שמה היו חיות הקדש ושרפים וכרובים וגלגלי המרכבה ומשרתי אש אכלה הריחו ריחי ה' אלפים וש"ס רבבות פרסאות ואמר מה ריח ילוד אשה פה ומה טעם טיפת לבן שיעלה בשמי מרום השיב הקב"ה ואמר משרתי צבאי כרובי ואופני אל ירע לבבכם בדבר הזה שכל בני כפרו בי וכמלכות הגדולה ועבדו ע"ז וסלקתי שכינה מביניהם וזה שנטלתי שכרי מכל עמלי תחת כל השמים: ועוד איתא תמן אמר ר' ישמעאל סח לי מטטרו"ן שר הפנים כיון שלקחני הקב"ה לשמש תחת כסא הכבוד וגלגל המרכבה וכל מערכי השכינה נעשה בשרי שלהבת אש וגידי אש לוהטת ועצמותי גחלי רתמים ועפעפי זוהר כרקיע וגלגלי עיני לפידי אש ושער ראשי להטי להבה וכל איברי לכנפי אש בוערת וגוף קומתי לאש יוקדת מימיני חוצבי להבי אש ומשמאלי בוער לפידין מסביבותי נפרחים רוח סערה: וכן איתא שם אמר ר' ישמעאל שאלתי למטטרו"ן שר הפנים מה שמך אמר לי ע' שמות נגד ע' אומות שבעולם כעין שמו של הקב"ה מלכי אבל מלכי קורא אותי נער: (ציוני י"ג ד' י"ד א').

(ה) **בספר היכלות:** הקב"ה מחבק ומנשק שמו של דיוקני של יעקב החקוק בכסא הכבוד ומשים שתי זרועותיו על שתי זרועותיו של יעקב ואמר אשרי האב שמקלסין אותו בניו בקדושה הללו: (רזיאל ט"ו ב') ובספר היכלות יש אפילו כשקורעין ספר חובות מקטרג בפה עד שבאין מפרי שבועה ילמדין זכות ומלקין לו: (שם מ"ה א').

(ו) **בפרקי היכלות:** שאמר שם גנב אדם דבר אחד יודע ומכיר רצח אדם ידע בו ומכיר ולא עוד וכו': (דרשת הרמב"ן דף 29).

(ז) **בפרקי היכלות:** אמר ר' ישמעאל צופה ומביט היכל אלהי ישראל ורואה כל מה שעושים לפני כסא כבודו, ליודע מה שהיה והוה וכל מה שעתיד להיות בעולם ויודע ג"כ למי משפילין למי מגביהין למי שמחלישין אותו למי מגבירין למי מרוששין למי מעשרין למי ממיתין למי מחיין למי מנחילין תורה למי נותנין לו חכמה. גדולה מכולם שהוא צופה ומביט ומגיד בכל מעשה בני אדם שעושין אפילו בחדרי חדרים בין מעשים טובים בין מעשים מקולקלים. גנב אדם יודע ומכיר בו נואף אדם יודע ומכיר בו רוצח

Stelle aus dem alten שיעור קומה [3]), und ist in *vorliegender* Gestalt [4]) ein Ueberrest der altessäischen מעשה מרכבה. Er ist mit Zusätzen von *Josef Chiquitilla* (s. Anmerk. 4) Ven. 1601 und Krakau 1648, 4. — in der Sammlung ארזי לבנון erschienen. — Wir lassen hier noch eine Zusammenstellung der zahlreichen Fragmente aus den „Hechalot" folgen (vergl. auch Nr. XVI):

לקוטים מספר היכלות:

(לקטתי אותם מספרים שונים)

(א) **ובהיכלות** זוטרתי מפורש בלשון הזה: פתח היכל ששי נראה כמי שיש בו מאה אלפים רבבות גלי מים ואין בו אפילו טפה אחת של מים אלא אויר זיו אבני שיש טהור שסלולות בהיכל שזיו מראיהן דומין למים: (רב האיי גאון בתשובה המובאת בעין יעקב פרק ב' דחגיגה).

(ב) **וכן** מפורש בהלכות (בהיכלות) רבתי בלשון הזה: מפני ששומרי פתח ההיכל שיש שם מטילין אלף אלפי גלי מים ואין שם אפילו טפה אחת אלא אויר זיו אבני שיש טהור שהן צלולות בהיכל שהיה זזו פניהם דומה למים ואם אמר מים הללו מה טיבן וכו': (ערוך ערך אבן המנוגעת).

(ג) **ובפרקי היכלות** פי' יותר דבר זה ואמרו כי יש היכל ידוע למעלה וכשמגיעים שם אותם העולין למרכבה שאינם הגונים ונראה להם בתוך אותו היכל ענינים גדולים והוא מרמה בדעתו שהם מים והוא שואל ואומר מה טיבן של אלו המים מיד

---

3) Vergl. die Berechnung der פרסה am Anf. des 2. Cap. mit Rasiël 37 b, 38 a.

4) In *meinen* „Beiträgen zur Geschichte der Kabbala" II, 61 habe ich bereits nachgewiesen, dass die *gedruckten* פרקי היכלות von *Josef Chiquitilla* bearbeitet worden sind. Ich habe nun in dieser Sammlung alle Zusätze Chiquitilla's weggelassen, und so den ursprünglichen Text hergestellt. Später kaufte ich eine Handschrift, welche die מס' היכלות *ohne jene Zusätze* wirklich enthält! Auch fehlen in derselben mehre ד"א im letzten Capitel, die eine jüngere Zuthat sind.

mit einer Stelle aus den „*Hechalot*," nach welcher die Engel jeden Tag Gott preisen. Er benutzt die *Pesikta* des R. Cahana [10]) Abschnitt 46 und Bamidbar Rabba Cap. 2. Er kommt auch in einem handschriftlichen דרש לסוכות vor [11]).

Diese vier Theile, die allmälig von Copisten zusammen abgeschrieben wurden und keinen innern Zusammenhang haben, führen den Titel „*Midrasch Cônen*" von den Worten כונן שמים בתבונה (Spr. 3, 19). Er ist Ven. 1601, Krakau 1648, Zolkiew 1785, Wilna 1836 in 4 erschienen. Letztere Ausgabe, die mit einem Commentar von Chaj. Jak. *Sluzky* versehen ist, hat trotz der Bemühungen des gelehrten Editors viele Fehler (wahrscheinlich besass er nicht die seltene Venez. Ausg.), und oft vermisst man ganze Zeilen in derselben. Einige Verbesserungen des Wilnaer Herausgebers habe ich in Parenthesen gesetzt.

IV.

Tractat von den himmlischen Hallen [1]).

(Hebräischer Text S. 40 — 47.)

Dieser Tractat — auch פרקי היכלות und מעשה מרכבה genannt — schildert den himmlischen Gottesthron, enthält eine poetisch ausgebildete Angelologie — die von den jüdischen Silluk- und Keduscha-Dichtern häufig benutzt wird — und eine Darstellung der sieben himmlischen Hallen, ist verwandt mit den Ideen des Buches *Henoch* [2]), hat eine

---

[10]) Das מעין החכמה (Nr. V des 1. Th. unserer Sammlung) steht auch in der Pesikta Abschn. 20.

[11]) S. „*Bet ha-Midrasch*" I, S. XXX.

[1]) *Zunz* a. a. O. S. 166. 167. Vergl. auch *Steinschneider* Bibl. hebr. Bodlej. s. v. היכלות, wo Vieles mit Fleiss gesammelt ist.

[2]) Eine andere Recension der היכלות handelte ausdrücklich von *Henoch*. S. *Recanati* Pentateuch-Commentar 35 a b u. hier Nr. XVI. Vergl. auch *Ziuni* 13 d, 14 a. Recanati citirt übrigens a. a. O. 62 d eine Stelle aus den היכלות, die sich am Schlusse unserer מס' היכלות findet.

II. כרייתא דמדות העולם[5]), von S. 27 תנו רבנן bis S. 32 Z 11 v. o. Hier werden die vier Weltgegenden geschildert mit dem Paradiese im Osten und der Unterwelt im Norden. Die Schilderung des Paradieses (worin hier das 6. und 7. Haus fehlt) und der Unterwelt ist der מעשה דר' יהושע בן לוי (s. weiter Nr. V und VI dieser Sammlung) oder dem סדר גן עדן וגיהנם wörtlich entlehnt[6]).

III. מעשה בראשית, von S. 32 ארכו של עולם bis S. 37 Z. 13 v. o. Dieses älteste Stück des Midrasch Cônen, das sich im Buche Rasiël 35a — 36b unter dem Titel מעשה בראשית fast ganz findet und viele Parallelen zu ähnlichen Schilderungen im Buche *Henoch* bietet[7]), ist ein Ueberrest der alten essäischen Kosmogonie, der auch vom ersten Theil unseres Midrasch benutzt wurde[8]). In einer Handschrift, die ich besitze (vergl. weiter Nr. IV), steht die Recension des Buches Rasiël unter der Aufschrift: זה סדרו של עולם לפי מה שנמצא בספר הקומה, und in der That findet sich das ס' הקומה im B. Rasiël gleich nach dem מעשה בראשית. Am Schlusse dieses Theiles standen noch Engelnamen, die man gewöhnlich nicht gern schrieb und druckte. Ein ähnlicher Fall findet sich im „*Alfabet des R. Akiba*,“ wo in dem Fragmente aus dem Buche Henoch (11a ed. Amst.) die Engelnamen im Drucke ausgelassen wurden.

IV. (מדרש כונן[9]), von S. 37 ד"א bis zu Ende. Dieser Theil, welcher der späteste ist, zeigt, wie vernünftig Gott Alles eingerichtet, parallelisirt die Weltgegenden mit den israelitischen Stämmen und den Engeln und schliesst

---

5) Daher die Aufschrift in der ed. princeps: אתחיל מידת העולם בסייעתא דבורא עולם.

6) Das גיהנם betreffend, so ist das *aramäische* Fragment in *Nachmani's* שער הגמול zu vergleichen.

7) Vergl. meine Notiz in der Zeitschr. der D M. Gesellschaft VII, 249.

8) Nämlich die Stelle in יום שני S. 25, die sich in der Recension des Buches Rasiël 36a oben findet.

9) Weil der Accent besonders darauf ruht, dass Gott die Welt vernünftig *einrichtete* (כונן).

III.

Midrasch Cônen.

(Hebraischer Text S. 23 — 39.)

Dieser Midrasch zerfällt in folgende *vier*, von verschiedenen Verfassern herrührende Theile [1]):

I. מדרש ה׳ בחכמה יסד ארץ [2]), von S. 23 bis S. 27, Z. 13 v. o. Dieser Theil beschäftigt sich mit der Verherrlichung der *Tora*, die nach einer altalexandrinischen Anschauung mit der *Weisheit* (Spr. 3, 19) identificirt wird. Da diese, durch den Einfluss des Platonismus, als vorweltlich und als das Princip der Weltschöpfung [3]) betrachtet wurde, so wird auch das Hexaëmeron geschildert, was mit dem 4. Buch Esra c. 6, 38 — 55 zu vergleichen ist. Das schon in der ed. princeps am Schlusse stehende חסלת zeigt, dass dieser Theil beendigt ist. Er kann entweder für das Fest der Gesetzgebung [4]) oder das Neujahrsfest — das die Erinnerung an die Weltschöpfung feiert — ursprünglich eingerichtet worden sein. — S. 25 Z. 1 und 2 v. u. habe ich für das sinnlose שמש משאה העולם als Conjectur שמשמש את העולם gesetzt.

---

[1]) Die Eintheilung in 23 *Capitel* ist eine vom Wilnaer Editor willkürlich gemachte und unwissenschaftliche.

[2]) Rasiël 12b wird dieser Name ausdrücklich genannt. Vergl. *Zunz* a. a. O. S. 169 Anmerk. b.

[3]) Dadurch wird der von den Commentatoren misverstandene Anfang des *Bereschit Rabba* klar. R. Hoschaja bezieht sich nämlich auf das Wort בראשית, welches das Targum Jeruschalmi mit בחוכמהא übersetzt, und die vorweltliche חכמה führte ihn auf die Schilderung der Weisheit in den Spr. C. 8. Bereschit Rabba muss daher mit dem Worte בראשית beginnen, welches z. B. in der Ausgabe des יפה תואר fehlt.

[4]) Mehre Gedichte für dieses Fest im deutschen Machasor lehnen sich auch an die Schilderung der Weisheit in den Spr.

אלמלאייכה יכברוהום וכאן יכבר [12]) שערהום קוואם לאג̇ל מא יסת̇רהם וכאן ד̇לך אלשער יטוול קוואם לחד ארכבהום-לאג̇ל מא ינסתרו בהו מן רחמת אללה עליהום ואיצ̇א פעל מעהום ג̇מיל וואוצ̇אה ללארץ̇ אן תבלעהום ותסתור עליהום אלא אן [13]) יכבארו ובעדהא תפתח אל ארץ̇ וכאנו ירג̇עון לאהלהום ויערפו אבאהתהום ואמאהתהום ולייס כאנו אהלהום יחפ̇רו מג̇אייר פי אל ארץ̇ יוכפ̇והום פי אלמג̇אייר לאן כאנו אהל פרעון אלכאפר יתחייל עליהום חתא יקתלוהום וכאנו אהל פרעון יחרתו אל ארץ̇ עלא שאן יקתלוהום תחת אלארץ̇ כמא קאל אלנץ̇ על ג̇בי חרשו חורשים האריכו למעניתם:

Auszüge aus der Höllenfahrt Mosis siehe unten Nr. V.

II.

Geschichte Judith's [1]).

(Hebräischer Text S. 12 — 22.)

Die Geschichte Judith's, wie sie in dem apokryphischen Buche erzählt ist, wird hier in einem fliessenden hebräischen Styl, der an den Ton des ס' הישר erinnert, mit Verflechtung vieler Bibelstellen und Benutzung der מגלת אנטיוכוס (vergl. den Anfang), einige Abkürzungen und die Auslassung des Namens Achior — der in *unserer* Geschichte als ein gefangener König figurirt — abgerechnet, getreu geschildert. Nach einer *alten* Handschrift ist sie zuerst in der kabbalistischen Sammlung חמדת ימים (Livorno, 1763), Abschnitt חנוכה, abgedruckt worden. Sie ist keine Uebersetzung des Buches Judith, sondern eine im Genius der hebräischen Sprache freie Bearbeitung, welche die von R. Akiba Levi [2]) und von S. Fränkel angefertigten Uebersetzungen im Betreff des Styles übertrifft. Hervorzuheben ist, dass in dieser Geschichte Judith — der jüdischen Sage gemäss — ג̇בינה mit sich führte.

---

[12]) Analog dem hebr. ג̇דל פרע שער ראשו.

[13]) In der Handschr. אלא אלאן.

[1]) Vergl. „*Bet ha-Midrasch*" I, S. XXIII.

[2]) Am a. O. müssen Anmerk. 4 und das Wort „*erste*" Z. 8 v. o. gestrichen werden.

und das ס' הישר, und fügt dann hinzu, wie Moses in alle *sieben* Himmel, dann in das Paradies und in die Hölle gestiegen sei, dort die Engel, die verschiedenen Arten von Belohungen und Strafen geschaut habe [9]). Durch die Güte des Hrn. Prof. *Tischendorf* sind wir im Stande hier einige Proben mitzutheilen, welche zugleich beweisen mögen, dass das Arabische aus dem Hebräischen übersetzt ist. Der Traum Pharao's lautet: וכאן בעד אן מאת סידנא יוסף
ואכותו ע"ס. חלם פרעון מנאם אן רוגול [10]) כביר מוואקר ואקף
קודמהו ובידהו מיזאן וכאן הו במזן אהל מצר גמיעהום כובאר
וצוגאר פי כפה ואחדה מוואזין כול אהל מצר גמיעאן [11]) וצאר
יחסב פי קלבהו עלא דיל עגיבה כתיר ופאק מן נומהו וערף אניהו
מנאם חק. פי למא אצבח אללה אלאנהאר לם כול גמיע עולמת
מצר ואחכא להום דאלך אלמנאם פזעו כול אלנאס אלחצרין ואל
גאייבין פזעו אן עטים מן האדא אל מנאם. פי קאם ואחד מן אל
אכאבר אלדי קודמם אלסולטאן וקאל יא סיידי האדל מנאם ידל
עאן תשויש כתיר פי ארץ מצר. פי קאל להום אל מלך ואי האדא
אל תשוישה. פי קאלו לל מלך תעלם באן יתואלד ולד מן בני
אסריאיל ויכרב כול ארץ מצר:

Die Erzählung von dem Schutz, den die neugebornen Kindlein durch gottgesandte Engel fanden, lautet: ואללה
ס"ו מן לוטפו עליהום ארסל להום מלאייכתהו ליגסלהום וידהוהום
וירהנוהום וכאנו יעטוהום לכול ולד גוז חגארה ימאססלוהום פי כול
יד חגר ואחדה ירצע מנהא לבן ואחדה ירצע מנהא עסל וכאנו

9) Das Steigen in die Himmel scheint den „Hechalot" (vergl. Ziuni 93 cd und das מעין החכמה im 1. Th. des „Bet ha-Midrasch") entlehnt zu sein, und die Fahrt in das Paradies und die Hölle ist der „Geschichte von R. Josua ben Lewi" nachgebildet.

10) Die Vocale werden durch Buchstaben (wie הום = هُم) bezeichnet. Das غ wird durch ein ג mit dem Punkte *über* demselben und das ظ durch ט̇ dargestellt. Das Teschdid wird oft durch die Verdoppelung des teschdidirten Buchstaben vertreten. Das Jod makssura wird durch א ausgedrückt. Auch ist die Sprache mehr vulgär als klassisch.

11) Des Lammes in der andern Schale wird hier nicht gedacht.

Chronik veranstaltet, welche die hier abgedruckte ist. Man bemerkt in derselben manche Lücken und Mangel an Zusammenhang [6]); es mussten daher einige Correcturen angebracht werden [7]). Auszüglich ist die „Chronik des Moses" im *Midrasch Wajoscha* (s. Bet ha-Midrasch I, S. 40 — 45) verarbeitet.

Im Drucke erschien unsere Chronik Const. 1516, Ven. 1544, Paris 1629 mit lateinischer Uebersetzung, Amsterdam 1735, 8. s. l. (in Russland) 1819, 8. Die lateinische Uebersetzung von Gaulmyn ist auch in Gfrörer's Prophetae veteres pseud. (Stuttg. 1840, 8.) enthalten.

Prof. *Tischendorf* brachte aus Kahira unter andern werthvollen Handschriften, (s. meine Berichte über dieselben in *Frankel's* „Monatsschrift für Geschichte und Wissens. d. Judenth." 2. Jahrg.) auch eine *arabische* Bearbeitung der „Chronik des Moses" mit, die 35 Bl. in kl. 8 umfasst [8]). Sie beginnt mit einer Lobpreisung Gottes — einem arab. tesbiach — erzählt dann die Schicksale Mosis bis zu seiner Sendung nach Egypten, wie unsere „Chronik"

---

6) S. 3 wird *Bileam* genannt, dessen in unserer Recension früher gar nicht gedacht wurde. S. 4 fehlt bei den von uns in Parenthesen gesetzten Worten (וגם ליצחק) etwas. S. 5 ist die Erzählung des Krieges mangelhaft.

7) Nach dem ס' הישר, auf welches sich unsere Chronik am Schlusse bezieht. Siehe „*Bet ha-Midrasch*" I. S. XXI Anmerk. 1. Ich hebe folgende Verbesserungen heraus. S. 1 Z. 2 v. u. stand מקצתם für מקצת העם מנשיהן; S. 2 Z. 2 v. o. stand מן יונק חלב ומן אוכל וכו'; S. 5 Z. 14 v. o. war ganz unverständlich, und ich setzte nach חרבו noch והמית. Der äthiopische König heisst in ס' הישר immer קיקנוס. Die Namen der Zauberer S. 5 schrieb ich ינים וממרים für אנים וסמרים. Das *arabische* דברי הימים schreibt, indessen auch אנים וממרים.

8) Der Anfang: نبتدى الآن بقصة سيدنا משה אע"ם zeigt entweder, dass sie Theil einer grössern Legendensammlung ist oder für das Recitiren in der Synagoge — daher auch ein eulogischer Schluss — bestimmt war.

die Moses zum Mittelpunkt der Sage macht und die nach einer äthiopischen Uebersetzung jetzt ganz bekannt ist (deutsch von *Dillmann* in Ewald's „Jahrbücher" II und III). Auch *Josefus* — der Mitglied des Essäerordens war — kennt viele Sagen über Moses; wie: die Vorherverkündigung der Geburt Mosis, worauf das pharaonische Gebot, die israelitischen Knaben in den Nil zu werfen, sich gegründet; die leichte Entbindung Jochebed's (vergl. Sota 12 a); Moses reisst Pharao die Krone vom Haupte; im Kriege gegen die Aethiopier bedient sich Moses der Ibisse gegen die Schlangen; und die *Tochter* des äthiopischen Königs verliebt sich in ihn. (Vergl. Josefus, Alterthümer II, 9. 2. ff.) — Das Targum Jeruschalmi zu Ex. 1, 15 erzählt einen Traum, den Pharao vor der Geburt Mosis gehabt hatte. — Die *Muhammedaner* haben viele auf Moses sich beziehende Sagen von den Juden aufgenommen. S. *Weil*, biblische Legenden der Muselmänner, S. 126 ff.

Reichen nun die Sagen über Moses in ein hohes Alterthum, so ist doch die vorliegende „Chronik des Moses" ihrer schriftstellerischen Bearbeitung nach jünger. Zuerst wurde nämlich das Leben Mosis mit Benutzung älterer schriftlicher Denkmäler (vergl. oben) in einer „ausführlichen Chronik des Moses" dargestellt [4]), die ganz in das *Sefer ha-Jaschar*" übergegangen ist, und aus welcher der *Jalkut* Auszüge enthält, die auch in der That mit dem ס' הישר und nicht mit *unserer* „Chronik des Moses" übereinstimmen [5]). Später wurde eine *kürzere* Recension dieser

---

Rabba, c. 41: אמר משה למי אומר אמר לו אני מראה לך. מה עשה הקב"ה הביא לו ספרו של אדם הראשון והראה לו כל הדורות וכו'.

Später wurde das wirklich vorhanden gewesene „Buch Adam's" zu einer Metapher.

4) Aruch s. v. אהרן; Samuel b. Meïr zu Num. 12, 1; Ibn Esra zu Ex. 2, 22. S. *Zunz* a. a. O.

5) Daher auch Vieles in den Citaten des Jalkut als dem דברי הימים entlehnt steht, was nur im ס' הישר nicht aber in *unserer* Chronik sich befindet. Besonders hervorzuheben sind Jalkut 52 d unten die Worte: המכשפים הכתובים בספר הישר!

Einleitung.

I.

Chronik des Moses[1]).

(Hebräischer Text S. 1 — 11.)

Das Leben Mosis wurde schon im hohen Alterthume von den ihn besonders verehrenden *Essäern* (Josefus, de bello judaico II, 8. 9.) reich ausgeschmückt. Dafür zeugt die von einem essäischen Juden verfasste Schrift[2]) „Offenbarung *an* Moses" — *ἀποκάλυψις Μωϋσέως*, auch „die kleine Genesis" und „das Buch der Jubiläen" genannt[3]) —,

---

[1]) Vergl. *Zunz* „die gottesdienstlichen Vorträge der Juden," S. 145.

[2]) Den essäischen Charakter bezeugt die Verehrung der *Sieben*zahl und die Strenge der *Sabbatfeier*. Vergl. den Schluss der „Jubiläen" bei Dillmann III, 70. In einem andern Zusammenhange werden wir die ganze reichhaltige essäische pseudepigraphische Literatur darstellen.

[3]) Vergl. *Fabricius*, cod. pseudepigr. V. T. s. v. Moses und *Treuenfels* im Lbl. des „Orient" 1846, 81 ff. Ein Theil derselben, der von *Adam* handelt, wurde „das Leben Adam's" — *βίος Ἀδάμ* — genannt, und war den Alten als ספרא דאדם הראשון (Zunz, a. a. O. S. 128; J. *Fürst* im Lbl. des „Orient" 1848, 589) bekannt. *Dukes'* Erläuterung des ספרא דאדם הראשון (zur rabbinischen Sprachkunde S. 36) ist nicht sachgemäss. Die ganze Anlage der „Jubiläen" sowie die Rolle, welche die „*himmlischen Tafeln*" in denselben spielen, passen zu jener Stelle in Schemot

Die folgenden Theile werden sich einem andern Gebiete der jüdischen Literatur zuwenden, wozu bereits durch Copien wichtiger Handschriften Vorbereitungen getroffen worden sind. Doch würde es mich freuen noch einige, in Bibliotheken und bei Privaten handschriftlich vorhandene Midraschim (wie Midrasch Tadsche, Midrasch Esfa, Midrasch der Haftarot, Pesikta dewajehi beschalach) veröffentlichen zu können.

Da weder ich noch die *Nies*'sche Buchdruckerei Mühen und Opfer scheuen, so hoffe ich in der Erwartung, vom gelehrten wie nichtgelehrten Publicum unterstützt zu werden, mich nicht getäuscht zu sehen.

Leipzig, Ende August 1853.

Der Herausgeber.

Vorwort.

Wieder übergebe ich dem Publicum *achtzehn* „kleine Midraschim oder midraschartige Stücke," die in vier Folio-, fünf Quart- und sieben Octav-Schriften zerstreut waren, deren Text nicht blos nach verschiedenen Editionen, sondern zum Theil nach Handschriften kritisch bearbeitet ist, die zusammen mit den *siebenzehn* Stücken des ersten Theils dieser Sammlung eine kleine Handbibliothek ausmachen, in welcher auch der Geschichtsforscher Belehrung finden kann, wie die folgende Einleitung es beweiset. Diese Letztere bietet nämlich mehr des Neuen als die zum ersten Theil des „Bet ha-Midrasch," vorzüglich dadurch, dass ich durch die Freundlichkeit des auf dem Gebiete neutestamentlicher Literatur berühmten Editors, des Herrn Professors *Tischendorf* in Leipzig, einige von Demselben aus Kahira mitgebrachte *arabische* Codices, die Nr. I, V und XVII dieses Theils in arabischen Bearbeitungen enthalten, benutzen konnte.

בית המדרש

בו נקהלו לעמוד על נפשם מדרשים קטנים ישנים ומאמרים
שונים יקרים מפנינים אנשי לב אליהם פונים וכל ישראל
אומרים ועונים הננו להם לקונים:

חדר שני

בו הושבתי אספתי וערכתי ע"פ כתבי יד ודפוסים יקרים
המערכה הזאת:

דברי הימים של משה רע"ה; מעשה יהודית; מדרש כונן; מס' היכלות; מעשה דר' יהושע בן לוי; סדר גן עדן; ס' זרובבל; אותות המשיח; מדרש אלה אזכרה; מדרש ברכת יעקב אע"ה; דמות כסא של שלמה המלך ע"ה; מעשה בשלמה המלך ע"ה; מס' כלים; מדרש מעשה תורה; ס' אלדד הדני; ס' חנוך; מעשה אברהם; מרגניתא דבי רב:

ולמען ירוץ הקורא בם מבוא שמתי בראשם אני הדורש לכבוד התורה

אהרן יעללינעק

נין ונכד להרב הגאון צבי הירש ברודא ז"ל מחבר ס' ארץ צבי ותאומי צביה
ודרשן בקהל לפסיא:

מהדורה שניה

הוצאת במברגר את וואהרמן

ירושלים תפרח"י

Bet ha-Midrasch.

Sammlung

kleiner Midraschim und vermischter Abhandlungen aus der ältern jüdischen Literatur.

Zweiter Theil

enthält:

Chronik des Moses; Geschichte Judith's; Midrasch Çônen; Tractat von den himmlischen Hallen; Geschichte von R. Josua b. Lewi; Schilderung des Paradieses; Buch Serubabel; die Zeichen des Messias; Midrasch der zehn Märtyrer; Midrasch vom Segen Jakob's; der Thron Salomo's; Salomo's Wanderjahre; Tractat von den Tempelgeräthen; Midrasch Maase Tora; Eldad ha-Dani; Buch Henoch; Erzählung von Abraham; die Perle Rab's.

Nach Handschriften und Druckwerken gesammelt und nebst Einleitungen herausgegeben

von

Adolph Jellinek.

Zweite Auflage

Bamberger & Wahrmann

Jerusalem 1938

מפתח:

(Inhalts-Verzeichniss.)

דברי אלה בשמחה הרי פמלייא שלי תצא לקדמך ואני בעצמי אצא לשחרך ואומ' בואך לשלום. אזניך שלא השמעת דברים בטלים הן מאזינות אותך לעולם הבא. עיניך שלא נתרת בממון חבירך הן מאירות אותך באישון חושך. פיך שעוסקת בתורה בו יתברכו כל בעלי תור'. לשונך שלא סיפרת לשון הרע עליו נהרגו כל בעלי הריגה. ידיך שלא נמצא בהן דבר גזל מה יעשו לך בני עולה. רגליך שלא יקדמוך לדבר עבירה מה יעשו לך מלאכי מות. בכל זמן ובכל עידן זכור את בוראך בכל עת דברי אלה יהיו על לבבך ושמור פיך ולשונך ושמור מצרות נפשך. ד"א שלשה חדשים הראשונים הוולד דר במדור התחתון שלשה חדשים האמצעיים הוולד דר במדור העליון וכיון שהגיע זמנו לצאת מתגלגל ויורד ממדור למדור והם הם חבליה של אשה. איש יורד פניו למטה ואשה פניה למעלה. סימן זה יהיה בידך הוא כדרכו והיא כדרכה שמתוך הדבר הזה אתה למד שמתוך הלבן ומלובן ומזורו הוולד נוצר. הוי יודע שאין לו ימים טובים לאדם אלא באותם הימים ששרוי במעי אמו שנאמר מי יתנני כירחי קדם. לעולם אל יגנה אדם מקום ביאתו אפילו אדם בא מפיה של אשה או מעיניה עדיין מבוער היה ועכשיו שיצא ממקום שאין העין יכולה לראותו מלוכלך ומטונף מכל אבריו. עליו אמ' אליפז התימני עושה גדולות ואין חקר נפלאות עד אין מספר:

תם סדר יצירת הולד:

על ההריון ואותו המלאך ליל׳ שמו. ולמה נקרא שמו לילה מפני שאין אומנותו אלא בלילה. מפני זה אמר רבי יוחנן שאסור לאדם לשמש ביום שנאמר יאבד יום אולד בו והלילה אמ׳ הורה גבר. כיצד הולד דר במעי אמו מקופל ומונח כפינקס ראשו מונח לו בין ירכותיו וב׳ ידיו על צדיו ושתי אציליו על שתי עקיביו פיו וכל נקביו סתומים אך טיבורו שהוא פתוח משם יורד המאכל ממה שאמו אוכלת ושותה ואינו מוצא רוח מן שום נקב שאם יצא רוח מן הנקבים שמא יהרג את אמו אבל נר דלוק מונחת לו על ראשו וצופה ומביט מסוף העולם ועד סופו שנאמר בהילו נירו עלי ראשי וגו׳: ואַל תתמה כי כמו שהאד׳ ישן כאן ורואה חלו׳ באספמיא וכשמתעורר משנתו אין לו מאומה בידו ממה שראה כך דין הולד. וכיון שיצא לאויר העולם נפתח הסתום ונסתם הפתוח. וכיון שהגיע זמנו לצאת הקב״ה אומר לו בני הוי יודע שאני יצרתיך ואני עתיד לעשות עמך דין וחשבון הוי לפני צדיק ותמים ואל תהי לפני רשע ואפילו אם אומרי׳ עליך צדיק אתה הוי בעיניך כרשע שאפילו שיחה קלה שבין אשה לבעלה מגידין לו בשעת מיתתו שנאמר כי הנה יוצר הרים ובורא רוח מגיד לאד׳ מה שיחו ובעבור כל זה אינו יוצא משם אלא עד שמשביעו שנאמר בי נשבעתי נאם ה׳ יצא מפי צדקה דבר ולא ישוב כי לי תכרע כל ברך זה יום המיתה תשבע כל לשון זה יום הלידה. ואם תאמ׳ לאיש פלוני ממון ולי אין ממון כל הממון שלי הוא שנאמר לי הכסף ולי הזהב אמר ה׳ צבאות. ואם תאמר איש פלוני עשיר ואני עני ואין לי עושר דע לך פלוני שאין כל אדם זוכה לשתי שולחנו׳ אם זכית׳ לממון עשה מהן צדקה עד שהן בידך שהרי כנפים יש לו ובשמים הוא פורח שנאמר התעיף עיניך בו וגומ׳. ואם תאמר איש פלוני גבור ואני אינו גבור אינו נקרא גבור אלא בתורה שנאמר ברכו ה׳ מלאכיו גבורי כח עושה דברו וגומ׳ דברי אלה יהיו על לבבך. ודע מה למעלה. אל תשמיע לאזניך דברים בטלי׳ שהן מאזינות אותו לדינה של גיהנם. אל תתן עיניך בממון שאינו שלך ועל אשת איש שאינ׳ שלך שאלו העניינים מאפילות אותך כאישון חושך. ואל ידבר פיך לשון הרע שהוא נכנס תחילה לדין. אל ימצא בידך גזל שכל איבריך מעידין בך. אל יקדמוך רגליך לדבר עבירה שמא יקדמוך מלאכי מורת. אל תתיירא מבית דין שלמטה שהרי עידיך אומ׳ הוי ממון הן (?). הוי מתיירא מבירת דין שלמעלה שהרי עדים יש לך שם. אם עשית

הוולד דר במדור התחתון. ג׳ חדשים האמצעיים הוולד דר במדור האמצ׳. האחרוני׳ הוולד דר במדור העליון. עד שלשה ימי׳ יבקש אדם רחמ׳ לפני הק׳ שלא יסריח. משלשה ועד ארבעי׳ יום יבקש רחמ׳ שיהא בן זכר. ומארבעים יום ועד שלשה חדשים יבקש אדם רחמ׳ שלא יהיה סנדל. ומשלשה חדשי׳ ועד ששה יבקש אדם רחמים שלא יהא נפל. ומששה ועד ט׳ חדשי׳ יבקש רחמ׳ שיצא לשלום. וכי אדם יכול להוציאו משם לשלום לאו אלא הק׳ ישתבח שמו ויתעלה זכרו של מלך מלכי המלכים עושה לו דלתות ובריחים ומוציאו משם לשלום. רבי אליעזר אומר כשם שדלתות לבית כן יש דלתו׳ לאש׳ שנאמר כי סגר דלתי בטני. רבי יהושע אומר כשם שמפתיחות לבית כך מפתיחות לאשה שנ׳ וישמע אליה אלהים ויפתח את רחמה. ר׳ עקיבא אומ׳ כשם שצירי׳ לבית כך צירים לאשה שנ׳ ותכרע ותלד כי נהפכו עליה ציריה. תינוקת שלא הגיע זמנה להנשא ונשאת בית שמאי אומ׳ משמשת במוך שמא תתעבר ותמות. ובית הלל אומר משמשת כדרכה ומן השמים ירחמו אותה. זכתה האם ולא זכה האב. אי נמי זכה האב ולא זכתה האם אין הוולד מתקיים עד שיהיו שניהם שוים כאחד בתפילה וברחמים שנ׳ ויעתר לו יי׳ ותהר רבקה אשתו. מכאן אתה למד כי שלשה שותפין יש בו באדם. ואלו הן הק׳ ואביו ואמו. לבן שהאיש מוריע ממנו נוצרים עצמות. וגידים. ומוח. וצפרנים. ולבן שבעינים. אדום שהאשה מזרעת ממנה נוצרים עור. ובשר. ודם. ושחור שבעינים. רוח ונשמה קלסתר פנים חכמ׳ ודיעה ובינה וגבורה נותנין מלפני המקום. וכיון שנפטר אדם לעולמו נאמן הקב״ה נוטל חלקו וחלק אביו ואמו ועמלם מניחו לפניהם. אמר ר׳ אליעזר אין יציר׳ האברים של אדם אלא כפירות מה פירות הללו קליפה שלהן נוצר תחילה ואחר כך נגמר הפרי׳ בתוך הקליפה ואף גם כן העור של אדם נוצר תחלה ואחר כך נוצרין עצמו׳ וגידי׳ והורידין ומוח הראש והקרומו׳ שבתוך הגולגולת ושיקוי העצמות של רמ״ח אברים של אדם שאלו נוצרין העצמו׳ תחלה היו מפקיעין את מעי׳ וממיתי׳ את האש׳. הא כיצד בא מלאך הממונ׳ על ההריון ונוטל טיפה של זרע שניהם כאחת ועומד לפני הקב״ה ואומר ר״ש נטלתי טיפה זו של זרע שניה׳ כאח׳ מה אתה או׳ וגוזר עליה חכ׳ יהא או טיפש יהא עני יהא או עשיר יהא חיגר יהא או אילם יהא ואלו צדיק או רשע יהא אינו אומר לו. אלא מי שגוזר לאותו מלאך הממונה

התנוק מהלך בגסות ומשתבח בבחרותו כשהוא בן י"ח שנים. עולם חמישי דומה לחמור שנותנין אוכף על כתפו כך מניחין עליו ונותנין לו אשה ומוליד בנים ובנות ומחזר אחר פרנסת בניו ובני ביתו. עולם ששי דומה לכלב שמחזר אחר פרנסתו וחוטף לכאן בחצוף למזונותיו וגונב מזה וגוזל לזה ואינו מתבייש. עולם שביעי דומה לכלום כי נשתנה מכל דבר גם בני ביתו מקללין אותו ומבקשין מיתתו ואפילו תינוקות משחקין ממנו. לסוף הגיע זמנו למות ואז בא המלאך אצלו ואומר לו מכיר אתה לי והוא אמר הן א"ל ולמה באת היום אצלי וא"ל להוציאך מן העולם מיד בוכה ומשמיע קולו מתחילת העולם ועד סופו ואין כל בריה יכולה לשמוע קולו אלא תרנגול בלבד. ואומר למלאך והלא הוצאתני משתי עולמות והנחתני בעולם הזה אשר אני דר ואומר לו המלאך והלא כבר אמרתי לך שעל כרחך נוצרת ונולדת ותמות ועתיד אתה ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה. והרי הן ארבע עולמות שהראה הקב"ה לאליהו ז"ל שנ' צא ועמדת לפני י"י בהר אמר הקב"ה לאליהו מה הן ארבע א"ל רבוני של עולם איני יודע א"ל הקב"ה אילו הן ארבע עולמות שאדם עובר בהן רוח גדול חזק זה העולם הזה שהוא דומה לרוח ואחר הרוח רעש כלומר אחר העולם הזה יום המיתה שהוא מרעיש כל גופו של אדם ואחר הרעש אש כלומר אחר יום המיתה דינה של גיהנם שהוא אש אחר האש קול דממה דקה כלומר אחר אור של גיהנם יום דין הגדול שהוא דממה דקה:

העתקה אחרת:

(מכאן ואילך העתקתי מספר לקוטי הפרדס לרש"י ז"ל)

יצירת הולד. ר' אלעזר אומר האיש מזריע לבן והאשה מזרעת אדום ומתערבין זה בזה ומהם הוולד נוצר כרצונו של הקב"ה הולכת טיפה סרוחה ונופלת לתוכו. כיון שהולכת טיפה סרוחה ונופלת לתוכו מיד קפא כחלב שנאמ' הלא כחלב תתיכני וכגבינה תקפיאני. עור ובשר תלבישני וגו'. ומניין שאין הוולד נוצר אלא מראשו שנ' ממעי אמי אתה גוזי. אבא שאול אומ' מטיבורו משלח שרשיו אילך ואילך. מארבעים יום ועד ששים יום נכר אם זכר ואם נקבה. ואמ' כי ביום תשעים אסור לשמש מיטתו. וכל המשמש מיטתו ביום תשעים הרי זה כאילו שופך דמים: ג' חדשי' הראשונים

היה אותו רוח א"ל לאו א"ל אותו שאתה רואה באותו כבוד ובאותה מעלה נוצר כמותך במעי אמו וכן זה וזה ושמרו חוקי ומשפטי הקב"ה אם תעשה כמותם אחר מותך כאשר מתו הם תזכה למעלה הזאת ולכבוד הזה כאשר אתה רואה ואם לאו סופך לילך אל המקום אשר אראך. ולערב מוליכו לגיהנם ומראה לו הרשעים שמלאכי חבלה מטרידין אותם וחובטין ומכין אותם במקלות של אש והם צועקין אוי ואבוי ואין מרחמין עליהם ואומר לו המלאך בני הידעת מי המה אילו הנשרפין ואומר לאו וא"ל תדע שאילו נוצרו מטיפה סרוחה במעי אמן ויצאו לעולם אך לא שמרו עדות וחוקות הקב"ה לכך באו לחרפה זו ועתה בני תדע כי סופך לצאת מן המקום הזה ולמות לכן אל תהי רשע אך תהי צדיק ותחי' לעולם ומניין שכך הוא שנ' יתמך דברי לבך שמר מצותי וחיה ומטייל אותו מן הבקר ועד הערב ומראין לו כל מקום שידרוך כף רגלו ומקום שעתיד לדור בו ומקום שעתיד ליקבר בו ואחר כך מראה לו עולם הטובים והרעי' לערב חוזר אותו למעי אמו והקב"ה עושה לו דלתים ובריח שנ' ויסך בדלתים ים בגיחו מרחם יצא וכתיב ואשי' דברי בפיך ובצל ידי כסיתיך ואומר לו הקב"ה עד פה תבא ולא תוסיף. ומונח הולד במעי אמו ט' חדשים ג' חדשים הראשונים הוא דר במדור התחתון וג' אמצעיים במדור האמצעי וג' האחרונים במדור העליון ואוכל מכל מה שאמו אוכלת ושותה ממה שאמו שותה ואינו מוצא רעי שאלמלא כך תמות אמו ולכך נאמר עושה גדולות וגו' וכאשר הגיע זמנו לצאת בא אותו המלאך ואומר לו צא כי הגיע זמנך לצאת לעולם והוא משיב והלא כבר אמרתי בפני מי שאמר והי' העולם שדי לי מן העולם אשר הייתי דר ואומר לו עולם שאני מכניסך יפה הוא ועוד שעל כרחך אתה נוצר במעי אמך ועל כרחך אתה נולד ותצא לעולם מיד בוכה הוא ולמה הוא בוכה מאותו עולם שהי' בו שמניחו וביציאתו מכה אותו תחת חוטמו ומכבה הנר אשר על ראשו ומוציאו על כרחו ושוכח כל אשר ראה וביציאתו בוכה ולמה מפני שמחליפין לו שבעה עולמות באותו שעה. עולם ראשון דומה למלך שהכל שואלין בשלומו ומתאוים לראותו ומנשקין ומחבקין אותו מפני שהוא בן שנה. עולם שני דומה לחזיר שהוא תדיר בתוך אשפתות כך הוא בשתי שנים הוא תדיר בצואה ובפרש. עולם שלישי דומה לגדי שהוא מרקד במרעה כך הוא מרקד לכאן ולכאן עד שהוא בן חמש שנים. עולם רביעי דומה לסוס כשהוא הולך בסריטיא בגסות הרוח כך

סדר יצירת הולד:

כיצד יצירת הולד אמר ר׳ יוחנן מאי דכתיב עושה גדולות ואין חקר נפלאות עד אין מספר אילו גדולות ונפלאות שהקב״ה עושה ביצירת הולד שבשעה שאדם בא לשמש מטתו עם אשתו הקב״ה קורא למלאך הממונה על ההריון ואומר לו דע כי פלוני מזריע הלילה יצירת האדם ואתה לך ושמור אותה טיפה וטול אותה בספל וזרה אותה בגורן לשלש מאות וששים וחמשה חלקים והוא עושה כך ונוטל הטיפה ומביאה לפני הקב״ה ואומר לפניו רבוני של עולם עשיתי ככל אשר צויתני וטיפה זו מה תהא עליה גזור עליה כרצונך מיד הקב״ה גוזר עליה אם גבור או חלש אם ארוך או גוץ זכר או נקיבה טיפש או חכם עשיר או עני אבל צדיק או רשע אינו גוזר דאמרינן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים מיד רומז הקב״ה למלאך הממונה על הרוחות ואומר לו הבא לי רוח פלוני שכך וכך הם עושים בהבראם מיום שנברא העולם עד שכלה העולם. תכף בא לפני הקב״ה ומשתחוה לפניו באותה שעה אמר לו הקב״ה הכנס בטיפה זו מיד פותח הרוח את פיו ואומר לו רבוני של עולם די לי בעולם שהייתי מיום שנבראתי אם רצונך אל תכניסני בטיפה זו סרוחה כי קדושה וטהורה אני א״ל הקב״ה העולם אשר אני מכניסך הוא טוב מן העולם אשר היית וכשיצרתיך לא יצרתיך אלא לטיפה זו מיד מכניסו הקב״ה על כרחו בתוך אותה טיפה וחוזר המלאך ומחזיר הרוח בתוך מעי אמו ומזמן שם שני מלאכים ושומרים אותו שלא יפול ומניחים לו נר דלוק על ראשו שנ׳ בהלו נרו עלי ראשי ומביט ורואה מתחלת העולם ועד סופו ובבקר נוטלו המלאך ומוליכו לגן עדן ומראה לו הצדיקים היושבים בכבוד ואומר לו תדע למי

אם צדיק גמור הוא פוטרין אותו מן הדין ואם רשע גמור הוא דנין אותו בדינים חמורים. אמרו בשעה שאדם נפטר מן העולם לא די שהוא נבהל ממלאך המות שכלו מלא עינים וחרבו שלופה בידו אלא שואל לו כלום עסקת בתורה ובגמילות חסדים והמלכת לקונך שחרית וערבית והמלכת את חבירך בנחת רוח. אם יש בו דברים הללו זורק אותו טפה לתוך פיו ויוצאת נשמתו בלא צער כמושך נימא מחלב. ואם אין בו דברים הללו יוצאת נשמתו מגופו כגרירת קוצים מן הצמר. וכשבא מלאך המות אומר לו צדיק קונך שלחני אליך. מיד מתחנן לו. אומר לו שעה זו אי אפשר לעכרה אלא ששמעתי מאחורי הפרגוד שהקדוש ב"ה מתקן לך מדור בגן עדן:

פרק חמישי: בשעת הדין אומר לו הקב"ה לאדם. טורח גדול היה לי עליך שיצרתיך במעי אמך ולא היית נפל וכשיצאת לאור העולם תקנתי לך מזונות והצלתיך מן היסורים כלום עסקת בתורה ועשית גמילות חסדים לפני. אם יש בו דברים הללו פוטרין אותו מיד מן הדין ואם לאו מוסרין אותו לחמשה מלאכי חבלה כנגד ה' חומשי תורה א' מכה וא' מונה כדרך שמכין ומונין בב"ד ושלישי מוציא אור מגופו ככבשן שהאור יוצא ממנו. הד' מביא עשבים מרים וחמוצים מן ההרים. שאם גזל מחבירו אומרים לו דקדק בשינך לפי שאכלת גזל בשינך. הה' מכה את אביו ואת אמו ואימר להם מפני מה לא הדרכתם את בניכם ללמוד תורה ומעשים טובים כדי שיעשה מצות ומעשים טובים ויפריש ממעשים רעים. מיד נותנין לו רשות להכות את אביו ואת אמו ואם קרא ולא קיים מלקין אותו בפניהם:

סליק מסכת חבוט הקבר:

ומושיבין אותו בדין א"ר יהושע כמין שלשלת יש ביד מלאך מורת חצירה של אש וחציה של ברזל מכה בה פעם א' וכו') ומעמידו ומחייבו בדין. אריב"ל חציו אש ושלשלת ברזל בידו פעם א' אבריו מתפרקים שניה עצמותיו מתפרקים. ובאין מלאכי השרת ומלקטים אותן ומעמידין אותם ומכה אותו פעם שלישית (גי' הרדב"ז עד שנעשה אפר יום שני דנין אותו בכך ויום שלישי ביותר כיצד דנין אותו משני עיניו. מב' אזניו ומשפתיו ולמה מפני שהוציא דבר תיפלות ומלשונו מפני שהעיד עדות שקר ומחרף בני אדם כו') ומבקשין ממנו דין ודנין אותו בכל מדה ומדה יום א' יום ב' בכך דנין אותו. יום ג' דנין אותו במכות. מכהו מב' עיניו מפני שלא ראה ואמר. ומאזניו מפני שלא שמע ואמר. ומשפתיו מפני שהוציא משפתיו דברי תיפלות. ומלשונו מפני שהעיד עדות שקר. ומרגליו מפני שהקדים רגליו לדבר עבירה. מכאן ארז"ל כל המקדים רגליו לדבר עבירה מקדימין לו מלאך המות וכל המלשין על חבירו לשון הרע מיתתו באסכרה:

פרק ג: אר"מ משום ר"א קשה יום הדין שהקב"ה דן את האדם בקבר יותר מדין של גיהנם. דין גיהנם מעשרים שנה (גי' הרדב"ז שאין דנין בתוכה אלא רשעים ומי"ג שנה ומעלה) אבל דין הקבר אפילו צדיקים נדונין בו. אפילו גמולי חלב. אפי' יונקי שדים נדונין בו. אפילו נפלים נדונין בה. אבל אמרו רז"ל הדר בא"י ומת בע"ש קודם ששקעת החמה ונקבר בשעת תקיעת שופר בע"ש אינו רואה דין הקבר. ומה יעשה שינצל מדין הקבר. יהי' אוהב צדקות ואוהב תוכחות ואוהב גמילות חסדים ומכנים אורחים לתוך ביתו ויתפלל תפלתו בכוונה אפילו מת בחו"ל ומת בע"ש אינו רואה דין הקבר ואף לא דינה של גיהנם שנאמר ויאמר קראתי מצרה לי מבטן שאול שועתי (יונה ב' ג') מצרה זה חבוט הקבר מבטן שאול זהו דינה של גיהנם. בן עזאי או' ג' דינין הן ושלשתם קשין, זה מזה ושלשתם לפני הקב"ה הם. רע"א וכי שלשתן לפני הקב"ה והלוא דין קבר לבדו דנין אותו ודין גיהנם לבדו דנין אותו. ודין שמים לפני הקב"ה הוא אם אין עליו דין פוטרין אותו מיד ואם לאו דנין אותו דין ארוך:

פרק רביעי: א"ר יוסי בא וראה כמה בין בהמה לאדם בהמה כמה יסורין סובלת בעולם. שוחטין אותה ומפשיטין אותה ואין עליה דין. אבל אדם כמה יסורין סובל בעוה"ז ולאחר מיתתו

מסכת חבוט הקבר:

פרק ראשון: **כיצד** אדם מת באי׳ אליו מלאכי השרת. אחד ממלאכי השרת וא׳ ממלאכי מות וא׳ סופר וא׳ שממונה עמו ואומר לו קום הגיע קצך (ובס׳ מ״ע מביא מיד יושב הסופר ומחשב ימיו ושנותיו). אומר להם עדיין לא הגיע קצי מיד פותח את עיניו ורואה מלאך (ושם הגי׳ מזדזע ונופל על פניו ארז״ל) ארכו מסוף העול׳ עד סופו. מכף רגלו ועד קדקדו מלא עינים. לבושו אש כסותו אש כלו אש וסכין בידו וטפה של מרה תלוי בו. ממנה מת ממנה מסריח ממנה פניו מוריקות ואינו מת עד שרואה הקב״ה בעצמו שנא׳ כי לא יראני האדם וחי (שמות ל״ג ג׳). בחייהם אינם רואי׳ אבל רואי׳ במיתתם שנא׳ לפניו יכרעו כל יורדי עפר ונפשו לא חיה (תהלי׳ כ״ב ל׳). מיד מעיד על עצמו כל מה שעשה בעוה״ז והוא מעיד והקב״ה חותם. אם צדיק הוא מוסר נפשו לבעליו. אם רשע גמור הוא מקשה ערפו ומגביר יצרו. מכאן אמרו חז״ל אפילו בפטירתו של אדם רשע יצרו מתגבר עליו. ראב״י אומר כשם שמקשה ערפו בעוה״ז כך מקשה ערפו בשעת פטירתו שעומד בדין שנא׳ רשע יראה וכעס וגו׳ (שם קי״ב י׳). בשעת פטירתו של צדיק מהו אומר הצדיק אבד וגו׳ (ישעי׳ נז) ובשעת פטירתו של רשע מהו אומר ובליעל כקוץ מונד וגו׳ (שמואל ב׳ כג):

פרק ב: **שאלו** (לפי גי׳ התשבי תלמידיו לו) את ר׳ אליעזר כיצד דין חבוט הקבר א״ל בזמן שנפטר האדם מן העולם בא מלאך המות וויושב לו על קברו ומכה אותו בידו ואומר לו קום הגידה שמך. א״ל גלוי וידוע לפני מי שאמר והי׳ העולם שאיני יודע מה שמי. מיד מכנים רוח ונשמה בגופו (הרדב״ז גורס בפיו ומעמידין

פרק רביעי: כל י"ב חודש נעשי' אפר והרוח מפורתן תחת רגלי הצדיקי' דכתיב ועסותם רשעי' כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם (מלאכי ג' כט) ואח"כ נשמתן חוזרת בהם והם יוצאי' מגיהנם ופניהם שחורי' כשולי קדירה והם מצדיקי' עליה' את הדין ואומרי' יפה גזרת עלינו יפה דנתנו. לך ה' הצדקה, ולנו בושת הפני' כיו' הזה. אבל אומות העולם עובדי ע"ז דנים אות' בז' מדורות של אש ובכל מדור ומדור י"ב חודש. ונהר דינור יוצא מתחת כסא הכבוד ויורד עליהם והולך מסוף העול' ועד סופו. וז' מדורות יש בגיהנם ובכל מדור ומדור יש בו ששת אלפי' בתים ובכל בית ובית יש בו ששת אלפי' חלונות ובכל חלון וחלון יש בו ששת אלפי' כדי מרה. וכולם מזומני' לסופרי' ולדיינים. ולאותה שעה אמר שלמה ונהמת באחריתך ככלות בשרך ושארך וגו'. וא' מהם אינו נמלט אלא א"כ יש בו תורה ומע"ט. אחרי כל זאת הקב"ה מרחם על בריותיו שנא' כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי:

סליק מסכת גיהנם:

צלמות לא אירע רע כו׳ שבטך ומשענתך המה. ינחמוני (תהלים כ״ג ד׳). שבטך אלו היסורין. ומשענתך זו התורה:

פרק שני: ר׳ יוחנן פתח. ועיני רשעים תכלינה ומנוס אבד מנהם ותקותם מפח נפש (איוב י״א כ׳). גוף שאינו כלה ונשמתו יוצאת באש שאינו נכבה עליהם הכתוב אומר כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה (ישעי׳ ס״ו כ״ד): א״ר יהושע ב״ל פעם א׳ הלכתי בדרך ומצאתי אליהו הנביא ז״ל א״ל רצונך שאעמידך על שער גיהנם. אמרתי לו הן. הראני בני אדם שתלויין בחוטמיהן. ובני אדם שתלויין בידיהם. וב״א שתלויין בלשוניהם. וב״א שתלויין ברגליהם. והראני נשים שתלויות בדדיהן. והראני בני אדם שתלויין בעיניהם. והראני ב״א שמאכילין אותם בשרם. ובני אדם שמאכילין אותו גחלי רתמים. ובני אדם יושבי׳ חיים ותולעים אוכלי׳ אותם. אמר לי אלו שכתוב עליהם כי תולעתם לא תמות. והראני בני אדם שמאכילין אותן חול דק והיו מאכילים אותם בעל כרחם ושיניהם נשברות. והקב״ה אומר להם רשעים כשאכלתם את הגזל הי׳ מתוק בפיכם ועתה אין בכם כח לאכול לקיים מה שנא׳ שיני רשעים שברת (תהלים ג׳ ח׳). והראני בני אדם שמשליכין אותם מן האש לשלג ומן השלג לאש כרועה זה שרועה את צאנו מהר להר ועליהם הכתוב אומר כצאן לשאול שתו מות ירעם וירדו בם ישרים לבקר וצורם לבלות שאול מזבול לו (שם מ״ט טו): אמר ר׳ יוחנן כל מלאך ומלאך ממונה להפרע עונש עבירה אחת. זה בא ודן אותו והולך לו. וכן השני. וכן השלישי. וכן כולם עד שמשלימין לכל עבירות שיש בידו. מלה״ד לבעל חוב שהיו לו בעלי חובו׳ הרבה והוליכוהו אצל המלך א״ל המלך מה אעשה לכם לכו וחלקוהו ביניכם. באותה שעה נפשו נמסרת בגיהנם למלאכים אכזרים ומחלקים אותו ביניהם:

פרק ג׳: תניא ג׳ יורדין לגיהנם ואין עולין. הבא על אשת איש. והמלבין פני חבירו ברבים. והנשבע בשם ה׳ לשקר. וי״א אף המתכבד בקלון חבירו. והמסכסך בין איש לאשתו להביא מריבה ביניהם. בכל ערב שבת מוליכין אותן לשני הרים של שלג ומניחין אותן שם. ובמוצאי שבת מחזירי׳ אותם למקומם. ומלאך יוצא ודוחף אותם ומחזיר אותם למקומם בגיהנם. ומהן נוטלין שלג ונותנין תחת בית שחיהם כדי לצנן אותם בששת ימי החול והקב״ה אומר להם רשעי׳ אוי לכם שאף בגיהנם אתם גוזלי׳ שנא׳ ציה גם חום יגזלו מימי שלג שאול חטאו (איוב כ״ד יט) כלומר אף בשאול חטאו:

מסכת גיהנם:

כתיב לפני זעמו מי יעמוד ומי יקום בחרון אפו (נחום א׳) ר׳ זעירא פתח לעלוקה שתי בנות הב הב (משלי למ״ד ט״ו) א״ר אליעזר שתי כתות של מלאכים עומדים על פתחי גיהנם. ואומרות הב הב אייתי אייתי. ולמה נקרא שמו גיהנם שקול נהמתה הולך מסוף העולם עד סופו. ולמה נקרא שמו תפתה שהכל נכנסים שם בפתוי של יצה״ר:

פרק ראשון: ר׳ יוחנן פתח עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו גם ברכות יעטה מורה (תהלים פ״ד) מלמד שהרשע מתודה כשם שהמצורע מתודה ואומר אני פלוני בן פלוני עברתי עבירה פלונית במקום פלוני ביום פלוני בפני פלוני במעמד פלוני ופלוני. ג׳ שערים יש בגיהנם א׳ בים. א׳ במדבר. א׳ בישוב. זו שבים מנין שנאמר מבטן שאול שועתי שמעת קולי (יונה ב׳ ג׳). זו שבמדבר מנין שנאמר וירדו חיים שאולה (במדבר י״ו ל״ג). זו שבישוב מנין שנא׳ נאום ה׳ אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלים (ישעי׳ ל״א ט׳). חמשה מיני אש יש בגיהנם. אש אוכלת ושותה. שותה ואינה אוכלת. אוכלת ואינה שותה. לא אוכלת ולא שותה. ויש אש אוכלת אש. יש בה גחלים כהרים ויש בה גחלים כגבעות ויש בה גחלים כים המלח. יש בה גחלים כאבנים גדולות יש בה נהרות של זפת ושל גפרית מושכין ורותחין רתמים רתמים: גזר דינו של רשע מלאכי חבלה דוחפין אותו על פניו ואחרים מקבלי׳ אותו מהם ודוחפין אותו לפני אור של גיהנם. ופוערת פיה ובולעתו שנאמר לכן הרחיבה שאול נפשה ופוערת פיה לבלי חוק וירד הדרה והמונה ושאונה ועלז בה (שם ה׳ י״ד). למי שאין בידו מצוה אחת שמכריעו לכף זכות אבל מי שיש בידו תורה ומעשים טובי׳ ויסורי׳ רבים באים עליו ניצול מדינה של גיהנם שנאמר גם כי אלך בגיא

על כן בני ישראל מהיום ההוא בכל גלותם שומרים הימים האלה ויקראו להם ימי משתה ושמחה מחמשה ועשרים לחדש כסלו שמנה ימים: מן העת ההיא ועד העולם לא יסורו מהם אשר היו בבית מקדשם הכהנים והלויים וחכמיהם אשר קימו עליהם ועל בני בניהם עד עולם:

האל אשר עשה עמהם נס ופלא הוא יעשה עמנו נסים ונפלאות ויקוים בנו מקרא שכתוב כִימי צאתך מארץ מצרים אראנו נִפלאות אמן:

תם מגלת אנטיוכס:

בני אודה ממך כשמעון בן יעקב אשר הרג יושבי שכם: יוחנן בני אודה ממך כאבנר בן נר שר צבא ישראל. יונתן בני אודה ממך כיונתן בן שאול אשר הרג עם פלשתים: אלעזר בני אודה ממך כפנחס בן אלעזר אשר קנא לאלהיו והציל את בני ישראל: על זה יצאו חמשה בני מתתיה ביום הזה וילחמו בעמים ויהרגו בהם הרג רב ויהרג מהם יהודה: באותה שעה כאשר ראו בני מתתיה כי נהרג יהודה שבו ויבאו אל אביהם: ויאמר להם למה שבתם ויענו ויאמרו על אשר נהרג אחינו אשר היה חשוב ככלנו: ויען מתתיה אביהם ויאמר אני אצא עמכם ואלחם בעמים פן יאבדו בית ישראל ואתם נבהלתם על אחיכם: ויצא מתתיה ביום ההוא עם בניו וילחמו בעמים: ואלהי השמים נתן כל גבורי העמים בידם ויהרגו בהם הרג רב כל אחזי חרב וכל משכי קשת שרי החיל והסגנים לא נותר בהם שריד וינוסו שאר העמים למדינות הים: ואלעזר היה מתעסק להמית את הפילים ויטבע בפרש הפילים. וכאשר שבו בקשוהו ואחר כך מצאוהו אשר טבע בפרש הפילים: וישמחו בני ישראל כי נתנו בידיהם שנאיהם. מהם שרפו באש ומהם דקרו בחרב ומהם תלו על העץ: ובגרים הרשע המטעה את עמו שרפו אותו בית ישראל באש: ואז המלך אנטיוכס כאשר שמע אשר נהרגו בגרים הרשע וכל שרי החיל אשר עמו נכנס בספינה וינס למדינת הים. ויהי כל מקום אשר היה בא שמה מורדים בו וקורין אותו הבורח: אחרי כן באו בני חשמונאי לבית המקדש ויבנו את השערים הנשברים ויסגרו הפרצות ויטהרו את העזרה מן ההרוגים ומן הטומאות: ויבקשו שמן זית זך להדליק המנורה ולא מצאו כי אם צלוחית אחת אשר היתה חתומה בטבעת כהן גדול וידעו כי היתה טהור. והיה בה כשיעור הדלקת יום אחד. ואלהי השמים אשר שכן שמו שם נתן ברכה והדליקו ממנה שמונה ימים: על כן קימו בני חשמונאי קיום וחזקו איסר ובני ישראל עמם כאחד לעשות שמונה ימים האלה ימי משתה ושמחה כימי מועדים הכתובים בתורה: ולהדליק בהם נרות להודיע אשר עשה להם אלהי השמים נצוחים. ולכן אסור לספיד בהם ולא לגזור (בהם) צום ותענית. זולתי אשר מקובל עליו לפני זה ויתפלל לפני אלהיו: אך חשמונאי ובניו ואחיהם לא גזרו בהם לבטל עבדת מלאכה במקדש. ומן העת ההיא לא היה שם למלכות יון: ויקבלו המלכות בני חשמונאי ובני בניהם מהעת הזאת עד חרבן בית האלהים מאתים ושש שנים:

אשר כרת עמנו. ברית אבותינו לא נבטל ממנו שבת ראש חדש ומילה מבני בנינו לא יוסר: ותפל בנה לארץ ותפול אחריו וימותו שניהם כאחד. ורבים מבני ישראל אשר היו עושים כן בימים ההם ולא שנו ברית אבותם: בזמן ההוא אמרו בני ישראל אלה לאלה באו ונלך ונשבות במערה פן נחלל את יום השבת. וילשינו אותם לפני בגרים: אז בגרים הרשע שלח אנשים חלוצים ויבאו וישבו על פי המערה ויאמרו אליהם יהודים צאו אלינו אכלו מלחמנו ושתו מייננו ומעשנו תהיו עושים: ויענו בני ישראל ויאמרו אלה לאלה זוכרים אנחנו אשר צונו ה׳ על הר סיני ששת ימים תעבד וביום השביעי תשבות. עתה טוב לנו אשר נמות במערה מאשר נחלל את יום השבת: בהיות זה כאשר יצאו אליהם היהודים ויביאו עצים וישרפו על פי המערה וימותו כאלף איש ואשה: אחרי כן יצאו חמשה בני מתתיה יוחנן וארבעה אחיו וילחמו בעמים ויהרגו בהם הרג רב ויגרשום לאיי הים כי בטחו בה׳ אלהי השמים: אז בגרים הרשע נכנס בספינה אחת וינס אל אנטיוכיא אל המלך ועמו אנשים פליטי חרב: ויען בגרים ויאמר לאנטיוכס המלך אתה המלך שמת צווי לבטל מן היהודים שבת ראש חדש ומילה מרמה גדולה ומרד בתוכה: אשר אם ילכו כל העמים והאומות וכל הלשונות לא יוכלו לחמשה בני מתתיהו מאריות הם חזקים ומנשרים הם קלים ומדובים הם ממהרים: עתה המלך עצתי תיטב עליך ולא תלחם באנשים מעט כי אם תלחם בהם ותבוש בעיני כל המלכים: לכן כתוב ושלח ספרים בכל מדינות מלכותך ויבאו שרי החילות ולא ישאר מהם אחד וגם פילים מלובשים שריונים יהיו בהם: וייטב הדבר בעיני אנטיוכס המלך וישלח ספרים בכל מדינות מלכותו ויבאו שרי עם ועם ומלכות ממלכות ופילים מלובשים שריונים עמהם באו: שנית קם בגרים הרשע ויבא לירושלים בקע החומה וינתק המבוא וישבר במקדש שלש עשרה פרצות וגם מן האבנים שבר עד אשר היו כעפר. ויחשב בלבו ויאמר הפעם הזאת לא יוכלו לי כי רב חילי ועוז ידי ואלהי השמים לא חשב כן: וכשמוע חמשה בני מתתיה קמו ויבאו למצפה גלעד אשר היה שם פליטה לבית ישראל בימי שמואל הנביא: צום גזרו וישבו על העפר לבקש רחמים מלפני אלהי השמים: אז נפל בלבם עצה טובה יהודה הבכור שמעון השני השלישי יוחנן הרביעי יונתן חמישי אלעזר: ויברך אותם אביהם וכן אמר יהודה בני אודה ממך כיהודה בן יעקב אשר היה נמשל כאריה: שמעון

תחת בגדיו עטופה: ויבא לירושלים ויעמד בשער המלך ויקרא לשוערים ויאמר להם אני יוחנן בן מתתיה באתי לבוא לפני נקנור. ואז באו השוערים והשומרים ויאמרו לו הכהן הגדול מהיהודים עומד בפתח ויען נקנור ויאמר להם בא יבא: ואז יוחנן הובא לפני נקנור ויען נקנור ויאמר ליוחנן אתה הוא אחד מן המורדים אשר מרדו במלך ואינם רוצים בשלום מלכותו: ויען יוחנן לפני נקנור ויאמר אדני אני הוא עתה באתי לפניך אשר תרצה אעשה: ויען נקנור ויאמר ליוחנן אם כרצוני אתה עושה קח חזיר ושחטהו על הבמה ותלבש בגדי מלכות ותרכב על סוס המלך וכאחד מאוהבי המלך תהיה: וכאשר שמע יוחנן השיבו דבר אדני אני ירא מבני ישראל פן ישמעו כי עשיתי כן ויסקלוני באבנים: עתה יצא כל איש מלפניך פן יודיעום. אז נקנור הוציא מלפניו כל איש: בעת ההיא נשא יוחנן בן מתתיה עיניו לאלהי שמים ותקן תפלתו לפני אלהיו. ויאמר אלהי ואלהי אבותי אברהם יצחק ויעקב אל תתנני נא ביד הערל הזה כי אם יהרגני ילך וישתבח בבית דגון אלהיו ויאמר אלהי נתנו בידי: באותה שעה פסע עליו שלש פסיעות ויתקע החרב בלבו וישלך אותו חלל בעזרת הקדש לפני אלהי השמים: ענה יוחנן ויאמר אלהי לא תשים עלי חטא כי הרגתיו בקדש עתה כן תתן את כל העמים אשר באו עמו להצר ליהודה ולירושלים: אז יצא יוחנן בן מתתיה ביום ההוא וילחם בעמים ויהרג בהם הרג רב: מספר ההרוגים אשר הרג ביום ההוא שבע מאות אלף ושנים ושבעים אלף אשר היו הורגים אלה לאלה: בשובו בנה עמוד ויקרא על שמו ממית החוקים: ויהי כאשר שמע אנטיוכס המלך כי נהרג משנהו נקנור צר לו למאוד וישלח לו להביא את בגרים הרשע המטעה את עמו: ויען אנטיוכס ויאמר לבגרים הלא ידעת אם לא שמעת אשר עשו לי בני ישראל הרגו חילי ויבוזו מחנותי ושרי: עתה על ממוניכם אתם בוטחים או בתיכם לכם הם. באו ונעלה עליהם ונבטל מהם הברית אשר כרת להם אלהי השמים שבת ר"ח ומילה: אז בגרים הרשע וכל מחנותיו בא לירושלים ויהרג בהם הרג רב ויגזור בה גזרה גמורה על שבת ראש חדש ומילה: בהיות זה כאשר היה המלך נחפז מצאו איש אשר מל בנו ויביאו האיש ואשתו ויתלו אותם כנגד הילד: וגם אשה אשר ילדה בן אחרי מות בעלה ותמל אותו לשמנה ימים. ותעל חומת ירושלים ובנה מהול בידה: ותען ותאמר לך אומרים בגרים הרשע אתם חושבים לבטל מאתנו הברית

מגלת אנטיוכס:

ויהי בימי אנטיוכס מלך יון מלך גדול וחזק היה ותקיף בממשלתו וכל המלכים ישמעו לו: והוא כבש מדינות רבות ומלכים חזקים והחריב טירותם והיכליהם שרף באש ואנשיהם בבית האסורים אסר: מימי אלכסנדרוס המלך לא קם מלך כמוהו בכל עבר הנהר: והוא בנה מדינה גדולה על חוף הים להיות לו לבית מלכות ויקרא לה מדינת אנטיוכיא על שמו: וגם בגרים משנהו בנה מדינה אחרת כנגדה ויקרא לה בגרים על שמו וכן שמותן עד היום הזה: בשנת עשרים ושלש שנים למלכו הוא שנת מאתים ושלש עשרה לבנין בית אלהים שם פניו לעלות לירושלים: ויען ויאמר לשריו הלא ידעתם כי יש עם היהודים אשר בירושלים בינינו: לאלהינו אינם מקריבים ודתנו אינם עושים ודתי המלך עוזבים לעשות דתם: וגם הם מיחלים ליום שברון המלכים והשלטונים אומרים מתי ימלוך עלינו מלכנו ונשלוט בים וביבשה וכל העולם ינתן בידנו: אין כבוד למלכות להניח אלה על פני האדמה: עתה באו ונעלה עליהם ונבטל מהם את הברית אשר כרת להם אלהיהם שבת ראש חדש ומילה. וייטב הדבר בעיני שריו ובעיני כל חילו: באותה שעה קם אנטיוכס המלך וישלח את נקנור משנהו בחיל גדול ועם רב ויבא לעיר יהודה לירושלים ויהרוג בה הרג רב ויבן במה בבית המקדש במקום אשר אמר אלהי ישראל לעבדיו הנביאים שם אשכון שכינתי לעולם. במקום ההוא שחטו את החזיר ויביאו את דמו לעזרת הקדש: וכהיות זה כאשר שמע יוחנן בן מתתיה כהן גדול כי זה המעשה נעשה נמלא קצף וחמה וזיו פניו נשתנה ויועץ בלבו מה שיכול לעשות על זה: ואז יוחנן בן מתתיה עשה לו חרב שתי זרתות ארכה וזרת רחבה

נחמני באותה שעה תפס הקב"ה ע' שרים של מעלה משרי א"ה ורצע אותם במרצע של אש ואמר הרגו איש את קרובו ואם ימלט א' מהם נפשיכם תחת נפשו. וכשהיו היונים מורים חצים וחרבות באו המלאכים ונעצו אותם בלבם של היונים הוי חרבם תבוא בלבם וקשתותם תשברנה והיו בני חשמונאי רואים הנסים ואומרים ה' ילחם לנו. וכל מלך ומלך מהמלכים שנהרג היו באים המלאכים ומבזבזים ממונו והטילו לבתיהם של ישראל שהם לא היו יכולים ליטול את השלל מפני החללים. ואת חיילותיהם מהם שרפו בני ישראל מהם דקרו בחרב ומהם תלו על העץ ולבגרים הרשע שרפו אותו בית ישראל באש. ואז אנטיוכוס המלך כאשר שמע אשר נהרגו בגרים וכל שרי החיל אשר עמו וינס במדינות הים והיה כל מוצאו אותו אל המקום אשר היה בא שמה מורדים בו וקוראין אותו הבורח:

ואח"כ באו בני חשמונאי לבירת המקדש ויבנו השערים ויסגרו הפרצות ויטהרו את העזרה מן ההרוגים ומהטומאות ויבקשו שמן זית זך להדליק את המנורה ולא מצאו כי אם צלוחית א' אשר היתה חתומה בטבעת הכ"ג וידעו כי היה טהור והיה בה כשיעור הדלקת יום א' ואלהי השמים אשר שכן שמו שם הניח ברכה בו והיו מוצאים כל לילה ולילה אחר עריכת הנרות האסוך מליאה שמן והעלו הנרות ממנה ח' ימים. ועל הצלחתם ונס האסוך ההוא קבלו וקיימו היהודים עליהם ועל זרעם להיות עושים את ח' ימי חנוכה בהלל ובהודאה בכל שנה ושנה וזכרם לא יסוף מזרעם ברוך הרב את ריבנו ונוקם את נקמתינו והמשלם גמול לכל אויבי נפשינו ברוך האל המושיע:

תם מדרש לחנוכה:

חיל בגבורתם ובעזרם ומגינם אביהם שבשמים אשר בטחו בו וילחמו בעמים ויהרגו הרג רב אין חקר ואין מספר לא נשאר בהם עד אחר אפס בגרים אשר נס אל אנטוכיא אל המלך ועמו אנשים פליטי חרב מוכים ומעונים. ויעץ בגרים ויאמר לאנטיוכוס הן אתה שמת טעם לבטל מהם את השבת ר"ח ומילה נבול תבול אתה וכל העם אשר ברגליך אשר אם ילכו כל העמים וכל הלשונות לא יוכלון לעמוד בפני ה' בני מתתיה כ"ג מאריות גברו ומנשרים קלו:

ועתה המלך עצתי תיטב עליך ולא תלחם במתי מעט פן נהיה לבוז וקלס לעיני כל העמים ומלכי ארץ וכל לאומים. אם על המלך טוב יכתב ונשלוח ספרים בכל מדינות מלכותך ויבאו כל שרי עם ועם ולא ישאר מהם עד א' ויעש המלך כדבר בגרים. ויבאו מכל מדינות המלך שרי עם ועם עם אלפים וריבבות חיילות חלוצי צבא וכאשר ראה בגרים כי כביר מצאה ידו וחיילים יגבר ורב מאוד מחנהו אין חקר ואין מספר קם בגרים ויבא לירושלים ויצר עליה הוא החל לחרף מערכות אלהים חיים ומלך עולם ובקע החומה וינתק וישבר במקדש י"ג פרצות. ויחשוב בלבו לאמר הפעם הזאת לא יוכלו לי כי רב חילי וכי כביר מצאה ידי. א"ר יצחק בר נחמני אלף ופ' ריבוא גייסות באו עם בגרים הרשע ואמר לישראל שוטים אתם שתעשו מלחמה עם חיילים שאין להם שיעור אם תאמרו אלהיכם יביא מבול כבר נשבע שלא יביא מבול לעולם ואם גבריאל יעמד בנו וישרוף אותנו כמו שעשה לסנחריב הרי אנו סכים עצמינו בדם חזיר ובש"ז של סוסים ולא יגעו בנו. נשאו ישראל עיניהם למרום ויאמרו לא לנו ה' לא לנו כי לשמך תן כבוד שלא יתבזה בעכו"ם עכשיו יאמרו אין לאלהיהם עצה אחרת ובך כתיב גדול העצה ורב העליליה אמר הקב"ה חייכם מחשבתי גדולה משלכם כי לא יטוש ה' עמו ונחלתו לא יעזוב. באותה שעה היו ישראל מצפים להרי מזרח אולי יבאו להם עכו"ם פרהסיים לעזרם ואז חרה לו למתתיה כ"ג וא"ל לחשמונאי ולא כתוב ארור הגבר אשר שם בשר זרועו ומן ה' יסיר לבו וברוך הגבר אשר שם ה' מבטחו א"ל יפה אמרת אני וז' בני ואתה וג' בנים הם י"ב כנגד י"ב שבטי יה עדות לישראל מובטח אני בקב"ה שיעשה לנו נסים ונפלאות. ויצומו וילבשו שקים ואפר לבקש רחמים מלפני אלוהי השמים עזרם ומגינם של ישראל. וככלות להתפלל קמו מכרוע על ברכם עצמו עשתונותם מנשרים קלו ומאריות גברו וילחמו בעמים ויהרגו בהם הרג רב. א"ר יצחק בר

אלף ושבע מאות ושנים ושבעים מבלעדי העם אשר נהרגו איש בחרב רעהו:

ויהי כאשר שמע אנטיוכוס כי נהרג משנהו ניקנור ויצר לו מאד וישלח ויקרא לכל שריו ועבדיו וגם למשנהו הגדול ויאמר אליהם האם כגוי הזה לא תתנקם נפשי אשר השחיתו וחיבלו חיילותי ויבוזו מחנותי ושריו ועתה מה אנו מחשים הכה נא נכא אליהם למלחמה לבטל מהם את השבת וחדש ומילה ומי האלהים אשר יציל אותם מידי. וישלח לבגרים בחיל גדול ועם רב ויבא לירושלים ויצר עליה וימרו את אלהים עליון ויכעיסוהו בבמותם ובפסיליהם יקניאוהו במזבח אלהים ויעבירו קול במחנה מטעם המלך לאמר כל איש ישמור את שבתות ה׳ וחדש ומילה יומת. ורבים מבני ישראל בימים ההם מסרו נפשם בעבור כבוד המקום ב״ה ולא בטלו ברית אבותם. ואשה א׳ מבני הלוים מלתה את בנה לח׳ ימים בתופים ובמחולות והיא עלתה על חומות ירושלים ובנה חתן דמים מהול בידה ותען ותאמר לפני ה׳ כל זאת באתנו ולא שכחנוך ולא שקרנו בבריתך לא נסוג אחור לבנו ותט אשורנו מני ארחיך והשליכה עצמה מעל החומה וימותו שניהם. וכאלה רבים מבני ישראל כמוהם היו עושים ולא שנו ברית אבותם ואת קדוש ישראל יעריצו:

וקהל קדושים אמרו איש אל רעהו הנה דבר המלך כחימה שפוכה לבטל ממנו את השבת דברי הרב ודברי תלמיד דברי מי שומעים וכתוב בתורתנו ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות הלא טוב לחסות בה׳ ונשבות את שבתותינו אם יחינו נחיה ואם ימיתנו ומתנו. ויועצו לשבות במערה אחת הם נשיהם וטפם. ויאמרו למלך לאמר הנה אנשים באו הנה במערה אחת לשבות את שבתותם. וישלח המלך את חיילותיו חלוצים לצבא וישבו על פי המערה ויקראו אותם אליהם בדבר המלך לאמר מדוע מריתם את דת המלך ועתה באו נא וסורו נא אל משמעתו של מלך והצלתם את נפשותיכם ממות. ויענו כל העם יחדיו לאמר אשר דבר ה׳ נעשה ונשמע אשר ציונו על הר סיני ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות הלא טוב לנו מות ביד ה׳ פה ולא נחלל את יום השבת ח״ו. וכאשר ראו כל אנשי הצבא כי לא אבו הלוך בדתי מלכיהם ויביאו עצים וישרפו על פי המערה וימותו לפני ה׳ כאלף איש ואשה:

ויהי כשמוע יוחנן בן מתתיה ור׳ אחיו ארת כל זאת אזרו

המלך ויקרא לשוערים ויאמר אליהם אני יוחנן בן מתתיה הנני בא לבא לפני אדוניכם. ויאמרו נערי המלך אל המלך הנה יוחנן כהן הגדול עומד בחצר. ויאמר המלך יבא ויבא יוחנן לפני המלך ויאמר לו ניקנור מדוע אתה עובר את מצות המלך ואינך חפץ בשלום מלכותו הלא ידעת אם לא שמעת כי יש לאל ידי בכח גבורת חיילותי לעשות עמכם רע עד בלתי השאיר לכם שריד ופליט כי אתה גם אותך הרגתי ואותם שרפתים כקש לפני רוח ומי בכל אלהי הארצות אשר הצילו את ארצם מידי כי יציל ה׳ את ירושלים מידי. ויען יוחנן למלך לאמור עתה באתי אליך את כל אשר תחפוץ אעשה לא אסור ממצותיך ימין ושמאל. ויאמר לו המלך במה יודע איפה כי אתה סר אל משמעתי הלא כאשר תקרב אל המזבח ועשה את חטאתך ואת עולתך בחלב ודם החזיר הזה ותלבש בגדי מלכות אשר לבש בו המלך ותרכב על מרכבת המשנה אשר לי ואשר ניתן כתר מלכות בראשך. ויאמר יוחנן אנכי אעשה כדברך כאשר אדוני מצוה רק אין דבר כי יגורתי מפני האף והחימה עם בני ישראל הן אוכח תועבת ה׳ על המזבח לעיניהם ולא יסקלוני אך בזאת יאות לי לעשות כדברך בהוציאך כל איש מלפניך ואני ואתה ואין זולתך ואז אעשה כדבר המלך. פן יודיעון הדבר אל עם בני ישראל. ותטב הדבר בעיני המלך ויצו לאמר הוציאו כל איש מעלי ולא עמד איש אתו לכל הנצבים עליו. ויהי בלכתם ויתפלל יוחנן לפני ה׳ ויאמר ה׳ אלהי ישראל יושב הכרובים אתה הוא האלהים לבדך לכל ממלכות הארץ אתה עשית את השמים ואת הארץ הטה אזנך ושמע פקח עיניך וראה ושמע את דברי אנטיוכוס אשר שלחו לחרף מערכות אלהים חיים ומלך עולם אמנם ה׳ החריבו מלכי אשור את הגוים ואת ארצם ונתנו את אלהיהם באש כי לא אלהים המה כי אם מעשה ידי אדם עץ ואבן ויאבדום. ואתה ה׳ אלהינו הושיענו נא מידו פן ילך וישתבח ויתפאר בבירת דגון אלהיו לאמר אלהי נתנם בידי וכחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה. וככלות עתרתו חיזק ואמץ לבבו ויאמר ה׳ אלהים זכרני נא וחזקני נא אך הפעם הזה האלהים ואנקמה נקמת בני ישראל. ויקרב יוחנן אליו ויתקע החרב בלבו ויהי כאשר כרע שם נפל שדוד את פני הקדש. ויהי אך יצוא יצא יוחנן כ״ג מאת פני הקדש ויריע בתרועה גדולה ויערוך מלחמה בעמים ויהרוג בהם הרג רב שבע

מדרש אחר לחנוכה:

בשנת כ"ג שנים למלך אנטיוכוס הוא שנת רי"ג לבנין בית שני רוח רעה נוססה בו וחרב חדה לשונו שלופה מתערה להכות ארץ בשבט פיו. ויען ויאמר לכל שריו ועבדיו הפרתמים היושבים ראשונה במלכות הלא תדעו הלא תשמעו כי הנה עם בני ישראל אשר בירושלים גוי עז פנים ודתיהם שונות מכל עם ואת דתי המלך אינם עושים אשר גובה וגובה להם האומרים ידינו רמה. ותמיד כל הימים מקוין שברון המלכים לאמר כי הנה החושך יכסה ארץ וערפל לאומים וזרח בחשך אור לישרים ולכל בני ישראל יהיה אור במושבותם:

ולי אני המלך אין שוה להניחם ועתה קומו ונקומה עליהם למלחמה לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד הבה נתחכמה לו לבטל מהם את השבת ומילה ור"ח וייטב הדבר בעיני שריו ועבדיו לעשות כדבר המלך. בעת ההיא שלח את ניקנור משנהו בחיל גדול ועם רב ויבא לירושלים ויצר עליה בקול ענות וחירופים לחרף מערכות אלהים ויהרוג בה הרג רב. א"ר שמעון בן יוחאי בת היתה לו למתתיה כ"ג שאין כיופיה בכל העולם ומקודשת לא' מבני חשמונאי ובא אחד מן היוונים ותפסה בבלוריתא והציע ספר תורה תחתיה ובא עליה בפני ארוסה. ולהעלות חימה ולנקום נקם בנה במה בבהמ"ק ושחטו דבר אחר ויביאו את דמו אל עזרת הקודש. ורוח ה' לבשה את יוחנן בן מתתיה ויקנא קנאת ה' צבאות ויחמול על עם הקודש שה פזורה ישראל וילבוש בגדי נקם לנקום נקמת בני ישראל מאת היוונים ויועץ בלבו ויעש לו חרב קטנה ויחגור אותה תחת מעילו. ויצא לרחוב העיר ויבא עד לפני שער

תחת נפשו שנ׳ ביום ההוא יפקוד ה׳ על צבא מרום במרום וגו׳. מיד ירדו לארץ וכל יון שהיה חץ על קשתו לזרוק בישראל היה המלאך מחזירו ונועץ בלבו שנ׳ קשת גבורים חתים וגם חרבם תבוא בלבם. והיו בית חשמונאי רואין זה את זה ואמרו ה׳ ילחם לכם ואתם תחרישון: תניא שלש שנים לא היה אדם יכול לעבור מפני ריחם ושבע שנים זרעו ישראל שדותיהם וכרמיהם בלא זבל מדם שלהם ועשרים ושלוש שנים הסיקו ישראל מרומחיהם וחציהם. ועליהם אמר הכתוב שם רשעים ירקב ועל בית חשמונאי וכיוצא בהם זכר צדיק לברכה. וחזרו לבית לשלום ולא מצאו שמן טהור אלא פך קטנה שהיה בשיתין המזבח ולא היה שמן אלא להדליק לילה אחת ונעשה נס והדליקו ממנה שמונה ימים וקבעו שמונה ימי חנוכה:

תם מדרש לחנוכה:

נר שבה"ה שני׳ להעלות נר תמיד וכתוב עליו תן חלק לשבעה וגם לשמונה. תן חלק לשבעה שכל מי שיש לו חלק בשבע נירות שהם מאירים תמיד בבה"ה וגם לשמונה ימי החג אין בריה יכלה להם. עמדו וטמאו כל השמנים שבבה"ה ולא נשתייר כ"א פך שמן שלא היו יודעים שהיה מונח תחת המזבח ונעשה נס והדליקו מאותו פך קטן שמונה ימים ועמד הק"ב וקבע להם שמונה ימי חנוכה שלא היה מועד עד עכשיו. אמר הק"ב חשבת לעקור שבערת הנירות ושמונה ימי החג הנני מביא עליכם שמונה ימים ושבעה בני חשמונאי שמאבדים אתכם מן העולם. אתה אמרת שכל מי שיזכיר שמי ידקר בחרב אני קובע הלל לשמי ח׳ של ימי חנוכה ועליהם אמר דוד למנצח על השמינית:

חרבם תבוא בלבם וקשתותם תשברנה. אמר ר׳ שמעון בן יוחי אילו יוונים שעשו מלחמה עם בית חשמונאי ובניו, ובשעה שנכנסו להיכל הלך יון אחד ולקח ספר תורה והביא חנה בת יוחנן כ"ג שלא היה כיפיה בעולם והיתה נישארת לאלעזר בן חשמונאי ורצה אותו יון לבא עליה בפני בעלה ואביה. אמר יוחנן כ"ג אני וג׳ בני ואתה חשמונאי וז׳ בניך הרי י"ב כנגד י"ב שבטים. מובטח אני שהקב"ה עושה נס על ידינו. מיד הרים אלעזר הסייף והרג אותו היון ואמר עזרי מעם ה׳ עושה שמים וארץ: א"ר יצחק ששים ריבוא אלף גייסות הוו וכל אחד מהם היה לו אלף איש תחתיו שבאו עם גליסקס הרשע להלחם עם בית חשמונאי והיה אומר אותו הרשע מה לנו לירא הם שנים עשר כנגד חיל גדול שמא תאמר אלהיהם יוציא כוכבים ממסילות ויעשה מלחמה עמנו ושודדים אותנו כדרך שעשה עם סיסרא הרי סכין עצמינו בדם חזיר ובשכבת זרע של סוס שאין נוגעים אותנו. ואם תאמרו יביא מבול כבר נשבע בשמו הגדול שלא יביא מבול לעולם. א"ת ישלח נחשים ועקרבים ודובים כדרך שעשה בכותיים הרי אנו רוכבין על פילין שאין חיות נוגעות בהם. והיו ישראל עומדים בתפלה ואמרו רבש"ע גלוי וידוע לפניך שלא עמדנו להלחם כנגדם אלא בעבור שמך הגדול שלא יתבזה בגוים ואם אינך עושה נס על ידינו יאמרו אין לו עצה וכתיב בך גדול העצה ורב העליליה. מיד נתגלגלו רחמיו של הקב"ה ואמר שתוקו בניי התיצבו וראו נקמת ה׳ אשר יעשה בגוים והביא כל השרים של שבעים אומות ואמר להם כל אחד מהם יהרוג את שלו מן החיל של אותו רשע ואם ינוס אחד מהם הרי נפשו

וחוזה במזלות והיה אומר רואה אני שישראל חוזרים בתשובה ואי אתה יכול להם חזור למקומך ונתמלא המלך חמה עליו וצוה המלך לחטפו ואסרו ידיו ורגליו והלה אותו על העץ אצל ירושלים ואמר המלך מחר כשתפול ירושלים בידינו נהרוג אותו. והיה המלך מאמין לאותה יהודית ואוהב אותה ואמר לה רצונך שתנשאי ואמרה לו אדוני המלך איני ראויה אפילו לאחד מעבדיך ואמנם כיון שלבך נוטה לזה תעביר כרוז בכל המחנה שכל מי שיראה שתי נשים הולכות אצל המעיין אל יפגע בה לפי שצריכה אני לילך לשם לרחוץ עצמי ולטבול. מיד העבירו הכרוז ועשתה כך ועשה המלך משתה גדול ושתו ונשכרו ואח"כ הלכו כל אחד ואחד לאוהליו והמלך ישב בחיקה וישן והלכה אותה יהודית ונטלה סייף שלו וחתכה ראשו ופשטה סדין עליו. והלכה עם ראשו של מלך אצל שערי ירושלים ואמרה פתחו לי השערים שכבר עשה הק"ב נס על ידי ואמרו לה לא דייך שזינתה וקלקלת אף שבאת בעלילה עמנו. מיד הראה להם ראשו של מלך כיון שראוהו פתחו השערים ויצאו והרימו קול שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. כיון ששמעו יוונים כך אמרו למחרת באים עלינו והלכו למלך והוציאוהו בלא ראש ונפל עליהם אימה ופחד וברחו כלם ורדפו ישראל אחריהם והרגו מהם כמה וכמה. כן יעשה הק"ב נקמה בשונאינו מהרה ויחיש לנו ישועה ככתוב ובא לציון גואל:

דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת והכתיב והארץ כבגד תבלה אלא אילו ישראל שנקראו ארץ שנ' כי תהיו אתם ארץ חפץ. דור הולך ודור בא אילו א"ה שבכל דור ודור יועצים על ישראל לאבדם והק"ב מצילם מידם שנ' עמו אנכי בצרה אחלצהו ואכבדהו. א"ר אליעזר בא וראה כמה חביבים ישראל לפני המקום שלעולם מקדים להם רפואה למכה שנ' כרפאי לישראל. בא יון הרשע וגזר וחשכו עיניהם של ישראל ואמרו שכל מי שיזכיר שמו של ה"ק ידקר בחרב והרבה מישר' נהפכו למינות והיה שם משומד אחד בליעל תתני בן פחת שמו שהיה יועץ עיצות רעות על ישראל ואמ' שכל זמן שיקריבו קרבן של שחר ושל בין הערבים אינם נופלים בידכם עמדו ובטלוהו. וחזר עוד אותו בליעל אלהיהם שונא זימה אם תוכלו להכשילם בזנות תמשלו עליהם. עמדו וגזרו שכל מי שיכתוב כתובה לאשתו יקרעו אצבעותיו. חזר ואמר מצוה אחת יש להם שאם לא יעשו אותה יאבדו מן העולם וזה הדלקת

תנו רבנן בימי מלכות יָוָן הרשע גזרו על ישראל שכל מי שיש לו בריח בתוך ביתו יחקוק עליו שאין לשונאי ישראל חלק ונחלה באלהי ישראל מיד הלכו ישראל ועקרו בריחם שבבתיהם. ועוד גזרו שכל מי שיש לו שור יכתוב על קרנו שאין לשונאי ישראל חלק באלהי ישראל הלכו ישראל ומכרו שווריהם. ועוד גזרו עליהם שיהו בועלין נשותיהן נידות הלכו ישראל ופרשו מנשותיהן. ועוד גזרו שכל מי שנושא אשה תבעל להגמון תחלה ואח"כ תחזור לבעלה. ונהגו בדבר הזה שלוש שנים ושמונה חדשים עד שנשאת בתו של יוחנן כ"ג. כיון שהוליכוה אצל אותו ההגמון פרעה ראשה וקרעה בגדיה ועמדה ערומה בפני העם מיד נתמלא יהודה ואחיו חימה עליה ואמרו הוציאוה לשריפה ואל יתגלה דבר זה למלכות מפני סכנות נפשות שהעיזה פניה להיות ערומה בפני כל העם הזה. אז אמרה לו האיך אתבזה לפני אחי ורעי ולא אתבזה בעיני ערל וטמא שאתם רוצים למעול בי ולהוליך אותו לשכב אצלי. כיון ששמע יהודה וחביריו כך נועצו יחדיו להרוג ההגמון. מיד הלבישו הנערה בלבוש מלכות ועשו חופה של הדס מבית חשמונאי עד ביתו של הגמון ובאין כל בעלי נבל וכינור ובעלי זמר והיו מזמרים ומרקדים עד שבאו לבית הגמון. כיון ששמע המלך כך אמר לשריו ועבדיו ראו אותם שהם מגדולי ישראל מזרע אהרן הכהן כמה הם שמחים לעשות רצוני ראויים הם לכבוד גדול וצוה להוציא חוץ שריו ועבדיו ונכנס יהודה וחבריו עם אחותו אצל ההגמון וחתכו ראשו ובזזו כל אשר לו והרגו שריו ועבדיו ודרסו היוונים עד גמירא חוץ מעיקר מלכות. וישראל שהיו בעיר היו ברתת וברעד בשביל אותם בחורי ישראל. יצאה בת קול ואמרה נצחו טליא דאזלו למעבד קרבא באנטוכיא וחזרו אותם בחורים וסגרו השערים ועשו תשובה ועסקו בתורה ובגמילות חסדים. כיון ששמע מלך יוונים שהרגו ישראל הגמון שלו קבץ כל עמו ובא לפני ירושלים במצור ונפחדו מאוד היהודים והיתה שם אשה אלמנה יהודית שמה ולקחה שפחתה והלכה אצל שערי ירושלים ואמרה הניחו אותי לצאת שמא יעשה המקום נס על ידי ופתחו לה ויצאה והלכה אצל הגייסות ואמרו לה מה טובך אמרה רצוני לדבר אל המלך והלכה לפני המלך ואמר לה מה תבקשי ואמרה אדוני בת גדולים מישראל אנכי ואחי נביאים ושמעתי שהיו מתנבאים שמחר יפול ירושלים בידך כיון ששמע שמח שמחה גדולה. והיה לו אדם אחד מחכמיו שהיה רואה

מדרש לחנוכה*):

ישתבח שמו של הקב"ה שהוא לבדו דר במרום ושוכן על שלוש מאות ותשעים רקיעים ובכל רקיע יש שם כסא כבוד עליו ובכל אחד ואחד יש לו משרתים שרפים ואופנים וכרובים וגלגלים וכסא כבוד. ואל תתמה בדבר זה שהרי מלך בשר ודם שיש לו כמה מקומות יש לו בתים ועליות ותחתונים כ"ש הקב"ה שהעולם שלו וכן שמים בנוים שלוש מאות ותשעים. ובזמן שבית המקדש היה קיים והיה ישראל עושין רצונו של מקום היה יושב על ערבות של רקיע שביעי מרוב אהבה. ולאחר שחטאו ישראל עלה למעלה למעלה עד ג' מאות ותשעים רקיעים שנ' אלך אשובה אל מקומי:

דרש מרי בר מר מאי דכתיב כי נר מצוה ותורה אור תלה הכתוב המצוה בנר מה נר זה אינו עומד לאדם אלא לשעה אף המצוה אינה מגינה אלא לשעה והתורה תלה באור מה אור זה מאיר לעולם אף תורה מאירה בעולם הזה ובעולם הבא שנ' בהתהלכך תנחה אותך בעוה"ז ובשכבך תשמור עליך בעוה"ב: אמר רבא דרחים רבנן הוי ליה בנין רבנן. דמוקיר רבנן הוי ליה חתנוותא רבנן. דדחיל מרבנן הוא גופיה הוי צורבא מרבנן. ואי לאו בר הכי הוא משתמען מיליה כצורבא מרבנן: אמר רב הונא הרגיל בנר חנוכה הויין ליה בנים תלמידי חכמים הזהיר במזוזה זוכה לדירה נאה הזהיר בקידוש היום זוכה וממלא גרבי יין:

---

*) הועתק לי מתוך קובץ ישן הנמצא בעקד הספרים של יועלי לפסיא ע"י הנבון כהר"ר אייזק פריימאן מקראקא. ועיין יוצר שבת ראשון ושני דחנוכה:

לשמים ותקם ותשלוף את החרב ותכרות בה ראש המלך ותשא
ראשו בדדיה ותלכנה שתיהן ותעברנה במחנה ואין דובר להן דבר
עד שהגיעו לשערי ירושלים ותקרא לשוערי׳ ותאמ׳ להם פתחו השער
כי הב״ה עזרני והרגתי את האויב ולא האמינו לדבריה. ויהי למלך
שר א׳ משריו והיה אומר למלך חדל מאומה זו אל תצורם ואל
תתגר בם מלחמה כי אלהיהם עמם ואהבם ולא יסגירם בידך ראה
מה עשה לאשר היו מלפניך למלכים הראשונים ולשרים שצרו על
ישראל מה היתה אחריתם והיה למלך מרבה תוכחות עד שקצף
עליו המלך ויצו המלך לקשרו ולתלותו חי אצל שער העיר וכראות
הנערה כי אינ׳ רוצי׳ לפתוח השער א״ל אם לא תאמינו לי הנה
השר התלוי יכיר את ראשו ותאמינו לדברי הנערה ויפתחו השער
ויראו את הראש לשר התלוי ויכירהו השר ויאמר ברוך יי׳ אשר
הסגיר אותו בידכם והציל אתכם מידו וישמע הדבר ויתקבצו בחורי
ישראל וגבוריו ויקחו את חרבותם בידם ויבאו עד המחנה והיו הם
קוראים בקול רם שמע ישראל יי׳ אלהינו יי׳ אחד. ויראו אנשי
המחנה אותם וילכו לאהל המלך ויראו כי מת גבורם וינוסו ויעזבו
את אהליהם ואת סוסיהם וכל חילם וימלטו את נפשם וירדפו ישראל
אחריהם עד אנטוכיא וישובו בשלום ויבזו בהם בזה הרבה מאד
ויתקבצו זקני ישראל והחכמי׳ ויבאו בית יי׳ ויברכו ויהללו את יי׳
המניח להם מכל אויביהם והמושיעם בעת צרתם תמיד והמקיים
דבריו בהם ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא וגו׳ הוא ברחמיו
יעשה נסים ונפלאות עמנו בעת ובעונה הזאת כאשר עשה עם
אבותינו:

תם מעשה יהודית:

מעשה יהודית:

מעשה שבא מלך הגוים על ירושלים כארבעים אלף גבורי חיל ויצר עליה ימים רבים ויקוצו בני ישראל מפניהם במצור ובמצוק ויהיו בצרה גדולה. והיתה בירושלים נערה מבנות הנביאים וכראותה כי גדל השבר ועצם הצער ותשם נפשה בכפה ותצא עם שפחתה ותגע עד שערי העיר ותאמר לשוערים פתחו השערים ואצא אולי יעשה לי הקב"ה אות ופלא ואהרג את הכופר הזה ויושעו ישראל על ידי ויאמרו לה לא נפתח שאנו מפחדים שמא אהבת א׳ מפרשי המלך להנשא לו או שמא תעשי תחבולות על העיר ללוכדה ותאמר ח"ו אלא אנכי בוטחת ברחמי שמים שיעזרוני על האויב הזה. ותשבע להם בי"י אלהי ישראל ויפתחו השערים ותצא עם שפחתה ותלך עד אהל המלך ותבא לפניו והנערה יפה עד מאד וכראותה אותה המלך מצאה חן בעיניו ותשא חסד לפניו ויאמר לה המלך מי את בתי ואי מזה באת ואנה תלכי ותאמר לו מבנות הנביאים אנכי שמעתי מאבי שתכבוש את העיר ותתפוש אותה ואבא לבקש על נפשי ונפש בית אבי למלטם כשתקח העיר ויאמ׳ לה המלך אני אעשה כדברך ואני רוצה לקחתך לי לאשה ותאמר לו אדוני המלך חנני כאח׳ שפחותיך עשה הטוב בעיניך אבל אודיעך אדני המלך שאנכי נדה ובערב אנכי ראויה לטבילה צוה את עבדיך בערב כשיראו שתי נשים הולכות למעין שלא יפגו בנו ואל ידברו עמנו מטוב עד רע ואלך ואטבול ואשוב אליך ויצו המלך להעשות כן וישמח שמחה גדולה בנערה ובבשורה שבשרה למלך ויאסוף כל שריו ועבדיו ויעש להם משתה ויאכל וישת מן היין וישכר וירדם וילכו כלם איש לאהליו ולא נשאר עם המלך זולתי הנערה והשפחה ותכון הנערה לבדה

אתה מנהג עולמך מנהג עמי במדת רחמים א"ל הקב"ה אני אלך לפניך. וג' מלאכי' באו עם הקב"ה וזה המה מיכאל וזגזיאל וגבריאל גבריאל הציע מטתו של משה מיכאל פירס מילת ארגמן וזגזיאל הניח כלי מילת מראשותיו זגזיאל במרגלותיו מיכאל מימינו וגבריא' משמאלו אמר לו הקב"ה הקף שתי ידיך והניח על החזה העצים שני עיניך ועשה כן מיד קרא הקב"ה לנשמתו א"ל בתי מאה ועשרים שנה קצבתי לך שנותיך להיות בגוף הצדיק ואל תאחרי בתי. השיבה הנפש אתה הוא היודע ואלהי הרוחות ובידך נפש כל חי בראתני ונתתני להיות בגופו של צדיק זה וכי יש גוף נקי וטהור וקדוש בעולם כמו זה שמעולם לא נראו זבובים עליו ולא היה צר עין מעולם טוב לי לשבת כאן אמו לה הקב"ה אל תאחרי בתי הגיע קצך ואשיבך עמי בכסא כבודי אצל כסא שרפים ואופנים ומלאכים וכרובים אמר' לפניו רבש"ע טוב לי לשבת בזה הצדיק כי המלאכים עזא ועזאל ירדו מן השמים והשחיתו דרכ' ומשה זה שהיה בשר ודם מיום שנגלית עליו בסנה פירש מאשתו הניחני במקומי. כיון שראה הקב"ה כך נטל נשמתו בנשיקת פה שנאמר וימת שם משה עבד ה' על פי ה' ובכה עליו הקב"ה והתחיל לקונן עליו שנאמר מי יקום לי עם מרעים מי יתיצב לי עם פועלי און ומ"ה בוכים ואומרים והחכמה מאין תמצא ושמים אמרו אבד חסיד מן הארץ והארץ אומרת וישר באדם אין וכוכבים ומזלות וחמה ולבנה ורוח הקדש אומרים ולא קם נביא עוד בישראל כמשה ויהושע בקש משה ולא מצאו בא מטטרון לפני הקב"ה ואמר רבש"ע משה בחייו שלך ובמותו שלך אמר הקב"ה למ"ט אני לא על משה בלבד אני מתנחם אלא עליו ועל ישראל שהרב' פעמים הכעיסוני והתפלל עליהם ומרצה אותי שנאמר צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל ואמר לפני כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת גם אני מעיד עליו ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים וכו' לכל האותות והמופתים והיד החזקה אשר עשה משה לעיני כל ישראל:

תם מדרש פטירת מרע"ה:

שברא העולם והנשמות ובידי נמסרו כל הנשמות משנברא העולם והנשמו' בידי א"ל משה יש בי כח מכל באי עולם שיצאתי מהול ממעי אמי וביום שנולדתי דברתי לאבי ולאמי ואפילו משדי אמי לא ינקתי אלא בשכר ובשלש שנים נתנבאתי והייתי עתיד לקבל את התורה ונטלתי כתר פרעה מעל ראשו ובן פ' שנה עשיתי אותות ומופתים והוצאתי ששים רבוא ממצרים וקרעתי להם הים י"ב שבילין והפכתי מי מרה למתוק ופסלתי לוחות אבנים ועליתי לרקיע והייתי תופס במלחמ' וקבלתי חציהם בענן ודברתי פנים בפנים עם אדון העולם ונצחתי פמליא של מעל' וקבלתי התורה וכתבתי מפי הקב"ה תרי"ג מצות ולמדתים את בני ישראל ועשיתי מלחמה עם ב' מלכים ילידי הענק שבשעת המבול לא הגיע המים לקרסוליהם והעמדתי חמה ולבנה ברום עולם וכי יש בעולם גבור כמוני רשע ברח מלפני. כיון שראה ס"מ נשמתו של משה תמה וברח ברח: יצתה בת קול ואמרה לו תצער עצמך אין לך חיים בעולם לא חצי רגע חזר ס"מ לפני הקב"ה וא"ל היכן מה הבאת א"ל איני יכול א"ל צא והביא נשמתו קצף עליו הקב"ה א"ל ס"מ רבש"ע אם אתה אומר לי להפוך גיהנם מסדרג' עליונה לתחתונ' יכול אני להפוך וכן עמרם איני יכול לו ואפילו לעמוד לפניו שאור פניו דומה לשרפי מרכבה וזקוקין יוצאים מפיו של אש ולא עוד אלא שזיו פניו דומה לשכינה בבקשה ממך אל תשלחני אליו שאיני יכול לעמוד בפניו א"ל הקב"ה רשע מאש של גיהנם נבראת ולאש של גיהנם אתה חוזר בתחלה יצתה מלפני בשמחה גדולה וכשראית גדולתו חזרת בבושתך לך והביא נשמתו. מה עשה ס"מ באותה שעה שלף חרבו מתערה ובא לפני משה ע"ה מיד עמד משה עליו בחמה וקצף ונטל מטה האלהים בידו שהיה חקוק בו שם המפורש ופגע בס"מ וגער בו בגערה עד שרץ וברח מלפניו ורץ משה אחריו בשם המפורש ותפס אותו והכה אותו במטה ועור פניו בקרני הודו עדין עלתה לו חצי רגע: יצתה בת קול ואמרה לו משה למה תצער עצמך הגיע סוף השעה עמד משה בתפלה ואמר רבש"ע זכור שנגלית עלי בסנה זכור שהעלת אותי לרקיע ולא אכלתי ושתיתי מ' יום ומ' לילה רחום וחנון אל תמסרני ביד ס"מ אמר הב"ה קבלתי תפלתך אני בעצמי אטפל ואקבור אותך מיד קדש עצמו כשרפי ההוד ונגל' הב"ה משמי שמים העליונים לקבל נשמתו של משה ע"ה כיון שראה משה להקב"ה נפל על פניו ואמר רבש"ע במדת חסד ומדת רחמים בראת עולמך ובמדת רחמים

עמד משה וקרע את חלוקו ונטל מעילו וכסה את ראשו כאבל ונכנס לתוך אהלו והיה בוכה ואומר אוי לרגלי שלא דרכו בארץ ישרא׳ אוי לידי שלא קטפו מפירותיה אוי לגרוני שלא אכל מפירות ארץ זבת חלב ודבש: יצתה בת קול ואמרה למשה אין לך חיים אלא רגע א׳ ומחצה מה עשה משה נטל את המגילה בידו וכתב עליה שם המפורש וספר הישר. הלך משה לאהלו של יהושע למסור לו המגילה והיה יהושע יושב ודורש משה מעומד ויהושע מיושב וכפף קומתו והניח ידו על ראשו ונתעלמו עיניו של יהושע ולא היה רואהו כדי שימאוס נפשו: הלכו ישרא׳ אצל משה לאהלו ואמרו היכן מרע״ה אמרו להם בפתחו של יהושע הלכו ומצאוהו שהיה עומד ויהושע יושב אמרו ליהושע מה עלה על לבך שמשה עומד ואתה יושב כיון שראהו יהושע מעומד צעק ואמר רבי רבי אבי אבי למה אתה מעניש אותי א״ל ישראל רבינו למדנו תורה א״ל אין לי רשות אמרו לו אין אנו מניחין אותך. יצתה בת קול ואמרה למדו מיהושע קבלו מיהושע יהושע יושב בראש. א״ר שמוא׳ בר נחמני א״ר יונתן בשעה שאמר יהושע ברוך שבחר בצדיקים ניטלו אוצרות החכמה וניתנו ליהושע ולא היה יודע משה מה היה יהושע אומר. לאחר שעמד יהושע אמרו ישראל סיים לנו את התורה אמר להם איני יודע מה אשיב לכם והיה משה נכשל ונופל באותה שעה אמר משה רבש״ע עד עכשו בקשתי חיים ועכשו הרי נפשי נתונ׳ בידך כיון שהשלי׳ נפשו למות אמר הקב״ה למיכאל צא והבא לי נשמתו של משה. אמר גבריאל מי ששקול כנגד ששים רבוא היאך אני יכול ליטול נשמתו ולהיות חצוף לילך לפניו. אחר כך אמר למיכא׳ כך ובכה מיכא׳ אמר לו לזנגזיאל כך אמר לפניו רבש״ע אני הייתי רבו והוא תלמידי היאך אטול נשמתו. ואחר כך אמר לס״מ מיד יצא ס״מ בשמחה גדול׳ מלפני הקב״ה ולבש חרבו וחגר אכזריות והלך לפני משה בחמ׳ גדול׳ כיון שנסתכל בו והוא היה כותב שם המפורש וזקוקין של אש יוצאים מפיו וזוהר פניו ומאמרו מבהיקים כשמש ודומה למלאך ה׳ צבאות היה ס״מ מתירא ומזדעזע ממנו וכשנטל עיניו משה וראה ס״מ ומשה ידע שבא אליו ס״מ ומיד חשכו עיניו של ס״מ מזיו פניו של משה ונפל על פניו ואחזתו כחיל יולדה ולא יכול לדבר בפיו. עד שפתח פיו משה תחלה ואמר ס״מ ס״מ אין שלום אמר ה׳ לרשעים למה אתה עומד לנגדי א״ל הגיע זמנך ליפטר מן העולם תן לי נשמתך א״ל מי שלחך אלי א״ל מי

נמלחו והארץ כבגד תבל׳. כיון שראה משה שאינו יכול׳ להמלט מהמיתה קרא ליהושע בפני כל ישראל אמר לו בני הנה את כל העם הזה אשר אני מוסר לך עם ה׳. תנוקותיהם עדין לא התעסקו במצות הזהר בהם שלא תאמר להם דבר שאינו הגון שהם בניו של הקב"ה וקראם בני בכורי ישראל ואוהבם מכל אומה באותה שעה אמר הקב"ה ליהושע יהושע משה רבך הניחך במקומו טול מקל והך על קדקוד שנאמר אל תמנע מנער מוסר כי נער ישראל ואוהבהו אמר יהושע משה רבי מה תהי עלי שמא אתן להם נחלה בהר והם אומרים תן לנו בשפלה א"ל מרע"ה אל תירא כי הקב"ה הבטיחני שיתן שלום בחלוק הארץ א"ל משה כל טעות שיש לך לשאול שאל ממני שאני ניטל ממך ולא תראני עוד אמר לו רבי היכן הנחתיך בין ביום בין בלילה ויש לי לטעות ועל שלא שאל׳ נשהכחו ממנו ג׳ אלפים הלכות קלות וחמורות ובבית מדרשו של יעבץ הניחו. אמר לו אע"פי שאין לך טעות לשאול בא ואנשקך הלך לו ונשקו ובכה על צוארו וברכו שנית הויתך בשלום וישראל עמי בשלום לא מצאו ממני קורת רוח מעולם כל ימי מפני אזהרות ותוכחות שהייתי מוכיחם. התחיל לברך משה כל שבט ושבט בפני עצמו כיון שראה שקצרה שעתו כללם כולם בברכה אחת וא"ל הרבה צערתי אתכ׳ בתורה ומצות מחלו לי אמרו לו רבינו ארונינו מחול לך גם אנחנו הרב׳ הכעסנוך והרבינו עליך טורח מחול לנו אמר להם מחול הוא לכם באו ואמרו לו הגיע השעה שאתה נפטר מהעולם ברוך שם חי וקיים לעולם אמר משה לישראל בבקשה מכם כשתכנסו לא"י זכרו אותי ואת עצמותי ואמרו אוי לו לבן עמרם שרץ לפנינו כסוס ונפלו עצמותיו במדבר אמרו לו ישראל רבינו אם אתה פורש ממנו מה יהיה עלינו א"ל כשהייתי עמכם היה הב"ה עמכם שמא תאמרו כל הנסים והנפלאות שנעשו על ידי בשבילי לא נעשו אלא בשבילכם ובעבור רחמיו וחסדיו ואם יהיה בטחונכ׳ עליו ודאי יעשה חפצכם. פתחו ישרא׳ ואמרו ה׳ האלהים ה׳ הוא האלהים אלקים לנו מחסה ועוז יצתה בת קול׳ ואמרה משה למה תצער עצמך אין לך חיים בעולם אלא חצי שעה כיון שראה מדת העולם והשועות גדולות ונחמות שעתיד הקב"ה לעשות לישראל אמר להם אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה׳ ועמד וברכן בשלום ונתן קולו ובכה ואמר לישראל בשלום אראה אתכם להתחיה המתים ויצא מלפניהם בבכיה גדולה וגם ישראל בכו וזעקו זעקה גדולה ומרה

על שבועתי. אמר לו הראני את הארץ במראית העין אמר לו כדבר הזה אני שומע לך שנא׳ כי מנגד תראה ארת הארץ ושמה לא תעבור. והראהו הקב״ה את הארץ ד׳ מאות פרסה על ד׳ מאות פרסה כשיעור ערוגה בתוך פרדס ונתן כח בעיניו כדי שיראנה כולה הטמון בגבוה והסתר בגלוי והרחוק בקרוב כדי שיראנה כולה וא״ל זה הארץ אשר נשבעתי לאברהם וכו׳ עד כאן עלת׳ לו שעה יצתה בת קול ואמרה לא תצער עצמך שאין לך חיים בע״הז אלא ג׳ שעות אמר משה רבש״ע הניחני אצל בני ראובן ובני גד ותהיה נפשי כאחד מהם ויהושע ימלוך ויכנס לא״י עם ישראל אמר לו הקב״ה רוצה אתה עושה תורתי פלסתר שכתוב בה שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך וכו׳ כשיראו ישראל שאינך עולה לרגל מה יאמרו ומה משה שנתנה תורה ע״י והמצות אינו עולה לרגל אנו עאכ״ו נמצא אתה מבטל מצותי ועוד כתבתי ע״י מקץ שבע שנים תעשה שמטה בבוא כל ישראל לראות את פני ה׳ אלהיו אתה מבטל שעתו של יהושע בפני כל ישראל וכשיהיה יהושע דורש בחג לעיני כל ישראל מה ישראל אומרים כשאנו לומדים ושומעים תורה מפי התלמיד אנו הולכים לשמוע מפי הרב ולומדי׳ ממנו ונמצא מאבד אתה תורתי: עד כאן עלתה לו שעה א׳ יצתה בת קול וא״ל משה עד מתי אתה מצער עצמך שאין לך עוד אלא ב׳ שעות וסמא׳ ראש לשטנים היה מצפה מתי יגיע שעה שיפטר משה אולי יקבל נשמתו כשאר בני אדם כאדם המצפה לשמח׳ גדולה כיון שראה מיכאל שר ישראל את ס״מ הרשע היה מצפה למיתת משה נטל קולו ובכה והיה ס״מ שמח וצוחק א״ל מיכאל רשע אני בוכה ואתה צוחק ויש אומרי׳ שאמרו לו ה״פ אל תשמחי אויבתי לי כי נפלתי קמתי נפלתי במש׳ קמתי בגדולתו של יהושע בשעה שנפלו בידו ל״א מלכים כי אשב בחושך זה חורבן בית א׳ ובית שני ה׳ אור לי בימות המשיח ע״כ עלתה לו שעה: יצתה בת קול ואמרה לו אין לך חיים בע״הז אלא שעה א׳ אמר לפניו רבש״ע הנה אוחר ואפרח כעוף הפורח בד׳ רוחות העולם ומלקט מזונותיו על הארץ ושותה מים מהנהרות ולערב חוזר לקנו א״ל הב״ה רב לך אמר לפניו רבש״ע הצור תמים פעלו ונתן קולו בבכי ובכה ואמר למי אלך שיבקש עלי רחמים הלך לכל מעש׳ בראשית ואמר להם בקשו עלי רחמים א״ל ע״ע אין אנו יכולין לבקש רחמים ככתוב את הכל עשה יפה בעתו ולבסוף כתיב הכל הולך אל מקום אחד וכתיב כי שמים כעשן

משה ואומר לו אל תהרגני רבי בחצי ימי מפני השררה שבאה עלי מפני הקב"ה. אמר לו משה בני אל תתיירא אין לך עון בזה במדה שמדדת לי אמדד לך ששמשתני בסבר פנים יפות כך שמשתיך למדתיך ואהבת לרעך כמוך לא כך שניתי לך יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך לסוף לא הניחו ליהושע עד שישב על סילון של זהב כדרך מלכי העולם ועל כרחו עמד לו ומשמשו לכל צרכו ועל כרחו הניח עליו קרני ההוד למעלה מכולם מצוי עליו זנגויאל רבו מלאך סופר כל בני מרום בעולם בשעה שסיים ממנו כל סתרי תורה. כיון שנתעטף יפה באו ואמרו להם כל ישראל מאחרים לכם מיד תפש משה את יהושע והוציאו מתוך אהלו כיון שהגיעו שניהם לפתח האהל הוליכו לפניו משה בעל כרחו כיון שראו ישראל יהושע הולך בראש נזדעזעו כולם ועמדו על רגליהם והלכו שניהם עד מקום גדולים אצל כסא הזהב והושיבו בעל כרחו כשראו ישראל כך בכו כולם וגם יהושע בכה ואמר גדולה וכבוד למה לי. יצתה ברת קול ואמרה למשה אין לך חיים אלא חמש שעות בלבד מיד צעק משה ואמר ליהושע שב כמלך בפני העם ודרשו שניהם בפני כל ישראל כאחד פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה משה פירש ויהושע מפרש מקרא שהיה משה קורא היה מפרש יהושע ולא היה עליהם חלוקא זה על זה בדבר זה ונמצאו דבריהם מכוונים כאחד כמרגלית של מלכים עליהם אמר שלמה דברי חכמים כדרבונות על אותם היושבים בגנים. ועדין היו יושבים יהושע וישרא' לפני משה יצתה בת קול ואמרה אין לך חיים אלא ד' שעות אמר משה לפני הקב"ה רבון העולמים אם מפני תלמידי אתה דוחה אותי אני נוהג כתלמיד לפניו הוא ככהן גדול ואני ככהן הדיוט הוא כמלך ואני כעבד אמר הקב"ה נשבעתי בשמי הגדול ששמים ושמי השמים לא יכלכלוהו שלא תעבור את הירדן הזה. אמר משה רבון העולמים תן לי רשות ואהיה כעוף הפורח באויר בכח שם המפורש או עשה אותי כדג ואשא שתי זרועותי כשני סנפירים וכל שערותי החזיר אותם כקשקשים ואקפוץ את הירדן ואראה את הארץ אמר לו הב"ה אם אעשה לך כך הרי אני עובר על השבועה. אמר לו רבש"ע הניחני על כנפי העננים כשיעור ג' פרסאות של מעלה מן הירדן ויהיו עננים מלמטה ואני מלמעלה ואראה את כל הארץ. אמר לו חשוב עלי כאלו עברתי שבועתי. אמר לפניו רבש"ע חתוך אותי אבר אבר והשליכני אחר הירדן והחייני ואראה את הארץ אמר לו כאלו עברתי

לשבחו אין קץ ולתהלתו אין אחרית וסוף לנפלאותיו אין חקר ואין מספר לעלילותיו שישמור לנו שבועת אבותינו ויקיים לנו הברית והחסד והשבועה אשר נשבע להם על ידי משה רבינו שגאלנו ברוב פלאים ושהוציאנו מעבדות לחירות ושקרע לנו את הים ושנתן לנו תרי"ג מצות: אמר משה ל"ו שנה היה יהושע משרת אותי במדבר שנאמר ומשרתו יהושע בן נון נער וכשהגיע גזרה של משה וא"ל הקב"ה הן קרבו ימיך למות קרא את יהושע וצו את יהושע היה משה הצדיק דן מעצמו שמא מפני שעת יהושע תלמידי אני מת שהוא עתיד לפרנס את ישראל ולבוא בראשם ובשביל זה היה עלי גזר דין שלא אכנס לארץ ולא לאכול מפרותיה. שכרה למה לי כי לא ידרכו רגלי בארץ ישראל מוטב שאחיה שיהיה יהושע פרנס ואני אכנס לא"י, מה עשה בא' בשבט עד ששה באדר היה הולך שחרית וערבית ומשמש ליהושע כתלמיד לרב ואותם ל"ו יום עלו למשה יום לשנ': כיצד היה משה משמש את יהושע בכל יום היה משה עומד מחצות לילה והולך לפתחו של יהושע ונוטל המפתח ופותח את הדלת ונכנס ונוטל חלוק ומנערה ומניחה אצל מראשותיו ונוטל מנעליו ומתקנן ומניחן בצדי המטה ונוטל טליתו וכסותו וסודרו וכובע של זהב ועטרת מרגליות ומבחנן ומצרפן ומזקקן ומסדרן לפניו על סילון של זהב: שוב היה מביא קיתון של מים וקערה של זהב ומניחן לפני הסילון ועדין יהושע לא היה ניעור משנתו ואחר כך היה מצוה משה לנער ולכבד בית אהלו של יהושע מעין אהלו של משה ומשלח ומכנים כסא הזהב ופירש סדין של בוץ וסדין של מילת וכל כלי יקרים ונאי' שלו כמנהג המלכי': ואחר היה מוציא כרוז משה עומד באהלו של יהושע ואומר כל המבקש להקביל פניו של יהושע יבוא ויקביל שנפל דבר ביהושע מאת הקב"ה להיות פרנס על ישראל: באותה שעה כל יחיד ויחיד שבישראל שהיה שומע הכרוז היה מפחד ומזעזע ואומר אני חושש בראשי כדי שלא ילך ובוכה ואומר אוי לך שמלכך נער ובת קול אומרת כי נער ישראל ואוהבהו גם הארץ פתחה פיה ואמר' נער הייתי גם זקנתי ומתקבצי' זקני ישראל וכל שרי הגדודים וראשי השבטים שרי האלפים והמאות והעשרות. כשבאו אצל משה צוה עליהם משה והיה מושיב כל אחד ואחד כגדולתו וכיון שרוא' משה שיהושע ניעור משנתו היה נכנס ונוטל חלוקו ונותנה לו בידו כיון שהיה יהושע מכיר היה מתבייש ונוטל חלוקו ומכסה גופו ולובש בזעזעות נפשו ונופל על רגליו של

לו הקב"ה שימות והיה ממתין עצמו עד א' בשבט הלך וקרא לכל ישראל ופירש להם את התורה לששים רבוא בשבעים לשון שנא' באר היטב ואמר וילך משה וידבר. ומנין שבא' בשבט באר משה התורה לישראל שנאמר ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש בא' לח' דבר משה מאחד בשבט עד ז' באדר לו' ימים ובאותם ימים פירש התורה לישראל. בז' באדר נפטר ובאותו יום שמת היה יודע שהיתה בת קול יוצאת ואומרת הזהר משה בעצמך שאין לך חיים בעולם כי היום הזה לבד: אמר ר' חלבו באותו היום שמת מרע"ה כתב י"ג מדות ושלח משה ספרים לכל שבט ושבט ועדיין לא הגיע חצי היום ואחר כך קרא לכל שבט ושבט ונתן להם התורה והמצות ואותו ספר תורה מובחר שבכולם הניחו בצד הארון והזהירם והוכיחם לכל א' וא' בפני עצמו אנשים לבד ונשים לבד ואמר להם הזהרו בכבוד התורה והמצות. ויש אומרים שירד גבריאל ונטל התורה מידו של משה והעלה אותו לב"ד הגדול של מעלה להודיע צדקתו של משה והיה מוליכו בכל רקיע ורקיע שנא' צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל. ולא עוד אלא שנשמתן של צדיקים קורים בספר תורה של מרע"ה בשני ובחמישי ומועדים. א"ר יאשיה באותה שעה עשה משה ליהושע כבוד גדול ופאר רב בפני ישראל והיה כרוז יוצא מלפניו בכל מחנה ישרא' לאמר בואו ושמעו דברי הנביא חדש שיקו' עלינו היום עלו כל ישראל לכבודו של יהושע. ואחר צוה משה להביא כסא של זהב ועטר' של מרגליות וכובע של מלכות ולבוש ארגמן והיה משה עומד ומסדר ומערך מערכות וספסלים של סנהדרין ושל ראשי גדודין ושל כהנים ואחר כך הלך משה ליהושע והלבישו ונתן עליו העטר' והושיבו על כסא של זהב והעמיד עליו תורגמן לדרוש בפני כל ישראל ומי היה תורגמן כלב בן יפונה ויהושע דורש בפני כל ישראל ובפני משה רבו. ומהו המדרש שדרש יהושע: עורו רנו שמי השמים העליונים העירו מוסדות הארץ התחתונים עורו וסלסלו סדרי בראשית עורו והרנינו הררי עולם היללו והללו גבעות אדמה עורו ופצחו צבאות רקיע ושירו וספרו כל אהלי יעקב שירו כל מסכנות ישראל שירו והאזינו כל אמרי לבכם שמו לבבכם לכל דבר קבלו בשמח' עליכם ועל נפשותיכם מצות אלהיכם פתחו פיכם ולשונכם ותנו כבוד לאל מושיעכם ותהיו מודים לפני ארוניכם ותנו עליו בטחונכם כי הוא אחד ואין שני לו אין כמוהו באלהים ואין כערכו במלאכים ואין זולתו באדונים אשר

יחזקאל ואשמע אחרי קול רעש גדול שמע רעש גדול זה משה שכתב בו גם האיש משה גדול מאד: בשעה שראו גלגלי ושרפי מעלה שלא קבל השי"ת תפלתו של משה ולא נשא לו פנים ולא נתן לו חיים מיד פתחו כולם ואמרו ברוך כבוד ה' ממקומו שאין לפניו לא עולה ולא שכחה ולא משוא פנים בין קטון בין גדול: ומנין שנתחנן משה תקט"ו תְנונין כמנין ואתחנן אל וכו' אמר לפניו רבש"ע הרב' פעמים נצטערתי בשביל ישראל עד שהיו לך עם סגולה ונחלה וראיתי בצרתן ולא אראה בשמחתם הרינך עושה תורתך פלסתר שכך כתיב ביומו תתן שכרו ועכשו היכן שכרי של מ' שנה שיגעתי בשביל בניך ונצטערתי עליהם במצרים ובמדבר ותורה ומצות שקבעתי להם צרתם ראיתי וטובתם איני רואה ותאמר לי שלא אעבור את הירדן הארבעים שנה ועד עכשו לא הייתי מורה הורא' ויושב בישיב'. מיד התחיל הקב"ה לפייסו א"ל בני משה הרבה מתוקן לך לע"הב שתשבע מכל מיני גן ערן ועדוניו שנא' להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא אלו הצדיקי' המקיימים את התורה מאהבה. אמר שמואל אלו שלש מאות ועשר רבוא עולמות צדיקים של עולם הבא שעתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק עולמות. אמר לו הקב"ה משה ימיך בטלים ואורך אינו בטל שלא תהא צריך לעולם לא לאור החמה ולא לאור הלבנה וככבים ולא אכילה ושתיה ולא כסות ומלבוש ולא שמן לראשיך ולא מנעלי' לרגליך שאני בכבודי מאיר לך ומכבודי אשים לבושך ומהדרי אשירת כסותך מזוהרי אטהר פניך וממתקי ארוה גרונך וממרכבות רכובי אשים רכוביך ומשרביט שלי שחקוק עליו שם המפורש שבו בראתי העולם תחלה שממנו נתתי לך דוגמא בעולם הזה שרביט שלי א' משמונת אלפים ושבע מאות וששים רבוא מאותו של עולם הבא א"ל הקב"ה בעולם הזה עשיתי הרבה אותות ומופתים ועל ידך הוצאתי את ישראל ממצרים וקרעתי להם הים והמטרתי להם המן והפכתי מי מרה למתוק ונתתי להם תורה ומצות כנגד אברי האדם וכנגד ימות השנה ומלחמות נצחתי על ידך דייך משה רב לך הגיע יומו של יהושע לפרנס את ישראל ועתיד אני לכתוב על ידי שלמה תלמידך וזרח השמש ובא השמש. אמר משה רבש"ע אם איני מפרנס את ישראל יכנסו בני תחתי או בני אהרן אחי וימלאו מקומי. אמר הקב"ה והוא ינחיל אותם את הארץ כיון שראה שנגזרה גזרה עליו מיד וילך משה וידבר אליהם מעשרים וכ' בתשרי עד א' בשבט תשעים וה' ימים מעשרה פעמים שאמר

אתה הוא ראשון ואתה הוא אחרון ומי יוכל למלל גבורותיך אלא דבר אחד אני מבקש ממך שאעבור את הירדן אמר לו הב"ה למשה משה שתי שבועות נשבעתי אחת שלא תכנס לארץ והב' שלא אכלה את ישראל אם רצונך שאעבור על השבועה ותכנס לארץ ג"כ אעבור על השבועה ואכלה את ישראל א"ל רב"שע בעלילה אתה בא עלי תופס חבל משני ראשי' יאבד משה ואלף כיוצ' בו ולא יאבד נפש א' מיש': א"ל רב"שע מה יאמרו הבריות רגלים שדשו ברקיע וידים שקבלו את התורה והפה שדבר עם ה' ימות ואפי"ה לא מצא תשובה מהש"ית זה משה מה יעשו ויאמרו שאר הבריות: אר"י עשרה פעמים נכתבה מיתת משה א' הן קרבו ימיך למות ב' ומו' בהר ג' כי אנכי מת ד' כי ידעתי אחרי מותי ה' ומשה בן מאה ועשרים שנה במותו וימת שם משה וכו' עשר' פעמים גזר הקב"ה מיתה על משה ושלא יכנס לארץ ועדיין לא נחתם עד שנגלה עליו ב"ד הגדול ואמר לא תעבור את הירדן הזה ודבר זה כולו היה קל בעיני משה ולא היה מעלה על לבו שהיה אומר כמה פעמים חטאו ישראל וכיון שהייתי מתפלל עליהם היה הקב"ה סולח להם ומבטל הגזיר' אני שלא חטאתי מעודי כשאתפלל להקב"ה לא יקבל תפלתי כיון שראה הקב"ה שקל בעיני משה ולא רצה להתפלל על עצמו מיד קפץ הקב"ה וגזר וחתם עליו הדין ונשבע בשמו הגדול שלא יכנס לארץ שנאמר לכן לא תביאו את הקהל הזה כיון שרא' משה שנחת' עליו גזר דין גזר תעניו' ועמד להתפלל ואמר איני זז מכאן עד שתבטל כל הגזיר' מה עשה משה לבש שק ונתפלש באפר ועמד בתפל' לפני הקב"ה חמש עשר' פעמים עד שנזדעזעו שמים וארץ וכל יצורי בראשית ואמרו שמא הגיע צביונו של הקב"ה לחדש עולמו יצתה בת קול ואמרה לא הגיע צביונו של עולם אלא אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש: איש זה משה שנאמר בו והאיש משה עניו מאד. מה עשה הקב"ה הכריז בכל הרקיע ובכל בתי דיני של ב"ה שלא יקבלו תפלות משה ואין לשום מלאך להביא לפני תפלת משה לפי שחתמתי גזר דין עליו למיתה קרא הקב"ה לכל שרי הרקיע בבהלה ואמר להם רדו ונעלו כל שער ושער כדי שלא תעלה תפלת משה אותה שעה נזדעזעו שמים וארץ וכל מוסדות הארץ ויצורי בראשית כולם מפני תפלות משה שהיתה דומה לחרב שקורע וחותך ואינו מתעכב מפני שתפלתו כעין שם המפורש שלמד מפי רבו זנגזיאל המלאך. על אותה שעה אמר

בניך כהניך ולוויך. אמר לו הב"ה כלום אמרתי לך להרוג את המצרי א"ל ואתה הרגת כל בכורי מצרים ואני אמות בשביל מצרי אחד א"ל הקב"ה ואתה דומה אלי אני ממית ומחיה כלום אתה יכול להחיות כמוני ולא תזכור כמה כבוד כבדתיך אמרת לי קומה וקמתי שובה ושבתי גם בשבילך שניתי מעש' שמים וארץ שדרכן של שמים להוריד טל ומטר והארץ להוציא לחם ואמרת לי איני רוצה כזה אלא השמים יוריד לחם והארץ תוציא מים וכן עשיתי שנא' הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ואומר עלה באר ענו לה. גם הייתי רוצה לעשות ליתן לך חיים ואמרת לי איני רוצה אלא אמות. גם אמרת לי ואם בריאה יברא ה' ופצתה האדמה את פיה. ואני מלאתי את דבריך ועשיתי חפצך שנא' ותפתח הארץ את פיה ותבלע אותם. גם אמרתי זובח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו וכשחטאו ישרא' בעגל בקשתי להקים את דברי ולא הנחת אותי ואמרת לי סלח נא לעון העם הזה וסלחתי כדברך. ולא עוד התורה נקראת על שמי שנא' תורת ה' תמימה וקראתיה על שמך שנאמ' זכרו תורת משה עבדי. ג"כ ישראל נקראו על שמי שנא' כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם בני בכורי ישראל וקראתים על שמך שנא' ויזכור ימי עולם משה עמו. ולא עוד אלא שדברתי עמך באמירה ובדיבור שנא' ויאמר ה' אל משה וידבר ה' אל משה אף אתה דברת עמי באמירה ובדיבור שנא' ויאמר משה אל ה' וידבר משה אל ה'. אני אין לפני אכילה ושתייה ועשית כיוצא בו שנאמר ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה. ג"כ אני אלהים ואתה אלהים שנא' ראה נתתיך אלהים לפרעה. ג"כ אני יש לי נביאים ואתה יש לך נביא שנא' ואהרן אחיך יהיה נביאך. ואני אין בריה יכולה להסתכל כנגדי ואתה וייראו מגשת אליו. אני אמרתי וראית את אחורי ופני לא יראו וכך כתיב והביטו אחרי משה. בעשרים ושתים אותיות כבדתי את התורה ובכולם כבדתיך: שלחתיך אל פרעה והוצאת את ישראל ממצרים: צויתיך על השבת והמילה: נתתי לך עשר הדברות: כסיתיך בענן: נתתי לך שני לוחות אבנים ושברת אותם: עשיתיך יחיד בעולם: הנחלתיך תורתי: כבדתיך מע' זקנים: חזר משה והודה על הכל ואמר לפניו רב"שע גדלתני והרבה טובות עשית לי שאיני יכול לספר אחת מני אלף וכל העולם יודעין מה שגדלתני וכבדתני וג"כ כל העול' יודעים שאתה ה' אחד יחיד בעולמך ואין זולתך ואין דומה לך אתה בראת עליונים ותחתונים

תחנה שנא׳ ואתחנן וכו׳. בעת ההיא לאמר ה׳ אלהים וכו׳ שמות הללו למה הזכירן משה מלמד שאמר משה בב׳ שמות הללו ברא הקב״ה את עולמו ואת האדם בדין וברחמים שנאמר וייצר ה׳ אלהים את האדם ומנין ששתי שמות הללו הם רחמים ודין שנא׳ ה׳ ה׳ אל רחום וחנון הרי כאן רחמים ודין. לזה אמר ה׳ אלקים אתה החלות להראות לי גבורתך בסנה ועתה בזקנותי אני מבקש רחמים על עמך צאן מרעיתך שתסלח ותכפר עליהם. את עבדך בבקשה ממך אל תהיה כמלך בשר ודם מלך ב״ו כשיהיה לו עבד בעודו קטן והוא גבור הוא אוהבו וכשיזקין הוא שונאו אבל אתה אל תשליכני לעת זקנה וכו׳. את גדלך אלו עשר הדברות. ואת ידך החזקה אלו עשר מכות. אשר מי אל בשמים ובארץ אתה בראת הכל ובידך להמית ולהחיות. אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך לעתיד לבוא. ולמה אמר משה כל כך אלא משה היה סבור שאם ישראל ירצו לעשות שום עון אינו מניחם וזהו בשמים ובארץ ר״ל אל אחד ואין זולתו ולא עוד אלא שאודיע הוד כבודך לדורות שיבואו ואומר להם שע״י בקעת הים ונתת התורה לישראל והמטרת להם לחם מן השמים מ׳ שנה והעלית להם מים מן הבאר והוצאת להם מים מן הסלע ועכשו אם טוב בעיניך לא אמות כי אחי׳ ואספר מעשה יה: אמר לו הב״ה די לך אם תשאר חי יטעו בך ויעשו אותך אלוה ויעבדוך. אמר לפניו רב״שע ככר בדקת אותי בעשיית העגל וכטלתי אותו ועכשו אמות. א״ל הקב״ה משה בן מי אתה א״ל בן עמרם א״ל ועמרם בן מי הוא א״ל בן יצהר ויצהר בן מי הוא א״ל בן קהת וקהת בן מי הוא א״ל בן לוי א״ל וכולם ממי יצאו א״ל מן אדם הראשון א״ל נשאר מהם שום אדם חי א״ל כולם מתו א״ל הקב״ה ואתה רוצה להחיות. א״ל רב״שע אדם הראשון גנב ואכל מה שלא רצית וקנסת עליו מיתה ואני גנבתי כלום לפניך וככר כתבת עלי משה עבדי בכל ביתי נאמן הוא א״ל הקב״ה למשה כלום אתה צדיק מאדם הר׳ ודורו א״ל כן אדם הראשון וחוה פתה אותם נחש ואני החייתי מתים בנחש. א״ל הקב״ה כלום אתה גדול מנח ודורו א״ל כן נח הבאת עליו ועל דורו מי המבול ונח לא בקש רחמים על דורו ואני אמרתי לך ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחיני נא מספרך אשר כתבת. אמר לו כלום אתה גדול מאברהם שנסיתי אותו בעשר נסיונות א״ל יצא ממנו ישמעאל שיאבדו בניו בניך וכו׳. א״ל כלום אתה גדול מיצחק א״ל יצא מחלציו מי שיחרב ביתך ויהרגו את

מן העולם א"ל כבר כתבתי בתורתי ולא קם נביא עוד בישראל כמשה א"ל שמא יאמרו בקטנותי עשיתי רצונך ובזקנותי לא עשיתי רצונך א"ל כבר כתבתי על אשר לא קדשתם אותי. א"ל רב"שע אכנס לא"י ואחיה שם שתי שנים או שלש ואמות א"ל גזירה היא מלפני שלא תכנס לשם א"ל אם לא אכנס בחיי אכנס במותי. א"ל רב"שע כל הכעס הזה עלי למה אמר לו על אשר לא קדשתם אותי. א"ל מר"עה כתיב הן כל אלה יפעל אל וכו' ואתה מתנהג עם בריותך במדת רחמים פא' וב' וג' ולי עון א' ואין אתה מכפר לי אמר לו הקב"ה משה ששה עונות בידך ולא גליתי לך שום א' מהם. בתחלה אמרת לי שלח נא ביד תשלח. שנייה ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה. שלישית לא ה' שלחני. רביעית ואם בריאה יברא ה'. חמישית שמעו נא המורים. ששית והנה קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים חטאים וכי אברהם יצחק ויעקב חטאים היו שאמרת לבניהם כך. אמר לפניו רב"שע ממך למדתי שאמרת את מחתות החטאים האלה בנפשותם. א"ל אני לא זכרתי אבותם. א"ל רב"שע כמה פעמים חטאו ישרא' לפניך והתחננתי והתפללתי עליהם לפניך ומחלת להם ולי לא תמחול א"ל אין דומה גזרת צבור לגזרת יחיד ועוד עד היום היתה השעה מסורה בידך. מיד התחיל עוד לדבר תפלות ותחנונים ועליו אמר שלמה בתחנונים ידבר רש. משלו משל למה הדבר דומה לחכם שהיה מלמד לבנו של מלך והיו כל בני פלטרין של מלך יראים מפניו ולא בני פלטרין בלבד אלא גם כל העולם היו יראים ממנו והיו עושים כל רצונו על שהיה מלמד לבנו של מלך לאחר זמן מועט מת בנו של מלך כיון שמת אבד רבו כל הטובות שהיו לו מבני פלטרין התחיל להחזיר על הפתחים באותן הימים שהיה בנו של מלך חי היה הכל ברשותו של חכם כיון שמת אבד הכל. כך מר"עה כל זמן שהיה חי היה הכל ברשותו עליונים ותחתונים שנא' עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם בקע הים בידו הוציא מים מן הסלע הוריד המן ולא עוד לא שהיה אומר קומה ה' שובה ה' ועוד אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה. זהו המשל כל זמן שהיה משה קיים היה הכל ברשותו כיון שהגיע זמנו ליפטר היה מחזר למי שיבקש עליו רחמים הוי בתחנונים ידבר רש. וכתיב לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים. עת היתה למשה לירד למצרים וליטול גאולה ולגאול את ישראל שנא' גם האיש משה גדול מאד בכל ארץ מצרים ועתה היתה לו להפיל

והתפלל לאהיך ועלה במהרה מהתהום מיד התחיל ארונו של יוסף להתנענע ועולה מתהומות עד שצף על פני המים נטלו משה על כתפיו והלך בו וישראל נטלו כל כסף וזהב ובגדים ושמלות של מצרים ומשה לא חשש על זה אלא אדרבה היתה לו שמחה גדולה. אמר לו הקב"ה למשה משה חייך לא דבר קטון עשית בשביל שלא חששת על כסף וזהב וכו׳ גם אני בשעת סילוקך אני הוא המתעסק במטתך ולא שום אדם בעולם:

וכשהגיע יומו של מר"עה ליפטר מן העולם א"ל הקב"ה הן קרבו ימיך למות אמר לפניו רבש"ע אחר כל היגיעה שיגעתי תאמר לי שאמות לא אמות כי אחיה וכו׳ א"ל הקב"ה רב לך עד פה תבוא ולא תוסיף. קרא את יהושע ואצונו. אמר לפניו רבש"ע מפני מה אני מת אם בשביל כבודו של יהושע יכנס יהושע לשררה ואני אצא א"ל הקב"ה ותעשה לו כמו שהיה עושה לך אמר לו הן מיד השכים משה אחר ויהושע וא"ל רבי ויהושע נתירא מאד וא"ל ולי אתה קורא רבי א"ל מרע"ה ליהושע רוצה אתה שאחיה ולא אמות א"ל הן א"ל ולא טוב לך שלא אמות באופן שאם יקשה בעיניך שום דבר אני מלמדך אבל קבל עליך שאחיה ואעשה לך כמו שהיית עושה לי א"ל יהושע למר"עה כל מה שתגזור עלי אני מקבל בשביל שאראה פניך והתחיל מר"עה לעשות ליהושע כל הכבוד שהיה עושה לו יהושע. כיון שנכנסו לאהל מועד וירד עמוד הענן שנא׳ וירא ה׳ באוהל בעמוד הענן והפסיק בין משה ליהושע יהושע מבפנים ומר"עה מבחוץ. כיון שראה כך אמר מאה מיתות ולא קנאה אחת. התחיל משה לתבוע אותה בפיו. אמר לפניו רבש"ע מה חטא בידי כדי שאמות א"ל הקב"ה הן מכוסו של אדם הראשון שכתוב בו הן האדם היה כאחד ממנו וכו׳ לפיכך אתה מת. א"ל רב"שע לשוא דשו רגלי בערפל ולשוא רצתי לפני בניך כסוס א"ל כבר קנסתי מיתה על אדם. א"ל רבש"ע א"ה מצוה קלה צוית אותו ועבר עליה ואני לא עברתי. א"ל הרי אברהם קדש שמי בעולם ומת. א"ל יצא ממנו ישמעאל וכו׳. א"ל הרי יצחק בנו שפשט צווארו ע"ג המזבח א"ל יצא ממנו עשו וכו׳ א"ל הרי יעקב שיצאו ממנו י"ב שבטי׳ ולא הכעיסוני א"ל לא עלה לרקיע ולא דשו רגליו בערפל ולא דברת עמו פנים בפנים ולא קבל התורה מידך א"ל הב"ה רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה: אמר לפניו רב"שע שמא יאמרו ישראל ואלולי מצא במשה דברים רעים לא היה מסלקו

מדרש פטירת משה רבינו ע"ה:

וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלהים א"ר שמואל בר נחמני כיון שבא משה לברך את ישראל בזאת הברכה זאת התור' שכתוב בה וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלהים איש האלהים זה משה. איש האלהים זה הקב"ה שכתוב בו ה' איש מלחמה וכל כך למה לקיים מה שנא' והחוט המשולש לא במהרה ינתק. א"ר תנחומא איש האלהים אם איש למה אלהים אלא כשברח לפני פרעה נקרא איש כשעלה לרקיע נקרא אלקים ומה מאד זכה משה שהקב"ה נתעסק בו. בשעה שירד למצרים והגיע גאולתן של ישראל והיו כולם עוסקים בכסף וזהב ומשה היה טרוד ומסבב את העיר שלשה ימים וג' לילות למצוא ארונו של יוסף לפי שלא היו יכולין לצאת ממצרים אלא אם יעלו עמהם עצמות יוסף שנא' וישבע יוסף את בני ישראל וכו' וכשהיה משה מבקש ארונו של יוסף היכן הוא פגעה בו סרח בת אשר עיף ויגע אמרה לו במה אתה טרוד כל כך אמר לה על ארונו של יוסף אני טרוד אמרה לו בוא עמי לנילוס ואראך היכן הוא הלך עמה אמרה לו במקום הזה הוא ארונו ועשו אותו מעופרת וחתמו אותו מ"ד רבעין שכך אמרו החרטומים אל פרעה וידעו המצריים שאין ישראל יכולין לצאת ממצרים עד שיעלו ארונו של יוסף לפי שהם יודעים חומר השבועה שהשביע אותם ולכך גזרו כנגד מכשפות שלהם ועשו לו ארון של עופרת במיני כשפים וזה הוא מקומו. מיד פתח משה פיו ואמר יוסף יוסף אתה יודע שהגיע זמן גאולתם של ישראל ואתה השבעת אותם שלא יעלו ממצרים עד שיעלו עצמותיך ועתה תן כבוד לאלהי ישראל ואל תאחר גאולתם מכשפות יש לך בקש

8 *

למחר תבוא אלי. למחר בא אצלו. א"ל מה אתה לובש. א"ל בגד. א"ל מי עשאו. א"ל האורג. א"ל איני מאמינך הראיני דבר ברור א"ל ומה אראך לך. ואין אתה יודע שהאורג עשאו. א"ל ואתה אינך יודע שהקדוש ברוך הוא ברא את עולמו. נפטר אותו המין. אמרו לו תלמידיו מהו הדבר ברור. אמר להם בניי כשם שהבית מודיע על הבנאי והבגד מודיע על האורג והדלת על הנגר. כך העולם מודיע על הקדוש ברוך הוא שהוא בראו. ישתבח ויתעלה שמו לעד ולנצח נצחים. אמן ואמן נצח סלה ועד:

סליק מדרש תמורה

לר׳ ישמעאל ור׳ עקיבא:

העולם מחשין אותנו. ואומרי׳ לנו (עמוס ו׳) הס כי לא להזכיר בשם ה׳. ומעשה שגזרה מלכות בימי ר״ע ואמרה אל תעסקו בתורה מה עשה ר״ע נטל ס״ת וישב לו והי׳ קורא בשוק א״ל אדונינו אתה גדולים וקטנים של ישרא׳ אל תחייבנו להריגה וכי לא שמעת שגזרה המלכות שלא תתעסקו בתורה א״ל שוטים שבעולם ומה התורה שכתוב בה (דברי׳ ל׳) כי הוא חייך ואורך ימיך אם עוסקי׳ בה ועכ״ז הם מבקשי׳ להרגנו אילו הנחנו אותה עאכ״ו אנו חייבי׳ כליה. ולא שמע להם ר״ע ונהרג. אעפ״י שמשפילי׳ אותנו הוא רואה בצרותינו וזוכר לנו הברית הה״ד שבשפלנו זכר לנו כל״ח:

תמורת כ״ד ועת לדבר. כנגד ויפרקנו מצרינו ובשעה ששבר זרוע האומות אנו מבקשים לומר שירה שנאמר (תהלים צ״ח) שירו לה׳ שיר חדש כי נפלאות עשה. וכתי׳ בתרי׳ הודיע ה׳ ישועתו לעיני הגוים גלה צדקתו וכתיב זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל כי ל״ח:

תמורת כ״ה עת לאהוב. כנגד נותן לחם לכל בשר כשישראל אוהבין להקב״ה שנאמר (ויקרא כ״ו) והארץ תתן יבולה ועץ השדה יתן פריו:

תמורת כ״ו ועת לשנא. כנגד הודו לאל השמים שהודיה גדולה מבקשים ישראל להודות להקב״ה. שהטיל ביניהם ובין אומ״ה שנאה ותחרות. שאילולי כן היו מתערבים ולומדים ממעשיהם. שנאמר (תהלים ק״ו) ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם. לפיכך הודו לאל השמים כי ל״ח:

נשתיירו שני תמורות עת מלחמה ועת שלום כנגד שני לוחות הברית. מלחמה שנאמר (במדבר כ״א) על כן יאמר בספר מלחמות ה׳. אם זכה ועסק בתורה יעשה ממלאכי השלום שנא׳ (ישעי׳ ל״ג) הן אראלם צעקו חוצה מלאכי שלום מר יבכיון וכתיב (איוב כ״ה) המשל ופחד עמו עושה שלום במרומיו. הא למדת שכל מה שיש בעולם. תמורת עליונים ותחתונים. ראשונים ואחרונים. מזרח ומערב. צפון ודרום. ושאר כל תמורות שהזכרנו לך. והוא אחד. ואין בלעדיו. ראשון ואחרון אל מלך נאמן. מושל בכל. שוכן עד. וקדוש שמו. שלא נברא בעולמו דבר מיוחד ואין לו שני. ולא דבר תמורה כמו שהזכרנו בתחלת הספר להודיע לכל באי עולם. שהוא אחד והוא ברא את עולמו. ומעשה שבא מין ואמר לר״ע העוה״ז מי בראו א״ל הקב״ה. א״ל הראיני דבר ברור א״ל

תמורת י"ד ועת כנוס אבני׳. כנגד והעביר ישראל בתוכו והביאם להר סיני וכנסם והעמידם סביב הר סיני שנא׳ (שמות י"ט) והגבלת את העם סביב. וישראל נקראו אבני׳ שנא׳ (בראשית מ"ט) משם רועה אבן ישראל. (תהלים קי"ח) אבן מאסו הבוני׳ וקבלו התורה שהיא חיים לעולם כל"ח:

תמורת ט"ו עת לחבוק. כנגד וניער פרעה וחילו בים סוף. כאדם שהוא רץ לחבק את חבירו. כך היו רצים מצרים אצל ישראל לתופשם למלחמה. ונתרחקו ישראל מהם ונטבעו הם בים. וישראל ניצולו כל"ח:

תמורת ט"ז ועת לרחוק מחבק. כנגד למוליך עמו במדבר. שהפריש את ישרא׳ משעבוד מצרים. ומחבוק מצרים וצרותיהם כל"ח:

תמורת י"ז עת לבקש. כנגד למכה מלכים גדולים שבקשו ישראל הנחלה שהנחילם המקום. ונהרגו המלכי׳ שבאותם ארצות ואל תאמר מלכי׳ קטנים היו. אלא מלכי׳ גדולי׳ כל"ח:

תמורת י"ח ועת לאבד. כנגד ויהרג מלכים אדירי׳ שאבדם מפני ישראל והשליט את ישראל עליהן. ומי הרגם הקב"ה שנא׳ ויהרוג מלכי׳ אדירי׳. ולא כתיב ויהרגו שאילולי הקב"ה עוזרם והרג אותם. לא היו יכולי׳ להם כל"ח:

תמורת י"ט עת לשמור. כנגד לסיחון מלך האמורי. ששמר לישראל ולא נפלו ביד סיחון ועמו אלא הפילו בחסדו ביד משה כל"ח:

תמורת כ׳ עת להשליך. כנגד ולעוג מלך הבשן. שהשליך הקב"ה אותו הר ששם על ראשו להשליך על ישראל השליך על צוארו ונחלק. ובחסדו הגדול מסרו ביד משה שנא׳ (דברי ג׳) כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים כל"ח:

תמורת כ"א עת לקרוע. כנגד ונתן ארצם לנחלה כאדם שלובש מלבוש וקורעו אחר ממנו. ופושטו ממנו. ולקחו בעל כרחו. כך לקחו ישראל בעל כרחם את ארצם כל"ח:

תמורת כ"ב ועת לתפור. כנגד נחלה לישראל עבדו. שנתפרה ונתקיימה הארץ ביד ישראל מה התופר הזה תחלה קורע. ואח"כ תופר. כך א"י היתה קרעים קרעים ביד ל"א מלכי׳ ולקחו ישראל מידם. ונדבקה והנחילה להם כחסדו כל"ח:

תמורת כ"ג עת לחשות. כנגד שבשפלינו זכר לנו. שאנחנו היום בשפלות. וכיון שאנו מהללי׳ שמו של הקב"ה. אומות

החולי והרפואה כנגדה וכחסדו הוא מרפא כל באי העולם. לרוקע הארץ על המים כי ל"ח:

תמורת ז עת להרוס. כנגד לעושה אורים גדולים וגו׳ מה המאורות הללו פורצים והולכים ברקיע ומאין הולכין ממערב למזרח. כך כל מי שהוא פורץ גבול עולם. או גדרן של חכמי׳ או גדרה של תורה אין לו מחילה וסליחה ואורו כבה. כמו שהמאורות כהין במערב בגבול התחום ואינם נראין. וכחסדו הוא מאיר להם מאורו. והוא מנהיגו של עולם כי ל"ח:

תמורת ח ועת לבנות. כנגד את השמש לממשלת היום מה השמש יוצא בגבורה שנא׳ (תלי׳ י"ט) ישיש כגבור לרוץ אורח וכן הבנין אינו נראה נאה אלא ביום שהשמש יוצא בו. ומה השמש שכיון שיודע שיזרח ועתיד הוא לשקוע ולהכבות מן העולם ואעפ"כ הוא יוצא ומאיר לעולם כך האדם יודע אע"פי שהוא הולך למות ולהתכסות מן העולם אעפ"כ אינו נמנע מלבנות. והשמש כמו כן. אינו נמנע מלהזריח לעולם כל"ח:

תמורת ט עת לבכות. כנגד את הירח וכוכבים לממשלות בלילה. מה הבכיה הזאת אינה אלא מצרה ומקוצר רוח. כך הירח וככבים שולטי׳ בלילה. שהלילה צער לבריות מן החשך ואופל שבו. אבל האור הוא שמחה לעולם. שנאמר (תלים צ"ו) אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה:

תמורת י ועת לשחוק. כנגד למכה מצרים בבכוריהם. שהיו ישראל שותקי׳ ונעלמים ובוזזי׳ ממונם והם היו מתים:

תמורת יא עת ספוד. כנגד ויוצא ישראל מתוכם. שהיו אלו סופדן ואלו בוזזים. אלו שוחקי׳ ואלו סופדים. וכחסדו הוא עתיד לגאל אותם פעם שני׳ שנאמר (ישעי׳ י"א) והי׳ ביום ההוא יוסיף ה׳ שנית ידו וגו׳ כל"ח:

תמורת יב ועת רקוד. כנגד ביד חזקה ובזרוע נטויה. מלמד שהיו ישראל שמחי׳ ומרקדים שנא׳ (תלים ק"ה) ויוציא עמו בששון וכן לעתיד לבוא אינן נגאלין אלא בשמחה וברנה שנא׳ (ישעי׳ ל"ה) ופדויי ה׳ ישובון כל"ח:

תמורת יג עת להשליך אבני׳. כנגד לגוזר ים סוף לגזרים עשה הים כבנין של אבני׳. ועשה י"ב שבילי׳. והמים היו עומדין כחומות. וכיון שעברו ישראל מתוכו הוליכם עליהם כאבני׳ ונשקעו המצרים והודו בחסדי המקום כל"ח:

יגועון אלא לשון פיזור. פיזר אותם ואח"כ יגועון ואל עפרם ישובון. (צפני' א') אסף אדם ובהמה אסף עוף השמים. ומנין שהוא לשון כלוי ממה שאמר שלמה עת ללדת ועת למות. אמר שלמה כנגד הלל הגדול כ"ח תמורות ובהלל הגדול כ"ו פסוק'. נשתיירו ב' תמורות כנגד ב' לוחות הברית:

פרק ג': תמורה ראשונה עת ללדת. כנגד הודו לה' כי טוב שכיון שנולד האדם. אביו ואמו נותנין הודאה גדולה להקב"ה. שיצא מן הגידין ומן העצמות. ומכל האברים. ונכנס והולך בחוליות השדרה עד בואו לשדרה ומן השדרה לזכר ומן הזכר לרחם אמו והוא נוצר שם ארבעים יום ועושה שם ט' חדשים. ואח"כ יוצא ברתת ובזיע ובצער וצירי לידה ויוצא בשלום ולכך ראוי ליתן להם הודאה גדולה שנאמר הודו לה' וגו' הכניסו בחסד ובראו בחסדו בחסד הוציאו בחסדו העמידו ולולי חסדו לא הי' העולם נבנה שנאמר (תהלים פ"ט) אמרתי עולם חסד יבנה:

תמורה ב' ועת למות. כנגד הודו לאלהי האלהים שהוא ממית ומחיה והוא אלהי האלהים. ולא כאומות האומרים ב' רשויות הן בעולם א' ממית וא' מחיה. אלא הוא אלהי האלהים. שממית ומחיה. שנאמר (דברים ל"ב) אני אמית ואחיה. הוא היה. והוא יהי' ובחסדו הוא המחזיר נשמה לגוף. כ"ל ח':

תמורה ג' עת לנטוע. כנגד הודו לאדוני האדונים. שאם נטע אדם נטיעה או פרדס אל יאמר פרדס שלי ונטיעה שלי. שאם לא ימטיר הקב"ה להשקות את הנטיעה ופרדס היכן נטיעתו אלא הקב"ה הוא אדון לכל דבר שנאמר (יהושע ג') ארון הברית אדון כל הארץ. הרי המקום נקרא אדון לארון: הודו לאדוני האדונים שבחסדו מגדל ומרוה את הנטיעה. ובחסדו מעלה פירותיה כל"ח: (כאן חסר תמורת ד'):

תמורת ה' עת להרוג. כנגד לעושה השמים בתבונה. מה השמים אינם זזים אלא עומדים. כך דינו של נהרג אינו זז לעולם עד שיתבע ומפיל מזלו ממנו למעלה. שכן מצינו שנפרע הקב"ה מן האומה. תחלה נפרע משרה שלה שנאמר (ישעי' כ"ד) והי' ביו' ההוא יפקוד ה' על צבא המרום במרום. ובחסדו הוא עתיד להחיותם בדין ולדון אותם:

תמורת ו' עת לרפוא. כנגד לרוקע הארץ על המים כ' ל"ח. מה הארץ רקועה על המים זו לעומת זו. זו תמורת זו. כך

או אדומה לבנה או ירוקה. היאך היא נמכרת בשוק. אינך יכול להשיב לו תשובה. ואם אתה פותח פי הנוד היא הולכה לה ואין אתה יכול לראותה. אם שחורה או אדומה אם לבנה או ירוקה. ולא עוד אלא נושאת בני אדם ונושאת השמים והארץ, מנין אתה יודע ממראה עיניך. אדם נכנס לבית לפנים מבית. ומערה לפני' ממער', ומניף בבגדו והרוח יוצא ואינך יודע. מהיכן יוצאת. ומהיכן באת. הא למדת שהרוח מלאה עולם: וכך הי' המעשה ששאלה המלכות את ר' עקיבא על מה העולם עומד. א"ל על הרוח. א"ל הראיני. א"ל הביאו לי גמלים טעוני מלח. הביאו לו גמלים טעוני מלח. הוליכם בכל פנות הבית אמר להם מה אתם רואי'. א"ל גמלים טעוני מלח. אמר להם הביאו לי חבל הביאו לו חבל וכרך בצווריהן. נתן החבל לשני בני אדם. אמר להם זה ימשוך מכאן. וזה ימשוך מכאן. עד שחנקן. אחר שחנקן א"ל העמידו אותם. א"ל אתה הוא חכם היהודי'. אחר שחנקת אותם. אתה אומר העמידו אותם. א"ל ומה חסרת מהם. הא למדת מכאן שאין העולם עומד אלא ברוח שהיא מעולה ומשובחת. והיא היתה מראש שנאמר (בראשית א') ורוח אלהי' מרחפת על פני המים. והם ב' דברי' שלא מצינו להם בריאה. הרוח והמים והם היו מראש שנאמר ורוח אלהים מרחפת על פני המים. כלל העולם וכל אשר בו מצינו להם בריאה בששת ימי המעשה. חוץ מן המים והרוח והחשך שנאמר. וחשך ע"פ תהום ורוח אלהים מרחפת ע"פ המים עד שבא ישעי' ואמר יוצר אור ובורא חושך. ר' ישמעאל אומר אחד ואין לו תמורה ולא שני כנגדו. זהו מנהג המניין. אחד אחד. כך אין לו להקב"ה אחד. אחד שאין לו אחד. אבל הקב"ה אחד. שאין לו שני. ואין אדם יודע היכן הוא מקומו. והחיות אין יודעות היכן הוא מקומו ולא המלאכים המהללים שמו יודעין היכן הוא מקומו שנאמר ברוך כבוד ה' ממקומו ולא השמי' והארץ מהללי' מן המקום שהוא שם שכן אנשי לשכת הגזית קוראין אותו מקומו של עולם ולא העולם מקומו. אבל הרוח לא מצינו שיתלה אלא בהקב"ה שנאמר (בראשית א') ורוח אלהים מרחפת. רוח אל עשתני (איוב ל"ג) מנשמת אל יתן קרח. (איוב ל"ז) ועתה ה' אלקים שלחני ורוחו. (ישעי' מ"ח) רוח ה' דיבר בי. (תהלים ק"ד) תשלח רוחך יבראון וכו'. (משלי ט') תן לחכם ויחכם עוד וכל אסיפה שבתורה לשון כנוס חוץ משנים. תוסיף רוחם יגועון. אם היה לשון כנוס למרה

אין זה אין זה. וכיון שהם מתפרקות אחד מחבירו. הגוף נטוי ומת. כמו שיש לבית ארבע צדדין. אם מתפרק אחד מהן הבית נופל. וכל מה שברא. בתמורה בראו. אילולי מות לא הי׳ חיי׳. ואילולי חיי׳ לא הי׳ מות. ואילולי שלום לא הי׳ רע. ואילולי רע לא הי׳ שלום. אילו יכנס אדם במדינה. חציה שלו׳ וחציה רע. הי׳ הולך ברע ומכיר שלו׳. ואם מדינה אחרת כלה שלו׳. אם אין שם רע אין השלו׳ ניכר. אם היו כל בני אדם טפשין. לא היו נכרין שהן טפשי׳. ואלו הי׳ כל בני אדם חכמי׳. לא היו נכרי׳ שהם חכמי׳. אלא (קהלת ז׳) גם זה לעומת זה עשה אלהי׳. ואלו היו כל בני אדם עשירי׳. לא היו ניכרי׳ שהם עשירי׳. ואלו היו כלם עניי׳ לא היו ניכרי׳ שהם עניי׳. אלא ברא עניים ועשירי׳. שיהיו ניכרי׳ זה מזה. חכמי׳ וטפשים כדי להבדיל זה מזה. מתים וחיים. כדי להבדיל בין זרע ושממה. ברא חן וברא כיעור. זכרי׳ ונקיבות. ברא אש ומים. ברזל ועץ. אור וחושך. חום וקור. אכילה ורעבון. שתיה וצמאון. הילוך וחגרות. ראיה וסמיות. שמיעה וחרישות. ים ויבשה. דיבור ואלמות. מעשה ובטלות. דאגה ורצון. שחוק ובכיה. רפואות וחולי. עם כל התמורות שאמר שלמה בקהלת. עת ללדת ועת למות. וכל זה להודיע גבורתו של הקב״ה. שכל דבר שברא בשתים ובשתוף. וכי לא הי׳ המקום יכול להוציא בנים בלא עריות. ובלא גלוי ערוה. אלא הכל בשתוף ובתמורה. אם אין זכר ונקיבה נזקקין אין הילד יוצא. אין זכר מוליד בלא נקבה. ולא נקבה בלא זכר. ואין בית נבנה בעצמו. ולא בית עצמו בונה בית אחר. אלא בבנאי שיבנה. אין חרש עצים בלא קרדום. ואם אין חרש אין קרדום. ואם אין קרדום אין חרש. ואם אין טהרה אין טומאה. ואם אין טומאה אין טהרה. אמרו חזרים וכל מיני בהמה טמאה לבהמה טהורה. מבקשים אתם להחזיק לנו טובה. אילולי אני וחבריי שאנו טמאים. לא נודעתם שאתם טהורין. אם אין צדיק אין רשע. אמר רשע לצדיק מבקש אתה להחזיק לי טובה. לולי שאני רשע מאין היית ניכר. אלו הי׳ כל בני אדם צדיקים לא הי׳ לך יתרון: הרי אמרנו יש לכל תמורה חוץ מדבר א׳. להודיע לכל באי עולם ברמז. שהוא אחד. ואין לו שני. וכמו כן הרוח שאין לו תמורה ולא שותף ואין אתה יכול לאחוז אותה ולא להכותה ולא לשורפה ולא להשליכה. ואם תאמר הנוד אתה יכול לאחוז אותה. לאו. כי אלו נפתח הנוד. ובא אתה ואמר מה יש בו ואמר לו הרוח. ואמר לך מה היא שחורה

מדינות. ובעלי המדינות רעים. אם השר מעלי' עיניו מהם. מגבולו או ממקומו הם יוצאים עליו. וכל מלכותו מתבלבלת. כך הגוף הוא המלך, והצבאות הם הגידים. והמדינות הם העצמות. וד' השרים הם ד' יסודות הגוף. ואלו הן. הדם והלובן ומרה אדומה ומרה שחורה. וכיון שאחד מן השרי' מעלים עיניו כמעט. מיד הגוף מתבלבל ונחלה האדם. ואם יחסר אחד מן השרי'. הרוח הולך והגוף כלה. א"ל ר' עקיבא והאיך בני אדם יש מתים קטני'. ויש מתים גדולי'. ויש מתים זקני'. א"ל כך הוא. כיון שאחד מן היסודות מתחסר. הגוף מת. וכן הוא כנגד ד' יסודות שבגוף. ארבע מלכיות. וד' פינות. כנגד העולם. לובן כנגד מזרח. שהאור יוצא משם. ובני מזרח לבני'. הדם כנגד צפון. שכשם שהצפון פתוח. כך הגוף פתוח לפני הדם. שבכל מקו' שתחתוך מן הגוף. הדם יוצא משם. אבל השלשה אינם יוצאי' מכל מקו' שתחתוך. ובני צפון כולם אדומים. מרה אדומה כנגד המערב. כי השמש מתאדמת. בגבול המערב. ופני מערב מאדימין. בעת שקיעתה. מרה שחורה. כנגד דרום. שתולדתה בצנה. כך הטללי', וכנגדן ארבע יסודי העול'. מרה שחורה כנגד העפר. תולדתה צינה ויבשה. כך העפר. מרה אדומה כנגד האש. תולדתה חמה ויבשה. הלובן כנגד המים. תולדתו קר ולח כמו המים. הדם כנגד הרוח:

פרק ב: ר"ע פתח. (תלי' ק"ג) אנוש כחציר ימיו וכו' מעשה בר' ישמעאל ור"ע שהיו מהלכין בחוצות ירושלי'. והי' עמהם אדם א', פגע בהם אדם חולה. א"ל רבותי אמרו לי במה אתרפא. א"ל עשה כך וכך, עד שתתרפא. א"ל ומי הכה אותי. א"ל הקב"ה, א"ל ואתם נכנסתם עצמכם בדבר שאינו שלכם. הוא הכה ואתם מרפאי'. אינכם עוברי' על רצונו. א"ל מה מלאכתך. א"ל עובד אדמה אני. והרי המגל בידי, א"ל מי ברא את הכרם. א"ל הקב"ה. א"ל ואתה מכנים עצמך בדבר שאינו שלך. הוא ברא אותו. ואתה קוצץ פירותיו ממנו. א"ל אין אתם רואי' המגל בידי. אילולי אני יוצא וחורשו ומכסחו ומזבלו ומנכשו. לא תעלה מאומה. א"ל שוטה שבעולם. ממלאכתך לא שמעת מה שכתוב (שם) אנוש כחציר ימיו. כשם שהעץ אם אינו מנכש ומזבל ונחרש. אינו עולה. ואם עלה ולא שתה מים ולא נזבל, אינו חי והוא מת. כך הגוף. הזבל הוא הסם ומיני רפואה. ואיש אדמה הוא הרופא. אמר להם בבקשה מכם אל תענישוני: הגוף הזה תולדותיו נתלין זה בזה. וזה בזה. ואם

מדרש תמורה

המיוחס לר׳ ישמעאל ור׳ עקיבא.

פרק א׳: ר׳ ישמעאל אומר מי יתן שומע לי. יפה כחו של איוב. אמר זה הפסוק. (איוב ל״א) מי יתן שומע לי ולא אמות אבל מה אעשה (שם) הן תוי שדי יענני. אמר איוב מאי אכפת לי שאמות ותלקח רוחי. א״ל הקב״ה הא ספרא מתים. הן תוי שדי יענני. והיינו מה דאמר. (יחזקאל ט׳) והתוית ת״ו על מצחות אנשים. (איוב ל״א) וספר כתב איש ריבי זהו ספר תולדות אדם. חתום הוא על כל תולדות האדם. (קהלת ט׳) מקרה אחד לצדיק ולרשע כו׳. כל תולדות אדם הולכין כמו שהולכין דברים מן הפה. וכמו שהלך אדם. מה תולדות אדם חסר השני וי״ו והראשון מלא. כך הדורות אינם הולכים למות שלימים עד שגופם מתחסר מהמלכים שיש בגופו. שבגבורתו וברוב כחו של המקום. ברא כל העולם שנים שנים. זה תמורת זה. וזה כנגד זה. שיתבוננו בחכמתו. ולהודיע להם. שכל דבר ודבר יש לו שותף. ויש לו תמורה. ולולי זה לא הי׳ זה. חיים למה נקרא חיים. ומות למה נקרא מות. לולי מות לא נקראו חיים. ולא נודע שהם חיים. וכן המות. אילולי חיים לא הי׳ מות. ולא נודע המות. והאיך הוא המות הזה. אמר ר׳ ישמעאל בגוף הזה יש בו מלכים. הדם והלובן ומרה אדומה ומרה השחורה. וכיון שאדם נעשה גדול. כחו תש. ודמו משתנה. ופניו מוריקות. ואחד מהמלכים מתגבר. או מתחסר. (תלים ק״ד) תוסף רוחם יגועון וכו׳. למה הדבר דומה. לנוד נפוח. בזמן שהנוד שלם. הרוח עומדת בתוכו. נבקע או נקרע הרוח הולכה. כך הגוף בזמן שהמלכי׳ עומדים במלכותם. הרוח עומדת בו. כרוח שבנוד. ולמה הגוף דומה. למלך שיש לו צבאים. ויש עליהם ארבעה שרים ובמלכותו ארבע

וזריתי פרש על פניכם. לאחר שלשה ימים להלאה דן הקדוש ברוך הוא את האדם מה שחטא בעיניו ובידיו וברגליו עד שלשים יום כל שלשים ימים האילו נידון הנשמה והגוף כיחד. ובשביל כך לא סלקת הנשמה לרקיע והיא בארעא ולא סלקת למקום שחצבה משם כאשה שיושבת בדד מחוץ כל ימי טומאתה לאחר שלשים יום הנשמה סליק לרקיע וגוף אתבלי בארעא עד ההוא זמנא דכתיב הקיצו ורננו שוכני עפר כי טל אורות טלך וארץ רפאים תפיל. ואימתי יהיו בזמן שיעבור מלאך המות מן העולם דכתיב בלע המות לנצח כיון דבלע המות לנצח לאחר כך ומחה י״י דמעה מעל כל פנים וחרפת עמו יסיר מעל כל הארץ. ויאמר ה׳ לדג ויקא את יונה אל היבשה. כיון שיקיצו שוכני עפר כל הקברים יקיאו את המתים שבהם היינו הוא דכתיב וארץ רפאים תפיל מאי תפיל דיקיא לון לחוץ מבי קברי. רפאים מהו רפאים שיקבלו הרפואה ויחיו כבראשונה וידבקו עצם בעצם. והא כתיב רפאים בל יקומו. אלא ודאי כולי עלמא ידבקו עצם בעצם ויחיו כבראשונה בבירת הקברות. אבל מקצת מהם יקומו ומקצת מהם לא יקומו ועל זה כתיב רפאים בל יקומו וטוב חלקיהון של ישראל דכתיב בהו נבלתי יקומון:

תם ונשלם מדרש יונה:

הקב"ה מטיל רוח סערה חזקה ומזכיר. לו העון והחטא שעשה ושולח לו יסורין ופורעניות כמו הסערה. וזהו הסערה לספינ' שהוא האדם שמזכיר לו העון והביא לו היסורין והפורענות. וכיון שנתפס ביסורין אף על פי כן הנשמה עומדת במרדה ולא חוזרת בתשובה. מה כתיב ויקרב אליו רב החובל מי הוא רב החובל זהו יצר טוב שהוא מנהיג הכל. ויאמר לו מה לך נרדם קום קרא אל אלהיך לא שעת כושר הוא לישן שמעלה לך דין על כל מה שעשית בעולם הזה חזור בך הסתכל בדברים האילו, ושוב למרך. ומה מלאכתך ועסקיך בעולם הזה שעשית ומודה לפני אדון העולם. ומאין תבא הסתכל מאין באת מטיפה סרוחה ולא תתגאה. ומה ארצך הסתכל מן העפר אתה בא ואל העפר אתה תשוב. ואי מזה עם אתה הסתכל אם זכות אבות מגין עליך. כיון דסלקין ליה לדינא. והסערה שהיא היסורין והפורעניות הם לפני הקב"ה למידן בה את האדם. בההיא שעה באו הכ"ד הגדול יש מהם שמזכין את האדם ויש מהם שמחייבין את האדם ואם לא זכה האדם מה כתיב ביה ויחתרו האנשים לבא אל היבשה ולא יכלו. משתדלין המזכים את האדם להביא לעה"ב ולא יכלו. מ"ט כי הים הולך וסוער עליהם גזירת הדין שחטא האדם לפני הקב"ה עומדת עליו לחייבו. ובההוא שעה יורדין ג' שלוחים חד דכתב כל זכותיה וכל חוביה שעשה בעולם הזה. ואחר שעשה החשבון כמה ימיו. ואחד שהיה הולך כשהידה במעי אמו. וישאו. כיון שנושאין את האדם מביתו לבית הקברות מכריזין עליו אם זכאי הוא מכריזין עליו תנו יקר לדיוקנא של מלך יבוא שלום ינוחו על משכבותם הולך נכחו. מנא ליה דכתיב והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספך. ואם חייב הוא מכריזין עליו ואומרין ווי לפלוני טוב לו שלא נברא משנברא. מה כתיב בתריה ויטלהו אל הים ויעמד הים מזעפו. כיון שנכנס לבית הקברות שהוא מקום הדין הסערה שהם היסורין עומדין מזעפו ודג שבלע הוא הקבר. מה כתיב ויהי יונה במעי הדג. מעי הדג הוא השאול מנ"ל דכתיב מבטן שאול שועתי. ויונה במעי הדג היה וקרי ליה בטן שאול. שלשה ימים ושלשה לילות. אילו שלשה ימים שהאדם בקבר ונתבקעו מעיו. לאחר שלשה ימים ההוא טנופא מתהפך על אפיו ואומר לו טול מה שנתת בי. אכלת ושתית ולא נתת לעניים וכל ימיך הוו כחגין וכמועדים. עניים הוו רעבים שלא אכלו עמך. קח מה שנתת בי זהו דכתיב

שברא הקב"ה את העולם בשבְעה ימי בראשית ביום החמישי ברא דגי הים וצוה שיהא חד דג̃ מזומן לבלוע ליונה ויהיה במעיו שלשה ימים ושלש' לילות ואח"כ ישליכהו לחוץ. ולא זה בלבד אלא כל מה שברא הקב"ה במעש' בראשית בכולן התנה עמהם בתנאי. ביום הראשון ברא שמים והתנה עמהם שיעלה אליהו השמימה בין הסערה וכן הוה דכתיב ויעל אליהו בסערה השמימה. בההוא יומא התנה עמהן דיחשיך לשמשא במצרי' דכתיב ויהי חושך אפילה בכל ארץ מצרים ג' ימים. ביום השני ברא רקיע שיהיה מבדיל בין מים למים כדכתיב ויאמר אלקים יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים והתנה הקב"ה עמהן שיהיו מבדילין בין טמאה לטהרה לטהר בהון וכן הוה. ביום השלישי הוציא האדמה מבין המי' ואסף המים למקום אחד וקרא להם ימים והתנה עם הים שיעבור ישראל מתוכו ליבשה ולטבוע את המצריי' וכן הוה דכתיב וישב הים לפנות בקר לאיתנו אל תקרי לאיתנו אלא לתנאי במה שהתנה הקב"ה במעש' בראשי' ועוד התנה לארץ שתִפתח את פיה במחלוק' קרח ותבלע לקרח וכן הוה דכתיב ותפתח הארץ את פיה ותבלע אותם ואת קרח. ביום הרביעי ברא השמש והירח דכתיב יהי מארת ברקיע השמי' והתנה עם השמש שיהיה עומדת באמצע השמים בימי יהושע דכתיב ויעמוד השמ' בחצי השמים התנה עם הככבי' שילחמו עם סיסר' דכתי' הככבי' ממסילות' נלחמו עם סיסרא. ביום החמישי ברא דגי הים ועוף השמים התנה בעופות למיזן עורבים לאליהו בזמן שעצר השמים ולא הידה מטר דכתי' ואת העורבי' צויתי לכלכלך שם צויתי כבר משׁשת ימי בראשית והתנה עם דגי הים לבלוע חד דג ליונה ולהשליכהו ליבשה. ביום הששי ברא את האדם והתנה עמו דנפיק מיניה האשה שתתן מזון לאליהו דכתיב הנה צויתי שם אשה לכלכלך הנה צויתי משׁשת ימי בראשית. וכן כל דבר ודבר שיתחדש בעול' הקב"ה מצוה הדבר ההוא משׁשת ימי בראשית אף הכא ויאמר ה' לדג ויאמר משׁשת ימי בראשית:

יונה שירד לספינה זו הנשמה של אדם שירדה בעולם הזה להיות בגוף של אדם הנמשל לספינה. ולמה מקרי הנשמה יונה על דרך הפסוק לא תונו איש את עמיתו. וכל זה גורם השותפות שיש לה עם הגוף. והאד' הולך בעולם הזה כספינה בלב הים הגדול שחישב להישבר כדכתיב והאניה חשבה להשבר. כן האדם בעולם הזה שחטא וחשב בלבבו שלא יהיה לו שום מכשול מעון זו

דברים כבושים אחינו לא שק ולא תענית גורמים אלא תשובה ומעשים טובים גורמי'. שנא' וירא אלהים את מעשיהם כי שבו מדרכ'. ואומר ויתכסו שקים האד' והבהמ'. מאי עביד אסרו הבהמות לחוד והוולדות לחוד. אמרו לפניו רבונו של עולם אם אין אתה מרחם עלינו וכו' כדאמרינן לעיל. ויקראו אל אלקים בחזקה מאי אמרו. אמר שמואל אמרו לפניו רבונו של עולם עלוב ושאינו עלוב צדיק ורשע מי נדחה מפני מי. וישובו מדרכם הרעה ומן החמס. אמר שמוא' אפי' גזל מריש ובנאו בבירה מקעקע הבירה ומחזיר מריש לבעליו. ופליגא דר' יוחנן דאמ' ר"י מה שהיה בכף ידיה' החזירו בשידה תיבה ומגדל לא החזירו. כיון שראה הקב"ה באנשי נינוה ששבו מדרכם נח מכעסו ועמד מכסא דין וישב על כסא רחמים ונתרצה ואמר סלחתי. מיד נפל יונה על פניו ואמר רבש"ע יודע אני שחטאתי לפניך מחול לעוני שברחתי לים שלא ידעתי כח גבורתיך ועכשיו ידעתי. שנא' כי אתה אל רחום וחנון. אמר לו הקב"ה אתה חסת על כבודי וברחת מלפני לים אף אני חסתי על כבודך והצלתיך מבטן שאול. ומרוב חמה שהיה במעי הדגה נשרף בגדו ומעילו ושערותיו וזבובין ויתושין ונמלים ופרעושין שרויין עליו ומצערין אותו עד שבקש נפשו למות. שנאמר וישאל את נפשו למות. מכאן אמרו כל שאפשר לו לבקש רחמים על חבירו או להחזירו בתשוב' ואינו מחזירו בא לידי צער. מה עשה הקב"ה העל' קיקיון על ראש יונה בלילה ובשחרית עלו עליו ער"ה עלין וכל עלה ועלה ארבעה זרת וטפח. ארבעה אנשי' יכולין לישב בצילו תחת הקיקיון לכבוש את השמש. וזמן הקב"ה תולעת והכה את הקיקיון ויבש ומת. וזבובין ויתושין שרויין עליו ומצערים אותו מכל צדדים עד שבקש נפשו למות. באותה שעה זלגו עיניו דמעות כמטר לפני הקב"ה ואמר לו יונה מפני מה אתה בוכה יש לך צער על זה שלא גדלתו לא הכנסת בתוכו זבל ולא השקית בו מים לילה אחת הידה ולילה אחת יבש. כך חסת עליו. ואני לא אחוס על נינוה העיר הגדולה. באותה שעה נפל על פניו ואמר הנהג עולמך במדת רחמים דכתיב לה' אלקינו הרחמים והסליחות:

ויאמר ה' לדג*) וכי באיזה מקום אמר ליה. אלא בשעה

---

*) מכאן עד סוף המדרש נעתק מזוהר פ' ויקהל חלק ב' דף קצ"ח.

עקרו׳ והחזירו לבעליהן. שתי כריכות אחת של שתי ואחת של ערב שגזלה אשה קרעו כל הבגד וכרכו שתי כריכות אחת של שתי ואחת של ערב והחזירם לבעליהן. כיצד שבו מדרכם הרעה מלמד שכל אחד ואחד היה עושה משפט וצדקה וכל מי שהי׳ בידו עבירה הלך ומתודה ונזכר בתורה ומקבל עליו דין שמים. אם לסקילה סקילה אם לשריפה שריפה אם להריגה הריגה אם לחניקה חניקה עד שזכו לחיי העולם הבא. אפי׳ אם מכר אדם לחבירו בית חריבה ועמד לבנות׳ ומצא בה מטמון של כסף וזהב מה היה עושה היה קורא לאותו האיש שמכר לו את הבית חריבה ואומר מטמון שמצאתי בתוך החורבה זו היא שלך משיב המוכר ואומר ללוקח אני כשמכרתי הבי׳ החריבה כל אשר בתוכ׳ מכרתי לך ועכשיו מטמונית הללו שלך. אם לא היו רוצים ליטול לא המוכר ולא הלוקח הלכו שניהם אצל הדיין אמר לוקח לדיין אדוני כשלקחתי חורבה זו מן האיש היה לא לקחתיה אלא חורב׳ בלבד וכשחפשתי בה מצאתי בה אבני׳ טובו׳ ומרגליו׳ ועתה יטול ממני ולא יעזב אצלי כי בשביל הגזל הקב"ה מחריב את העולם שנאמר כי מלאה הארץ חמס מפניהם. אמר לו מוכר לדיין אני כשמכרתי לו חורבה זו מכרתי לו היא וכל אשר מה שבתוכה כשם שאתה בורח מן הגזל כך אני בורח מן הגזל שכל מי שגוזל מחבירו אפי׳ שוה פרוטה כאילו נוטל נשמתו ממנו שנאמר כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח. מה עשה הדיין ביקש שטר של אותו חורבה הלך במניין עד ארבעה דורות ומצא יורש לאותו איש שהטמין אותה והחזירו לבעליו על אותו נאמר אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף. כיון שראה הקב"ה באנשי נינוה מעשיהם הטובים קרע את גזר דינם. וירא אלקי׳ את מעשיהם. אמר ר׳ יצחק ארבעה דברים מקרעי׳ גזר דינו של אדם צעקה. צדקה. שינוי השם. ושינוי מעשה. צעקה דכתי׳ ויצעקו אל ה׳ בצר להם ממצוקותיהם יוציאם. צדקה דכתיב וצדקה תציל ממות. שינוי השם דכתיב ויאמר ה׳ אל אברהם שרי אשתך וגומ׳. שינוי מעשה דכתי׳ וירא אלקים את מעשיהם. ויש אומרים אף שינוי מקום שנאמר ויאמר ה׳ אל אברם לך לך והדר ואעשך לגוי גדול. ואידך ההוא זכותא דארעא דישראל הוא דקא גרים. שנו רבותינו סדר תעניות כיצד מוציאין התיבה לרחובה של עיר ונותנין אפר מקלה על גבי תיבה ובראש הנשיא ובראש אב בית דין וכל אחד ואחד נוטל ונותן בראשו וזקן שבהם אומר לפניהם

שנים עשר שווקים וכל שוק ושוק היה בה שנים עשר אלף ריבוא בני אדם והיו בה שני רחובות וכל רחוב ורחוב היו בה שנים עשר מבואות וכל מבוי היה שנים עשר חצירות וכל חצר שנים עשר בתים וכל בית ובירת היו בה שנים עשר גיבורים וכל גיבור וגיבור היו לו שנים עשר בנים. והיה יונה עומד בשוק אחד ומכריז והיה קולו מהלך מ׳ פרסאות והיו שומעין קולו בכל שוק ושוק ורחוב ורחוב ובכל מבוי ומבוי בכל חצר וחצר בכל בירת ובית ובכל שער ושער בעיר נינוה. והיו אנשי נינוה שוברים את לבם ונהפכה דעתם עליהם וחזרו כולם בתשובה אחד אנשים ואחד נשי׳ אחד שרים ושרות ואחד בחורים ובתולות. שנאמר ויאמינו אנשי נינוה באלקי׳. הגיע הדבר לאסנפר מלך נינוה ועמד מכסא מלכותו ונטל כתר מעל ראשו והניח על ראשו אפר ופשט בגדי ארגמן הניח בעפר לבושו ונתפלש בעפר. ואמר הוא וכל אנשי ביתו וכל שריו ועבדיו וכל גדולי המלכות להתענות הם וכל אנשי בתיהם שלשה ימים ושלשה לילות וכל יושבי עיר נינוה. והכרוז היה יוצא לפני המלך שלשה ימים ושלשה לילות אל תאכלו ואל תשתו כל משתה ויתכסו בשקים ויתפלשו באפר ויתפללו בבכי לפני הקב״ה בכל שוק ושוק בכל רחוב ורחוב בכל בית ובית בכל שער ושער שבעיר נינוה. הגביהו יונקי שדים שלהם כלפי מעל׳ ואמרו לפני הקב״ה בבכי גדול עשה בשביל אילו שלא חטאו ואולי ירחם הקב״ה עלינו ולא יאבד אותנו מכעסו. אמר ר׳ שמעון בן חלפתא תשוב׳ של רמאות עשו אנשי נינוה. מה עשו העמידו עגלים מבפני׳ ואימותם מבחוץ סייחים מבפני׳ ואימותם מבחוץ והיו אילו גועין מבפני׳ ואילו מבחוץ. אמרו לפני הקב״ה אם אין אתה מרחם עלינו אין אנו מרחמי׳ על אילו. אמר ר׳ אחא בערביא עבדין כן שנא׳ מה נאנחה בהמה נבוכו עדרי בקר. כתי׳ ויקראו אל אלקים בחזקה. אמר ר׳ שמעון בן חלפתא חציפא נצח לבישא וכ״ש לטובתו של עול׳. מיד כל בני העיר עשו כדבר המלך ויתפללו בבכי ובמר נפש ובדמעות לפני הקב״ה. ביום השלישי שבו מדרכם הרעה. שנאמר וישובו איש מדרכו הרעה. כיצד שבו אפילו מציאה שמצאו בשדות ובכרמים בשוקים וברחובות החזירו לבעלים. ובכל בית ובית שהיו עשרה לבנים מן הגזל ואפי׳ בפלטין של מלך שהיו דמיו יקרים עד אין חקר שוברים כולם והחזירם לבעליהן. וכל גן וגן וכל כרם וכרם שהיו בה שתי גפנים או שני אילנות מן הגזל

אנה אֵלך מרוחך ואנה מפניך אברח. אם אסק שמי׳ שם אתה ואציעה שאול הנך אשא כנפי שחר אשכונה באחרית ים גם שם ידך תנחני ותאחזני ימינך. שוב אמר לפניו. רבונו של עולם. אתה הוא מלך על כל ממלכות. אתה אדון מושל על כל רוזני תבל. כסאך שמי השמים והארץ הדום רגליך. מלכותך במרום וממשלתך בעומק. מעשה כל העולם לפניך גלוים. ותעלומות כל גבר לפניך פרושים. דרכי כל הארץ אתה חוקר. ומצעדי כל חי אתה בוחן. וכל רזי עולם ידועין לך. ולבבות אתה מבין. מחשבות כל אדם חשובין לך. כל מסתרין גלוין לך. אין תעלומות לפני כסא כבודך. ואין נסתר מנגד עיניך. כל רז ורז אתה סודר. כל דבר ודבר אתה סח. כל מקום אתה שם. עיניך צופות רעים וטובים. שנאמר עיני ה׳ צופות רעים וטובי׳. בבקשה ממך ענני מבטן שאול. והושיעני ממצולה. ותבא לפניך שועתי. ועשה מהרה בקשתי. שאתה ברחוק ושומע בקרוב. שנאמר בצר לי אקרא ה׳. ועדיין לא נענה. שוב אמר לפניו רבונו של עולם נקראת מוריד ומעלה הרי ירדתי העליני. ממית ומחיה נקראת הרי הגיעה נפשי למות החייני. ולא נענה עד שיצא דבר זה מפיו אשר נדרתי להעלות את לויתן ולזבוח אותה בסעודה של צדיקים לפניך אשלם ביום תשועתי. שנאמר ואני בקול תודה אזבחה לך אשר נדרתי אשלמה. באותה שעה נתגלגלו רחמיו של הקב״ה על יונה ואמר לדגה פלטי יונה ליבשה ופלטו תשע מאות וששים וחמשה פרסאות ליבשה שנאמר ויאמר ה׳ לדג. מלמד שזימן הקב״ה דג גדול מכולן לבלוע ליונה ולדגה. כיון שראו המלחים אותן נפלאות שעשה הקב״ה עם יונה השליכו את אלהיהם בים. שנאמר משמרים הבלי שוא חסדם יעזובו. ועלו לירושלים ומלו בשר ערלתם. שנאמר ויראו האנשים יראה גדולה את ה׳ ויזבחו זבח הם לא זבחו אלא דם ברית מילה שהוא כדם זבח. ונדרו להביא איש את אשתו ואת בניו ואת כל אשר לו לאלהי יונה ונדרו ושלמו. ועליה׳ ועל שאר גירי הצדק נאמר יאמרו נא יראי ה׳ כל״ח. מיד נגלה עליו בית דין שנית. שנאמר ויהי דבר ה׳ אל יונה שנית לאמור. קום לך אל נינוה העיר הגדולה. שיגרו להתנבאות עליה ולהחזיר אנשי נינוה בתשובה. מיד עמד יונה והלך לנינוה בלב שלם. שנאמר ויחל יונה לבא בעיר מהלך יום אחד. ונינוה היתה עיר גדולה. מלמד שהיתה נינוה מהלך ארבעי׳ פרסאות על ארבעי׳ פרסאו׳ והיו בה

ימי בראשית. שנאמר וימן ה׳ דג לבלוע את יונה. נכנס לתוך פיו כאדם הנכנס לבית הכנסת גדולה. והיו שני עיניו של דג כשתי חלונות מאירות ליונה. ר׳ מאיר אומר מרגליות היתה תלויה במעיו של דג ומאירה ליונה וראה כל מה שבימים ובתהומות ועליו הכתוב אומר אור זרוע לצדיק. אמר לו הדג אין אתה יודע שבא זמני לכנס בפיו של לויתן. אמר לו הוליכני אצלו ואני מציל אותך ואת נפשי. מיד הוליכו אצלו. אמר יונה ללויתן לויתן תדע שבשבילך ירדתי לראות מקום מדורך ולא עוד אלא שאני עתיד ליטול חבל בלשונך ולהעלות אותך ולזכה אותך בסעוד׳ גדולה של צדיקי׳. ולא עוד אלא ראה בחותמו של אברהם והבט לברי׳. מיד ברח לויתן לפני יונ׳ מהלך שני ימים. אמר יונה הרי הצלתיך מפי של לויתן הראיני כל מה שיש בימים ובתהומות. הראהו נהר גדול שמימי אוקיינוס יוצאים. שנאמ׳ ונהר יסובבני. הראהו שבילי ים סוף שעברו ישראל בתוכו. שנאמר סוף חבוש לראשי. הראהו גיהנם. שנאמר ותעל משחת חיי. הראוהו היכל י״י. שנאמר לקצבי הרים ירדתי. מכאן אנו למידין שירושלים על שבעה הרים עומדת. הראהו אבן שתייה קבועה בתהום והראהו שם בני קרח שעומדים עליה ומתפללין. אמר לו הדג יונה הרי אתה נגד היכל ה׳ התפלל ואתה תענה. והיה יונה שלשה ימים במעי הדג ולא התפלל. אמר הקב״ה אני הרחבתי לו מקום במעי הדג כדי שלא יצטער והוא לא מתפלל לפני. אני מזמין לו דגה מעוברת בשלש מאות וששים וחמשת אלפים דגים קטנים כדי שיצטער ויתפלל לפני. שאני מתאוה לתפילתן של צדיקים. באותה שעה זימן לו הקב״ה דגה מעוברת והלכה אצל הדג. אמרה הדגה לדג איש נביא שבמיעיך שיגרני הקב״ה לבלעו. אם אתה פולטו מוטב ואם לאו אני בולעך עמו. אמר לה הדג לדגה מי יודע זה שאתה אמת אמרת. אמרה לויתן יודע. הלכו שניהם אצל לויתן. אמרה לו דגה ללויתן מלך על כל דגי ימים אין אתה יודע ששיגרני הקב״ה אצל דג זה לבלוע הנביא שבמעי׳. אמר לה הן. אמר לו דג ללויתן אימתי. אמר לו בשלש שעות אחרונות כשירד הקב״ה לצחק בי שמעתי כן. אמר לה לדגה לכי ובולע את הנביא שבמעי הדג. פולטו הדג ובולעו אותו הדגה. כיון שנכנס לתוך מעיה היה מצטער בצער גדול מתוך הטינוף ומתוך זוהמתה של דגה. מיד כיון לבו לתפילה לפני הקב״ה. ויתפלל יונה אל י״י אלהיו ממעי הדגה. אמר לפניו רבונו של עולם

הארץ כבודו והרי אני בורח לים שלא נאמר כבודו שם. מה עשה רוצה לירד ליפו ולא מצא אניה לשם. ואות' אניה שירד בה יונה הביא הקב"ה עליה סער והחזיר' ליפו. כיון שראה יונה שמח בלבו. אמר עכשיו אני יודע שדרכי ישר לפני הק"בה. אמר להם ארד עמכם באניה. אמרו לו והלא אנו הולכים לתרשיש. אמר אבא עמכם תרשישה. ודרך כל האניות כשאדם יוצא מהם נותן שכרו. ויונה מרוב זריזות שרצונו לברוח נתן כל שכרו והקדים בשמחת לבו שנאמר ויתן שכרה וירד בה לבא עמהם תרשישה. אמר ר' יוחנן שנתן שכרה של הספינה כולה. ר' אומר שכרה של ספינה ארבעים אלפים דינרי דהבא. פרשו מהלך יום אחד בים סיער הקב"ה עליהם את הים ברוח סערה וכל האניות שבים עוברות ושבות בשלום. שנאמ' והאניה חשבה להשבר ולא האחרות שבים. וכל כך למה כדי להודיע כוחו וגבורתו של הקב"ה שהוא מושל בשמים ובארץ ובים ואין כל בריה יכולה להסתר מפניו. ר' חנינא אומר משבעים אומות היו בספינה וכל אחד ואחד אלהיו בידו. אמרו נקרא כל אחד ואחד בשם אלהיו ולא הועילו מאומה. ויונה ירד בירכתי הספינה ונרדם וישן בא אליו רב החובל אמר לו הרי אנו עומדים בין מיתה לחיי' ואתה ישן. מאיזה עם אתה. אמר עברי אנכי. אמר לו והלא שמענו שאלהי העבריים גדול הוא מכל האלהים. קום קרא אל אלהיך. אולי יעשה אלהים ככל נפלאותיו שעשה בים סוף. אמר להם יונה בשבילי הצרה הזאת עליכם. שאוני והטילוני אל הים וישתוק הים מעליכם. שנאמר ויאמר להם שאוני והטילוני אל הים. רבי שמעון אומר לא קבלו עליהם האנשים להטיל את יונה לים. מה עשו נטלו הכלים שבאניה והשליכו אותם לים להקל מעליהן ולא הועילו. רצו לחתור ליבשה ולא יכלו שנאמר ויחתרו האנשים להשיב אל היבשה ולא יכלו. מה עשו נטלו את יונה ואמרו אלהי עולם אל נא נאבדה בנפש האיש הזה. שאין אנו יודעים מה מעשיו של איש הזה. אלא הוא אומר בפיו בשבילי הצרה הזאת עליכם. הטילו אותו עד ארכבותיו ועמד הים מזעפו. העלוהו אצלם והים הולך וסוער. הטילו אותו עד טיבורו והים עומד מזעפו. העלוהו אצלם והים הולך וסוער. עד שהטילו כולו. שנאמר וישאו את יונה ויטילוהו אל הים. באותה שעה זימן הקב"ה דג גדול לבלוע את יונה. ר' טרפון אומר ממונה היה הדג מששת

מדרש יונה:

ויהי דבר ה׳ אל יונה בן אמתי לאמור קום לך אל נינוה. יתבר׳ וישתבח שמו של מלך מלכי המלכים הק״בה שרחמיו מרובים על כל מעשיו שבשעה ששיגר יונ׳ אל נינוה להתנבאות עליה לא נזדמן לו אלא במד׳ רחמים כדי להודיע כוחו וגבורתו בים. שנאמ׳ ויקם יונה לברוח תרשישה. משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שמתה אשתו כשהיא מניקה וביקש אשה מינק׳ להניק את בנו כדי שלא יאבד. מה עשתה מניקתה של מלך הניחה את בנו של מלך וברחה. כיון שראה המלך שברחה והניחה את בנו כתב איגרת לתפשה ולחבש אותה בבית האסורין למקום שיש בו נחשים ועקרבים. לימים עבר המלך על הבור שחבשה שם והיא צועקת ובוכה למלך מן הבור. נתגלגלו רחמיו של המלך עליה והפקיד לשלוחו להעלותה ולהחזירה. אף יונה כיון שברח מפני הק״בה הסגיר אותו בים במעי הדגה עד שצעק לפני הק״בה והוציאו. ולמה ברח יונה שפעם ראשונה קודם לכן שלחו הק״בה להשיב את בני ישראל ועמדו דבריו והשיב את גבול ישראל מלבא חמת עד ים הערבה כדבר ה׳ אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמיתי אשר מגת החפר. פעם שניי׳ שלחו לירושלים להחריבה וכשעשו ישראל תשובה עשה הק״בה כרוב רחמיו וניחם על הרעה ולא החריבה והיו ישראל קוראים אותו נביא שקר. פעם שלישית שלחו לנינוה דן יונה דין בעצמו ואמר לא דיו שישראל קורין אותי נביא שקר לא אף אומות העולם קורין אותי נביא שקר. אלא אברח למקום שלא נאמר שכבודו שם. בשמים נאמר על השמים כבודו. בארץ נאמר מלא כל

ה׳ וכו׳ ועתה הלואי תהי מיתתי כמיתתך שאתה מת ואני קוברך ובשעה שאמות אני אין לי אח שיקברני ואתה מת ובניך יורשים מקומך׳ ואני מת ואחרים יורשים כבודי ופייסו בדברים ועלה למטתו אהרן וקבל הקב״ה נשמתו ויצא משה מן המערה ותכף נתעלמה המערה ולא היה שום נברא בעולם שיודע זה ויכול להבין את זה: כשראה אלעזר למשה ולא ראה עוד אביו אמר לו רבי היכן הוא אבא א״ל הלך לב״ע וירדו שניהם מן ההר א״ל ישראל אהרן היכן הוא א״ל כבר נפטר לב״ע אמרו למשה לדבריך שתאמר מת ואין אנו יודעין מה עשית לו איפשר שהרגת אותו אין אנו מניחין אותך לילך מכאן או לכאן עד שתראה אותו לנו מת או חי. באותה שעה עמד משה בתפלה לפני המקום ב״ה ואמר לפניו רבש״ע בבקשה ממך תראה להם מטתו שלא יאמרו חי הוא ויעשו אותו אלוה לפי שכל ישראל כולם היו אוהבים לאהרן הרבה. באותה שעה פתח הב״ה פתח המערה וראו כל ישראל מטתו של אהרן במערה שוכב על מטתו שנאמר ויראו כל העדה בי גוע אהרן ויבכו את אהרן שלשים יום והפכו פניהם למחנה ישראל וראו שנסתלקו ענני כבוד שנתן להם הקב״ה בזכותו וראו מטתו של אהרן פורחין בה באויר העולם. אמר הקדוש ברוך הוא ספדו על הצדיק ספדו על השדיים שנא׳ על שדים סופדים מהו על שדים סופדים שכלכלו ופרנסו וזנו שני שדים אתכם זה מ׳ שנה שנאמר שני שדיך כשני עפרים תאומי צביה וכתב על שדה חמוד על גפן פוריה על כנסת ישראל שנמשלה לשדה חמוד ולגפן פוריה שנותרה בלא סריקי ואחר כך אמר יבוא שלום ינוחו על משכבותם הולך נכוחו וכיון שנסתלקו ענני כבוד ראו ישראל שנולדו במדבר החמה והלבנה ברקיע ורצו להשתחוות לה לפי שמעולם לא ראו ולא ידעו חמה ולבנה לפי שכל ימיהם במדבר לא היה להם לא שמש ולא לבנה כי אם ענני כבוד שנאמר כי ענן ה׳ עליהם יומם ואש תהיה לילה בו נמצא כי הענן היה מקיף אותם כל ימי היותם במדבר וכיון שראה הק״בה שרצו להשתחות לשמש ולירח אמר להם וכי לא אמרתי לכם בתורתי ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים ונדחת והשתחוית להם ועבדתם וכו׳:

נשלם מדרש פטירת אהרן:

למחנה כיון שיצאו חוץ למחנה א"ל אהרן אמור לי מה אמר לך הקב"ה א"ל משה עד שנגיע לאותו ההר באותה שעה אמר משה לישרא' שבו כאן עד שנחזור אליכם ואני ואהרן ואלעזר נעלו לראש ההר ונשמע ונרד והיו עולים בשלשתן והיה מבקש משה לומר לאהרן ולא היה יודע כיצד יאמר לו א"ל משה אהרן אחי שמא פקדון נתן לך הק"בה א"ל הן א"ל מה א"ל נתן לי מזבח ושלחן שעליו לחם הפני' אמר לו משה שמא כל מה שהפקיד בידך עכשו הוא מבקש ממך א"ל ומה א"ל נר הפקד אצלך א"ל אהרן לא נר אחד נתן לי אלא כל אותם שבעה והרי הם דולקים באוהל מועד והיה מבקש משה להרגישו על נפשו שהיא משולה בנר שנאמר נר ה' נשמת אדם כיון שראה משה שאין אהרן מרגיש בדבר א"ל באמרת קראך חסיד שנאמר וללוי אמר תמיך ואוריך לאיש חסידך מיד נפתחת המערה לפני ה' א"ל משה אהרן אחי הכנס במערה זו א"ל אהרן הן והיה משה רוצה להפשיט את אהרן מבגדי כהונה שעליו ולא ידע היאך יאמר לו א"ל אהרן אחי למערה שאנו נכנסים לתוכה אין ראוי להכנס שם בבגדי כהונ' שעליך שמא יטמאו והמערה נאה מאד שמא מקברים ראשונים היו בה אלא רצוני שתתן אותם לאלעזר וימתין לנו עד שנצא א"ל אהרן יפה דברת מיד הפשיט משה את אהרן את בגדיו איפשר לומר כיון שהפשיטו בגדיו מת ערום ונקבר ערום ח"ו אלא כל כהן גדול לובש ח' בגדי כהונה וכהן הדיוט לובש ד' אהרן ח' ואלעזר ד' נטל משה ד' מאהרן והלבישם לאלעזר ונעשה כהן גדול ונשתיירו על אהרן ד' אמרו לאלעזר המתין לנו כאן עד שנצא נכנסו וראו מטה מוצעת ושלחן ערוך ומנור' דולקת ומלאכי השרת עומדים עליה א"ל אהרן למש' אחי עד מתי תסתר ממני הדבור שאמר לך הקב"ה ואתה יודע כשדבר עמך בראשונה והוא כפיו העד עלי וראך ושמח בלבו ועכשו למה תסתר ממני הדבור שאמר לך הק"בה אפילו אם הוא דבר מיתה הריני מקבל עלי בסבר פנים יפות א"ל והואיל והזכרת דבר מיתה בפיך דבר מיתה הוא והוא הדבר שאמר לי ואני יראתי להודיעך ועתה ראה מיתתך שאינה כמעשה בשר ודם ולא עוד אלא שמלאכי השרת באו לסלקך א"ל אהרן משה אחי למה לא אמרת בפני אמי ואשתי ובני א"ל משה אחי אין אתה יודע שזה מ' שנה שעשית את העגל והיית חייב כלייה במיתה אלא שעמדתי בתפלה ותחנונים לפני המקום ב"ה והצלתי אותך מהמיתה שנאמר ובאהרן התנאף

היה מנהגם היו משכימים ובאים אצל ע׳ זקנים בו ביום באים אצל הנשיאים וכל ישראל באים אצל אלעזר ואהרן והיו משכימים על פתחו של משה והיו שואלים בשלומו ואחר כך יוצאים לאהל מועד וזה סדר הליכתן משה באמצע אהרן בימינו אלעזר בשמאלו והזקנים מכאן ומכאן וכל ישראל לאחוריהם והיו נכנסין לאהל מועד ויושבים אהרן בראש על ימינו ואלעזר משמאלו וזקנים ונשיאים לפניו. ואז״ל כשגזר הקב״ה שימותו משה ואהרן וקרא למשה ע״ה ואמר לו כן עבדי משה בכל ביתי הייתי נאמן דבר גדול יש לי לומר לך וקשה לי לעשות. אמר לו משה מה הדבר א״ל הקב״ה שיאסף אהרן אל עמיו כי לא יבוא אל הארץ אשר נתתי לבני ישראל על אשר מריתם את פי ה׳ במי מריבה א״ל משה רבש״ע גלוי וידוע לפני כסא כבודך כי אתה אדון כל העולם ואדון על בריותיך שבראת בעולם הזה ובידך הם ובידך לעשות עליהם כל מה שברצונך אבל אינו ראוי לי שאלך לאחי לומר לו זה הדבר כי אחי גדול ממני הוא ואיך אדבר לו עלה אל הר ההר ושם תמות א״ל הק״בה למשה אל תאמר לו אפילו בשפה אלא קח את אהרן ואת אלעזר בנו והעל אותם הר ההר וגם אתה עלה עמם ותאמר לו דברים רכים ונאים ובעבורם מבין הדבר ואחר שתהיו שלשתכם בהר הפשט את אהרן את בגדיו והלבשתם את אלעזר בנו ואהרן יאסף ומת שם. כששמע משה זה הדבר היה זועף בלבו מאד ולא היה יודע מה לעשות ובכה בכי׳ גדולה עד מאד והגיע לו מיתתו (עד מות) על מות אהרן אחיו בעבור שהיה נאמן בפועל והלך אצל אהרן לומר לו הדבר והלך לאהל מועד ומצא שם לאהרן אותו היום שינה משה המנהג ישב ובכה עד קריאת הגבר קרא לאלעזר וא״ל לך קרא לי לזקנים ולנשיאים שאמר לי הק״בה דבר באו ונתקבצו על פתחו של אהרן עמד אהרן ומצא משה עומד א״ל אהרן למשה אחי למה שנית היום המנהג א״ל דבר צוני הק״בה לומר לך א״ל אמור א״ל עד שנצא עמד משה והלביש לאהרן ח׳ בגדים בתוך ביתו ואחר כך יצא וכן היתה סדר הליכתן באותו יום שינה משה המנהג נתנו אהרן באמצע משה מימינו ויהושע משמאלו והזקנים והנשיאים מכאן ומכאן וכל ישראל לאחוריהם כיון שראו ישראל את אהרן באותו כבוד שמחו שמחה גדולה ואמרו שאהרן נתעל׳ יותר ברוח הקדש לפי שהיו אוהבי׳ אותו ויצאו כיון שהגיעו לאהל מועד בקש אהרן להכנס לאהל ולא הניחו משה ואמר לו משה אנו רוצים לצאת חוץ

העדה אחריו ולא היה יודע איזה סלע אמר להם הב"ה ליתן להם מים ממנו. ראו ישראל סלע אחד מטיף ועמדו עליו כיון שראה שעמדו עליו חזר לאחוריו וא"ל עד מתי אתה מושכנו א"ל עד שאני מוציא לכם מים מן הסלע א"ל תנה לנו מים ונשתה א"ל עד מתי אתם מתרעמי' וכי יש בריה בעולם שמתרע' נגד בוראו כמן שאתם מתרעמים עליו מהסלע רוצה הק"בה ליתן לכם מים א"ל ישראל אתה נביא היית ורוענו במדבר ועתה אומר איני יודע מאיזה סלע רוצה הק"בה ליתן לכם מים. באותה שעה הקהל אותם על סלע אחד שנאמ' ויקהל משה ואהרן את הקהל אל פני הסלע ויאמר משה בלבו אם אני אומר לסלע יוציא מים ואינו מוציא נמצאית מתבייש לפני הקהל ויאמרו לי משה היכן היא חכמתך. באותה שעה אמר משה לישראל אתם יודעים שהק"בה יכול לעשות לכם נס אלא שהעלים ממני שכיון ששעתו של אדם מגעת לא דעתו ולא חכמתו עומדת וירם משה את מטהו והניחה על גבי הסלע ועשה עצמו כמו שמדבר עם ישראל שנאמר המן הסלע הזה נוציא לכם מים התחיל הסלע מאליו להוציא מים כיון שראה משה הגביה ידו והכה הסלע שנאמר ויך את הסלע במטהו פעמים כיון שלקה הוציא דם שנאמר הן הכה צור ויזובו מים ואין זוב אלא דם שנאמר ואשה כי יזוב זוב דמה בא משה ואמר לפני הק"בה הסלע אינו מוציא מיד אמר הק"בה לסלע למה לא הוצאת מים אלא דם אמר לפניו רבש"ע על מה הכני משה אמר הק"בה למשה למה הכית את הסלע אמר לפניו כדי שיוציא מים א"ל הק"בה וכי אמרתי לך שתכה בו והלא בדבור אמרתי לך שנאמר ודברתם אל הסלע אמר משה דברתי ולא הוציא א"ל הק"בה אתה צוית לישראל בצדק תשפוט עמיתך ואתה למה לא דנת את הסלע לצדקה זה הוא אשר גדלתיך במצרים שנאמר וינקהו דבש מסלע וזו היא טובה שפרעת לו ולא עוד אלא שאמרת לבני שמעו נא המורים ואין מורים אלא שוטים הם שוטים ואתה פקח ולא תכנם עם שוטים לא"י שנאמר לכן לא תביאו את הקהל הזה כיון שאמר הק"בה למשה כן אמר לסלע הפוך דמך למים שנאמר ההפכי הצור אגם מים חלמיש למעינו מים. כיון שהגיע ר"ח אמר הק"בה למשה הגיע זמנך אמר משה לפניו בבקשה ממך שלא תאמר לי במהר' למחר א"ל למחר והיה מצר כל היום כולו שלא היה יודע היאך: שוב אמור לאהרן הגיע זמנו ליפטר מן העולם. וכל אותם מ' שנה שהיו ישראל במדבר כך

מדרש פטירת אהרן:

ואכחיד את שלשת הרועים בירח א׳ וכי בירח א׳ מתו אהרן ומרים ומשה והלוא מרים בא׳ בניסן ונגנז הבאר וכב׳ בו מתו שני בני אהרן ובא׳ באב מת אהרן הכהן ונסתלקו ענני כבוד וכז׳ באדר מת מרע"ה עבד ה׳ ואע"פי שלא היתה מיתתן בירח א׳ גזרתן בירח א׳ היתה, וג׳ מתנות טובות נתנו לישראל על ידם בזכות מרים ניתן להם הבאר בזכות אהרן ענני כבוד בזכות משה ניתן להם המן. מיתה מרים נסתלקה הבאר כדי שיכירו ישראל שבזכותה היה להם הבאר והיו משה ואהרן בוכים מבפנים וישראל בוכים מבחוץ ועד ששה שעות לא ידע משה עד שנכנסו ישראל וא"ל עד מתי אתה יושב ובוכה א"ל ולא אבכה על אחותי שמתה א"ל בעוד שאת׳ בוכה על נפש אחת בכה על כולנו א"ל למה א"ל אין לנו מים לשתות עמד מהארץ ויצא וראה הבאר בלא טיפת מים התחיל להריב עמהם א"ל ולא אמרתי לכם לא אוכל אנכי לבדי שאת אתכם יש לכם שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות נשיאים ושרים וזקני׳ גדולים הם יתעסקו לכם א"ל הכל עליך כי אתה הוא שהוצאתנו ממצרים והבאת אותנו אל המקום הרע הזה וכו׳ אם אתה נותן לנו מים מוטב ואם לאו הרי אנו סוקלין אותך. כששמע משה כך ברח מפניהם ונכנס לאהל מועד א"ל הקב"ה משה מה יש לך אמר לפניו רבש"ע בניך מבקשים לסקול אותי ולולא שברחתי כבר סקלוני א"ל משה עד מתי אתה מוציא ש"ר על בני לא די לך שאמרת בחורב עוד מעט וסקלוני עתה עבור לפניהם עד שאראה אם יסקלו אותך ואם לאו שנאמר ויאמר ה׳ אל משה עבור לפני העם והיה משה הולך ראשון וכל

במעשיו ולא יאמין לי אמר לו עניו הוא מאוד ויאמין דבריך ואם לא יאמין עשה לו סימן זה הוציא עיניך ותנח על ידך וכן עשה ומה עשה הלך אצלו וסיפר לו כל המאורע וביקש לעשות לו כל הסימנים ולא הניחו אמר ידענא כך שאתה חסיד גדול ואף על פי שאמרתי בפי לא חשבתי בלבי. מה עשה רבי שמעון בן שטח הלך ביום המעונן ולקח עמו שמונים תלמידים נאים מאוד ונתן להם שמונים מלבושים נקיים ונתן להם שמונים קדירות והעמידם תחת מערה אחת אמר להם כשאני אצפצף ואשרוק לכם לבשו כליכם ותכניסו אצלי מן המערה הלך וזעק שמע ה' אקרא חנני ועננו איום איום ופתחו לו אמר להם שלכם אני כשנכנס לשם לבש נקיים אמרו לו אנה הלכת אמר להם בין הטיפות של הגשמים אמרו תבקש שנעשה מאומה אמר להם מה שברצונכם יש האחת אמרה מה שאמרה והביאה לחם של כסף והאחרת אמרה מה שאמרה והביאה יין של זהב והאחרת אמרה מה שאמרה והביאה תבשיל של נחושת אמרו לו מה תעשה אמר להם אשרוק ואביא לכם שמונים בחורים לבושים בגדים נאים נקיים ואמרו לו אם בקשת עשה כך לבשו מנייהו נקיים ועלו לגבייהו כשנכנסו אמר להם רבי שמעון בן שטח כל אחד מכם יטעון האחת ויטלנה מן הארץ מפני שהמכשף אינו יכול לעשות כלום אם אין רגליו עומדות בארץ וכן עשה האי דעבדא פיתא אמר לה תעביד פיתא ולא יכלה ואמר ליה זיל צולבה ואמר להיאך דעבדא חמרא עבידי חמרא ולא יכלה אמר לי' צלבה עד דתלינן לכולהו כדתנן רבי שמעון בן שטח תלה שמונים נשים מכשפניות באשקלון כיון שעשה כן באו קרובים של המכשפניות וכיוונו יום ושעה והעידו על בנו של רבי שמעון בן שטח שעבר עבירה שחייב בה סקילה וחיבו רבי שמעון אביו סקילה אף ע"פ שהיה יודע בו שלא היו דברים מעולם כיון שכיוונו עדותם הוציאוהו לסקילה אמר בנו של רבי שמעון בן שטח אם אני עברתי עבירה זו יהיו העדים נקיים וכל ישראל והמיתה תכפר עלי ואם לאו יהיו כל עונותי מחולין לי וקולר בצואר העדים וכל ישראל יהיו נקיים אמרו העדים האיך נשפוך דם נקי אמרו לו עדות שקר העדנו עליו שהרי אביו קרובינו אמר רבי שמעון כבר כתוב בתורה אם לא יגיד ונשא עונו כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד ומת והיה קולר תלוי בצואר העדים ולכך ישמור אדם את עצמו מלשון הרע וישמור מצרת נפשו:

ת ו ש ל ב ע:

לכך חייב אדם לשמור פיו מלשון הרע שהלשון נכוות תחלה לכל האיברים והיא באה תחילה לדין. בוא וראה כמה קשה לשון הרע שכן אמר דוד לדואג האדומי הוות תחשוב לשונך כתער מלוטש עושה רמיה. ועוד אמר דוד על דואג ואחיתופל נפשי בתוך לבאים אשכבה לוהטים בני אדם שיניהם חנית וחצים ולשונם חרב חדה. נמשלת כחרב חדה וכשם שרעתה של חרב חדה היא מפיץ וחרב חץ שנון כך איש עונה ברעהו עד שקר. מה חרב אוכלת משני צדדין כך לשון הרע הורגת מכל צדדין האומרו והמקבלו ומי שנאמר עליו. וכשם שכיוצא מתחת ידיו של אדם שוב אינו יכול להושיבו כך מי שמעיד עדות שקר על חבירו בבירת דין אע"פ שמתחרט מאה פעמים שוב אינו יכול להזור מרעתו להצילו:

מעשה היה בשני בני אדם באשקלון שהיו אוכלין ושותין כאחד ולומדין תורה יחדיו מת אחד מהן ומת בנו של בעיא מוכסא עמו באותו היום כשהיו מוליכין אותו לבית הקברות שמעו ריגשא וברחו בחזירתם נתחלפו המטות ועשו כבוד גדול לאותה מטה של בנו דבעיא מוכסא אמר להם אותו תלמיד חבירו לא היא מטתו והוה מצטער מאוד ואמר שמא חס ושלום אין זכות לשונאיהם של ישרא׳ איתחזי ליה בחלמא בני לא תבזה מרך זה עשה חובה אחת וזה עשה זכות אחת ומה חובה עשה זה התלמיד חס ושלום שלא עשה חובה מעולם אלא פעם אחרת הקדים לו תפלין של ראש לתפילין של זרוע. ומה זכות בעולם עשה בנו של בעיא אלא פעם אחת היה מהלך בשוק ובידו חררה אחת תחת אצילות ידיו ונפלה אותו חררה ובא עני אחד ונטלה ולא אמר לו כלום באותו זכות שלא גער בו זכה לכבוד ויש אומרים סעודה עשה לבני העיר בערב שבת ולא אתו ונתנה לעניים והראה לו בית משכבו של חבירו בגן עדן לפני נהרי אפרסמון והראה לו ההוא בר מוכס יורד על שפת הנהר לשאוב מים ולא יכול והראה לו מרים בת מנילאי. רבי אליעזר בר יוסי אומר צירי פתחי גיהנם קבועות באזניה אמר להם למה תעשו לך כך אמרו לו בשביל שמתענה ומפרסמת לשכינותיה וי"א בשביל דיהבה תרי ואמרה תלת אמר להם עד מתי תעשו לה צער הזה אמרו לו עד שיבא ר"ש בן שטח ונטלנה מאזניה של זאת ונשימה באזניו אמר להם למה ואמרו משום שנדר להקדוש ברוך הוא שאם יעשה נשיא יתלה המכשפות והוא נעשה נשיא ולא הרגן אמר לו לך אמור לו המעשה אמר להן הוא נשיא גדול ומתעסק

כה וכה וראה אותו חור וחשב בלבו שמא בעל הבית ששם ראני כשהטמנתי הממון והוא לקחו ולא היה מכירו הלך ושאל עליו מי הוא והראוהו לו ובא אצלו ואמר הנה שמעתי עליך אומרים שאתה יועץ וחכם אני מבקש ממך שתתן לי עצה שאשאל ממך אמר לו אמור אמר אדוני באתי לכאן לסחור והבאתי עמי שתי ארנקאות האחת של חמש מאות זהובים והשנית של שמונה מאות ואני כשהייתי בא הנה לא הייתי מכיר שום אדם בעיר הזאת להפקיד אצלו מה עשיתי הלכתי למקום צנוע וטמנתי שם הארנקי של חמש מאות והשנית עדיין היא משומרת בידי ולכך באתי לשאלך אם אטמינה במקום אחר או באותו מקום שטמנתי הראשונה אשים האחרונה או אפקידנה לאדם נאמן בזה העיר אמר לו אם לעצתי אתה שומע אל תפקידנה לשום אדם שאין אתה מכירם אולי יכפרו לך אלא באותו המקום ששמור הוא לך טמון האחרת מיד חשב אותו בעל הבית שגנב הממון מחשבה זו כשילך הסוחר לאותו מקום ואינה לשם לא ישים שם האחרת אלא אחזיר הארנקי למקום שלקחתיה משם והוא ישים האחרת ואז אטול את שתיהן הלך הגנב לביתו והחזיר לשם אמר הסוחר בלבו אולי יחזור הגנב הארנקי בעבור שהוא סבור ליטול את שתיהן הלך ומצאה ואמר ברוך המחזיר אבידה לבעלים. לכך לא יפשוט אדם בגניבה שמה שביקש לא יעשה ומה שבידו נטלו הימנו. בוא וראה כמה עון גניבה גורם נאים נעשו מכוערים שמחים נעשו עצבים רמים נעשו שפלים לבושים נעשו ערומים שהרי אדם וחוה עשר חופות נעשו להם בגן עדן כולן מאבנים טובות ומרגליות ועל שפשטו ידיהן בגניבת פרי האילן שיודע טוב ורע קצף עליהם הק"בה והביא לעולם ארבעים קללות עשר על האדם ועשר על חוה ועשר על הנחש ועשר על האדמה. וגם רחל אמנו אע"פ שגנבה רק את התרפים גרמו לה עונות שלא תיקבר במערת הצדיקים על שם שאמר יעקב עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה. לכך לא יפשוט אדם את ידו בגניבה ולא בגזל כי אם ביגיעתו ומזיעת כפיו אם עושה כן אשריו בעולם הזה ואשריו לעולם הבא שנאמר יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא:

דיבור תשיעי. לא תענה ברעך עד שקר. אמר שלמה המלך בחכמתו כל מדה שיכול אדם לעמל ולסגל במצות ובמעשים טובים אינו די להספיק להיות לו כפרה על היוצא מפיו

בהן לסטין והי׳ ביניהן זקן אחד ונטל לעצמו את הנערה ואת כל הכסף והזהב אשר עמהן והתכשיטין אשר עליהן ורצה לבא על הנערה אמרה לו לליסטים הזקן בבקשה ממך המתן לי מעט עד שאספר לך דבר אחד שאירע לי וספרה לו כל המעשה אמרה הנערה ומה אותו בחור שהיה עמד בפרקו כבש את יצרו ולא רצה לנגוע בי אתה שאתה זקן וראוי שתהיה כך יראת שמים בכל שעה על אחת כמה וכמה שצריך אתה לכבוש את יצרך ולא תגע בי אלא הילך כל הכסף והזהב אשר אתי ופטרני ושלחני לשלום ואלך עם בעלי כיון ששמע אותו זקן נשא עוניו לשמים ונשא בעצמו קל וחומר ומה אני זקן הולך על שפת קברי בכל יום ויום ועכשיו אני אעשה כך וכך ומה עשה שלחה והלכה לה עם בעלה והחזיר לה כל התכשיטין וכל הכסף והזהב שלקח מהם ולא רצה לנגוע וליהנות בכל אשר להן מאומה. ועכשיו שלח אלי מלך רומי לפרש איזהו מהן משובח מכל אלו ואמרו לי הדין. פתח הראשון ואמר משבח אני את הנערה שעמדה בשבועתה. פתח השני ואמר משבח אני את הבחור שכבש את יצרו ולא רצה ליגע בה. פתח השלישי ואמר משבח אני את הליסטים שגזל הממון והחזיר להם כל הממון שנטל ולא רצה ליגע בה ועוד אם החזיר את האשה למה החזיר את הממון. מיד פתח שלשה המלך ואמר מה זה שלא היה שם אלא לשמע אוזן הרהר אחר הממון שלא ראה מימיו ממון זה עאכ״ו מיד צוה שלמה המלך עליו וכפתוהו והלקוהו והודה לפניו והראה אותו מקום שהטמינו שם וראו כי חכמת אלהים בקרבו. על כן לא יפשוט אדם ידיו בגניבה שכל נסתריו יהיו גלוים וידועים:

מעשה היה באדם אחד שהיה סוחר והלך למקום רחוק בעבור סחורה והיו לו חמש מאות זהובים בארנקי אחד אמר אותו סוחר בלבו איך אעשה אם אני אובילה עמי אולי יראו אותה בני אדם ויגנבו אותה ממני אלא אטמינה עד שיבא יום הסחורה הזולה וכך אעשה הלך למקום צנוע ויפן כה וכה וירא כי אין איש ועשה חפירה בארץ והוא לא ידע כי בקיר אותו מקום היה שם חור והיה אדם רואהו כשהטמין הכים לאותו המקום ואחר כך הלך הסוחר מיד בא אותו אדם אשר ראהו כשהירה טומן הממון והלך וגנב הממון לימים בא הסוחר ליקח הממון לצורך הסחורה שבקש לעשות ולא מצאו והתחיל מצטער אמר בלבו מה אעשה למי אבקש ולמי אתבע והלא כשקברתי אותו לא היה שום אדם נשא עינו וחפש

והאכילתו והשקתו וכיסתו וחיבקתו ואמרה לו לך לשלום הלך הבחור עם אדונו היא לא צווחה ולא בכתה אלא תלתה עיניה לשמים ונתנה שבחים להקדוש ברוך הוא והלך הבחור עם אדונו ועבד לו עוד שתי שנים ואחר כך בא אליהו ונטלו בכנפיו והחזירו לאשתו מיד לקח הבחור את אשתו ועבדיו ושפחותיו והלך לאמו ומצא אותה בחייה. בוא וראה כמה היתה אשת חיל שלא כחשה לבוראה ולבעלה באלו שנים עליה כתיב אשה יראת ה׳ היא תתהלל:

דבור שמיני. לא תגנוב. לעולם הוי זהיר ורגיל ביראתו של הקדוש ברוך הוא ולא תעבור על דבריו כדי שתזכה לראות ולהיות בחבורת צדיקים ולא בחבורת רשעים ולא יכלים בבושתו ולא יפשוט ידו בגניבה שאין אדם יכול לקבץ עושר מגניבה שכל הגונב משלם כפלים אם אין לו מוכרין אותו בגניבתו שנאמר אם אין לו ונמכר בגניבתו:

מעשה היה בימי שלמה המלך בשלשה בני אדם שהיו מהלכין בדרך בערב שבת וקידש עליהם היום אמרו זה לזה בואו ונטמן ממונינו במקום פלוני והלכו והטמינו הממון כשהגיע בחצי הלילה עמד אחד מהם ונטל הממון והטמין אותו במקום אחר. במוצאי שבת בקשו לילך לדרכם הלכו לאותו מקום ולא מצאו הממון זה אומר אתה גנבת וזה אומר אתה גנבת הלכו לדין לפני שלמה המלך הסדירו לפניו הדברים אמר להם לבוקר נשפט. כששמע הדברים היה אומר אם איני אומר להם הדין עכשיו יאמרו איה חכמתו של שלמה מה עשה ישב וחקר בחכמתו ובינתו להחזיר להם תשובה ולתפוש אותם מתוך דבריהם. כיון שחזרו אצלו התחיל לדבר להם אמר שמעתי עליכם שאתם בעלי סחורה ובעלי משפטים בבקשה מכם דין אחד אני שואל לכם אשר מלך רומי שלח אלי לשאול לחקרני בדבר שאירע לו במלכותו בתנוק ותנוקת שהיו דרין בחצר אחד ונתאוה זה את זה אמר התינוק לתינוקת בוא ונעשה תנאי בינינו בשבועה שכל מי שירצה לארוס אותך אל תשמע לו אלא ברשותי ונשבעה לו כך לימים נתארסה אותה התינוקת כיון שנכנס החתן אליה אמרה לו איני שומעת לך עד שאלך אצל פלוני ואשאל רשות ממנו שכבר נשבעתי לו מה עשתה הלכה אצלו ואמרה טול כסף וזהב הרבה ופטרני לבעלי אמר הואיל ואת עומדת בשבועתך הרי אני פוטרך לבעלך ולא אקח משלכי כלום ולבחור שבא עמה אמר לו שמח בחלקך בשלום והלכו להם. כשהיו חוזרין בדרך פגעו

האומנות שאתה עמל אמר לו בני אני חורש שנאכל אני ואשתי ובניי ובנותיי והעניים והאביונים ובהמות השדה ועוף השמים וחיות הארץ אמר לו הבחור זה האומנות אני מבקש אמר לו אליהו הנביא זכור לטוב מה שאתה מבקש אני נותן לך אמר לו אדוני תורה נתן לי הקדוש ברוך הוא ועכשיו אני מבקש אשה בעלת חן ויראת ה' אמר לו בני חייך לא נקראת אשת חיל אלא אחת ששמה חנה היא במזרח ואחת ששמה חנה במעריב שמורה לך. מאותו מקום עד לשם מהלך שלשה ימים לקחו אליהו הנביא זכור לטוב והוליכו לשם בשעה קלה והעמידו בדרך. והלך אליהו זצ"ל אצלה ואמר לה מה את אומרת תינשא לאיש זה אמרה לו אם מה' יצא הדבר לא אוכל דבר אליך מאומה ומיד הביא אליהו זצ"ל אותו בחור ועטרו וזווגו והיה יוצא ובא אותו בחור ביום השביעי לנשואין בא אליהו זכור לטוב ומצאו שהיה יושב ומשחק עם הכלה אמר לו אליהו הנחת ושכחת את חייך שבע שנים תימכר לעבד תחת שבעת ימי המשתה. יצא אליהו והניחם התחיל הבחור מצטער התחילה הכלה לאמר לו מה טיבך איני כשרה לפניך או איני הגונה לך או אם אתה חסר ממון או כלים הרי לך כל בידיך או שמא בשביל אבותיך אתה מצטער נלך אצלם מיד חבשו חמוריהם ותיקנו עגלות לשאת ממונם ולקחו עבדים ושפחות והלכו להם כשהם הולכים פגע בהם נהר גדול אחד אמרה האשה נשב ונאכל ישבו לאכול עמד הבחור והלך לנהר לרחוץ רגליו בא אליהו ז"ל לקחו בכנפיו והוליכו למקום רחוק ומכרו לעבד המתינה האשה שעה אחת ולא בא הכירה הדבר נתנה הודיה להקדוש ברוך הוא. אמרה לעבדיה הוו זורעים שדה זאת שהיא עושה חטין יפין ובנו לי כרך ובתים ונזרע השדה ונעבוד חיטין כי אני יודע שיהא רעב גדול בעולם וכאן עתידין לבא ולסחור כל בני אדם עשו כך היו הכל באין אצלה. לאחר חמש שנים בא אותו בחור עם אדונו והיה סובל שקו ובא בביתה והיא היתה שואלת לכל בני אדם הבאין לקנות חטין את שמותיהן וכשראתה הכירה אותו ואמרה היא לאדונו תן לי הבחור ויאכל לחם בביתי לקחה ושאלה אותו מי אתה ומה שמך אמר לה שמי שאול אמרה לו אני שפחתך ואתה בעלי מיד חבקה אותו ונשקה אותו והתחילה לבכות ונתנה שבח והודאה להקדוש ברוך הוא שעשה לה נסים אמרה לו אדוני מה אירע לך ספר לי סיפר לה כל המאורע אמר עדיין אין לי אלא חמש שנים עמדה

באת לכאן לך מכאן. באותה שעה הלך מלאך המות ובא לעמוד לפני החתן לפני מטתו כעמוד אש מן הארץ עד לרקיע ענה החתן ואמר לו מי אתה אמר אני מלאך המות ובאתי ליטול נשמתך. ענתה כלה ואמרה רבונו של עולם תעשת תורתך פלסתר שכתבת בתורתך כי יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא ולא יעבור עליו לכל דבר נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמח את אשתו אשר לקח ועכשיו לא חודש ולא שבוע ולא יום אחד רבונו של עולם תן לי הריון ממנו שלא אצא כזונה באותה שעה שמע הק"בה בתפלתה וגער למלאך המות והוציאה את בעלה מן המיתה. ומה היה מעשיה אמה היתה שואבת מים בכל יום ומספקת לתינוקות של בית ספר ואשה זקנה היתה והיתה הבת תופסה במטרה ונותנרה כיד אמרה ומשענת אותה והבת היתה סובלת המים ואומרת לאמה אמי אל תניחי מצוה כל ימיך אם אפילו כזאת אינך יכולה אני עושה ויקרא על שמך וכן עשתה כל ימיה בעבור המצוה הצילה את בעלה מן המיתה ועל זאת נאמר אשת חיל מי ימצא ורחוק מפנינים מכרה לא תירא לביתה משלג כי כל ביתה לבוש שנים. אין שלג אלא מלאך המות שחציו אש וחציו שלג:

(זהו מעשה של ר' מתניה. ומעשה של שאול הוא)

מעשה באדם אחד ששאל לו בן מהק"בה אמר לפניו רבונו של עולם תן לי בן ואני אלמדנו תורה כתאות לבי שמע הקדוש ברוך הוא תפלתו ונתן לו בן וקרא שמו שאול כי מי"י שאלתיו וגדל ונעשה בן עשרים וחמש שנים ולמד לו תורה ונתחכם ביותר ואחר כך מת אביו לימים אמרה לו אמו קח ממון אביך ולך לסחורה הלך וראה בני אדם אלו חוטפים ואלו גוזלים ואלו גונבים ואלו נשבעים וחזר לביתו ריקם אמרה לו אמו למה לא סחרת אמר לה בנה אינה כשירה בעיני מתוך שהם מדברים יחדיו כזבים ראה בני אדם שהם נושאין בן אדם לקבור אמר לאמו אלך ואגמול חסד עם המת ועם זו הסיעה אמרה לו אמו לך הלך. בחזירתו ראה אדם אחד בשדה חורש בצוארו ונותן הצמד על המחרישה והיה קורא וחורש בא הנער וראה אותו ואמר לו שלום עליך רבי אמר לו שלום עליך והוא היה אליהו זכור לטוב ואמר לו הבחור מה זרה

שאם אין נוגע בו הביאוהו אצלי שאין דין שמים עליו הלכו ועשו כך בחצי הלילה בא ארי נוהם ושאג אצלו והכהו בשיניו ועקר צולע מחוליתה ואכל ממנו כזית למחר הגידו הדבר לראש הישיבה אמר להם הביאו אצלי הואיל שאכל ממנו כזית. הלכו והביאו לראש הישיבה וצוה לרופאים לרפאותו כשחזר רבי מאיר לביתו יצתה בת קול ואמרה רבי מאיר מזומן לחיי עולם הבא. על כן יזהר אדם שלא יגע באשת איש ואף לא בארוסה כי היא מורידתו לגיהנם ולשאול התחתית ושורף אותו לעולם שנאמר רגליה יורדות מות כו'. לכן ירחק אדם מן העבירה שכך כתיב כל באיה לא ישובון וגו' ולא ישיגו אורחות חיים והוא אש עד אבדון תאכל ובכל תבואתם תשרש. באו וראו כמה קשה אשה רעה שנאמר ומוציא אני מר ממוה את האשה אשר היא מצודים וחרמים אי בגיהנם משתעי קרא כמה קשה אשה, רעה שנמשלת לגיהנם אי ביצר הרע משתעי קרא כמה רעה אשה רעה יותר מגיהנם. כשם שאין קץ לאשה רעה כך אין קץ לאשה טובה שנאמר מצא אשה מצא טוב היכי דמי אשה טובה שאוהבת את בעלה ומחלה פני הקדוש ברוך הוא שלא יבעים עליה בעלה ועל חייו שיאריכו. וכגון אשתו של רבי מתניה ואשתו של רבי שאול:

מעשה באדם אחד שהיה מוליד בנים והם מתים ועמד בתפלה ואמר לפניו רבונו של עולם אם תזכני לראות בן שקורא בתורה ולעשות חופה אזמן לחופתו כל התלמידים והעניים והיתומין שיהיו בעיר ונעתר לו הקדוש ברוך הוא ובא שאלתו לפניו ונולד לו בן וקרא את שמו מתניה כי מתת אלהים הוא לימדו תורה הרבה בא לחופה זימן לו לחופתו כל התלמידים והעניים והיתומין שהיו בעיר ומלא ששה בתים של תלמידים חכמים. שלח הקדוש ברוך הוא את מלאך המות. עשה עצמו כעני ואמר להחתן עשה עמי חסד ותן לי מקום בין התלמידים ענה החתן מה שהיה לי להזמין כבר זמנתי. ביקש שלשה פעמים ולא רצה להזמינו. דפק ונכנס לחופה ופגע בו החתן ונדמה לו כאדם לבוש בגדים צואים ענה החתן ואמר לו לא דייך שדחקת אותי ונכנסת לחופה אלא שנכנסת בבגדים צואים. הלך בבושת פנים. ואחרי כן נכנס החתן לשמוח בחופתו עם הכלה. מתוך שהיו שמחים העניים דחק בדלת עמד החתן וראה והתחיל כעס עליו אמר עד מתי אתה מעיז פניך והלא כבר הברחתיך מן הסעודה ועכשיו אתה

עליו רבי מאיר נרדם וישן עמדה האשה לפניו והפשיטה לו את בגדיו ושכבה אצלו עד אור הבוקר ולא ידע בשכבה ובקומה וישן עמה כל הלילה למחר קם רבי מאיר והלך לבית המדרש להתפלל כששב לבבית שמה לפניו לאכול ולשתות אכל ושתה והיא היתה משמשת לפניו ומדברת ושוחקת לפניו והיה רבי מאיר אומר כמה זו מעיזה פניה והיה רבי מאיר מביט לארץ ולא רצה להסתכל בה אמרה לו ולמה לא תסתכל בי כל הלילה שכבת אצלי ולא היית מתבייש ועתה אתה מתבייש ממני אמר לה לא היו דברים מעולם אמרה לו אין אתה מאמין בי הלא כך וכך סימן יש לך על בשרך מיד הכיר רבי מאיר ששכב עמה והיה כמר נפש צעק ובכה ואמר אוי לי שאבדתי תורה שלמדתי עכשיו מה תקנה לי אמר לו בעצמו מה אעשה אלך אצל ראש ישיבה ואפרוש לפניו שיחתי מה שחייבני אקבל עלי חזר לביתו והיה צועק ובוכה בכל הדרך ומדיו קרועים ואפר על ראשו מיד יצאו כל קרוביו ואמרו לו מה יש לך בלבך לעשות אמר להם אלך אצל ראש ישיבה שבבבל וכל דין שיצוה עלי אקבל עלי אמרו לו שוגג היית ולא מזיד והקב"ה ימחול לך אל תשמע קולך שלא להוציא לעז על בניך אמר להם אם אני שומע לכם לא ימחול הק"בה עונותי לעולם דכתיב מכסה פשעיו לא יצליח מיד הלך אצל ראש ישיבה בבבל וישב לפניו אמר לו ראש ישיבה מה תבקש אמר לו אבי ישראל כך וכך אירע לי מעשה ועל כן באתי לפניך שכל מה שתאמר לי הן למות הן להאכילני חיות רעות אקבל עלי אמר לו המתן לי מעט עד שנפשפש בדינך למחר אמר לו ראש ישיבה פישפשנו בדינך וראינו להאכילך לחיות רעות ולאריה אמר לו רבי מאיר אני אקבל דין שמים עלי צוה לעשות כמו שאמר ראש ישיבה קרא לשני גבורים מישראל אמר להם הוליכו זה ליער מקום שהאריות מצויין שם וכפתוהו ידיו ורגליו והניחוהו ליתם ואתם תעמדו על אילן גבוה וראו מה יעשה לו אם יאכילוהו הביאו לי העצמות ואעשה עליו הספד גדול על שקיבל דין שמים. מיד הוליכוהו ליער אצל מקום מעבר אריות וכפתו ידיו ורגליו ועמדו שם על האילן לראות מה יעשה לו. בחצי הלילה בא ארי נוהם אצלו הריחו והלך לו למחר באו לפני ראש הישיבה אמרו לו לא עשה לו כלום הארי אלא הריחו והלך לו אמר להם עשו לו כך ליל שני עשו כמו שאמר בחצי הלילה בא ארי נוהם אצלו והפכו על פניו והלך לו למחר הגידו הדבר לראש הישיבה אמר להם עשו לו כך ליל שלישי

אמר לו רבי עקיבא מה עשית שעושין לך כך וכך אמר לו אותו עני באתי על נערה מאורסה ביום הכפורים אמר לו בני שמעת אם יש לך שום תקנה באותו עולם אמר לו כך שמעתי מאחורי הפרגוד שבזמן שיעלה בני לספר תורה ויאמר ברוך ה׳ המבורך מוציאין אותי מגיהנם ומכניסין אותי בגן עדן אמר לו רבי עקיבא הנחת אשה או בן אמר לו בן אחד נולד לי אחר מיתתי ונמנעו ישראל למולו. אמר לו מה שמך ארונויא מה שם אשתך שישכייא ומה שם עירך לודקיא מיד כתב ר׳ עקיבא שמו ושם אשתו ושם עירו והלך רבי עקיבא עד שבא לאותו העיר כיון שבא לעיר יצאו אנשי עיר לקראתו אמר להם ידעתם איש פלוני ואשתו אמרו שם רשעים ירקב. אמר להם על מה אמרו לו כך וכך עשה אמר להם אע״פ כן הביאו לי בנו הביאו אותו וצוה למולו והושיבו ללמוד וכן עשה ולמדוהו ברכות שצריך לו לספר תורה. ליום השבת צוה לקרותו לספר תורה ואמר ברכו את ה׳ המבורך וגו׳ לעולם ועד מיד הוציאו אביו מגיהנם והכניסוהו בגן עדן באותו הלילה בא אביו כחלום לר״ע וא״ל תנוח דעתך שהנחת דעתי:

ושוב מעשה ברבי מאיר שהיה עולה לירושלים בכל רגל ורגל והיה מתארח אצל רבי יהודה הטבח והיתה אשתו של רבי יהודה אשה יפה וצנועה והיתה זריזה בכבודו של רבי מאיר בכל פעם שהיה בא לכאן. לימים מתה אשתו של רבי יהודה ונשא אשה אחרת וצוה אותה ואמר לה בא לכאן תלמיד אחד ששמו רבי מאיר הוי זהיר בכבודו הביאו בבית ושימי לפניו לאכול ולשתות ושמשי לפניו עד שיגמור סעודתו ואחר כך תציעי לו מטה יפה ובגדים נאים לשכב עליהם. אמרה לו כן אעשה כציווייך. כיון שבא הרגל עלה רבי מאיר לירושלים והלך ומתארח בביתו של רבי יהודה אמר לה רבי מאיר הראי לי אשתו של רבי יהודה אמרה לו אדוני כך ציוני בעלי כשיבא כאן תלמיד אחד ששמו רבי מאיר הזהרי בכבודו ושימי לפניו לאכול ולשתות ואני אזהר בכבודך יותר מאשה ראשונה אמר לה אין לי רשות ליכנס על דעת אשתו אלא על דעת בעל הבית יצא רבי מאיר לחוץ ומצא רבי יהודה אמר לו כבר מתה אשתי ראשונה מיד הלך רבי מאיר לביתו של רבי יהודה עמדה אשתו ותקנה לו מאכל ומשתה והביאה לפניו והיה אוכל והיא עומדת ושמשה לפניו והיה רבי מאיר בחור יפה ונשאה בו עיניה ושיכרהו ולא ידע בין ימינו לשמאלו והציעה לו המטה ושכב

ודורש ועוסק בתורה בבית המדרש עבר שטן וראהו ונתקנא בו אמר אפשר לאדם כזה שלא יחטא מה עשה השטן עלה לרקיע ועמד לפני הקדוש ברוך הוא ואמר רבונו של עולם תן לי רשות ואנסנו אמר לו לך הלך ומצאו שהיה יושב ועוסק בתורה מה עשה נדמה לאשה שלא היה כמוה מימות נעמה אחות תובל קין שבה טעו מלאכי השרת שנאמר ויראו בני האלהים את בנות האדם כי טובות הנה ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו באתה עמדה לפניו כיון שראה אותה חזר לשמאל ישבה לצד שמאל הפך פניו לצד ימין: כיון שראה אותה מתהפכת מצד לצד אמר מתיירא אני שמא תגבר עלי יצר הרע ויחטיאני מה עשה אותו צדיק אמר לתלמידים היושבים לפניו לכו והביאו אש ומסמרים ונתנם בתוך האש עד שהיו אדומים כאש ונתנם על עיניו כיון שראה השטן כך נזדעזע ונבהל ונפל על פניו ורעד ועלה למרום וחזר לפני הקדוש ב"ה ואמר לפניו רבונו של עולם כך וכך היה מעשה אמר לו הקדוש ברוך הוא וכי לא אמרתי לך שאין אתה יכול לו. באותה שעה קרא הקדוש ברוך הוא לרפאל אמר לו לך ורפא עיניו של רבי מתיא בן חרש בא רפאל ועמד לפניו אמר לו הקדוש ברוך הוא שלחני אליך לרפאות את עיניך אמר לו הנחני מה שהיה היה. חזר לפני הקדוש ברוך הוא ואמר לפניו רבונו של עולם כך וכך אמר לי אמר לו לך אמור לו שלא ישלוט בו יצר הרע לעולם מיד הלך וריפא אותו. מכאן אמרו חכמים כל מי שאינו נותן עיניו באשה אחרת אין יצר הרע שולט בו לכך יזהר אדם שלא יתן עיניו באשה אחרת לבד מאשתו שכל הנוגע בה מביאתו לידי עניות ועוד שהורגתו שנאמר כי בעד אשה זונה עד ככר לחם ואשת איש נפש יקרה תצוד ואוי לו בעולם הזה ואוי לו בעולם הבא:

ומעשה באדם אחד שבא על נערה מאורסה ביום הכפורים והוציאוהו והרגוהו לאחר מיתתו נולד לו בן מאשתו ונמנעו בני ישראל למולו פעם אחת היה רבי עקיבא מהלך בדרך ומצא אדם אחד שהיה מכוער ביותר היה נושא משאוי גדול של עצים שלא היה אדם בעולם ולא חמור ולא סוס שיכול לטעון כמותו אמר לו רבי עקיבא משביע אני אותך בשבועה שתאמר אם אתה בן אדם או שד או מאיזה בריה אתה אמר לו רבי אדם הייתי וכבר נפטרתי מן העולם ההוא ובכל יום אני מביא משוי כזה ומכניסין אותי בתוכו ושורפין אותי בתוכו שלשה פעמים ביום וזה עמלי בכל יום ויום.

סגר דלתי בטני. ורבי יהושע אומר כשם שמפתחות לבירה כך מפתחות לאשה שנאמר ויפתח ה׳ את רחמה וכשם שצירים לדלת כך צירים לאשה שנאמר ותכרע ותלד כי נהפכו ציריה עליה. וכשעת יצירת הולד בא המלאך הממונה על ההריון ונוטל הולד ומביאו לפני הקדוש ברוך הוא ואומר לפניו רבונו של עולם מה תצוה על הילד הזה חכם יהיה או טיפש עשיר או עני סומא או פיקח אילם או דברן גדול או ננס אבל צדיק ורשע אינו אומר מפני שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. וכיצד הולד במעי אמו מקופל ומונח כפנקס ונר דלוק על ראשו וצופה ומביט מסוף עולם ועד סופו שנאמר בהלו נרו עלי ראשי וכשמגיע זמנו לצאת נפתחין איבריו הסתומים ונסתמין איבריו הפתוחין ואומר לו הקדוש ברוך הוא בני הוי יודע אני יצרתיך ואני עשיתיך ואני עתיד לעשות עמך חשבון הוי צדיק ואל תהי רשע שמא יאמר אדם מי מעיד בי אבני ביתו של אדם רהיטי ביתו מעידין בו שנאמר כי אבן מקיר תזעק וכפיס מעץ יעננה. רבי שילא אומר מלאכי השרת המלוין לו לאדם בחייו הן מעידין בו שנאמר כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך. ויש אומרים איבריו של אדם הן מעידין בו שנאמר ואתם עדיי נאם ה׳ ואני אל. לפיכך יזהר אדם מרצחנות כי הוא מעשה האלהים ובניינו האיך יקום בן אדם ויאבדם. ולעתיד לבא יעמוד ההרוג לפני הקדוש ברוך הוא ויחנן לפניו רבונו של עולם אתה יצרתני אתה גדלתני ואתה חסתה עלי בבטן והוצאתני משם בלי מום ואתה היית מפרסני ברחמיך הרבים ועמד זה ורצח ואיבד יצירה אשר יצרתה. רבון כל העולמים נקמני מרשע זה שלא חס עלי. באותה שעה יקצוף הקדוש ברוך הוא עליו ויפיל אותו לגיהנם וישרוף אותו לשם לעולם הבא ויראה ההרוג את נקמתו ויראה וישמח שנאמר ישמח צדיק כי חזה נקם פעמיו ירחץ בדם הרשע. מהרה יחוש ישועה ואתה עצמך בן אדם ואי אתה יכול לאבד נפש מישראל:

דיבור שביעי. לא תנאף. לא יכעים אדם יוצרו ולא ילאנו במעשיו הרעים ואל יתן דעתו באשה אחרת ואל יסתכל בנשים שאם בא לטהר מסייעין אותו מן השמים והקדוש ברוך הוא מתחבר לו לקדשו ולא יתן ליצה״ר לשלוט בו:

מעשה ברבי מתיא בן חרש שהיה יושב ודורש בתורה והיה פניו דומה לחמה וקלסתר פניו דומה למלאכי השרת ביראת שמים שמימיו לא נשא עיניו לאשת חבירו. פעם אחת היה יושב

ולא מצאו אמר השליח למלך כשהלכתי בכפר של יהודי גנבתי משם תינוק אולי הוא יודע לקרות בו אמר לו המלך לך והביאו לי הלך והביאו לפניו אמר המלך לתינוק בני יודע אתה לקרות בזה הספר אשריך ואשרינו כיון שראה התינוק הספר צעק ובכה ונפל מלא קומתו ארצה. אמר המלך כמדומה אני שאתה ירא ממני. אמר לו איני ירא ממך אני יחיד לאמי ונתנני הקדוש ברוך הוא לאבי לשבעים שנה ולמדני ספר זה. אמר לו יודע אני בטוב לקרות פתח לו מן בראשית וקרא עד ויכולו. אמר לו יודע אתה לפרשו אמר לו כן. מיד נתן הקדוש ברוך הוא בו דיעה וחכמה ותבונה ופירש לו הכל כששמע המלך גבורתו של הקדוש ברוך הוא מיד עמד מכסאו והשיבו במקומו עד שפירש לו הכל אמר לו המלך רפואה באתי לי על ידך שאל ממני מה שתחפץ ואתן לך אמר לו התינוק איני מבקש ממך מאומה אלא תחזירני לאבי ולאמי מיד צוה המלך להוליכו לבית גנזיו ונתן לו כסף וזהב ומרגליות והשיבוהו לאביו ולאמו כשראו אותו אביו ואמו נתנו שבח והודיה להקדוש ברוך הוא ובאותו שעה שמחו שמחה הרבה. מכאן אמרו חכמים ומה זה שלא למד אלא ספר בראשית היה לו שכר כל כך המלמד לבנו תורה או משנה על אחת כמה וכמה ומה זה שלא כיבד אביו אלא שעה אחת נתן לו הקדוש ברוך הוא כבוד זה המכבד אביו ואמו יומם ולילה על אחת כמה וכמה שישלם לו הקדוש ברוך הוא שכר טוב בעולם הזה ולעולם הבא:

דיבור ששי, לא תרצח. אל תתחבר לרוצחים. התרחק מחבורתם שלא ילמדו בניך מעשה רצחניה. חרב בא לעול' נפש שאינה יכולה להשיבה למה תאבדה בלא דין תורה. נר שאי אתה יכול להחיותה למה תכבה. כי מעשה אלהים הוא מעט בבני אדם ואתה לא תדע כמה שכתוב אינך יודע מה דרך הרוח כעצמים בבטן המלאה ככה לא תדע את מעשה אלהים אשר יעשה הכל. כי הרוצח בלא עון הוא רוצח והרוצח שהורג את הנפש מעין בשר ודם הוא מתחבא ומעין הקדוש ברוך הוא אינו מתחבא כי עיניו בכל דרכי איש יראה ובכל מעשיו אם טובים ואם רעים. אין חושך ואין צלמות להסתתר שם פועלי און. הרוצח איך יוכל להסתתר בבנין של הקדוש ברוך הוא שמשפה ובונה ולד במעי אמו שנאמר הלא כחלב תתיכני וכגבינה תקפיאני. אמר רבי אליעזר כשם שדלתות ובריחים לבית כך דלתות ובריחים לאשה שנאמר כי לא

יש בולד הקדוש ברוך הוא אביו ואמו מן אביו נוצרין מוח ועצמות גידים וצפרנים ולובן שבעין ומן אמו בשר ועור ושחור שבעינים ודם והקדוש ברוך הוא נותן בו רוח ונשמה דיעה וחכמה ובינה וכשנפטר מן העולם הקדוש ברוך הוא נוטל חלקו וחלק אביו ואמו מניח לפניהם ואם יראה הקדוש ברוך הוא שיכבד אביו ואמו מאריכין לו ימיו ושנותיו. כל המבזה אביו יתלה על העץ ויסקל באבנים כי כן מצינו באבשלום בן מעכה על שביזה את דוד נתלה על העץ באלה והושלך בפחת גדול והקימו עליו גל אבנים. וכל המכבד אביו ואמו הקדוש ברוך הוא משלם לו שכרו בעולם הזה ובעולם הבא:

מעשה בחסיד אחד שהיה זקן של שבעים שנה ולא היה לו בן והיה לו ממון הרבה ובכל יום ויום היה הולך לבית הכנסת וכשהיו הנערים יוצאים מבית רבן היה מחבקן ומנשקן והיה אומר להם אמרו לי פסוקיכם כל אחד ואחד אומר לו פסוק שלו והוא היה בוכה ואומר אשריכם שזכתם לבנים שעוסקין בתורה והיה אומר אוי לי שכל נכסי ינחיל אחר מה עשה אותו חסיד עמד ופיזר כל נכסיו לתלמידי חכמים אמר שמא יהיה לי חלק לעולם הבא עמהן מיד נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא ונתן לו בן לשבעים שנה כיון שהיה בן חמש היה מרכיבו על כתיפו ומוליכו לבית המדרש אמר לו לרבו איזה ספר יתחיל בני ללמוד אמר לו בספר ויקרא אמר לא יתחיל אלא בספר בראשית שהוא שבח להקדוש ברוך הוא ומיד פתח ספר בראשית יום אחד אמר הבן לאביו עד מתי אתה תרכיבני על כתיפך הניחני לילך אני יודע הדרך ואילך בעצמי אמר לו לך כיון שהלך פגע בו שליח של המלך כיון שראה אותו שהוא יפה הרבה לקחו והוליכו לביתו וכשבא לעת משתה ראה אביו שלא בא הלך אצל רבו אמר לו בני ששלחתי אצלך היכן הוא אמר לו איני יודע שלא בא היום ללמוד כששמע אביו כך צעק ובכה והלך בפרשת דרכים ושאל בכל הדרכים ראיתם בני כך וכך היה לו סימן אמרו לו לא ראינו אותו כששמע כך היה הוא ואמו צועקים ובוכים ומתפלשין באפר עד שעלתה בכייתם למרום באותה שעה נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא והביא חולי על המלך ואמר לעבדיו הביאו לי ספר רפואות וכן עשו והקדוש ברוך הוא הפכו לספר בראשית פתחו אותו עבדיו ולא היו יכולין לקרות בו אמרו לו עבדיו כמדומין אנו ספר יהודים הוא זה בקשו יהודים

דיבור חמישי. כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך על האדמה אשר ה' אלהיך נותן לך. אבורת שיצאת מהם כבדם כמוני. אמר הקדוש ברוך הוא הבטן שנולדת בו כבדהו. שדים שינקת מהם פרנסם שהיו עמי כשיצרתיך שנאמר איש אמו ואביו תיראו. וכתיב כבד את אביך ואת אמך. כיצד חייב אדם לכבדם במאכל ובמשתה ובמלבושים ובהכנסה וביציאה. וכיצד חייב אדם לירא אותם לא ישב במקומם ולא ידבר בפניהם ולא יסתיר דבריהם. וכל המכבד אביו ואמו מעלה עליו הקדוש ברוך הוא כאלו מכבד אותו. וכל המבזה אביו ואמו מעלה עליו הקדוש ברוך הוא כאלו מבזה עצמו. ועוד אמרו חכמים מכבדו בחייו מכבדו במותו. אמר רבי חייא בר אבא יש מאכיל אביו פסיוני וטורדו מן העולם ויש מטחינו ברחיים ומביאו לחיי עולם הבא:

מעשה ביהודי אחד שבכל יום ויום היה מביא לו בנו שני זוגות יונים והיה מאכילו ומשקו יום אחד אמר לו אביו בני מאין יש לך כל זאת שבכל יום ויום אתה תאכילנו שתי תורים ענה לו בנו כלבא רע עינא אכול מה שהבאתי לך ומה יש לך לשאול מהיכן הוא לי. ויש מטחינו ברחיים ומביאו לחיי עולם הבא:

מעשה באדם אחד שפעם אחת גזרה מלכות שכל אדם שישב בטל שלא יעשה מלאכה שיקצצו ידיו ורגליו ובכל יום ויום היה הבן טוחן בריחים והוא יושב במטה. יום אחד נכנסו לשם עבדי המלך אמר הבן אבא טחון בריחים ואני אשב במטה מצאוהו עבדי המלך שהי' יושב במטה והביאוהו לפני המלך וקצצו ידיו ורגליו וזה הביאו לחיי עולם הבא שהציל את אביו. וראה מה עשה גוי א' באשקלון ודמה בן נתינה שמו פעם אחת בקשו ממנו פרקמטיא והיה יכול להשתכר בה עשרים רבוא דינרים והיה המפתח תחת מראשותיו של אביו ולא ציערו. שוב פעם אחת בקשו ממנו חכמים אבנים לאפוד בששים רבוא דינרים והיה המפתח תחת מראשותיו של אביו ולא ציערו. לשנה אחרת שילם לו הקדוש ברוך הוא שכרו משלם ונזדמנה לו פרה אדומה בעדרו נכנסו חכמי ישראל אצלו אמר להם יודע אני בעצמי שאם אני מבקש מכם כל ממון שבעול' אתה נוהנים לי אבל, איני מבקש מכם אלא ממון שהפסדתי בשביל כבוד אבי החזירום לי. פעם אחת היה לבש סריקין ויושב בין גדולי רומי ובאת אמו וקרעתו מעליו וירקה בפניו ולא ענה לה. ולפיכך חייב אדם לכבד אביו ואמו. שלשה שותפין

מלאכה אמר אותו האיש תגיד לי שמא כישפת אותה לא אניח אותך עד שתגיד לי מה עשית לה או מה אמרת לה באזניה אמר לו אותו צדיק כך וכך אמרתי לה כיון ששמע הגוי כך נכהל ונזדעזע ונשא ק"ו בעצמו ואמר מה זאת שאין לה לא דעת ולא תבונה הכירה את בוראה ואני שבראני הקדוש ברוך הוא בצלמו וכדמותו ונתן לי דעה ובינה לא יהא ראוי לי להכיר את בוראי מיד חזר ליראת שמים וזכה ללמוד תורה ונקרא רבי חנינא בן תורתא:

ושוב היה מעשה ביוסף מוקיר שבת שהיה גוי אחד בשכונתו והיה עשיר גדול ואומרים לו כל העולם כל הזהב וכל הכסף שלך יוסף מוקר שבת ינחול אותו. כששמע אותו הגוי כך הלך ומכר כל נכסיו וקנה בהן מרגליות אחת וקבעה בראש כובעו וכשעבר על הגשר נשבה הרוח ופרח הכובע מעל ראשו ונפל במים ובלעה דג זימן הק"בה אותו הדג לצייד אחד בין השמשות בערב שבת ואותו הצייד אמר מי יקנה דג בזהוב ולא היה מוצא שיקנה אותו דג חשב הצייד בלבו אלך אצל יוסף מוקר שבת שרגיל לקנות תענוגין בשביל שבת שמא יקנה זה הדג הלך אצלו וקנאו מיהר לתקנו בשביל כבוד השבת כשקרע הדג מצא בו מרגליות שהיתה מאותו גוי שכינו ומכרה בשלש עשרה אלפים דנרי זהב. על כן יכבד אדם את השבת:

אמר לו קיסר לרבי יהושע בן חנניא מפני מה תבשיל של שבת ריחו נודף יותר מכל שאר ימי השבוע שאין ריחו נודף כל כך. אמר לו סם אחד אנו נותנים בו אמר לו תן לנו לאכול ממנו. אמר לו כל המשמר את השבת מועיל לו וכל שאינו משמר את השבת אינו מועיל לו. אמר לו טורנוס רופים הרשע לרבי עקיבא מה היום מימים אמר לו מאי את גברא מגוברין אמר לא דמרי צבי אמר לו וכן שבת נמי דמרי צבי אמר לו מאן מוכח אמר לו נהר סמבטיון יוכיח שאין לו מנוחה עד שיבא שבת ועוד אמר לו קבר של אביך יוכיח ששורף כל השבוע ובשבת הוא נח. הלך אצל קברו של אביו ומצאו שכל השבוע מעלה עשן ובשבת אין מעלה עשן. אמר לו זלזלת את אבי קלקלת וכזיתו. אמר לו נעניתי לדבריך. לפיכך חייב אדם לשמור את השבת ולכבדו בתבשילין טובים ובגדים נאים שכך אמרו חכמים שמונה עשר מלבושים חייב אדם ללבוש בשבת:

ואתה בן אדם כשתתמלא בטובה ממתנות שלי היאך יגבה לבך לישא את שמי לשוא:

דיבור רביעי. זכור את יום השבת לקדשו כאשר צוך ה׳ אלהיך ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך וביום השביעי שבת לה׳ אלהיך לא תעשה כל מלאכה. ויום השביעי בחר בו הק״בה וקדשו לשמו וחמדת ימים קראו כי בו חיכר שמים וארץ וברכו שנאמר ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו כי בו שבת מכל מלאכתו והנחילו לעמו ישראל שבחר אותם משאר אומות ונתנו בחלקם שלא יהא צער במחנותם כי לשמחה גדולה נתנו אלהים לנו ואפילו אסירי גיהנם ינוחו ביום השבת. כשנכנס שבת מלאך הממונה על הנפשות דומה שמו מכריז ואומר צאו מגיהנם ומתיר אותם ואינן נדונין בשבת. וכשישראל אומרים קדושה במוצאי שבת דומה מכריז ואומר צאו ובואו לבית צלמות ולא סדרים אותם שאין אומרים סדר קדושה ולא ישראל שאומרים סדר קדושה. ולכך חייבין כל ישראל לומר סדר קדושה במוצאי שבת ולשמור שבת שכל המשמר את השבת יהיה לו חלק לעולם הבא וכל המחלל את השבת כאילו מעיד עדות שקר באדון שלו. אשרי שומרי שבת ואשרי מענגו ואשרי מכבדו שנאמר וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפציך ודבר דבר:

מעשה היה בחסיד אחד שהיתה לו פרה אחת והיה חורש בה בכל יום ויום וכשמגיע ליום השבת מניח אותה לימים ירד אותו צדיק מנכסיו ולא היה בידו כלום ומכרה לגוי אחד והיה חורש אותו הגוי ששת ימים וכשהגיע ליום השבת הוציאה לחרוש בה כשיצתה לחוץ רבצה תחת העול ולא רצתה לעשות מלאכה ביום השבת והיה מכה אותה מכות רעות ולא הועיל לו כלום כיון שראה אותו הגוי כך הלך אצל אותו הצדיק ואמר לו בא וטול פרתך ששת ימים עבדתי בה וביום השבת הוצאתי אותה לחוץ לחרוש בה ורבצה תחת העול ולא רצתה לעשות שום מלאכה בעולם והייתי מכה אותה ולא הועיל כלום כיון שאמר לו כך הבין אותו חסיד מפני מה אינה עושה מלאכה לפי שהיתה למודה לנוח ביום השבת אמר לו אותו צדיק לך עמי ואני מעמידה ואני אעשנה חורשת כיון שהגיע אצלה אמר לה באזניה אי פרה כשהיית בידי היית שומר את השבת ועכשיו גרמו לי עונותי ומכרתי אותך לזה האיש בבקשה ממך שתעשה רצון אדוניך כיון שאמר לה כך עמדה ובקשה לעשות

נשאר בידך כלום אמר לא אשבע לעולם. חבשוהו ואסרוהו בבית הסוהר ואשתו היתה צדקרת ויפת תואר ומתביישת לשאול מבני אדם שום דבר והיתה נוטלת בגדים לבנים לכבס ומפרנסה בעלה בבית הסוהר ובניה ועצמה. יום אחד הלכה לנהר לכבס עם בניה ובאתה שם ספינה אחת וכשראה אותה בעל הספינה חמדה בלבו ביותר ואמר לה כבסי בגדי ואתן לך דינר זהב אמרה כן אעשה לקחה הדינר ונתנה לפדות את בעלה מבית הסוהר וכבסה הבגדים. וכשהלכה להחזירם חטפה בעל הספינה והלך לו והיה בניה מרחוק עומדים ובוכים בכיה גדולה והלכו לאביהם וספרוהו ואמרו נשבית אמנו. נתן עיניו לשמים ואמר ישתבח שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שהגיעני לכך שנשארתי בלא מזון ובלא מחיה ונשא עיניו לשמים ואמר לפניו רבונו של עולם רחם עלי ועל בני הקטנים שהם יתומים והלכו יחדיו עד שהגיעו לנהר שהיה קרוב לים ולא היה שם מעבר לעבור הנהר מה עשה אותו חסיד פשט את מלבושיו ושם עצמו לשוט את הנהר כיון שהגיע אצל הנהר שטפו הנהר זימן לו הקדוש ברוך הוא דף גדול אחד וישב עליו הוא ובנו הקטן. עד שבאו למדינה אחת ונתנו לו מקניהם לרעות ובניו שנשארו על שפת הנהר היו צועקים ובוכים עד שבאת ספינה אחת והוליכה אותם בשבי. יום אחד היה יושב אותו חסיד על שפת נהר אחד שהיה מלא נחשים ועקרבים ונזכר מה שכבר היה עשיר גדול והאיך נשאר יחיד והרים קולו בבכיה ואמר רבונו של עולם נשארתי בלא אשה ובלא בנים ובלא ממון ואין לי מי שירחם עלי גלוי וידוע לפניך שטוב מותי מחיי ורצה להשליך עצמו בנהר וכשראה ההרוגים שהרגו הנחשים והעקרבים נבהל וראה דמות אחד שקורא אותו פלוני בר פלוני אל תבהל שהיום כמה שנים שמור לך ממון הרבה ועכשיו הגיע זמנך שהקב"ה מעלה אותך לגדולה על ששמרת פיך משבועה ולא חיללת שם שמים ולא ביטלת מצות אביך טול משם כל הממון. לקח הממון שהיה שם ושכר פועלים הרבה ובנה לו פלטרין גדולים ועיירות גדולות ונעשה מלך ולבסוף עשה לו הקדוש ברוך הוא נס והחזיר לו אשתו ובניו ועשה אותן מלכים ושלטונים ונתן אותו האיש צדקה ושבח והודאה להקדוש ברוך הוא ששילם לו שכרו משלם. מי גרם כל זאת אלא שמירת פיו משבועה שאפילו שבועת אמת לא רצה לישבע שכך אמר הק"בה מה מלאכים ואראלם שמקדישין את שמי בקדושה מתייראין ומתרעשין ממני

דבור שלישי. לא תשא את שם י"י אלהיך לשוא כי לא ינקה י"י את אשר ישא את שמו לשוא. אל תמהר לישבע שקר ואל תהי שבועה שגורה בפיך כי רב עונש יש בה שהמורגל לישבע מביתו אל יחסר נגע וכל הנשבע לא ינקה שנאמר וקרבתי אליכם למשפט והייתי עד ממהר במכשפים ובמנאפים ובנשבעים בשמי לשקר. בוא ולמוד מנעמן כשהביא מנחה לאלישע ועמד לפניו ואמר הנה ידעתי כי אין אלהים בארץ כי אם בישראל קח נא ברכה מאת עבדך ויאמר אלישע חי י"י אשר עמדתי לפניו אם אקח ויפצר בו לקחת וימאן או גחזי נער אלישע על חמוד נכסים נשבע לשקר ונטרד מן העולם שנאמר וירדוף גחזי אחר נעמן. אמר לו אדוני שלחני אליך שתשלח לו ככר כסף לשני נערים נביאים שבאו אליו מהר אפרים ושני חליפות בגדים. אמר לו השבע וקח שני ככרים שנאמר הואיל נא וקח ככרים וישבע ויקח ומת ולקה בצרעת נעמן שדבקה בו ובזרעו עד עולם. לפיכך אמרו חכמים לשמור פיו משבועת שקר שכל המרגיל עצמו להשביע פעמים שלא ירצה לישבע לשונו מרגילו לשבועה ולכך אפילו באמת אין אדם רשאי לישבע כי כשמרגיל לשונו לישבע נשבע היום נשבע למחר ונעשית שבועה שגורה בפיו וקלה בעיניו. וכל המחלל שמו של הק"בה ונשבע לשקר או אפי' באמת סופו הק"בה מגלה משכורתו ורשעו לכל אדם אוי לו בעולם הזה אוי לו לעולם הבא:

ומעשה באדם אחד שלא רצה לישבע כל ימיו והיה עשיר גדול ובשעת פטירתו מן העולם קרא לבנו ואמר לו בני אני מזהירך שלא תשבע כלל לא באמת ולא בשקר שכל העושר שהיה לי לא רווחתי אותו אלא ששמרתי עצמי משבועה ואפי' שבועת אמת לא רציתי לישבע והצליחני הקדוש ברוך הוא בכל יום ובכל סחורה ובכל מעשה ידי ענה לו אבא אני אקיים את כל מצותיך לא אשבע כלל. וכשנפטר אביו מן העולם והניח חיים לכל ישראל באו רמאין על היתום ובקשו ממנו ממון הרבה אמרו לו ממון שאביך חייב לנו תן לנו. אמר להם לא היה דברים מעולם באו לדין לפני הדיין וחייבו אותו שבועה. חשב היתום בלבו ואמר מה אעשה אם אשבע הריני מחלל שם שמים ומבטל מצות אבי מוטב שאפרע להם ולא אשבע. פרע להם כל הממון שהניח לו אביו ונשארו לו דינרין של זהב והוכרח לפרוע להם ולא נשאר בידו כלום. באו הרמאין ואמרו לו תפרע לנו ממון שאתה חייב לנו או השבע לנו שלא

הדבר אמרה לו אמו וכי רצונך שאחיך ישבו במחיצת י"י ואתה תשב חוץ מהם אל תשמע אל הדבר הזה ואל תפרוש מאחיך. הלך אצל שר הרשע ואמר לו מה תעשה אמר לו אינו כופר באלהי שכבר כתב לנו את י"י האמרת היום וי"י האמירך היום ככר נשבענו שלא להחליף אותו באחר והוא נשבע שלא ימיר אותנו באומה אחרת. אמר לו שר אשליך טבעתי בארץ וכרע וקחנו משם כדי שיאמרו רצוני עשית אמר לו חבל עליך שר אוי לך שר מה לכבודך כך לכבודו של הק"בה על אחת כמה וכמה לא אכפור. הוציאוהו והרגוהו. אמרה להם אמם בבקשה מכם שתתנו אותו לי ואנשקנו והלכה ונשקתו ואף היא עלתה לגג ונפלה למטה ומתה. יצתה בת קול ואמרה אם הבנים שמחה. ויש להם חלק לעולם הבא עם הצדיקים בגן עדן. לכך יהיו כל ישראל זהירין ביראתו של הק"בה שיזכו לישב עם הצדיקים בגן עדן:

אמר לו זונין לרבי עקיבא לבי ולבך יודעים בעבודה זרה שאין בה ממש והא חזינן בני אדם שהולכים לעבודה זרה פלונית חיגר ונתרפא סומא ונתפקח חרש ונתפתח. אמר לו שוטה אמשול לך משל למה הדבר דומה לאדם שהיה בעיר אחת והיה מלוה לאנשים במשכון. והיה אדם אחד והלוה לו בלא משכון בלא ערב ובלא עדים אמרה לו אשתו נכפרנו אמר לה לאו וכי מפני זרה שעשה שלא כהוגן נאבד אמונתינו. אף זה שהלך לעבודה זרה הגיע זמנו להתרפאות. אמר הק"בה מפני שוטה זה שעשה שלא כהוגן לא יתרפא מחליו:

מעשה ביהודי אחד חיגר ששמע שהיתה עבודה זרה במקום אחד פלונית שכל חולים שבעולם הולכין ומתרפאין שם. הלך להתרפאות נכנס בבית עבודה זרה עם החולים בחצי הלילה בא אדם אחד ובידו פך קטן מלא שמן ומשח כל החולים ומתרפאים כיון שהגיע אצלו אמר לו ולאו יהודי אתה אמר לו הן ומה טובך בכאן להתרפאות אמר לו אי אתה יודע שהוא עצמו שד ועושה דברים האלו להטעותם אחר עבודה זרה כדי לאבדם מן העולם אבל אתה חייך שמחר הגיע זמנך להתרפאות ובעבור שבאת בכאן לא תתרפא לעולם. לפיכך חייב אדם להתרחק מעבודה זרה שאפילו באין ליטול את נפשו לא יעבוד עבודה זרה. שנאמר ואהבת את י"י אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך:

שראה את בוראו פנים בפנים בכבודו ובתפארתו ובגבורתו ויניחנו וילך לעבודה זרה. ראו שאני פדיתי אתכם מבית עבדים ואנכי הוא שקרעתי את הים לפניכם והעברתי אתכם ביבשה ואויביכם במצולה הטבעתים:

דיבור שני. לא יהיה לך אלהים אחרים על פני לא תעשה לך פסל וכל תמונה. אמר לו הקב"ה אני נתתי לכם את תורתי להניח לכם שררה אל תכעיסוני ואל תפרו את בריתי באלילים ואל תשתחוו למתים אלא למי שממית ומחיה ונפש כל חי בידו ומעשה הגוים אל תלמדו כי מעשה הגוים הבל הוא שנא׳ הבל המה מעשה תעתועים בעת פקודתם יאבדו לא באלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא. הוא מציל מצרה כל הבוטח בו כי הוא הציל את אברהם אבינו מכבשן האש כשהשליכו נמרוד הרשע באש על שבטח בהקדוש ברוך הוא ולא רצה להשתחוות לפסלו והוא הציל את חנניה מישאל ועזריה מכבשן האש כשהשליכם נבוכדנצר באש על שבטחו בה׳ ולא השתחוו לפסלו ובשעה שיצאו מכבשן האש נתקבצו כל העולם הפחות והסגנים לראות אם שלטה בהם האש אם לאו וראו את שער ראשם ומלבושם שלא נשתנו וראו שלא שלטה בהם האש מיד שבחו להקב"ה. ומכאן אתה למד שבשביל פחד מיתה לא יעבוד אדם עבודה זרה שצער מיתה לא יהיה אלא שעה אחת ואח"כ תנוח נפשו בגן עדן:

מעשה באשה אחת שהיו לה שבעה בנים והביאום לפני שר. אמר לגדול עבוד עבודה זרה אמר איני כופר באלהי שכבר כתב לנו אנכי י"י אלהיך והוציאוהו והרגוהו. קרא לשני ואמר לו עבוד עבודה זרה אמר איני כופר באלהי שכבר כתב לא יהיה לך אלהים אחרים והוציאוהו והרגוהו. קרא לשלישי ואמר לו עבוד עבודה זרה אמר לו איני כופר באלהי שכבר כתב לנו לא תשתחוה לאל אחר הוציאוהו והרגוהו. קרא לרביעי ואמר לו עבוד עבודה זרה אמר לו איני כופר באלהי שכבר כתב לנו לא תשתחוה לאלהיהם. קרא לחמישי ואמר לו עבוד עבודה זרה אמר לו איני כופר באלהי שכבר כתיב שמע ישראל י"י אלהינו י"י אחד. קרא לששי ואמר לו עבוד עבודה זרה אמר לו איני כופר באלהי שכבר כתב לנו וידעת היום והשבות אל לבבך כי י"י הוא האלהים וכו׳. קרא לשביעי ואמר לו עבוד עבודה זרה אמר לו המתן ואלך ואתיעץ עם אמי. אמר לו לך. הלך אצל אמו אמר אמי מה אעשה מזה

אלקיך אשר הוצאתיך אמרו לו הן לא יהיה לך אלהים אחרים אמרו לו לאו וכן היו עונין אותו על הן הן ועל לאו לאו אמר להם לא תשא את שם י"י אלהיך לשוא אמרו לו לאו. ומנין שמעוברים שבמעי אמן ומפי יונקים נתיסדה התורה שנאמר מפי עוללים ויונקים יסדת עוז ואין עוז אלא תורה שנא' י"י עוז לעמו יתן. וכשראה הקדוש ברוך הוא את ישראל שבכל לבם היו מכוונים ומרוב אהבה היו ממהרין לקבל התורה שבחם ואשרם שנאמר אשריך ישראל מי כמוך:

דיבור ראשון. כשיצא מפי הקדוש ברוך הוא יהא שמיה משובח לעולם היו זיקים וברקים יוצאין מפיו לפיד מימינו ולפיד משמאלו והקול פורח באויר השמים ואומר עמי עמי בית ישראל אנכי י"י אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים וכששמעו ישראל את הדיבור יוצא מפי הקדוש ברוך הוא חזרו לאחוריהם י"ב מילין ויצאה נשמתן שנאמר נפשי יצאה בדברו. חזרה התורה לפני הקדוש ברוך הוא ואמרה רבונו של עולם למי נתתני לחיים או למתים אמר לה הקדוש ברוך הוא לחיים אמרה לפניו הנה כולם מתים אמר לה אני בגללך אחיה אותם. מה עשה הקדוש ברוך הוא הוריד טל שעתיד להחיות בו את המתים לעתיד לבא שנאמר גשם נדבות תניף אלהים נחלתך ונלאה אתה כוננת. ועוד בשעה שהתחיל הקדוש ברוך הוא לדבר רעשו העליונים והתחתונים ולא היו ישראל יכולים לעמוד על רגליהם מה עשה הקדוש ברוך הוא שלח לכל אחד ואחד מישראל שני מלאכים אחד שמניח ידו על לבו שלא תצא נשמתו ואחד שמגביה את ראשו שיוכל לראות את בוראו והקדוש ברוך הוא נתן להם רשות שיהיו יכולים להסתכל בכבודו והיו רואים בכבודו הקול שהיה הולך ומתעגל על אזניהם והיה הדיבור אומר תקבל עליך את התורה שיש בה רמ"ח מצות הראויין לעשות כנגד איבריך והיו עונין הן הן וחוזר מן האוזן ונושקו על פיו ועוד חזר הדיבור מפיו ומתעגל על האוזן ואומר תקבל עליך את התורה שיש בה שס"ה מצות לא תעשה כנגד ימות השנה והיו ישראל עונין הן הן וחוזר הדיבור מן האוזן ונושקו על פיו שנאמר ישקני מנשיקות פיהו. מיד פתח להם הקדוש ברוך הוא שבעה הרקיעים ושבעה הארצות ואמר ראו אתם עדי שאין כמוני במרומים ובארץ ראו שאני אחד ונגליתי עליכם בכבודי ובתפארתי אם יש אדם שיאמר לכם לכו עבדו אלהים אחרים אמרו לו וכי יש אדם

שנאמר משחקת לפניו והיה הקדוש ברוך הוא אומר למלאכים התורה משחקת עליכם לומר תורה למה לכם וכי ממצרים יצאתם משועבדים הייתם לפרעה אכילה ושתיה יש לכם דבר טמא יש ביניכם ולמה אתם מבקשים את התורה אין לכם צורך לקבל את התורה אלא לאדם שמקבל טומאה בעון לכפר עליו ולטהר אותו ולטהר את נפשו מיד שתקו כולם עד שבא משה ונלחם בתשובה ונתן את התורה לישראל בשמחה. וקודם שנתן תורה לישראל בא הקדוש ברוך הוא על כל אומה ולשון ליתן להם את התורה שלא ליתן להם פתחון פה לעתיד לבא לומר אם רצה בנו הקדוש ברוך הוא ליתן לנו את התורה היינו מקבלים אותה. הלך אצל בני עשו אמר תקבלו את התורה אמרו לו מה כתיב בה לא תרצח לא תנאף ענו כולם ואמרו וכי ברכה שנתברך עשו אבינו תרצה לעקור אותה ממנו דכתיב על חרבך תחיה אין אנו רוצים לקבלה. הלך אצל בני לוט אמר להם תקבלו את התורה אמרו מה כתיב בה אמר להם לא תנאף אמרו מניאוף באנו אין אנו רוצים לקבלה. ועוד הלך אצל בני ישמעאל אמר להם תקבלו את התורה אמרו לו מה כתיב בה אמר להם לא תגנוב אמרו וכי ברכה שנתברך בה ישמעאל אבינו אתה רוצה לעקור ממנו דכתיב ידו בכל ויד כל בו אין אנו רוצים לקבל תורתך. מיד חזר הקדוש ברוך הוא על כל אומות העולם ולא רצו לקבל ואחר כך בא אצל ישראל אמר להם תקבלו את התורה אמרו לפניו מה כתיב בה אמר שש מאות ושלש עשרה מצות אמרו כל אשר דבר י״י נעשה ונשמע. מיד ירדו מאה ועשרים אלף ריבוא מלאכים וקשרו לכל אחד מישראל שני כתרים אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע וקיבלו את התורה בשמחה. וכשנתן את התורה לישראל אמר להם תנו לי ערבים שתקיימו אותה ואמרו לפניו הנה אברהם הוא יהיה ערב בעדנו אמר להם מחויב הוא עבור ישמעאל שעתיד להרוג את בני בצמא. אמרו לו הרי יצחק אמר להם מחויב הוא לי על שאהב את עשו שונאי. אמרו הנה יעקב אמר להם חייב הוא לי על שלא השלים נדרו בבואו מפדן ארם. אמרו לפניו הרי בנינו. מיד אמר הקדוש ברוך הוא תנו לי אותם ערבים ואני אקבלם מיד הביאו בני ישראל את נשיהם עם יונקי שדים ונשיהם מעוברות ועשה הקדוש ברוך הוא בטניהם כזכוכית והיו מדברים עמו אמר להם ראו שאני רוצה ליתן תורה לאבותיכם ואתם עריבים בשבילם שיקיימוה אמרו לו הן אמר להם אנכי י״י

ומצותי. אספר לך משל למה הדבר דומה למלך שרצה לישא אשה אומר המלך אעשה עמה טובה ואחר כך אשאנה כך הקדוש ברוך הוא. ראה כנסת ישראל ערומה והלבישה שנאמר ואלבישך שש. ראה אותה יחפה והנעילה שנאמר ואנעלך תחש. באתה על הים והעביר אותה. ראה שעמלק בא עליה והציל אותה. וכשהכירו ישראל הטובות והגבורות של הקדוש ברוך הוא אמרו כולם אשר דבר ה׳ נעשה ונשמע. דבר אחר למה נתן להם הקדוש ברוך הוא את התורה בחודש השלישי ולא נתנה להם בעת יציאתם ממצרים משל לבן מלך שחלה ועמד מחליו אמרה לו אמו לך למוד אמר המלך עדיין לא נתרפא מחליו ימתין ב׳ חדשים או ג׳ ואחר כך ילך ללמוד כך ישראל מיד כשיצאו ממצרים היו ראוין לקבל את התורה אלא היו בעלי מומין משום שעשו לבנים וטיט אמר הקדוש ברוך הוא עדיין לא בא מנוחה לבני מן השעבוד והאיך יקבלו את התורה על כן עכבם עד החודש השלישי ואחר כך נתן להם את התורה המשולשת על ידי אדם משולש. אתה מוצא כל מעשיה של תורה משולשים תורה משולשת תורה נביאים וכתובים באותיות משולשת אל״ף בי״ת גימ״ל על ידי אדם משולש משה שהיו הוא ואחיו שלשה משה אהרן ומרים שבאו משבט שלישי ראובן שמעון ולוי שהוא משולש באותיות לוי והורישה למשולשים כהנים לוים וישראלים בני אבות שלשה אברהם יצחק ויעקב ביום משולש שנאמר ביום השלישי ובחודש משולש שנאמר בחודש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים ביום ששמח הקב״ה בישראל עמו. ובמשה עבדו עלז משה בלבו שראה כל מה שהיה עמו. תבל ויושבי בה נתמהו כראותם משה בן עמרם איך שבה את בת מלך וירד בשמחה גדולה שנאמר עלית למרום שבית שבי בת מלך זו תורה ואבני יקרה אלו י״ב שבטים:

אמרו חכמים שנבראה התורה קודם שנברא העולם אלפים שנה שנאמר ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום משחקת לפניו וגו׳ שכבר מצינו שיומו של הקדוש ברוך הוא אלף שנה שנאמר כי אלף שנה בעיניך כיום אתמול כי יעבור והיתה התורה מתרעמת לפני הקדוש ברוך הוא ואומרת למה נבראתי אלפים שנה קודם שנברא העולם אם לא תתנני לבני אדם. אמרו לה מלאכי השרת אנו מעכבין על ידך כי בני אדם עתידים לחטוא בך ועל כן מוטב שתהא עמנו. באותה שעה היתה התורה משחקת עליהם

בשכר מהביט זכה לתמונות ה׳ יביט ועוד זכה לוהביטו אחרי משה עד בואו האוהלה. וענוה מנין שנמצאת במשה שנאמר ועתה לכה ואשלחך אל פרעה. אמרו חכמים ה׳ של לכה סתומה ולמה היא סתומה שבשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה לך וגאול את ישראל מרוב ענוה שהיתה בו אמר מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים אמר יש במשפחה גדולים ממני בעושר ובכסף ובזהב אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה אתה גדול שנאמר גם האיש משה גדול מאוד:

ועוד בך בחרתי מכל ישראל ועתה עתיד שיתנבאו עליך כזאת שנאמר אז דברתי בחזון לחסידיך. ותאמר שויתי עזר על גבור הרימותי בחור מעם מי הוא בחור מעם זה משה. אף על פי כן השפיל משה את עצמו ועמד לצד אחד אמר לו הקדוש ברוך הוא מדוע תעמוד לצד אחד שאם על ידך לא יגאלו על ידי אחר לא יגאלו:

ועוד בא וראה ענותו של משה שכשאמר לו הקדוש ברוך הוא עשה אהל מועד עשהו וכאשר נעשה מרוב ענוה שהיתה בו יצא לחוץ אמר לו הקדוש ברוך הוא למה יצאת לחוץ לך נאה לשרתיני ומנין שקראו הקדוש ברוך הוא ואמר לו כן שנאמר ויקרא אל משה ויקרא ה׳ אליו מאוהל מועד לאמר. וגם התורה העידה כך שהוא עניו שנאמר והאיש משה עניו מאוד לכך זכה משה להנתן דת על ידו ולשרות שכינה עליו שכך אמר ישעיה רוח אלהים עלי יען משח ה׳ אותי לבשר ענוים לבשר חסידים לא נאמר אלא לבשר ענוים מכאן שגדולה ענוה מכל מדות שבעולם. הביט הק״בה בכל ההרים ולא מצאו הר שראוי ליתן תורה עליו ולשרות שכינה עליו כהר סיני. ומפני מה זכה הר סיני לכל זאת מפני שהשפיל את עצמו. שכשראה הר חרמון והר שריון שהיו מתגרים זה עם זה זה אומר עלי ישכון וזה אומר לא כי אם עלי ישכון אז כשראה סיני שהיו מתגרים זה עם זה והגביהו את עצמן השפיל הוא את עצמו ולפיכך ראה הק״בה בשפלותו והשרה שכינה עליו שהאלהים רם ונשא ושפל יראה וגבוה ממרחק ידע. בחודש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים ביום הזה באו מדבר סיני לקבל התורה ובו נתן הקדוש ברוך הוא תורה לישראל ולמה לא נתנה להם בעת צאתם ממצרים לפי שאמר הקדוש ברוך הוא אעשה להם טובות תחלה לספר גבורותי ואחר כך יקבלו תורותי

עשאם מאש וממים ומים עליהם ושלום ביניהם שאין המים מכבין את האש ולא האש לוחך את המים ולכך נאמר המשל ופחד עמו עושה שלום במרומיו. והמלאכים עומדים רחוק מהשכינה. שלשים וששה אלף פרסאות וכי מלאכים עומדים והלא מצינו שאין להם עמידה ולא ישיבה בשמים כי אם כפיפה אלא עומדים כפופים לפני הקדוש ברוך הוא ואין רואים מקום שכינתו ומקדישים שמו של הקדוש ברוך הוא היושב על כסא רם ונשא וענן וערפל מקיפין אותו שנאמר ענן וערפל סביביו צדק ומשפט מכון כסאו. יתברך שמו של הקדוש ברוך הוא שברא שבעה רקיעים ושבעה ארצות ושבעה ימים ותלאם בזרוע גבורתו שנאמר ומתחת זרועות עולם. וכולם לא ברא הקדוש ברוך הוא אלא בשביל התורה ובעבור ישרא׳ שיקבלוהו. ועוד ברא שבעים אומות וכנגדם שבעים שרים עליהם. ועוד ברא את ישראל גוי אחד בארץ וכשראו המלאכים את ישראל נתקוטטו זה עם זה זה אומר בחלקי יהיו ישראל וזה אומר בחלקי יהיו ישראל וכשראה הקדוש ברוך הוא כך אמר להם על עמי ישראל הפילו גורלות ונראה בשל מי יגיע הגורל ובשל מי שיגיע הגורל יהיו שלו וכך עשו הפילו גורלות ונפל גורל של הקדוש ברוך הוא על ישראל וישימם לפניו שנאמר חבלים נפלו לי בנעימים אף נחלתי שפרה עלי ובחר בהם הק״בה וקראם סגולה שנאמר והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ:

בא וראה שאין לך שום דבר של תורה שאין בו תילי תילים של מדרש והזהיר הקדוש ברוך הוא את ישראל עליהם ואמר להם ראו קוצים אלו אם תחליפו אותם תחריבו את העולם כגון אם תעשו מן ח׳ ה׳ וכן מן ה׳ ח׳ תחריבו את העולם כגון נפשנו חכתה לה׳ וכגון כל הנשמה תהלל יה הללו ה׳ ועוד אם תעשו ד׳ ר׳ או מן ר׳ ד׳ תחריבו את העולם כגון שמע ישראל ה׳ אלקינו ה׳ אחד וכגון לא תשתחוה לאל אחר. מכאן היו למידין שאין לכם שום קוץ בתורה שלא יהיה בו תילי תילים של הלכות כל שכן באות עצמה ובתיבה עצמה. והביט הקדוש ברוך הוא בכל בני אדם שברא ולא מצא אדם שהוא ראוי שתתן התורה על ידו כמשה. ומפני מה זכה משה להיות חתן תורה עקב ענוה ויראה שהיתה בו מנין דכתיב ויסתר משה את פניו כי ירא מהביט אל האלקים. אמרו חכמים בשכר ג׳ דברים שעשה משה זכה לשלשה טובות בשכר כי ירא זכה לויראו מגשת אליו בשכר ויסתר פניו זכה לקלסתר פנים

טובה או בדרך רעה ומי שהולך בדרך רעה מניחין אותו ומצליחין אותו ברשעתו עד יום פקודתו:

למעלה מן וילון רקיע וברקיע יש בו כוכבים ומזלות וי"ב חלונות כנגד שנים עשר שעות ושלש מאות וששים וחמשה מלאכים פקודים על החמה ומוליכין אותה בנחת מחלון לחלון שלא תסוב העולם בשעת אחת וכאלו ההלונות מוליכין את הלבנה בנחת בלילה וכיון שיוצא פותחין ואומרים שירה אין להם דומיה עד בא השמש וכבא השמש במערב משתחוין ואומרים עשינו ככל אשר צויתנו שנאמר תשלח ברקים וילכו ויאמרו לך הנני, מניין שברקיע השמש והירח והכוכבים ומזלות שנאמר ויתן אותם אלהים ברקיע השמים להאיר על הארץ:

למעלה מרקיע שחקים ובשחקים יש בהם רחיים מתוקנות שטוחנות מן לצדיקים לעתיד לבא שנאמר ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח וימטר עליהם מן לאכול:

למעלה משחקים זבול ובזבול יש מזבח בנוי ומיכאל שו של ישראל הוא כהן גדול ועומד ומקריב עליו קרבן בכל יום ויום ומה הם הקרבנות שהוא מקריב וכי כבשים הוא מקריב אלא אמרו חכמים מיכאל שר של ישראל והוא כהן גדול בשמים מיום שחרב בית המקדש שיבנה במהרה בימינו ובטלו כהנים ומה מקריב נשמתן של צדיקים עד שיבנה בית המקדש שאז מוריד הקדוש ברוך הוא בית המקדש שבזבול לירושלים של מטה:

למעלה מזבול מכון ומכון יש בו אוצרות שלג ואוצרות ברד ועליות של טללים וחדרי סופה וסערה ולכלם דלתות של אש וכי למעלה הם והלא בארץ הם שנאמר הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהומות אש וברד שלג וקיטור רוח סערה עושה דברו אלא אמרו חכמים כיון שבא דוד ביקש רחמים עליהם והורידן לארץ שנאמר כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע:

ולמעלה ממכון מעון ובמעון יש כתות של מלאכים האומרים שירה בלילה וחשות ביום מפני כבוד ישראל וגם יש בו אוצרות ברכה שנאמר השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל:

למעלה ממעון ערבות ובערבות יש בו משפט וצדקה וטללי חיים וברכה ונשמתן של צדיקים וכסא הכבוד ותיות הקודש ושרפים ואופנים וכרובים והם באים להודיע כבודו של הקדוש ברוך הוא

את שמך כי שנאמר ברוך הבא בשם ה׳ ברוך ה׳ יום יום ואומר ברוך ה׳ אלהי ישראל. אמר לה כן אעשה בך אברא את עולמי שנאמר בראשית ברא אלהים. ואל״ף כשראתה שרצה הקדוש ברוך הוא לבראות את העולם בבי״ת עומדת לצד אחר ושתקה עד שקראה הקדוש ברוך הוא ואמר לה אל״ף למה תשתוק למה לא תדבר כאחת מחברותיך. ענתה אל״ף ואמרה לפניו רבש״ע ומה לחברותי שעולין לחשבון גדול כך אני שאיני עולה לחשבון גדול על אחת כמה וכמה. אמר לה הקדוש ברוך הוא אל תתמה שאתה ראש לכולם ומלך שאני אחד ואתה אחד ולפי שהשפלת את עצמך אני מגדל אותך שאתה תעלה לחשבון אל״ף ועוד אמר לה התנח׳ שכשאתן את התורה בך אפתח. לכך פתח הקדוש ברוך הוא באנכי שנאמר אנכי ה׳ אלהיך. ולמה פתח הקדוש ברוך הוא באנכי כתתו את התורה לישראל שאנכי הוא נוטריקון "אנא "נפשי "כתבית "יהבית: ואנכי למפרע "יהיבה "כתיבה "נעימים "אמריה. ד״א למה פתח הק״בה בתתו את התורה אנכי לפי שאנכי לשון מצרי הוא וכדי לשמש בלשון ששמשו בו במצרים פתח באנכי. ורצה הקב״ה לבראות את העולי בבת אחת ארכו מהלך ת״ק שנה ורחבו מהלך ת״ק שנה וים הגדול סבב את כל העולם כמין כפה של עמוד גדול וכל העולם מוקף על סנפירי לויתן עומד במים התחתונים ונמשל בהם כדג קטן בים. ומים התחתונים עומדים על גבי מי בראשית ומי בראשית על גבי אוקיינוס ומי אוקיינוס על מי בוכים. ולמה נקרא שמם בוכים שבשעה שחצה הק״בה את המים חציים נתנם למעלה וחציים נתנם למטה אותן שנתן למטה התחילו בוכים ואומרי׳ אוי לנו שלא זכינו להיות קרובים ליוצרינו והיו מעיזות פניהם ורוצות לעלות למרום עד שגער בהם הקדוש ברוך הוא וכבשם תחת כפות רגליו. אז אמרו לפני הקדוש ברוך הוא גלוי וידוע לפניך שבשביל כבודך עשינו. אמר להם הקדוש ברוך הוא הואיל ובשביל כבודי עשיתם דעו באמת שלא אתן רשות למים העליונים לומר שירה לפני עד שיקחו מכם רשות שנאמר מקולות מים רבים אדירים משברי ים אדיר במרום ה׳:

עוד ברא הקדוש ברוך הוא שבעה רקיעים ותחתון שבכולן וילון שמו והוא כוילון שמשוך לפני פתח הבתים שהפנימים רואים את החיצונים והחיצונים אינם רואים את הפנימים ווילון בו חלונות ומלאכי השרת רואים את בני אדם ההולכים בארץ מי שהולך בדרך

מדרש עשרת הדברות:

דבור ראשון. כתיב מי ימלל גבורות ה׳ ישמיע כל תהלתו. אפילו מלאכים לא ימללו גבורותיו אלא קצת יש לדרוש במה שעשה ובמה שעתיד להיות למען יתרומם וישתבח שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא. ברא את התורה שהיא נחמדת מזהב ומפז ומתוקים מדבש ונופת צופים. וכשחפץ הקדוש ברוך הוא לבראות את העולם יעץ בה ואמר אברא את העולם כדי שיודע מה היא גבורתי. כששמעה התורה כך ענתה ואמרה לפניו רבונו של עולם אתה מגיד מראשית אחרית וכל הנסתרות גלויות לך עשה כאשר אתה חפץ. כששמע הקדוש ברוך הוא דברי התורה כשרו לפניו דבריה לקחה והניחה לפניו. מצינו שקודם שנברא העולם עורות של קלף לא היו מצויות שתכתב עליהן התורה והבהמות לא היו עדיין אלא במה נכתבה בזרוע של הקדוש ברוך הוא באש שחור על גבי אש לבן ולקחה הק״בה והניחה לפניו והיה מביט בה. וכשחפץ לבראות את העולם באו כל האותיות למפרע ואמרה כל אחת לפני הק״בה רבונו של עולם רצונך שבי יברא העול׳. בתחילה נכנס התי״ו לפני הקדוש ברוך הוא ואמרה לו רבונו של עולם יהי רצון שבי תברא העולם לפי שתורתך נקראת בי. ענה לה הקדוש ברוך הוא לא יש כרצונך שאתה תרומות (פי׳ דכתיב ואיש תרומות יהרסנה). ואחר כך נכנסה השי״ן אל הקדוש ברוך הוא כו׳ לא יש כרצונך לפי שאתה שוא ושוחד ואות שאין לה רגלים. ואות שאין לה רגלים אינה ראויה שיברא בה העולם. ואחר כך נכנסו כל האותיות למפרע עד בי״ת ראשונה ובסוף כולם נכנסה בי״ת ואמרה רבונו של עולם רצונך שבי תברא את עולמך שעתידין בניך לברך

צריכין לתורה. מיד חזרו כל מלאכי השרת והודו לדבריו של הב"ה ואמרו יי' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים. ולמדו הק"בה כל התורה כולה בארבעים יום וכשבא לירד וראה אימתן של מלאכי' וגדודי מלאכי אימה מלאכי זיע מלאכי חלחל מלאכי רתת מיד אחזתו חלחלה ושכחה בשעה אחת. מיד קרא הב"ה ליפיפי"ה שר התורה ומסר לו את התורה ערוכה בכל ושמור' וכל מלאכי השרת נעשו אוהביו וכל אחד ואחד מסר לו דבר רפואה וסוד שמות שהן יוצאין מכל פרשה ופרשה כל שמושיהן שכן הוא אומר עלית למרום שבית שבי לקחת מתנו' באדם. ואף מלאך המות מסר לו דבר שכן כתיב ויתן את הקטרת ויכפר על העם. וזהו השמוש הנכבד שמסרו לו המלאכים על ידי יפיפ"יה שר התורה ועל ידי מטטרון שר הפנים ומסרה משה לאלעזר ואלעזר לפנחס בנו שהוא אליהו כהנא רבה ויקירא זכור לטוב אמן:

נשלם מעין חכמה:

ששמו רגיון מושך נחלים בוערות ויוצא לפני הק"בה מתחת כסא כבוד והוא עשוי מזיעת ארבע חיות שתחת כסא הכבוד ומזיעות אש ומאימתו של הק"בה ומאותה זיעת אש נעשה אותו הנהר והב"ה יושב על כסא דין ודן אפי' למלאכי השרת שנאמר הן בעבדיו לא יאמין ובמלאכיו ישים תהלה וכתי' הן בקדושיו לא יאמין 'ושמים לא זכו בעיניו וכשמלאכי השרת באין לדין מתחדשין וטובלין באותו נהר של אש. ומה אם מלאכי השרת טובלין באותו נהר של אש בני אדם לא כל שכן) מיד הב"ה העבירו משם ופגע בו גליצור המכונה רזיאל ועליו הוא אומר מפי עליון לא תצא הרעות והטוב. ולמה נקרא שמו גליצור שמגלה טעמי צור. רזיאל ששומע מאחורי הפרגוד מה שנגזר להיות ומכריז בעולם ועומד אליהו זכור לטוב על הר חורב ושומע קול הכרוזה מפיו והולך ומשמיע הקול בעולם וכן כתי' כי עוף השמים יוליך את הקול זה רזיאל ובעל כנפים יגיד דבר זה אליהו. אמרו עליו על גליצור שהוא עומד לפני הכסא וכנפיו פרושות לקבל הבל פיהם של חיות ולמלא כן היו נשרפין כל מלאכי השרת מהבל פיהם של חיות. ועוד מדה אחרת של גליצור שנוטל כמין מחבת ברזל והיא של אש ומקבל עליה גחלי אש מנהר רגיון ומעמידה כנגד מלכים ושרי' ונגידי עולם כדי שיצליח זיום ותפול אימתם בעולם. כיון שראהו משה נזדעזע מיד נטל הב"ה והעבירו משם ופגע בו גדוד של מלאכי אימה שהם סובבים לכסא הכבוד שהם גבורים ועצומים מכל המלאכים ובקשו לשרפו בהבל פיהם. מיד פירש הב"ה עליו זיו כבודו ואמר למשה השב להם תשובה. אמר להם משה רבי' כתו' בתורה אנכי יי' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים שמא נשתעבדתם במצרים ויצאתם בני חורין שאתם צריכין לתורה. כתיב לא יהיה לך אלהים אחרים שמא ע"ז יש בתוככם שאתם צריכין לתור'. כתי' לא תשא שמא משא ומתן יש ביניכם שאתם צריכין לתורה לעשות שבועה. כתיב זכור את יום השבת לקדשו שמא פעולה יש ביניכם שאתם צריכין לתור'. כתיב כבד את אביך ואת אמך שמא אב ואם יש לכם שאתם צריכים לתור'. כתיב לא תרצח שמא שפיכות דמים יש ביניכם שאתם צריכים לתורה. כתי' לא תנאף שמא נשים יש ביניכם שאתם צריכין לתור'. כתי' לא תגנוב שמא ממונות יש ברקיע שאתם צריכין לתורה. כתי' לא תענה שמא עדות שקר יש ביניכם שאתם צריכים לתור'. כתי' לא תחמוד שמא בתים ושדות וכרמים יש ביניכם שאתם

ואלך לפניו כתלמיד לפני רבו. מיד רץ כפף הדרני"אל את עצמו והלך לפני משה כתלמיד לפני רבו עד שהגיע אצל אשו של סנדלפון. א"ל הדרני"אל למשה לך שוב שאיני יכול לעכב עצמי מפני אשו של סנדלפון שלא ישרפני. כיון שראה משה את סנדלפון מיד נבהל ונחפז ליפול מן הענן וזלגו עיניו דמעות ובקש רחמים לפני הב"ה וענהו. ומרוב חבתן של ישראל ירד הב"ה בעצמו מכסא כבודו ועמד לפני משה עד שעבר מאשו של סנד"לפון. ועל אותה שעה כתוב בתורה ויעבור ה' על פניו. אמרו על סנד"לפון שהוא גבוה מחבירו מהלך ת"ק שנה ועליו כתיב והנה אופן א' בארץ אצל החיות זה סנד"לפון שעומד אחר המרכבה וקושר כתרים לקונו. וכי תעלה על דעתך שמלאכי השרת יודעין היכן הב"ה שרוי והלא כתי' ברוך כבוד יי' ממקומו במקומו לא נאמר אלא ממקומו מלמד שאין מכירין מקומו של הב"ה. אלא משביע סנדלפון את הכתר שמכתירין מקומו של הב"ה בקדושות ועולה הכתר מעצמו ויושב בראש ארוניו. מיד כל חיילי מרום חלים וזעים וחיות הקדש דוממות ושרפי הקדש נוהמי' כאריה ועונים השרפים ואומרים קדוש קדוש קדוש יי' צבאות מלא כל הארץ כבודו (וזה פירושו קדוש בעליונים קדוש בתחתונים קדוש בכל עולמים יה"וה הנקדש בסוד צבאות ישראל). ובשעה שמגיע הכתר לכסא הכבוד מיד גלגלי המרכבה מתגלגלין ומתרעשין אדני שרפרף וכל רקיעי' כולם אוחזות חלחלה. ובשעה שהכתר עובר על כסא הכבוד לישב במקומו כל חיילי מקום פוצחי' פיהם ואומרי' ברוך כבוד יי' ממקומו. בא וראה שבחו של הב"ה שבשעה שמגיע הכתר בראשו מחזיק ה' ראשו לקבל הכתר מעבדיו וכל חיו' ושרפי' וגלגלי מרכבה וכסא הכבוד וחיילי מעלה וחשמלי' וכרובים מתגדלים ומתחברים ומתגאים ונותנין הוד והדר וממליכים אותו כולם ואומרים בפה אחד יהוה מלך יהוה מלך יהוה ימלוך לעולם ועד (וזהו פי' יי' מלך קודם שנברא העולם יהוה מלך משנברא העולם יהוה ימלוך לעולם ועד לעולם הבא) ואף הקב"ה ישתבח שמו מסכים עמהם ואומר ימלוך יי' לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה. וכיון שעבר משה מסנדלפון פגע בו רגיון נהר של אש וגחלים שלו שורפין את מלאכי השרת ובו טובלין כלם ומתחדשין לבקרים שנ' חדשים לבקרים רבה אמונתיך וכך מפורש על יד דניא' נהר דנור נגד ונפיק מן קדמוהי אלף אלפין ישמשניה וריבו ריבבן קדמוהי יקומון דינא יתיב וספרין פתיחו (וזה פירושו נהר של אש

מעין חכמה:

בשעה שעלה משה למרום בא ענן ורבץ כנגדו ולא היה יודע משה רבי' אם לרכוב עליו אם לאחוז בו. מיד פתח הענן פיו ונכנס משה בתוכו והיה מהלך ברקיע כאדם שמהלך בארץ שכן כתו' בתור' ויבא משה בתוך הענן. פגע בו קמוא"ל השוער המלאך הממונה על י"ב אלפי' מלאכי חבלה שהן עומדין על שערי הרקיע. גער בו במשה וא"ל מה לך בן עמרם לבא במקום מלאכי אש. א"ל משה אני לא בעצמי באתי אלא ברשותו של הב"ה לקבל תורה ולהורידה לישר'. כיון שלא הניחו לילך הכהו משה פצע א' ואבדו מן העולם. והיה משה מהלך ברקיע עד שפגע הדרני"אל המלאך. אמרו עליו על הדרני"אל המלאך שהוא גבוה מחבירו ס' רבוא פרסאות וכל דבור ודבור שיוצא מפיו י"ב אלפים ברקים של אש יוצאים מפיו בדבור אח'. וכיון שראה משה גער בו וא"ל מה לך בן עמרם במקום קדושי' עליוני'. כיון ששמע משה את קולו נבהל משה מפניו וזלגו עיניו דמעות ובקש ליפול מן הענן. מיד נתגלגלו רחמיו של הק"בה על משה ואמר להדרני"אל מיום שבראתי אתכם בעלי מריבה אתם. בתחלה כשבקשתי לבראת אד"הר עשיתם קטיגור לפני ואמרתם לי מה אנוש כי תזכרנו וגו' ויחר אפי בכם ושרפתי מכם כתות כתות באצבעי הקטנה. ועכשיו מריבים אתם עם נאמן ביתי שהעליתי אותו הנה לקבל תורה להוריד לבני בחירי. שאלמלא תורה שישר' מקבלין אין לכם דירה ברקיע. כיון ששמע הדרני"אל מיד זירז עצמו לפני הקב"ה ואמר לפניו רבש"ע גלוי וידוע לפניך שלא ידעתי שבא ברשותך הנה עכשו אהיה לו שלוחו

ולמי השתחויתם והם אומרים לאלילי כסף ואלילי זהב ואומר להם הק"בה עברו אתם באש הנה ואלהיכם אם יכולים להציל אתכם יציל מיד הן עוברין ונשרפין שם שנאמר ישובו רשעים לשאולה כל גוים שכחי אלהים ואח"כ ישראל באין ואומר להם הק"בה אתם למי עבדתם מיד עונים כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא הכירנו כי אתה ה' אבינו גואלנו מעולם שמך מיד הק"בה יצילם מדינה של גיהנם ויושבין בג"ע ומתעדנין בפירותיה שנאמר וענוים ירשו ארץ והתענגו על רוב שלום ואח"כ מחדש להם הק"בה שמים וארץ שנאמר כי הנני בורא שמים החדשים וארץ החדשה וכשהק"בה יחדש את העולם יסדר סדרן של צדיקים וסדרן של חסידים וכן כל דור ודור ובריה וכל נשמה ונשמה והארץ שעתיד לחדש מוציא את האילנות וכל מיני מגדים והכל חיים לעולם ולעולמי עולמים. מי שעשה נסים ונפלאות בימים האלה ובזמן הזה הוא יעשה לנו נסים ונפלאות בימים האלה ובזמן הזה ויקבוץ אותנו מארבע כנפות הא״ץ ויוליכנו לירושלים וישמחנו בה ונאמר אמן סלה:

תם מדרש ויושע:

אלהינו זה קוינו לו ויושיענו. וכשיגיעו ימות המשיח יעלה גוג ומגוג על ארץ ישראל לפי שישמע שישראל בלא מלך ויושבים לבטח מיד יקח עמו שבעים ואחד אומה ויעלה לירושלים ואמר פרעה היה שוטה שגזר להרוג הזכרים והניח הנקבות. בלק היה טפש שרצה לקללם והוא שלא היה יודע שאלהיהם היה ברכם. המן משוגע היה שרצה להרגם והוא לא היה יודע שאלהיהם היה יכול להצילם אבל אני לא אעשה כן אעלה ואלחם עם אלהיהם תחלה ואח"כ אהרוג אותם שנאמר התיצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד על ה׳ ועל משיחו. ויאמר לו הק"בה רשע עמי אתה מבקש לעשות מלחמה בחייך אני אעשה עמך מלחמה מיד יוריד עליו הק"בה אבני ברד שהן גנוזות ברקיע ויגוף אותן מגיפה גדולה שנאמר וזאת תהיו המגיפה אשר יגוף ה׳ את הגוים אשר צבאו על ירושלים המק בשרו והוא עומד על רגליו ועיניו תמקנה בחוריהן ולשונו תמק בפיהם. ואחריו יקום מלך אחר רשע ועז פנים ויעשה מלחמה עם ישראל שלשה חדשים ושמו ארמילוס ואלו הן אותותיו יהיה קרח ועניו אחת קטנה ואחת גדולה. וזרועו של ימין טפח ושל שמאל שתי אמות וחצי. ויהיה לו צרעת במצחו ואזנו הימנית סתומה ואחת פתוחה וכשיבא אדם לדבר לו טובות מטה לו אזנו הסתומה ואם ירצה אדם לדבר לו רעה מטה לו אזנו הפתוחה ויעלה לירושלים ויהרוג משיח בן יוסף שנאמר והביטו אליו אשר דקרו וספדו אליו כמספד על היחיד ואח"כ יבא משיח בן דוד כענין שנאמר וארו עם ענני שמיא כבר אינש וכתיב בתריה וליה יהיה שולטן ויקר ממלכו וימית ארמילוס הרשע שנאמר וברוח שפתיו ימות רשע ואח"כ יקבץ הק"בה ישראל הנפוזרים לכאן ולכאן שנאמר אשרקה להם ואקבצם כי פדיתים ורבו כמו רבו ויהיו תלוים בירושלים שבעים ושתים מרגליות שהן מבהיקות מסוף העולם ועד סופו ואומות העולם ילכו לאותה אורה כדכתיב והלכו גוים לאורך ומלכים לנגה זרחך. וההיכל יוריד הק"בה מן השמים כמו שהראהו הק"בה למשה שנאמר תביאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון לשבתך פעלת ה׳. וישבו שם ישראל אלפים שנה ואוכלים את לויתן ולקץ אלפים שנה ישב הק"בה על כסא הדין בעמק יהושפט מיד השמים והארץ נחלפים וחמה ולבנה בושים שנאמר וחפרה הלבנה ובושה החמה. ומנין שביום השלישי יהיה הדין שנאמר יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו זה דין והק"בה מביא כל אומה ולשון ואומר למה עבדתם בעולם שהלך

של פרעה הרשע ולא הועיל להם גבורתם לפני ה"בה ועוד כמה גבורים עתידים להלחם עמכם ועתיד הק"בה לתת פחדכם ומוראכם ולא יתיצב איש לפניכם ועתיד ה"בה לכתוב בתורתו אל יתהלל הגבור בגבורתו ואם אתם עושים רצונו של מקום הוא יושיעכם מיד אויביכם ואמר משה לפני הק"בה רב"שע כשיבא עמלק להלחם עם ישראל תפול עליהם אימתה ופחד וכשיבאו מלכי האמורי להטמין עצמן בנחלי ארנון ידמו כאבן עד יעבר עמך בנחלי ארנון עד יעבר עם זו קנית עם יהושע את הירדן ויבאו וירשו את ארצם ושלם להם נדר שנדרת לאברהם אביהם ואף לומות המשיח עשה להם נסים ונפלאות כמו שכתוב כימי צאתך ממצרים אראנו נפלאות. ולכך נאמר תפול עליהם אימתה ופחד בגדול זרועך ידמו כאבן עד יעבר עמך ה' עד יעבר עם זו קנית:

תביאמו ותטעמו. ישתבח שמו של הק"בה שמרוב אהבה שאהב את ישראל קרא להם בני בכורי בא וראה כמה חסדיו של הק"בה עבד לובש את רבו אבל הק"בה לובש את ישראל שנאמר ואלבישך רקמה. עבד רוחץ את אדוניו אבל הק"בה רוחץ את ישראל שנאמר וארחיצך במים. עבד נעל את רבו והק"בה נעל את ישראל שנאמר ואנעלך תחש ועל כל זאה הטובה כשגלו למצרים שכינה עמהם שנאמר אנכי ארד עמך מצרים. גלו לעולם שכינה עמהם שנאמר ושמתי כסאי בעולם. גלו לבבל שכינה עמהם שנאמר למענכם שולחתי בבלה. ועתיד הק"בה להחזיר את ישראל להר קדשו שנאמר והביאותים אל הר קדשי וכתיב בתריה ונטעתים על אדמתם. כיון שראה משה אהבתו של הק"בה שאהב את ישראל אמר לפניו רב"שע תביאם ותטעם שם ותהיה אותה נטיעה שלא יהיה לה נתישה לעולם ותוריד ירושלים מן השמים ולא תהרוס אותה לעולם וכנס גליותיהם של ישראל לתוכה וישבו עליה לבטח. לכך נאמר תביאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון לשבתך פעלת ה' מקדש אדוני כוננו ידיך:

ה' ימלוך. אמר משה לישראל ראיתם כל הנסים והגבורות והנפלאות שעשה לכם הק"בה יותר ויותר הוא עתיד לעשות לכם לעתיד לבא ולא כעולם הזה העולם הבא העולם הזה יש בו מלחמות וצרות ויצר הרע ושטן ומלאך המות ויש להם רשות לשלוט בעולם אבל בעולם הבא אין בו לא צרות ולא שנאה ולא שטן ולא מלאך המות ולא אנחות ולא שעבוד ולא יצר הרע שנאמר בלע המות לנצח ומחה ה' דמעה מעל כל פנים וכתיב ואמר ביום ההוא הנה

שמעו עמים. אמר להם משה לישראל ראיתם כל הנסים האלו שעשה לנו הק"בה בזמן הזה כך עתיד לעשות על אדום בשעה שהוא גואל את ישראל שכך אמרו חכמים: שלשה ימים קודם שיבא משיח יבא אליהו בתחלה ויעמד על הרי ציון וצועק בקול מר ובוכה וסופד עליהם ואומר עד מתי תהיו חרבים וקול בכייתו נשמע מסוף העולם ועד סופו ואח"כ יבא ויאמר בא שלום לעולם שנאמר מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום וכשישמעו הרשעים שבגיהנם מיד יהיו שמחין ויאמרו טובה באה לעולם. ביום השני יבא ויעמוד על הרי ישראל ויאמר באה טובה לעולם שנאמר מבשר טוב. ביום השלישי יבא ויאמר ישועה באה לעולם שנאמר מבשר טוב משמיע ישועה וכיון שרואין הרשעים שכך יאמר אליהו אומר לציון מלך אלהיך ללמדך שעל ציון ובניה בא הישועה ולא לרשעים ואחזמו חיל ואימה. באותה שעה יראה הק"בה מלכותו וכבודו לצדיקים ולכל אומה ולשון מיד גואל את ישראל וירשו את הר ציון. לכך נאמר שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת. (בהעתקה אחרת: שמעו עמים ירגזון חיל אחז כיון ששמעו האומות יציאת מצרים וקריעת ים סוף רגזו וחלו וברחו ממקומם אמר משה לפני הק"בה תן אימתך ופחדך עליהם שיהיו דומם כאבן עד שיעברו ישראל את הירדן לכך נאמר שמעו עמים ירגזון. (בילקוט בזה הפסוק):

אז נבהלו. אמרו חכמים מפני מה נתיראו יושבי פלשת מפני שהרגו בני אפרים מאתים אלף שמנו את הקץ ביציאת מצרים וטעו שלשים שנה ויצאו בכח גבורתם וכעס עליהם הק"בה ומסרם ביד פלשתים ועתה נתיראו ואמרו עתה יגלגלו עלינו ישראל ויהרגו אותנו ויירשו את ארצנו. ומפני מה נתיראו אלופי אדום אמרו עכשו יפקדו עלינו אותה שנאה שהיתה בין עשו ובין יעקב ויהרגו אותנו וירשו את ארצנו. ומפני מה נתיראו אילי מואב אמרו עכשו יפקדו עלינו אותה מריבה שהיה בין רועי אברהם ובין רועי לוט אבינו. וכיון שראו מלכי כנען שכלם היו מתיראין אמרו ומה אלו שאינם רוצים לשוב לארצם יש להם אימה ופחד אנו שארצנו נתנה הק"בה לאברהם אביהם והם באים על אותה הבטחה על אחת כמה וכמה. לכך נאמר אלופי אדום אילי מואב יאחזמו רעד נמוגו כל יושבי כנען:

תפול עליהם. אמר משה לישראל אחי אתם יודעים שלא בחכמה ולא בתבונה ולא בכח ולא בעושר יכול אדם לכבוש אפילו עיר אחת אלא בגבורותיו של הק"בה שהרי כמה גבורים בחיילותיו

אצבעו לשמים ואמר מאמין אני בך שאתה הצדיק ואני ועמי הרשעים ולא יש אלוה בעולם אלא אתה. באותה שעה ירד גבריאל והטיל על צוארו שלשלת של ברזל ואמר לו רשע אתמול אמרת מי ה׳ אשר אשמע בקולו ועתה אתה אומר ה׳ הצדיק מיד הורידו למצולות ים ועברו שם חמשים יום וציער אותו כדי שיכיר גבורותיו של הק״בה ולאחר כך המליכו על נינוה העיר הגדולה וכשבא יונה לננוה ואמר עוד ארבעים יום וננוה נהפכת מיד אחזו אימה ורעדה וקם מכסאו ויכס שק וישב על העפר והוא בעצמו צועק ואמר האדם והבהמה הבקר והצאן אל יטעמו מאומה ואל ירעו ומים אל ישתו כי יודע אני שאין אלוה אחר בכל העולם וכל דבריו אמת וכל משפטיו באמת ובאמונה ועדין פרעה חי ועומד על פתח גיהנם וכשנכנסין מלכי אומות העולם מיד הוא מודיע להם גבורותיו של הק״בה ואומר להם שוטים שבעולם מפני מה לא למדתם ממני דעת שהרי אני כפרתי בהק״בה לכן שלח בי עשר מכות ואף טבעני בים ועכבני שם חמשים יום ואח״כ העלני מן הים ולבסוף האמנתיו בעל כרחי ולפיכך שוררו ישראל שירה זאת אמרו כלם יחד מי כמוכה באלים ה׳ מי כמוכה נאדר בקדש נורא תהלות עושה פלא:

נטית ימינך. אמרו חכמים יכולים ללמוד מפסוק זה שלא רצה הים לקבלם ולא רצה הארץ לבולעם הים היה משליכם לארץ והארץ משליכם לים ולמה שהיה מתירא הים מיום הדין שלא יבקש אותם הק״בה ממנו והארץ היתה מתירא כמו כן מיום הדין שלא יקללנה הק״בה כשם שקללה כשברא את עולמו כשברא הק״בה היה רחב ושוה בכל ההרים וכשעמד קין והרג הבל אחיו היה דמו תוסס בארץ וקללה הק״בה מיד נעשו ההרים והגבעות ובשביל כך לא רצתה לבלוע אותם הארץ אז אמר הק״בה אל תראי מיד פתחה האדמה את פיה ותבלע אותם. לכך נאמר נטית ימינך תבלעמו ארץ:

נחית בחסדך. יתברך שמו של הק״בה שאין מדותיו של הק״בה כמדות מלך בשר ודם בשעה שיוצא בלילה שריו ועבדיו מוליכין לפניו נרות ואבוקות וביום עושים לו צל מפני החמה כדי שלא ימצא צער בגופו אבל הק״בה אינו כן כי מרוב אהבה שאהב את ישראל הוא בעצמו הלך לפניהם ואלמלא כתיב המקרא אי אפשר לאמרו שכן כתוב וה׳ הולך לפניהם יומם בעמוד ענן וגו׳ ולילה בעמוד אש וגו׳ ללכת יומם ולילה. ולכך נאמר נחית בחסדך עם זו גאלת נהלת בעזך אל נוה קדשך:

בים. כת שניה אומרת נשוב למצרים. כת שלישית אומרת נערוך עמהם למלחמה. כת שאומרת נטבע בים אמר להם משה התיצבו וראו את ישועת ה׳, כת שאומרת נחזור למצרים. אמר להם משה לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם. כת שאומרת נערוך עמהם למלחמה אמר להם משה ה׳ ילחם לכם ואתם תחרישון. וכיון שנבקע הים נשמע שמועתו מסוף העולם ועד סופו וגבהו המים אלף ושש מאות מיל ונבהל כל העולם ואחזום אימה ורעדה. באותה שעה עמדו כל השבטים על שפת הים זה אומר מי ירד תחלה לים וזה אומר מי ירד תחלה עד שקפץ שבט בנימין וירד תחלה ואחריו ירדו כל השבטים לפיכך זכה בנימין שיצא ממנו מרדכי הצדיק שנגבר: ישראל על ידו מן מות לחיים כיון שראו המצרים שנכנסו ישראל לים אף הם נחלקו לשלש כתות (בילקוט שמעוני על פסוק אמר אויב) כת ראשונה אומרת נחזירם למצרים. כת שניה אומרת נפשוטם ונעזבם ערומים. כת שלישית אומרת נהרוג אותם. אותם שהיו אומרים נחזירם למצרים נשף הק״בה ברוחו עליהם שנאמר נשפת ברוחך כסמו ים. ואותם שהיו אומרים נפשוטם ונעזבם ערומים נער הק״בה בים שנאמר וינער ה׳ את מצרים בתוך הים. ואותם שהיו אומרים נהרגם טבעם הק״בה בים שנאמר ומבחר שלישיו טבעו בים סוף (ע״כ הוא בילקוט). כיון שראו המצרים שהתחיל בהם הפורענות אמרו אלהיהם של ישראל גדול הוא מאוד נחזור ונברח למצרים כיון שראה הק״בה, כך שיגר לפניהם מלאך בדמות סוס נקבה ונכנסה לים ורצו כל הסוסים ונכנסו לים בעל כרחם אמר הק״בה נטה ידך על הים וישובו המים על המצרים ויט משה את ידו על הים מיד בזזו ישראל ממונם של מצרים. לכך נאמר אמר אויב ארדוף אשיג אחלק שלל תמלאמו נפשי אריק חרבי תורישמו ידי:

נשפת ברוחך. אמרו חכמים בשעה שטבעו המצרים בים היו בהם שני מכשפים ושמם יוחני וממרא ואמרו לפרעה אם ביד הק״בה ישנם זה אין אנו יכולין לו אבל אם ביד מלאכים אנו יכולים לנערם מיד עשו כשפיהם והורידו אותם אל הים אז אמרו המלאכים הושיענו אלהים כי באו מים עד נפש ואתה במאמרך טבעת אותם במים אדירים. לכך נאמר נשפת ברוחך כסמו ים צללו כעופרת במים אדירים:

מי כמוך. אמרו חכמים ז״ל בשעה שאמרו ישראל זאת השירה לפני הק״בה שמע אותה פרעה שהיה מטורף בים ונשא

ואמר להם כה אמר ה׳ כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים ומת כל בכור בארץ מצרים מיד הלכו בכורי מצרים אצל אבותיהם ואמרו להם תדעו כי כל המכות שאמר משה כלם באו ועכשו אמר ומת כל בכור בארץ מצרים ענו להם אבותיהם לכו אצל פרעה כי הוא ג״כ בכור וכן עשו ואמרו לו שלח את העם הזה אם לא תשלחם ימות כל בכור בארץ מצרים אמר פרעה לעבדיו הכום בכל מיני מרדות אני אמרתי או נפשי תצא או נפשותם של ישראל תצא והם אומרים לי שאניחם מיד הלכו כל בכורי מצרים ונטלו כל אחד ואחד חרבו והרגו אבותיהם שנאמר למכה מצרים בבכוריהם ועל כל זאת בחצי הלילה וה׳ הכה כל בכור בארץ מצרים. לכך נאמר וברוב גאונך תהרוס קמיך תשלח חרונך יאכלמו כקש:

וברוח אפיך נערמו מים. כשראו מים של ים אהבה שאהב הק״בה את ישראל השפילו המים עצמם בשביל כבוד ישראל ואף הים השפיל את עצמו ועשה את עצמו לשנים עשר קרעים כנגד שנים עשר שבטי ישראל והגביה את גליו מלמעלה שש מאות מיל והקפיא עצמו מלמטה והמתיק את מימיו ונעשה להם כחומה ונעשו בו חלונות שהיו ישראל רואין זה את זה ומהללים להק״בה בשירות ותושבחות ומהלכים בתוך הים כאדם שהוא מהלך בביתו עד שיצאו ליבשה. לכך נאמר וברוח אפיך נערמו מים נצבו כמו נד נוזלים קפאו תהומות בלב ים. (בהעתקה אחרת: וברוח אפיך בשעה שאמר הק״בה למשה נטה ידך על הים נטה משה את ידו על הים ולא רצה הים לקרוע וליבקע מפני ב״י מיד נגלה הק״בה עליהן וכיון שראה הים את הק״בה נבהל ונזדעזע וחזר ונדח שנאמר הים ראה וינס הירדן יסוב לאחור וכיון שנבקע הים נשמע קולו מסוף העולם עד סופו וגבהו המים למעלה אלף ושש מאות מילין גער בו הק״בה ואמר לו מפני מה לא בקעת לפני בני אמר לפניו רב״שע לא הייתי יודע שבשליחותך היו באים אלא מעכשו הרי אני עושה כל צרכין כפה הים את עצמו לפני הק״בה ונעשה י״ב קרעים ונעשה להם כחומה והמתיק להם את מימיו והצמיח להם כל אילני פירות וכל רוח טוב והקפיא את עצמו מלמטה ונעשה להם חומות מלמעלה והיו ישראל מהלכין כאדם שהולך בביתו על מצעות וכל מה שישראל מתאוים היה עושה להם. לכך נאמר וברוח אפיך):

אמר אויב. אמרו חכמים בשעה שרדפו המצרים אחר ישראל על הים נעשו שלש כתות. כת ראשונה אומרת נטבע עצמנו

המצריים לובשים בגדים נקיים מיד מתמלאים כנים ומפני מה הביא עליהם כנים לפי שהמצריים אמרו לישראל לכו וטאטו בתינו וחצרינו והשוקים ולכך נהפך עפר מצרים לכנים. מכה רביעית הביא עליהם ערוב אריות זאבים ודובים ונמרים ונכנסים בבתיהם והמצרים סוגרים דלתותיהם והק"בה שלח להם חיה מן הים ושמה סילוני והיתה נכנסת בחלונות ופותחות הדלתות והיו דובים ונמרים ואריות נכנסין ואוכלין המצריים ומפני מה הביא ערוב שהיו המצרים אומרים לישראל לכו וצדו לנו חיות מן השדה ולפיכך הביא עליהם ערוב. מכה חמישית הביא עליהם הק"בה דבר ומפני מה הביא עליהם דבר שהיו המצרים אומרים לישראל לכו ורעו לנו את בהמתנו ולכך הביא עליהם דבר שמתו כל בהמתם. מכה ששית הביא עליהם הק"בה שחין באדם ובבהמה ומפני מה הביא עליהם שחין לפי שהיו המצרים אומרים לישראל לכו תקנו לנו מרחצאות לעדן עצמנו ולפיכך הביא עליהם שחין שהיה מחמם את בשרם. מכה שביעית הביא עליהם הק"בה ברד על האדם ועל הבהמה ומפני מה הביא עליהם ברד לפי שהיו המצרים אומרים לכו חרשו וזרעו את שרותינו ולכך הביא הק"בה עליהם ברד ששיבר האילנות והזרעים. ואמרו חכמים בשעה שנשא משה את ידיו להק"בה עמד הברד בין השמים ובין הארץ שנאמר ויצא משה מעם פרעה את העיר ויפרוש כפיו אל ה' ויחדלו הקולות והברד ומטר לא נתך ארצה אלא הוטל בין שמים וארץ עד שבא יהושע ונלחם עם אותם מלכים שלשים ואחד והשליכם הק"בה עליהם שנאמר רבים אשר מתו מאבני הברד מאשר מתו בחרב והנשאר ימטיר הק"בה על גוג ומגוג שנאמר ויצא ה' ונלחם בגוים ההם כיום הלחמו ביום קרב. מכה שמינית הביא עליהם הק"בה ארבה שהיה דומה פיו לנמר שניו כשני אריה ומתלעותיו כמתלעות לביא מפני מה הביא עליהם ארבה מפני שהיו המצרים אומרים לישראל לכו ונטעו לנו אילנות ונשמרו פירותיהן לכך הביא עליהם ארבה ואכל כל מה שנשארה מן הברד. מכה תשיעית הביא הק"בה חשך של גיהינם מי שהיה יושב לא היה יכול לעמוד ומי שהיה עומד לא היה יכול לישב מפני כובד החשך ומפני מה הביא עליהם חשך מפני שהיו פושעים בישראל ובקש הק"בה להמיתם בשלשת ימי האפילה וכדי שלא יראו המצריים במפלתן וישמחו בהן לפיכך הביא עליהם הק"בה חשך. מכה עשירית הביא עליהם מכת בכורים וקודם שהביא עליהם המכה הלך משה אצל בכורי מצרים

אמור עוד פעם אחרת וכן עשה והקב"ה השמיע קולו של פרעה בכל ארץ מצרים שנאמר ויקם פרעה לילה הוא וכל עבדיו וכל מצרים ותהי צעקה גדולה במצרים כי אין בית אשר אין שם מת ויאמר קומו צאו מתוך עמי א"ל משה לפרעה למה אתה מטריח עצמך א"ל מתירא אני שלא אמות לפי שאני בכור א"ל משה אל תירא מדבר זה לגדולה מזאת אתה מוכן ולא תאמר פרעה לבדו היה דוחק אלא כל המצרים היו דוחקין שנאמר ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ כי אמרו כלנו מתים. א"ר שמואל בר נחמני בהערמה זאת כאו מצריים על ישראל אמרו אם משעבדים אנו אותם באש יכול אלהיהם להלחם בנו באש מלמעלה כשם שהביא על סדום ועל עמורה אלא נשעבד אותם במים שאינו יכול להלחם בנו במים שכבר נשבע שלא יביא מבול לעולם ואמר להם הק"בה שוטים אני נשבעתי שלא יבא עוד מבול חייכם אתם עצמכם תלכו אל המבול לפיכך טבעם בים לכך נאמר ימינך ה' נאדרי בכח ימינך ה' תרעץ אויב. (בהעתקה אחרת: ימינך ה' נאדרי ככח וגו' ית' שמו וית' זכרו של מלך מלכי המלכים הק"בה קרע לנו הים ושיקע צרינו כתוכו דכתיב ימינך ה' תרעץ אויב ובימינו נתן לנו את התורה שנאמר מימינו אש דת למו א"זל עליונים וכל אשר בהם נבראו בימינו לפיכך אנו חייבין לשבח ותחתונים וכל אשר בהם נבראו כשמאלו שנאמר אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים ובה נשבע הק"בה לישראל שלא יהיו מסורין ביד אומות העולם שנאמר נשבע ה' כימינו ובזרוע עזו אם אתן את דגנך עוד לאויב ואם ישתו בני נכר תירושך אשר יגעת בו כי מאספיו יאכלוהו והללו את ה' ומקבציו ישתוהו בחצרות קדשי והללו את ה' בשביל שהיתה ירושלים בנויה על כל פינותיה כיון שראו ברוח הקודש מתנבא לישראל כל הניסים הללו הנאמרים למעלה לכך פתחו שירה):

וברוב גאונך. אמרו חכמים עשר מכות הביא הק"בה על המצריים במצרים. מכה ראשונה הביא עליהם דם ולמה הביא עליהם דם מפני שהיו המצריים מונעין בנות ישראל לעשות טבילה לכך הביא עליהם דם. מכה שניה הביא עליהם צפרדעים שהיו נופלות בשארותם ובחדרי משכבם ומרקדין מפניהם והיתה מכת צפרדעים קשה מכלם ומפני מה הביא עליהם הצפרדעים לפי שהיו המצרים אומרים לישראל לכו וצדו לנו דגים לפיכך הביא עליהם צפרדעים. מכה שלישית הביא עליהם כנים והיו ברוב אמה על הארץ וכשהיו

בתיהם אמר להם משה לישראל כך אמר לי הק"בה זאת חקת הפסח כל בן נכר לא יאכל בו כששמעו ישראל דבריו של הק"בה עמדו על רגליהם בשמחה ובשירים ומלו כל הערלים שהיו בישר' במהירות והק"בה בא ורפאם כשהיה חצי הלילה עבר הק"בה בתוך מצרים וראה ישראל מלוכלכים בדם מילה ובתיהם מלוכלכים בדם פסח ברך אותם ואמר להם בני תהיו חיים לשנה הבאה שנאמר ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך ואומר לך בדמיך חיי ואומר לך בדמיך חיי. ואמר ר' יהושע בן לוי כשאמר משה לפרעה דע שבכורי מצרים ימותו הלילה התחיל להלעיג עליו ואמר כמה יהיו בכורי מצרים מאתים או שלש מאות וטפש לא היה יודע שכלם בכורים מפני שהיו שטופים בזמה והיו כלם ממזרים וכל אחד ואחד היה בכור לאביו וכיון שמתו הבכורים וגדול הבית במקום הבכורים וראה פרעה שמתו רוב בנים ובני עבדים ובני שפחות אמר בלבו מעולם לא אמר לי שקר ואמר לעבדיו כל זמן שהיה משה אצלי הייתי מפיים ממנו ומתפלל עלינו והיינו מתרפאין עכשו כעסנו עליו ואמרתי אל תוסף ראות פני דין הוא שאני אלך בעצמי מיד קם ממטתו בבכיה גדולה והלך עם שריו ועבדיו לפני פתחו של משה צעק פרעה בקול גדול ובוכה במר נפש וקורא למשה משה אוהבי בבקשה ממך התפלל עלי לפני הק"בה ומשה ואהרן וכל ישראל אוכלין פסחיהן ושותין יין בהסיבה ואומרים שירות ותושבחות להק"בה ויושבין בבתיהם ואין אחד מהם יוצא לחוץ לכך אמר להם הק"בה ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר וכשקרא פרעה בפתחו של משה אמר לו מי אתה ומה שמך אמר לו אני פרעה המושפל אמר לו משה למה באת אלי אתה בעצמך וכי דרכו של מלך לעמוד ולחזור על פתחי בני אדם אמר לו פרעה למשה בבקשה ממך אדוני בא והתפלל עלינו עכשו לא ישאר אדם בכל ארץ מצרים אמר לו לא אוכל לצאת כי הק"בה צוה אותנו ואמר לנו ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר ואמר פרעה למשה בבקשה ממך צא אל החלון ודבר עמי וכן עשה ואמר לו הלא אמרת לי אתמול ומת כל בכור בארץ מצרים ועכשו תשע ידות מתים אמר לו משה אע"פכ אם תרצה אלמוד לך דבר ותנצל אתה ולא תמות הרם קולך ואמור בני ישראל הרי אתם ברשות עצמכם קומו צאו מתוך עמי עד עכשו הייתם עבדי פרעה מכאן ואילך הרי אתם ברשות ה' עבדו את ה' אלהיכם וכן עשה אמר לו משה אמור כן פעם שניה וכן עשה ואמ"ל

הים ובתבונתו מחץ רהב. בשעה שבקש הק"בה לקרוע את הים לפני ישראל כדי שיטבעו מצרים פתח רהב שר של ים בזכות שלום של מצרים ואמר לפניו רב"שע מפני מה אתה רוצה ליטבע את המצרים די להם לישראל שאתה מציל אותם מידם באותה שעה הרים הק"בה את ידו והכה את רהב שר של ים הכאה אחת הוא וכל חילו והרגם והשליכם במצולות ים ומהם הסריח וכיון שראו ישראל אמרו תהומות יכסיומו):

ימינך ה' נאדרי בכח. אמרו חכמים בשעה שהביא הק"בה מכת בכורים על המצרים קודם בא המכה על אלהיהם ועל כל צלמיהן אותן שהיו מכסף וזהב ונחשת וברזל ובדיל ועופרת נתכין ונמסין וכל צלמים שהיו מעץ נרקבים ונשברים כשראה פרעה כן עמד בחצי הלילה וקרא למשה ולאהרן וצועק ובוכה בכל חוצות ישראל ואמר היכן משה ואהרן עומדים ונערים קטנים של ישראל משחקים ואומרים לו היכן אתה הולך ומי אתה מבקש ואמר להם משה אוהבי אני מבקש והם אומרים לו בכאן הוא דר ואחר אומר לו לא כי בכאן הוא דר עד שמצא הבית ואומר לו קומו צאו מתוך עמי אמר לו משה וכי גנבים אנו שנצא בחצות הלילה הק"בה אמר לנו ואתם אל תצאו איש מפתח ביתו עד בקר אמר לו בבקשה ממך קומו צאו מהר. ויהי בחצי הלילה זו שנאמרה ברוח הקודש על ידי דוד שנאמר חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך. א"ר יוחנן מלמד שאמר דוד לפני הק"בה רב"שע מודה אני לפניך על אותה הלילה שנעשית לישראל במצרים. ואמר בא וראה מה עשה הק"בה לישראל ית' שמו ויתעלה זכרו שלא גמר דינו במצרים עד שהודיע משפטיו למשה ולישראל אמר לו הק"בה למשה לך אמור להם בני תהיו יודעים שאני יוצא בתוך מצרים ואני בעצמי אפרע מהם ואשחט בכוריהם בשעה אחת ואתם שחטו פסחיכם ותנו מדם הפסח על שתי המזוזות ועל גגות בתיכם ועל הכותלים ויהיה זאת סימן לחיים משל למה הדבר דומה למלך שהיה לו צאן והפריש מהם לחיים והפריש מהם למיתה מה עשה נטל את הסיקרא וסיקר אותם שהפריש לחיים ושהפריש למיתה לא סיקר אותם כך המלך זה הק"בה והצאן שרצה לשחוט אלו המצריים והצאן שהפריש לחיים זה ישראל ונתן עליהם סיקרא זה הדם שנאמר ולקחו מן הדם ונתנו על שתי המזוזות ועל המשקוף וכן עשו ישראל שחטו את פסחיהם ונתנו על מזוזותיהם ועל כותל

אש וענן ויהם את מחנה מצרים לכך נאמר מרכבות פרעה וחילו ומבחר שלישיו טבעו בים סוף:

תהומות יכסיומו. אמרו חכמים ית' שמו של הק"בה שברא את עולמו בחכמה ובתבונה ובנפלאותיו אין חקר לתבונתו אין מספר וכתיב כונס כנד מי הים נותן באוצרות תהומות כשברא הק"בה את עולמו אמר לשר של ים פתח פיך ובלע כל מימות שבעולם אמר לפניו רב"שע דיי שאעמוד בשלי והתחיל לבכות מיד הרגו הק"בה שנאמר בכחו רגע הים ובתבונתו מחץ רהב מה עשה הק"בה כבשן וקבלן הים שנאמר ודורך על במתי ים ושם להם החול כמו בריח ודלתים שנאמר וישם בדלתים ים אמר לו הים רב"שע א"כ יתערבו מימי המתוקים עם המלוחים אמר לו כ"א ואחד יהיה לו אוצר בפני עצמו שנאמר נותן באוצרות תהומות. בא וראה כמה חסדים עשה הק"בה עם ישראל ית' שמו כשהלכו ישראל במדבר היה הולך לפניהם יומם בעמוד ענן לנחותם הדרך ולילה בעמוד אש להאיר להם ללכת יומם ולילה. ועוד שהיו שם נחשים ושרפים והק"בה מרוב אהבה שאהב את ישראל היה שולח לנחשים שהיו עושין עצמן כגשר וישראל עוברין עליהם כאדם שעובר על הגשר ועדין מרוב אימה מן הנחשים שהיו במדבר ומפחד ואימה שהיה להם מן המצרים לאחר שטבעו בים אמרו למשה אתה אומר שטבעו המצריים בים מתיראין אנו שלא יעלו מן הים כשם שעלינו אנחנו אם רצונך הראה לנו מתים ונראה נקמה משונאינו מיד אמר משה להק"בה רב"שע מרוב אימה ופחד שהיה להם ממצרים אין מאמינים שטבעו בים אם רצונך עשה להם נסים ונפלאות והראם להם ויראו נקמה מאויביהם מיד אמר הק"בה לשר של ים השליכם ליבשה אמר שר של ים לפני הק"בה רב"שע יש אדם שיתן מתנה לעבדו ויטלנה הימנו אמר הק"בה לשר של ים אני אפרע לך אחד ומחצה כמותם אמר לפניו רב"שע יש עבד שתובע אדוניו לדין בשביל חובו אמר לו נחל קישון יהיה לך ערב מיד הוציאם לשפת הים וראו ישראל והכירו כל אחד שונאיו ונטלו כל כספם וזהבם ולאחר שראו נקמתם הצלילם הק"בה כמו אבן לכך נאמר תהומות יכסיומו ירדו במצולות כמו אבן, (בהעתקה אחרת: תהומות יכסיומו. או"ל וכי מצרים במצולות ירדו והלא כבר נאמר וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים אלא א"זל רהב של ים הוא וכל חילו הכה אותם והשליכם הק"בה במצולות ים ומהם הים הסריח שנאמר בכחו רגע

כל מקניהם הם חשבו לשקוע את ישראל במים לפיכך שקע אותן במים לפי שאין הק"בה דן את האדם אלא מדה כנגד מדה דעו כל המכות שהביא הק"בה על המצרים כן יביא על אדום כשיצאו ישראל מן הגלות בימות המשיח. במצרים הביא עליהם מכת דם תחלה כמו כן יעשה לאדום שנאמר ונתתי מופתים בשמים ובארץ דם ואש ותמרות עשן השמש יהפך לחשך והירח לדם לפני בא יום ה' הגדול והנורא. למצרים הביא צפרדעים שהיה קולן גדול כמו כן יעשה לאדום שנאמר קול שאון מעיר קול מהיכל קול ה' ישלם גמול לאויביו. למצרים הביא עליהם כנים שהיו שורפין אותם כמו כן יעשה לאדום שנאמר ונהפכו נחליה לזפת ועפרה לגפרית. למצרים הביא עליהם ערוב אף באדום כתיב וירשוה קאת וקפוד וינשוף ועורב ישכנו שם. במצרים הביא בהם דבר אף באדום יעשה כן ונשפטתי אותם בדבר ובדם. במצרים הביא שחין אף באדום מכה אותן בשחין שנאמר וזאת המגפה אשר יגוף ה' את כל הגויים אשר צבאו בירושלים המק בשרו והוא עומד על רגליו ועיניו תמקנה בחוריהן ולשונו תמק בפיהם. במצרים הביא ברד כמו כן יעשה באדום שנאמר ונשפטתי אותו בדבר ואבני אלגביש ואש וגפרית אמטיר עליו. במצרים הביא ארבה שהוא מין עופות אף באדום כמו כן שנאמר בן אדם אמור לצפור כל כנף ולכל חית הארץ הקבצו ובאו קו תוהו ואבני בהו. במצרים נגף בכוריהם אף באדום כתיב שמה נסיכי צפון כלם. במצרים פרע מאלהיהם אף באדום לאחר שפרע משר שלהם אח"כ הוא פורע מהם שנאמר והיה ביום ההוא יפקוד ה' על צבא מרום במרום ועל מלכי האדמה באדמה ולכך כתוב ה' איש מלחמה:

מרכבות פרעה. אמרו חכמים כשהיו ישראל במצרים היו המצרים משעבדין אותם בכל עבודה קשה שבעולם בחומר ובלבנים ובכל יום היו אומרים לישראל לעשות כל אחד ואחד שש מאות לבנים וכשהיה ישראל פוחת אחת היו משימין אותו בקיר כנגד מה שפוחת לכך לקו המצרים ברדפם אחריהם בשש מאות רכב שנאמר ויקח שש מאות רכב בחור וכשראו ישראל המצרים נוסעים אחריהם נבהלו ופרחה נשמתם אמרו מלאכי השרת לפני הק"בה רב"שע נרד ונעשה נקמה לישראל במצרים ונשמור בניך מידם וענה להם הק"בה אני בעצמי ארד ואשמור את בני בשכר שעשה אברהם אביהם רצוני שנאמר וישכם אברהם בבקר וכשהגיע אותה שעה שעמד אברהם בתפלה לפניו הסתכל במחנה מצרים בעמוד

אותו וכן עשה זה שאמר הכתוב וירף ממנו אז אמרה חתן דמים למולות הרי הצילתני אשתי משתי מיתות כיון שבאתי למצרים פגעו בי דתן ואבירם שהן היו ראשי ישראל ואמרו לי להרוג אותנו באת או שמא אתה רוצה לעשות לנו כדרך שעשית למצרי מיד חזרתי למדין ועמדתי שם שתי שנים עד שנגלה עלי הק"בה בחורב ואמר לי לך והוצא את בני ממצרים וכל זאת עשה לי הק"בה ולכך אני מחייב לשורר לפניו ולכך נאמר עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארוממנהו:

ה' איש מלחמה. אמרו רבותינו בטכסיסי מלך בשר ודם הביא עליהם את המכות מלך בשו"ר כשהמדינה מורדת עליו מה עשה משלח לגיונות עליה ומקיפין עליה וסוכר המים שלה כדי שימותו אם חזרו בהן הרי טוב ואם לאו מוליך אליהם קולנין אם חזרו בהן הרי טוב ואם לאו הוא מורה בהם חצים אם חזרו בהן מוטב ואם לאו מוליך עליהן דרמסואות ואח"כ מגרה בהם לגיונות ואח"כ אוסר אותן בבית האסורין ואח"כ הורג את הגדולים שבהם כך הק"בה בא על המצרים בטכסיסי מלכים בתחלה סכר אמה המים שנאמר ויהפוך יאוריהם לדם לא עזבו את ישראל הביא עליהן קולנין אלו הצפרדעים שמקרקרין במעיהן לא עזבו את ישרא' הביא בהם חצים אלו הכנים שהיו נכנסין בגופן של מצריים כחצים לא עזבו את ישראל הביא עליהם הברבריים אלו ערוב לא עזבו את ישראל הביא עליהם דרמיסניות זה הדבר שהרג את מקניהם לא עזבו את ישראל הביא עליהם נבז זה השחין לא עזבו את ישראל הביא עליהם אבני בלוסטראות זה הברד לא עזבו את ישראל הביא עליהם אוכלסין הרבה זה ארבה לא עזבו את ישראל נתן אותם בבית האסורין זה חשך לא עזבו את ישראל הרג את הגדולים זה מכות בכורות. ולפי מה שחשבו המצריים לעשות לישרא' הביא הק"בה עליהם המכות הם חשבו על ישראל שיהיו שואבין להם מים לפיכך הפך מימיהם לדם הם חשבו שיהיו פרגמטיהם לפיכך שלח להם צפרדעים שיהיו מרקדין במעיהם הם חשבו שיהיו עובדים ארמתם לפיכך חזר עפרם לכנים הם חשבו על ישרא' שיהיו טוענין בניהם לפיכך שלח בהם ערוב אריות וזאבים ונמרים ודובים והיו למצרים עשרה בנים ונותנן ליהודי לטייל עמהם בשוק ובא ארי וחטף אחד והדוב אחד והנחש אחד עד שנתן לו חשבון מכלם הם חשבו לעשות מישראל רועים למקניהם לפיכך שלח בהם דבר שהרג

בתו לאשה וענה לי אם תוכל להביא לי את המטה העומד בגנתי אני אתננה לך הלכתי ופשפשתי את הגן ומצאתיו והבאתיו בידי מיד הרהר יתרו ואמר בודאי זהו האיש הנביא שכל חכמי ישראל מקסמין עליו שעתיד נביא לצאת מישראל שעל ידו תחרב מצרים וכל המצריים שבתוכה מיד כעס עלי יתרו ותפשני והכניסני לבור שהיה בתוך ביתו באותה שעה אמרה צפורה היאך אני יכולה להציל את הצדיק ממיתה משונה אמרה לאביה אם רצונך לשמוע לעצתי אתה אדם שאין לך אשה ויש לך שבעה בנות אם רצונך תעמודנה שש אחיותי בבית ואני אלך עם הצאן ואם לאו תלכנה שש אחיותי עם הצאן ואני אתקן הבית אמר לה אביה יפה אמרת תלכנה אחיותיך עם הצאן ואת שבי בבית ושמרי את ביתי וכל מה שיש לי ובכל יום היתה צפורה מפרנסת אותי מכל מעדני יתרו אביה עד שהשלימו שבע שנים בבור לאחר שבע שנים אמרה לאביה אבי זוכרת אני פעם אחת שלקחת איש אחד שהביא לך את המקל והשלכתו בבור ועשית עון גדול בדבר אם רצונך פתח הבור וראה שהוא מת הוציאו משם והשלך את נבלתו בחוץ כדי שלא יהיה גופו מוסרח בביתיך אם הוא חי תדע שהוא צדיק גמור אמר לה בתי יפה אמרת כלום את זוכרת מה שמו אמרה לו זוכרת אני ששמו משה בן עמרם מיד הלך יתרו ופתח את הבור וקראני משה מיד עניתי ואמרתי הנני והוציאני משם ונשקני על ראשי ואמר ברוך המקום ששמרך בבור שבע שנים מעיד אני עליו שהוא ממית ומחיה ומעיד אני בך שאתה צדיק גמור ועל ידך עתידה מצרים שתחרב ועל ידך עתיד הק״בה להוציא את ישראל ממצרים ועל ידך עתיד הק״בה להטביעם בים לפרעה ולכל חילו ונתן לי ממון הרבה ונתן לי את צפורה בתו לאשה והתנה עמי זה התנאי כל מה שתוליד בביתי יהיה מחצה על מחצה מחצה יהודי ומחצה מצרי אחר זמן נתעברה צפורה ונולד גרשום בחלקי ומלתיו והנקתיו אמו שתי שנים לשנה השלישית נולד אליעזר אמרתי איך אעשה עכשו לא יניח אותי למולו מיד לקחתי אשתי ושני בני לשוב ארץ מצרים באותה שעה בא שטן בדמות נחש ופגע בי ובלעני מראשי ועד המילה ומעולם לא היה יכול ליגע בברית מילה הרהרה צפורה ואמרה יודעת אני שאין דבר זה אלא בשביל עון שלא מלנו ליעזר בנינו מיד לקחה צפורה צור ותכרות את ערלת בנה ונטלה מן הדם וזרקה על רגלי באותה שעה יצתה בת קול ואמרה לנחש הקא

הדבר בעיניו ועשו כן ושמו הדינר והגחלת במזרק אחד ואני רציתי לטול הדינר ובא גבריאל ודחף ידי בתוך הגחלת ונטלתיה והכנסתיה לתוך פי בשביל כן אני ערל שפתים וכשגדלתי יצאתי לראות דוחק אחי וראיתי איש מצרי מכה איש עברי מעמי והכיתיו וטמנתיו בחול וכששמע פרעה הדבר בקש להרוג אותי והביא חרב שנונה שבכל העולם לא היתה כמותה והכני בה עשר פעמים ועשה לי הק"בה נס ונדמה צוארי כעמוד של שיש ולא שלטה בי החרב וברחתי אצל יתרו אף הוא חבשני בבור שבע שנים שכשיצאתי ממצרים בן ארבעים שנה הייתי ועמדתי על הבאר ומצאתי צפורה בת יתרו וראיתי אותה שהיא צנועה ביותר אמרתי לה שאשאנה לאשה ואמרה צפורה לי מנהג אביה ואמרה לי כל אדם שבקש לישא מבנותיו של אביה מנסה אותו באילן אחד שיש לו בגנתו וכשמגיע לאילן מיד בולעו אמרתי לה אילן זה מאין היה לו אמרה לו מקל הוא שברא הק"בה אותו בע"ש כשברא הק"בה את עולמו והק"בה הפקידו לאדם הראשון ואדם הראשון הפקידו לחנוך וחנוך הפקידו לנח ונח הפקידו לשם ושם הפקידו לאברהם ואברהם הפקידו ליצחק ויצחק הפקידו ליעקב ויעקב החזירו למצרים והפקידו ליוסף בנו וכשמת שללו המצרים את ביתו והביאו אותו המטה בפלטרון של פרעה ויתרו אבי היה אחד מגדולי חרטומי פרעה וראה אותו מטה וחמדו בלבו וגנבו והביאו לביתו ובאותו מטה חקוק עליו שם המפורש ואותן עשר מכות שעתיד הק"בה להביא על המצרים במצרים והיה כתוב בו דצ"ך עד"ש באח"ב ועוד כמה ימים וכמה שנים היה מונח המטה בבית אבי עד שאבא פעם אחת לקחו בידו ונכנס לגנה וטענו לקרקע ושב בגנה ללקחו מצאו שהוא פרח ויצץ ציץ ובו היה בודק כל מי שמבקש לישא אחת מבנותיו וכששמעתי דבריה הטובים וראיתי שהרועים גרשום הצלתי צפורה ואחיותיה מיד הרועים וגם דלה דליתי להן והשקתי את צאנן ותבאנה אל רעואל אביהן ואני באתי עמהן ונכנסו הן תחלה ואני מבחוץ כשראה אותן יתרו אמר להן מדוע מהרתן בא היום ותאמרנה איש מצרי הצילנו מיד הרועים ואני שמעתי מבחוץ כי הן מעידות עלי שאני איש מצרי ובשביל שלא נכנסתי ואמרתי איש עברי אני לא אזכה ולא אכנס לארץ ישראל וכיון שאמרו בנות יתרו איש מצרי הצילנו אמר להן אדם שעשה עמכן טובות אתן גמלתן לו גמול זה קראן לו ויאכל לחם כיון שנכנסתי לבית אכלתי ושתיתי ודברתי ליתרו שיתן לי צפורה

מלאכים יורדים מן השמים ורוחצין וסכין אותנו והיו מלבישין אותנו צבעונין ומשימין בידינו שתי חתיכות אחת של חמאה ואחת של דבש. וכשנעורות אמותנו רואות אותנו רחוצים וסוכים ומלובשים ממשי והיו נותנות שבח לשמך הגדול והיו אומרות ברוך המקום שלא הניח חסדו ואמתו מזרעו של אברהם אבינו ואומרות הרי הם בידך עשה מה שאתה חפץ והולכות להם וכשהיו המצרים רואים אותנו באים להרגנו ואתה ברחמיך הרבים היית מצוה את האדמה ובלעה אותנו ופולטת אותנו במקום אחר והיית מציל אותנו מידם וכשהיינו גדולים היינו נכנסים למצרים חבורות חבורות וכל אחד ואחד היה מכיר אביו ואמו ומשפחתו וכל זאת עשית לנו לפיכך נשיר לפניך ולכן נאמר אז ישיר משה ובני ישרא׳ את השירה הזאת לה׳:

עזי וזמרת יה, אמרו חכמים ז״ל אמר משה לישרא׳ אתם נתתם הודאה להק״בה אף אני אתן הודאה לשמו שעשה עמי נסים ונפלאות בשעה שבאה מרים אחותי ואמרה לאבי אבי בא אלי בנבואות שיצא ממך בן שיגאול את ישראל מעבודה זאת וכשנולדתי הצפינה אותי אמי ג׳ חדשים ולא יכלה עוד להצפיני ותקח תבת גומא ותשם אותה על שפת היאור ותתצב אחותי מרחוק לדעה מה תהא בנבואתה והק״בה יתעלה שמו לעדי עד הוריד חום גדול במצרים עד שירדה בת פרעה לרחוץ על היאור ותרא את התיבה ותשלח את אמתה ותקח אותה ותפתח ותראני ותחמול עלי שה״בה נתן לי חן בעיניה לבלתי המיתני ולקחה אותי לינק את שדיה וה״בה נתן בי דעת שלא רציתי לינק בחלב טמא והחזירה אותי לחיק אמי ונתנה לה בשבילי שכר גדול וכשהייתי גדול בן ג׳ שנים בת פרעה הלבישה אותי בגדי צבעונין ושגרה אותי לאביה וכשראה אותי שהייתי נאה לקח אותי בחיקו ונטלתי הכתר מראשו ושמתי אותו בראשי והיו יושבין לפניו כל חרטומי מצרים וחכמיה ואמרו לו תינוק זה שנטל הכתר מעל ראשך ונתנו בראשו מתייראין אנו שלא יהיה אותו שעתיד להוציא מלכות זה מידך מהם אומרים להרגני בחרב ומהם אומרים לשרפני עד שענה אחד מהם יתרו שמו ואמר תינוק זה אין לו דעת אלא אם רצונך אומר לפניך דבר אחד ישימו לפני ילד זה דינר זהב וגחלת אש אם ישלח ידו ויקח הדינר תדע שיש בו דעת ותעשה בו משפט ואם ישלח ידו ויקח הגחלת תד׳ע שהוא נער ואולת קשורה בלבו ותניחהו כששמע פרעה ועבדיו דבר זה כשר

עליהם יוסף אוהבי שהצילם בחכמתו ונעשו כלם עבדים שלו ואח"כ באו בני לשם כגרים מפני הרעב ושעבדום בכל עבודה קשה שבעולם והם צעקו מרוב העבודה ותעל שועתם לפני ושלחתי לפרעה שלוחי הנאמן משה ואהרן ובאו לפני פרעה ואמרו לו כה אמר ה' שלח את עמי ויעבדוני ולפני אותו רשע היו יושבין מלכי מורח ומערב והתחיל להתגאות ואמר מי ה' אשר אשמע בקולו איך לא בא לפני כמו שבאו כל מלכי העולם ולמה לא הביא לי דורון כמו שמביאין לי כל המלכים אבל אלוה זה שאתם אומרים איני מכירו מה עשה חזר ופשפש בספריו ולא מצא כתב משליחות השיב ואמר לעבדיו שמענו שבן חכמים הוא בן מלכי קדם ואמר לשלוחי מה מעשיו של אלוה זה השיבו לו ואמרו לו הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים הוא ברא את השמים ואת הארץ וכו' השיב ואמר לשלוחי לא יש אלוה בכל העולם שיעשה אלו המעשים אלא אני לבדי שאני בראתי עצמי ונילס נהר ועל דבר זה שכפר בי שלחתי בו י' מכות עד ששלח בני בעל כרחו ועל כל זאת לא מנע עצמו מרשעו וחוזר ורודף אחריהם להחזירם לשעבודו לפי שנעשה בו כל זאת ולא הכיר אותי אנו רוצים לטבעו בים הוא וכל חילו מיד ענו כל פמליא של מעלה ואמרו דין גדול יש לך להטביעם בים כשראה עוזא פתח ואמר רבון העולמים יודע אני שחייבין הם לך אלא יהי רצון מלפניך שתתנהג עליהם במדת רחמים ורחם על מעשה ידיך כמו שכתוב ורחמיו על כל מעשיו ובקש הק"בה לרחם עליהם עד שבא גבריאל שר של ישראל ונטל דפוס של לבנים שהיו עושין ישראל במצרים והראה אותה לפני הק"בה ואמר לפניו רבון העולמים אומה ארורה שבזו העבודה הקשה שעברו את בניך תרחם עליהם וחזר הקב"ה מן מדת רחמים וישב עליהם בכסא הדין וטבען בים לכך נאמר וירא ישראל את היד הגדולה וגו' ויראו העם וגו' ויאמינו וגו' (ע"כ נמצא בילקוט):

אז ישיר משה, אמרו חכמים בשעה שבאו ישראל לאמר שירה להק"בה אמרו למשה משה רבינו אמור אתה תחלה ואח"כ נאמר אנחנו מיד ענה משה לישראל אמרו אתם תחלה ואח"כ אומר שאני יחיד וכבוד רבים גדולה משל יחיד מיד פתחו ישראל נשיר לה' על שעשה עמנו נסים ונפלאות בשעה שגזרו עלינו המצרים ואמרו כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו היו אמותנו יוצאות לשדה ואתה מפיל עליהן תרדמה והיו יולדות אותנו בלא שום צער והיו

ישרא׳ לבא בים עד שקפץ נחשן בן עמינדב וירד תחלה בים ואחריו באו כל ישראל ביבשה והמים להם חומה מימינם ומשמאלם. ויושע ה׳ ביום ההוא אמרו חכמים ז״ל (ילקוט פ׳ בשלח ד״א ויושע ה׳ וכו׳ בשם מדרש אבכיר) וכי ישראל היו מסורין ביד המצרים ביום ההוא שהוא אומר ויושע ה׳ ביום ההוא את ישראל ביד מצרים אלא אז״ל בשעה שיצאו ישראל ממצרים עמד עוזא שר של מצרים לפני הק״בה ואמר לפניו רב״שע אומה זו שאתה מוציא ממצרים יש לי דין עמהם אם רצונך יבוא מיכאל שר שלהם וידון עמי לפניך באותה שעה אמר הק״בה למיכאל צא לדון עמו לפני מיד פתח עוזא שר׳ של מצרים לפני הק״בה ואמר רב״שע גזרת על אומה זו שיהיו משועבדים תחת אומתי ד׳ מאות שנה שנאמר ועבדום וענו אותם ד׳ מאות שנה ועדין לא עבדום אלא שמונים ושש שנים מיום שנולדה מרים על שם שמררו המצריים את חייהם שנאמר וימררו את חייהם וגו׳ ועדין לא הגיע זמן יציאתם אלא אם רצונך תן לי רשות ואחזירם למצרים לשעבודם שלש מאות וארבע עשר שנה שנשארו וקיים את דבריך וכמו שאתה קיים כך תהא גזרתך קיימת. כששמע מיכאל כך נשתתק ולא היה לו מענה לענות לעוזא שר של מצרים כיון שראה הק״בה שהיה רוצה עוזא להחזיר את ישראל למצרים אמר לעוזא מפני מה אתה רוצה להחזיר את בני לשעבודך כלום נתחייבו בני לעבוד לאומתך לא בעבור דבר אחד שדיבר אברהם בשעה שאמרתי לו אני ה׳ אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת לרשתה אמר לפני רבון העולמים במה אדע כי אירשנה ועל דבר זה אמרתי לו גרים יהיו במצרים לא אמרתי אלא בארץ לא להם גלוי וידוע מיום שנולד יצחק היו גרים וככר עברו אותם ד׳ מאות שנה ואין לך רשות לשעבד את בני וזה שאמר הכתוב ויושע ה׳ ביום ההוא וגו׳:

וירא ישראל את היד הגדולה. בשעה שבקש הק״בה להטביע את מצרים עמד עוזא שר שלהם ואמר לפניו רב״שע נקראת צדיק ישר ואין לפניך לא עולה ולא שכחה ולא משוא פנים ולמה אתה רוצה להטביע את בני בים כלום טבעו בני מבניך או הרגו מהם אפילו אחד מבניך ואם בשביל שעבוד קשה ששעבדו בני בהם כבר נטלו בניך מהם שכרם כלי כסף וכלי זהב שהיה להם נטלו. באותה שעה כנס הק״בה כל פמליא של מעלה ואמר להם שפטו ביני ובין עוזא שר של מצרים באמת מתחלה הבאתי עליהם רעב והעמדתי

לשחוט את בנו אמר הק"בה למלאכי השרת ראיתם לאברהם אוהבי היאך מיחד שמי בעולם אם הייתי שומע לכם בשעה שאמרתי בבריאת עולמי מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו מי היה מיחד שמי בעולם הזה כאברהם באותה שעה בכו מלאכי השרת במר נפש ומה היו אומרים נשמו מסלות שבת עובר אורח הפר ברית היכן הוא שכרן של מכניסי אורחים שכל האורחין שהיו באין מכל מקום מכנים אברהם בתוך ביתו ומאכילן ומשקן ומלוון לדרכם היכן השכר שנטל אברהם הפר ברית הפר אותו ברית שאמרת לו כי ביצחק יקרא לך זרע ואת בריתי אקים את יצחק והרי המאכלת על צוארו ובכו מלאכי השרת ונפלו דמעותיהם על הסכין עד שעמד ולא שלט בצוארו של יצחק מיד פרחה נשמתו אמר לו הק"בה למיכאל מפני מה אתה עומד אל תניחנו לשוחטו מיד קרא מיכאל לאברהם ואמר אברהם אברהם מפני מה קרא ב' פעמים לפי שאברהם אבינו ממהר והמלאך צוח כאדם מצוח ואומר פלוני פלוני מה אתה עושה אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה אמר לו אברהם למלאך הק"בה אמר לי לשוחטו ואתה אומר לי לא תשחטנו דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין מיד ויקרא מלאך ה' אל אברהם שנית מן השמים ויאמר בי נשבעתי נאם ה' יען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשכת את בנך את יחידך כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים ויירש זרעך את שער אויביו מיד הניחו וחזרה נשמתו בו ועמד על רגליו וברך ברוך אתה מחיה המתים ובאותה שעה נשא אברהם עיניו לשמים ואמר רב"שע בשעה שיעמדו בני בצער תזכור להם זו השעה שאני עומד לפניך:

ועתה דבר אל בני ישראל ויסעו. ויען משה לפני הק"בה רב"שע ואני מה אעשה אמר לו טול המטה אשר נתתי לך ולך לים בשליחותי ואמור לו אני שלוחו של יוצר בראשית גלה דרכיך לבני שיעברו בך מיד הלך משה אל הים ואמר לו דברי הק"בה ויען הים למשה לא אעשה כדבריך לפי שאתה ילוד אשה ולא זו בלבד אלא שאני גדול ממך שלשה ימים שאני נבראתי ביום השלישי ואתה לא נבראת עד יום הששי מיד השיב משה דברי הים להק"בה ואמר לו הק"בה למשה עבד מסרב לרבו מה עושין לו אמר לו משה מלקין אותו במטה אמר לו הק"בה אף אתה הרם את מטך ונטה ידך על הים ובקעהו מיד ויט משה את ידו על הים ויבקעהו והיו יראין

שאתה הוא אלוה העליונים והתחתונים ונגלית עלי ואמרת לי אני יחיד שאין כמותי ואתה יחיד שאין צדיק בעולם כמותך הודע שמי בעולם ועלה יצחק בנך לפני לעולה ואני מהרתי לעשות רצונך ולא הרהרתי לומר אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע ועכשו אתה אומר לי שאעלהו עולה ואם עכשו אנו טובעים מי מיחד שמך בעולם הזה אמר לו הק"בה בחייך אל תירא על ידך יתיחד שמי בעולם מיד גער הב"ה בשטן וחרבו המים מעל הארץ ומצאו עצמם עומדים ביבשה. בעוד שהיו מהלכים בדרך אברהם ויצחק נכנס תגרות בין ישמעאל ובין אליעזר שהיו שומרים את הכלים ואת בהמתם אמר ישמעאל עכשו יקריב אבא את יצחק ואני אירש כל הנכסים שישארו מאבא אמר לו אליעזר אתה כבר גרשך כאשה גרושה מבעלה ושלחך במדבר אבל אני עבדו נאמן ביתו ביום ובלילה ורוח הקדש משיבה ואומרת לא זה יורשו ולא זה יורשו וכתיב ויבואו אל המקום אשר אמר לו אלהים ויבן שם אברהם את המזבח ויערוך את העצים ויעקוד את יצחק בנו וישם אותו על המזבח ממעל לעצים אברהם היה בונה את המזבח ויצחק מושיט לו את העצים ואת האבנים אברהם היה דומה לאדם שהיה בונה בית חתנות לבנו ויצחק היה דומה לאדם שהיה מכין עצמו לחופה שעושה בשמחה ואמר יצחק אבא זרז עצמך וחשוף זרועך ואסור ידי ורגלי יפה יפה שאני בחור בן שלשים ושבע שנה ואתה זקן וכשאראה את הסכין בידך אבעת מפחד הסכין ואבעט בך שהנפש חצופה ושמא אעשה בי מום בבעיטה ואפסל מקרבן אלא בבקשה ממך אבא מהר עשה רצון קונך ואל תעכב וגלול בגדיך ותגור מתניך ושרפני יפה יפה וטול אפר שלי והוליכה אצל שרה אמי ותניחה בתיבה בחדר שלה ובכל שעה ושעה שהיא נכנסת לחדר שלה תזכור לה מן יצחק בנה בבכי ועוד אמר לו יצחק לאביו יותר מזה כשתשחטני ותבדל ממני ותלך לשרה אמי ותשאל אותך היכן יצחק בני מה תאמר לה ומה תעשו לזקנתכם אמר לו יודעים אנו שאחריך מעט יהיו ימינו הוא שנחמנו עד שלא נולדת הוא ינחמנו מיום זה ואילך. מיד ערך את העצים ועקד אותו על גבי המזבח ממעל לעצים אמץ את זרועותיו וגלגל את בגדיו ונתן שתי ארכבותיו עליו בכח גדול והק"בה יתברך שמו יושב על כסא רם ונשא ראה היאך לבם שוה משניהם והיו דמעות נושרות מאברהם ונופלות על יצחק ומיצחק נופלות על העצים והיו נטבלים בדמעות מיד וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת

לקיים מצות יוצרו אמר אברהם אני יודע בני בך שאינך מעכב צווי יוצרך וצוויי השיב יצחק לאביו אבי מהר ועשה רצון קונך והוא יעשה רצונך. בעוד שהיו מהלכין בדרך קדמו שטן לאברהם בדרך ונדמה לו לזקן אמר לו לאנה הלך אמר לו להתפלל א"ל ומי שהולך להתפלל מה צריך לו לישא עצים על כתפיו ואש ומאכלה בידו א"ל הן שמא נשב יום או יומים ונשחט ונאפה ונאכל א"ל עני לא שם הייתי כשאמר לך המשטין קח את בנך את יחידך אשר אהבת והעלהו לי לעולה וזקן כמותך יאבד בן חמוד כזה ובחור שנתן לך הק"בה למאה שנה א"ל אברהם לא המשטין כ"א הק"בה בעצמו אמר לי קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק ועשה לפני עולה אמר לו השטן הלא יראתך כסלהך תקותך ותם דרכיך אמר לו אברהם מי הוא נקי אבד ואיפה רשעים נכחדו כיון שראה השטן שלא שמע אברהם דבריו א"ל תדע אברהם אומר לך בשורה משה תעשה עולה ולא מן יצחק אמר אברהם כך עונשו של בדאי שאפילו אומר אמת אין שומעין לו ואיני מאמינך אלא הק"בה הטוב בעיניו יעשה בא שטן ועמד לפני יצחק ונדמה לו לנער כמותו א"ל להיכן אתה הולך א"ל ללמוד תורה א"ל בחייך או במותך א"ל וכי יש אדם שילמד תורה אחר מותו א"ל אי בן עלובה היאך יקהו שניך ואי אתה יודע כי לזבוח מוליכך אביך בזו הדרך א"ל אני בעצמי יודע והרי נפשי מסורה ביד הק"בה וביד אבי כל מה שירצה לעשות יעשה ושוב הלך שטן לשרה ונדמה לה לאיש זקן אמר לה אברהם בעלך היכן הלך אמרה למלאכתו ובנך יצחק להיכן הלך אמרה לו עמו הלך ללמוד תורה אמר לה זקנה עלובה איך יקהו שניך על בנך שאינך יודעת שלזבוח הוליכו בדרך באותה שעה נזדעזעו מתניה ונתחלחלו כל אבריה ולא היתה בעולם ואע"פכ נתחזקה וענתה כל מה שאמר לו הק"בה יעשה לחיים ולשלום וכיון שרואה אותה שטן שלא עלתה בידו מחשבתו ותאות לבו לבטל קרבנו של אברהם אבינו מה עשה הלך לעשות עצמו כנהר גדול וכיון שהגיעו לאותו נהר אמר אברהם ליצחק המתן לי מעט ואכנס תחלה אני ואראה אם הוא עמוק וכן עשה ובא עד חצי הנהר ואין מגיעין המים עד ברכיו אמר ליצחק רד אחרי אל תירא שהמים אינן מגיעין עד ברכי וירד יצחק אחריו ולא הספיקו לרדת עד חצי הנהר עד שגבהו המים והגביהו עד צואריהם באותה שעה נשא אברהם את עיניו לשמים ואמר רב"שע גלוי וידוע לפני כסא כבודך

מדרש ויושע:

ויושע ה'. אמרו חכמים ז"ל כשעה שרדפו המצרים את ישראל וראו אותן ישראל אחזם אימה ורעדה אז נמשלו ישראל ליונה שהיתה בורחת מפני הנץ וכשבאה לקנה מצאה שם נחש כך ישראל בשעה שראו ישראל את המצרים אמרו למשה משה רבינו אנה נלך הרי המצרים לאחרינו והים לפנינו אז נשאו קולם בבכיה ואף משה בכה עמהם מיד נתגלגלו רחמיו של הק"בה ואמר למשה מה תזעק אלי כבר זוכר אני התפלה שהתפלל אברהם אוהבי בשעה שאמרתי לו לך ושחוט את בנך לפני מיד קבל באהבה ולמחר השכים לעשות רצוני שנאמר וישכם אברהם בבקר ויחבש את חמורו ויקח את שני נעריו אתו ואת יצחק בנו ומי היו הנערים האלה אליעזר עבד אברהם וישמעאל. אמר יצחק לאביו אבא לאן אנו הולכים לבדנו א"ל בני עד כה עד מקום קרוב וכתיב ויקח אברהם את עצי העולה וישם על יצחק בנו ויקח בידו את האש ואת המאכלת וילכו שניהם יחדיו אמר יצחק לאביו אבא לאנה נלך יחידים אמר לו בני להקריב קרבן א"ל וכי כהן אתה להקריב קרבן א"ל הרי שם שהוא כ"ג והוא יקריב את העולה מיד נפלה אימה גדולה על יצחק מפני שלא ראה כלום ביד אביו להקריב וכתיב ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי ויאמר הנני בני ויאמר הנה האש והעצים ואיה השה לעולה מיד נזדעזע יצחק וירגזו אבריו שהכיר מחשבת אביו ולא היה יכול לדבר ואע"פכ נתחזק ואמר לאביו אם אמת שבחר בי הק"בה הרי נפשי נתונה לו ונתפייס יצחק במותו בעבור

טראבוק"ו ויקחו את אברהם וקשרי זרועותיו ידיו ורגליו בקשר חזק וישימו אותו בתוך הטראבוק"ו להשליכו. ובראות אברהם אע"ה איך קשרו אותו נשא עיניו לשמים ואמר ה' אלקי אתה רואה את אשר עושה בי הרשע הזה. גם מלאכי מעלה אמרו לפני הקב"ה רבונו של עולם מלא כל הארץ כבודך הלא ראית מה עשה נמרוד הכופר בעבדך ונביאך אברהם. אמר להם הקב"ה איך לא אדע ואנכי יודע כל הנסתרות אבל אראה אני לכם נקמה בנמרוד הכופר ואציל את אברהם עבדי:

אמר המגיד שהשטן בא אצל אברהם בדמות אדם ואמר לו אברהם אם תרצה להציל מאש נמרוד השתחוה אליו והאמן בו. ויהי כשמוע אברהם את דברי השטן ויאמר לו יגער ה' בך השטן פחות נבזה ארור כופר ויצא מלפניו. ותבא אמו של אברהם לנשק אותו קודם שישליכו אותו לכבשן האש ותאמר לו בני השתחוה לנמרוד ותכנס תחת אמונתו ותנצל מכבשן האש. אמר לה אברהם אמי תלכי מעלי ודחה אותה מעליו ויאמר לה אמי אש נמרוד תכבה אותו המים אבל אש אלקים לעד לעולם אינו מכובה ומים לא יוכלו לכבותו וכששמעה אמו דבריו דברים מצודקים אמרה לו האלקים אשר אתה עובד הוא יצילך מאש נמרוד. ויהי אחרי כן וישימו אותו בתוך הטראבוק"ו להשליך אותו בתוך הכבשן ומלאכי השרת בקשו רחמים מלפני הקב"ה לרדת להצילו מאש נמרוד. ויבא אליו המלאך גבריאל ויאמר לו מה אברהם האצילך מזה האש ויאמר לו אברהם האלקים אשר אני בוטח בו אלקי השמים ואלקי הארץ הוא יצילני וכראות הקב"ה כונתו הטובה פנה אליו ברחמים ויאמר לאש ההיא קרה ושלוה על עבדי אברהם:

אמר המגיד שהאש נכבה בלא מים והעצים הציצו ציץ וכולם הוציאו פירות כל עץ נתן פריו ושב הכבשן כמו גינת ביתן המלך והמלאכים יושבים עם אברהם בתוכו ויפן המלך וירא את הגן ואת המלאכים יושבים עם אברהם בתוך הגן ויאמר המלך לאברהם כשוף גדול אתה יודע שהאש אינה שולטת בך ולא עוד אלא שאתה מראה לעם שאתה יושב בתוך גנת ביתן ויענו כל שרי נמרוד יחדיו למלך לא אדונינו אין זה כשוף כי אם יכולת אלוה גדול אלקי אברהם ואין אלוה אחר מלבדו ואנחנו מעידים על זה וגם אברהם עבדו באמת. ויאמינו בשעה ההיא כל שרי נמרוד וכל עמו בה' אלקי אברהם ויאמרו כולם ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד:

ממני אדם שזה לו עכשיו שנה תמימה שעמד בבית הסוהר ולא הביא לו שום אדם לא לחם ולא מים ולא שום מאכל בעולם אמר לו עכ"ז תלך בבית הסוהר ותצעק אליו אם ישיבך תביאנו ואשליכנו באש ואם מת יותר טוב ותקברו אותו ולא יזכר שמו עוד. הלך שר בית הסוהר לפתח הבור ויקרא בקול גדול וחזק אברהם אתה חי או מת ויען אותו אנכי חי אמר לו מי נתן לך אכילה ושתיה עד הנה. אמר לו האכילני והשקני מי שהוא יכול על כל הוא אלקי האלקים ואדוני האדונים עושה נפלאות לבדו וגם הוא אלקי נמרוד ואלקי תרח אלקי כל העולם הוא זן ומפרנס לכל רואה ואינו נראה והוא בשמים ממעל ונמצא בכל מקום ומשגיח בכל הפרטים. ויהי כשמוע שר בית הסוהר את דבריו ויאמן גם הוא באלקי אברהם ויאמר אלקיך אברהם הוא האלקים ואני אעיד על זה וגם אתה עבדו ונביאו באמת ונמרוד הוא משקר. ויהי באומרו כך ויגידו למלך לאמר הנה שר בית הסהר מעיד על אלקי אברהם שהוא אמת ואברהם עבדו אמת ותמה המלך מאד וישלח אחריו ויאמ׳ לו מה לך שר בית הסוהר איך כפרת בי ואמרת שאלקי אברהם אמת וגם אברהם עבדו אמת. אמר לו שכן הוא האמת ואתה המלך נמרוד כופר באמת וכראות המלך את דברי שר בית הסוהר נתעצב אל לבו מאד וימלא חמה ויצו לפגוע בו להמיתו ויצעק שר בית הסוהר בפגוע בו ויאמר ה׳ הוא האלקים הוא אלקי כל העולם ואלקי נמרוד הכופר. אמר המגיד שהסייף לא היה חותך בצוארו ויותר שהיה מכה בסייף היה משבר הסייף תמה המלך ויצו המלך להביא את אברהם ולהשליכו בתוך כבשן האש. הלך אחד מן השרים והביאו לפניו ואמר לו המלך השליכהו לתוך האש הגדולה ויקם להשליכו ותצא אש מן הכבשן ותשרוף אותו ויקם שר אחר מלפני נמרוד להשליך אותו באש וגם הוא נשרף וכל מי שהיה לוקח אותו להשליכו באש היה נשרף עד שמתו רבים אין חקר ואין מספר. ויבא השטן בדמות איש וישתחו למלך ויאמר לו המלך מה לך שאל מה שתרצה אמר לו איעצך עצה להשליך לאברהם בתוך כבשן האש הבה לי עצים הרבה ומסמרות וחבלים ואני אעשה לך טראבוק"ו שמתוך תנועתו תשליכהו לתוך כבשן האש מרחוק ולא ישרוף האש לאיש ההוא וישמח המלך מאד על העצה הזו. ויצו לעשו׳ כן ויעשו הטראבוק"ו ואחר אשר השלימוהו לעשות נסו אותו בפני המלך שלשה פעמים עד שמרחוק השליכו בו אבנים לתוך האש והוא הנקרא

אל בית הועד אשר לו ויקח בידו גרזן וכראותו צלמי המלך יושבים אמר ה׳ הוא האלקים ה׳ הוא האלקים וישליכם מעל כסאם ארצה ויך בהם מכה גדולה בגדול החל ובקטן כלה לזה קטע רגליו ולזה כרת ראשו ולזה שבר עיניו ולזה שיבר את רגליו וכלם נשברים ויצא אברהם וישלמו ימי המשתה ויבא המלך אל ביתו וקודם זה כששיבר אותם שם הגרזן ביד גדול הצלמים וכראות המלך את צלמיו שבורים אמר מי היה כאן ומי הוא אשר מלאו לבו לעשות כן ויענו כל העם בוכים ויאמרו ארונינו המלך תדע לך שאברהם היה יושב אצלם ושמענו שהיה משבר להם. ויצו המלך להביא את אברהם לפניו ויביאו אותו ויאמר לו המלך ושריו למה שברת את אלקינו אמר אני לא שברתי אותם לא שבר אותם כי אם הגדול שבהם הלא תראה היות הגרזן בידו ואם לא תאמינו שאל ממנו והוא יגיד ובשומעו דבריו חרה לו עד מות ויאמר להוליכו לבית הסוהר ויצו אל שר בית הסהר לבלתי תת לו פת לאכול ולא מים לשתות. אמר המגיד שאברהם אע״ה בעודו בבית הסהר נתן עיניו לשמים ויאמר ה׳ אלקי אתה יודע הנסתרות ואתה ידעת כי לא הגעתי עד הנה כי אם על עבודתך והקב״ה שמע את תפלתו ושלח לו המלאך גבריאל להושיעו מיד זה הכלב וא״ל שלום עליך אברהם אל תירא ואל תחת כי ה׳ אלקיך עמך. בשע׳ ההיא נראה לו מעיין מים חיים ושתה מהן והביא לו המלאך כל מיני מאכל לאכול וישב עמו שם כדי ללוותו שנה תמימה. ויהי אחרי השנה ההיא באו שרי המלך ויועציו לאכול ולשתות עם המלך ויאמרו למלך לבנות לו גדר גדול ולהכריז בכל עירו שכל מי שהוא חפץ בעבודת המלך שיביא אל הבירה הזה עצים הרבה עד שימלא כל המקום עצים פה לפה ואחר כך יבעירו העצים באש עד שתעלה השלהבת לשמים ותשליך בתוכה לאברהם ובזה יאמינו בך לעולם ולא תפסיד אמונתך. וישמח המלך על העצה הזאת היעוצה שמחה גדולה מאד ויצו לכל העם לאמר כל איש ואשה נער וזקן אשר בכל מדינו׳ המלך יביאו עצים אל הבית ההוא כי נתן להם זמן עד ארבעים יום ובכל זאת אברהם עומד בבית הסוהר ויצו המלך לעשות כבשן גדול בתוך הבית אשר בנה וידליקו את העצים בתוכו והנה עלה השלהבת עד לשמי׳ עד שכל העם פחדו מרוב האש ושלח אל שר בית הסוהר לאמר לו תביא לי את אויבי אברהם והשליכהו לתוך זה הכבשן של אש ויבא שר בית הסהר לפני המלך להשתחוות לפניו ויאמר לו איך תשאל

מתחת אחד ואין שני ממית ומחיה הוא חי לא יראה מות וגם אני אברהם עבדו נאמן ביתו אמרה הזקנה מכאן ולהלן אני אומרת כדבריך ואעיד על עצמי שה׳ הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת ואתה אברהם נביאו ואאמין בשי״ת ובך. אמר המגיד ששבה בתשובה ונתחרטה על שעבדה את הצלמים ואמרו שגם מצאה הגנבים והשיבו לה הגניבה וגם הצלם מה עשתה זאת הזקנה לקחה אבן בידה והכתה על ראש הצלם ואומרת אוי לך ולמי שיעבוד אותך עוד כי אין בך תועלת ולא למי שיעבוד אותך ויצאה מביתה בשוקים וברחובות והיא צועקת ואומר׳ מי שרוצה להציל נפשו משחת ויצליח בכל מעשיו יעבוד לאלקי אברהם. אמר המגיד שהזקנה בכל יום היתה צועקת עד שהשיבה בתשובה אנשים ונשים הרבה שמע המלך שמועה זו שלח אחריה והביאוה לפניו אמר לה מה עשית כי שטית מאחרי עבודתי למה לא תעבודי אותי שאני אלקיך ואני יצרתיך אף תמכתיך בימיני. השיבה ואמרה אתה מן הכוזבים ואתה כופר בעיקר באל אחד ואין שני ואתה אוכל מטובו ותעבוד אל אחר ותכפור בו ובתורתו ובאברהם עבדו. ויהי כשמוע המלך את דבריה צוה להרוג אותה והרגו אותה ופחד ורהב לבבו מדבריה ותמה על עצמו ולא ידע מה יעשה עם אברהם שהפסיד אמונתו כי רוב המון העם האמינו באלקי אברהם. וכראות השרים שלו היגון אשר שם בלבו וכשומעם דבריו אמרו לו קום מהרה והלכת אל המקום אשר היית הולך פעמים אחרות ותכריז שכל אנשי המדינה יעשו ז׳ ימים משתה וי״ט וישימו עליהם כל החפצי׳ ובגדי משי ורקמה ואבני׳ טובות ואבנים יקרות שהם וישפה וכל כלי זהב וכסף ומאכל ומשתה וכל מיני מגדים ובראות אברהם את גודל העושר ותוקף אנשי המדינה ורוב עושרם יבא ליכנס תחת אמונתיך. ויהי כשמוע השמועה נמרוד שמח שמחה גדולה וצוה שיכריזו אל כל אנשי המדינה ללכת אל המקום אשר היו רגילין לבא שם שנה בשנה בגן ויביאו שם הצלמי׳ ויעשו שם ימי משתה ושמחה וי״ט יותר ממה שהיו רגילין מקודם. ויהי בתוך ימי המשתה ויאמר המלך לתרח אבי אברהם להביא את בנו לראות גדולתו ועושר כבוד מלכותו ורוב שריו ועבדיו ויאמר תרח לבנו בני אברהם בא עמי למועד המלך נמרוד אלקינו אמר אברהם איני יכול לצאת לשם א״ל תרח א״כ תשב עם הצלמים עד בואנו משם ויעש כן וילך תרח וישב אברהם עם הצלמים וגם צלמי המלך היו שם וירא אברהם כי הלך המלך

והנה הצלמים שהיו שם עומדים נפלו על פניהם וכראות המלך והשרים במפלתם וגם צעקת אברהם נפלו כלם על פניהם ארצה עם מלכם נמרוד וימס לבו ונשאר כמו שתי שעות וחצי ארצה וימס לבו בקרבו גם פרחה נשמתו ממנו ואחר שתי שעות שב רוחו ונשמתו אל גופו ויקץ משינתו ויאמ׳ המלך הקולך זה אברהם או קול אלקיך ויאמר לו קול זה קול בריה קטנה מכל בריות שברא קב״ה. בשעה ההיא אמר המלך נמרו׳ באמת אלקיך אברהם אלוה גדול וחזק מלך מלכי המלכים ואמר לתרח אביו שישא את בנו ויסר מעליו וילך לעירו וילכו שניהם יחדיו. ויהי אחרי כן ויגדל אברהם עד שהיה מבן עשרי׳ שנה ותרח אביו חלה ויאמ׳ אל בניו הרן ואברהם בחייכם בני תמכרו לי אלו השני צלמים שאין לי מעות להוצאותינו הלך הרן ומכר את הצלמים והביא מעות להוצאות אביו וילך אברהם ויקח שני צלמים אחרים למכרם ושם חבל על גרונם ופניהם ארצה והוא היה סוחב אותם וצועק ואומר מי הוא זה שיקנה צלם שאין בו תועלת לא לעצמו ולא למי שיקנהו לעובדו וגם יש לו פה ולא ידבר עין ולא יראה רגלים ולא ילך אזן ולא ישמע וכשמוע אנשי המדינה את דברי אברהם תמהו עד מאד והוא הולך ובא ופגע זקנה אחת ותאמר לו בחייך אברהם תבחר לי צלם אחד טוב מאד וגדול לעברו ולאהבו אמר לה אברהם זקנה זקנה איני יודע בהם תעלות לא בגדול ולא בקטן לא לעצמם ולא לאחרים אמר לה והצלם הגדול אשר לקחת מאחי הרן לעובדו היכן הלך אמרה לו באו גנבים בלילה הוא וגנבו אותו בעודי בבית המרחץ אמר לה אם כן כיצד תעבודי לצלם כי אף לעצמו לא הציל מן הגנבים כל שכן יציל לאחרים מרעתם ולך הזקנה השוטה וכיצד תאמרי שהצלם שעבדת שהוא אלוה אם הוא אלוה למה לא הציל את עצמו מיד הגנבים אלא שהוא צלם אין בו תועלת לא לעצמו ולא למי שיעבוד אותו אמרה לו הזקנה אם כן אברהם כדבריך למי אעבוד אמר לה תעבודי לאלקי האלקים ואדוני האדונים בורא שמים וארץ הים וכל אשר בם והוא אלקי נמרוד ואלקי תרח ואלקי מזרח ומערב דרום וצפון ומי הוא נמרוד הכלב שיעשה עצמו אלוה לעבוד אותו. אמרה הזקנה מכאן ולהלן לא אעבוד כי אם אלקיך אלקי אברהם ואם אעבוד אותו מה תועלת יהיה לי אמר לה כל מה שגנבו ישוב לך וגם תציל נפשך מגיהנם אמרה הזקנה מה אומר כדי להציל את נפשי משחת א״ל תאמרי ה׳ הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ

האלקים ואלקי נמרוד ואני אברהם עבדו נאמן ביתו. הלך אברהם אבינו ע"ה ונכנס בתוך המדינה והכריז בקול גדול לכל אנשי המדינה ה' הוא האלקים אחד ואין שני והוא אלקי השמים והוא אלקי האלקים ואלקי נמרוד העידו כלם אנשים ונשים וטף על זה שהוא אמת וגם תעידו שאני אברהם עבדו נאמן ביתו. ויהי הוא הולך בשוקים וברחובות ומכריז מצא אביו ואמו וגם מצא למלאך גבריאל אמר לו המלאך אברהם תאמר לאביך ולאמך שיאמינו גם הם ויעידו בזה שאתה מכריז שה' הוא האלקים אין עוד מלבדו. ויהי כשמוע אברהם את דבר המלאך אמר לאביו ולאמו אתם עובדים לאדם כמוכם ותשתחוו אליו לצלם דמות נמרוד הלא ידעתם כי יש לו פה ולא ידבר עין ולא יראה אזן ולא ישמע ולא ילך ברגליו ולא יש בו תועלת לא לעצמו ולא לאחרים. ויהי כשמוע תרח את דבריו לקח אותו בדברים והביאו אל ביתו ויספר לו כל המאורע שביום אחד הלך מהלך ארבעים יום וכשומעו זה הלך אצל נמרוד וא"ל תדע אדונינו המלך שהנער בני אשר היית בורח מפניו הנה בא ושאלתיו כמה זמן יש שהוא הולך בזה הדרך א"ל אמש נסעתי משם והיום הגעתי הנה ויהי בשומעו נכה ויחרד חרדה גדולה עד מאד ויאמר לפני כל השרים והיועצים והחכמים להביא לו עצה על זה הילד מה לעשות עמו ויענו לו פה אחד יחי המלך נמרוד לעולם ויצוה וכרוז שיכריז בכל המדינה משתה ושמחה שבעת ימים וכל איש ישמח בביתו וילבש ויצא בכל מיני לבושים ומשכיות ושיהיה כל המדינה צהלה ושמחה וגם תעשה בחצר בית המלך החיצונה והפנימית ובכל מדינות מלכותך ועוצם יכולתך הגדול יבא כל אדם ויעבוד אותך ויאמר המלך לעשות כן ותנתן דת בבבל בשוקים וברחובות וילבשו כלם כלי יופי ויתקנו אותם בכל לבושי שש ומשי ורקמה וכל מיני משכיות כסף איש איש כאשר תשיג ידו ויעשו כן:

ויהי אחרי כן כשבת המלך נמרוד על כסא מלכותו שלח אחרי אברהם ויבא אליו ואביו תרח עמו ויעבור אברהם לפני הפחות והסגנים עד שהגיע לכסא המלך אשר הוא יושב עליו ויתפוס בכסא והניע אותו ויקרא בקול גדול כדברים האלה אי נמרוד הנגעל הכופר בעיקר וכופר באל חי וקיים ובאברהם עבדו נאמן ביתו תעיד ותאמר כמוני שה' הוא האלקים אחד ואין שני ואינו גוף והוא חי ולא ימות לא ינום ולא ישן ותעיד על עצמך ותאמין שאני אברהם והוא ברא את כל העולם כדי שיאמינו בו וישא את קולו באלו הדברים

מה לעשות מזה הילד. אמרו מלכנו ואלקינו מה תפחד מילד קטן ויש בכל מלכותך אלף אלפי אלפים שרים שרי אלפים ושרי מאות שרי חמשים ושרי עשרו' ושוטרים אין מספר הקטן שבשרים ילך ויביאנו וישימנו בבית הסהר אמר להם הראית' מימיכם ילד מעשרים יום הולך על רגליו ומדבר בפיו ובלשונו מבשר ואומר שיש אלוה בשמים אחד ואין שני לו והוא רואה ואינו נראה. אמר המגיד שכל השרים שהיו שמה תמהו תמיה גדולה מאלו הדברים ובין כך ובין כך בא השטן בדמות אדם לבוש משי שחור והלך והשתחוה לפני המלך נמרוד עד שאמ' לו המלך הרם ראשך ושאל חפצך אמר לו מה אתה דואג וכלכם תמהים מילד אחד קטן איעצך עצה מה לעשות אמר לו המלך מה עצתך א"ל פתח אוצרות כלי המלחמה ותתן לכל השרים והסגנים והפחות ולכל אנשי המלחמה ותשלחם אליו שיבא לעבוד אותך ויהיה תחת ידיך. אמר המגיד שצוה המלך לכל השרים ולכל אנשי המלחמה שיביאו ויקחו כלי זין מאוצרות המלך וילכו להביא לאברהם וכראות אברהם אבינו שבאו אליו עם רב אחזו רעד ופחד גדול מפניה' ויצעק לאלקי השמים שיצילהו מידם כי הוא המציל עני חזק ממנו ואתה תצילני מהם וישמע אלקים את צעקתו וירא את דמעותיו וישלח לו מלאך גבריאל להציל אותו מידם אמר לו המלאך מה לך אברהם ומה אתה בוכה א"ל פחדתי מאנשים האלו הבאים עלי להרגני א"ל לא תירא ולא תפחד כי האלקים עמך והוא יצילך מכף כל אויביך. אמר המגיד שהקב"ה צוה לגבריאל שישים ענן וערפל בינו ובניהם. בראותם הענן והחשך והערפל פחדו פחד ושבו אל נמרוד מלכם ואמרו לו נסעה ונלכה ממלכות זה וכשמוע המלך כן נתן מעות לכל שריו ועבדיו ונסעו משם למדינת בבל:

ויהי אחרי נוסעם ויאמר אלקים למלאך גבריאל לך אמו' לאברהם שילך אחרי האויב נמרוד לבבל אמ' לו אברהם אע"ה אין לי צידה לדרך ולא סוס לרכוב עליו ולא אנשי חיל כדי לעשות עמו מלחמה א"ל גבריאל המלאך אין אתה צריך לשום דבר מאלה לא לצידה לדרך ולא לסוס לרכוב עליו ולא אנשי חיל לעשות עמו מלחמה ולא רכב וגם פרשים כי על כתפי תרכב ואני אשאך ואגיעך עד בבל ויקם אברהם וירכב על כתפו של גבריאל כהרף עין באותה שעה מצא עצמו בשערי מדינת בבל וא"ל המלאך כנס למדינה ותקרא בקול גדול ה' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד אחר אחד ואין שני אין לו דמות הגוף ואינו גוף והוא אלקי

ורגליו והתפלל לשם ית׳ בכריעה והשתחויה. אמר המגיד אם אברהם אע״ה זכרה אותו ובכתה בכיה גדולה ויצאה מן העיר לבקש את בנה במערה שעזבהו שמה ולא מצאתו והרבת לבכות עוד עליו והיתה אומרת אוי לי כי ילדתיך טרף לחיות השדה לדובים ולאריות ולזאבים והיתה הולכת על שפת הנהר ומצאה את בנה ולא ידעתהו כי גדל מאד בקומה. אמרה לו שלום עליך והשיב לה ועליך שלום מה את הולכת באלו המדברות אמרה לו יצאתי מן העיר לבקש את בני אמר לה ובנך מי הביאו הנה אמרה לו הייתי הרה מתרח אישי ובעת הלידה פחדתי על בני שהיה בבטני שלא יהרגנו מלכנו נמרוד בן כנען כמו שהרג מספר ע׳ אלף ילדים ובאתי אל מערה אחד בזה הנהר ואחזוני צירי יולדה וילדתי בן ועזבתיהו במערה והלכתי לביתי ועתה באתי לבקשו ולא מצאתיו. אמר לה אברהם אלה הדברים שאמרת שעזבת לילד כמה ימים יש לו אמרה לו כמו עשרים יום אמר לה וכי יש בעולם אשה שתעזוב את בנה קטן במדבר לבדו ותבא לבקש אותו אחר עשרים יום אמרה היא אולי יחנן האל אמר לה אני בנך שבאת לזה הנהר בעבורו אמרה לו בני גדלת מאד כ״כ והלכת על רגליך ודברת בפיך וכל זה בעשרים יום אמר לה כן שיודע לך אמי שיש בעולם אל גדול ונורא חי וקיים רואה ואינו נראה והוא בשמים ומלא כל הארץ כבודו אמרה לו בני וכי יש אל אחר מבלעדי נמרוד אמר לה כן אמי אלקי השמים ואלקי הארץ, ואלקי נמרוד בן כנע; ועל זה תלכי לנמרוד ותודיע אותו הדבר הזה והלכה לעיר ואמרה לתרח אישה איך מצאה את בנה ותרח היה שר וגדול בבית המלך נמרוד והלך לבירה מקום אשר המלך שם והשתחוה למלך ופניו ארצה ובזמן ההוא כל המשתחוה למלך לא היה מרים ראשו עד שיאמר לו הרם ראשך. א״ל המלך הרם ראשך ושאל חפצך א״ל יחי ארוני המלך באתי לבשר אותך על מה שראית בחכמת הכוכבים שיולד ילד במלכותך שיפסיד אמונתך והרגת בעבורו ע׳ אלף זכרי׳ אבשרך שהוא בני ואמו היתה הרה ולא ידעתי בהריונה כי אמרה חולה אני מחולי הקולצני ובקשתי בטנה ולא מצאתי שום עובר. ויהי כאשר נשלמו חדשי הילד הלכה מן העיר לנהר ומצאה שם מערה ותלד שם בן ועזבה אותו לחיות השדה ואחר עשרים יום הלכה אליו ומצאתהו מהלך על שפת הנהר ומדבר כאדם גדול ואומר שיש אלקים בשמים רואה ואינו נראה אחד ואין שני. וכשמוע נמרוד אלו הדברים חרד חרדה גדולה עד מאד ויאמר ליועציו ושריו

יותר משבעים אלף זכרים וכראות מלאכי מעלה הריגת אלו הילדים אמרו לפני הקב"ה הלא ראית מה שעשה הרשע הכופר נמרוד בן כנען שהרג כמה ילדים על לא חמס בכפיהם אמר להם מלאכים קדושים ידעתי וראיתי כי לא אנום ולא אישן ורואה ויודע אני הנסתרות והנגלות אבל אתם תראו מה אעשה לרשע הכופר הזה כי אשים ידי עליו ליסרו. אמר המגיד שבזמן ההוא הלכה אם אברהם אע"ה ולקחה איש תרח שמו ותהר ממנו ויהי כמשלש חדשים ותגדל בטנה ופניה מוריקות אמר לה תרח בעלה מה לך אשתי פניך מוריקות ובטנך גדולה אמרה לו בכל שנה ושנה אירע לי זה החולי שיאמרו לו קולצני. אמר לה תרח הראיני בטנך שנראה לי שאת מעוברת ואם כך הוא אין ראוי לעבור את מצות אלהינו נמרוד. שם ידו על בטנה עשה לה הקב"ה נס והלך הילד למעלה תחת החזה ופשפש בידיו ולא מצא שום דבר אמר לה צדקת במה שאמרת ולא נראה הדבר ולא נודע עד שנשלמו חדשי הילד ומרוב פחדה יצאה מן העיר והלכה דרך המדבר קרוב לנהר א' ומצאה שם מערה גדולה ונכנסה לשם. ולמחר אחזוה חבלי יולדה ותלד בן ותראה את המערה כלה מאירה כשמש מאור פני הילד ושמחה שמחה גדולה והוא היה אברהם אע"ה ופתחה פיה ואמרה אני שילדתיך בזמן הזה שמלך נמרוד והרג בעבורך ע' אלף זכרים ואני אפחד עליך מאד שאם ידע בך יהרגך ועל זה יותר טוב שתמות במערה הזאת ולא יראוך עיני שחוט על החזה שלי ולקחה מלבוש אשר עליה והלבישהו ועזבה אותו במערה ואמרה יהי אלקיך עמך לא ירפך ולא יעזבך והלכה לדרכה. אמר המגיד שאברהם אע"ה בעודו במערה לא היה לו מינקת שתניקהו בכה ושמע הש"י בכייתו ושלח לגבריאל המלאך לחיות אותו ולתת לו חלב כי היה מוציא לו חלב מאצבעו הימין והיה יוניק ממנו עד שהיה אברהם בן עשרה ימים והתחיל ללכת בארץ ויצא מהמערה וילך על שפת הנהר וכשבא השמש ויצאו הככבים אמר אלו הם האלקים אח"כ כשעלה עמוד השחר לא ראה הכוכבים אמר לא אעבוד את אלו כי אינם אלקים אח"כ ראה השמש אמר זה אלי ואנוהו וכשבא השמש אמר אין זה אלוה ראה הירח אמר זה אלי ואעבוד אותו כשהחשיך אמר אין זה אלוה יש להם מניע עודנו מדבר והנה בא המלאך גבריאל ואמר לו שלום עליך אברהם א"ל עליך שלום א"ל מי אתה א"ל אני גבריאל המלאך שליח הקב"ה בעת ההיא הלך למעיין א' שמצא שם ורחץ פניו ידיו

מעשה אברהם אבינו ע"ה

ממה שאירע לו עם נמרוד*).

אמרו שקודם שנולד אברהם היה נמרוד כופר באמונת האל ית' והיה מתגאה בעצמו ואומר שהוא אלוה ואנשי זמנו היו עובדים ומשתחוים לו והיה זה המלך תוכן וחכם וראה בחכמת הכוכבים שיולד אדם א' בימיו שיעמוד כנגדו להכחיש אותו מאמונתו ולנצחו ויחרד חרדה גדולה ומפחדו. מה עשה שלח אחרי השרים והפחות שלו והגיד להם הדבר ואמר להם מה תיעצוני אתם לעשות בזה הילד שעתיד לבא. אמרו לו העצה שאנו מסכימים על זה הוא שתבנה בית גדול ותשים שומר בפתחו ותכריז בכל מלכותך שכל הנשים שהן מעוברות שיבואו לשם ואחרי בואם יבואו גם כן החיות ויהיו אצלם לשמור עד זמן לידתם ובבוא האשה ללדת יראו אם בן הוא ישחטוהו על בטנה ואם בת היא וחיה ותתן מתנות לאמה ותלבישנה בגדי מלכות ותקרא לפניה ככה יעשה לאשה אשר תלד בת. ויהי כשמעו עצתם שמח שמחה גדולה עד מאד והכריז בכל מדינות מלכותו שיבואו כל האומנים לבנות בית גדול למלך גבהו ששים אמה ורחבו שמוני' אמה ואחר כלות לבנות הבית הכריז שיבאו כל הנשים המעוברות לבית ההוא להיות שם עד שתלדנה והפקיד פקידים להביאה שם גם הפקיד על הבית שומרים לשמור את הפתח לבלתי ינוסו. גם הפקיד עליהן נשים מילדות להולידן וגזר עליהן שהבן היולד ישחטוהו על חזה אמו ואם בת היא שילבישו את אמה בגדי שש ומשי ורקמה ויוציאוה משם ויעשו לה כבוד הרבה כי כן צוה המלך ויוליכוה לביתה בכבוד. אמר המגיד שנהרגו על הדבר ההוא

---

*) נדפס פעם ראשונה בקושטנדינא רע"ט לפ"ק:

אשר הגלה מירושלים וכו׳ גלה עם יכני׳ וחזר לירושלים והגלה אותו שנית נבוכדנצר עם הגולה האחרונה לפיכך כתב בו שני פעמים אשר הגלה:

בערב היא באה וכו׳ אמר ר׳ לוי אע״פ שהי׳ גוי דהי׳ בו דרך צניעות שלא הי׳ מכניסה ביום אלא בלילה נכנסת ויוצאה בבקר שכן הוא אומר בערב היא באה וגו׳ אמר ר׳ יהודה בן פזי מהו שני. אחר כל אותו הכבוד מתקשטת שנים עשר חדש לכנוס לילה אחת אצל המלך:

סליק מדרש מגילה:

אחשורש להשתחות להמן הלך אותו הרשע וחקק ע"ז על לבו אמר כדי שישתחוו ישראל לע"ז כדי שיתחייבו כליי' וכשהי' עוכר לפני מרדכי הי' מתגאה על סוסו והי' מרדכי מגביה את ידו כלפי מעלה אמר לו יש לי אדון שהוא מתגאה על כל גאים האיך נעזב אדון שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים ונשתחוה לע"ז שעל לבך שאין בו ממש בשר ודם היום בכאן ולמחר בקבר מיד כעס המן כעס גדול:

בן יאיר בן שהאיר לישראל בשעת אפילה:

בן שמעי בן ששמע הקב"ה את תפילתו:

בן קיש בן שהקיש ופתח לו הקב"ה:

איש ימיני מי שהי' קורא אותו איש יהודי הי' חוזר וקורא אותו איש ימיני:

ד"א ושמו מרדכי בן יאיר בן שמעי. וכי בנו של שמעי הי' והלא כמה דורות בין שמעי למרדכי שכן הוא אומר בן יאיר בן שמעי בן בענה בן מוצא בן אלה בן מפיבושת בן יונתן בן שאול בן קיש בן אביחיל בן צרור בן בכורות בן אפיח בן שחרי' בן עזרי' בן שוקק בן מיכאל בן אליאל בן עמיהוד בן שפטי' בן פתואל בן פיתון בן מלוך בן ירובעל בן ירוחם בן חנני' בן זבדי בן אליפעל בן שמרי' בן זכרי' בן מרימות בן חושם בן שחרי' בן אצבעון בן עזרי' בן גרא בן בלע בן בנימין בן יעקב וכשקלל שמעי את דוד נסתכל במרדכי עומד ממנו ויצא לשלמה בנו ואמר לו כשיפסיק שמעי מלהוליד בנים הרוג אותו כדי שיבוא נקי לעולם הבא לכך נאמר בן יאיר בן שמעי:

ד"א בן יאיר בן שמעי בא. וראה כמה כחה וזכותה של אשת שמעי בשעה שברח צדוק ואביתר שביקש אבשלום להורגן מצאו דלת של שמעי פתוחה נכנסו שם וירדו לתוך הבאר מיד באתה אשת שמעי ופרסה מסך על פי הבאר ופרסה עלי' ריפות שנאמר ותקח האשה ותפרוס את המסך על פי הבאר ותשטח עלי' הריפות ופרעה ראשה וישבה על המסך שעל פי הבאר כאשה שנפנה לצורכה באו עבדי אבשלום מצאוה שהיתה יושבת וראשה פרועה אמרו עבדי אבשלום אפשר שצדיקים בתוך הבאר וזאת יושבת עליהן מיד חזרו אמר הק' הואיל על ידה נמלטו שני צדיקים תהי' עתידה שיצאו ממנה שני צדיקים שיפדו את ישרא' על ידיהם ומאן נינהו מרדכי ואסתר:

לו אם אתה חוזר בתשובה אני מחזירך לביתי וכל אותן שנים שקבעת לו הי׳ יושב בבכי׳ ובצעקה עד שתחום עליו אומר׳ לך בנך הולך בדרכים הראשונים אמרת להם חוזר בתשובה עדיין אמרו לו חוזר. כך אנו בניו של מקום מפני גאות שהיתה בנו ומרדנו לפניו טרדנו לביניכם ונשבע לנו עד עת קץ עכשיו נעשה תשובה וירַחֵם עלינו ויחזירנו בארצנו ואם בדרכים מכוערים נלך אל יחזירנו אמר לו הגמון יש לכם חורה אמר לו ר׳ מאיר כתיב הכא ובא לציון גוא׳ ולשבי פשע ביעקב וכבר נשבע הק׳ בשמו שיחזור אותנו אמר לו הגמון שמא לציון ולא לכם אמר לו כבר כתיב ופדויי ה׳ ישובון ובאו לציון ברינה אמר לו שמא דור המדבר מחזיר ותו לא אמר לו ר׳ מאיר כבר כתיב כולם נקבצו באו לך אמר לו הגמון שמא על חיים הוא חוזר ועל המתים אינו חוזר אמר לו ר׳ מאיר כבר כתיב נבילתי יקומון הרומין לנבילה אמר לו הגמון בודאי נצחתני אתם אמת ותורתכם אמת לכך נאמר יקדמוני ביום אידי:

ד״א איש יהודי. עליו נאמר מה שהי׳ הוא שיהי׳ מה הגאולה נעשת ליהודים על ידי איש יהודי כך עתידה גאולה להעשות על ידי יהודי שנאמר כה אמר ה׳ צבאות בימים ההמה אשר החזיקו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים והחזיקו בכנף איש יהודי לאמר נלכה עמכם כי שמענו אלקים עמכם:

ד״א איש יהודי. למה נקרא שמו יהודי אמר ר׳ אסי כשעה שעשה אחשורוש את המשתה נתכנסו כל היהודים עמהם ואכלו תבשילי גוים שנאמר ובמלאות הימים האלה עשה המלך לכל העם הנמצאים בשושן הבירה ומרדכי לא נכנס עמהם ולא אכל לכך נקרא איש יהודי:

ד״א איש יהודי. מלמד שהי׳ מרדכי שקול בדורו כמשה בדורו מה משה עמד בפרץ לישראל שנאמר לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להש״י הי׳ מה שהי׳ אף מרדכי עמד בפרץ לישראל שנאמר דורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרעו ואין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם וגו׳ משה הי׳ יודע שבעים לשונות ולימד אותם לסנהדרין שנ׳ ויאצל מן הרוח אשר עליו ויתן על שבעים איש הזקנים אף מרדכי הי׳ יודע שבעים לשונות שנאמר ומרדכי בלשן מספר בגוי:

ד״א איש יהודי שיחד שמו של הקב״ה לכל באי עולם אימתי בזמן שלא כרע להמן וכי עבר מרדכי על גזירת מלך אלא כשצוה

צרוי׳ היום יומת איש בישרא׳ כי היום עשה ה׳ תשועה והוא ממשפחת בית שאול לא יומת היום איש בישרא׳:

ד״א שאמר הנה באתי היום ראשון לכל בית יוסף והלא אינו א׳ מבנימין ולמה אמר מיוסף א׳ מה יוסף נגמל רע מאחיו והשיב להם טובה שנאמר ועתה אל תיראו אנכי אכלכל אתכם לכך נאמר ראשון לכל בית יוסף:

ד״א היום יומת איש. אמר דוד ברוח הקודש אדם שיעמוד ממנו עתיד לעשות תשועה גדולה לישרא׳ בוכותו נקרא איש יהודי אמר הקדוש ב״ה לדוד אתה הצלת את שמעי שלא ימות בשביל שיוליד את הצדיק על שבטך אני כותבו שנאמר איש יהודי. עליו נאמר זכר צדיק לברכה זה מרדכי וחביריו ושם רשעים ירקב זה המן וחביריו:

ד״א איש יהודי. וזה שאמר הכתוב כאשר ימצא התירוש באשכול ואמר אל תשחיתהו כי ברכה בו כך אמר דוד היום יומת איש בישרא׳ ולא הניח שמשחית כך אני עושה בימי מרדכי שלא אשחית זרע ישראל:

ד״א איש יהודי. זה שנאמר ברוח הקודש על ידי מלך ישרא׳ יקדמוני ביום אידי ויהי ה׳ למשען לי כנגד מי אמר המקרא הזה לא אמרת אלא כנגד כנסת ישראל אמ׳ כנסת ישראל לפני הקב״ה רבונו של עולם אילמלא רחמיך כבר הייתי נאבדת מן העולם מאי ביום אידי שאין אומות העולם מתגרין בישרא׳ עד שמזכירים עונותיהם של ישראל לפני הק׳ מאי ויהי ה׳ למשען לי שיזכרו עונות׳ של ישראל ב׳ פעמים אחת בימי עמלק ואחת בימי המן שנאמר כי מחה אמחה את זכר עמלק מאי כי מחה אמחה את זכר עמלק אחת זכרו של עמלק ואחת זכרו של המן:

וזו היא שאילה ששאל הגמון אחד את ר׳ מאיר אמר לו אם בזוי אתם כשם שאמר לכם המן אמר לו ר׳ מאיר מפני מה אמר לו יש לי עבד אחד ובישתי אותו בושה גדולה והוצאתי אותו מתוך ביתי ואמרתי לו אין אני רוצה בך הלך אותו העבד קנה אדון אחר לעצמו אם ברשותי עומד. אמר לו קנה אדון לעצמו זה דבר אחר אמר לו טרד אתכם קונכם והגלה אתכם לבינינו במעשינו אתם מבקשים ללמוד אם לאו אמר לו ר׳ מאיר יש לך בן אחד ואתה אוהב אותו ביותר ומתוך מאכל ומשתה עזבך והלך בדרכים מכוערים וטרדתה אותו והוצאתה אותו מביתך וקבעת לו זמן ואמרת

ד"א איש יהודי. וכי משבט יהודה הי' והלא לא הי' אלא משבט בנימן שנאמר איש ימיני ומה ראה הכתוב לקרותו איש יהודי אלא בשעה שירדו השבטים למצרים אצל יוסף וראה את בנימין עמהם ונתן הגביע באמתחתו חיפש כולן ונמצא בידו ואמר להם האיש אשר נמצא הגביע בידו הוא יהיה לי עבד אמר לו יהודה בבקשה ממך ככר יש בידי רעה אחת שאמרתי לכו ונמכר' לישמעאלים ואתה תביא לי רעה אחרת לאחי מכרתי ולזה נטלתי מאבי בערבות להחזיק אצלו ואתה נוטלו לעבד אין לי עמידה לא לפני הק' ולא לפני אבי חייב אני להיות עבד שמכרתי את יוסף אחי ובדין הוא שאהיה עבד תחת זה וכה"א ועתה ישב נא עבדך תחת הנער ואמר שלמה בני אם ערבת לרעך תקעת לזר כפך אמר לו הק' אתה נתת נפשך לעבד תחת בנימין הגוי שאני עתיד להעמיד לישראל על שמו אני כותבו לכך נאמר איש יהודי:

ד"א איש יהודי. וכי משבט יהודה הי' ומה ראה לתלות ביהודה אמר ר' לוי כשמרד אבשלום על דוד ויצא דוד בורח מלפניו שנאמר ויאמר דוד אל העם קומו ונברחה קידמו שמעי והי' אומר לו דברים של צרה והי' מרגמו באבנים שנאמר והנה משם איש יוצא ממשפחה בנימין ושמו שמעי בן גרא יוצא יצוא ומקלל וכתיב וכה אמר שמעי בקללו צא צא איש הדמים ואיש הבליעל. ראה דברים קשים שהשמיעו באותה שעה איש הדמים ואיש הבליעל מה היית אומר אין חטא ליתבע ולפרע ממך שעברת עברה וכתב על פנקס שלך עכשיו והשיב ה' אלקיך עליך את כל דמי שאול אשר מלכת תחתיו ויתן ד' את המלוכה ביד אבשלום בנך והנך ברעתך כי איש מות אתה ויותר שעשה ויסקול באבנים את דוד. בא וראה צדקתו של דוד ועניותו אמר לו אבישי למה יקלל הכלב המת הזה את אדוני המלך דוד אעברה נא ואסירה את ראשו אמר לו דוד מי שנתפקד מן הק' הוא רודפני וזה לא יקללני שנאמר והנה בני אשר יצא ממעי מבקש את נפשי להרוג למה שטר אני נתחייבתי להק' והוא גובה ממני הניחו לו ויקלל. כשנהרג אבשלום בא שמעי והי' מבקש ממנו מחילה ונפל לפניו ואמר לו אל יחשב לי אדוני עון אמר לו הק' כלום מבקש מבריותיו אלא שיאמרו חטאנו שנאמר הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי אבל אני מודה כי יודע עבדך כי אני חטאתי והנה באתי היום ראשון לכל בית יוסף אמר לו אבישי התחת זאת לא יומת שמעי ויאמר דוד מה לי ולכם בני

מדרש אחר

על מגלת אסתר:

איש יהודי היה בשושן הבירה. זהו שאמר הכתוב ואח לצרה יולד כשבאו ישרא׳ לאותה צרה החזקה ביקש מרדכי עליהם רחמים ועל ידו נעשו נסים:

ד״א איש יהודי הי׳. אמר ישעי׳ בטרם תחיל ילדה בטרם יבא חבל לה והמליטה זכר אומנתו של הקב״ה אינה דומה לאומנת דבשר ודם שהוא רואה את המכה ומתקן את הטריי׳ אבל הקב״ה עד שלא הביא המכה. התקין את נח שנאמר נח איש צדיק תמים היה בדורותיו מה היה הוא מתוקן לדבר. כיוצא בדבר אחד היה אברהם מתוקן לקנות שמים וארץ שנאמר ברוך אברהם לאל עליון קונה שמים וארץ. כיוצא בו וירא אלהים את בני ישרא׳ וידע אלהים ומי מתוקן לגואלם משה שנ׳ ומשה היה רועה. כיוצא בו ויגש הפלשתי השכם והערב מי מתוקן להרגו דוד בן איש אפרתי שנאמר רועה היה עבדך לאבי בצאן. ואף כאן קודם עד שלא עמד המן העמיד ה״ק את הגואל שנאמר איש יהודי היה וגו׳:

ויהי אומן את הדסה, לקיים מה שנאמר בטרם תחיל ילדה וכן לעתיד לבוא אתה מוצא כיון שחרב בית המקדש נולד הגוא׳ שכנסת ישרא׳ אומרת אל תשמחי אויבתי לי כי נפלתי קמתי כי אשב בחשך ה׳ אור לי. כשחשבתי שאני יושב באפלה שנאמר במחשכים השיבני כמתי עולם שם צוה לי אורה שנאמר ה׳ אור לי ושם במדינה הגאולה והגואל נתונים שנאמר שם ירעה עגל ושם ירבץ וכלה סעיפי׳ וכן ה״א מי זה בא מאדום וגו׳ וכה״א משא דומה אלי קורא משעיר וגו׳ רב להושיע לקיים מה שנאמר איש יהודי:

רמון אמר וכו׳ שנאמר (שה״ש ו׳ז׳) כפלת הרמון רקתך. אגוז אמר וכו׳ שבי נמשלו ישראל שנאמר (שה״ש יא ו׳) אל גנת אגוז ירדתי. אתרוג אמר וכו׳ שממני נוטלין ישראל למצוה שנאמר (ויקרא כג) פרי עץ הדר. הדס אמר וכו׳ שנמשלו בי ישרא׳ שנאמר (זכריה א׳ ח) והו׳ עומד בין הדסים. זית אומר וכו׳ שנמשלו בי ישרא׳ שנאמר (ירמי׳ יא טז) זית רענן. תפוח אומר וכו׳ שנמשלו בי ישרא׳ שנאמר (שה״ש ז׳ ט׳) וריח אפך כתפוחים. דקל אומר אני וכו׳ שנמשלו בי ישרא׳ שנאמר (שה״ש ז׳ח׳) זאת קומתך דמתה לתמר. ערבה אומר׳ אני וכו׳ בי נמשלו ישראל שנאמר (ישעי׳ מד ד׳) כערבים על יבלי מים. ארז אומר אני וכו׳ בי נמשלו ישראל שנאמר (תהלי׳ צב יג) כארז בלבנון ישגה. כאותה שעה בא קוץ לפני הקב״ה ואמר לפניו רבונו של עולם אין לפניך לא משוא פנים ולא מקח שוחד אני שאין בי זכות להיתלות אתן נפשי ויתלה טמא זה עלי מיד קבל ממנו. באותה שעה גזר אותו רשע לעבדיו לעשות עץ גבוה נ׳ אמה כדי שיראה בכל המדינה אמרו לו והיכן נמצא כזה אלא בבירה שלך מיד החריב אכסדרא שלו ונטלו משם והכינו והשיב הק׳ גמולו בראשו ונתלה הוא ובניו כן יקלקל הק׳ כל מחשבות אויבינו מעלינו ושלום על ישרא׳. — אמר ר׳ יהושע בן לוי בוא וראה כמה גדולים נמוכי רוח שבזמן שבית המקדש קיים אדם מקריב עולה שכר עולה בידו מנחה שכר מנחה בידו ועכשיו כל מי שדעתו שפלה כאלו הקריב כל קרבנות שבעולם שנאמר (תהלי׳ נא יט) זבחי אלהים רוח נשברה ולא עוד אלא תפלתו אינה נמאסת שנאמר (שם שם) לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה וכתיב קרוב ה׳ לנשברי לב ואת דכאי רוח יושיע:

סליק

לי׳ קום רכוב על הדין סוסיא אמר לי׳ לית בי כח דאנא גבר סבי אמר לי׳ ולית אנא גברא סבי אמר לי׳ ולית את הוא דגרמת לנפשך אמר לי קום דאנא ממיך קדלי ואת דריס עלוי וסליק ורכיב למקיימת לכון ואתה על במותימו תדרוך. כיון שרכב על הסוס היו מלקסין לפניו ואבוקות דולקות לפניו והי׳ מקלס להק׳ ואומר (תהלי׳) ארוממך ד׳ כי דליתני וכו׳ תלמידיו היו אומרים זמרו לה׳ חסידיו כי רגע באפו וכו׳ אותו רשע מהו אומר ואני אמרתי וכו׳ אסתר מה היא אומרת אליך ד׳ אקרא וכו׳ ישראל מה הם אומרים שמע ה׳ וחנני וכו׳ אמר ר׳ פנחס בק״ש הי׳ עוסק ולא הפסיק לקיים מה שנאמר (תהלי׳ ל׳ יג) למען יזמרך כבוד ולא ידום:

ויקרא לפניו ככה יעשה לאיש. כיון שעברו דרך בית המן עלתה שבחטנות בתו של המן לגג והיתה סברה שאותו על הסוס אביה ואותו שהולך לפניו מרדכי נטלה עציצה של בית הכסא ושפכה על ראש אבי׳ העלה ראשו והכירה בו שהי׳ אבי׳ ונפלה מן הגג ומתה:

וישב מרדכי אל שער המלך. מלמד ששב לשקו ולהעניתו אמר ר׳ חלבו הלובש שק ומתענה אינו מעבירו מעליו עד שיעשה בקשתו:

והמן נדחף אל ביתו. ובידו ד׳ מלאכות בלנאי וספר גליור וכורז:

עודם מדברים. אמר׳ אסתר המן דוכס הוא ובניו איפרכיא במדינות קודם שישגר להם איגרות וימרדו במלך:

פרשה ז׳

ויאמר המלך לאסתר. גם ביום השני. והמלך קם בחמתו. ויאמר חרבונא. ויתלו את המן: מה העץ הי׳ אמרו חכמים בשעה שבא להכינו שלח הקב״ה וקרא כל עצי בראשית ואמר להם מי יתן עצמו ויתלה זה רשע עליו. תאנה אמרה אני אתן את נפשי שממני מביאים ביכורים ולא עוד אלא שנמשלו ישרא׳ בי שנאמר (הושע ט׳ י׳) כבכורה בתאנה. גפן אמר אני אתן נפשי שבי נמשלו ישראל שנאמר (תהלי׳ פ׳ ט׳) גפן ממצרים תסיע.

ויאמר המלך יבוא. אמר ליה יודע אני בך שבעל עצה אתה וכל היועץ בך אינו נכשול:

איש אשר המלך חפץ ביקרו. מה לעשות לו כסבר המן שאין המלך רוצה לכבד אלא אותו. אמר לו:

יביאו לבוש מלכות. שארגתו לברק לילות בחושך ועוד אחר איצטבינ שמו שהביאו לדריוש ממדינת הים ועוד אחר כלי ירוק שמו שהביאו לדריוש ואחר שנירגו שמו שפירה קוראסן לו תחש טוב זכרינו (?) וכתר מלכות ואחד מגדולי מלכות יכריז לפניו ויאמר כל מי שאינו כורע ומשתחוה לזה הוא להריגה וביתו ינתן לו כיון שהזכיר הכתר נשתנה פניו של אחשורוש אמר זהו חלומי כיון שראה המן שנשתנה פניו של אחשורש לא הזכיר הכתר אלא:

ונתון הלבוש והסוס. אמר לו לך ועשה כן למרדכי היהודי אמר לו אדוני המלך לא אנו ואתה כתבנו להשמיד לו ולכל עמו — אמר לו:

אל תפל דבר. נשטח לפניו בבכיי' ואמר בבקשה ממך אדוני אל תעשני שחוק במדינה מיד שאג עליו המלך כארי' ואמר אל תפל דבר מיד הלך כיון שראו מרדכי בא והסוס בידו אמר כמדומה אני שרשע בא להרגיני אמר לתלמידיו ברחו לכם שלא תכוו בגחלתי אמרו בין חיים ובין מתים עמך מה עשה נתעטף בטליתו ועמד לו להתפלל אתא ההוא רשיעא ויתיב לי' גביהון אמר להון במה אתם עסיקין אמרו לו במצות העומר שהיו ישראל מקריבין אמר להון וכמה הוא הדין עומר דכסף או דדהב אמרו לי' דשעורין אמר להן וכמה הוי טימי דידי' בעשרה קינטרין או בעשרין קינטרין אמרו ליה סגין בי' מיני' אמר להון קומו דנצחון עשרתי מנכון עשר אלפי קינטרין דכספא כיון דחסל מן מצליה אמר לי' סב לבוש הדין לבושא אמר לי' את מבזה מלכותא אית בר נש לביש לבושא דמלכותא דלא סחי אזיל בעי בלנא ולא אשכחי' מה עבד על אסחי' כיון דנפק אמר לי' לבוש הדה כלילא אמר לי' ואית בר נש לביש כלילא דמלכא דלא סחי ומספר אזל בעי ספרא ולא אשכחיה מה עבד אזל לביתיה ואייתי מאני ספרא ויתב לי' ומספר שרי מתנח אמר לי' מאי האי אמר לי ווי לי' לההוא גברא מן עביד קומים פלטון קומים קלטור עביד בלנאי וספר אמר לי' ומה היא שאילין לך לית אנא חכים לאבוי דהאי גברא בלנאי וספר בכפר קרינוס ואת משכח אילין מני ספרא דידי' אמר

הם היום בתענית ג׳ ימים וג׳ לילות ואסורין בקולרין ובשלשלאות ולמחר עומדים לשחיטה כגדיים וכבשים ולב אויב שמח עליהם באותו שעה נתגלגלו רחמיו של הק׳ ושיבר את החותמת וקרע את האיגרת וגדע קרן רשע והפר עצת המן הרשע והשיב מחשבתו בראשו בהרים קרן ישראל והצמיח להן ישועה. אמר ר׳ חלבו אין העולם מתקיים אלא בהבל פיהם של תינוקות של בית רבן ואף מחשבתו של המן הרשע לא בטלה אלא בשבילם שנאמר מפי עוללים ויונקים ועליהם נתנבא שמואל שנאמר (שמואל א׳ טו יד) ומה קול הצאן הזה באזני ואין עוז אלא תורה שנאמר (תהלי׳ כט יא) ד׳ עוז לעמו יתן ואומר (תהלי׳ ו׳ ט׳) סורו ממני כל פועלי און וששו עליונים ושמחו תחתונים והודו ושבחו למי שאמר והי׳ העולם שנאמר (תהלי׳ סז ו׳) יודוך עמים אלהים:

פרשה ו׳

בלילה ההוא. באותו שעה ירד גבריאל אצל אחשורוש והי׳ מנדד שנתו מעיניו וחובטו בקרקע ש׳ ס׳ ו׳ פעמים ואומר לו כפוי טובה לך שלם טובה לבעליו מיד גזר להרוג כתורת של נחתומים ושל טבחים ושל משקים אמר להם סם המות נתתם לי לאבדיני מן העולם אמרו לו ארונינו המלך ממאכל שאסתר והמן אכלו אכלת ממשקה ששתו שתית ילכו לאסתר והמן אם חיים במדה זו הרגינו ואם לאו למה אנו נהרגין הלכו וראו אסתר והמן שאין להם צער חזר ואמר מי עשה לי טובה ולא שלמתי לו מיד:

ויאמר להביא את ספר הזכרנות. אמר ר׳ יוחנן פרשנד׳ בן המן הי׳ סופר וכשהי׳ מגיע לו לזכות מרדכי הי׳ גולל והדפים נגללין מאליהן: וי״א האותיות צעקו מעצמן:

אשר הגיד מרדכי. ויהיו נקראים. ויאמר המלך מה נעשה. וכיון שהזכירו לפניו מרדכי בא עליו מעט שינה וראה בחלומו המן הרשע עומד והסייף בידו להרגו נבעת המלך משינתו ואמר מי בחצר:

ויאמרו נערי המלך וכו׳ עומד בחצר. אמר כשאני רואה אותו חלום אמת הוא:

פרשה ה

ותאמר לו זרש אשתו. אמר ר׳ אליעזר אמר ר׳ חנינא שלוש מאות וששים וששה בעלי עצה הי׳ לו לאותו רשע וכולם לא היו יודעים עצה כזרש אשתו אמרה לו אדם זה שאתה אומר אם מזרע היהודים לא תוכל לו אלא בחכמה שאם תפילהו לכבשן האש כבר עלו מתוכו חנני׳ מישאל ועזרי׳ ואם לגוב אריות תשליכהו כבר עלה מתוכו דניאל ואם לבית הסוהר תאסרהו כבר יצא מתוכו יוסף ואם במולא תסיק תחתיו כבר התחנן מנשה ונעתר לו ונסה מיני׳ ואם במדברא תגלוניה כבר פרו ורבו בו ואם עינוי תעויר סגיאין דקטל שמשון כדעיור אלא צלוב יתי׳ על צליבה דלא אשכחין דשיזיב ית אדם מיני׳ מיד:

וייטב הדבר לפני המן. הלך וקצץ ארז מגינת הביתן ארכו נ׳ אמה ורוחבו י״ב אמות וי״א פרשנדתא בנו הי׳ אגומן בקרדונייא והביאו מתיבתו של נח והוציאו בחליל ובזמר והכינו על פתח ביתו והי׳ אומר למחר בשעת קריאת שמע של שחרית אני אתלה מרדכי עליו כיון שהכינו מדד עצמו עליו השיבתו בת קול נאה לך העץ מתוקן לך מששת ימי בראשית מיד הלך לבית המדרש ומצאו לשם ומרדכי יושב בראש התינוקות מפולשים בעפר ושקים במתניהם וסופדים ובוכים מנה אותם כ״ב אלפים ונתן קולרין בצואריהם ושלשלאות ברגליהם והפקיד עליהם שומרים ואמר הללו אני שוחט תחלה ואחר כך אני תולה את מרדכי ומביאות להם אימותם לחם ומים ואמ׳ להם בנינו אכלו ושתו קודם שתמותו מניחים ידיהם על ספריהם ונשבעין בחיי מרדכי רבינו לא נאכל ולא נשתה בתעניתנו נמות והי׳ כל אחד ואחד גלל ספרו ומחזירו לרבו ואומ׳ סבורים היינו שבזכות התורה הזאת נאריך ימים ושנים שנאמר (דברי׳ ל׳ כ׳) כי היא חייך ואורך ימיך ועכשיו שלא זכינו טול ספרך מידינו מיד צעקו כולם צעקה מרה ואימותיהם גועות כפרות מבחוץ ובניהם כעגלים מבפנים עד שעלתה צעקתם וצעקת אבות העולם למרום בשתי שעות בלילה נשמעה בכייתם לפני הק׳ אמר למלאכי השרת קול גדיים אני שומע וכבשים אני שומע באותו שעה עמד משה לפני הקב״ה בבכי׳ ואמר רב׳ של עו׳ גלוי וידוע לפניך שלא קול גדיים וכבשים הם אלא קול קטני עמך ישראל ששרויים

מגזירותיך שאמר לנו (שמות כ׳ ג׳) לא יהי׳ לך אמר להם ולמה מרדתם בו אמרו לו לפיכך באנו לידך אמר להם ואין אתם מתייראין מכבשן האש שלי אמרו לו וכי אש שלך קשה מאשו של הק׳ והלא שש אשות יש להק׳ יש אש אוכלת אש זו אשו של הק׳ שהיא אוכלת אישן של מלאכי השרת ויש אש שמתיירא מאשו של הק׳ שבשעה שירד חנני׳ מישאל ועזרי׳ לכבשן האש ירד גבריאל וצנן את האש ולא הי׳ רשות לכבשן להבעיר ויש אש אוכלת ושותה זו אשו של אליהו שנאמר (מ״א יח לח) ואת המים אשר בתעלה לחכה. ויש אש שותה ואינו אוכלת זו אשו של חמה ויש אש אוכלת ואינו שותה זו אשו של לבנה ויש אש לא אוכלה ולא שותה זו אש של מלאכי השרת. ולא עוד אלא שאש שלך אינה אלא לפי שעה אבל אשו של הק׳ אדם נכווה בה לעולם ולעולמי עולמים ועוד אין מניחין נשמתו לצאת אבל מצטרפת בתוכו וכשאדם מרחיק ממנה ארבע אמות ושלושים פרסאות נכווה בה ועוד ז׳ מדורין יש בגיהנם וכל מדור ומדור ארכו מאה ריבוא פרסאות ורחבו ז׳ ריבוא פרסאות והתחתן שבהם ארקא שמו והוא חציו אש וחציו ברד וכשדנין בו לרשע מוציאין אותו מאש לברד ומברד לאש ועוד מידה אחרת יש בו עקרב אחד ויש לו תשע מאות ותשעים ותשעה חוליות וכל חולייא וחולייא יש בה תשע מאות ותשעים ותשעה לוגין ואדם שכופר בהק׳ ומשתחוה לצלם דנין אותו בכולם ואנו האיך נשתחוה לצלמא דדהבא ואילמלא לא קדשו את שמך כבר אבדהו מן העולם ועכשיו עמד עלי המן וביקש לעקור את הגפן כולה שנאמר להשמיד להרג ולאבד:

ותבאנה נערות אסתר וכו׳ ותתחלחל המלכה מאד. יש אומרים מעוברת היתה והפילה וכן הוא אומר (ישעי׳ כא ג׳) על כן מלאו מתני חלחלה:

ותקרא אסתר להתך וכו׳ ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו. ברמז דבר לה על המן שהוא מזרע עמלק שכתב בו (דברי׳ כה יח) אשר קרך בדרך:

ויבא התך. כשראה המן להתך נכנס ויצא בעטו והרגו לפי שאין מזכירו עוד אמר הקב״ה הואיל וכך ניהרג. רוח הקודש תהא משמשת ביניהם שנאמר ויאמר מרדכי להשיב אל אסתר:

זו מן העולם אמר לו תורה מה תהי׳ עלי׳ אמ׳ לו תסתפק בעליונים אף הק׳ השוה דעתו לכך באותו שעה אמר הק׳ למה לי אומה זו שבשבילה רבו אנחותי בכל יום אמרתי אפאיהם הביאו לי איגרות כתבו עליהם כליי׳ הלך שטן והביא מגילות כתבו וחתמו כיון שראתה התורה כך יצתה בבגדי אלמנות ונתנה קולה בבכי ולקול בכיתה צעקו מלאכי השרת ואמרו הם ישראל יאבדו שמטיפון דם בניהם לח׳ ימים א״כ מה אנו צריכים בעולם שנאמר (ישעי׳ לג ז׳) הן אראלם צעקו חוצה הבט לברית כיון ששמע חמה ולבנה חגרו שקים ונתנו קולם בבכי שנאמר (יואל ב׳ י׳) שמש וירח קדרו שמים וארץ נתאבלו שנאמר (ישעי׳ נ׳ ג׳) אלביש שמים קדרות מיד רץ אליהו בבהלה אצל אבות וצדיקי עולם ונביאים הראשונים ואמר להם שמים וארץ וצבא מרום בוכים במר נפש וכל העולם אחזתו חיל כיולדה ואתם שוכבים במנוחה אמרו לו על מה אמר להם שנגזור על שונאיהם של ישראל*) כליי׳ למה שנהנו מסעודתו של אחשורוש כיון ששמע משה כך אמר לאליהו כלום יש אדם כשר בדור אמר לו יש אדם אחד מרדכי שמו אמר לו לך והודיעו ויעמוד הוא משם ואנחנו מכאן אמר לו רועה נאמן כבר כתבו כליי׳ על צאנך וכבר חתומה אמר להן לאבות העולם אם בטיט חתומה רחמים נשמעין ואם בדם חתומה מה שהי׳ יהי׳ מיד בא אליהו אצל מרדכי והודיעו שנאמר ומרדכי ידע את כל אשר נעשה ועד עכשיו לא הי׳ יודע? אלא לא הי׳ מתיירא עד שבא אליהו ואמר הסכימו מלמעלה מיד וקרע מרדכי את בגדיו מה עשה קבץ כל תינוקות של בית רבן ועינה אותם בלחם ובמים והלבישן שקים והושיבן על האפר והיו צועקים בבכי׳ וביללה באותה שעה אמרה כנסת ישראל לפני הקב״ה רב׳ של עו׳ כל זמן שאומות העולם עומדים עלי אין מבקשים ממני לא כסף ולא זהב אלא לכלות אותי מן העולם שנאמר (ישעי׳ לז כד) ואכרת קומרת ארזיו עמד עלי נבוכדנצר וביקש לכלות אותי שנאמר (מ״ב כה א׳) בא נבוכדנצר מלך בבל וגו׳ בשעה שהעמיד צלם קיבץ עלי ע׳ מלכים ודן אותי לפניהם ואמר השתחוו לצלם אמרו לו חנני׳ מישאל ועזרי׳ אין אנו משתחוים אמר להם מפני מה אמרו לו לפי שגזירותיו של הקב״ה גדולים

---

*) והוא בלשון סגי נהור ע״ד אל תפתח פה לשטן, — יוחנן וויטקאווסקי המעתיק:

של המן עלו העם כידו מיד צרה לו צרה גדולה על הכסף אמר עכשיו אני שוקל את הכסף ראה אחשורש שצרה לו על הכסף מיד:

ויאמר המלך להמן הכסף נתון לך. ורוח הקודש השיבתו ואומר והעץ נתון לך וחשבונה דדין כחשבונה דרין מנהגו של עולם דרכו של לוקח ליתן ערבון למוכר ושמא מוכר נותן ערבון ללוקח ברם הכא ויסר המלך:

ויקראו סופרי המלך. מה כתוב מהן כל עממיא אומייא ולישנייא שלמא יסגי ידוע לכם אחד בא אלינו לא מארצינו ולא מאדמתינו אלא מזרע עמלק:

פרשה ד'

ומרדכי ידע. הי' המן יוצא מפלטין של מלך ואיגרות בידו וכל שרי המלך אחריו פגע בהן מרדכי ראה שלש תינוקות יוצאין מבית רבן אמר להם מרדכי אמרו לי פסוקיכם פתח ראשון ואמר אל תירא מפחד פתאום פתח שני ואמר עוצו עצה ותופר פתח שלישי ואמר ועד זקנה אני הוא מיד צחק מרדכי אמר לו המן מה אמרו לך תינוקות הללו וצחקת אמר לו בשורות טובות בישרוני מיד כעס המן בלבו ואמר איני שולח יד תחלה אלא בתינוקות הללו. אמר ר' יצחק נפחא בעלילה גדולה בא המן על ישראל שנאמר ובמלאות הימים האלה עשה המלך לכל העם אין עם אלא ישראל שנאמר (דבר' לג יט) עמים הר יקראו אמר לו המן לאחשורוש אלהיהם של אלו שונא זימה הוא העמיד להם זונות ועשה להם משתה וגזר עליהם שיבואו ויאכלו וישתו ויעשו כרצונם שנאמר לעשות כרצון איש ואיש ומי שרוצה לבוא יבוא ומי שלא ירצה לבוא לא יבוא כדי שלא יהי' להם פתחון פה לומר על כורחם הביאם גזר כן מיד עמד מרדכי והכריז עליהם ואמר בני והואיל דלרצונכם אל תלכו שלא יהי' לכם פתחון פה לשטן עליכם הניחו דברי מרדכי והלכו לבית המשתה ואכלו ושתו ונשתכרו וקלקלו. אמר ר' ישמעאל י"ח אלף ותשע מאות הלכו לבית המשתה ואכלו ושתו וקלקלו מיד עמד שטן והשטין לפני הק' ואמר רב' ש"ע עד מתי תידבק באומה זו שהם מכעיסין לפניך רצונך לאבד אומה

הים מה שלא עשה לאומה אחרת ורדף אחריהם בשש מאות רכב וטובעו בים סוף הוא וכל חילו. בא עמלק זקינך עליהם בארבע מאות אלף גבורים וכולם מסר אלהיהם ביד יהושע בן נון והרגם שנאמר (שמות יז יג) ויחלוש יהושע. בא סיסרא עליהם בארבעים ואחד ראשי גייסות וכל אחד הי׳ עמו מאה אלף איש וכולם אלהיהם מסרם לכוכבים ונלחמו עמהם ושרפום שנאמר (שופט׳ ה׳ כ׳) מן שמים נלחמו ולסיסרא עצמו מה עשו כמו שספרו לנו הראשונים לא הי׳ גבור כמהו ובן שלשים שנה הי׳ וכבש כל העולם בכחו לא הי׳ כרך שלא הפיל חומותיו בקולו ואפי׳ חיה בשדה כיון שנתן קולו עלי׳ לא זזה ממקומה וכשהי׳ יורד במלחמה היו נושאין אותו תשע מאות סוסים במרכבה ובחזירה לא הי׳ אחד מהם יוצא מתחתיו בשלום שהי׳ חותכין בברזל כצמר וסוף מסרו אלהיהם ביד אשה ועשהו חרפה וקלון לכל באי עולם. ומלכים רבים וגדולים ממנו שעמדו עליהם ובטלם מן העולם והי׳ לחרפה לדורות ואנו על אחת כמה וכמה חדל לך מן הדיעה הזאת ואע״פ הי׳ מטריחו בכל יום אמר לו אחשורש הואיל וכן נימלך בחכמים ובחרטומים מיד קיבץ כל חכמי אומה ולשון ואמר להם מה אתם אומרין רצונכם שנאבד אומה זו מן העולם שמעשי׳ משונ׳ מכל האומות אמרו לו כלום מי הוא זה שרוצה להכשילך במכשול גדול כזה אם ישראל יאבדו יבול כל העולם להתקיים אפי׳ שעה אחת לפי שאין העולם מתקיים אלא בשביל תורה שהוגין בה יומם ולילה שנאמר (ירמי׳ לג כה) אם לא בריתי יומם ולילה וגו׳ ולא עוד אלא שכל האומות קרויין נכרי׳ שנאמר (מ״א ח׳ מא) וגם אל הנכרי וגו׳ וישראל קרויין בנים שנאמר (דברי׳ יד א׳) בנים אתם ויש אדם שנוגע בבניו של הקב״ה שהוא שולט בעליונים ובתחתונים ובידו רוחות ונשמות והוא משפיל ומרומם והוא ממית ומחי׳ אמר להם המן כל הדברים שאמרתם באמת היא כשהק׳ רצוי להם וכשהי׳ בית המקדש קיים אבל עכשיו אי אלהיהם שעשה להם ניסים מרובים עזבם והסתיר פניו מהם ואינו מסתכל בהם שהרי נבוכדנצר עלה והחריב את ביתו ושסף היכלו ולא עמד כנגדו שנאמר (תהלי׳ צד ז׳) ויאמרו לא יראה יה. כיון שאמר כך מיד קיבלו ממנו ועמדו עמו והסכימו אמר לו המלך אם יעלה הכסף בידי והעם בידך הרי הם מסורים לך ואם העם בידי והכסף בידך אינם מסורים לך מיד הפילו גורלות ורוח הקודש צווחת „ואל עמי ידו גורל" ובעונותיו

משה שנאמר (שמות ב׳ יט) וגם דלה דלה לנו דגים לא מצא להם זכות אמר כשם שהדגים נבלעים כך שונאי של ישראל נבלעין וחסוסין אינון בידי. אינון בידך אלא אתה בידן מה דג זה פעם בולע ופעם נבלע אף אתה נבלע בידיהן:

ויאמר המן למלך אחשורוש. אמר לו נכלינהו אמר לי׳ מסתפינהו מאלההון דלא יעבד בי כי יעבד בקמאי אמר לו ישנו עם אחד כלומר ישנו מן המצות אמר לי׳ אית בהו רבנן אמר לי׳ עם אחד הם:

מפוזר ומפורד. כפרידה הזו שאינה עושה פרי ואין הנאה ממנה כך מהם אין הנאה:

ודתיהם שונות מכל עם. כדאנו בעינן למיזון מנהון מירעה סוגדים עלינו (?) שווקים ומשחקים בנו ומלעיגים עלינו ואומרין אסור הוא מכניסין הפסד בממונו של עולם לז׳ יומין אומ׳ שבתא לתלתין יומין ריש ירחא בניסן פיסחא בסיון עצרתא ואית להון חד ירחא דאפסידון בי׳ ממונו של עולם ריש שתא וצומא רבא וחגא דמטללתא תמנא יומין מסובין כל יומא ואכלין ושתין ורווין ונפקין ומבזין לי למלכא אמר לי׳ קודשא בריך הוא רשעי את מנית אלא מה הנאה דלא מנית אינון תרין יומין דאנא עתיד למיתן להון שמחה במפלתך כדכתיב (אסתר ט׳ כו) להיות עושים את שני הימים:

ולמלך אין שוה להניחם. אמר ר׳ לוי כל מה שהי׳ המן מקטרג מלמטה על ישראל הי׳ מיכאל מלמד עליהם סניגוריא מלמעלה אמר לפני רבונו של עולם גלוי וידוע לפניך שאינן מתקטרגין לא על שעבדו ע״ז ולא על גלוי עריות ולא על שפיכת דמים אלא על ששומרים תורתך אמר לו הק׳ חייך לא שבקינון ולא אשבוקינון שנאמר (ש״א יב כב) כי לא יטוש ה׳ את עמו:

אם על המלך טוב יכתב לאבדם. אמר ליה השתא לית אנא ידע מניניהון כמה אינון כד נפקו ממצרים הוו להו שית מאה אלפא גברין על כל חד וחד יהיבנא לך מאה זוזי לחוד קולמוס את יהיב אמר לי׳ אחשורש אף אני רצוני לאבדם אלא מה אעשה שאלהיהם גדול הוא והוא אוהב אותם ביותר וכל העומד עליהם הוא מפילו תחתיהם ויש לנו ללמוד מפרעה מלך מצרים שמלך מסוף העולם ועד סופו ובשביל שהעבידו בהם בישרא׳ שפטם בנגעים גדולים והוציאם מתוכה ברכוש גדול וקרע להם את

ממקומו ולא שאל בשלומו בא לו מצד אחר ועשה עצמו כאלו ששאל מרדכי בשלומו והשיב לו ואמר עליך שלום אמר מרדכי אין שלום אמר ה׳ לרשעים מיד וימלא המן חמה:

ויבז בעיניו. אמר ר׳ לוי לעוף שקינן וכו׳ עד אמר לו ה"ק אחה הוא גורלן של בניי:

מיום ליום. שנו רבותינו כשאמר המן להפיל גורלות התחיל להפיל לימים שנאמר מיום ליום עלה יום א׳ לפני הק׳ ואמר לפניו רבונו של עולם בי נבראו שמים וארץ ואמרת אם ימדו שמים וכו׳ ורשע זה מבקש לאבדן עקור שמים וארץ ואחר כך כלה אותם. בא לו ליום ב׳ ועלה לרקיע לפני הק׳ ואמר לפניו רש"ע בי נברא רקיע והבדלה בין מים עליונים למים התחתונים ובניך הבדלת מבין האומות עקור רקיע ואחר כך כלה אותם. בא לו ליום ג׳ עלה לפני הק׳ ואמר בי נבראו אילנות ובניך מלקסין בהון שנאמר (ויקרא כג. מ׳) ולקחתם לכם עקור אילנות ואחר כך תלה אותם. בא לו ליום ד׳ עלה לפני הק׳ ואמר בי נבראו שמש וירח וכוכבים ומזלות וישראל נמשלין להן עקור מאורות ואחר כך כלה אותם. בא לו ליום ה׳ בא לפני הק׳ ואמר בי נבראו העופות לקרבן בטל הקרבן ואחר כך כלה אותם. בא לו ליום ו׳ עלה לפני הק׳ ואמר בי נבראו צאן וישראל קרוים צאן ואדם שנאמר (יחזק׳ לד לא) ואתן צאני וצאן מרעיתי אדם אתם. בא לו ליום שבת עלה לפני הק׳ ואמר כתיב (שמות לא יז) ביני ובין בני ישראל וג׳ עקור אותה ואחר כך כלה אותם כיון שראה שלא הי׳ יכול בימים בא לחדשים שנאמר (אסתר ג׳) ומחדש לחדש על לניסן זכות פסח לאייר זכות מן לסיון זכות מתן תורה לתמוז זכות הארץ לאב והפכתם אבלם לששון לאלול זכות החומה שנאמר (נחמי ו׳ טו) ותשלם החומה בעשור לחדש אלול לתשרי זכות הרגלים מרחשון זכות שרה כסלי׳ זכות חנוכה וטבת זכות עזרא שבט זכות אנשי כנסת הגדולה באדר שמח. אמר אבדוק המזלות טלה ויקחו להם איש שה (שמות יב ג׳) שור שור או כשב (ויקרא כב כז) תאומים פרץ וזרח סרטן זכות יונה ארי׳ זכות דניאל בתולה זכות חנני׳ מישאל ועזרי׳ מאזנים זכות איוב שנאמר (איוב לא ו׳) ישקלני במאזני צדק עקרב זכות יחזקאל שנאמר (יחזק׳ ב׳ ו׳) ואל עקרבים וכו׳ קשת זכות יוסף (בראשי׳ מט כד) ותשב באיתן קשתו גדי זכות יעקב שנאמר (בראשי׳ כז טז) ואת עורות גדיי העזים דלי זכות

חמורה לסייחה אנו שעושין מלאכה לבעל הבית נותן לנו במידה ולחוירה שלא במידה אמר סייחה לחמורה תבוא השעה ותראה כיון שבא קלנדס נטלו החזירה ונחרוה הוי לא המאכל גורם אלא הבטלה לכך נאמר, אחר הדברים האלה גדל ואחר כך ויתלו את המן. כתיב (איוב כ׳ ו׳) אם יעלה לשמים שיאו לרומו וראשו לעב יגיע לעננא כגללו לנצח יאבד מה הגללים הללו מזוהמים כך הוא מזוהם רואיו יאמרו איו חמיין לי׳ ולא חכימין לי׳ היכן הוא המן והיכן שלוותו מה כתיב למעלה בפרשה ויתלו שניהם על העץ אף סופו של אותו האיש לעלות ולצלוב. ר׳ פנחס הוי משתעי הדא עובדא ארי עבד סעודתא לכל חיותא ובעירא ועבד להון גנונא מן משכי דארויתא כיון דאכלו אמרו מן לימא לן זמירא תלו עיניהון בהדין תעלא אמר להון עניון אתון לי מה דאנא אמר דלי עיני כלפי משכי מעליהון ואמר מאן דחמי לן בעילאי יחמי לן בתתאי כך מי שהראה לנו בצליבן של בגתן ותרש יראה לנו במפלתו של המן מי שפרע מן הראשונים הוא יפרע מן האחרונים. ר״א אחר הדברים האלה הרהורי דברים הי׳ שם מי הרהר ר׳ יהודה אומר המן הרהר אמר הדא אסתר אם יהודאה היא קרובתי היא מן גבי עשו דכתיב (מלאכי א׳ ב׳) הלא אח עשו ליעקב ואם משאר עממין היא כל עממין קרובין אלו לאלו ראוי אני ליטול פרוקופין מתחת ידי׳. ר׳ נחמי׳ אמר אחשורש הרהר אמר מרדכי זה אני חושב לו טובה והוא יושב כאן ומבקש לבנות בית המקדש לבנות אי אפשר להחזירו אי אפשר אלא הרני מגרה בו המן יהא דין בונה ודין סותר. וחכמים אומרים הק׳ הרהר אמר מרדכי זה צדיק גמור הוא אם נוטל הוא פרוקופי ויגדל המן ויבא מרדכי ויטול ממנו ויבנה בית המקדש:

וכל עבדי המלך. ר׳ יוסי פתח ואמר טמנו גאים פח לי (תהלי׳ קמ ו׳) אמרה כנסת ישרא׳ לפני הק׳ רבונו של עולם פרסו לי אומות העולם מצודה אומר׳ לי עבוד ע״ז לשמוע להם אני נענשתי לפניך שלא לשמוע להם הורגין אותי אמר ר׳ חנינא לזאב פרסו לו מצודה על פי הבאר אם ירד לשתות ניצוד ואם לא ירד מת בצמא:

ויהי באמרם אליו יום ויום. ר׳ יהודה אומר בני׳ של רחל וכו׳ עד יראו צדיקים וישמחו (ועיין מדרש ילקוט):

וימלא המן חמה. מה עשו: המן כשעבר ולא זז מרדכי

טעונה חן ביוסף כתיב (שמות לט כא) ויט אליו חסד סופה של חסד הי׳ עליו ברם הכא כתיב נושאת חן:

ויאהב המלך את אסתר. אמר ר׳ חלבו מלמד שאף הנשואות הביאן לפניו דכתיב מכל הנשים ומכל הבתולות:

וימליכה תחת ושתי. אמר ר׳ לוי איקונין של ושתי תלה מעל מטתו כיון שנכנסה אסתר היתה נאה יותר מאיקונין של ושתי וכשנשים נכנסות מסתכל בהן ובאיקונין של ושתי ולא הי׳ כמות ושתי לכך נאמר ותשא חן וחסד. וטרד איקונין של ושתי והעמיד איקונין של אסתר:

אין אסתר מגדת. ר׳ יהודה בר סימן אמר הי׳ שואלה ואומ׳ לה בת מי את והיא אומרת לו ואתה בן מי אמר לה אני מלך בן מלך והיא אמ׳ אנא מלכה בת מלכים אמרה לו הלא מתוך דברים הללו הרגת את ושתי אמר לה לאו אלא מדעת שבעת שרי פרס ומדי הרגתי׳ אמרה לו לפי שהמלכים הראשונים שהיו לפניך לא הי׳ מתנהגין על ידי דעת שרים אלא על ידי הנביאים נבוכדנצר מה כתיב בי׳ (דניאל ב׳ כה) אדין אריוך הנעל לדניאל. בלשאצר באדין דניאל הועל קדם מלכא שאם יגע לו הדבר הי׳ אומר לו שנאמר דניאל בתרע מלכא אמר לה אית הכא מן ההיא קורצא טבא אמרה לי׳ חפוש ותשכח מיד:

קצף בגתן ותרש. מה קצף מעמיד שנים ומוסיף אחד מעמיד שני קלוסנטרין ומוסיף הברברי אחד:

פרשה ג׳

אחר הדברים האלה גדל. לא נתגדל המן אלא לרעתו אמר ר׳ יהושע בן לוי משל לגולייר שקלל בן המלך אמר המלך אם אני הורגו כך אומרים הכל גולייר אחד נהרג אמר המלך אגדלנו ואחר כך אהרוג אותו עשה אותו טריקונוס ואחר כך עשהו הגמון ואחר כך התיז את ראשו כך אמר הק׳ אם יהרג המן שירד לבטל בנין בית המקדש אין איש יודעו אלא יתגדלו ואחר כך יתלהו:

וישם את כסאו. למד״ה שהי׳ לו חמורה וסייחה וחזירה והי׳ נותן לחזירה שלא במידה ולחמורה ולסייחה במידה אמרה

ויאמר ממוכן. מה ראה ממוכן לקפוץ על העצה תרין אמוראין חד אמר מפני שלא זימנתו בסעודה וחד אמר מפני שסטרתו על פניו:

לא על המלך לבדו. יש אומרים בת היתה לו והי' מבקש להשיאה למלכות:

ומלכותה יתן המלך. ר' חנינא אמר כתיב (איוב ה' יח) כי הוא יכאיב ויחבש וגו' בלשון שניטלה מלכות מוקינה שנאמר (שמו' א' טו כח) ונתנה לרעך הטוב ממך וגו' בלשון חזרה לה המלכות שנאמר ומלכותה יתן המלך וגו':

פרשה ב'

אחר הדבר' האלה. כשהפך מיינו ביקש אותה אמרו לו הרגתה אותה אמ' להם למה אמרו לו שאמרת שתבוא לפניך ערומה ולא באה אמר להם לא יפה עשיתי ומי נתן לי עצה להרוג אותה אמרו לו שבעת שרי פרס ומדי מיד הרגו לפיכך אין מזכיר אותם עוד וי"א שנתנו לו עצה לבטל בית המקדש לפיכך נגזר עליהם מיתה:

איש יהודי. הרשעים קודמין לשמן נבל שמו (ש"א כה כה) גלית שמו (ש"א יז כד) שבע בן בכרי שמו (ש"ב כ' כא). אבל הצדיקים שמן קודמין להם ושמו מנוח (שופטים א' ב') ושמו שאול (ש"א ט' ב') ושמו ישי (ש"א יז יב) ושמו אלקנה ושמו מרדכי דומין לבוראן דכתיב (שמות ו' ג') ושמי ה' לא נודעתי להם:

ויהי אומן את הדסה. רב אמר בת ארבעים שנה היתה ושמו' אמר בת שבעים ורבנן אומ' בת ע' וה' שנה. ר' ברכי' אמר אמר הק' לאברהם אתה יצאת מבית אביך בן ע' וה' שנה חייך אף הגואל שאני עתיד להעמיד לבניך במדי בת ע' וה' שנה כמניין הדסה. ר' ברכי' בשם ר' לוי אמר אמר הקב"ה לישראל אתם בכיתם יתומים היינו ואין אב אף הגואל שאני עתיד להעמיד עליכם במדי אין לו לא אב ולא אם:

ותהי אסתר נושאת חן. ר' נחמי' אמר העמיד מדיות מכאן ופרסיות מכאן ואסתר יפה מכולן ר' לוי אמר נושאת חן

ביגתא ואבגתא. אמר ר' יצחק אמר הק' משחק אני עליהם באבנתיים אחורי הקוריים:

להביא את ושתי המלכה. שלא יהי' עלי' כלום אלא הכתר וערומה ר' שמעון בר ר' נחמן בשם ר' יונתן אמר אין הרשעים נדונים בגיהנם אלא ערומים שנאמר (תהל' עג כ') ד' בעיר צלמם תבזה ולמה בעיר אמר ר' שמעון במקום שהלסטים מקפח המן מצלב אמר ר' יונתן אף המצריים לא נידונו בים אלא ערומים שנאמר (שמות טו ח') וברוח אפך נערמו מים:

ותמאן המלכה ושתי. שלחה לו דברים שנוגעים בלב אמרה לו מה נפשך אם רואין אותי כעורה הרי אתה מתגנה ואם רואין אותי נאה נותנים עיניהם להרוג אותו האיש ומשתמשין בי רמזוהו לא נרמז עקיצתו לא נעקץ שלחה לו אי טפש יצא לבך מיינך דע שאני בתו של בלשאצר בנו של נבוכדנצר שהי' מקולס במלכים ורוזנים עשוים מאומה לפניו ולא הי' אותו האיש קומים איסטבלאות של בית אבא ואפי' כקוסדור לרוץ לפני מרכבתו אנדיתיקי של אבא לא הי' נדונין ערומים דכתיב (דניאל ה' א') אבא לקבל אלפא חמרא שתי ולא רוה ואת רוית בחמרך ומיד:

וחמתו בערה בו. אמר ר' חנינא באותו שעה רוח הקודש קרא למלאך הממונה על החימה אמר לי' חות זיקא ונפח קיטמא וזרוק גופריתא באתונא אמר ר' יוחנן כל אותן שבע שנים משנהרגה ושתי עד שנצלב המן היתה חמתו בוערת בו אמר והא כתיב כשוך (אסתר ב' א') כשוך ולא שוך שכיכה ואינה שכיכה וכיון שנצלב המן וחמת המלך שככה:

ויאמר המלך לחכמים יודעי העתים. אמר ר' סימון זה שבטו של יששכר שנאמר (ד"ה א' יב לב) ומבני יששכר יודעי וגו':

והקרב אליו כרשנא. מן אפריקי:

שתר. מן אנקרוקי:

אדמתא. מן אדום:

תרשיש. מן תרסים:

מרס מרסנא ממוכן. מן ירושלים:

כדת מה לעשות. למה עלתה לה כך לפי שלא היתה מנחת לאחשורש לבנות את בית המקדש ואומרת לו מה שהחריבו אבותי אתה מבקש לבנות:

לעשות כרצון איש ואיש. אמר לו הק׳ רשע יכול אתה לעשות כרצון איש ואיש ב׳ אנשים מבקשים לישא אשה אחת שמא יכולה לינשא לשניהן. וכן ב׳ ספינות מתפרשות כים אחת צריכה רוח דרומית ואחת רוח צפונית שמא יכלה רוח אחת להנהיג את שתיהן שני בני אדם באים אצלך למחר איש יהודי ואיש צר ואויב יכול אתה לצאת ידי שניהן כאחד אלא לרומם אחד ולצלוב אחד ומי יכול לעשות כרצון איש ואיש הק׳ דכתיב (תהל׳ קמה יט) רצון יראיו יעשה. ר׳ לוי אמר בעולם הזה כשרוח דרומית מנשבת אין רוח צפונית מנשבת אבל לעתיד לבוא הק׳ מביא רוח ארגסטים בעולם ומנהיג אותם כאחת שנאמר אומר לצפון תני ולתימן אל תכלאי (ישעי׳ מג ו׳):

גם ושתי המלכה עשתה משתה נשים: אמר רבי יצחק שהיתה מווגת להם יין שחור ומה ראה הכתוב לפרסם סעודה של ושתי אמר רבי יהושע בן קרחה להודיעך לאיזה שלוה אסתר נכנסת אמר רבי מאיר א״כ נתן הק׳ למכעיסיו קל וחומר לעושי רצונו:

בית המלכות. מלמד שנתנה אותם בבתים מצויירין מקום שהמלך ישן. אמר ר׳ אבון רוצה אשה שתהא מביט צורות נאות מלאכול עגלות פטומות:

ביום השביעי וגו׳. אמר ר׳ אבהו כישראל אוכלין ושותין מתחילין בדברי תורה ובשירות לפני הק׳ אבל אומות העולם כשאוכלין ושותין מתחילין בדברי תפלות הללו אומ׳ מדיות נאות והללו אומרים פרסיות נאות אמר להם אחשורש כלי שאני משתמש בו לא מדי ולא פרס אלא בשדי ואין כיוצא בו בעולם אמר להם מבקשים אתם לראותה אמרו לו הן ובלבד שתהא ערומה.

ד״א כטוב א״ר לוי אומות העולם אין להם טובה בטוב אין כתיב כאן אלא כטוב אבל ישראל וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב (מלכי׳ א׳ ח׳ סו) ר׳ יודא ור׳ לוי בשם ר׳ יוחנן אומרים כל מקום שנאמר במגילה מלך אחשורוש במלך אחשורוש הכתוב מדבר וכל מקום שנאמר בה מלך סתם במלך מלכי המלכים הכתוב מדבר כטוב לב המלך ביין כטוב לבו של הק׳ ביינה של תורה.

אמר למהומן. מהומן זה מלאך הממונה על המהומה:

ביזתא. ביזבייתה:

חרבונא. אחרבנא:

ראש לאסירים אהרן ראש לכהנים משה ראש לנביאים יהושע ראש לכובשים עתניאל ראש למחלקים שמואל ראש למושחים שאול ראש לנמשחים דוד ראש למנגנים שלמה ראש לבונים נבוכדנצר ראש למחריבים אחשורש ראש למוכרים המן ראש ללוקחים וכיון שראו הכל שאחשורש מוכר והמן לוקח התחילו אומר ווי ווי:

ויהי בימי אחשורוש הוא אחשורוש

הוא רשע מתחילתו ועד סופו כיוצא בדבר הוא עשו אבי אדום (בראשי' לו מג) הוא דתן ואבירם (במדבר כו ט') הוא משה ואהרן (שמות ו' כו) ודוד הוא הקטן (שמואל א' יו יד):

בימים ההם כשבת, בשעה שמלך אחשורש בקש לישב על כסא שלמה שכתב בו וישב שלמה על כסא ד' (ד"ה א' כט כז) אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבונו של עולם במקום שישב גוף קדוש ישב רשע זה אל תנבל כבודך. אמרו חכמים היאך נמצא כסא זה בידו לאחר מיתת שלמה עלה שישק מלך מצרים לירושלים ומצא שם את הכסא ונטלו בכתובת כתו והורידו למצרים שכך כתיב (ד"ה ב' י"ב ב') ויהי בשנה החמישית עלה שישק בא סנחריב ונטלו ממנו והביא עמו לארץ ישראל ובא להלחם בירושלים באותו הפרק נפל סנחריב ויצאו ישראל ובזזו ממונו ונטלו את הכסא והושיבוהו למקומו וישב עליו חזקיהו ונטל את הכבוד שהי' בירושלים ביד שלמה והצליח בכל מלכותו שנאמר (ד"ה ב' לב ל') ויצלח חזקיהו בכל מעשהו בשלמה כתיב (ד"ה ב' ט' כד) והמה מביאים איש מנחתו ובחזקיהו כתיב (ד"ה ב' לב כג) ורבים מביאים מנחה לה' ומגדלים לחזקיהו מלך יהודה בשלמה כתיב (ד"ה ב' ט' כג) וכל מלכי הארץ מבקשים את פני שלמה ובחזקיהו כתיב (מ"ב כ' יב) בעת ההיא שלח מרודך וכו' וכשראה חזקי' את הכסא אמר מה ראה שלמה אבי לעשות שש מעלות לכסא אלא כנגד שש ארצות:

והשתיה כדת. כדת כל אומה ואומה אילין מדייא לא שתו מזיקייא אייתי להון דקולייא כדת כל מקום ומקום אחר בעי מיגס ובתר כן מישתי אחר בעי מישתי ובתר כן מיגס:

אין אונס. אמר ר' לוי כך הי' תכסים של אנשי פרס היו משקין אותו בכוס גדול מחזיק ט"ו שמיניות הנקרא פיתקא ואפי' מת או משתגע לא הי' מחזירו עד ששותיהו ושרי המשקים שלהם מתעשרין מאותם המסובין שלא ישקו אותם בו ואחשורוש לא הכנים אותו כוס לתוך סעודתו דכתיב אין אונס:

מדרש אבא גוריון:

אבא גוריון איש ציידן

אמר חמשה דברים:

מדסגן דייני דשיקרא סגיאו סהדי שקרא. מדסגן דילטורייא סגיאו גוברין חטופין. מדסגא אפייא חציפתא איתנטלת יקרא מברייתא. מדאמר זעירא לרבא אנא רב מינך אתקטעו שניהון דבני אינשא. מדארגיזו בנייא חביבייא קדם אבוהון דבשמייא העמיד עליהם מלך חנף ופרע מהן. ואיזה זה מלך אחשורוש שנאמר ממלוך אדם חנף (איוב ל"ד ל') ולמה הק' ממליך אדם חנף בשביל מוקשי עם ולמה נקרא אחשורוש חנף שהרג את אשתו בשביל אוהבו והרג אוהבו בשביל אשתו הרג ושתי בשביל המן וחזר והרג המן בשביל אסתר ויש לך חנף גדול מזה וכיון שראו הכל שמלך אחשורוש התחילו צווחין ווי ווי:

פרשה א'

ויהי בימי אחשורוש. ר' ברכי' פתח מי פעל ועשה קורא הדורות מראש (ישעי' מא ד') קורא כל הדורות לא נאמר אלא קורא הדורות מראש מתחילת ברייתו של עולם גוזר הק' על כל בריותיו מה ראו להיות בראש. אדם ראש לישרים קין ראש להורגים הבל ראש לנהרגים נח ראש לנמלטים אברהם ראש למולים יצחק ראש לנעקדים יעקב ראש לתמימים יהודה ראש לשבטים יוסף

מדרשים קטנים ואגדות שונות:

Zusätze zu

מדרש תמורה:

Der Anfang des דרש לסוכות in dem erwähnten Leipziger Codex lautet: כתיב גם זה לעומת זה עשה האלהים וכתיב ה׳ בחכמה יסד ארץ כל מה שברא הקב״ה בעולמו ברא כנגדו וברא אומות זה על זה ברא ישראל וברא א״ה ולולי רחמים של הקב״ה ותקנות שתקן לא היו יכולים לעמוד שעה אחת בפני האומות ואיזה תקנה תקן להם ברא לא״ה שרים ולישראל שרים והם מיכאל וגבריאל וכו׳ ברא בני אדם וברא שדים ואלמלי רחמים של הקב״ה וכו׳ שתקן להם שכל תקופת ניסן שרפים מתגברים ומרוממים ראשיהם ונופל אימתם על המזיקין וסוככים באברתם על בני אדם וכו׳ ברא בהמות וחיות וכו׳ ברא עיפות וכו׳ ברא דגים וכו׳ מזרח שממנו יוצא אור לעולם וכו׳. — Der grösste Theil dieses דרש לשבועות ist dem מדרש כונן, 6a 7b ed. Ven. (von den Worten ד״א ה׳ בחכמה יסד ארץ bis zu Ende des Midrasch) entlehnt. Vielleicht ist das Verhältniss auch umgekehrt, da der bezeichnete Schluss des מדרש כונן ein späterer Zusatz ist.

דדהבא ורימונא לכל רוחא ורוחא. וסב מתמן כלילא רבא דדהבא מוקדוניא דאייתיאו יתיה לי מן קריין מדינתא ביומא קדמאה דקטית במלכותא. וסב מתמן ספסירא ושרייאנא די לי דאייתין לי יתיה מן כוש מדינתא וחרין רדינין די לבושיהון לבושא דמלכותא דמרגליאתא דאייתיאון יתון לי ממדינת אפריקי ופוק לאוריא דמלכא ודבר מתמן סוסיא דמלכא דקאים ברישיה דאוריתא די שמיה שיפרגז די עלוי רכיבית ביומא קדמאה דקמית במלכותא. In unserem Midrasch muss auch etwas ausgelassen sein.

Seite 16, zur Stelle אל תפל דבר. Diese ganze Erklärung liest man ausführlicher mit mehren Varianten in Midrasch Rabba zu Ester, letztes Capitel zur Stelle מהר קח את הלבוש, im Midrasch Rabba zu Leviticus, C. 28 Ende und Targum Scheni z. St.

Seite 17 Z. 12 v. o. Im Midrasch Rabba fehlt der Name der Tochter Haman's.

Seite 18. Der eigentliche Schluss des Midrasch Abba Gorion scheint bei den Worten כן יקלקל הק׳ כל מחשבות אויבינו מעלינו ושלום על ישראל, und das darauf folgende ein späterer Zusatz zu sein, der auf das Gebet Bezug nimmt. Vielleicht ist das Buch Ester nach dem Midrasch Abba Gorion öffentlich erklärt worden, und der Schluss אמר ר׳ יהושע בן לוי וכו׳ sollte demnach den Uebergang zum Gebete bilden.

Zusätze zu

מדרש מגלת אסתר:

Seite 19 zu ד"א איש יהודי. Vergl. Midrasch Rabba zur Stelle, Jalkut zu נח, 13 b; zu Ester, 170 d.

Seite 20 und 21. Vergl. Jalkut zu 2 Samuel, 23 c (zur Stelle היום יומת איש) und zu Ester, 170 d und 171 a.

Seite 21. Die Erzählung von R. Meïr und dem Hegmon ist einer anderen Hagada entlehnt.

Seite 23 zum ersten דבר אחר. Vergl. Jalkut zu Ester, 171 a und Targum Scheni zur Stelle.

Zusätze zu

מדרש אבא גוריון:

Seite 2 *Zeile* 7 und 8 v. u. In der Hschr. stand מלא מדייא לא שתו מזיקייא ארטון וזגדבה. Midrasch Rabba liest: כאילין בותאי דלא שאתן חמרא דזיקין אייתי להון חמרא דקוליא.

Seite 2 Z. 4 v. u. *Jalkut* liest כוס גדול מחזיק ארבעים שמציות; das Targum Scheni hat: כסא רבא דהוה למוד ארבעא חמשא המינון.

Seite 3 Z. 1 und 2 v. u. Midrasch Rabba liest: בותא בוז ביתיה חרבונא אחריב ביתיה; Targum I hat חרבונה אחר ביה.

Seite 4 Z. 1 und 2 v. o. Midrasch R. liest אביא נתיות מאחורי הקוריים. Vergl. מעריך s. o. גת.

Seite 4 Z. 7 v. u. Targum Scheni hat שהר מן הנדקי.

Seite 5 Z. 5 v. u. הדסה hat zwar nur den Zahlenwerth 74; man muss aber das Jahr, welches Ester bei Hegai verbrachte, mitrechnen.

Seite 6 Z. 10 und 11 v. u. Midrasch R. liest מעביר שנים ומושיב א׳ מעביר ב׳ קלסריקין שהן שומרי הסף ומושיב הדבר הזה; Targum I hat תרין קלוסנתרין.

Seite 9 Z. 11 und 12 v. o. Targum Scheni liest ויומא דאנון צביין למזבן מננא אמרין לנא יומא שריא הוא ויומא די אנחנא צביין למזבון מנהון אסרין עלן שוקין ואמרין מן יומא אסירא הוא. Demnach würde man für למיזון wohl למזבן und für מירעה סוגרין עלינו besser אוסרין עלינו lesen.

Seite 13 Z. 16 v. o. muss man והתחתון für והתחתן lesen. Die Beschreibung der verschiedenen Arten von Feuer der Unterwelt gehört zu den ältesten Schilderungen dieses Themas. Vergl. *Rasiel*, 14 b.

Seite 15 Z. 8 v. u. Targum Scheni hat ואמר לשמשי ספרא לאייתי ספרא; man wird daher hier auch שמשי בן המן lesen.

Seite 16 Z. 5, 6, 7, 8 v. o. Diese corrupte Stelle (die Erklärung zu יביאו לבוש מלכות) lässt sich annäherungsweise durch das Targum Scheni herstellen. Es lautet zu Ester 6, 10: ואמר מלכא להמן סרהיב ועול לבית גנזי דמלכא וסב מתמן לבושא שיראה טבא פרנינן (נ״א פרנדאה או פרווגן) דמטכס באבנין טבין ומרגליין ותליין בארבע קרנתיה דידיה חגאי

veröffentlicht worden. In der letzten Ausgabe — wo am Schlusse drei Zeilen ausgefallen sind — stehen noch einige Varianten nach der Lesart des R. David Ibn Abi Simra (רדב"ז).

XVII.

Tractat von der Bildung des Kindes.

(Hebräischer Text S. 153 — 158.)

Zunächst aus Talmudstellen und anderen hagadischen Bestandtheilen [1]) (Nidda, 3. Abschn.) wurde schon in sehr alter Zeit eine Abhandlung über verschiedene Momente bei der Bildung des Kindes, ehe es in die Welt eintritt, verfasst, die sich in verschiedenen Recensionen erhalten hat [2]). In unserer Sammlung sind deren *zwei:* die erste nach cod. XII der Leipziger Raths-Bibliothek (auch abgedruckt von *Wagenseil*, dem Eigenthümer des Codex, in seiner Bearbeitung des Tractats Sota p. 71 — 79) und אבקת רוכל 23a — 24b ed. Amsterdam; die zweite nach לקוטי הפרדם מרש"י 4d — 5b, die gerade mit dem Vers aus Hiob endigt, mit welchem die erste Recension beginnt. — Hervorzuheben ist, dass dieser Tractat wie der Talmud a. a. O. die *platonische* Anschauung von der Seele adoptirt. Die ganze Schilderung ist übrigens sehr sinnreich und poetisch.

---

[1]) Vergl. auch מדרש עשרת הדברות, 5. und 6. Gebot S. 77 — 79.

[2]) Vergl. *Zunz* Addit. zu cod. XII.

und Kabbalisten in grossem Ansehen[3]), übte selbst auf den Ritus der Gebete Einfluss[4]), und ist zuerst von R. Elija de Vidas in seinem ראשית חכמה (13. C. des שער היראה) und dann Wilna 1802 zusammen mit אגדת בראשית veröffentlicht worden[5]).

XVI.

Tractat von den Grabesleiden.

(Hebräischer Text S. 150 — 152.)

Wenn der vorhergehende Tractat die Hölle und ihre Bewohner schilderte, so zeigt uns dieser die Leiden und Kämpfe, die des Menschen unmittelbar vor dem Tode und beim Eintritt in das Grab harren, je nach dem Verhalten des Sterblichen auf Erden. — Tischbi citirt (s. v. חבוט) Stücke aus demselben als einem מדרש ר׳ יצחק בן פרנך[1]) angehörend, und er ist zuerst von R. Elija de Vidas in ראשית חכמה (12. Cap. des שער היראה), dann Wilna 1802

Schriftstellen. Es ist daher *nicht* eine Ueberarbeitung der מעשה דר׳ יהושע ב״ל, wie *Zunz* a. a. O. behauptet, da diese in den verschiedenen Bearbeitungen ein späteres Zeitalter verräth.

[3]) Vergl. die Klagen der Gegner Maimuni's in Montpellier und Mose b. Nachman im שער הגמול, Anfang.

[4]) Vergl. über die Gebetstücke והוא רחום und הפורש סוכת שלום וכו׳ Abudirâhim 50 b, 53 a ed. Amsterdam, Mose de Leon סוד שבת §. 12 des ס׳ המשקל, Sohar I, 78 a; II, 205 a.

[5]) In cod. XXI der Leipziger Raths-Bibliothek steht dieses Stück unter dem Namen סדר גיהנם und das darauf folgende גזר דין של רשעים ist kein besonderes Stück, sondern blos die Fortsetzung des סדר גיהנם.

[1]) *Steinschneider* theilte mir brieflich mit, er habe eine Ausgabe des מדרש ר׳ יצחק בן פרנך gesehen. Wahrscheinlich wird sein *Catalog* Näheres darüber bringen.

XIV.

Megillat Antiochus [1]).

(Hebräischer Text S. 142 — 146.)

Dieses kleine „Buch des Antiochus," das die Entstehung des Chanukafestes erzählt, ist aus dem *aramäischen Original* übersetzt, das zuerst 1851 in London, zusammen mit מבחר הפנינים von H. Filippowski herausgegeben wurde, und sich auch handschriftlich in der Leipziger Raths-Bibliothek befindet. Die hebräische Uebersetzung ist, ausser in einigen spanischen und italienischen Machasorim und den bei *Zunz* aufgezählten Ausgaben, noch Berlin 1766 in 8 und London 1851 in 32 erschienen. — Nach einer alten jüdisch-deutschen Uebersetzung (Ven. 1548) hat Beer *Fränk* aus Pressburg eine hebräische Uebersetzung verfertigt und sie unter dem Namen מגלת מתתיהו (Wien 1807, 1821) nebst einer deutschen Uebersetzung (mit hebr. Lettern) drucken lassen. — Unsere מגלת אנטיוכס ist sehr alt, da sie sich noch in aramäischer Sprache erhalten hat.

XV.

Tractat vom Gehinnom [1]).

(Hebräischer Text S. 147 — 149.)

Dieser aus 4 Capiteln bestehende Tractat schildert die Hölle und ihre Bewohner, ist das *älteste* über dieses Thema bekannte Stück [2]), stand besonders bei Anthropomorphisten

---

[1]) Siehe *Zunz* G. V. S. 134; *Luzzatto lezioni di storia giudaica* S. 95; *Filippowski* Vorwort zu מגלת אנטיוכס S. 3 — 4. — Ich habe אנטיוכס und nicht אנטיוכוס gesetzt, weil diese Orthographie in jüdischen Schriften üblich ist.

[1]) *Zunz* G. V. S. 141.

[2]) Dafür spricht die ganze Darstellung, die Einführung talmudischer Autoritäten und die Anlehnung an

ist von grosser Wichtigkeit, da er die bis jetzt unbekannt gewesene Quelle für die wichtigsten, in den Festgedichten der beiden Sabbate des Chanukafestes verarbeiteten hagadischen Elemente ist[4]). Judith wird hier mit dem Chanukafeste in Verbindung gebracht, und die Erzählung von *Hanna*, der Tochter Jochanan's, wird hier in zwei Versionen mitgetheilt.

XIII.

Zweiter Midrasch für Chanuka.

(Hebräischer Text S. 137 — 141.)

Dieser Midrasch ist eine rhetorisch ausgeschmückte Bearbeitung der *aramäischen* מגלת אנטיוכס [1]) mit einigen hagadischen Zuthaten, die sich auch in No. XII unserer Sammlung finden. Er ist zuerst in חמדת הימים Absch. חנוכה aus einer alten Handschrift abgedruckt, und bis jetzt von Niemandem erwähnt worden.

---

[4]) Woher *Arnheim* in seiner Uebersetzung der Jozeroth S. 41 Anmerkung 14 den dort citirten Midrasch entlehnt hat, ist mir unbekannt.

[1]) Für die Benutzung der aramäischen und *nicht* der hebräischen מגלת אנטיוכס zeugt der Ausdruck שמת טעם S. 140 Z. 5 v. o. analog dem aramäischen שמת טעים, wofür in der gewöhnlichen hebr. Uebersetzung שמת צווי gesetzt ist.

[2]) Vergl. S. 67 c והנה נס זה מהולל בתושבחות במדרש אגדה נמצא בכתב יד ישן וז"ל. Dann folgt der Midrasch.

Eine andere hebräische „*Geschichte Judith's*" (מעשה היהודית), die sich dem griechischen Texte mehr anschliesst, dabei aber die מגלת אנטיוכס (Nr. XIV unserer Sammlung) am Anfange benutzt[3]), und einem alten Codex entlehnt sein soll, befindet sich in חמדת הימים, Abschnitt חנוכה 68 d — 71 c (der Livorner Ausgabe 1763). Dort heisst es (70 a), Judith habe גבינה mit sich genommen.

Die erste hebräische Uebersetzung des apokryphischen Buches Judith ist vom R. *Akiba Lewi* aus Halberstadt im Jahre 1679 gemacht worden[4]), die zusammen mit einer jüdisch-deutschen Uebersetzung des Meïr b. Ascher Kaz aus Königsberg und der מגלת אנטיוכס in Berlin 1766 erschien. Beide Uebersetzer unterzogen sich der Mühe, um — wie sie in ihrem Vorworte bemerken — die Festgedichte für Sabbat-Chanuka zu verstehen.

XII.

Midrasch für Chanuka[1]).

(Hebräischer Text S. 132 — 136.)

Der hier zum ersten Mal nach einer Handschrift der Leipziger Raths-Bibliothek[2]) (cod. XII des gedruckten Catalogs) gedruckte Midrasch für Chanuka, der auch die „Geschichte Judith's" wie Nr. XI unserer Sammlung enthält[3]),

---

3) Anstatt אנטיוכס steht nämlich אליפורני.

4) Vielleicht ist diese Uebersetzung von חמדת הימים benutzt worden.

1) Vergl. die Festgedichte für die beiden Sabbate des Chanukafestes, und zwar: אודך כי אנפת בי von Josef ben Salomo, אין צור חלף von Salomo b. Jehuda (Salomo ha-Babli), אודך כי עניתני von Menachem b. Machir und אין מושיע von Elija b. Baruch; ferner מס' שבת, 21, Megillat Taanit, C. 6, Raschi zu שבת, 23 a, כל בו §. 44, מאור עינים C. 51, *Zunz* G. V. S. 124, *Chajes* אגרת בקורת gegen Ende.

2) Der Codex enthält דרשות zu allen Festen des Jahres.

3) Der Feldherr *Achior* erscheint hier als Astrolog.

Er ist Const. 1516, Ven. 1544, Paris 1629, Amst. 1735, s. l. (in Russland) 1819 erschienen. Die lateinische Uebersetzung von *Gaulmyn* ist auch in den „*Prophetae veteres pseudepigraphi*" (Stuttgart, 1840) von *Gfrörer* enthalten.

XI.

Geschichte Judith's [1]).

(Hebräischer Text S. 130 — 131.)

Diese kurze Geschichte Judith's befindet sich in der Sammlung kleiner Geschichten oder dem חבור יפה des R. *Nissim* b. *Jakob* (ed. Amsterdam Bl. 22a — 23b), und wenn dort auch der Name Judith's nicht genannt wird, so steht er doch ausdrücklich in den מעשיות eines cod. Vatic. 285, in dem folgenden Midrasch unserer Sammlung (Nr. XII) und in einer kleinen Schrift der *Bodlejana* [2]). Sie ist wahrscheinlich einer alten hebräischen Darstellung der Geschichte Judith's entlehnt, die in einigen Punkten von dem apokryphischen Buche Judith abwich. Der ungenannte Feldherr ist der ammonitische *Achior* der apokryphischen Erzählung.

Gaulmyn, der die Lücke nicht merkte, übersetzte den Anfang des מדרש פטירת משה ebenso unverständlich lateinisch, wie er es hebräisch ist. — S. 126 Z. 12 v. o. habe ich הנחתיך für הנחתך gesetzt, und der Satz: היכן הנחתיך בין ביום בין בלילה ויש לי לטעות ist im ausrufenden Sinne zu fassen; Gaulmyn übersetzt sonderbar: *quomodo inter diem et noctem distinguis? in hoc errare mihi proclive est.* Der Sinn ist vielmehr: „Wo habe ich dich denn des Tags oder des Nachts verlassen, dass ich mich irren sollte!" Vergl. auch Talm. *Temura*, 15.

[1]) *Zunz* G. V. S. 124.

[2]) Siehe *Steinschneider* Biblioth. hebr. Bodlej. No. 3446 der anonymen Schriften.

zweiten Theil des שם הגדולים), Wilna 1802 (zusammen mit אגדת בראשית), Zolkiew 1804, Lemberg 1850 [3]) erschienen.

Der דרש לסוכות des Leipziger Codex bearbeitet gleichfalls das Thema von den Gegensätzen auf Erden, und geht auch von Kohelet (7, 14) aus: גם את זה לעומת זה עשה האלהים.

X.

Midrasch vom Ableben Mosis [1]).

(Hebräischer Text S. 115 — 129.)

Am letzten Tage des *Hüttenfestes* (שמחת תורה) wird der letzte Abschnitt des Pentateuchs (וזאת הברכה), der den Segen und die letzten Lebensmomente Mosis enthält, in den Synagogen verlesen. Zu diesem Zwecke ist unser Midrasch verfasst worden, der, mit starken angelologischen Elementen versetzt, in einer sehr rührenden Weise den Tod des ersten Propheten schildert. Da ferner das 1. Capitel des Buches *Josua* die Haftara jenes Tages bildet, so spielt auch Josua eine bedeutende Rolle in unserem Midrasch, dessen Anfang lückenhaft, daher unverständlich ist und aus *Tanchuma* (Absch. וזאת הברכה) ergänzt werden kann [2]).

---

[3]) Incorrect wie die meisten neueren Lemberger Druckwerke.

[1]) *Zunz* G. V. S. 146. — Das דברי הימים של משה, das vom מדרש ויושע fast ganz benutzt ist, scheint mir blos ein Auszug aus dem ס' הישר zu sein, wofür auch die Schlussworte: ויתר דברי משה ואשר עשה הלוא הם כתובים על ספר דברי הישר sprechen.

[2]) Die Stelle im *Tachuma* lautet: אמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן כיון שבא משה לברך את ישראל בזאת הברכה אף הקב"ה בירך אותם בזאת שנ' וזאת התורה אשר שם משה ואומר וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלהים את בני ישראל. ד"א אמר ר' אבא אשר ברך משה זה משה איש האלהים זה הקב"ה וכו'.

Jalkut zum Buche Jona[4]), und ist älter als der *zweite* Theil, der von den Worten ויאמר ה' לדג S. 102 bis zu Ende reicht, die Geschichte Jona's allegorisch auf die Seele deutet und nichts als eine wörtliche Uebersetzung des *Sohar* II, 198 b — 199 b ist.

Der Midrasch Jona ist für den *Versöhnungstag*, an welchem das Buch Jona gelesen wird, zusammengestellt, und ist Prag 1595, 4 und Altona s. a. 8 zusammen mit dem Reisebericht *Petachja's* gedruckt worden. Der Text ist incorrect und lückenhaft, und ich habe ihn nach Jalkut und Sohar verbessert und ergänzt.

IX.

Midrasch Temura[1]).

(Hebräischer Text S. 106 — 114.)

Ausgehend vom Buche *Kohelet*, das am Sabbat des Hüttenfestes gelesen wird, sucht dieser Midrasch zu beweisen, dass die Gegensätze auf Erden, z. B. Reichthum und Armuth, Schönheit und Hässlichkeit u. s. w., zur Harmonie des Ganzen beitragen und von der göttlichen Weisheit zeugen. Zu diesem Zwecke wird ferner parallel zu Kohelet 3, 1 — 8 der 136. Psalm gedeutet. Der Midrasch enthält auch Anthropologisches (S. 106 — 107) und Kosmogonisches (S. 109), benutzt Ibn Esra (S. 109) und den Dialog über die Seele von *Galenus*[2]), so dass er erst in der ersten Hälfte des 13. Jahrhunderts entstanden sein kann. — Er ist Livorno 1786 (hinter dem

---

[4]) Vielleicht ist der *erste* Theil des Midrasch Jona erst *nach* dem Jalkut bearbeitet worden.

[1]) *Zunz* G. V. S. 118.

[2]) Vergl. das ס' הנפש von *Galenus*, *meine* Edition S. 21 und den Schluss des מדרש תמורה. Auch das Hervorheben der Luft als Lebensprincip verräth eine Benutzung des genannten ס' הנפש.

VII.

Midrasch vom Ableben Aharon's [1]).

(Hebräischer Text S. 91 — 95.)

Der Midrasch schildert nicht blos den Tod Aharon's (Num. 20, 23 — 29), sondern auch die Scene beim Felsen, aus dem Wasser hervorquoll (das. V. 7 ff.), und wurde für den Trauermonat *Ab* eingerichtet, da Aharon am 1. Ab gestorben sein soll [2]). Er ist Const. 1516; Ven. 1544, 1605; Amst. 1735, 8; s. l. (in Russland) 1819, 8 erschienen.

VIII.

Midrasch Jona [1]).

(Hebräischer Text S. 96 — 105.)

Dieser Midrasch besteht — wie ich bereits vor sechs Jahren im Anhang zu meinem לחם הפנים bemerkte — aus *zwei* Theilen: der *erste* Theil geht vom Anfang bis zu den Worten הרחמים והסליחות S. 102, erklärt das ganze Buch Jona, benutzt das 10. und 43. Capitel der פרקי דרבי [2]) אליעזר, enthält S. 99 ein Bussgebet [3]), correspondirt mit

---

[1]) *Zunz* G. V. S. 146.

[2]) Siehe *Seder Olam Rabba* C. 10; *Megillat Ta'anit*, gegen Ende.

[1]) *Zunz* G. V. S. 270.

[2]) Das 10. Capitel der פרקי דרבי אליעזר, welches mit Jona sich beschäftigt, wird bereits von *Raschi* zu Jona citirt. Anstatt des Schlusses: ועליהם הוא אומר על הגרים גירי הצדק steht in unserem Midrasch S. 99: ועליהם ועל שאר גירי הצדק נאמר יאמרו נא יראי ה׳ כל״ח.

[3]) Dieses Gebet hat auch *Jalkut* zu Jona und bezeichnet die פדר״א als Quelle, obwohl es sich dort nicht findet.

3. Eine Einleitung in die Kabbala nach Isaak Luria von Abraham *Kalamankas*. Amst. 1652, 4. Korez 1784, 4.

4. Eine versificirte Aufzählung der 613 Gebote nebst Commentar von Chajim Hirsch Berlin. Rödelheim 1804, 4.

5. Die hier vorliegende, welche gleichsam eine himmlische Scene zwischen Mose und den Engeln vor der Gesetzgebung ist. Ven. 1601, 4. Krakau 1648, 4. Korez 1784, 4. Sie ist nichts als ein Theil der „*Hechalot*", da sie unter diesem Namen in *Jalkut Rëubeni* 101 a b citirt wird und ihrem ganzen Wesen nach mit einem von *Ziuni* in seinem Pentateuch-Commentar Abschnitt ואתחנן angeführten Stücke aus den „Hechalot" übereinstimmt. Sie scheint schon frühzeitig im 12. Jahrhundert den „Hechalot" entnommen worden zu sein, um für den Zweck des *Schabuot*-Festes zu dienen [2]), und da *Mose* als Held in ihr figurirt, so wurde ihm die Schrift Nr. 1 zugeschrieben.

VI.

Midrasch der zehn Gebote [1]).

(Hebräischer Text S. 62 — 90.)

Dieser aus dem 10. Jahrhundert etwa stammende Midrasch ist seiner ganzen Anlage nach für das *Schabuot*-Fest zusammengestellt worden — daher er auch in einem cod. Vat. geradezu הגדה של שבועות heisst, — und da er für das Volk, wie etwa die הגדה של פסח, bestimmt war; so ist er mit vielen Erzählungen [2]) ausgestattet. Er erschien Verona 1647, Lublin s. a. in 4., Zolkiew 1810 in 12. Letztere Ausgabe hat viele Druckfehler, die hier verbessert sind.

---

[2]) In einem דרש לשבועות (cod. hebr. XII der Leipziger Raths-Bibliothek) wird dieses Stück gleichfalls benutzt.

[1]) *Zunz* G. V. S. 142 — 144. Wir fügen nur noch hinzu, dass im Anfang einige Stücke aus Midrasch *Cônen* entlehnt sind. Auch der דרש לשבועה des Leipziger Codex benutzt die kosmologischen Elemente des Midrasch Cônen.

[2]) Die letzte Erzählung kommt in etwas veränderter Form auch im „*Maarich*," meine Edition S. 121, Nr. 28 vor.

IV.

Midrasch Wajoscha[1]).

(Hebräischer Text S. 35 — 57.)

Dieser Midrasch erstreckt sich über Exodus 14, 30. 15, 1 — 18, und war entweder für *Sabbath Beschalach* (שבת שירה) oder für den 7. Tag des *Pesachfestes*, an welchem die bezeichneten Schriftstellen die Festperikopen bilden, bestimmt. Er war dem *Jalkut* bekannt (vergl. zu Abschnitt ויירא), und ist Const. 1519, 4 und Metz 1849 in der Sammlung דברי חכמים nach der ersten Ausgabe und nach zwei Handschriften erschienen. Er enthält viele Legenden, und der auf die Messiaszeit sich beziehende Schluss rührt daher, dass die *Haftara* des 8. Tages Pesach dem Propheten Jes. Cap. 11 entlehnt ist, wo die messianische Zeit geschildert wird.

V.

Quell der Weisheit.

(Hebräischer Text S. 58 — 61.)

Unter diesem Titel (מעין החכמה) giebt es in der jüdischen Literatur *fünf* verschiedene Schriften:

1. Eine kabbalistische, dem *Mose* zugeschriebene Schrift. Zusammengedruckt mit dem Buche *Bahir*, Amsterd. 1651, 4 u. Berlin 1706, 4. Vergl. *meine* „Auswahl kabbalistischer Mystik" I, 11 ff.

2. Eine von *Recanati* in seinem Pentateuch-Commentar 48d citirte Schrift[1]), die sich von der vorhergenannten unterscheidet. Vergl. auch *Rasiel*, Ende.

---

[1]) Vergl. *Zunz* G. V. S. 282.

[1]) Das Citat lautet: טוב ומטיב והכל שלו. זאת ראשית תחלת פעלו. שש מאות ועשרים הם ראש מילולו. Sie war also in Versen abgefasst und behandelte die 613 Gebote.

Abraham erzählt wird, ziemlich abweicht, und hier zu einem kleinen Epos wird, sowie mehre Worte und Wendungen [2]) dieser Erzählung sprechen dafür, dass sie ursprünglich arabisch geschrieben war und in's Hebräische übersetzt wurde. In der That findet sich auch die Erzählung nach ihrer stofflichen Seite in *Weil's* „biblische Legenden der Muselmänner" S. 68 ff., und ist wahrscheinlich im muhammedanischen Interesse gearbeitet worden, um das götzendienerische Arabien zu bekehren. Sie ist in dem Buche שבט מוסר [3]) vom R. *Elija ha-Cohen aus Smyrna*, C. 52 aufgenommen [4]).

---

[2]) Vergl. die Krankheit קולצנ"י (S. 26), die Wurfmaschine טראבו"קו (S. 33), die Worte (S. 39) צלם שאין בו תועלת לא לעצמו ולא למי שיקנהו לעובדו, wie bei Abulfeda hist. anteisl. p. 20 ed. *Fleischer:* من يشترى ما يضره ولا ينفعه, und die an die muhammedanische Glaubensformel erinnernden, in der Erzählung häufig wiederkehrenden Worte: ה' הוא האלקים.

[3]) Dieses zuerst Const. 1718 erschienene und wenig berücksichtigte Moralbuch besteht aus 52 Capiteln, die den 52 Wochenabschnitten entsprechen, und ist blos eine Compilation aus anderen Schriften, von denen viele selten sind und wodurch es einen besondern Werth erhält. So befinden sich darin z. B. das ganze אור קדמון (C. 7), das Ven. 1703 erschien; die תוכחות von spanischen Dichtern (C. 28 u. 29), die zusammen mit dem ס' התפוח Ven. 1519 gedruckt wurden; das אורחות חיים von R. Ascher (C. 13); eine Schrift אורך ימים über Erziehung (C. 17); die צוואת ר"א הגדול (C. 16) und die מעשה דריב"ל (C. 25). Die als מליצת מטטרון angeführten Reime (C. 19) sind dem רוקח des R. *Elasar aus Worms* §. 28 entlehnt. Das C. 46 citirte אורחות חיים muss heissen אורחות צדיקים. Ich habe bei dieser Edition die *editio princeps* des שבט מוסר benutzt.

[4]) Vergl. auch *Steinschneider's Bibliotheca hebr. Bodlej.* No. 3880 der anonymen Schriften. Demnach müsste die hebr. Anmerkung S. 25 gestrichen werden.

auch lückenhaft, und ich hätte verzweifelt einen nur ziemlich lesbaren Text zu liefern, wenn nicht die Auszüge im *Jalkut*, das Targum und Midrasch Rabba mir die besten Dienste geleistet hätten.

Unser Midrasch ist für *Purim* eingerichtet, und bildet einen Hintergrund für zahlreiche historische Anspielungen.

II.

Midrasch Megillat Ester [1]).

(Hebräischer Text S. 19 — 24.)

Dieser kleine Midrasch, der sich über das Buch Ester 2, 5 — 14 erstreckt und wahrscheinlich Bruchstück eines grössern Midrasch ist [2]), hat dem *Jalkut* vorgelegen und wird von demselben zu 2 Sam. 19, 23 und zu Ester sehr häufig unter dem allgemeinen Namen מדרש citirt. Aus eben diesen Citaten des Jalkut geht hervor, dass unser Midrasch das ganze Buch Ester umfasst hat. Vielleicht ist er identisch mit dem מדרש מגלת אסתר, der in Const. 1519, 4 erschienen ist. Seine Sprache hält sich vom Aramäischen fern, sein Charakter ist besonders national, und er befindet sich in demselben Codex der Hamburger Stadt-Bibliothek, unmittelbar hinter dem Midrasch Abba Gorion. Er ist in populärer Form für das Purim-Fest eingerichtet.

III.

Erzählung von Abraham und Nimrod.

(Hebräischer Text S. 25 — 34.)

Die Form der Einkleidung [1]), die Gestaltung des Inhalts, der von dem was *Bereschit Rabba* Cap. 17 von

---

[1]) Vergl. פרקי דרבי אליעזר, C. 50.

[2]) Vielleicht des „Midrasch Rabbati zum Buche Ester"; siehe *Zunz* G. V. S. 293.

[1]) אמר המגיד, das so häufig wiederkehrt.

I.

Midrasch Abba Gorion [1]).

(Hebräischer Text S. 1 – 18.)

Dieser Midrasch, der seinen Namen von den Anfangsworten אבא גוריון איש צײדן [2]) hat, und sich über das ganze Buch *Ester* erstreckt, hat dem Sammler des *Jalkut* vorgelegen, der reiche Auszüge aus demselben mittheilt. Da er in den meisten Stellen mit *Midrasch Rabba* zu Ester übereinstimmt und dennoch vom Jalkut als besonderer Midrasch citirt wird, so vermuthe ich, dass Midrasch Rabba zu Ester nur eine erweiterte Umarbeitung des Midrasch Abba Gorion ist. Von diesem Gesichtspunkte aus und mit Rücksicht auf den Text [3]) ist er für die Geschichte der Midraschim von Bedeutung. —

Unser Abdruck ist nach cod. hebr. XXXII der *Hamburger* Stadt-Bibliothek [4]) gemacht worden. Jener Codex aber ist sehr corrupt geschrieben, wie S. 7 und 8 zeigen [5]),

---

1) *Zunz* G. V. S. 279 und 293.

2) Midrasch Rabba zu Ester C. 1 liest den Namen אבא אוריין, was blos ein Dialektunterschied ist.

3) So hat Midrasch Rabba zu Ester für מהומן זה מלאך שממונה על החמה (S. 3, Z. 3 v. u.) הממונה על המהומה. Unsere Lesart, die sich mehr der Etymologie anschliesst, stimmt auch mit dem Targum I überein. — Für באבגתיים S. 4 Z. 2. v. o. liest M. R. גתיות. — Für פרשנד' S. 15 Z. 8 v. u. muss man שמשי lesen. Vergl. *Chajes* אמרי בינה, 21 d.

4) Die Ueberschrift lautet dort: בטוב גדא אתחיל לכתוב מדרש ממגילה, והוא מרומם על כל ברכה ותהילה. Die Abschrift besorgte mit Hr. J. *Witkowski*, Schüler des Rabbiners Ettlinger zu Altona.

5) Dem Schreiber des Codex schien es nicht nöthig, die im Midrasch Rabba und im Jalkut vorkommenden Stellen ganz abzuschreiben. Auch liess er oft Sätze und Wörter aus, und zeigte sich als kein grosser Verehrer des Aramäischen.

Einleitung.

Gleichwie die jüdischen Dichter, von dem nationalen, mehr gelehrten als schwungreichen Kalirrhoëner *Elasar* an bis auf die spätesten Zeiten, den Gefühlen und Anschauungen des Volkes in ihren Festgedichten Worte liehen und die wogenden Massen von Sagen und Legenden, von Hoffnungen und Erwartungen durch ihre Dichtungen eindämmten: so haben verschiedene Männer zu verschiedenen Zeiten dem Bedürfniss und dem Sehnen des Volkes durch kleine *Fest-Midraschim* zu genügen gesucht. An die Festperikopen sich anschliessend, entfalteten sie in dem Rahmen eines kleinen Midrasch Alles was das Herz des Volkes an einem bestimmten Feste bewegte. Daher waren auch die ältesten Midraschim nichts anderes als kleine Fest-Midraschim, die später durch leichtere, in einfacheren Redeweisen und zugänglicheren Formen sich bewegende ersetzt wurden. Von diesem Gesichtspunkte aus ist die folgende Sammlung kleiner Midraschim zu betrachten, die wir nun einzeln nach der Reihenfolge dem Leser vorführen wollen [1]).

---

[1]) Da ich voraussetze, dass *Zunzens*, des *grössten* Meisters jüdischer Literaturforschung, klassisches Werk: „die gottesdienstlichen Vorträge der Juden" in Jedermann's Besitz ist, so habe ich bei jedem einzelnen Midrasch blos auf dasselbe verwiesen, ohne das dort Gesagte im ganzen Umfange zu reproduciren. Ich kann aber nicht umhin hier zu bemerken, dass man jenes grossartige Werk erst recht zu würdigen versteht, wenn man selbst in's Detail eindringen will; dann muss man die Umsicht und die mit tiefer Sachkenntniss ordnende Hand des Meisters bewundern.

Einleitung.

und den zweiten Midrasch für Chanuka in der Sammlung „Chemdat ha-Jamim" (ed. Livorno) gesehen hat, wird die Ausstattung unseres „Bet ha-Midrasch" wohl zu würdigen verstehen.

Leipzig, den 30. März 1853.

Der Herausgeber.

Ich habe nun noch einige Worte über die Anordnung des Stoffes, die Behandlung der Texte, die vorausgeschickte Einleitung und die typographische Ausstattung zu sagen.

Die kleinen Midraschim ordnete ich nach den jüdischen Festen, wodurch dem Leser zugleich der Standpunkt gezeigt wird, von dem aus er diese Hagada's auffassen und beurtheilen soll. Da ich mit einem handschriftlichen Midrasch beginnen wollte, so nahm ich Purim als Ausgangspunkt.

Zur Redaction der bereits gedruckten Texte benutzte ich nicht blos, so es mir möglich ward, verschiedene Ausgaben, sondern auch die betreffenden Parallelen im *Jalkut* und den *Rabbot.* Dies gilt besonders von den Stücken VII, VIII und X.

Bekanntes und das von *Zunz* — durch dessen „gottesdienstliche Vorträge“ eine Sammlung wie die vorliegende erst möglich ward — Ermittelte voraussetzend, habe ich die Einleitung sehr kurz gefasst, wozu mich auch bei *diesem* Theile ökonomische Rücksichten nöthigten.

Was endlich die typographische Ausstattung betrifft, so ist sie das Verdienst der grossen, an den verschiedenartigsten orientalischen Schriftgattungen reichen Buchdruckerei des Herrn *Friedrich Nies*, nach dessen Einsicht und langjähriger Erfahrung die technische Seite des Druckes geleitet wurde. Wer den Midrasch Jona in der Altonaer Ausgabe

Piecen des ersten Theils unseres „*Bet ha-Midrasch*“ *drei* Nummern handschriftlich, die übrigen *vierzehn* in *dreizehn* Druckwerken zerstreut, von denen eine Nummer, obwohl gedruckt, doch kaum gekannt war! Dazu kommt, dass die das Chanukafest betreffende Partie unserer Sammlung zum ersten Mal Quellen eröffnet, nach denen man lange vergebens gesucht hatte. Durch eine literarische Correspondenz meines gelehrten, seit Jahren mit einem grössern Werke über den jüdischen Sagen- und Legendenkreis sich beschäftigenden Freundes *Beer* in Dresden über die Quellen der Sabbat-Chanuka-Gedichte ward ich nämlich besonders veranlasst, dieser Partie viel Aufmerksamkeit zu schenken [1]). Ich erwarte, dass Alle deren Stellung oder Persönlichkeit von Einfluss ist, sich verpflichtet fühlen werden, dieses Unternehmen zum Besten der Wissenschaft zu fördern und zu unterstützen.

---

[1]) Auch ein anderer Besitzer einer grossen hebr. Bibliothek, Hr. *Rosenthal* in Hannover, fährt fort mir belehrende Mittheilungen zu machen, und seine, durch meine Edition der *Nachmani*'schen „Derascha“ veranlassten Notizen über die besseren Lesarten, die sich in der *ersten* Ausgabe des Nachmani'schen Pentateuch-Commentars (Lissabon 1489) finden, werde ich bei einer andern Gelegenheit veröffentlichen. — Ferner theilte mir *Steinschneider* einige Artikel aus seiner „*Bibliotheca hebraea Bodlejana*“ mit.

Vorwort.

Die vorliegende Sammlung *siebenzehn* kleiner Midraschim oder midraschartiger Stücke bildet den *ersten* Theil eines grössern literarischen Unternehmens, das im heiligen Interesse der Wissenschaft und mit der Absicht, die Literaturerzeugnisse entlegener Jahrhunderte einem grössern Kreise von Kennern und Jüngern zugänglich zu machen, begonnen wurde. Nicht blos kleine Midraschim — ungedruckte wie gedruckte, aber selten gewordene — sondern auch kleine wissenschaftliche Abhandlungen von hervorragenden Persönlichkeiten der jüdischen Literatur sollen in fortlaufenden Bänden gesammelt werden. Ist schon an und für sich die planmässige Vereinigung kleiner, in verschiedenen oft seltenen Schriften zerstreuter, für die Geschichte wichtiger Stücke ein der Wissenschaft geleisteter Dienst; so wird sie noch erspriesslicher, wenn sie auch auf *ungedruckte* kleinere Schriften sich erstreckt. So waren von den 17

לכבוד האיש הגדול מאחיו בדעה ובתבונה, ויהי ידיו אמונה, לפרות יושבי חשך ברנה, ללמד דעת את העם בכל פנה, כוכבי שמי רוחו מי מנה, תולדות פרשנדתא הנקרא רש"י, וקורות תלמוד רבינא ורב אשי, יחזקאל ודברי הימים, ורזי מרכבה הנעלמים, כל התרגומים וכל המדרשים, ישנים וחדשים, ספרים החיצונים, וספרי מוסר שונים, התוספות ופירושי התורה, המדקדקים ביתרה וחסרה, ספרי קבלה, ושמות ישראל ומושבותיהם בגולה, דפוסי פראג ומנטוב"ה, וזכר צדיקים לטובה, משוררי פרובי"נצה, ומשקל מקדם נמצא, מסעות של ר' בנימין, ותולדות ר' עזריה מן האדומים, משפחת בני גרשון, יואב האחרון והראשון, אברהם בן דוד בעל המשיג, קלונימוס ור' יהודה רומאנו המעתיק, את כל אלה נדבה רוחו לפרש ולבאר והותר, אזן וחקר, מערב עד בוקר, וכתב זכרון בספר, בעט סופר, מהיר ובהיר, ה"ה החכם המפורסם אקראהו יודע הפניני, אחד ואין לו שני, יחיד בדורו, יום טוב באורו, צנצנת המן למשמרת בהדרו

כש"ת **מהור"ר יום טוב ליפמן צונץ**

לפניו אקוד ואשתחוה אפים, יחיהו וישמרהו אלקי השמים!

בית המדרש

בו נקהלו לעמוד על נפשם מדרשים קטנים ישנים ומאמרים שונים יקרים מפנינים אנשי לב אליהם פונים וכל ישראל אומרים ועונים הננו להם לקונים:

חדר ראשון

בו הושבתי אספתי וערכתי ע"פ כתבי יד ודפוסים יקרים המערכה הזאת:

מדרש אבא גוריון; מדרש מגלת אסתר; מעשה אברהם; מדרש ויסעו; מעין חכמה; מדרש עשרת הדברות; מדרש פטירת אהרן; מדרש יונה; מדרש תמורה; מדרש פטירת משה רבינו; מעשה יהודית; מדרשים לחנוכה; מגלת אנטיוכס; מס' גיהנם; מס' חבוט הקבר; סדר יצירת הולד:

ולמען ירוץ הקורא בם מבוא שמתי בראשם אני הדורש לכבוד התורה

אהרן יעללינעק

בן ונכד להרב הגאון רבי הירש ברודא ז"ל מחבר ס' ארן בכי ותאומי צביה ודרשן בקהל לפסיא:

מהדורה שניה

הוצאת במברגר את וואהרמן

ירושלים תפרח״י

Bet ha-Midrasch.

Sammlung

kleiner Midraschim und vermischter Abhandlungen aus der ältern jüdischen Literatur.

Erster Theil

enthält:

Midrasch Abba Gorion; Midrasch Ester; Erzählung von Abraham und Nimrod; Midrasch Wajoscha; Quell der Weisheit; Midrasch der zehn Gebote; Midrasch vom Ableben Aharon's; Midrasch Jona; Midrasch Temura; Midrasch vom Ableben Mosis; Geschichte Judith's; Midraschim für Chanuka; Megillat Antiochus; Tractat vom Gehinnom; Tractat von den Grabesleiden; Tractat von der Bildung des Kindes.

Nach Handschriften und Druckwerken gesammelt und nebst Einleitungen herausgegeben

von

Adolph Jellinek.

Zweite Auflage

Bamberger & Wahrmann

Jerusalem 1938